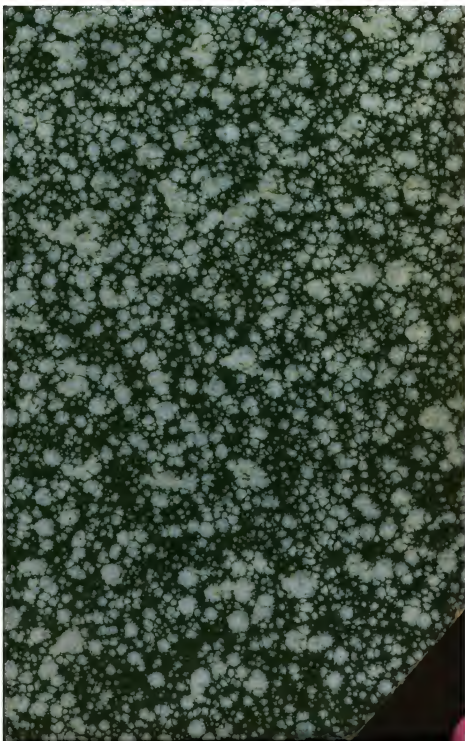

Race
charms
B
473

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

CHEZ N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais

BARROIS l'aîné, libraire, rue de Seine, n° 10, Fanb. St-Germ.

DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.

TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.

F. DIDOT, imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n° 24.

ANT. AUG. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.

BOSSANGE père, libraire, rue de Richelieu, n° 60.

BRUNOT-LABÈE, libraire de l'Université, quai des Augustins, n° 3

MONGIE aîné, libraire, boulevard Italien, n° 10.

H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.

ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Hantefeuille, n° 23.

Et chez tous les Libraires de France et des pays étrangers.

Handwritten text at the top of the page, possibly a library stamp or title.

POETÆ LATINI
MINORES

EX RECENSIONE WERNSDORFIANA

215.

n° 33.

EXCUDEBAT FIRMINUS DIDOT,
REGIS ET GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

POETÆ LATINI MINORES

DE RE ASTRONOMICA
CICERONIS ET GERMANICI

CARMINA EX ARATO TRANSLATA;

ITEM

M. MANILII ASTRONOMICON

LIBRI QVINQUE EX RECENSIONE JOS. SCALIGERI

QUE NOTIS VETERIBUS AC NOVIS ILLUSTRAVIT

N. E. LEMAIRE

VOLUMEN SEXTUM

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POETARUM LATINARUM PROFESSOR

MDCCCXXVI

U. S.

DATE:

21

1. 1
2. 1
3. 1
4. 1
5. 1
6. 1
7. 1
8. 1
9. 1
10. 1
11. 1
12. 1
13. 1
14. 1
15. 1
16. 1
17. 1
18. 1
19. 1
20. 1
21. 1
22. 1
23. 1
24. 1
25. 1
26. 1
27. 1
28. 1
29. 1
30. 1
31. 1
32. 1
33. 1
34. 1
35. 1
36. 1
37. 1
38. 1
39. 1
40. 1
41. 1
42. 1
43. 1
44. 1
45. 1
46. 1
47. 1
48. 1
49. 1
50. 1
51. 1
52. 1
53. 1
54. 1
55. 1
56. 1
57. 1
58. 1
59. 1
60. 1
61. 1
62. 1
63. 1
64. 1
65. 1
66. 1
67. 1
68. 1
69. 1
70. 1
71. 1
72. 1
73. 1
74. 1
75. 1
76. 1
77. 1
78. 1
79. 1
80. 1
81. 1
82. 1
83. 1
84. 1
85. 1
86. 1
87. 1
88. 1
89. 1
90. 1
91. 1
92. 1
93. 1
94. 1
95. 1
96. 1
97. 1
98. 1
99. 1
100. 1

M. TUL. CICERONIS

ARATEA PHÆNOMENA

CUM SUPPLEM. HUG. GROTII.

AB Jove Musarum primordia : [Semper in ore
Plurimus ille hominum est, qui competi nomine magno,
Conciliumque virūm complet, pelagusque profundum.
Et pelagi portus. Fruimur Jove et utimur omnes.
Nos genus illius; nobis ille omne leto
Dextera præsignat, populumque laboribus urget,
Consulat ut vitæ: quando sit terra ligoni
Aptior aut bubus monet, et quo tempore par ut
Aut serere, aut septas lymphis adspargere plantas.
Ipse etiam in magno defixit lumina mundo,
Ordine quæque suo, atque in totum providus annuum
Astra dedit, quæ nos moneant, quæ quælibet hora
Apta geri, certa nascantur ut omnia lege.
Idem ergo primus placatur, et ultimus idem.
Magne pater, magnum mortalibus incrementum,
Progenies prior, et dulces ante omnia Musæ,

1. *Ab Jove.* Edd. quidam veteres *Majore*, vitiose. — *Musarum.* Nihil est in Græco Arati quod huic voci respondeat, sed tantum hoc. A Jove ordiamur: Cicero enim videtur respexisse Virgilium, *Ecl.* III, 60.

• *Ab Jove principum Musæ.* *Jove omnia plena.* — *Sed Ab Jove,* vel *Ab Jove* est in lib. de Leg. II, 2. 3. *omni prius gradumque dat casum.* — *posterioris functionis arbitrium.* — *ut ac commodatum.* *Idem.*

Cuncti una salvetè militi, et dum sidera canto,
Si jus fasque sinunt, longum deducite carmen.]

ARCTI.

Cætera labuntur celeri cælestia motu,
Cum cæloque simul noctesque diesque feruntur : 24
[Axis at immotus numquam vestigia mutat;
Sed tenet æquali libratis pondere terras;
Quem circum magno se volvit turbine cælum:]
Extremusque adeo duplici de cardine vertex
Dicitur esse polus, [quorum hic non cernitur, ille 25
Ad Boream, Oceanî supera ad confinia tendit.
Quem cingunt Ursæ celebres cognomine Plaustrî],
Quas nostri Septem soliti vocare Triones.
[Alterius caput alterius flammantia terga
Adspicit, inque vicem pronas rapit orbis in ipsos 30
Conversas humeros. Creta, si credere fas est,
Ad cæli nitidas arces venere relictæ.
Jupiter hoc voluit, quem sub beneolentibus herbis
Ludentem Dicti grato posuere sub antro,
Idæum ad montem, totumque aluere per annum, 35
Saturnum fallunt dum Dictæi Corybantes.]
Ex his altera apud Graios Cynosura vocatur;
Alteræ dicitur esse Helicæ, [quæ monstrat Achivis
In pelago navis quo sit vertenda, sed illa]

19. Videtur Cicero apud Aratum, Phæn. 19, legisse *ἰόντες* pro *ἰόντες*, ut dant Grot. et Bulh. ex eo. Hunc vid. vol. I, p. 381. Bene animadvertit Grotius, Ciceronem cum omnibus interpretibus male *εἰ μὴν*, quod est apud Aratum, exposuisse ceu sit *διὰ πύλινον*, quom sit magis *διὰ πύλινον* respicit enim ad *δορίεας*, quorum mentio in versibus Arati prioribus.

24. *Duplici de cardine vertex Dicitur esse polus. Duplici de cardine dictum pro duplicis cardinis, ut fulgor ab auro pro fulgor auri.*

25. *Dicitur esse polus, metri explendi causa fusiùs expressum pro Dicitur polus. Infra: « Dicitur esse Helicæ .. Dicitur esse Bootes.*

34. *Dicti. Expressa ex Virgilio, Georg. IV, 152: « Dictæo cæli regem pavere sub antro ». Ed.*

Hac fidunt duce nocturna Phœnices in alto.
 Sed prior illa magis stellis distincta refulget,
 Et late prima confestim a nocte videtur.
 Hæc vero parva est; sed nautis usus in hac est:
 Nam cursu interiore brevi convertitur orbe,
 [Signaque Sidoniis monstrat certissima nautis.]

DRACO.

Has inter, veluti rapido cum gurgite fluimen,
 Torvu' Draco serpit subter, superaue revolvens
 Sese, conficiensque sinus e corpore flexos,
 [Quos cani tangunt immunes gurgitis Arctoi.
 Verum hæc extremæ circumdatur agminè caudæ;
 Qua spiræ sinus est, involvitur altera cælo.
 Nempe Helice extremæ circumdatur agmine caudæ;
 Qua spiræ sinus est, caput est Cynosuridos ursæ:
 Quæ tamen usque pedes summo illum a vertice tangit.
 Retrogrado hic iterum cursu convertitur Anguis.]
 Huic non una modo caput ornans stella relucet;
 Verum tempora sunt duplici fulgore notata,

40. *Hæc fidunt.* Occurrit hoc fragmentum apud Cic. in Lucullo, cap. 20: «Ego vero ipse et magnus quidem sum opinator (non enim sum sapiens) et meas cogitationes sic dirigo, non ad illam parvulam Cynosuram *Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto*, ut ait Aratus, eoque directius gubernant, quod eam tenent *Quæ cursu interiore brevi convertitur orbe*, sed ad Helicen et clarissimos Septemtriones, id est, rationes has latiore specie, non ad tenne eliminatas». Grotius legit: *Illæ se fidunt*, ita ut *Illæ* ad priorem versum pertineat; *Hæc* enim, ut nunc legitur, ad *Helicen* spectare, et indigitari tamen *Cynosuram*;

quare dicendum fuisset Ciceroni *Illæ*, cui tamen repugnabat metrum. Adparet, Ciceronem laudantem versum in opere de *Natura Deorum* *Hæc* pro lubitâ posuisse, sicut in loco supra ex Lucullo excerpto *Qua* posuit, et *nam cursu interiore* pro *quæ cursu interiore*. Quomodo in ipso carmine integro ab eo scriptum fuerit, non amplius constat. Conf. Scholiast. ad Arati Phæn. l. l.

46. Citavit hoc fragmentum his etiam Priscianus, XIV, pag. 403, sub fin. ubi de præpositionibus loquens ait: «Quædam etiam syncopam passæ sunt, ut *supra* pro *supra*, et *infra* pro *infra*, et *extra*

E trucibusque oculis duo fervida lumina flagent,
 Atque uno mentum radianti sidere lucent;
 Obstipum caput et tereti cervice reflexum
 Obtutum in caudam majoris figere dicas.
 [Opposita extremæ capitis sunt dextera caudæ.]
 Hoc caput hic paullum sese, subitoque recondit,
 Ortus ubi atque obitus parte admiscuntur in una.

ENGNASIN.

Adtingens defessa velut inærentis imago
 Vertitur : [hanc nemo certo tibi dicere possit,
 Aut quisnam, quo sit fessus, labor : attamen illam]

pro *extera*. Nam antiqui trisyllaba ea proferebant, ut Cicero in Arato : *Torvū' Droco serpit subter, superaque retorquens sese* ». *Retorquens* pro vulgato *revolvens* habet Priscianus etiam in altero loco, ubi hunc versum adduxit. Edd. quædam legunt *repi* pro *serpit*. Grotius maluit *sinus e corpore flexo pro flexos*.

60. *Obstipum caput et tereti cervice reflexum Obtutum in caudam majoris figere dicas*. *Obstipum caput* (ὀξυρόν κεφαλήν) est obliquum, in alterum humerum reclinatum, et tereti cervice reflexum. Horat. Sermon. II, 5, 93 : « Davus sis comicus, atque Stes capite obstipo ». Persius, Sat. III, 80 : « non ego euro Esse quod Arcesilas, ærumnosique Solones, Obstipo capite et figentes lumine terram ». Male vulgo interpretantur *obstipum caput*, fixum, immobile. Vid. Grot. ad h. l. p. 72. Reposuit idem recte *In caudam*. Apud Aratum : ἀκρὴν τῆς ἐλίκης οὐρῆς. Edd. quædam *In cauda*, male.

63. *Hoc caput hic paullum sese subitoque recondit*. Occurrit hoc frangmentum etiam apud Hygin. Poet.

Astron. IV, 3, ubi est *Quod caput*. Latet gravius mendam in hoc versu ; omnino enim sensus justus ei non inest. Neque tamen apud Hyginum, neque in Ciceronis MSS ulla est lectionis varietas. Davisius conjecit *summo æquore condit*, quæ quidem conjectura mihi valde adridet. Daberius malebat : *se subiecto æquore condit* ; sed nimis jejuna tum evaderet locutio, nec Arati mentem adsequeretur. Noluit hic dicere, caput Draconis æquor subire, sed *stringere* potius. Idem opponere licet emendationi Grotii : *sese subito æquore condit*. — Sed miror cur huic metrum repugnare dixerit Buhl. Pingræus eam probat. En.

64. *Parte admiscuntur in una* : sic quoque Hygin. Cic. MSS et edit. Victorii *partim*. Grot. *partem admiscuntur in unam*. Ex Arateo : Μίανονται δὲ τὰς τε καὶ ἀντολαὶ ἀλλήλοις, quid Cicero scripserit, colligi nequit. Utrum malis, parum refert. Edd. quædam *miscuntur* pro *admiscuntur*.

65. *Adtingens defessa velut inærentis imago*. Grotius exhibuit :

Engonasin vocitant, genibus quod nixa feratur.

[Illa petit binis manibus diversa locorum,

Atque humeros supera tensis dispenditur ulnis,

Et super ora cavis spirantia naribus ignem

Serpentis dextræ figit vestigia plantæ.]

CORONA.

Hic illa eximio posita est fulgore Corona.

[Hanc Ariadnæum Bacchus testatus amorem

Intulit in cælum, qua Nixi terga fatiscunt.

Juxta humeros sertum est. Propter caput Anguitenentis,]

OPHIUCHUS.

Quem clero perhibent Ophiuchon nomine Graii,

[Est caput illius, summoque ex vertice Nixi

Perfacile alterius candentia sidera nosces.]

Huic supera duplices humeros adfixa videtur

Stella micans tali specie, talique nitore,

[Fulgeat ut, pleno quum lumine luna refulget.

Non par est geminis manibus vigor, et licet illis

Nec nullus splendor, nec sit parvissima moles,

Quod tangens, non bene. Adtingens
positum pro *proxima* aut *vicina*.

— Hoc sensu Cæsar, de Bell. Gall.

I, cap. 1 : « Adtingit a Sequanis et

Helvetiis flumen Rhenum ». En.—

Objecit Grotius Ciceroni, quod non

recte hic expresserit Arateum *μ-*

γίγντι ἀντὶ τῆς per *defessa* velut

maerentis imago. Arbitrabatur Davi-

sius, Cicronem in mente habuisse

figuræ celestis historiam secundum

Panyasin in scholiis ad Aratum, in

Avieni paraphrasi, Eratosthenis

Catasterismis, cap. 4, et Hygini

Astron. II, 6 relata; quo tamen

non opus est confugere. Multo

minus emendandum cum Buhe-

rio : *morientis imago*, quæ lectio

longius adhuc ab Arati verbis rec-

deret. Expressit Cicero versum Ara-

teum eodem modo, quo Germani-

cus : *Effigies inde est defæcta labore;*

nec caussam video, cur aliquid in

Ciceronis versu mutemus. Non re-

cte videtur Grotius *maerentis* ad

μγίγντι traxisse; respondet huic

potius *defessa imago*. Cf. Schaub.

V. C. ad Eratosthen. Catasterism.

p. 76, et ibid. III. Heyn. p. 18.

68. *Engonasin vocitant, genibus*

quod nixa feratur. Aliæ edd. dicunt

pro vocitant, et quia pro quod.

72. Hic versus Germanici est

vs. 69 : « Serpentis capiti figit vesti-

gia sæva ». Ed.

76. Verba Ciceronis : *Propter ca-*

put autem Anguitenens in aliis edd.

leguntur : Propter caput Anguitenen-

Attamen est tenuis disperso lumine fulgor.] 85
 Hic pressu duplici palmarum continet Anguem,
 Atque eo ipse manet religatus corpore toto;
 Namque virum medium Serpens sub pectore cingit.
 Ille tamen graviter nitens vestigia ponit,
 Atque oculos urget pedibus pectusque Nepai. 90
 [Hic pressus dextra, surgit : sed parte sinistra
 Sertaque supremæ tangunt Minoia malæ.

CHELÆ.

Sub spira quæres immenso corpore Chelas,
 Quæ tamen haud magnum jactant pro mole nitorem.

ARCTOPHYLAX.

Ipsam Helicen sequitur non dispar forma Bubulco,] 95
 Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes,
 Quod quasi temone adjunctam præ se quatit Arcton.
 [Clarus hic, et] subter præcordia fixa videtur
 Stella micans radiis, Arcturus nomine claro.

VIRGO.

[Hic se] sub pedibus profert finita Booti 100
 Spicum illustre tenens splendenti corpore Virgo.

nis, tamquam esset hemistichium cum sequenti versu coherens. Dedit hemistichium Grotius.

87. *Atque eo ipse.* Ita restitui e MSS Cic. Vulgo : *Ejus et ipse*, male. Buhl. *ipso* vitiose.

88. *Sub pectore cingit.* Vulgo : *sub pectora*. Corrigebat jam Grotius *sub pectore*, et ita legunt quoque MSS Cic.

90. *Nepai.* Est genitivus antiquus. *Nepa* est Scorpius, nomine ex lingua Africana desumpto, teste Festo. Colnm. II, 2 : « Cal. April. Nepa occidit mane, tempestatem significat ». Conf. Erasmus ad Adag. *Imitabor Nepam*.

98. *Subter præcordia fixa videtur.* Aliæ edd. *tenetur*.

100. *Sub pedibus profert finita Booti.* Servavit hunc versum Priscian. Gramm. lib. VI, pag. 192 : « Cicero in Arato : *sub pedibus profert finita Booti pro Bootis* ». Apud Ciceronem l. I, hic versus non legitur, ubi ad sequentem versum fit transitus his verbis : *Cui subjecta fertur*, scil. Virgo. — *Finita*, i. e. posita, constituta clausa. Eodem modo infra loquitur de Pistrice : « finita in partibus Austri ». Ed.

101. *Spicum illustre tenens splendenti corpore Virgo.* Servius ad Virg. Georg. I, vs. 111 : « Dicimus autem

[Sive illi Astræus pater est, qui dicitur idem
 Sideribus stellisque pater, seu quilibet alter,
 Sit felix : sane hæc narratur fabula vulgo.
 Incoluit cælo terras Astræa relicto, 105
 Conventusque hominum non dedignata priorum,
 Sed nec femineos spernens invisere cœtus,
 Læti expers, generi mortali mixta resedit,
 Nomine Justitiæ gaudens; senibusque coactis,
 Sive foro in magno, seu latipatente platea, 110
 Civiles populis dictabat sedula leges.
 Nec mala lis fuerat, necdum discordia nota,
 Nec fera seditio furiarat mobile vulgus,
 Sæva nec audaces fuerant freta pressa carinas :
 Sed bubus tracto sulcantes vomere terras,] 115
 Malebant tenui contenti vivere cultu,
 [Sufficiente Dea justis pleno omnia cornu.
 Hæc manet, in sanctis dum gens manet aurea terris.
 Sed non argenti nimis est lætata metallo;
 Moribus at versis, prior est quoque versa voluntas, 120
 Raraque pejori junxit sua numina genti.
 Sola sed ex raucis descendens montibus ibat
 Sub noctem, nulli teneris blandita loquelis.
 Sed simul ac magnas hominum venisset ad urbes,
 Improba terrificis sic ulta est crimina verbis : 125
 « Non ego me dignor posthac monstrare videndam,
 Degener o primæ proles nunc altera prolis,
 Degeneres iterumque iterumque habitura nepotes.
 Tunc fera bella hominum generi, cædesque nefandæ

hic spicus et hoc spicuum. Cicero in Arato : *spicum illustre gerens insigni corpore Virgo* *. Occurrit *spicum* genere neutro sæpius apud antiquiores scriptores Latinos. Laudat Grotius Varronem lege Mænia :
 * Neque in bona segete nullum est

spicum nequam; neque in mala non aliquod bonum *. — Cæterum hic *Spicus* est stella clara quam Virgo habet in summa sinistra manu. Virginem enim nonnulli Cererem frugum Deam esse crediderunt. Varias de illa fabulas vide ad

Impendent, culpamque comes sua pœna sequetur». 130
 Sic ait, et populos intenta etiam ora tenentes
 Linquit, et ad montes silvarumque avia tendit.
 Hæc ætas vitam liquit, sobolemque reliquit.]
 Ferrea tum vero proles exorta repente est,
 Ausaque funestum prima est fabricarier ensen, 135
 Et gustare manu victum domitumque juvenem.
 [Tunc mortale exosa genus Dea in alta volavit,]
 Et Jovis in regno, cœlique in parte resedit;
 [Illustrem sortita locum, qua nocte serena
 Virgo conspicuo fulget vicina Bootæ. 140
 Huic humeros supra duplices convertitur, alam

PRÆVINDEMIATOR.

Ad dextram, Graio Protrygeter nomine dicta,
 Stella micans, tali specie, talique nitore,
 Qualis et immensæ sub cauda volvitur Arcti.
 Illa, quidem flagrans; sed et huic flagrantia plura 145
 Sidera, quæ parvo poteris reperire labore.
 Quin etiam ante pedes magno fulgore notata
 Stella nitet: deline prima humeros subit, altera lumbos].
 Tertia sub caudam ad genus ipsum lumina pandit.
 [Cætera sed certo passim sine nomine fulgent.] 150

GEMINI.

At natos Geminos invices sub caput Arcti:
 Subjectus mediæ est Cancer, pedibusque tenetur

Avieni Aratea, vs. 286, huj. op. tom. V, p. 550. Ed.

136. *Manu victum*. MSS quidam *vinctum*; non bene, ut recte Grotius monuit. *Boz manu victus* est *χρυσῶνός*, *χρυσόμαυτος*, mansuetus, manum patiens. Conf. Bnld. not. ad Aratum.

138. *Cœlique in parte resedit*. Aliæ edd. *recepta* est, quæ lectio librarum christianum redolet.

149. *Ad genus pro ad genu*. Vid. Prisc. VI, p. 169, et inf. 280, 281. Ed.

151. *At natos Geminos*. Apud Cic. de Nat. Deor. II, 43. *Et natos*, accommodatius sermoni ibi instituto. Legendam tamen: *At natos*. Aratus: *καὶ τὶ δὲ οἱ δίδυμοι*.

152. *Subjectus mediæ est Cancer*. *μέσση δὲ ὑπὸ Καρκίνος ἵστί*. Aliæ edd. *subjectus medio... subjectus media*, perperam.

Magnu' Leo, tremulam quatiens e corpore flammam.

[Explicat hic summos ardores semita Phœbi :

Tunc nullæ adparent per culta novalia spicæ; 155

Principioque adeo solis per cœrula cœli]

Hoc motu radiantis, Etesiæ in vada ponti

[Procumbunt glomerati, et longo flamine spirant.

Tunc mihi non remi placeat ratis indiga, verum

Larga satis, rectoque ad venti commoda clavo. 160

ERICHTHONIUS.

Si cupis Aurigam atque Aurigæ noscere stellas,

Ullaque fama tuas Capræ pervenit ad aures,

Hædorumque simul, quorum duo lumina cernunt

Sæpe per iratum jactata cadavera pontum :

Aurigam invenies ingentem : corpore toto] 165

Sub læva Geminorum obductus parte feretur.

Adversum caput huic Helicæ truculenta tuetur.

At Capra lævum humerum clara obtinet : [illa putatur

Ubera adhuc parvo lactenda dedisse Tonanti;

Hanc Jovis Oleniam capram dixere ministri.] 170

Verum hæc est magno atque illustri prædita signo.

Contra Hædi exiguum jacent mortalibus ignem

[Aurigæ in manibus : cujus vestigia servans]

157. *Hoc motu radiantis, Etesiæ in vada ponti.* Licentia qua contractio non fit, sed hiatus remanet. Sed mirandum adeo fidelem interpretem Ciceronem fuisse, ut idem in Arato hiatus sit, atque in eadem sede versus. Citat hunc vers. Cie. in Oratore, cap. 45. Ed.

165. *Hic versus non Grotii, sed anonymi supplementis esse videtur apud Olivet. Ed.*

166. *Sub læva Geminorum.* Grotius interponit sub læva is Geminorum, nempe Auriga nexus enim superioribus gratia. — *Obductus parte feretur.* Grot. maluit *abductus*; nam

πεκλυμένος apud Aratum quum *obductus* tum *abductus* significare potest. Id quidem non ideo; retinendum tamen puto *obductus*, ut sit idem quod *adclinatus*.

167. *Adversa caput huic Helicæ truculenta tuetur.* Ita dedi ex emendatione Grotii. Aratus : Ἐλώης δὲ εἰ ἀκρα κάρηνα ἄντια θινύου. Vulgo : *huic Helicæ.*

168. *At Capra lævum humerum clara obtinet.* Codl. quidem MSS Ciceronis humero. Quod si præteris, recipienda est Grotii emendatio : = At Capra lævo humero clara obtinet *.

Corniger est valido connixus corpore Taurus,
[Quem non difficili ratione agnoscere possis. 175]

TAURUS.

Namque illum exornant externi haud indiga signi
Sidera, quæ vivum caput olli utrinque figurant,
Inclita per totam spargentia lumina frontem.]
Has Græci stellas Hyadas vocitare suerunt.
[Sed pes Aurigæ dexter, cornuque sinistrum 180
Tauri uno igne micant, pariterque feruntur uterque.
At prior Auriga latum petit Oceanum bos,
Quum tamen e placidis surgant simul æquoris undis.]

CEPHEUS.

Quin etiam Iasidæ domus antiquissima Cephei
Æruminis est nota suis, quam Jupiter, anctor 185
Progenii, subito præclaris intulit astris.]
Namque ipsum ad tergum Cynosuræ vertitur Arcti
[Iasides, pansis distendens brachia palmis;
Tantaque ab extrema cauda determinat Arcti
Regula utrumque pedem, quanta pes a pede distat. 190]

CASSIEPEA.

Quod si a Cephæo paulum tua lumina balteo
Dimoveas, versus sævi agmina prima Draconis,
Hic erit, haud plena poteris quam cernere luna, }
Obscura specie stellarum Cassiepea.
[Nam non crebræ illi stellæ, neque sidera juncta 195
Egregium ex variis componunt ignibus ignem :
Sed quali portas firmatas objice clavi
Obcludit vectis bifori vis obdita valvæ,
Talia et hanc etiam prive disposita figurant]

174. *Connixus corpore*. Buherius ad Cic. de Nat. Deor. l. l. conjecit legendum *convexus*, perquam absurde. Vulgata lectio sana est. — Vox autem *connixus* habitum Tau-

ri exprimit. Sic enim Cicero infra : « Atque genu flexo Taurus conuilitur ingens ». Ed.

194. Hunc locum expendit Huetius, Animadv. in Manil. l. 355. Ed.

Sidera; et ipsa adeo passis distenditur ulnis,
Non secus ac sortem natæ miseretur iniquam.]

ANDROMEDA.

Hanc namque illustri versatur corpore propter
Andromeda, aufugiens conspectum mœsta parentis :
[Quam non sollicitus noctu labor inquirendi;
Tam clarum caput est, tam magno sidere flagrant
Ambo humeri, summique pedes, vestesque fluentes.
Hæc etiam in varias distendit brachia partes,
Utque prius, sic nunc in magno vincula mundo
Non relevant duro defessas pondere palmas.]

EQUUS.

Huic Equus ille jubam quatiens fulgore micanti
Summum contingit caput alvo, stellaque jungens
Una tenet duplices communi lumine formas,
Æternum ex astris cupiens connectere nodum.
[Sed latus atque artus depingunt terna caballi,
Æquali a sese spatio quæ sidera distant,
Eximio fulgore, quibus par nec caput altum,
Nec longa est cervix : flagrantis at ultima malæ
Quatuor his aliis non cedat stella nitore,
Fulgentes inter stellas media ipsa refulgens.]

202. *Hanc namque illustri*. Sic Grotius ad Aratum propius. Apud Ciceronem de Nat. Deor. l. c. *Hanc autem illustri*.

203. *Aufugiens*. Aliæ edd. *fugiens*. Grotius : *effugiens*. Cod. Palat. monente Grutero ad Cic. l. l. *haud fugiens*.

211. *Summum contingit caput alvo*. Ita MSS et edd. veteres. Davisius emendavit *summa*, quod apud Aratum legatur *ῥαστίρι νυαίρη*, quam emendationem adeo in textum receperunt Morellius et Grotius. Sed

recte monuit Buherius, *alvo* duas voces *ῥαστίρι νυαίρη* satis exprimere, et Avienum quoque ita vertisse, ut Ciceronem *summum* scripisse inde colligas : « qua vertex crine tumescit Andromedæ capiti succingitur indiga pleni Alvus equi ».

213. *Æternum ex astris*. Grotius conjecit : *Æthereum ex astris*. Non placet : neque exemplum ab eo adductum satis quadrat vers. 252 : « Quam Veteres soliti cælestem dicere Nodum ».

Non equidem hic quadrupes, verum media tenuis alvo 227

Conspicius profert sonipes venerabilis ora.

Hunc fana est olim propter juga summa Heliconis
Hippocrenæum nobis donasse liquorem.

Tunc nondum Aonii maduere virentia montis

Fecundo latice : ut generosi prima caballi 229

Ungula humum feriit, simul ingens prosiliit fons,

Unde caballinum primi vocitare bubulci.

Ille quidem stillans e saxis irrigat agros,

Thespia terra, tuos; sed Equus, pro munere tanto,

Exornat magni penetralia lucida cæli.] 230

ARIES.

Exin contortis Aries cum cornibus hæret.

[Ille quidem æternum longos agitatus in orbes

Segnior haud currit signo Cynosuridos Arcti,

Languidus obscurusque tamen, ceu luna retundat

Flammæ aciem, Andromedæ se propter cingula volvit.]

Cominus hanc subter possis cognoscere fultum : 231

Nam cæli mediam partem terit, ut prius illæ

Chelæ, tum pectus qua cernitur Orionis.

231. *Cornibus hæret.* Buberius ad Cic. loc. l. conjicit: *claret aut ardet*, parum feliciter.

236. *Cominus hanc subter possis cognoscere fultum.* Hoc versu inchoant, quæ feruntur Arati Ciceronis fragmenta ab Aldo seorsim excusa. Vulgata lectio est: *E quibus hinc subter*. Aliæ edd. *E quibus hinc subter*. Grotius emendavit: *E quibus hunc subter*. Cod. Fragm. Cic. Lugd. Bat. *A quibus*. Est autem difficultas in verbis *E quibus* sive *A quibus*, quæ quorsum in antecedentibus referenda sint, non patet. Apud Aratum est: *ὡς ὅτι ἐν ὅμοις ἐπιτεμάριον Ἀνδρομέδης ἐλάνει τὰ*

ὑπ' αὐτῶν ἐστίματα. Igitur Aries dicitur fultus paulum subter zonam Andromedæ. Ad hunc sensum Ciceronis versus refigendus erit, quum quid Cicero vere scripserit, in tanta lectionis varietate haud facile fuerit divinare. Quare recepi emendationem Turnebi, Adv. XII, 17: « Cominus hanc subter ». Igitur in aliis edd. *Paulum hanc subter*, quod tamen a scriptura codd. nimis recedit.

237. *Nam cæli mediam partem terit.* Reposui *Nam* cum Grotio. Aratus: *Μεσσηδὶ δι τρεῖς*. Vulgo *Jam*.

238. *Ut prius illæ Chelæ, tum pectus qua cernitur Orionis.* Vulgo

DELTOTON.

Et prope conspicies parvum, sub pectore claro
 Andromedæ, signum, Deltoton dicere Graii
 Quod soliti, simili quia forma litera claret.
 Huic spatio ductum simili latus exstat utrumque;
 At non tertia pars lateris; namque est minor illis,
 Sed stellis longe densis præclara relucet.

PISCES.

Inferior paullo est Aries, et flamen ad Austri
 Inclinator, atque etiam vehementius illo
 Pisces, quorum alter paulum prælabitur ante,

legitur: «ut prius illæ Chelæ, quum pectus quod cernitur Orionis», nullo sensu. Aratus: ἔχει περ ἄκραι Χελαι, καὶ ζώνη περιδύεται ὀρίωνος. Grot. malebat: «ut prius illæ Chelæ, tum pectus quoque cernitur Oriouis», qua tamen medela ulcus non sanatur. Buhl. verum ad Arati sensum reformavit, ita ut pro prius poveret qua prius, et pectus quod cernitur mutaret in pectus qua cernitur, quod posterius jam proposuit Turnebus l. l. Sic lectio saltem quoad sensum bene se habet. — Sed metrum laborat: servandum puto ut, ita ut sit pro ubi, quod Avieno familiare. Vid. tom. V, huj. op. pag. 543. Ed. — Cæterum pectus eleganter dictum a Cicerone pro singulo, ut est apud Aratum.

239. Sub pectore claro. MSS Cic. elaræ (non clara, ut Grotius notavit), ita ut cum Andromedæ jungenda sit vox. Parum refert, utrum præferas.

240. Deltoton dicere Graii Quod soliti, simili quia forma litera cla-

ret. Additi sunt versus a Cicerone præter Aratum. Cód. Lugd. Batav. M. L. quia tali formæ litera daret. Sed manifesto daret vitiose exaratum pro claret.

243. Namque est minor. Ita legit vetus codex, et correxerunt jam Turnebus et Grotius. Recte, ut geometricæ rationes docent. Aratus: ἡδ' (sc. pars tertia) οὐτὶ τέσσ. Vulgo: nam non minor illis, male. Recte quoque monuit Jos. Scaliger ad Manil. p. 47 pro vulgato: At non tertia pars lateris, legendum esse At non tertia pars lateris, id quod a me rescribi debuit. Latus est linea.

246. Atque etiam vehementius illo. Cod. Lugd. Batav. Atque causam, male. Idem et alii codd. et edd. vehementius ille. Aliæ edd. illi, scil. Pisces. Legendum utique illo, nempe Ariete, uti jam dederunt Grot. et edd. Ciceronis seriores.

247. Paullo prælabitur ante. Ita Grotius. MSS et edd. vett. prolabitur. Laudatur hic et sequens versus ad Cic. de Natura Deorum, II, 43, sub fin.

Et magis horrisonis Aquilonis tangitur alis.
 Atque horum e caudis duplices velut ære catenæ,
 Discessuque diu versæ per lumina serpunt, 250
 Atque una tandem in stella communiter hærent,
 Quam Veteres soliti cælestem dicere Nodum.

PERSEUS.

Andromedæ lævo ex humero si quærere perges,
 Adpositum supera poteris cognoscere Piscem :
 E pedibus natum summo Jove Persea vises, 255

248. *Et magis horrisonis Aquilonis tangitur alis.* Aliæ edd. *horriferis*, quod fortasse verius. Germanicus, « sub horrifero Aquilone ». Avien. « Horriferis Aquilonibus illa rigescunt ». Sed codd. vet. *horrisonis*. Pro *alis* edd. quædam *auris*, minus bene.

249. *Atque horum, etc.* Legebantur hi versus in vulgatis edd. corruptissimi et vario modo. Aldus dederat : « Atque horum et caudis duplices esse catenæ Dices aut diversa per lumina serpunt ». Sciores edd. quædam : « At quæ horum e caudis duplices velut esse catenæ Dicuntur sua diversæ per lumina serpunt ». Grotius restituebat recte *Atque pro At quæ*, et *lumina pro limina*. Lectionem Grotianam sequuti sunt editores posteriores. Neque tamen in hac sanus est sensus. Suspecta quoque sunt : *Duplices velut esse catenæ Dicuntur*. Itaque e cod. Mto pro *esse* reposui *ære*. Quod alterum versum prorsus immutavi, factum est quidem auctoritate codicis Parisiensis, cuius lectionem a Puteano, Senatore quondam Regio, excerptam in notis ad h. l. addidit Gruterus. Idem Puteanus alius codicis Paris. lectionem memoravit hanc : « Dicit quæ diu

diversæ per lumina » ; qua etiam nostræ lectionis veritas firmatur. In proximis versibus pro *Atque una tamen* et *Quem Veteres*, quemadmodum edd. vet. habent, cum Grotio rescripsi *Atque una tandem* et *Quam Veteres*.

253. *Si quærere perges.* Ed. Ald. et Victor. *si qua exere perges*. Hinc exculpit Morellius lectionem : *si quæsere perges*. Est autem *quæsere* antiqua forma verbi *quærere*, sæpius apud Ennium atque etiam Apuleium obsoleta venantem obvia. Vide Grotium ad b. l. Dedit tamen archaismum Morellius sine causa ; nam ex Aldina scriptura *qua exere* etiam *quærere* et facilius quidem exculpere poteris. Prætulert *quærere* Lambinus et Grot.

255. *E pedibus natum summo Jove Persea vises.* Edd. Ald. Victor. Lambin. *E pedibus natum summo Jove Persens es*, nullo sensu. Turnebus emendavit : *E pedibus varum*, quod non tam legisse videntur Cicero *γαυρεῖς*, sed *σκαυρεῖς*. Nihil ad rem. Nostram lectionem restituit Grotius. Consentit cum ea lectio cod. MS a Grutero collati et Lugd. Batavi, qui posterior habet *vian est pro vises*. — Sensus est : E lævo humero Andromedæ poteris piscem

Quos humeris retinet defixo corpore Perseus,
 Quum summa ab regione Aquilonis flamina pulsant.
 Hic dextram ad sedes intendit Cassiopeæ,
 Diversosque pedes, vinctos talaribus aptis,
 Pulverulentus uti de terra clapsu' repente,
 In cælum vector inagno sub culmine portat.

VERGILIÆ.

At propter lævum genus omni ex parte locatas
 Parvas Vergilias tenui cum luce videbis.
 Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto
 Stellæ, cernuntur vero sex undique parvæ.
 At non interiisse putari convenit unam;
 Sed frustra temere a vulgo ratione sine ulla
 Septem dicier, ut veteres statuere poetæ,
 Æterno cunctas ævo qui nomine dignant :

cognoscere; ibi enim situs est. Ex pedibus autem ejusdem, Persea cognosces: is enim pedes Andromedæ humeris retinet. Eo.

256. *Quos humeris retinet.* Cod. Lugd. Bat. et ed. Ald. *Quos humeros*, non bene.

257. *Quum summa ab regione Aquilonis flamina pulsant.* Poscit sensus *Quum*, et habet ita quoque Cod. Lugd. Batav. Aliæ edd. *Qua* sive *Quem*. In Aldina et nonnullis aliis edd. vett. *Quam*, vitiose. Laudatur versus a Cic. de Nat. Deor. II, 44.

260. *Pulverulentus uti*, etc. ex emendatione Grotii, quam confirmant codd. Gruteri et Lugd. Bat. Turnebus emendaverat: « Pulverulentus uti, de terra lapsu' repente In cælum victor, magna sub culmine portat ». Cf. not. ad Arat. Phæn. 253, Buhl. vol. I, p. 406.—*Pulverulentus uti*, h. e. habitu curso-

ris qui pulverem in stadio collegerit. Sic enim effingitur Perseus: En.

262. *At propter lævum genus.* Servius legit *Hujus propter*, quod teste Boherio reperitur etiam in multis Mstis. *Hujus* a Cicerone tanquam unius syllabæ vox usurpari potuit. Exempla vide apud *Wase* de Essent. vet. poet. p. 103. Versus laudantur apud Cic. de Nat. Deor. II, 44. — *Omni ex parte.* Cod. Lugd. Batav. *omni parte.* — *Vergilias*, Pleiadas. Vid. Aratea Avieni, v. 602. Eo.

264. *A vulgo.* Cod. idem ac vulgo.

269. *Æterno cunctas ævo.* Ideo pro *ævo* habet *sane*. — *Qui nomine dignant.* Codd. MSS plures *signant*. Tuetur vulgatum Grotius. Occurrit *dignare* sensu activo superius apud Accium, ipsum Ciceronem, quin etiam apud Virgilium, Æn. III, 475: « Conjugio, Anchisa, Veneris diguate superbo ».

Aleyone, Meropeque, Celæno, Taygeteque,
 Electra, Steropeque, simul sanctissima Maia
 Hæ tenues parvo labentes lumine lucent :
 At magnum nomen signi, clarumque vocatur,
 Propterea quod et æstatis primordia clarat,
 Et post, hiberni præpandens temporis ortus,
 Admonet, ut mandent mortales semina terris.

70

172

LYRA.

Inde Fides leviter posita et convexa videtur;
 Mercurius parvis manibus quam dicitur olim
 In cunis fabricatus in alta sede locasse;
 Quæ genus ad lævum Nixi delapsa resedit,
 Atque inter flexum genus, et caput Alitis hæsit.

180

270. *Celæno*. In quibusdam edd. vett. vitiose *Celæno*. Est græce Κελαινώ.

271. *Electra, Steropeque*, etc. De Electra vide Veterum fabulas ad Avieni Phæn. 591, et ibi notata, huj. op. tom. V, p. 564. Ed.

274. *Propterea quod et æstatis primordia clarat*. Lectio ante Grotium erat: « Propterea quod ad æstatis primordia elarent », vel *elaret*. Codd. quidam pro *clarent* legunt *signant*, quod haud dubie ex glossa profectum. Ut nos dedimus, emendarunt Turnebus et Grotius. Uterque docet *clarare* apud Veteres occurrere pro *declarare*. Grotius etiam Horatium laudat, apud quem *clarare* sit λαμπρύνειν. Respondet jam optime versus proximus: « Et post hiberni præpandens temporis ortus ».

277. *Inde Fides leviter posita et convexa videtur*. Hæserunt interpretes in vulgata lectione. Turnebus conjecit *levis adposita et con-*

veza, parum ad rem. Grotius pro *convexa* maluit *convecta* συγκεμισθισα (non *confecta*, ut perperam notavit Buherius ad Cic. de Nat. Deor. II, 44); sed neque hoc satis placet. Buherius proponit *conversa*; notum enim Astronomos Lyram ponere conversam, quæ conjectura forsitan optima fuerit. Cæterum pro *Inde* in Cod. Lugdun. legitur *Unde*.

278. *Mercurius parvis manibus*. Edd. vett. quædam *Mercurius parvus manibus*, non bene. — *Quam dicitur olim In cunis fabricatus*. Sic utique legendum, monentibus Grutero, Grotio, aliis. Apud Aratum παρὰ λίκνον. Conf. Theon. ad h. l. Vulgo: *Infirmis fabricatus*, scilicet manibus, quæ lectio ex vitiosa cod. Aldini scriptura orta est.

280. *Quæ genus ad lævum Nixi delapsa resedit*. Edd. quædam vett. *Hæc et Nixi pro Nixi*. Innuitur ὁ ἑγγόνιστος. — Vid. Avienus, Phæn. v. 172. Ed.

CYCNUS.

Namque est Ales avis, lato sub tegmine cæli
 Quæ volat, et serpens geminis secatur aera pennis.
 Altera pars huic obscura est, et luminis experts:
 Altera nec parvis, nec clavis lucibus ardet,
 Sed mediocre jactat quatiens e corpore lumen.
 Hæc dextram Cephei dextro pede pellere palmam
 Gestit; jam vero clinata est ungula vemens
 Fortis Equi propter pennati corporis alam.

285

EQUUS.

Ipsæ autem labens utrisque Equus ille tenetur
 Piscibus; huic cervix dextra mulcetur Aquari.
 Serius hæc obitus terrarum visit Equi vis,
 Quam gelidum valido de corpore frigus anhælaus
 Corpore setifero magno Capricornus in orbe;

290

282. *Namque est Ales avis.* Cic. de Nat. Deor. II, 44, *Inde est Ales avis.* Cod. Lugd. Bat. *Jamque est.* Nostra lectio convenit magis cum Arato: ἄρα γάρ.

288. *Ungula vemens.* ἄρχαία; pro *vehemens*, omitta adspiratione.

290. *Ipsæ autem labens utrisque Equus ille tenetur Piscibus.* Leguntur hic versus et duo sequentes mendosissimi in ed. Aldina aliisque hanc sequentis. Pro *utrisque* Aldus habet *multis*, scil. Piscibus; quod quum astronomicis rationibus repugnet, variæ sunt propositæ emendationes. Morellius *binis* aut *geminis* legendum putavit, et ipso *geminis* in textu exhibuit, adprobante etiam Lambino; convenit enim hoc cum Arato: δὲ τῶν ἁπλῶν ἀμεινόμεναι ἱππων. Turnebus autem maluit *mutis*, quod mire placuit Grotio, mihi tamen valde displicet; nam quid *muti* pisces hoc loco? Præ tuli itaque aliam

Grotii emendationem *utrisque*, propius ad codd. scripturam accedentem, simulque Arateo versui consentaneam.

292. *Serius hæc obitus terrarum visit Equi vis.* Apud Aldum legitur: « Serius hæc obitus terrarum jussit equinis », sine ullo sensu. Quare fuerunt, qui versum omnino delendum putarent, et versum subsequenti pro *Quam gelidum legerent Tum gelidum*. Sed restitui potest integritati versus. Cod. Lugd. Batav. habet *terrarum pervisit*. — *Equinis* Turnebus ingeniose mutavit in *Equi vis*, quod idem in mentem venit Grotio, fuscæ ceteroquin de mente Arati in his versibus omnino disputanti.

294. *Corpore setifero magno Capricornus in orbe.* Aldus: *Nam Capricornus in orbe*. Sed Priscian. lib. VI: « Capricornus, inquit, secundæ invenitur declinationis: Cicero in Arato: *Corpore semifero magna Ca-*

Quem quum perpetuo vestivit lumine Titan,
 Brumali flectens contorquet tempore currum.
 Hoc cave te ponto studeas committere mense:
 Nam non longinquum spatium labere diurnum;
 Non hiberna cito volvetur curriculo nox:
 Humida non sese vestris aurora querelis
 Ocius ostendet, clari prænuntia solis.
 At validis æquor pulsabit viribus Auster:
 Tum fissum tremulo quatietur frigore corpus.
 Sed tamen anni jam labuntur tempore toto,
 Nec cui signorum cedunt, neque flamina vitant,
 Nec metuunt canos ninitanti murmure fluctus.
 | At nautæ, fulicæ similes, mergoque natanti,
 Anxia per totum jactantes lumina pontum,
 Necquidquam nusquam parentia litora quærunt,

295

300

305

pricornus in orbe. Idem in eodem: Tum magni curvus Capricorni corpore propter Delphinus jacet. Buberius ad Cic. de Nat. Deor. II, 44: «Interpretes Ciceronis litem moverunt de lectione vulgata *semitifero*, quum Capricornus non *semitiferus*, sed *ferus* fuerit dicendus; et recte quidem illi. Credidi aliquando, scribendam *squamifero*; sed nunc legendum videtur *setifero*, quod Avieno etiam videtur lectum; dicit enim: *Hispida setosi uarceet finies Capricorni.*» Præclaram hanc Buberii emendationem in textum migrare jussi.

295. *Titan Brumali flectens contorquet tempore currum.* Turn. Adv. XII, 17, *quum torquet*; sed recte Grotius vulgatum *contorquet* defendit. Idem quoque maluit *currum pro cursum*, ut vulgo. Vix dici potest *cursum contorquere*. Cod. Lugd. Bat. legit *curvum*, quod aperte vitiose exaratum est pro *currum*, et

similem ortum habet mendum apud Priscianum, qui legit *corvum*. Receperunt quoque *currum* jam plures recentiores Arati Ciceroniani editores. — Pingr. vero *cursum*. En. 297. *Cave te ponto*. Codd. MSS et Lugd. Bat. *cave te in pontum*, male. 298. *Longinquum spatium*. Codd. *longe quum spatium*.

301. *Ocius ostendet*. Cod. Lugd. Bat. *ostendit*.

303. *Tum fissum tremulo quatietur frigore corpus*. Ita Cod. Lugd. Bat. Malebat Grotius *fessum*. Vulgo: *fixum*.

304. *Sed tamen anni jam labuntur tempore toto*. Aldus: «sed tamen jam anni», invito metro. Grotius conjecit: «sed tamen en anni». Vulgatum bene se habet. Notandum autem *anni* esse genitivum, non nominativum pluralis, et *labuntur* referri ad *annus*.

305. *Nec cui signorum cedunt*. Cod. Lugd. Bat. *Ne cui*.

Dum tenuis nigro tabula hos distinguit ab Orco]. 310

SAGITTIPOTENS.

Atque etiam supero, navi pelagoque vagato,
Mense, Sagittipotens solis quum sustinet orbem,
[Non multo leviora putes instare pericla,
Ante nigras cautus tenebras subducere puppim].
Nam jam comminus exiguo lux tempore præsto est. 315
Hoc signum veniens poterunt prænoscere nautæ:
Nam prope præcipitante licebit visere nocte,

311. *Atque etiam supero, navi pelagoque vagato, Mense, Sagittipotens solis quum sustinet orbem...* Sunt utique hi versus depravatissimi. Sensus qualis esse debeat, constat ex Arato: Multa in priori mense mari passus, arcum quando Sol incendit et rectorem arcus, sub vesperam navem reducito, fidens non amplius nocti. Patet hinc, excidisse in Ciceronis Arato versum, quem Grotius sic explere conatus est: « Subducas fessam, veniet quum vespera, navim ». Dum autem ignoramus, quomodo ipse Cicero hæc expresserit, difficile est, etiam versus exstantes priores ad integritatem revocare, inprimis quum codd. mire variant. Claud. Puteanus e Cod. Paris. legit: « supera navi pelagoque vagantur ». Sic quoque Cod. Lugd. Bat. Turnebus: « haud supera navi pelagoque vagator ». Docet autem Lambinus, *vagato* simplicius dici pro *vagator*, ut apud Incretium. Grotius emendavit: « Atque etiam supero endo mari pelagoque vagatus Mense, Sagittipotens solis quum sustinet orbem ». Displicet mihi in hac emendatione *mare pelagusque* conjunctum, licet etiam in vulgata lectione in *navi pelagoque* hæream. Igitur equidem

satiushabui, vulgatum reddere, quale reperi, nisi quod altero versu cum Grotio exhibui *quum sustinet pro tum sustinet. Supero mense dictum pro superiori*, ut apud Arat. *ἐν ὑπορίπῳ*.

315. *Nam jam comminus exiguo lux tempore præsto est.* Vulgo: « Nam jam quum minus, etc. » Turnebus et Grotius correxerunt: « Nam jam tum minus ». Sed recepi lectionem codd. Lugd. Bat. et Paris. a Puteano excerptam atque etiam aliis viris doctis probatam. Sensus est hic: « Hoc tempore navigatur toto anno, neque solum mense, quo Sol est in Capricorno (i. e. Januario), verum etiam quum Sol est in Sagittario (Decembri). Janium enim dies breviores sunt. — Pingr. habet *Nam jam tum nimis*. Ed.

317. *Nam prope præcipitante licebit visere nocte, Ut, etc.* Ita restituit Grotius e codd. Vulgo: « Jam prope præcipiti ante licebit visere nocti, Ut sese ostendens emergat Scorpius alte ». In vulgata lectione posterioris versus male codd. conspirant; patet enim de mari alto sermonem esse. Ut posteriorem versum dedit Grotius, ita citatur quoque a Cicerone, de Nat. Deor. II, 44; nec erat, quod eum illustraret.

Ut sese ostendens emergit Scorpius alte,
 Posteriore trahens flexum vi corporis Arcum.
 [Sed Nepa non multum prior, at prior exit ab undis.] 320
 Jam supera cernes Arcti caput esse minoris,
 Et magis erectum ad suum versarier orbem.
 Tum sese Orion toto jam corpore condit
 Extrema prope nocte, et Cepheus conditur alto
 Lumborum tenuis, a palma depulsus ad umbras. 325

SAGITTA.

Hic, missore vacans, fulgens jacet una Sagitta,
 Quam propter nitens penna convolvitur Ales;
 Et clinata magis paullo est Aquilonis ad auras.

AQUILA.

At propter se Aquila ardenti cum corpore portat,
 Igniferum mulcens tremebundis æthera pennis, 330
 Non nimis ingenti cum corpore, sed grave mæstis

319. *Flexum vi corporis Arcum.*
 Cod. Lugd. Bat. *plexum.*

321. *Jam supera cernes.* Idem cod.
Jam super hunc cernes.

323. *Orion toto jam corpore condit.*
 Idem cod. *condet.*

324. *Cepheus conditur alto.* Ita
 MSS Paris. teste Puteano. Vulgo:
ante. Emendaverat *alto* jam Grot.

325. *Lumborum tenuis, a palma depul-*
pulsus ad umbras. Codd. edd. Ald.
 et vett. ante Morellianam legunt *a*
prima. Morellius reflexit versum ad
 Arateum: ἀπὸ χυφῆς ἐπ' ἰλίου. Recte,
 quamvis improbante Grotio. Nimis
 licentiosa est Grotii conjectura: «a
 ripa depulsus ad undas». Legitur
 enim vulgo *ad undas*, non *ad um-*
bras, ut equidem ex codd. restitui.
 — *Ad undas* etiam Pingr. Ed.

326. *Hic, missore vacans, fulgens*
jacet una Sagitta. Bene restituit Mo-
 rellius. Fald. Ald. et aliæ: «Hic

missore revocans, etc. = Avienus:
 «Inscia nam domini est». Adpro-
 barunt Morellii emendationem Tur-
 nebus, Lambinus et Grotius.

328. *Et clinata.* MSS et edd. *hæc.*

330. *Igniferum mulcens tremebun-*
dis æthera pennis. Edd. quædam
 vett. *mulgens*; ridicule, ut recte
 notat Grotius. Jam supra habuimus
 v. 291: «Huic cervix dextra mulce-
 tur Aquari». Cæterum deest versus
 in codd. Paris. et Lugd. Bat. teste
 Puteano, nec respondet illi versus
 Græcus; quare interpolationis sus-
 picionem incurrit.

331. *Non nimis ingenti cum cor-*
pore. Ita jam dedit Morellius, et
 suffragantur codd. Puteani, Leid.
 et Grotius. Aratus: οὐ τόσοις μεγάλῃς.
 Male in edd. vett. «Non minus in-
 genti cum corpore» (quod tamen
 dedit Pingr. Ed.) Grotius post ver-
 sum sequentem unum vel duo ver-

Ostendit nautis perturbans æquora signum.

DELPHINUS.

Tum magni curvus Capricorni cornua propter
Delphinus jacet, haud nimio lustratu' nitore;
Præter quadruplices stellas in fronte locatas,
Quas intervallum binas disternat unum :
Cætera pars lata tenui cum lumine serpit.

335

Illæ quæ fulgent luces ex ore corusco,
Sunt inter partes gelidas Aquilone locatæ,
Atque inter spatium et læti vestigia solis.
At pars inferior Delphini fusa videtur
Inter solis iter, simul inter flamina venti,
Viribus erumpit qua summi spiritus Austri.

340

ORION.

Exinde Orion, obliquo corpore nitens,
Inferiora tenet truculenti corpora Tauri.
Quem qui, suspiciens in cælum nocte serena,

345

sus excidisse putat, aut Ciceronem
non intellexisse Arateum illum :
Χαλκιδὲς γὰρ μὲν ἐξ ἄλλος ἰδοῦν, Νυκτὸς
ἀπὶρχομένης· καὶ μὲν καλίουσιν ἄπτόν.

334. *Haud nimio lustratu' nitore.*
Edd. quædam vett. *aut nimio*, male.

335. *Præter quadruplices stellas.*
Cod. Leid. *propter*, *perperam*.

337. *Cætera pars lata tenui cum
lumine serpit*, ex emendatione Gro-
tii. Edd. vett. *late*. MSS « latet et
nullum cum lumine serpit »; unde
Pingr. *latet ac tenui*.

338. *Illæ quæ fulgent luces ex ore
corusco*. Grotius ad h. l. p. 76, ita :
Non prætereundum est, quod ante
nos monuit Scaliger, Aratum non
intellectum a Tullio adolescente.
Nam Aratus hoc loco μεταξὺν φα-
cit ἀπὸ τῶν βορῶν εἰς τὰ νότια. Sed
Cicero per τὰ μὲν οὖν intelligit stel-
las in priore Delphini parte sitas,

sive, ut ipse loquitur, in fronte et
in ore, quam revera in ore nullæ
sint, et τὰ δὲ νότια interpretatur
partem ejus inferiorem. Ait enim :
« At pars inferior Delphini fusa vi-
detur ». Sic enim legendum; non
ut vulgo *fusca*. Aratus : κίχρται.
Firmant Grotii emendationem codd.
quidam Puteani et Lugd. Batav. In
aliis codd. Puteanus invenit *falsa*;
quare conjecit *fulta*; sed recepta
lectio Grotiana melior. In v. 339 :
« Sunt inter partes gelidas Aquilone
locatæ ». Grotius malebat *Aquilonis*;
repugnat autem metrum.

341. Pingr. lect. nostr. respuit,
et edidit *jam pertractanda*, quod
nullibi inveniri potuit; et supra vs.
338 legit *splendore corusco*. Hæ sunt
emendationes meræ. Ed.

346. *Quem qui, suspiciens in cælum
nocte serena*, etc. Ita dedi ex ar-

Late dispensum non viderit, haud ita vero
Cætera se speret cognoscere signa potesse.

CANIS.

Namque pedes subter rutilo cum lumine claret
Fervidus ille Canis, stellarum luce refulgens. 350
Hunc tegit obscurus subter præcordia venter:
Nec toto spirans rabido de corpore flammam
Æstiferos validis erumpit flatibus ignes.
Totus ab ore micans jacitur mortalibus ardor :
[Sirion hunc Græci præclaro nomine dicunt.] 355
Hic ubi se pariter cum sole in culmina cæli
Extulit, haud patitur foliorum tegmine frustra
Suspensos animos arbusta ornata tenere.
Nam quorum stirpes tellus amplexaprehendit,
Hæc augens anima, vitali flammæ mulcet. 360
At quorum nequeunt radices findere terras,

bitrio Grotii, in partem præeunte
vetere codice et Turnebo. Aratus :
μή καὶνεν ὅτις καθαρῇ ἐπὶ νυκτὶ ἥψῃ
πισπιτώτα παρίρχεται, ἀλλὰ πισπιδει
Οὐρανὸν εἰσανιδὼν προφιρίστικα θη-
σασθαι. Cicero legisse videtur ἀλλὰ
et ὅτις interpretatus est ὅστις, ut et
alibi. Πισπιτώτα *dispensum* transtu-
lit, non *dispersum*, quod pertina-
citer referunt omnes codices. Tur-
nebus præterea malebat « Cætera
ne speret ». Vulgo : « Quem qui
suspiciet in cælum nocte serena
Late dispersum non viderit, abdita
vero, etc. » abaque nullo sensu.

349. *Namque pedes subter*, etc.
Arbitratus est Cicero, Aratum po-
nere Canem sub pedibus Orionis,
et ita quoque Avienus : « Talis et
ipse virum gemina ad vestigia cus-
tos Insequitur ». Sed alia fuit Arati
mens, dicentis vs. 327 ἀμφοτέρωσι
κύων ὑπὸ ποσσὶ βεβηκώς. Intelligit
Canem suis pedibus posterioribus

innitentem, non sub pedibus Orio-
nis collocatam.

351. *Hunc tegit obscurus subter
præcordia venter*. Ita restituit hunc
locum Turnebus et probat quoque
Grotius. In codd. scriptum erat *ver*
pro *venter*. Hinc ortæ lectiones
Vesper, vester, ut in edd. vett. Sed
Arat. 319 : ἀλλὰ κατ' αὐτὴν Γαστέρα
κυάνιος περιτάλλεται. Aldus habet
obscuris pro *obscurus*. Grotius reponi
vult *tenet* aut *gerit* pro *tegit*, in quo
tamen codd. conspirant.

352. *Nec toto spirans... flammam*.
Sic utique legendum. Aratus : ἀλλ'
ὡς πάντα πειραμένιος. Edd. Ald. et
vett. « Ver toto », vitiosæ. Correx-
it jam Morellius. Cod. Leid. « Et vero
toto ». — *Rapido* edidit Ping. sed
mavult *rabido*. Ed.

356. *Hic ubi se pariter*. Cod. Leid.
« Hic subit pariter », perperam. —
In culmina cæli. Aliæ edd. « in lu-
mina cæli ».

Denudat foliis ramos et cortice truncos.

[Tendentem occiduas etiam hunc sentimus ad oras.

Cætera signandis sunt languida sidera membris.]

LEPUS.

Hunc propter, subterque pedes, quos diximus ante, ³⁶⁵

Orioni⁷ jacet levipes Lepus. Hic fugit, ictus

Horrificos metuens rostri tremebundus acuti:

Nam Canis infesto sequitur vestigia cursu

Præcipitantem agitans, oriens jam denique paullum,

Curriculum numquam defesso corpore sedans. ³⁷⁰

ARGO.

At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo,

Conversam præ se portans cum lumine puppim:

Non aliæ naves ut in alto ponere proras

Ante solent, rostro Neptunia prata secantes;

Sed conversa retro cæli se per loca portat. ³⁷⁵

Sicut quum cæptant tutos contingere portus,

365. *Hunc propter, subterque pedes, quos diximus ante, Orioni⁷ jacet.* Ita codd. plures et Leid. recte. Vulgo *Oriona*. Nostram lectionem jam proposuit Grotius.

369. *Præcipitantem agitans oriens jam denique paullum.* Turnebus corripbat, adseutiente etiam Grotio: « orientem denique paullum », ut sensus sit: « Canis Leporem insequitur occidentem agitans et paullum jam ortum. Nescio autem, an hic sensus satisfecerit ulli; neque Arato convenit, 340: Σείριος ἰζόπθιν φέρεται μάλιστα ἰουκίως, καὶ οἱ ἱππάρχαι, καὶ μιν κατόντα διώκει. Equidem vulgatum magis Arato respondere crediderim. Sensus est: Canis agitat Leporem ad occasum præcipitantem haud multo postquam ipse ortus est.

370. *Curriculum numquam.* Hunc versum post 367 transpovit Pingr. Patricium sequutus. Cicero quidem de Nat. Deor. II, hunc Lepori tribuit. Ed.

371. *Prolabitur Argo.* Alii codd. et edd. *prælabitur Argo.* Occurrit hic locus usque ad vs. 383, etiam apud Hygin. fab. 14.

372. *Conversam præ se portans cum lumine puppim.* Aliæ edd. *convexam*, male. Eadem lectionis varietas supra vs. 277.

375. *Sed conversa retro cæli se per loca portat*, ex emendatione Turnebi a Grotio etiam recepta. Sic sup. 329: « At propter se Aquila ardenti cum corpore portat ». Vulgo: « cæli semper loca portat ». Excidit hic versus apud Hyginum.

376. *Tutos contingere portus.* Ita

Obvertunt navem magno cum pondere nautæ,
 Aversamque trahunt optata ad litora puppin;
 Sic conversa vetus super æthera labitur Argo;
 Atque usque a prora ad celsum sine lumine malum, ³⁸⁰
 A malo ad puppin clara cum luce videtur.
 Inde gubernaculum, disperso lumine fulgens,
 Clari posteriora Canis vestigia tangit.

PISTRIX.

Exin semotam procul in tutoque locatam
 Andromedam tamen explorans fera quærere Pistrix ³⁸⁵
 Pergit, et usque sitam validas Aquilonis ad auras
 Cærulea vestigat, finita in partibus Austri.

ERIDANUS.

Hanc Aries tegit, et squamoso corpore Pisces,
 Fluminis illustris tangentem corpore ripas.

citatur hunc versus Hyginus, quod cum conspirant plurimi Ciceronis codd. Aratus : καβάπτεται ἡ πύριος. Vulgo : *constringere*. Nostrum receperunt jam Lambinus et recentiores Ciceronis editores; probavit quoque Grotius.

378. *Aversamque trahunt*, ex emendatione Grotii, cui omnes codd. adstipulantur. Germanicus : « *Aversamque ratem votis damnatus ad oram Perligat* ». Vulgo : « *Adversamque trahunt* ».

379. *Sic conversa vetus super æthera labitur Argo*. Vulgo : « *vertitur Argo* ». Vix autem scripsit Cicero « sic conversa ... *vertitur Argo* » in eodem versu; neque *vertitur Argo* h. l. sensum præbet satis idoneum. Restitui igitur ex Hygino *labitur Argo*.

380. *Atque usque a prora ad celsum sine lumine malum*. Codd. Leid. « usque ad proram ad cæli summam

sine lumine malum », vitiose. Desunt *versus* hic et sequens apud Hyginum.

381. *Cum lumine clara videtur*. Codd. MSS « cum luce clara videtur ».

382. *Inde gubernaculum, disperso lumine fulgens*. In hac lectione omnes codd. consentiunt. Apud Hyginum versus legebatur imperfecte sic : « *Inde gubernaculum...* » Supplerant otiosi homines : « *tendens a puppe volante* ».

383. *Vestigia tangit*. Vulgo : « *vestigia condit* ». Turnebus maluit *condunt*, propius ad Aratum. Sed recte restituit Grotius ex Hygino *tangit*.

384. *In tutoque locatam*. Cod. Leid. « *in totoque locatam* », *perperam*.

388. *Squamoso corpore Pisces*. Ita citat Cicero ipse, de Nat. Deor. II, 44. Vulgo *squamosi*.

389. *Fluminis illustris tangentem*

Namque etiam Eridanum cernes in parte locatum 394
 Cæli, funestum magnis cum viribus amnem,
 Quem lacrymis mœstæ Phaethontis sæpe sorores
 Sparserunt, letum mœrenti voce canentes.
 Hunc Orionis sub læva cernere planta
 Serpentem poteris; proceraque Vincla videbis, 395
 Quæ retinent Pisces, caudarum parte locata,
 Flumine mixta retro ad Pistricis terga reverti.
 Hic una stella nectuntur, quam jacet ex se
 Pistricis spina valida cum luce refulgēns.
 Exinde exiguæ tenui cum lumine multæ 400
 Inter Pistricem fusæ sparsæque videntur
 Atque gubernaculum stellæ quas contegit omnes
 Formidans acrem morsum Lepus. His neque nomen,
 Nec formam Veteres certam statuisse videntur.

corpore ripas. Alii *Fluminis illustri*, minus recte. Aratus, 358: ποταμὸν ἀστρόπεντον. Pistic. pro corpore malebat pectore, quod convenit Astronomorum placitis; dicebatur enim Pistris Eridanum pectore adtingere. Vid. Hygin. Astronom. III, 30: «Hujus priorem partem corporis prope adluere flumen Eridanus videtur».

395. *Serpentem poteris.* Cic. de Nat. Deor. I. I. citat: «serpentem adspicies»; sed in ipso carmine continuo non ita scripserat.

397. *Vincla videbis.*.... *Flumine mixta retro ad Pistricis terga reverti.* Grotius ad h. l. Deceptus est Cicero eo, quod Aratus post Fluvium de Nodo tractet. Itaque τὰ λῆα ait Flumine misceri, quod nimis absurdum est. Nam Pistris media est inter Nodum vinculorum et Eridanum. Sed juvenile est erratum. Et tamen Avienus quoque dixit: «Fusæque geminos adstringunt vin-

cula Pisces Eridani coeunt amfractibus...»

398. *Hic una stella nectuntur, etc.* ex emendatione Grotii. Aldus et edd. vet. corrupte: «Hæc una stella nectuntur quam jacet ex se Pistricis spinæ valida cum luce refulgens». Alii *Hæc pro Hanc et vertuntur pro nectuntur.* Morellius dedit *Pistris e spina*, quod tamen non bene convenit cum antecedenti *jacet ex se*. Itaque Grotii emendationem recepi, præsentibus jam pluribus Ciceronis editoribus.

399. *Spina*, ultima ob censuram producta. Grot. *spina*, *evalida*. Ed.

402. *Atque gubernaculum stellæ quas contegit omnes.* Alii *Ante gubernaculum*, male. Reposuit Bahl, *stellas quas pro vulgato*: «Atque gubernaculum stellæ, quas, etc.» et quærit: «Quid est gubernaculum stellæ? Miror, neminem, ne Grotium quidem, in hoc hæsisse». Sed aperte *stellæ* debet conjungi cum *exiguæ, multæ*. Ed.

Nam quas sideribus claris natura polivit,
 Et vario pinxit distinguens lumine formas,
 Has ille astrorum custos ratione notavit,
 Signaque signavit cælestia nomine vero.
 Has autem, quæ sunt parvo cum lumine fusa,
 Consimili specie stellas, parilique nitore,
 Non potuit nobis nota clarare figura.

PISCIS AUSTRALIS.

Exinde, Australem soliti quem dicere Piscem,
 Volvitur inferior Capricorno versus ad Austrum,
 Pistricem observans, procul illis Piscibus hærens.

AQUARIUS.

At prope conspicias expertes nominis omnes,
 Inter Pistricem et Piscem quem diximus Austri,
 Stellas sub pedibus sparsas radiantis Aquari.
 Propter Aquarius obscurum dextra rigat amnem,
 Exiguo qui stellarum candore nitescit.
 E multis tamen his duo late lumina fulgent:
 Unum sub magnis pedibus cernetur Aquari:
 Quod superest, gelido delapsum flumine fontis,

405. *Nam quas sideribus...* *Has ille astrorum custos.* Rescripsi cum Grotio *quas* et *Has* pro vulgato *Quæ* et *Hæc*, refertur enim ad *formas*. *Astrorum custos* Græcorum more dictum, qui *observare* vocant φυλάσσειν. Est itaque ἀστέρων φύλαξ astrorum observator.

409. *Quæ sunt parvo cum lumine fusa.* Iterum ex emendatione Grotii, quam senans flagitabat. Vulgo: « parvo sub culmine fusa ».

411. *Nota clarare figura.* Alii *clarere*, male. *Clarare* est activum, quod hoc loco requiritur; *clarere* neutrum. Conf. Grotium, p. 77.

412. *Exinde Australem soliti quem*

dicere Piscem. Sic bene correxit Morellius. Ald. et edd. vitiose: « Exinde australem soliti convincere Piscem ». Aratus, 388: νότιον διὰ καλῆσκουσι.

417. *Stellas sub pedibus sparsas radiantis Aquari.* Vulgo *stratas*. Sed *sparsas* usitatius Ciceroni. Sic supra vs. 402 stellæ *sparsæ* *fusæque* videntur. Conf. etiam Aratus, 389: σποράδην ὑποκείμενοι.

421. *Sub magni pedibus.* Ita Ald. et edd. vett. Aliæ edd. « sub magnis pedibus ».

422. *Gelido delapsum flumine fontis,* ex emendatione Grotii in notis ad Germanicum. Vulgo *lumine*. Ad-

Spiniferam subter caudam Pistricis adhæsit;
Hæ tenues stellæ perhibentur nomine Aquai.

Hic aliæ volitant parvo cum lumine claræ, 425
Atque priora pedum subeunt vestigiâ magni
Arcitenentis, et obscuræ sine nomine cedunt.

A R A.

Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen
Aram, quam flatu permulcet spiritus Austri,
Exiguo superum quæ limina tempore tranat : 430
Nam procul Arcturo est adversa parte locata.
Arcturo magnum spatium supera dedit, orbem
Jupiter huic parvum inferiore in parte locavit.
Hæc tamen æterno invisens loca curriculo nox
Signa dedit nautis, cuncti quæ noscere possent, 435
Commiserans hominum metuendos undique casus.
Nam quum fulgentem cernes, sine nubibus atris,
Aram sub media cæli regione locatam,
A summa parte obscura caligine tectam,
Tum validis fugito devitans viribus Austrum : 440

stipulantur Grotii codd. nonnulli.

423. *Spiniferam subter caudam.* Co. 1d. MSS *spinigeram*.

424. *Hæ tenues stellæ perhibentur nomine Aquai.* Eld. Ald. corrupte *Etenus stellæ*. Correxerunt alii, notante Morellio, *Ast omnes*. Ipse Morellius in textu dedit *Hæ tenues*, quod utique legendum esse (sive *Êæ tenues κατὰ συναισθησιν*) docuit ad h. l. Grotius. Pro *Aquai* alii habent *Auari*. Sed nostra lectio præferenda. Arat. 399: τοὺς πάντας καλεῖσθαι ὕδαρ. Monet tamen Grotius, etiam *Aquarium* pro *Aqua* apud veteres Latinos dici, et sic etiam alteram lectionem sustineri posse.

427. *Obscuræ sine nomine cedunt,* ex emendatione Grotii. Videntur

autem Cicero et Germanicus apud Aratum, v. 401, pro διωτοὶ legisse ἀγνωτοί. Vulgo *condunt*, male.

430. *Exiguo superum quæ limina tempore tranat.* Recepti Tornebi emendationem *superum limina* pro vulgato *superum lumina*. Arat. 414: τοῦ δὲ τοι ὀλίγον μὲν ἐπὶ χρόνον ὑψὲθ' ἰόντος Πιόνται.

432. *Arcturo magnum, etc.* Sequutus sum Grotium. *Spatium* et *orbem* vocat arcum illum, qui ab Orientali Finitoris signo ad Occidentale per datum signum ducitur. *Metas* vocat Cæsar. Turnebus ita distinguere malebat: « Arcturo magnum spatium supera dedit orbem Jupiter, huic parvum, etc. » Edd. vett. « hunc parvum ».

Quem si prospiciens vitaveris, omnia caute
 Armamenta locans, tuto labere per undas.
 Sin gravis inciderit vehementi flamine ventus,
 Perfringet celos defixo robore malos,
 Ut res nulla feras possit mulcere procellas,
 Ni parte ex Aquilonis opacam pellere nubem
 Cœperit, et subitis auris diduxerit Ara.

445

CENTAURUS.

Sin humeros medio in cælo Centaurus habebit,
 Ipseque cærulea contactus nube feretur,
 Atque Aram tenui caligans vestiet umbra,
 Ad signorum obitum vis est metuenda Favoni.
 Ille autem Centaurus in alta sede locatus,
 Qua sese clarum collucens Scorpius infert,
 Hac subter partem præportans ipse virilem
 Cedit, Equi partes properans subjungere Chelis.
 Hic dextram porgens, quadrupes qua vasta tenetur,
 Quam nemo certo donavit nomine Graium,
 Tendit, et illustrem truculentus cedit ad Aram.

450

455

447. *Et subitis auris diduxerit Ara.* Grotius conjiciebat: « et subitas auras diduxerit aura ». Minime adsentior.

448. *Sin humeros medio in cælo Centaurus habebit.* Grotius ad li. I. « Nimirum punctum medium intelligit arcus illius, qui inter duo Finitoris puncta ducitur, ubi videlicet ipse arcus a Meridiano intersecatur. Hæc est, quam mediam cæli viam dicunt. Nam Centaurus omnino illis non potuit παραρᾶνιν ».

453. *Clarum collucens Scorpius.* Edd. Ald. et vet. *claro*, ita ut epitheton referatur ad Centaurum. Alii *clare*. Nostrum tuetur etiam codd. Mst. et plures edd.

455. *Cedit, Equi partes properans*

subjungere Chelis. Legebatur hic versus corrupte apud Aldum sic: « Cedite qui partis properat conjungere Chelis ». Ipse Cicero, de Nat. Deor. II, 44, citat *submergere*. Sed et hic et illic libri sunt corrupti. Ut nos dedimus, emendavit Grotius. Restituerat jam Morell. *Cedit, equi et properans*. Aratus eleganter, 438: ἰπποῦραιχ δ' ὑπὸ σείον Ἀλκαί ἐχουσιν.

456. *Hic dextram porgens.* *Porgens* dici pro *porrigens*, ut *surgens* pro *surrigens*, vix est quod moneam. Aldus habet *pergens*; quod non improbavit Grotius; regitur tum *dextram* ab antecedenti *cedit*, vel a sequenti *tendit*. Possit etiam legi *Cadit*, ut ad *Feram* referatur, quam Hostia dicitur Hygino. Nil tamen

HYDRA.

Hic sese inferuis de partibus erigit Hydra
 Præcipiti lapsu, flexo cum corpore serpens. 460
 Hæc caput atque oculos torquens ad terga Nepai,
 Convexoque sinu subiens inferna Leonis,
 Centaurum leni contingit lubrica cauda:
 In medioque sinu fulgens Cratera relucet:
 Extremum nitens plumato corpore Corvus 465
 Rostro tundit. Et hic, Geminis est ille sub ipsis
 Ante canis, Graio Procyon qui nomine fertur.
 Hæc sunt, quæ visens nocturno tempore signa,
 Aeternumque volens mundi cognoscere motum,
 Legitimo cernes cælum lustrantia cursu. 470
 Nam quæ per bis sex Signorum labier orbem
 Quinque solent stellæ, simili ratione notari

equidem in vulgato textu mutavi.
 — *Porgens*. Pingebatur enim Centaurus habitu porrigentis sive extendentis dextram, et ea tenentis bestiam, quadrupedem vastam ac protensam; euntisque versus Aram sidus quatuor stellis *illustre*, quasi illam victimam ad aram immolaturus. Mavult Patricius *illustrem* referri ad quadrupedem, ut quæ stellas habeat decem, quum Ara tantum constet quatuor. Nihil in Græco est, quo his possit dirimi. En.

459. *Infernis de partibus*. Sic Cic. vertit Arat. 443 παραΐθρυ. Avien. *Desuper*. Theon παραΐθρυ dici ait τὴν ἀνατολὴν, adseverat autem ibidem, vocem etiam de *occasu* sumi. Ita eadem vox contrarias habet significationes. Grotius mavult vertere *ulterius*. Cod. Leid. «infernus e partibus». Alii codd. «infernus a partibus».

461. *Ad terga Nepai*. Intelligitur

a Cicerone sub Nepa Cancer; vid. supra ad vs. 90, 428, et infra 528, 574, etc. Ed.

463. *Centaurum leni contingit lubrica cauda*. Cod. Leid. *levi*, melius forsitan.

465. *Extremum... Corvus Rostro tundit*, Aldus *Extrema*, Alii *Extremo*. Morellius et Grotius *Extremum*, quod retinui. Cicero ipse citat *Extremam*, ita ut non ad sinum, sed ad Hydram spectet. Alii «Rostro tundet», non recte. Aratus, vs. 449, κέντρον.

467. *Ante canis*, ex emendatione Grotii et Scaligeri, qui posterior malebat ἀρχαῖος *Antecanis*. Vulgo: «Ante canem», perperam. Ceterum in hoc versu desinit cod. Leid.

469. *Aeternumque volens mundi cognoscere motum*. Deest hic versus in pluribus edd. ut et in Morelliana. — Pingr. habet *pernoscere*. Ed.

471. *Labier orbem*, ex emenda-

Non possunt; quia, quæ faciunt vestigia cursu,
 Non eadem semper spatio protrita feruntur.
 Sic malunt errare vagæ per nubila cæli, 475
 Atque suos vario motu metirier orbes.
 Hæ faciunt magnos longinqui temporis annos,
 Quum redeunt ad idem cæli sub tegmine signum:
 Quarum ego nunc nequeo totos evolvere cursus.
 Verum hæc, quæ semper certo volvuntur in orbe, 480
 Fixa, simul magnos edemus gentibus orbes.
 Quatuor, æterno lustrantes lumine mundum,
 Orbes stelligeri portantes signa feruntur,
 Amplexi terram, cæli sub tegmine fulti:
 E quibus annorum volitantia lumina nosces, 485
 Quæ densis distincta licet cernere signis.

tione Turnebi et Grotii. Intelligitur Zodiacus. Vulgo orbes, male.

473. *Quæ faciunt vestigia cursu.* Alii *qua*, vel *quo*.

474. *Vestigia... protrita feruntur.* Sic melius edd. vet. In aliis et apud Pingr. *portata teruntur*, nullo sensu. Grotius proponebat: «portata feruntur». Sed quid sint «vestigia portata», equidem non capio.

475. *Sic malunt.* Aliæ edd. «sed malnot».

477. *Hæ faciunt.* Ita jam correxit Grotius vulgatum *Hæc*. Refertur enim *Hæc* ad *stellas* quinque supra memoratas.

479. *Quarum ego.* Iterum spectat ad *stellas*. Male vulgo: «Quorum ego». Ed. Ald.: «Quare ego». Ingeniose hanc lectionem explicat Grotius. Scriptum erat in eodice: «Quar. ego» pro «Quarum ego». — *Totos evolvere cursus.* Meminit Grotius conjecturæ patris: «totos evolvere cursus», quæ etiam mihi haud displicet.

480. *Certo volvuntur in orbe.* Alii *evolvuntur*.

481. *Fixa, simul magnos edemus gentibus orbes.* Versus, quemadmodum vulgo legebatur: «Fixa, simul magnos edam gentibus orbes», erat hiolus. Ed. Ald. «Fixa, simul magno sedem gentibus orbes». Alii: «Magnos similes vertentibus orbes». Turnebus emendavit: «Magnos edicam gentibus orbes», vel pro «gentibus», «cantibus». Sequitur sum Grotium, ejus correctio versus mihi videtur levissima. Neque tamen versum omnino integritati restitutum puto. Offendit inprimis repetitio vocis *orbis*: «quæ volvuntur in orbe Fixa, simul magnos edemus gentibus orbes».

484. *Amplexi terram*, ex emendatione Grotii. Vulgo *terra*.

485. *Annorum volitantia lumina.* Videtur legisse Cicero apud Aratum, 464: ἄστρα περιπατοῦντα ἐν οὐρανῷ ἐν ταύταις. — Pingr. *limina ex Arato*, ubi legit Μίτρη vs. cit. Ed.

Tum magnos orbes magno cum lumine latos,
 Vinctos inter se, et nodis cælestibus aptos,
 Atque pari spatio duo cernes esse duobus.
 Nam si nocturno cognoscens tempore cælum,
 Quum neque caligans deterisit sidera nubes,
 Nec pleno stellis superavit lumine Luna,
 Vidisti magnum caudentem serpere Circum:
 Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.
 Hic non perpetuum detexens conficit orbem.
 Quatuor huic simili nitentes mole feruntur:
 Sed spatio inultum superis præstare duobus
 Dicitur, et late cæli lustrare cavernas.

490

495

Quorum alter tangens Aquilonis vertitur auras,
 Ora petens geminorum illustria; tum genus ardens
 In sese retinens Aurigæ portat utrumque.
 Hunc sura læva Perseus humeroque sinistro
 Tangit. At Andromedæ dextra de parte tenetur;

500

487. Tum magnos orbes. Restitui magnos ex ed. Ald. Vulgo multos.

490. Nam si nocturno cognoscens tempore cælum. Vetustissimi codd. Nec si, male. Alius cod. penes Grot. Et si. Excudebat hinc Grot. lectionem En, si. Maluimus Morell. et aliis legere Nam si. Ping. Nam sic. Ed.— Pro cognoscens Grotius etiam repone-re voluit convisens, quoniam visere et convisere sunt verba poetica Ciceronis hac de re. Verum utitur Cicero quoque verbo cognoscere, quare mutatio non est necessaria.

494. Lacteus hic nimio fulgens candore notatur. In ed. Ald. in nimio. Coniecit propterea Grotius legendum is nimio. Pro notatur alii habent vocatur; melius forsitan. Quod Grotio placuit, rotatur, equidem non probaverim; vult enim Cicero hoc ipsum, Circum vocari

Lacteum. Cæterum nimio condore dictum pro magno candore. Sic supra: «haud nimio lustratus nitore... haud nimis ingenti cum corpore», i. e. valde ingenti.

495. Hic non perpetuum detexens conficit orbem. Ed. Ald. His. Forsitan itaque legendum Is. Grotius putat, Ciceronem apud Aratum aliter quam Bohl. legisse, vs. 476, γάλα μιν καλέουσιν τοῦ δὴ τοι Χρυσὴ μὲν ἀλίγκιον εὐδ' ἐστὶ κύκλον ἀνείπει.

496. Hunc vs. omisit Bohl. errore.

497. Superis. Pingr. superest; et ita Grot. male. Superis duobus intellige circulos Tropicos, Æquatorem et Zodiaci minores. Ed.

500. Ora petens Geminorum illustria. Ita emendavit Grotius. Vulgo illustratum.

503. At Andromeda. Vulgo: «ad Andromedam», male. In vs. supe-

[Cui manus ad Boream, cubitus cui spectat ad Austrum].
 Imponitque pedes duplices Equus; et simul Ales 505
 Ponit avis caput, et clinato corpore tergum.
 Anguitenens humeris connititur. Illa recedens
 Austrum consequitur devitans corpore Virgo.
 At vero totum spatium convestiet orbis
 Magnu' Leo, et claro collucens lumine Cancer, 510
 In quo consistens convertit curriculum Sol
 Æstivus, medio distinguens corpore cursus.
 Hic totus medius circo disjungitur: iste
 Subter testarum cava teginina, et iutus et extra
 Lumen habens: sævi sed vis horrenda Leonis 515
 Pectoribus validis, atque alvo possidet orbem.
 Hunc octo in partes divisum noscere circum
 Si potes, invenies supero convertier orbe
 Quinque pari spatio, partes tres esse relictas,

reriori pro sura lava ed. Ald. vitiose
supera levia. Aratus, 483: λαὸν δὲ
 κλίμα. Quæ jam sequuntur apud
 Aratum, a Cicerone sunt omissa,
 nisi quid desit.

506. *Et clinato corpore tergum*.
 Conf. not. ad Arat. vers. 487, vol. I
 Buhl. En.

507. *Anguitenens humeris conni-*
tur. Conjicit Grotius *connectitur*.
 Turnebus *convertitur*. Sed nihil est
 in vulgato mutandum.

509. *At vero totum spatium con-*
vestiet orbis Magnu' Leo. Ita dedi ex
 emendatione Grotii. Codd. *convertit*
 et *orbis*. Alii, in his Morellius,
 "convestit et orbis", male. Fuere,
 qui hunc versum omnino ejicerent
 et sequentem inchoarent: "Inde
 Leo". Conf. Theon ad h. l.

512. *Medio distinguens corpore*
cursus. Non respondet his versus
 Arateus. Vult Cicero, solem solstitii

æstivi tempore mediam esse inter
 Arcticum et Eclipticam. Conf. Ger-
 manicus et Avicenus.

513. *Hic totus medius circo disjun-*
gitur: iste Pectoribus validis, atque
alvo possidet orbem. Sic præclare
 hunc locum restituit Grotius in no-
 tis. Legebatur vulgò: "disjungitur
 ipso, etc." quare plerique, etiam,
 quam textum operis traderet, ipse
 Grotius, versus esse mutilos, vel
 excidisse quosdam, suspicati sunt.
 Quod si autem lectionem nostram
 sequaris, sensus et nexus satis sit
 perspicuus. *Hic* (scilicet Cancer),
 a circulo æstivo distinguitur; *Ille*
 (scil. Leo), orbem possidet *orbem*:
 xxi γὰρ ὀπί. Cf. Arat. 492 seq. Quæ
 poeta Græcus de oculis Cancræ di-
 xit, a Cicerone et a Germanico non
 sunt reddita, sive quod ea non
 legerent in codd. suis, sive quod
 superflua putarent.

Tempore nocturno quas vis inferna frequentat. 520

[Ille quidem a Boreæ] Cancro connectitur [auris;]

Alter ab infernis [contra connititur] Austris.

Distribuens medium subter secatur hic Capricornum,

Atque pedes gelidum rivum fundentis Aquarū,

Cæruleæque feram caudam Pistricis, et illum 525

Fulgentem Leporem; inde pedes Canis, et simul amplam

Argoam retinet claro cum lumine Navem;

Tergaque Centauri, atque Nepai portat acumen:

Inde Sagittariū defixum possidet arcum.

Hunc, a clarisonis auris Aquilonis ad Austrum 530

Cedens, postremum tangit rota fervida Solis;

Exinde in superas brumali tempore flexus

Se recipit sedes. Huic orbi quinque tributa

Nocturnæ partes, supera tres luce dicantur.

Hosce inter mediam partem retinere videtur 535

520. *Vis inferna frequentat.* Ita codd. MSS. Vulgo *frequentet*.

522. *Alter ab infernis, etc.* Excidisse versum patet; etiam ex Arateis: ἄλλ' ὁ μὲν ἐν Βορέῳ περὶ Καρκίνον ἐστῆρικται, ἄλλος δ' ἀντιῶντι νότῳ. Substitit Buhl. in textu vulgato. Aldus habet: « Alter ab infernis Austrī convertitur anris ». — Grotius quidem ita restituit, ut dedimus, et ita Pingr. Ed.

523. *Distribuens medium.* Alii, ut lacunam explerent, legerunt: « Ast alter medium »; sed tum non quadrat, quod sequitur: « subtersecatur hic Capricornum ».

525. *Cæruleæque feram caudam Pistricis.* Grotius maluit: « Cæruleamque feræ caudam Pistricis ».

527. *Argoam retinet claro cum lumine Navem.* Ita dedi ex emendatione verissima Grotii. Vulgo: « Argoicam retinet crebro cum lumine

Navem ». Edit. Ald. « crebro cum lumine ». Nostram lectionem « claro cum lumine » jam alii editores in textum receperunt.

531. *Cedens postremum tangit.* Sic utique legendum cum Grotio. Aratus παραρχόμενος. Vulgo *Condens*.

532. *Brumali tempore flexus.* Vulgo: « brumali tempore flexus », vitiose. Correxerit Grotius *flexus*, nempe *sol*. Sic apud Avicennam *sol τριπλὸς ἢ τριπλόματος*; dicitur *pulsus*. — Pingr. maluit *flexa*, non male. Ed.

534. *Supera tres luce dicantur.* Dictum est pro: *superæ* (orbi) tres luce dicantur, per ἀντίπρῶτον ἀβλατιῖ pro dativo.

535. *Hosce inter mediam partem retinere videtur.* Vulgo « Hasce inter », male; μεσσήθει τοῦ θιρίνου καὶ χιτμαρίνου Theon. Deinde vitiose habent edd. vett. « mediam in partem ».

Tantus quantus erit collucens lactens orbis:
 In quo autumnali, atque iterum sol lumine verno
 Exæquat spatium lucis cum tempore noctis.
 Hunc retinens Aries snblucet corpore totus;
 Atque genu flexo Taurus conuititur ingens. 540
 Orion claro contingens pectore fertur.
 Hydra tenet flexu; Cratera et Corvus adhæret,
 Et paucae e Chelis stellæ: simul Anguitenentis
 Sunt genua, et summi Jovis Ales nuntius instat;
 Propter Equus capite, et cervicum lumine tangit. 545
 Hosce æquo spatio dejectos sustinet axis,
 Per medios summo cæli de vertice tranans.
 Ille autem claro quartus cum lumine Circus
 Partibus extremis extremos continet orbes,
 Et simul a medio media de parte secatur, 550
 Atque obliquus in his nitens cum lumine fertur:
 Ut nemo, cui sancta manu doctissima Pallas
 Solertem ipsa dedit fabricæ rationibus artem,
 Tam tornare cate contortos possiet Orbes,
 Quam sunt in cælo divino numine flexi, 555
 Terram cingentes, ornantes lumine mundum,
 Culmine transverso retinentes sidera fulta.
 Quatuor hi motu cuncti volvuntur eodem.

540. *Atque genu flexo Taurus.* Sic Taurus in astrothesia pingitur. Vid. Epigr. de signis cælestibus, vs. 2: « Inflexoque genu projectus corpore Taurus ». Ed.

541. *Contingens pectore fertur.* Alii: « contingens corpore fertur ». Apud Aratum est ζώνη.

542. *Hydra tenet flexu; Cratera et Corvus adhæret,* etc. Ita emendavit Turn. adprobante etiam Grotio. Hydra tenet circulum flexu. Est χαμῆν Arati. Vulgo: « Hydra tenet

flexu Crateram, Corvus adhæret ».

543. *Et paucae e Chelis stellæ.* Vulgo: « Et paucae Chelis stellæ », perperam.

546. *Dejectos sustinet axis,* ex emendatione Turnebi. Vulgo: « devinctos sustinet axis ».

555. *Divino numine flexi.* Restituit sic jam Turnebus ex editione Aldina. Vulgo: « divino lumine flexi ».

558. *Quatuor hi motu,* etc. Aldus: « Quatuor in motus ». Suspiciatur propterea Grotius legendum: « Qua-

Sed tantum supera terras semper tenet ille
 Curriculum oblique implexus tribus orbibus unus, ⁵⁶⁴
 Quanto est divisus Cancer spatio a Capricorno;
 Ac subter terras spatium par esse necesse est.
 Et quantos radios jacimus de lumine nostro,
 Queis hunc convexum cæli contingimus orbem,
 Sex tantæ poterunt sub eum succedere partes, ⁵⁶⁵
 Bina pari spatio cælestia signa tenentes.

Zodiacum hunc Græci vocitant, nostrique Latini
 Orbem signiferum perhibebunt nomine vero :
 Nam gerit hic volvens bis sex ardentia signa.
 Æstifer est pandens ferventia sidera Cancer. ⁵⁷⁰
 Hunc subter fulgens cedit vis torva Leonis,
 Quem rutilo sequitur collucens corpore Virgo,
 Exin projectæ claro cum lumine Chelæ;
 Ipsaque consequitur lucens vis magna Nepai.
 Inde Sagittipotens dextra flexum tenet arcum. ⁵⁷⁵
 Post hunc ore fero Capricornus vadere pergit.
 Humidus inde loci collucet Aquarius orbi.
 Exin squammiferi serpentes ludere Pisces;
 Quis comes est Aries obscuro lumine labens,
 Inflexoque genu projecto corpore Taurus, ⁵⁸⁰
 Et Gemini clarum jactantes lucibus ignem.

tuor in motus cuncti volvuntur eos-
 dem ». Utrum malis, sensus eodem
 redit. Revera in codd. scriptum
 fuisse arbitratur Grotius : « Quatuor
 ii motu ».

562. *Ac subter terras.* Codd. MSS
 « At subter terras ».

564. *Queis hunc convexum,* etc.
 ex emendatione Grotii. Vulgo :
 « Queis lunæ convexum cæli tangi-
 mus orbem ». Sed verissima est
 Grotii lectio.

565. *Tantæ poterunt,* etc. Conf.

Buhlîi not. ad Aratum, vs. 542.

577. *Collucet Aquarius orbi.* Alim
 edd. *orbem* sive *orbe*.

570. *Pro pandens* Grot. et Pingr.
pendens. De his versibus ne eadem
 repetantur vid. notata ad Epigr. de
 signis cælestibus, ad calcem t. VI
 huj. operis. F.n.

578. *Exin squammiferi,* etc. Ne-
 scio an hic versus adco sit depravatus,
 ut Grotius sibi persuasit.
 Legendum censet : « Exin squam-
 mifero serpentes ludere Pisces »;

Hæc Sol æterno convolvit lumine lustrans
 Annua conficiens vertenti tempora cursu.

Hic quantum terris confectus pellitur orbis,
 Tantumdem ille patens supera mortalibus exstat. 585
 Sex omni semper cedunt labentia nocte,
 Tot cælum rursus fulgentia signa revisunt.

Hoc spatium tranans cæcis nox conficit umbris,
 Quod supera terras prima de nocte relictum
 Signifero ex orbi' st signorum ex ordine fultum. 590

Quod si Solis aves certos cognoscere cursus,
 Ortus Signorum nocturno tempore vides;
 Nam semper signum exoriens Titan trahit unum.
 Sin autem officiens signis mons obstruet altus,
 Aut adiment lucem cæca caligine nubes, 595
 Certas ipse notas cæli de tegmine sumens,
 Ortus atque obitus omnes cognoscere possis.

ita ut *sudere ἀρχαῖος* dictum sit pro *sidere*. Vix tamen credo, Ciceronem epitheton *squamiferum* ad ipsum sidus, non ad figuram sideris (Pisces), retulisse. Monet interea Grotius, *squamiferi* in vulgata lectione posse retineri, sed *ludere* (Pisces), esse intolerabile; quod mihi quidem secus videtur. Codd. et edd. in nostra lectione omnes conspirant.

582. *Convolvit lumine lustrans*. Alii *convertit*, male.

583. *Annua conficiens*, etc. Edit. Ald. «vertentia tempora cursus». Alii «vertentia tempora cursu». Grotius proposuit: «vertentis tempora cursus», sive quam nos dedimus lectionem. Aratus: Πάντ' ἐνταυτὸν αἶνον.

584. *Hic quantum terris*. Alii: «Hic quantus terris». In sequentibus aliæ edd. habent *conexus* vel

confectus pellitur orbis pro *convexus*, perperam.

585. *Tantumdem ille patens*, etc. Alii: «Tantumdem pandens», et *edit* pro *exstat*; hinc Grotius conjicit legendum *exit*. Equidem vulgatum retinere malui. Turnebus emendabat: «Tantumdem parens» pro «adparens».

587. *Tot cælum rursus*, etc. ex emendatione Grotii. Vulgo *jussus*, quod alii mutarunt in *jussu*, medellam adherentes nullam. Turnebus emendabat: «Tot cælum juxta». — *Fulgentia*. Bohl. habet *fugientia*, perperam. Ed.

590. *Quod... relictum Signifero ex orbi' st*. Ita restituit Grotius. Vulgo: «Quod.... relictum est Signifer (Ald. *signifero*) ex orbe et signorum ordine fultum».

596. *Notas cæli de tegmine sumens*. Alii *sumes*, minus bene.

Quæ simul existant, cernes; quæ tempore eodem
 Præcipitent obitum nocturno tempore, nosces.
 Nam simul ut supero se totum lumine Cancer 600
 Extulit, extemplo cedit delapsa Corona;
 Et loca convisit cauda tenus infera Piscis.
 Dimidiam retinet stellis distincta Corona,
 Partem jam supera, atque alia de parte repulsa est:
 Quam tamen insequitur Piscis, nec totus ad umbras 605
 Tractus, sed supero contextus corpore cedit:
 Atque humeros usque a genibus, camurumque recondit
 Anguitenens validis magnum a cervicibus Anguem.
 Jam vero Arctophylax non æqua parte secatur:
 Nam brevior clara cæli de parte videtur; 610
 Amplior infernas depulsus possidet umbras.
 Quatuor hic obiens secum deducere signa
 Signifero solet ex orbi; tum serius ille,
 Quum supera sese satiavit luce, recedit,
 Post mediam labens claro cum corpore noctem. 615
 Hæc obscura tenens convertit sidera tellus.
 At parte ex alia claris cum lucibus errat
 Orion, humeris et lato pectore fulgens,
 Et dextra retineus non cassum luminis Eusem.

600. *Nam simul*, etc. ex emendatione Grotii. Vulgo: «*toto lumine*». Alii habent: «*Nam simul ac primum supero se lumine Cancer Extulit*», non bene. — Pingr. habet *jam*, sed præfert *nam*, et Val. cod. habere testatur. Dein conjicit *supera se primo*. En.

603. *Dimidiam retinet*,... *de parte repulsa est*. Ita recte hos versus constituit Grotius. Vulgo *retinens*, et in altero versu: «*Partem etiam supera*».

605. *Quam tamen*. Alii: «*Quum tamen*».

607. *Camurumque recondit*. Vulgo: «*Cancrumque recondit*», perperam. Spectat epitheton *camurus* ad Anguem in versu sequenti. Est *camurus*, licet proprie de cornibus dicatur, *ἰπικαρπύς*, *tortus*, ut augm. convenit. Aliam conjecturam a nonnullis quoque receptam propinavit Grotius: «*clarumque recondit*». Accedit antem *camurum* propius ad vulgatam lectionem corruptam. — Vid. not. ad Avien. Phæn. 437. En.

616. *Convertit sidera tellus*. Alii male *convertit*. Permutatæ sunt scilicet hæc duæ voces in codd.

Sed quum de terris vis est patefacta Leonis, 620
 Omnia, quæ Cancer præclaro detulit ortu,
 Cedunt obscurata; simul vis magna Aquilæ
 Pellitur, ac flexo considens corpore Nisus
 Jam supero ferme depulsus lumine cedit:
 Sed lævum genus, atque illustrem linquit in altum 625
 Plantam. Tum contra exoritur clarum caput Hydræ,
 Et Lepus et Procyon, qui sese fervidus infert
 Ante Canem; inde Canis vestigia prima videntur.

Non pauca e cælo depellens signa, repente
 Exoritur candens illustri lumine Virgo. 630
 Cedit clara Fides Cyllenia, mergitur unda
 Delphinus, simul obtegitur depulsa Sagitta,
 Atque Avis ad summam caudam, primasque recedit
 Pinnas, et magnus pariter delabitur Amnis.
 Hic Equus a capite, et longa cervice latescit. 635
 Longius exoritur jam claro corpore Serpens;
 Crateraue tenus lucet mortalibus Hydra.
 Inde pedes Canis ostendit jam posteriores,
 Et post ipse trahit claro cum lumine puppim.
 Insequitur labens per cæli lumina Navis; 640

622. *Simul vis magna Aquilæ.* Restituit Turnebus, Advers. XII, 17, et adprobavit ejus emendationem Grotius. Inepte vulgo legebatur: « simul vis major Aquari ». Apud Aratum est ὁ Ἀἰετός. Reposuerunt propterea alii, ut Morellius, « vis major Aeti ». Est autem non probabile, Ciceronem vocem græca h. l. usum esse; deinde sonat vox græce ἄνθρωπος, non ἄνθρωπος; denique intelligi nequit, quid sit vis major Aquilæ? Itaque hand cunctanter Turnebi emendationem in textum recepi.

623. *Flexo considens corpore Ni-*

sus. Rescripsit Turnebus *confidens*. Alii male *confidens*. — *Nisus.* Grot. et Pingr. habent *Nixus*. Ed.

630. *Illustri lumine Virgo*, ex emendatione Grotii. Vulgo: « illustria lumina Virgo ».

638. *Inde.* Hæc particula hic expletiva est, et ad transitionem scripta, ut de quibusdam monuit Grot. Neque enim intellexit Cicero posteriores pedes Canis post Hydram surgere, quum Arati omnino contraria sit sententia. Ed.

640. *Per cæli lumina Navis.* Alii: « per cæli numina », vitiose. Turn. corrigebat: « per cæli limina ».

Hæc medium ostendit radiato stipite malum;
Et jamjam toto processit corpore Virgo.

At quoniam procedunt obscuro corpore Chelæ,
Exsistit pariter larga cum luce Bootes,
Cujus in adverso est Arcturus corpore fixus; 642

Totaque jam supra fulgens prolabitur Argo,
Hydraque, quod late cælo dispersa tenetur,
Nondum tota patet; nam caudam contegit umbra.

[Anguitenens autem renovata luce refulget.]
Jam dextrum genus, et decoratam lumine suram 650

Erigit ille vacans vulgato nomine Nixus,
Qui Fidis Arcadicæ semper consuevia tangit:
Quem nocte extinctum atque exortum vidimus una
Persæpe, ut parvum tranans geminaverit orbem.

Hic genus et suram cum Chelis erigit alte: 655

Ipsæ autem præceps obscura nocte tenetur,
Dum Nepa et Arcitenens invisant lumina cæli.

Nam secum medium pandet Nepa; tollere vero
In cælum totum exoriens conabitur Arcus.

Hic tribus elatus eum signis corpore toto 660

Lucet: at exoritur media de parte Corona,
Caudaque Centauri extremo candore refulget.

Hic se jam totum cæcas Equus abdit in umbras,
Quem rutila fulgens pluma prætervolat Ales.

642. *Et jamjam toto processit corpore Virgo.* Alii hunc versum priori anteponentes legunt: « Et quoniam jam tota, etc. » quam lectionem veram pronuntiat Grotius, in quo tamen ei non adsentior. Conveni etiam ordo versuum noster cum Arato.

644. *Exsistit pariter.* i. e. oritur. Sic supra v. 598: « Quæ simul existant cernens ».

651. *Vacans vulgato nomine.* Male alii *vagans*. In versu 398: « Nondum tota patet, nam caudam contegit umbra » recepi emendationem Turnebi, quam sensus necessario exigit. Vulgo: « Nondum tota latet, non caudam contegit umbra ». Cf. supra vs. 279. — Et hunc v. 648 Noster vocat *Engonasin*. En.

658. *Nam secum.* Alii: « Non secum », perperam.

Occidit Andromedæ clarum caput, et fera Pistrix 665
Labitur, horribiles epulas funesta requirens.

Hanc contra Cepheus non cessat tendere palmas :
Illa usque ad spinam mergens se cærula condit.

At Cepheus caput atque humeros palmasque reclinat.

Quum vero vis est vehemens exorta Nepai, 670

Late fusa volans [in terras labitur unda;

Orionque metu percussus conditur una.

Pace hujus liceat causam explicuisse timoris,

Virgo, tua : mihi, quæso, veni placata, Diana.

Hæc fama est hominum, hæc] per terras fama vagatur; 675

Ut quondam Orion manibus violasse Dianam

Dicitur, excelsis errans in collibus amens,

Quos tenet Ægæo defixa in gurgite Chius

Brachia cui viridi convestit tegmine vitis.

Ille feras vecors amenti corde necabat, 680

Œnopionis avens epulas ornare nitentes.

At vero pedibus subito percussa Dianæ

671. *Late fusa volat*, etc. Desiderantur posterius hujus versus hemistichium et sequentes quatuor versus in plerisque codd. Sunt autem, indice etiam Grotio, vere Ciceroniani, ex Arato expressi, et ad sensum necessarii. Versus supra exscriptus, quemadmodum nunc legitur, nec cum antecedenti coheret, nec Arateis respondet. Quare Grotius emendavit : « Late fusa volans per terras labitur unda » ; et in sequenti versu pro « ut quondam Orion » legere jubet : « Vi quondam Orion ». Buhlius, quum ipsius Ciceronis verba restituere non posset, vulgatam lectionem reiiitit; nos Pingræum sequimur. Ed.

678. *Defixa in gurgite Chius*, ex emendatione Grotii. Ed. Ald. *Echi-*

nus. Hinc alii legerunt *Echineis*, contra sensum et metrum. *Echinades* insule sunt in Acheloo flumine; *Chius* in mari Ægæo.

679. *Brachia cui viridi*, etc. Ed. Ald. « *Brachia quam viridi* ». Grot. mavult : « *Brachia qua viridi* ». Erant plurimæ vites in Chio insula, præsertim ad Arvisium promontorium, unde dicta Arvisia vinea, ut ab ipsa insula, Chia. *Brachia* forsitan non intelligenda sunt vitium ipsarum (ex sententia Scaligeri), sed lucorum. Eodem sensu Avien. Phæn. 1180 : « ... Et frondentia late *Brachia* lucorum ». — *Chius Bacchica, quam*, etc. Pingr. non male. Ed.

681. *Epulas ornare nitentes*. Ita recte rescripsit Grotius. Vulgo : « epulas ornare nitentes ».

Insula discessit, disjectaque saxa revellens
 Perculit, et cæcas lustravit luce lacunas:
 E quibus ingenti existit cum corpore præ se 685
 Scorpium infestus, præportans flebile acumen.
 Hic valido cupide venantem perculit ictu,
 Mortiferum in venas figens per vulnera virus:
 Ille gravi moriens constravit corpore terram.
 Quare quum magnis sese Nepa lucibus effert, 690
 Orion fugiens commendat corpora terris.
 Tum vero fugit Andromeda, et Neptunia Pistrix
 Tota latet; cedit converso corpore Cepheus,
 Extremas medio contingens corpore terras.
 Hic caput et superas potis est demergere partes; 695
 Infera lumborum numquam convestiet umbra:
 Nam retinent Arctæ lustrantes lumine suras.
 Labitur illa simul gnatam lacrymosa requirens
 Cassiopeia, neque ex cælo depulsa decore
 Fertur: nam verso contingens vertice primum 700
 Terras, post humeris, eversa sede, refertur.
 Hanc illi tribuunt pœnam Nereides almæ,
 Cum quibus, ut perhibent, ausa est contendere forma.
 Hæc obit inclinata: at pars exorta Coronæ est
 Altera, cum caudaque omnis jam panditur Hydra. 705
 At caput, et totum sese Centaurus opacis
 Eripit e tenebris, linquens vestigia parva
 Antepedum contacta: simul quum lumina pandit:
 Ipse feram dextra retinet. [Sed cætera magni

697. *Nam retinent Arctæ.* Vulgo *Arcti*. Ald. *Arcto*. Pingr. *Arctoi*.
 Vetus scriptura est *Arctæ*, quæ
 etiam, teste Grotio, in antiquissimo
 eodice Germauici reperitur.

701. *Post humeris*, etc. Alii « post
 humeros », minus bene. — *Sede*.
 Cassiopea enim sedens in Astrothesia

pingitur. V. Pingr. t. II, p. 389. Ed.

708. *Antepedum contacta.* Cicero-
 nis *Antepedes* sunt Aralo προπεδο-
 δες. Sic Προπόων Ciceroni dicebatur
Antecanis. In sequentibus: « quum
 lumina pandit » Grotius mavuli-
 tum, quod habet Pingr. Alii « cum
 lumine pandit », perperam.

Expectant Arcus ortum.] Prolabitur inde
 Anguitenens capite et manibus : profert simul Anguis
 Jam caput, et summum flexo de corpore lumen.
 Hic ille exoritur conversus corpore Nisus,
 Alvum, crura, humeros, simul et præcordia lustrans,
 Et dextra radios læto cum lumine jactans. 710

Inde Sagittipotens superas quum visere lucas
 Institit, emergit Nisi caput, et simul effert
 Sese clara Fides, et prodit corpore Cepheus.
 Fervidus ille Canis toto cum corpore cedit.
 Abditur Orion, obit et Lepus abditus umbra; 710
 Inferiora cadunt Aurigæ lumina lapsu.

Inde obiens Capricornus ab alto culmine pellit
 Aurigam, instantemque Capram, parvos simul Hædos,
 Et magnam antiquo depellit nomine Navem.

713. *Conversus corpore Nisus.* Alii
 « converso corpore Nisus ». Aratus :
 τρεπόμενος.

714. *Lustrans.* Alii *gestans.*

717. *Institit, emergit Nisi caput.*
 Alii : « Institit et mergit Nisi caput ».
 — Sed hoc falsum est et contra
 mentem Arati. Grotium sequimur.
 Turnebus dedit : « Instat et emer-
 git », melius quidem ob sequentia
effert, prodit, etc. His variantibus
 addi potest ea versus utriusque le-
 ctio, quam a nonnullis admissam
 testatur Patricius : « Inde sagittipo-
 tens superas quum visere lucas In-
 stitit ». Hanc lectionem Pingræus
 probat, et ego libens in textum
 admisi pro vulg. *convisere lucas*. Ed.

718. *Et prodit corpore Cepheus.*
 Alii *pectore*. Similis varians lectio
 occurrit supra, v. 713. Dedi *prodit*
 pro vulgato *promit*.

720. *Obit et Lepus.* Male alii :
 « obit simul ».

724. *Depellit nomine Navem.* Or-
 dinem horum versuum restituit
 Grotius. « Nam Perseus, inquit, et
 puppis Argus ex Arati mente Sagit-
 tario oriente occidunt. Aratus om-
 nia quæ ad Aurigam pertinent suo
 more conjungens dixit, τὰ νῆματα
 ejus sub Sagittario occidere, sed
 non manum dextram et Capram et
 Hædos, quæ Capricorno demum
 oriente occidunt. Cicero contra ea
 distinguenda putavit, et quæ sub
 Sagittario, ab iis, quæ sub Capri-
 corno occidunt, censuit separanda.
 Idem et Cicero et alii interpretes
 fecerunt in sua translatione, præ-
 sertim in tertia hac Phænomeno-
 rum parte, quæ περὶ συναντασίων
 καὶ συνδυσίων tractat, quod videre
 ex diligenti collatione perfacile est.
 Sed Critici quidam fidentiores dum
 Ciceronem in Aratum ordinem
 redigunt, non considerarunt, se et
 contra Arati et contra Ciceronis

Obruitur Procyon. Emergunt alite lapsu 725
 E terris volucres. Exsistit clara Sagitta.
 Crus dextrumque pedem linquens obit infera Perseus
 In loca; tum cedens a puppi linquitur Argo.
 [At postquam superum convisit Aquarius orbem,
 Australisque Aræ surgit sanctissima sedes; 730
 Seque humero et pedibus primis Equus exserit alte.
 Centauri oppositam devolvit ad infera caudam
 Nox, caput, et latos humeros, et pectora magna
 Non potis obscurare; et Hydræ, quæ proxima collo est,
 Subducit spiram, rutilantiaque ora recondit. 735

Cætera sed longum radianti lumine persant,
 Nec prius a superis cedunt, cum semifero, oris
 Omnia, quam surgant geminato corpore Pisces.
 Surgit et Ægoceri vicinus ab æquore Piscis,
 Parte alia expectans instantis sideris ortum : 740
 Sic humeri Andromedæ, et cum lassis inclyta palmis
 Crura bipartito signorum tempore surgunt.
 Quum primum planis Pisces orientur ab undis,
 Andromedes dextras dabitur tibi cernere partes.

At lævas Aries, linquens inferna locorum, 745
 Ostendit terris. Illo sub tempore ferme
 Hesperii servantem Aram confinia ponti,
 Perseaque usque humeros Eoa in parte videbis.

Hoc dubium est, cessansne Aries præcordia Persei
 Adtrahat, an Taurus : Tauro simul æthera lustrat. 750
 Sed non desinere hæc, Tauro exoriente, putariin :
 Nam vicina illis Aurigæ sidera fulgent,

mentem vadere, dum Persenn et
 poppim Navis iis adnumerant, quæ
 Capricorno oriente occidunt ».

726. *Emergunt alite lapsu*, etc.
 Vulgata erat lectio : « emergunt
 alite lapsum (alix edd. *alites una*,

contra metrum), Et volucris terris
 exsistit clara Sagitta ». Ut equidem
 dedi, emendavit Turnebus, pro-
 bante etiam Grozio. Volucres intel-
 liguntur Aquila et Olor. Sed Buh-
 lium offendit, in Turnebi emenda-

Quem tamen haud totum dias in luminis auras
 Taurus agit, Geminis sed enim completur in ipsis.
 Sed duplices Hædi, et cum planta Capra sinistra 755
 Cum Bove se tollunt: tunc terga immania Pistrix
 Erigit, et cæli splendentem in fornice caudam.
 Occidit ipse etiam prima jam parte Bootes:
 Quatuor hunc lato vix coudunt sidera ponto,
 Lævaque in occiduæ constans subvolvitur Ursæ. 760
 Ambo pedes, usque ad geminum genus Anguitenentis,
 Cedentes cælo, atque immensa sub æquora lapsi,
 Surgentes alibi poterunt monstrare Gemellos.
 Jam lateri Pistrix nulli vicina videtur,
 Mox visenda tamen, quum jam Fluvii agmina prima 765
 In medio venient nautæ cernenda profundo,
 Qui signum exspectans magni manet Oriona:
 Nempe iter ut ratis, et noctis mensura patescat,
 Qualia plura hominum generi Di signa dederunt.]

tione, quod volucres *lapsu alite*
emergant.

760. Pro *constans* Pingr. legem-
 dum vel it *caudam*, vel sic verum
 refingendum: « Lævaque sub ma-
 gna constans subvolvitur Ursa ».
 Ed.

764. *Jam lateri, Pistrix.* Hæc

Avieni sunt Phæn. v. 1311. Mirum,
 ait Pingræus, si ea Grotius intel-
 lexit. Unde *latit* scribendum
 conjicit, versionemque hanc Arati
 exhibet: « Non jam prima patet,
 latitat pars altera Ceti; Totus sur-
 rexit. Nunc et Fluvii agmina prima
 In medio veniunt, etc. » Ed.

M. TUL. CICERONIS
PROGNOSTICORUM ARATEORUM
FRAGMENTA.

I. E Prisciano, lib. VI.

Caprigeni pecoris custos de gurgite vasto.

Hæc ad Arietem respiciebant, qui lanigeri pecoris custos plerumque dicitur. Ep.

II. Priscianus, lib. VII ex Arateis Ciceronis citat
hunc versum :

Navibus assumptis fluitantia quærere aplustra.

Versum hunc, cui in Arati poemate nullus respondet expresse, Patricius post versum Phæn. 157: « Etesiaë iu vada ponti » referendum censebat. Ipsum utique præcedebat versus alius, in hunc fere sensum : « Ne mediis nautæ expositi cogantur in uudis Navibus assumptis, etc. » *Assumptis enim pro assumptis legendum* iudicabat Patricius. Apud Olivetum *Navibus amissis*. En.

III. Priscianus, lib. X.

Quem neque tempestas perimet, neque longa vetustas
Interimet, stinguens præclara insignia cæli.

Hos versus ad Prognostica refert Olivetus, sed rationes nullas adfert. En.

IV. Priscianus, lib. X, pag. 386.

Idem (Cicero) passivum hujus verbi (*stinguere*) in Prognosticis protulit :

Ut quum Luna means Hyperionis officit orbi,
Stinguuntur radii cæca caligine tecti.

V. Priscian. lib. XVI, p. 552 sub fin. et XVIII, p. 706.

Hoc quoque non est prætermittendum, quod conjunctiones sibi propositæ inveniuntur, tam ejusdem potestatis quum sit, quam alterius, ut Cicero in Prognosticis :

Ast autem tenui quæ candet lumine Phatne.

Ast autem tenui quæ candet lumine Phatne, ex emendatione Patricii a Grotio quoque recepta. Vulgo : « quæ candent lumine Phatne ». Conf. Plin. Hist. Nat. XVIII, cap. 80 : « Sunt in signo Caneri dum stellæ parvæ, Aselli adpellatæ, exiguum inter illas obtinente nubecula, quam *Præsepia* adpellant. Hæc quum celo sereno adparere desierit, atrox hiems se-

quitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit, alter sævit, etc. » In Grotii Diosmeorum Arati versione metrica, cni fragmenta Ciceronis intertexta sunt, perperam, ipso Grotio notante, impressum : « Ast vtro tenui caligans lumine Phatne ». In exemplo meo Syntagmatis Arateorum Grotii adscripsit docta manus : « Ast autem tenui quæ splendet lumine Phatne ».

VI. Cicero, de Divinat. I, 8.

Atque etiam ventos præmonstrat sæpe futuros
Inflatum mare, quum subito penitusque tumescit,
Saxaque cana salis niveo spumata liquore
Tristificas certant Neptuno reddere voces;
Aut densus stridor quum celso e vertice montis
Ortus adaugescit scopulorum sæpe repulsu.
Rava fulix itidem fugiens e gurgite ponti

7. *Rava fulix*. Codd. MSS librorum Ciceronis de Divinatione, in quibus hi versus citantur, habent :

« Rava fulix », quæ arbitrati sunt interpretes Ciceronis, hunc ad ranas tempestatis prænuntias respexisse,

Nuntiat horribiles clamans instare procellas,
Haud modicos tremulo fundens e gutture cantus.

quemadmodum in Epist. ad Att. XV, 16, et in ipsis libris de Divinatione, I, 9, haud multo post fragmentum nostrum. Grotius in veteri codice invenit: « Rava fulix ». Ravus color est ἐπιξυθός; Arato. Forsitan apud Aratum pro ἐπι ξυθός ἔστ' ἐρυθρός Cicero legit ἐπιξυθός ἔστ' ἐρυθρός. Avienus habet *Parva fulix*, quod itidem in *Rava fulix* mutandum esset, si Grotii conjecturam recipere volumus. Cf. Buhl.ii not. ad Arat. Dios. vs. 181, vol. I. — *Ravæ*, juxta Pearceium, sunt ravæ et parum liquidas voces habentes, unde apud Cicero-nem, l. I. infra dicuntur *ravæ ra-*

nunculee, quia ut vs. 3 legitur « ab-surdo sono fontes cicut ». Similiter in Academ. IV, 33 olim legebatur, testante Nonio, *ravum mare*. Vid. etiam Horat. Carm. III, 27, 3. Heinsius ad Ovid. Art. Am. II, 659: « Si pæta est, Veneri similis; si flava, Minervæ ». E codicum vestigiis ingeniose emendat: « Si qua straba est, Veneri similis; si rava, Minervæ ». Et Minervam quia cæ-sios habebat oculos ravam dietam innuit. *Ravum lumen* Græcis χρυσόν ἑμα. Unde etiam melius hic de colore fulicis, quam ullo alio acusu capiendam hanc vocem puto. Ed.

VII. Cicero, de Divinat. I, 8, 9.

Vos quoque signa videtis, aquai dulcis alumnae,
Quum clamore paratis inanes fundere voces,
Absurdoque sono fontes et stagna cietis.
Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen
Et matutinis acredula vocibus instat,
Vocibus instat, et assiduas jacet ore querelas,
Quum primum gelidos rores Aurora remittit.
Fuscaque nonnumquam cursaus per litora cornix
Demersit caput et fluctum cervice recepit.

1-3. Tres hi versus apud Olive-tum alio ordine post v. 8: « Demer-sit caput, etc. » abeunt. Cur hanc lectionem deseruerit Buhl. vix adse-quitur, nec ille explicat. Ed.

5. *Et matutinis acredula vocibus instat.* De voce *acredula* conf. Gro-tium ad hunc locum, et Buhl.ii not. ad Arati Diosem. vs. 216, vol. I. Ed.

VIII. Cic. ibid. I, 9.

Mollipedesque boves spectantes lumina cæli

Naribus humiferum duxere ex aere succum.

IX. Cicero, de Divinat. I, 9. Conf. Plin. Hist. Nat.
XVIII, 25.

Jam vero semper viridis semperque gravata
Lentiscus triplici solita grandescere fetu,
Ter fruges fundens tria tempora monstrat arandi.

3. *Ter fruges fundens tria tempora monstrans arandi.* Inanis est Joannis Harduini suspicio (Emend. ad Plin. XVIII, 2, 28) pro qua rescribit *ter flores fundens*; nam re-

cepta lectio a cunctis Ciceronis et Plinii præstatur exemplaribus: quiu et Theophrastus, Aratus ac Geoponicorum scriptor hac in re *καρπὸν* et *καρπῶν* adhibent. ED.

GERMANICI CÆSARIS ARATEA PHÆNOMENA.

AB Jove principium magno deduxit Aratus
Carminis; at nobis, genitor, tu maximus auctor;
Te veneror, tibi sacra fero, doctique laboris
Primitias. Probat ipse Deum rectorque satorque.
Quantum etenim possent anni certissima signa, 5
Qua Sol ardentem Cancrum rapidissimus ambit,
Diversasque secat metas gelidi Capricorni;
Quave Aries et Libra æquant divortia lucis;
Si non parta quies, te præside, puppibus æquor,
Cultorique daret terras, procul arva silerent. 10

1. *Ab Jove principium*, etc. Maluit Grotius sic distinguere: « Ab Jove principium magno deduxit Aratus; Carminis at nobis, genitor, tu maximus auctor ». Verum interpunctio vulgata melior est, et in auctor subiutelligendum *carminis* ex antecedeutibus. *Genitorem* hæc dubie innuit Germanicus Augustum, quamvis improprie se hujus filium adpellat, quum esset hic avus, ille nepos per adoptionem; erat enim ille Drusi Claudii, qui Augusti privignus erat, filius; postea a Tiberio patruo adoptatus, Augustò Tiberium adoptante, factus est Augusti nepos. Adloquutus est Germanicus infra quoque Augustum, ut v. 16: « Pax tua, tuque

adsis nato, numenque secundes »; vs. 558: « Hic, Auguste, tuum genitali corpore numen Adtonitas inter gentes, patriamque paventem, In cælum tulit, et maternis reddidit astris ». Ad se ipsum respexit cum adulatione Augusti infra vs. 185: « ... prodest majestas sæpe parentis ». Cf. Manil. Astron. I, 7 sq.

5-10. *Quantum etenim possent*. Cf. Avien. v. 55 sq. « Cur Hyperionios Nepa circumflecteret ignes? » Ab utroque poeta, Germanico et Avieno, Astronomia ex solstitiis et æquinocitiis describitur; desumpsit tamen Avienus hæc, Arato intacta, ex Germanico. Restitui cum Grotio possent pro vulgato possint; nani

Nunc vacat audaces in cælum tollere vultus,
 Sideraque et varios cæli cognoscere motus;
 Navita quid caveat; quid scitus vitet arator;
 Quando ratem ventis, aut credat semina terris.
 Hæc ego dum Latii conor prædicere Musis, 15
 Pax tua, tuque adsis nato, numenque secundes.

Cætera, quæ toto fulgent vaga sidera mundo,
 Indefessa trahit proprio cum pondere cælum.
 Axis at immotus semper vestigia servat,
 Libratasque tenet terras, et cardine firmo 20
 Orbem agit. Extremum geminus determinat axem,
 Quem Graii dixere polum; pars mersa sub undas

interrogative hæc et sequentia accipienda sunt. Ex vulgata lectione: « Quantum etenim possint anni certissima signa, etc. » nullus exit idoneus sensus. Jam sensus totius loci est hic: Quid juvaret solstitorum et æquinoctiorum cognitio, nisi pax, te auctore data, concederet nautis mare et terram colonis tuto usurpandam? sane arva squalerant; hoc enim est *silere* poetis. Coniunxit Germanicus nautas et colonos, quorum usibus maxime inservit Astronomia. Pro *arva* MS habet *arma*, male.

11. *Nunc vacat*. Ita MS. Pessime vulgo: « Nunc vocat, audaces in cælum tollere vultus ». Imitatus est Avienus vs. 73: « Jam placet in superum visus sustollere cælum ».

13. *Quid scitus vitet arator*, ex MS dedit Grotius. Edd. antiq. *quid vitet doctus arator*.

15. *Hæc ego dum*, etc. Vulgo: « Hæc ego tum lætis cogor prædicere Musis ». MS *lætis* pro *lætis*; hinc Grotius *Latii* legendum censuit, quod equidem in textum re-

cepi, uti alteram ejusdem emendationem conor pro cogor, qua nihil verius. In versu sequenti pro *numenque secundes* conjici potest *carmenque secundes*. Verum *numen* est hoc loco spiritus poeticus (*la verve*).

17. *Cætera, quæ toto fulgent*, etc. Similiter Cicero: « Cætera labuntur tacito cælestia motu ». Argutus est Grotius, Ciceronem melius rem expressisse observans, quum *axis* sit inter *cælestia*, non inter *sidera*.

19. *Axis at immotus*. Edd. antiq. *Axis stat immotus*, male. Correxit jam Morellius.

20. *Libratasque tenet*. Manilius, Astron. I, vs. 287: « Libratumque gerit diverso cardine mundum ».

21. *Orbem agit*, etc. Ita recte distinxit Grotius. Vulgo: « Orbem agit extremum. Geminus determinat axem ». Conf. Buhl. not. ad Arat. Phæn. vs. 23, vol. I, pag. 382. In nonnullis edd. antiq. male *geminis*.

22. *Pars mersa sub undas*. MS *quo mersa*, perperam; sequitur enim: « pars celsa sub horrifero Aquilone ». *Partem poli*, recte mo-

Oceani, pars celsa sub horrifero Aquilone.

ARCTI.

Axem Cretææ dextra lævaque tuentur
 Sive Arcti, seu Romani cognominis Ursæ, 25
 Plaustrave, quæ facies stellarum est proxima vero :
 Tres temone, rotisque micant sublime quaternæ;
 Si melius, dixisse feras, obversa refulgent
 Ora feris; caput alterius super horrida terga
 Alterius lucet; pronas rapit orbis in ipsos 30
 Declives humeros. Veteri si gratia famæ,
 Cressia vos tellus aluit, moderator Olympi
 Donavit cælo : meritum custodia fecit,
 Quod fidæ comites prima incunabula magni
 Foverunt Jovis, adtonitæ quum furta parentis 35
 Ærea pulsantes mendaci cymbala dextra,

nuit Grotius, dixisse Germanicum pro altero polo, ut et Avienus vs. 93 : « Oceano pars Sublime erigitur; subit altera mersa sub undas Pars Erebum ». Neque aliter Cicero in Arateis, vs. 242, dixit *tertia pars lateris* pro tertio latere. Est species aliquatenus pars generis, et polus arcticus et antarcticus sub polo omnino comprehenduntur, ut primum, secundum, tertium latus sub latere omnino. Pro *polum* edd. habent nonnullæ græcam terminationem *polon*, ut et in sequentibus *Arctoe* pro *Arcti*. Equidem semper latinam terminationem restitui, quod semel animadvertisse sufficiat.

24, 25. Hos duos versus imitatus est Avien. 103 : « Fabula namque Ursas, species dat Plaustra videri ».

26. *Plaustrave, quæ facies, etc.* Edd. « Plaustrumve, et facies stellarum est proxima vero ». MS « Planstra, quæque facies stellarum

proxima vero » invito metro. Ut nos dedimus, correxit Grotius. Cf. Avienus h. l.

27. *Tres temone, rotisque micant, etc.* Non bene vulgo distinguitur : « Tres temone rotisque micant, sublime quaternæ ».

29. *Caput alterius.* MS *ulterius*, male.

30. *Pronas rapit orbis, etc.* MS *axis pro orbis*, et *declines pro declives*, non male. Occurrit quoque infra v. 61 in Msto : *serpentis decline caput pro declive caput* in vulgatis.

31. *Veteri si gratia famæ, ex emendatione Grotii.* Arat. Phæn. vs. 39, *σι τῶν δῆ.* Edd. antiq. « Veteris si gratia formæ », nullo sensu. MS « Veteris si gratia famæ ».

33. *Donavit cælo.* MS *Donabit*, vitiose.

34, 35. *Quod fidæ comites prima incunabula magni Foverunt Jovis.* Sic emendavit Schraderus, et legi

Vagitus pueri patrias ne tangeret aures,
 Dictæi exercent dominæ famuli Corybautes.
 Hinc Jovis altrices Helice Cynosuraque fulgent.
 Dat Gratis Helice cursum majoribus astris, 40
 Phœnicas Cynosura regit; sed candida tota
 Et liquido splendore Helice nitet; haud prius ulla,
 Quum sol Oceano fulgentia condidit ora,
 Stella micat cælo, septem quam Cressia fluminis.
 Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor : 45
 Quippe brevis totam fido se cardine vertit,
 Sidouiamque ratem numquam spectata fefellit.

DRACO.

Has inter medias, abrupti fluminis instar,
 Immanis serpens sinuosa volumina versat
 Hinc atque hinc, superatque illas mirabile monstrum. 50

Forerunt etiam in codice quodam Msto, testatus est Petrus Scriverius. Vulgo: « Viderunt Jovis ». Ed. Ald. habet: « Quod fidei comites prima incunabula magni Fuderunt Jovis adtonitæ, quum furta parentis ». In cod. MS Grotii, v. 35, male deerat. Grotius vulgatam lectionem retinuit. Cf. Buhl. not. ad Arat. Phæn. vs. 33, p. 384.

38. *Dictæi exercent dominæ famuli Corybautes*. Versus est corruptissimus. Veræ lectioni proxime forsitan accedit Aldina: « Dicta exercere dominæ »; nam levissima mutatione legi potest: « Dicta exercerent », et sensus evadit sanus. Mutarunt editores seriores lectionem Aldinam in *Dictæi exercent* vel *Dictæi exercerent* (non ut in notis Grotii operarum peccato impressum est: *Dictæi existent*). MS Grotii: « Dictæi texere Datis ».

Hinc Grotius exculpit lectionem: « Dictæi texere Attydis famuli Corybautes »; notum enim omnibus, Corybantes Attydis et Deorum Matris ministros fuisse.

40. *Dat Gratis Helice cursum*. Vulgo *cursum*, minus bene.

44. *Septem quam Cressia flammis*. MS *qua*, male.

48. *Abrupti fluminis instar*. Edd. antiq. *luminis instar*, male. Arat. Phæn. v. 45, σὺν ποταμῷ ἀπρόρροε, quod egregie expressit Germanicus. Minus apte Cicero: « rapido cum gurgite flumen ». Avienus vs. 139: « Ceu circumflexo sinuantur flumina lapsa ». Conf. Virgil. Georg. I, 245; Manil. Astron. I, 311 sq.

49. *Volumina versat*. Ita MS. Vulgo *volumina torquet*.

50. *Superatque illas mirabile monstrum*. MS *supra*. Forsitan Germanicus scripsit *supera*, ut Cicero

Cauda Helicen supra tendit, redit ad Cynosuram
 Squammigero lapsu; qua desinit ultima cauda,
 Hac caput est Helices; flexu comprehenditur alto
 Serpentis Cynosura; ille explicat amplius orbes,
 Sublatusque retro in maiorem respicit Arctum. 55
 Ardent ingentes oculi, cava tempora claris
 Ornantur flammis, mento sedet unicus ignis.
 Tempus dexterius qua signat stella Draconis,
 Quaque sedet mento, lucet novissima cauda;
 Extremum qua Helices sidus micat, hac radiatur 60
 Serpentis declive caput; qua proxima signa
 Occasus ortusque, uno tanguntur ab orbe
 Oceani tumidis ignotæ fluctibus Arcti,
 Semper in occidentis servantes ignibus axem.

solet. Arat. Phæn. vs. 46, μέγα θαύμα, ἀράων.

51. *Cauda Helicen supra tendit*, etc. Vulgo: «Cauda Helicen superat, tendit simul ad Cynosuram».

52. *Qua desinit ultima cauda*. MS *qua*, perperam.

53. *Hac caput est Helices... ille explicat amplius orbes*. Sic restituit e Msto et distinxit Grotius. Arat. Phæn. vs. 95: Σείρη δ' ἐν Κυνόσουρᾳ κάρη ἔχει. Conf. not. ad h. l. vol. I Buhl. p. 386.

58. *Tempus dexterius qua signat*, etc. Vulgo «dexterius quæ». MS Grot. *dexterique*. Vs. 59 vulgatæ edd. habent: «Quaque sedet mento, lucet novissima cauda». Reposui ex MS *Quaque*; in reliquis vulgatam lectionem servavi. Grotius malebat: «Quaque sedet mentum, luxere novissima caudæ».—Et sic quidem vitio metri mederi tentabat, unde ego reponere vellem *notissima cauda*, minima mutatione. ED.

61. *Pro qua proxima signa* edd. vulg. *quæ proxima signa*, et MS *utque proxima signa*. Conf. Arat. Phæn. vs. 58. «Est hæc altera capitis serpentis descriptio, ex Arctico circulo. Sed non videtur Germanicus Arati mentem recte cepisse; nisi dicamus, Ursas pro Arctico circulo describi, et inde proxima signa occasus ortusque dici, quemadmodum multi apud Homerum, qui solas Aretos ait immunes Oceani, Circulum intelligunt. Nam quæcumque in Arctico sunt circulo numquam occidunt; est enim μέγιστος τῶν ἀστράων.» GROTIVS.

62. *Qua proxima signa Occasus ortusque uno tanguntur ab orbe*. Rescripsi enim Grotio *ab orbe* pro vulgato *ab ore*. Nam quid hoc est: Serpentis os ibi est, ubi Ursæ ab ore tanguntur?

64. *Arcti Semper in occidentis servantes ignibus axem*. Vulgo *in occidentis*, male.

ENGONASIN.

Haud procul Effigies inde est defecta labore, 65
 Non illi nomen, non magni caussa laboris:
 Dextro namque genu Nixus, diversaque tendens
 Brachia, suppliciter pansis ad numina palmis,
 Serpentis capiti figit vestigia scæva.

CORONA.

Claro Ariadnes qua sacrata est igne Corona, 70

65. *Haud procul Effigies inde est defecta labore.* Versus hic et quatuor sequentes de Nixō desiderantur in Msto Grotii, in quo etiam ordine perturbato Draconem sequitur Arctophylax, Arctophylacem Corona, Coronam Ophiuchus, Ophiuchum Virgo. Pro *Effigies inde ed.* Ald. habet corrupte *Efficiens unde.* Effigies Arato Phæn. vs. 64 dicitur Εἰδωλον.

66. *Non illi nomen.* Ed. Ald. *Non illi Nomen*, male. Aratus l. l. τὸ μὲν οὖ τῆς ἐπιστάται ἀμφαδὸν εἰπεῖν.

69. *Serpentis capiti figit vestigia scæva.* Ita e Msto restituit Scriverius. Vulgo *scæva*. Grotius ad h. l. Scripsit Germanicus *lava*; sed quia critici prioris sæculi Aratum viderant pedem dextram exprimere, quem sequitur Avienus, locum hunc mutaverunt. Debuerant saltem Hyginum consulere, qui disertis verbis ait, lævo pede caput Draconis opprimi; debuerant ipsum autem consulere, qui satis indicat, Nixum dextro pede, sinistro capiti Draconis instare. Ipse scholiastes fatetur, *lævum* poni debuisse, sed ait, ut Aratum excuset, τὸ δεξιτέρου ad Ἀρίωντος referendum, ut sit δεξιτέρου Ἀρίωντος pro βορρηνό-

ρου. Sed non persuadet. Notæ nobis nugæ scholiastarum, qui numquam fateri volunt, auctorem suum errasse, h. e. hominem esse. Itaque sententias ejus mordicus retinent, neque umquam patiuntur, veritatem auctoritati præferri. Sed ipse Germanicus nonne satis cavet, hæc de dextro intelligi, quum præjuxit: «Dextro namque genu Nixus». Constat enim, alterum esse pedem, quo nititur, quam quo verticem Serpentis premit. Itaque restituenda hic Germanici lectio vetus et vera, etiamsi contra Arati mentem, a quo discedere Germanico non tam stricta religio. Conf. not. ad Arat. Phæn. vs. 69, vol. I Buhl. pag. 391.

70. *Claro Ariadnes qua sacrata est igne Corona.* Sic MS Grot. Vulgo: «Clara Ariadnæ propius stant signa Coronæ». Manil. Astron. V, 251: «tollentur ab undis Clara Ariadnæ quondam monumenta Coronæ». Conf. not. ad Arat. Phæn. vs. 71, vol. I Buhl. p. 391. Malebat tamen Grotius apud Germanicum legere: «Clara Ariadnæ qua stant sacra signa Coronæ»; sed sequutus sum equidem lectionem Msti, etiam a Scriverio in codice suo repertam.

(Hunc illi Bacchus thalami memor addit honorem)

OPHIUCHUS.

Terga nitent stellis; at qua se vertice tollit,
Succiduis genibus lassum et miserabile sidus,
Hac Ophiuchus erit: longe caput ante notabis,
Et vastos humeros; tum cætera membra sequuntur. 75
Illis languet honos; humeris manet integer ardor.

ANGUIS.

Luna etiam pleno mensem quum dividit orbe,
Lux tenuis manibus, per quas elabitur Anguis
Pressus utraque manu, medium cingens Ophiuchum.

71, 72. *Terga nitent stellis*....
Succiduis genibus lassum et miserabile sidus. Aldus hos versus ad Coronam retulerat et scripserat: « Terga nitent stellis, a quo se vertice tollit Succiduis genibus lapsum et miserabile » . Eandem lectionem tuetur edit. Basileensis. Adparget, in versu altero vocem ultimam deficere. Cujus loco edd. posteriores, ut Morelliana et Sanctiandreana, habent *monstrum*. Egregios vero homines, inquit Grotius, qui quod deest in auctoribus, suo apte ingenio supplent et pro genuinis venditant! Et quænam ratio est, cur *Engoua*² sin vocetur *monstrum*? Vera itaque Msti lectio, quam exhibui. Conjungenda hæc sunt cum superioribus, ubi Germanicus de Nixæ loquutus est. Vid. Arat. Phæn. v. 73. Prætulit Grotius *genibus lapsum* lectioni nostræ *genibus lassum*; respondet autem *lassum* melius κακηνότος Εἰδωλοῖς. Nec dici potest, Nixam lapsam esse.

74. *Hæc Ophiuchus erit*, etc. Vulgo: « Hic Ophiuchus erit, longe

caput ante nitendo ». Correxuit Grotius. Pro *Hic* reponendum erat *Hæc*, scil. parte; respicit enim ad antecedens: *qua se vertice tollit*. Pro *nitendo* MS Grot. *notabilis*, quod tamen versus non admittit. Legendum utique *notabis*. Arat. Phæn. vs. 76, ἐπιφανέστατον.

76. *Illis languet honos*, etc. ex emendatione Grotii, Mstum sequuti. Vulgo: « Illis languet honor humeris, manus integer ardor », male. In nostra lect. in *Illis* subintelligendum ex superioribus est *membris*.

77. *Luna etiam pleno mensem quum dividit orbe*. Ita MS, præterquam quod in hoc mense legitur. Vulgo vocibus transpositis: « Luna etiam mensem quum pleno dividit orbe ». — Non videtur hic Germanicus sensum Arati cepisse. Vult nempe dicere tanto lumine stellas in Ophiuchi humeris ardere, ut ne plenilunii quidem fulgore obscurantur; non, ut facit Noster, tempus plenilunii designare, quo manus minus fulgeant. Melior interpret Avien. Phæn. 229: « tantos hume-

SCORPIUS.

Scorpius ima pedum tangit, sed planta sinistra 80
 In tergo residet, vestigia dextera pendent.
 Est impar manibus pondus; nam dextera parvam
 Partem Anguis retinet; per lævam adtollitur omnis;
 Quantumque a læva distantia Serta notantur,
 Erigitur tantum Serpens, atque ultima mento 85
 Stella sub ætherea fulget crinita corona.
 At qua se dorso sinuabit lubricus Anguis,
 Insigni cælum perfundunt lumine Chelæ.

ARCTOPHYLAX.

Ipsam Helicen sequitur senior, baculoque minatus,
 Sive ille Arctophylax, seu Bacchi ob munera cæsus 90
 Icarus, ereptam pensavit sidere vitam.
 Non illi obscurum caput est, non tristia membra,
 Sed proprio tamen una micat sub nomine flamma,
 Arcturum dixere, sinus qua vincula nodant.

ria vibrantibus ignes Evomit, ...
 Nequaquam lentis obscurior ex hu-
 meris lux Marceat -. En.

82. *Est impar*, etc. Deest versus
 in MS Grotii.

83. *Per lævam*. MS *per lævum*.

84. *A læva distantia*. MS *ad lævam*
distant ea.

86. *Fulget crinita corona*. Ita MS
 recte. Vulgo *lucet*. Vitiose in MS
exaratum crinata.

87. *At qua se dorso sinuabit lu-
 bricus Anguis*. Sic bene rescripsit
 Grotius ex Mst. Vulgo: « Ad quam
 si dorso pervadit lubricus Anguis ».
Ad pro At habet etiam MS, per-
 peram.

88. *Insigni cælum*, etc. Vulgo
Insignes. Sed melior Msti lectio. Cf.
 Arat. Phæn. v. 89. *Insigni* hic nova

significatione sumitur pro ἀστὴρ.
 Nam Chelæ sunt teste Arato φαίων
 ἰπιδεύεις.

89. *Ipsam Helicen sequitur senior*,
baculoque minatus. Ita MS. Vulgo
Inde Helicen. Pro *baculo* MS male
 habet *jaculo*. *Baculus* est ὁ καλαύροψ.
 Pro *minatus* ed. Ald. *minatur*.

90. *Sive ille Arctophylax*, etc. Sic
 utique cum Grotio legendum. Vul-
 go corruptissime: « Se velle Arcto-
 phylax, brachiorum munera cæ-
 cus Icarus ereptam pensavit mu-
 nere ripam ». Ait Germanicus cæ-
 sum ob Bacchi munera Icarum;
 ita enim adpellat Tibull. Eleg. IV,
 1, 9: « cunctis Bacchi jucundior
 hospes Icarus, » ut puro testantur
sidera cælo -. Græci plerumque
Icarium nominant.

VIRGO.

Virginis inde subest facies, cui plena sinistra 95
 Fulget spica manu, maturisque ardet aristis.
 Quam te, Diva, vocem? Tangunt mortalia si te
 Carmina, nec surdam præbes venerantibus aurem,
 Exosa heu! mortale genus, medio mihi cursu
 Stabunt quadrupedes, et flexis lætus habenis 100
 Teque tuumque canam terris venerabile numen.
 Aurea pacati regeres quum sæcula mundi
 Justitia, inviolata malis, placidissima virgo,
 Seu genus Astræi fueris, quem fama parentem
 Tradidit astrorum, seu vera intercidit ævo 105
 Ortus fama tui, mediis te læta ferebas
 Sublimis populis, nec dedignata subire
 Tecta hominum et puros sine crimine, Diva, Penates,
 Jura dabas, cultuque novo rude vulgus in omnes
 Formabas vitæ sinceros artibus usus. 110

95. *Virginis inde.* Restituit hunc versum in edd. vulg. omissum Grotius ex Msto. Deest in hoc versus sequens. Uterque tamen est necessarius.

97. *Quam te, Diva, vocem?* etc. Male vulgo: «Quam te Diva vocant, tangunt, etc.» Conf. Avien. vs. 273 seq.

99. *Medio mihi cursu.* MS *curru*, male.

102. *Aurea pacati regeres.* MS *regeret*, male.

104, 105. *Seu genus Astræi fueris,* etc. Ita optime locum constituit Morellius, quidquid dixerit Grotius. Edit. Ald. habet: «Sive illi astra genus fuerit, quem fama parentem Tradidit astrorum, se vero intercipit ævo». MS Grotii: «sive illa Astræi genus est». Male qui-

dem, sed ad veritatem propius. Grotius legendum censuit: «sive illa Astræi genus es», hoc est, «sive tu illa es Astræa, Astræi filia». Durissime, ut quisvis sentiet. Recepi itaque lectionem Morellianam in textum; mutavi autem e Msto Grotii, vs. 105, *vero*, uti olim legebatur, in *vera*, scil. fama.

107. *Nec dedignata subire.* Edit. Ald. *designata*. MS *subiret*. Utraque lectio vitiosa.

108. *Et puros sine crimine, Diva, Penates,* ex Msto Grotii. Vulgo male: «et puros mores sine crimine, Diva».

109, 110. *Rude vulgus in omnes,* etc. Iterum ex Msto. Vulgo: «in omnem Formabas vitæ sinceris artibus usum». Adprobavit Grotius Msti lectionem; malebat tantum

Nondum vesanos rabies nudaverat enses,
 Nec consanguineis fuerat discordia nota;
 Ignotique maris cursus, privataque tellus
 Grata satis; neque per dubios avidissima ventos
 Spes procul amotas fabricata nave petebat 115
 Divitias; fructusque dabat placata colono
 Sponte sua tellus; nec parvi terminus agri
 Præstabat dominis signo tutissima rura.

At postquam argenti crevit deformior ætas,
 Rarius invisit maculatas fraudibus urbes, 120
 Seraque ab excelsis descendens montibus, ore
 Velato, tristisque genas abscondita vitta,
 Nulliusque larem, nullos adit illa Penates.
 Tantum quum trepidum vulgus cœtusque vocavit,
 Increpat: «O patrum soboles oblita priorum, 125

sinceris pro sinceris, in quo tamen ei non adstipulor.

112. *Discordia nota*. Aliæ edd. *discordia nata*. Nostram lectionem tuetur quoque Lactantius, Instit. de Justit. V, 5. Arat. Phœnom. v. 108: Ὁπῶς λευγαλέου τότε ναῖκος ἐπίσταντο.

114, 115. Ordo verborum est: Neque avidissima spes per dubios ventos petebat fabricata nave divitias procul amotas. Ed. Ald. *petebant pro petebat*.

117. *Terminus agri*. Avien. v. 309: «Nullus telluri limes datus, indiee nullo Culta secabantur, neque jam discretio campum Metiri in dominos monstraverat». Cicero, cujus versus servavit Lactantius l. l. «Ne signare quidem, aut partiri limite campum Fas erat, in medium quærebant». Arbitratur itaque Grotius, excidisse in græco textu Arati unum versum, aut potius διακρίσεις apud

Aratum Latinos interpretatos esse non *disceptionem*, sed discretionem, ut nominat Avienus, aut ut jurisconsulti loquuntur, *communi dividundo judicium*. Conf. not. ad Arat. Phœn. vs. 112, vol. I Buhl. p. 395.

118. *Præstabat dominis*. MS Grot. *dominus*, male.

122. *Tristisque genas abscondita vitta*, ex emendatione Grotii. Vulgo: «tristisque genas abscondita ripa». MS Grot. *tristesque*. Versus utique erat corruptus. Acute Grotius animadvertit. Supra v. 91 habuimus in vulgatis *pensavit munere ripam pro pensavit sidere vitam*. Ut ibi *riparum* pro *vitam* positum, ita hic *riparum* pro *vitta*, inter quæ literæ tantum repetitæ est differentia.

123. *Nulliusque larem*. MS *Nullius larem*. Idem quoque male in sequenti versu *cœtus* notavit pro vulgato *cœtusque* notavit.

Degeneres semper semperque habitura nepotes,
Quid me, cujus abit usus, per vota precatis?

Quærenda est sedes nobis nova; sæcula vestra
Artibus indomitis tradam scelerique cruento ».

Hæc effata, super montes abit alite cursu,
Adtonitos linquens populos graviora paventes.

130

Ærea sed postquam proles terris data, nec jam
Semina virtutis vitii demersa resistunt;

Ferrique invento mens est lætata metallo;

Polluit et taurus mensas adsuetus aratro;

135

Deseruit propere terras justissima Virgo,

Et cæli sortita locum, qua proximus illi

Tardus in occasu sequitur sua plaustra Bootes.

136. *Degeneres semper semperque habitura nepotes*, ex Msto. Male vulgo: « Degeneres quæ habuit semperque habitura minores ». Conf. Arat. Phæn. vs. 123, 124, quem etiam expressit Horat. Od. II, 7, 46 sq. « *Ætas parentum pejor avis tulit Nos nequiores, mox daturos Progeniem vitiosiore* ». In versu antecedenti 125 ed. Ald. vitiose habet *Inerepito partum pro Increpat, O patrum*. — *Degeneres*. Sic Avien. 329: « Degener in vobis animus ». Ed.

137. *Quid me ejus abit*, etc. Sic legendum est auctoritate MS Grotii. Corrupte vulgo: « Quid me nunc habitus super et mala vota vocatis? ». Pro *precatis* Grotio adrisit *proeatis*, i. e. poscitis. Festus: « *Procat* dicebant pro *poscit* ». Sensus eodem redit, et dubito, an non Germanicum sibi permiserit usum verbi *precare* pro *precari*, forma activa, necessitate metrica adactus.

139. *Artibus indomitis tradam*. Male edit. Ald. *tradant*. Morell. Sauctandr. *tradent*. — Buhl. male student.

130. *Super montes abit*. Deest *abit* in Msto. Ed. Ald. vitiose *super monitus abit*.

133. *Vitii demersa resistunt*. MS Grotii *dimensa*, perperam. In vulgatis edd. præterquam in Grotiana, sequebatur versus hic: « Quisque priora tenet vestigia, quisque secunda », qui quum male esset repetitus ex vs. 142 infra, atque etiam in Msto non legeretur, recte a Grotio deletus est.

136. *Deseruit propere terras justissima Virgo*. MS *proprie*, male. Citat hunc versum Lactant. Instit. V, 5.

137. *Et cæli sortita locum*. Grotius: « Si mihi persuadere possim, Germanicum voce paullo antiquiore usum, non dubitarem hic legere: *Em cæli sortita locum*. Festus: *Em pro. Eum ab eo quod est Is*. Sensus tale quid postulat et forte hoc ipsum ». Potest tamen etiam in *sortita* facile est suppleri; tum docta Grotii emendatione non erit opus.

138. *Tardus in occasum*, etc. MS *in occasu*. Homer. Odyss. V, 272 :

Virginis at placidæ præstanti lumbæ signat
 Stella humeros; Helicen ignis non clarior ambit : 140
 Quique micat cauda, quique armum fulget ad ipsum,
 Quique priora tenet vestigia, quique secunda
 Clunibus hirsutis, et qui sua sidera reddit;
 Namque alii quibus expletum cervixque caputque,
 Vatibus ignoti priscis sine honore feruntur. 145

GEMINI.

Qua media est Helice, subjectum respice Cancrum;
 At capiti suberunt Gemini.

LEO.

Qua posterior pes,

ισοπάντι καὶ ὅψι θύοντα βοώτην. Cf. Iliad. XVIII, vs. 486. Catullus in Coma Berenices, LXVI, 65: «Virginis et sævi contingens namque Leonis Lamina Calystoi juncta Lycæoniz, Verto in occasum tardum dux ante Bootem, Qui vix sero alto mergitur Oceano».

139. *Præstanti lumbæ*. MS *præstantis*, male.

140. *Helicen ignis*. Non bene vulgo: *Helicenque ignis*.

141. Quinque hi versus in Msto Grotii αὐτογράφῳ desunt; sed in ea descriptione, quæ litera recentiori facta est, deest versus 142, legiturque perperam vs. 141 bis *quidque pro quique*; vs. 143 *qua* male pro *qui*; vs. 145 *ignoti* bene pro *ignota* ant *ignotis*. Non intellexit autem Aratum Germanicus; ille tres tantum stellas refert, hic quinque. Vid. Arat. Phæn. vs. 143. Recte hos versus interpretatus est Avien. 371: «Qua sunt prima feræ vestigia, prominet ignis; Altera qua pedibus, etc.» Conf. Schaubaeh. V. C. in not. ad Eratosthenis Catasterism.

p. 84. In versu 143 vix sanum est: «et qui sua sidera reddit». Forsitan legendum: «et qui sua lumina reddit».

144, 145. *Namque alii... Vatibus ignoti priscis*. Ita legendum. Præcessit: «ignis non clarior ambit, Quique micat cauda, etc.» Possit tamen etiam vulgata lectio: «Namque alii... Vatibus ignota priscis defendi; subintelligendum enim stellæ».

147. *At capiti suberunt Gemini*. Ed. Ald. «Aneipitis suberit Gemini qua posterior pes». Verba *qua posterior pes* recte ad Leonis descriptionem retulit jam Morellius. Arat. Phæn. vs. 148: Περὶ δ' ὅπ' ἀμφοτέρων Αἴων ὑπὸ καλὰ φαίνεται. Visa est, ut Grotius monet, hæc Cancri et Geminorum descriptio nimis arcta librariis et pictoribus; itaque, quod ridiculum est, quædam ex Avieno, vs. 380, deprompta hic inseruerunt hoc pacto: «At capiti suberunt Gemini, proleque Tonantis Egregiam, et proprio post reddita numina cælo, etc.» Præter

Horrentesque júbas et fulvum cerne Leonem.
 Hunc ubi contigerit Phæbi violentior axis,
 Accensa in Cancro jam, tum geminabitur æstas. 154
 Tunc lymphæ tenues, tunc est tristissima tellus;
 Et densas lætus segetes bene condit arator.
 Ne mihi tum remis pulset vada cærule puppis;
 Dent potius ventis excusso vela rudente,
 Excipiantque sinus Zephyris spirantibus auras. 155

ERICHTHONIUS.

Est etiam Aurigæ facies, sive Atthide terra
 Natus Erichthonius, qui primus sub juga duxit
 Quadrupedes, seu Myrtoas demersus in undas

alios errores, a librariis admissos, versus etiam multi, qui in Avieno sunt, desiderantur mutila sententia. Sed de his ad Avienum vid. not.

148. *Horrentesque júbas.* MS *Ora, horrentesque*, male. Error ex similitudine literarum et soni natus.

150. *Jam tum.* Vulgo *jam tunc*.

151. *Tunc lymphæ tenues, tunc est tristissima tellus.* MS *Hinc Nymphæ tenues*, quam lectionem non contemnendam putat Grotius, in quo ei tamen non adsentior.

152. *Et densas lætus segetes bene condit arator.* MS *latus et condit*, male.

153. *Ne mihi tunc remis pulset vada cærule puppis*, ex Msto, qui etiam habet *tum*. Male vulgo *vaga cærule*.

154, 155. *Dent potius ventis, etc.* Ita hos versus emendavit Grotius. Vulgo: «Dem potius ventis excusso vela rudente, Excipiantque sinu Zephyris spirantibus auras». MS Grotii: «Neu potius ventis excusso vela rudente, Excipiantque sinus Zephyris spirantibus auras». In

altero versu malim equidem MS sequi et legere *Excipiantque sinus*, et in priori magis mihi adridet *Dent pro Dem*. Nam vs. 153: «Ne mihi tunc remis pulset vada cærule puppis» possit ita intelligi, ut aliis præcipiat poeta, neque tantum de se ipso loquatur, hoc sensu: Ne tunc ulla navis pelago se credere andeat, mihi sit expletivum. Utrum legeris, sensus idem manet; quod enim sibi consultum putat poeta, id etiam aliis, et vice versa. Virgil. *Æn.* III, 267: «excussos jubet laxare rudentes». Rudentes sunt, quibus antennæ ad malum constringuntur.

156. *Sive Atthide terra.* Restituit e Msto Grotius. Vulgatam *sive inelyta* forma longe abacedit ab hac lectione. Dicitur autem Erichthonius *Atthide terra natus*, quia ibi et Panathenæa instituisse et templum arcemque ædificasse fertur.

157. *Qui primus sub juga duxit.* Vulgo *qui curru*, minus bene. Virg. *Georg.* III, v. 113: «Primus Erichthonius currus et quatuor ausus Jungere equos».

Myrtilus; hunc potius species in sidere reddit.
 Sic nulli currus, sic ruptis mæstus habenis, 160
 Perfidia Pelopis raptam gemit Hippodamiam.
 Ipse ingens transversus abit læva Geminorum,
 Majorisque Ursæ contra delabitur ora.
 Numina præterea secum trahit; una putatur
 Nutrix esse Jovis, si vere Jupiter infans 165
 Ubra Cretææ mulsit fidissima capræ,
 Sidere quæ claro gratum testatur alumnum.
 Hanc Auriga humero portans gerit: at manus Hædos
 Ostendit, nautis inimicum sidus, ubi illos
 Orbis ab Oceano celsus rapit; haud semel Hædi 170
 Jactatam videre ratem nautasque paventes,
 Sparsaque per sævos morientum corpora fluctus.

159. *In sidere reddit.* Male vulgo *in sidera reddit.*

160. *Sic nulli currus.* Vulgo *Sic nulli cursus, perperam.*

162. *Ipse ingens transversus abit læva Geminorum.* Vulgo *lævam.* Aratum (Phœn. v. 160) ad verbum expressit Germanicus: ἄπὸν μὲν μὲν ἀπαντὰ μέγαν διδύμων ἐπὶ λαίᾳ Κελιμένον θῆκε. Quare etiam mutavi *lævam* in *læva* (ἐπὶ λαίᾳ). *Transversus* est κελιμένος Arati.

164. *Una putatur.* Lactant. Inst. lib. I de falsa relig. c. 21: « Ipsius autem, inquit, Cretici Jovis sacra quid aliud, quam quomodo sit aut subtractus patri aut nutritus ostendunt? Capella est Amalthææ Nymphæ, quæ uberibus suis aluit infantem, de qua Germanicus Cæsar in Arateo carmine sic ait: *Ille putatur Nutrix esse Jovis*, etc. » Nostra lectio *una putatur* a Lactantio contextus caussa in illa *putatur* mutata est.

167. *Gratum testatur alumnum.* Ita ex Lactantii loco modo adducto restituendum est. Vulgo *gratum te gestat alumnum.*

168. *Hanc Auriga humero... Hædos Ostendit.* Sic optime locum constituit Grotius. Vulgo: « Hanc Auriga humero totam gerit ». MS Grotii: « Hanc Auriga humero portans, iu manibus Hædos »; contra metrum, nisi dicas *humeris*, et *immanibus* legendum esse, quod vix probabile est. Ex variis his lectionibus Grotius nostram commiscuit. Poterit etiam vulgata servari, quum sensus sit idem.

169. *Nautis inimicum sidus, etc.* ex Msto. Vulgo male: « nantis inimicum sidus in undis. Orbis ab Oceano celsus rapit »; sine sensu idoneo. Ed. Ald. *ab Oceano, perperam.*

170. *Haud semel Hædi.* Ms. *ad semel Hædis.* Edd. *aliæ aut semel Hædi, male.*

TAURUS.

Aurigæ pedibus trux adjacet ignea Taurus
 Cornua fronte gerens, et lucidus ore minaci,
 Quemlibet ignarum cæli sua forma docebit, 175
 Et caput, et patulas nares, et cornua Tauri.
 Fronte micant Hyades. Quæ cornus flamma sinistri
 Summa tenet, subit hæc eadem vestigia dextra
 Aurigæ, mediaque ligant compagine binos.
 Myrtilus exoritur summo quum fluctibus ore, 180

174. *Et lucidus ore minaci.* Ita MS. Vulgo *igne minaci.* Arat. Phæn. vs. 157: Πάρ ποὺ δ' ἑνὶ στόματι κερὰν πεπτηνότεν Ταυρεν. Interpretatur Germanicus πεπτηνότεν *minacem*, ut et alii; sed Cic. *inflexo corpore exponit*, quod astrothesius convenit. Ed.

175, 176. *Quemlibet ignarum cæli*, etc. ex Msto emendavit Grotius, paululum tamen ab hujus lectione recedens; MS enim habet *quemlibet*. Vulgo pessime: «*Quem Liber ignarum cæli formando docebat*; Et caput, et patulas nares, et cornua Tauri». Sensus est: Forma Tauri, et caput, et nares et cornua etiam astrorum ignarum docere possunt, quia non opus habet aliis astris, a quibus designetur. Conf. Schol. ad Arati Phæn. vs. 167. Avien. v. 441, «*Proprio Taurum deprnderis ore*». Nec est quod quis dicat *sum* non nisi cum reciprocatione poni. Contrarium pluribus exemplis ostendit Scaliger ad Manil. Astronom. I, vs. 360, not. p. 49.

177-179. *Fronte micant Hyades*, etc. Sic partim ex Msto Grotius reposuit, partim ex conjectura emendavit. Corrupte vulgo: «*Fronte micant Hyades, quæ cornua flamma sinistri Summa tenet*, sub

hæc eadem vestigia dextra Aurigæ, mediaque ligant compagine Divos»; nullo sensu et contra metram. Ex Msto Grotius reposuit *cornus* pro *cornua*, laudans locum Martiani Capellæ: «*Quamvis ergo dissimilia sint senatus et exercitus, tamen sic genus et cornus in genitivo dicendum est, quemadmodum senatus et exercitus*». In versu 178 retinuit Grotius hæc pro hæc, quod est in Msto. At in vs. 179 ex Msto *ligat* pro *ligant*; ex conjectura dedit *binos*, quam in textum migrare jussi. Possit vulgatum *Divos* retineri, si Jovem et Erichthonium intelligamus. Exit tamen sensus commodior, *binos* si legeris. Sensus est: Una eademque stella tenet apicem cornu sinistri et pedem dextrum Aurigæ. Vid. Arat. Phæn. vs. 174. Avienus vs. 447: «*Una pedem Aurigæ dextrum cornuque sinistrum Stella tenet pecoris*».

180. *Myrtilus exoritur summo quum fluctibus ore.* Recte ita in Msto legitur. Vulgo: «*Myrtilus exoritur summo cum Piscibus ore*», quod falsum est et Arato intactum. Expressit Germanicus hoc versu et proxime sequentibus Arat. Phæn. vs. 176 seq.

Totus cum Tauro lucet; ruit Oceano Bos
Ante, super terras quum fulget Myrtilus ore.

CEPHEUS.

Iasides etiam cælum cum conjuge Cepheus
Adscendit totaque domo; quia Jupiter auctor
Est generis (prodest majestas sæpe parentis). 185
Ipse brevem patulis manibus stat post Cynosuram
Diducto passu; quantum latus a pede dextro
Cepheos extremam tangit Cynosurida caudam,
Tantumdem ab lævo disternat; utraque jungit
Regula Cepheos vestigia. Baltheus ambit 190

CASSIEPEIA.

Qua latus ac flexum sinuosi respicit Anguis,
Cassiepeia virum residet sublimis ad ipsum,
Clara etiam pernox cælo quum Luna refulget,

181. *Totus cum Tauro lucet.* MS
Tutus, male.

184. *Quia Jupiter auctor.* MS
qua, male. Aral. Phœnom. vs. 181,
ἐπὶ Διὸς ἐγγύθιν ἔσαν.

186. *Ipse brevem.* MS *breve*, per-
peram.

187. *Diducto passu.* Edd. antiqq.
Diducto passim, male.

188-192. Dedi hos versus, quem-
admodum illi a Grotio emendati
ei distincti sunt; nam in edd. anti-
quioribus locus hic legitur corruptis-
sime. Cod. MS Grotii male habet
Tantumque pro *Tantumdem*. Firmat-
ur autem lectio Grotiana versibus
Aral. Phœn. 184 seq. Notandum,
Germanicum uno loco ad morem
communis Græcorum linguae Κεπίος
dixisse, altero ad morem Ionum
Κηπέα. *Latus* Germanico est ὁράβη,
regula, *linea*. Ita alibi in descriptione
Zodiaci: « In sex signiferum si

quis dividerit orbem, Æquales par-
tes succumbet regula binis Inferior
signis, spatii tantumque tenebit
Una, sui laleris quantum a Tellure
recedit ». Duo postremi versus supra
exscripti et emendati ad Cassiepeie
sidus pertinent.

193. *Clara, etiam pernox quum
stellas Luna refubit; Sed brevis.* Sic
emendavit Grotius. Vulgo: « Clara
etiam pernox cælo quum Luna re-
fulget ». Edii. Ald. vitiose *pernox*.
Grotius sequens est Matum, qui
habet: « Clara etiam nox quum
stellas Luna refulsit », mutata ulti-
ma voce *refulsit* in *revulsit*. Adparet
ex versu hiulco in Msto, librarii
errore exaratum esse *nox* pro *per-
nox*. Vulgata lectio potest defendi.
Voluit haud dubie Germanicus,
Cassiepeiam etiam plenilunio lu-
cere; nam subjungit adversativam
Sed brevis. Eundem sensum vulgata

Sed brevis, et paucis decorata in sidere flammis,
 Qualis ferratos subicit clavicula dentes, 195
 Succutit et foribus præducti vincula claustris :
 Talis disposita est stellis, ipsa horrida vultu
 Sic tendit palmas, ceu sit planctura relictam
 Andromedam, meritam non justa piacula matris.

ANDROMEDA.

Nec procul Andromede, totam quam cernere posse 200

quoque lectio præbet. *Refulgere* h. l. est *überglänzen*, *überscheinen*. Quod Luna plena stellas cælo revellat, paullo durius et contortius mihi dictum videtur. Non convenit satis vulgata et Grotiana lectio cum Arato, Phæn. vs. 188. Ad verbum Avienus vs. 460: « Infortunatam spectabis Cassiopeiam; Sed nec multa tamen, quum cælum lumine toto Luna replet ». Conf. not. ad Arat. Phæn. vs. 188, vol. I Buhl. pag. 402.

194. *Sed brevis et paucis decorata.* MS *Sed brevis est paucis decorata*, omissa copula, male.

195, 196. *Qualis fer. obicit, etc.* Ita MS. Grotius ad h. l. — Edd. vulgatæ habent: *Quales ferratos subicit clavicula dentes, Succutit, et foribus præducit vincula claustris.* Unde Scaliger fecit (ad Manil. I, 362, not. p. 48): *Qualis ferratos ubiis clavicula dentes Succutit et foribus redducit vincula claustris. Ubiis pro obicis scriptum putans, et reducit prima producta Lucretiano more dici. Sed quia Avienus clavi comparat, et hoc ipsum in Arato unius literulæ mutatione potest obtineri, malim ita legi, ut nos posuimus ex Meti fide, aut, si quid mutandum, hoc modo: Qualis ferratos obici cla-*

vicula dentes Succutit, et foribus præducit vincula claustris. Nihil enim opus ubiis scribere, quum MS non *subicit*, sed *obicit* referat. Et alias quoque *subici* eadem forma, qua *obici*, dici posse videtur, quod verbum Ennio quoque usitatum. Mirandum autem non est, si secunda syllaba in *clavicula* producit, quæ regulariter corripitur deluatur, quum similia verba apud poetas, ut *cuticula* et *canicula* simili modo efferri videamus. Hactenus Grotius. Vid. not. ad Arat. Phæn. vs. 192, vol. I Buhl. p. 402.

197. *Talis disposita est stellis.* Ita bene MS. Aratus δίαστρα. Vulgo: *Talis dispositis stellis.*

198. *Sic tendit.* MS *Si tendit*, perperam.

199. *Andromedam meritam non justa piacula matris*, ex Msto. Vulgo *merita*. Utramque ferri posse, monet Grotius; hoc, ut dicamus *injusta piacula merita matris*; illud, ut dicamus *immeritam piacula justa matris*. Sed prius est venustius.

200. *Andromede.* MS *Andromedam*, male. — *Totam quam cernere posse . . . licet.* Reposuit ex Msto Grotius. Vulgo: *cernere nondum . . . licet.* Dictum est *posse licet* pro *licet* simpliciter, ejusmodi phrasis sæ-

Obscura sub nocte licet, sic emicat ore,
 Sic magnis humeris candet nitor. Hanc media ambit
 Ignea substricta fulget qua zonula palla;
 Sed pœnæ facies remanet, distractaque pandit
 Brachia, ceu magni teneantur robore saxi.

205

EQUUS.

Andromedæ capiti sonipes supereminet ales,
 Vertice et Andromedæ radiat quæ stella, sub ipsa
 Alvo fulget Equi; tres armos et latera æquis
 Distinguunt spatiis; capiti tristissima forma,
 Et cervix sine honore obscuro lumine sordet.
 Spumanti mandit sed qua ferus ore lupato,
 Et capiti et longa cervice insignior exit

210

pius apud seriores poetas Latinos reperitur. Apud Manilium occurrit *potuit generare pro generavit*. Conjecit Grotius, pro vulgato *cernere nondam*..... *licet* posse etiam legi *cernere quamquam*... *licet*. Melius tamen lectio Msti, ut vera, retinetur.

201. *Emicat ore*. MS *micat*, male.

202, 203. *Sic magnis humeris candet nitor, hæc media ambit Ignea substricta luctet quæ Zonula palla*, emendavit sic Grotius ex Msto. Vulgo: « Sic magnis humeris candens nitet, ac media ambit Ignea substricta fulget qua zonula palla ».

204. *Sed pœnæ facies remanet, distractaque pandit*. Male edd. antiq. *Sed pœnæ*. Pejus adhuc MS *pone*, quamvis vera lectio in hoc se prodit. Pro *distracta* habent editiones *districta*, quod eodem redit.

205. *Ceu duri teneantur robore saxi*. Vulgo *ceu magni*. MS *robora*, male.

206. Deest hic versus a Grotio e Msto restitutus in edd. antiquioribus.

207. *Vertice et Andromedæ radiat quæ stella, sub ipsa Alvo fulget Equi*, ex Msto. Corrupte vulgo: « Andromedæ vero radiat qua stella sub ipsa Alvo fulget Equus ». Edit. Ald. vitiosius *Albo*.

208. *Tres armos et latera æquis Distinguunt spatiis*. Iterum ex Msto. Male vulgo *tres armo, sed latera*, etc.

210. *At cervix*. Vulgo *Et cervix*, minus bene.

211. *Spumanti mandit sed qua ferus ore lupato*. MS *sequit ferus*, perperam. Imitatus est Germanicus Virgilii versum, *Æn.* IV, 135: « Stat sonipes, et frena ferox spumantia mandit ».

212. *Et capiti et longa cervice insignior*. Ita MS, recte. *Capiti ἀρχαῖος* pro *capite*. Longa est epitheton ornans *cervicis equinae*; laudari solent enim Homero quoque

Stella nitens, armis laterique simillima magno.
 Nec totam ille tamen formam per singula reddit.
 Primo præstat Equum, medio rupta ordine membra
 Destituunt visus; rudis inde adsurgit imago.
 Gorgonis hic proles in Pierio Helicone,
 Vertice quum summo nondum decurreret unda,
 Musæos fontes dextri pedis ictibus hausit.
 Inde liquor genitus nomen tenet Hippocrenes;
 Fontis nomen habet; sed Pegasus æthere summo
 Veloces agit pennas, et sidere gaudet.

ἱπποκρήνης ἵπποι. Vid. Arat. Phæn. v. 210. Vulgo: « Et capite et longe cervicis insignior ».

213. *Stella nitens, armis.* MS *Stella nitent armi*, male. — *Nitens*, proprium de sideribus. Hilasius de Sole, vs. 4: « Illustratque nitens lumine cuncta suo ». Asclepiad. de eodem *lucem nitentem* dixit. F.D.

215. *Primo præstat equum*, ex MS. Vulgo *Primo præstat equo*, male. Grotius alias quoque conjecturas propinavit *Primum præstat Equum*, id est, *primæ partes Equum ostendunt*. Possis etiam legere *Primum restat Equi*. In sequentibus *rupta*, quod est in Msto, edd. antiq. habent *rupta*, quod non omnino improbandum.

216. *Destituunt visus radios; hinc surgit imago*, ex emendatione Grotii. Vulgo: « Destituunt, visus radiis hinc adsurgit imago », absque sensu. MS habet: « Destituunt visus, rudis hinc adsurgit imago », non male. *Rude* enim opus Græci vocant ἄμυτλος. Equus autem ἵππος, ut et Aratus nominat. Partes illæ Equi, sive stellæ, quæ non sunt, sed ex fabula esse finguntur, dictæ sunt a Veteribus cerni non posse

ob oculorum defectum. Ita de septima Pleiade Germanicus v. 258: « sed carpitur una, Deficiente oculo distinguere corpora parva ». Similiter hic in Equi posterioribus. Utram lectionem retineas, oportet inde vel *hinc* interpretari ab his partibus, ut apud Plantum et alios unde pro a quo.

217. *Gorgonis hic proles in Pierio Helicone.* Vulgo *hinc*, male. Rectius *hic* in Msto, in quo tamen ridicule legitur *impero* pro *in Pierio*.

218. *Decurreret unda.* MS *discurreret*, non bene.

220. *Nomen tenet Hippocrenes.* Vulgo *Hippocrenen*. Sic Plautus: « Nomen Mercurii est mihi ».

221. *Fontis nomen habet.* Ita MS. Vulgo *Fontes nomen habent*, male. Lectio Msti, ait Grotius, forte tolerari possit, si quidem fatemur, ita Veteres recto casu extulisse, præsertim quum et Varro dicat, a *ponte* nominativum *pontis* analogicum magis esse quam *pous*. Sed putat simul idem vir χρηματίας, transpositis literis, scriptum fuisse *Pons* id nomen habet pro *id*, ut sæpe *set* pro *sed*, at pro *ad* et *contra*, in Msto iuveatur.

ARIES.

Inde subest Aries, qui longe maxima currens
 Orbe suo spatia ad finem non tardius Ursa
 Pervenit, et quando graviore Lycaonis Arctos
 Axem actu torquet : tanto perniciosior ille
 Distantes cornu properat contingere metas.
 Clara nec est illi facies, nec sidera possunt,
 Officiat si Luna, sua virtute nitere.
 Sed quærendus erit zonæ ratione micantis

115

130

223-227. *Inde subest Aries... Distantes cursu properat contingere metas.* Egrege restituit integritati hos quinque versus olim depravatissimos Grotius partim ex Msto, partim conjectura ex Arateis ducta. Vulgo : « Inde subest Aries, qui longe maxima torrens Orbis, et ad finem spatiis non tardior oram Pervenit, et quando graviore Lycaonis Arctos Axem vel tutor quem tanto gravior ille Distantes cornu properat contingere metas ». In his aut nullus plane sensus inest, aut dissimilis versuum horum Arati Phænom. v. 225. Avienus, optimus Arati interpres, v. 518 : « Tunc celer ille Aries, longi qui limitis orbe Æthera percurrrens, numquam Cynosuridos Ursæ Segnior ab lapsu convertitur ». MS Grot. v. 224 habet *Ursæ pro Ursa*, ut dedimus.

225. *Brevior Helicaonis.* Quare Grotius in ipso textu exhibuit *graviore Lycaonis*; sed sequi equidem malim propius Mstum, cujus lectio ipsi quoque Grotio fuit adprobata in nota ad hunc locum, vs. 227; *cornu*, ut MS etiam agnoscit, in *cursu* mutatum est. In cæteris nostra lectio eum Manuscripto consentit. Pro *Hinc Aries* in vul-

gata edit. Ald. *Hunc Aries*, male.

228. *Clara nec est illi facies.* Ita MS. Vulgo : « Claraque non illi est facies ».

229. *Officiat si Luna, sua virtute nitere.* MS *Efficiat, si Luna sua virtute niteret*, male. Aratus, Phæu. vs. 228 : Ἀὐτὸς μὲν νοῦθ' ἐς καὶ ἀνάγει, οἷα σελήνη Σείψασθαι. Schol. ad h. l. τὸ δὲ, οἷα σελήνη, ἀντὶ τοῦ, ὥσπερ ἐν πλατεῖσιν σελήνῃ φαινόμενος. Quem sequitur Avienus vs. 523 : « nam quanti luminis astra Esse solent, aciem quibus aurea Luna retundit ». Germanicus autem aliter Aratum intellexit; putavit enim, hunc dicere, Arietem plenilunio tantum lucere non posse; quum Avienus idem in novilunio esse adserat. Itaque οἷα apud Aratum non ut Avienus et Scholiastes pro *quem admodum*, sed pro *utpote* cepisse videtur. — Possit tamen, ni fallor, huic sensus varietati medela adferri, si legatur : « Officiat ceu Luna », quam lectionem indicare videtur Grotius, qui hic de Ariete, Arateor. Cic. vs. 233 : « Languidus obscurusque tamen, ceu Luna retundat Flammæ aciem ». Ed.

230. *Sed quærendus.* MS *sed quærendum*, male.

Andromedæ; terit hic summi divortia mundi,
Ut Chelæ, candens aut baltheus Orionis.

DELTOTON.

Est etiam propiore Deum cognoscere signo,
Deltoton si quis, donum hoc spectabile Nili,
Divitibus generatum undis, in sede notarit.
Tres illi laterum ductus; æquata duorum
Sunt spatia; unius brevior, sed clarior ignis.
Hunc Aries juxta; medium Deltoton habebit
Inter lanigeri tergum et Cepheida mæstam.

235

231. Deest hic versus io edit. antiquioribus, restitutus a Grotio. — Sitos est, inquit, Aries io media parte cæli, sicut Chelæ, Libra ipsa et sicut Baltheus Orionis. *Summi divortia mundi* intellige eam partem, quæ a polis distat æqualiter. En.

232. *Ut Chelæ, candens aut baltheus Orionis.* MS ut baltheus Orionis.

233. *Est etiam propiore Deum cognoscere signo.* Grotios ex Msto pro signo dedit motu, non spreto tamen vulgata lectione. Sed est alia difficultas in voce *Deum* interpretanda. Conjecit Grotios, legendum *propiore d'* cum litera *d* ioterjecta, ut Plautus aliquæ *mederga*, *tederga* extuleruot; ipse tamen conjecturæ parum tribuens. Forsitao pro *Deum* rescribendum *Crium*, quod græce Arietem sonat, verum prima hujus vocis syllaba producit. Itaque necesse est, Deos interpretari stellas, qua ratione Germanicus potuit et supra Aurigam et Taurum Divos dixisse; aut Deum ioterpretari Arietem, quia erat Neptoni filius, ut in fabulis legimus. Conf. Eratosth. Cataster. c. 19; Hygin. fab. 188,

et Schol. Lat. ad nostrum locum.

234. *Donum hoc spectabile Nili.* Intelligit Germanicus Ægypti partem ad mare mediterraneum sitam, per Nilum circumfluentem in figuram similem τρις Δ formatam. Conf. Herodot. II, 5. Manilius, IV, pag. 104, ed. Scalig. « Et Libyam Ægyptique latus donstaque rura ».

235. *Divitibus generatum undis in sede notarit.* Reposuit Grotius generatum e Msto pro veneratum, quod est in vulgatis. Idem MS habet *notabit*.

236. *Æquata duorum.* MS *Deorum*, perperam. Manil. I, v. 358 : « Succedit iniquo Divisom spatio, quod tertia linea dispar Conspicitur paribus, Deltoton nomine sidus ».

238, 239. *Hunc Aries juxta*, etc. Male vulgo legitur et distiugitur : « Hinc Aries juxta medium Deltoton habebit ». Ita ut divulsus ab hoc versus sequens ad Piscium imaginem referatur. Sensus est : Aries juxta tertium ductum Deltoti; Deltoton vero medium situm est inter Arietem et Andromedam. Versus igitur 238 et 239 jungendi sunt. MS Grotii *Hinc Aries*, id quoque

PISCES.

Hunc ultra gemini Pisces, quorum alter in Austros
Tendit, Threicium Boream petit alter, et audit 241
Stridentes auras, niveus quas procreat Hæmus.
Non illis liber cursus, sed vincula cauda
Singula utrumque tenent uno coeuntia nodo.
Nodum stella premit Piscis, qui respicit auras 245
Threicias. Dextram Andromedæ cernetur ad ulnam.

PERSEUS.

Subter utrumque pedem devotæ Virginis ales
Perseos effigies servatæ grata puellæ.
Moles ipsa viri satis est testata parentem;
Tantus ubique micat, tantum occupat ab Jove cæli. 250
Dextra sublata solium prope Cassiepeæ
Sublimis fulget; pedibus properare videtur,

male. Ed. Ald. recte habet *Hunc Aries*, quod male Morellius in *Hinc* mutavit.

240. *Hunc ultra gemini Pisces*, etc. Sic recte edd. Ald. et Basill. Iterum Morellius male dedit *Hinc. Austros* reposui ex Msto. Vulgo *Anstrum*.

242. *Niveus quas procreat Hæmus*. Grotius in textu legit *niveas*, scilic. *stridentes auras*. Sed vulgata quoque lectio *niveus* servari potest, et forsitan melius servatur.

246. *Dextram Andromedæ cernetur ad ulnam*. Sic legendum est. Vulgo *cernuntur*. MS Grot. *cernantur ad illum*, vitiose. Quod autem *dextram* dictum sit, quum *sinistram* dici debuisset, est error ipsius Germanici.

247-249. Hi tres versus in edd. antiquioribus desiderati a Grotio e Msto restituti sunt. *Devota virgo est Andromeda*.

250. *Tantus ubique micat*, ex Msto. Vulgo: *Tantus et ille micat*.

251. *Dextra sublata similis prope Cassiepeiam*. Ita MS. Vulgo: « *Dextra sublata similis prope Cassiepeiam* ». Arat. Phænomen. v. 251: *Καὶ οἱ δεξιτερὴ μὲν ἐπὶ Κασσιόπῃ τειρόμενος Πανδιπίου διόρσιο*. Coniicit itaque Grotius, apud Germanicum legendum: « *Dextra sublata solium prope Cassiepeæ* ». Avienus, vs. 575: « *Dextra mœrentis solium prope Cassiepeæ Tenditur* ».

252. *Sublimis fulget; pedibus properare videtur*. Male vulgo distinctum: « *Sublimis fulget pedibus; properare videtur* ».

253. *Findere plantis*, ex Msto. Vulgo *tangere palmis*. Alatæ fingebantur Persei plantæ. Propertius, Eleg. II, 30, 2: « *Non si Pegaseo vectaris in aera dorso, Non tibi si Persei moverit ala pedem* ».

Et velle aligeris purum æthera findere plantis.

PLEIADES.

Poplite sub lævo, Tauri certissima signa
 Pleiades suberunt; brevis et locus occupat omnes; 155
 Nec faciles cerni, nisi quod coeuntia plura
 Sidera communem ostendunt ex omnibus ignem.
 Septem traduntur numero, sed carpitur una,
 Deficiente oculo distinguere corpora parva;
 Nomina sed cunctis servavit fida vetustas: 160
 Electra, Alcyoneque, Celænoque, Meropeque,
 Asterope, et Taygete simul, famosaque Maia,
 Cælifero genitæ; si vere sustinet Atlas
 Regna Jovis Superosque, atque ipso pondere gaudet.
 Lumine non multo Pleias certaverit astris; 165
 Præcipuo sed honore ostendit tempora bina :

154-156. Supplevit tres hosce versus, quibus edd. antiquiores carent, Grotius ex Msto. Pleiades sunt Tauri quidem siguo, sed sub Persei poplite.

160. *Nomina sed cunctis servavit fida vetustas.* Bene hæc, inquit Grotius, non tamen ex mente Arati. Videtur enim Germanicus in animo habuisse Phæu. vs. 159.

161-163. *Electra, Alcyoneque,* etc. Sic versus hos constituit et ex Msto et ex conjectura Grotius. Vulgo: "Electra, Alcyoneque, Celænoque, Taygeteque, et Sterope, Meropeque simul, fornuosaque Maia, Cælifero geuitæ, si vere sustinet Atlas". Hæc vulgata lectio ex Avieuo desumpta est, ubi tamen recte *famosaque* legitur; nam sequitur *Prole Deo*. In nostra lectione *Mæa* parente scriptura *Mæa* ex Msto proposita non debet offendere.

Quum enim in omnibus ferme vocibus æ diphthongum in æ vertant Latini, pauculæ tantum sunt voces, in quibus utramque litteram servaverunt, ut *Maia, Aiax*, quæ cur non ad exemplum reliquarum latius diphthongo scribi possint, nulla est ratio.

163. *Genitæ* retinendum est sustinente ipso Grotio, qui tamen in textu, operarum forsitan peccato, *genitas* dedit, uti in MS legitur. Idem MS in eodem versu male habet *si ultro pro si vere*. Similis locutio supra vs. 165: "si vere Jupiter infans Ubra Cretæ multis fidesima capræ".

165. *Lumine non multis Pleias certaverit astris.* Ita legeudum. Vulgo: *Lumine non multo*.

166. Male deest hic versus in Msto Grotii, uti quoque duo proximi versus perperam positi sunt

Quum primum agricolam ventus superimminet Auster,
Et quum surgit hiems ponto, fugienda peritis.

LYRA.

Quin etiam Lyra Mercurio dilecta, Deorum
Proli accepta, pro cælo nitet, ante labore 270
Devictam effigiem, plantaque erecta sinistra
Tempora læva premit torti subjecta Draconis.

CYCNUS.

Contra spectat avem, vel Phœbi qui fuit olim
Cycnus, vel Ledæ thalamis qui illapsus adulter
Furta Jovis falsa volucer sub imagine texit. 275
Inter defectum sidus Cycnumque nitentem

post illos, qui infra sequuntur :
• Plurimum acceptæ • et • Devi-
ctam effigiem •.

267. *Veniens superimminet Auster.*
Vulgo : *ventus superimminet Auster.*
Pro *Auster* *Mstus* alieno loco, ut
dictum est, *æstas* refert.

268. *Et quum surgit hiems ponto*
fugienda peritis. MS *At pro Et*; in
cæteris cum nostra lectione con-
spirat. Vulgo : • Et quum surgit
hiems ponto fugienda peritis •.

269-271. *Quin etiam Lyra*, etc.
Desunt tres hi versus in editionibus
Grotiana antiquioribus. Leguntur
in *Msto* Grotii corruptissime sic :
• Quin etiam Lyra Mercurio dile-
cta Deorum Plurimum accepta
prolis cælo nitet ante labore Devi-
ctam effigiem planta, erectaque
dextra •. Quemadmodum equidem
hos versus exhibui, emendati sunt
a Grotio. Deorum prolem Germa-
nicus vocat Argonautas.

272. *Tempora læva premit torti*
subjecta Draconis. Ita MS. Vulgo
Partii pro torti.

273. *Summa genu submersa tenet,*
qua se Lyra versat. Grotius ad h. l.
Hic versus huc non pertinet. Et
vin' conjecturam andire elegantem ?
Ponendus hic versus litera una mu-
tata eo in loco, ubi *συνανατίζεσθαι*
ταῖς χελαῖς referuntur, hoc modo :
• Nixa genu species flexo redit ar-
dua crure Summa genu submersa
tenet, qua se Lyra versat •. Aut si
voluit cum vulgatis malis, non
pugnabo. Sensus est : Engonasi
genu illud, quod inclinatum est,
lævum scil. oritur; alterum, quod
prope Lyram est, adhuc submer-
sum manet. Juvat conjecturam
meam, quod eo loco Aratus memi-
nit similiter Lyre. Vid. Aratus,
Phæu. vs. 615.

274-276. *Contra spectat avem*, etc.
Hanc lectionem Grotius *Msti* vesti-
giis insistens concinnavit. In textu
Grotius dedit : • qui fuit olim Cy-
cnus, vel candens thalamis •. MS
habet : • qui fuit olim Cycnus Ni-
liedæ thalamis •. Dnas fabulas hic
Germanicus attingit, priorem de

Mercurialis habet sedem Lyra; multa videbis
 Stellarum vacua in Cycno; multa ignea rursus,
 Aut medii fulgoris erunt; penna utraque lata,
 Dexterior juxta regalem Cepheos ulnam, 280
 At læva fugit instantem sibi Pegason ala.

AQUARIUS.

Piscibus interlucet Equi latus, ad caput ejus
 Dextra manus latices qua fundit Aquarius exit.
 Atque imitata cadunt errantis signa liquoris

CAPRICORNUS.

Quo prior Ægoceros semper properare videtur 285
 Oceano mersus sopitas condere flammæ.

olore Phœbi, posteriorem de Leda adultero. Priorem neque Hygius, neque anonymus Scholiastes latinus, neque Avienus tetigerunt. Solus Theon agnovit ad Arati Phæu. vs. 279: Τούτων τὸν ὄρνιν οἱ μὲν λέγουσιν ὄντα Κύκνον κατακρισθῆναι εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄτε μουσικὸν ὄντα.

276-279. Hi versus in vulgatis desunt; supplevit Grotius e Msto. *Defectum sidus*, ut supra vs. 65: «Haud procul Effigies inde est defecta labore». Pro *in cyenum*, ut est in Msto, legendum *in cyeno*. Arati verba l. l. aliud sonant.

279. *Haud medii fulgoris*. Edit. Ald. *Aut pro Haud*, male.

281. *At læva fugit*. MS *fulget*, pessime.

283, 284. *Piscibus interlucet Equi*, etc. Restituit hos versus in edd. antiquioribus desideratos e Msto Grotius. Mutavit autem *ad et qua*, ut Mstus habet, in *at et qua*. Versus duo sequentes: «Nec procul hinc dextra diffundit Aquarius undas, Atque imitata cadunt creantis

signa liquoris», quia videbantur pertinere ad Aquarii descriptionem, Grotius hoc loco e Msto textui inseruit. Non pertinent tamen huc illi, ut ipse postea in notis animadvertit; nam iidem infra suo loco repetiti inveniuntur post Piscis Notii asterismum. In eodem Msto Grotii hic sequebantur quatuor alii versus, quorum primus incipit: *E quibus*, ultimus desinit: *pernicia crura*, qui eodem loco reperientur. Versus etiam ille a Grotio h. l. adpositus: «Scorpius erepta torquet qua spicula cauda», huc non pertinet et emendandus est, ut infra docebitur.

285, 286. *Quo prior Ægoceros*, etc. Prior versus in edd. antiquioribus deest. Emendavit eum Grotius. Nam MS habet: «Quum primum Ægocero». Referendi autem sunt hi versus et proxime sequentes non ad Aquarium, ut in editionibus antiquioribus, sed ad Capricornum. Verum est quidem, Aquarium posteriorem Capricorno occidere; sed nihil ad Arati mentem, quem hic

Tum brevis occasus ortusque intercipit hora,
 Quum sol ambierit metas gelidi Capricorni.
 Jam neque perficiet cursus nec vota brevis lux,
 Et quum terrores auget nox atra marinos, 290
 Multum clamatos frustra expectaveris ortus.
 Tunc rigor, aut rapidus ponto tunc incubat Auster;
 Pigra ministeria, et nautis tremor occupat artus,
 Et rationem animi temeraria pectora solvent.
 Nulla dies oritur, quæ jam vacua æquora cernat 295
 Puppibus; et semper tumidis ratis innatat undis.

nulli interpretum videntur intellexisse. Plora de Arati mente disputavit Grotius ad Ciceronis Aratea, p. 74. Putat Arati versus Phænom. 284: ὁ δ' ὀπίσῃρος Αἰγόκερως Τόλμαται· αὐτὰρ ὅτι πρότερος καὶ νεώτερος Κίωταις Αἰγόκερως sic vertendos esse: « sed Aquarius Ægocero esse Posterior, contra Ægoceros prior esse videtur, Adque Notum inferior ». Sensus est: Si redeas ab Austro ad Boream, ἐκ τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν θύαν, ut Theoo loquitur, posterior lucet Capricorno Aquarius; si a Borea ad Austrum, Capricornus Aquario prior et ad inferiora inclinatio. Pro τὸλλεται apud Aratum forte legeod. ὀκίται, ut coajicit Grotius, quam conjecturam jam notavi vol. I, pag. 409, ad vs. 285.

287. Tum brevis occasus ortusque intercipit hora. Ita optine MS. Vulgo corruptissime: « Imbres, occasus ortusque intercipit ora ».

288, 290. Quum sol ambierit metas, etc. Duo hi versus desiderantur in edd. antiquioribus. Posterioris initium in Manuscripto est: amneque, deficiente prima litera. Itaque Grotius rescripsit Nam neque.

Possis etiam reponere Jam neque. 290. Nox atra. Edit. Ald. vitiose mox atra.

291. Clamatos frustra expectaveris ortus. Edit. Ald. aspectaverit. Morellius in lexlu dedit spectaverit; in notis, p. 151, emendavit Aspectaveris. Dixit Germanicus clamatos græco more, et sine dubio legit apud Aratum, Phæn. vs. 290, non βωμμένη sed βωμμένη, ut ad ἦος referatur.

292. Tunc rigor. Mapius rigora, male. — Auster. Libri antiqui scribunt Hauster, quod confirmat Isidorus: « Auster ab hauriendo aquas vocalus ». Hinc apud Ovid. Trist. I, 11, 16: « aut Hyadas sævis hanserat Auster aquis ». In versibus de Ventis, vs. 17: « Ausstrom rile vocant, quia nubila flatibus haurit ». En.

293. Pigra ministeria et nautis tremor occupat artus, ex Msto. Vulgo: « Tarda ministeria... adligat artus ».

294. Sed rationem animi. Sic recte Ms. Male vulgo: « Et rationem animi ».

295. Vacua æquora cernat. MS cernunt, male.

Interea tentare undas juvat; aspera sed quum
 Adsultat lateri deprensæ spuma carinæ,
 Tunc alti curvos prospectant litore portus:
 Inventasque alii terras pro munere narrant.
 Interea exanimat pavidos instantis aquæ mons;
 Ast alii procul a terra jactantur in altum;
 Munit et hos breve lignum, et fata instantia pellit;
 Nam tantum a leto, quantum rate fluctibus absunt.

300

SAGITTIPOTENS.

Belligeri Titan magnum quum contigit arcum, 305
 Ducentemque ferum sinuato spicula nervo,
 Jam clausum ratione mare est, jam navita portu
 Infestam noctem fugitat longasque tenebras.

296. *Ratis innatat undis.* Vulgo *innatez*, perperam.

297. *Interea tentare undas*, etc. MS depravatissime: « Inter ratem temptare undas juba, asperas et qnam »: quem versus mutato ordine sequitur vs. 300 in vulgatis: *Inventasque alii*; deinde versus in vulgatis 298 *Adsultat lateri*.

299. *Tunc alii curvos prospectant litore portus.* Male vulgo *Tunc alti*. Desideratur hic versus in Msto Grotii.

301-303. *Ast alii procul a terra*, etc. Duo priores versus Grotius transposuit; nam in vulgatis versus *Interea exanimat* præcedit primo *Ast alii*. Male quoque edd. vulgatæ habent *e terra jactantur in altum*. Pro *munit eos* vulgo legitur *munit et hos*, perperam; in Msto *punit eos*. Grotius vulgatum *munit et ex Msto eos* in textum recepit.

303. *Fata instantia pellit.* MS *pellunt*, male.

304. *Nam tantum a leto*, ex Msto. Vulgo: *Et tantum*.

305, 306. *Belligeri Titan magnum*, etc. Ita hos versus emendavit Grotius. *Ferus*, ὁ γῆρ, quod Centaurum Homero significat. MS Grotii cum nostra lectione consentit, præterquam quod habet *Lucentemque ferum* pro *Ducentemque*, quod posterius Grotius recte servavit.

307. *Jam clausum ratione mare est.* Supra dixit Germanicus: « rationem animi temeraria pectora solvent ». Jam periculo ingravescente Ratio superavit. Notandum autem *clausum mare*. Sic Manilius, Astron. I, 365: « Hædi claudentes sidere pontum ». Vegetius: « Ex die III Id. Nov. usque in diem IV Id. Mart. maria clauduntur ». Conf. not. ad Arati Phænom. vs. 299, vol. I Buhl. pag. 410.

308. *Infestam noctem fugitat longasque tenebras*, ex Grotii emendatione. Vulgo *fugit ad*. MS *fugiat*.

Signum erit exoriens nobis tum nocte suprema
 Scorpis; ille micat supra freta cærule cauda.
 Insequitur gravis Arcus, et in lucem magis exit.
 Tunc alto Cynosura redit, tunc totus in undas
 Mergitur Orion, humeris et vertice Cepheus.

310

SAGITTA ET AQUILA.

Est etiam incertum quo cornu missa Sagitta,
 Quam servat Jovis ales; habet miracula nulla,
 Si cælum adscendit Jovis arniger; hic enim arctum
 Unguibus iunocuis Phrygium rapuit Ganymedem

315

309. *Tum nocte suprema.* MS *tum nocte superba*, male.

310. *Ille micat supra freta.* Ita MS. Vulgo contra metrum *super*. Error ex veteri scriptura *supera*.

312. *Tunc alto Cynosura redit.* Sic bene correxit Grotius. Vulgo: *Tunc alte Cynosura repit*, sine sensu et metro. MS non melius *Tunc alte Cynosura regit*. Emendatio Grotii est verissima. *Alto redire* poetis astronomieis est oriri. Cynosura, ut monuit Grotius, numquam occidit aut oritur. Sed quia in sphaera nostra altera pars Meridiani brevior est altera, hemicyclio scilicet ad polum mundi diviso, quum Ursa in breviorē illam partem demergitur, occidere dicitur, quum eundem circulum transcendens ad punctum illud, quod Zenith vocant, adscendit, oriri perhibetur. Hac ratione dixit Maullius, V, v. 694: « At Cynosura minor eum prima luce resurgit ».

313. *Mergitur Orion.* MS *Vergitur*, male.

314-317. *Est etiam, incertum quo cornu missa, Sagitta, Quam servat Jovis ales; habet miracula nulla. Si*

cælum adscendit, tamen ardens armiger hic est. Unguibus is nocuis Phrygium rapuit Ganymedem. Sic hunc locum restauravit Grotius. Tres priores versus desunt in editionibus antiquioribus. Versus tertius in Msto sic legitur: « Si cælum adscendit Jovis armiger, hic tamen ardens ». Adparet, vocem *Jovis* inepte ex verso præcedenti repetitam esse. Omnino versus est depravatus. Pro vulgato *Unguibus innocuis* in ultimo verso Grotii emendationem in textum recepi. Posse etiam, vulgata lectione *innocuis* servata, versum sic refingere: « Unguibus innocuis Phrygium is rapuit Ganymedem ». *Miracula* vs. secundo Germanicus vocat stellas eximie magnitudinis. Ovid. Met. II, 193: « Sparsa quoque in vario passim miracula cælo ». Corn. Severus in Ætna, v. 243 (cf. nost. edit. Poet. Lat. tom. III, pag. 116): « Quo volat Orion, quo Sirius incubet index; Et quæcumque jacent toto miracula mundo ». In textu Severi apud Wernsdorfium male legitur: « Sirius ineubet index... tauro miracula mundo ». In verso tertio

Et telo adpositus custos quo Jupiter arsit
In puero, luit excidio quem Troja furorem.

DELPHINUS.

Delphin inde brevis lucet juxta Capricornum 320
Paucis sideribus; tulit hic Atlantida Nymphen
In thalamos, Neptune, tuos, miseratus amantem.
Sidera, quæ mundi pars celsior æthere volvit,
Quæque vident Boream ventis adsueta serenis
Diximus. Hinc alius declivis ducitur ordo, 325
Sentit et insanos obscuris flatibus Austros.

ORION.

Primus in obliquum rapitur sub pectore Tauri
Orion; non ulla magis vicina notabit
Stella virum, sparsæ quam toto corpore flammæ
Tale caput, magnique humeri, sic balteus exit, 330
Sic vagina ensis, pernici sic pede fulget.

emendando Grotius respexit Arat. Phæn. 314.

318, 319. *Et telo adpositus custos, quo Jupiter arsit In puero, luit excidio quem Troja furorem.* Iterum ex emendatione Grotii. Vulgo *Et celo adpositus custos, quo Jupiter arsit.* MS habet *Et telo adpositus ejus.* Aliam quoque conjecturam proposuit Grotius hanc: *Et celo adpositus civis,* eleganti metaphora, commixtis lectionibus ex vulgatis et Mato. Nostra tamen lectio melior, et fabulæ de Aquila, fulminis Jovis custode, aptior.

320-322. *Delphin inde brevis.* Hi tres versus a Grotio ex Mato restituti sunt, ubi in primo versu legitur *Delphini inde b.* Nympha Atlantis est Amphitrite, de qua per Delphinum avecta vid. Eratosth. Ca-

tasterism. cap. 31; Hygin. II, 17.

325. *Declivis ducitur ordo.* MS *declinis dicitur ordo.*

326. *Sentit et.* MS *Sentiet, perperam.*

327-329. *Primus in obliquum rapitur sub pectore Tauri Orion; non ulla magis vicina notabit Stella virum, sparsæ quam toto corpore flammæ.* Hi tres versus in edd. Grotiana antiquioribus defuerunt. Mutavit quædam Grotius. In Mato legitur *Primus in obliquo,* renitente sensu. Omnino autem vult Germanicus: Orionem non debere ex vicinis astris nosci, sed suis sideribus facile clarere. Conf. Arati Phænomen. vs. 323 seq.

330. *Tale caput, etc.* Vulgo corrupte: "Tela, caput, magnisque humeris, sic balteus ardet, sic

SIRIUS.

Talis ei et custos aderit Canis ore timendo;
 Ore vomit flammam; membris contemptior ignis;
 Sirion hunc Graii proprio sub nomine dicunt.
 Quum tetigit Solis radios, accenditur æstas, 335
 Discernitque ortu longe sata; vivida firmat;
 At quibus adsutæ frondes, aut languida cervix,
 Exanimat; nullo gaudet majusve minusve
 Agricola; et sidus primo speculatur ab ortu.

LEPUS.

Auritus Leporem sequitur Canis, et fugit ille; 340
 Urgetur cursu rutili Canis ille per æthram
 Sic utrumque oritur, sic occidit in freta sidus.

vagina ensis, pernici sic pede fulget. MS *pernici sic pede ludit*. Quare Grotius vulgatum *fulget* in *lucet* mutavit.

332-334. *Talis ei et custos aderit Canis ore timendo, Ore vomit flammam, membris contemptior ignis, Sirion hunc Graii proprio sub nomine dicunt*. Desunt hi tres versus in edd. antiquioribus. In Msto legitur versus primo *Talis et custos*, et versu tertio *prio suo nomine*, ex quo verum proprio sub nomine Grotius elicit. Forsitan etiam olim legebatur *patrio sub nomine*.

336-337. *Discernitque ortu longe sata*, etc. ex emendatione Grotii. Metaphora non ineleganti videri potest Germanicus arborum cervices dixisse et *frondes adsutas*, quæ non satis firmiter inhaerent. MS habet: « At quibus adsueta frondes aut languida cernis, Exanimat ». Vulgo *languida radix*. Ed.

339. *Primo speculatur ab ortu*.

Monet Aratus, Siriam etiam in occasu conspiciendam; ait enim Phæn. vs. 336: *Κίλυξ καὶ κατόντος ἀνόρου*. Sensus utriusque idem: Siriam a primo initio ad finem usque non negligendum. Est enim vehemens in ortu et occasu. Manilius, Astr. I, 386: « Subsequitur rapido contenta Canicula cursu, Qua nullum terris violentius advenit astrum, Nec gravius cedit, nec horrens frigore surgit ».

340, 341. *Auritus Leporem*, etc. Ex Msto Grotius hos versus inseruit; desunt in edd. antiquioribus. In priori versu Mstus habet *et*, quod equidem in *at* mutatum velim; in posteriori *per æthra*, a Grotio relictum in *per æthram*. Sæpius Avienus *æthram* pro *æthera*.

342. *Sic utrumque oritur, sic occidit in freta sidus*. Putabat Jos. Scaliger legendum *Sic in utrumque*, et hunc versum ad Sirium referendum, quod concedi posset, nisi in

ARGO.

At qua cauda Canis languenti desinit astro,
 Fulgent Argoæ stellis aplustria puppis;
 Puppe etenim trahitur, non recto libera cursu : 345
 Ut quum decurrens inhihet jam navita remos,
 Aversamque ratem votis damnatus ad oram,
 Perligat, optatam cupiens contingere terram :
 Seu quia pars violata fuit, coeuntia saxa,
 Numine Junonis tutus quum fugit Iason. 350
 Hæc micat in cælo lateri non amplius aucta;
 Qua surgit malus, qua debet reddere proram,

Msto duo versus autecedentes, a Scaligero ignorati, inserti essent. Monet tamen Grotius, versum *Urgetur cursu* profecto ex Avieno, vs. 759, desumptum esse, sicut etiam tres in Msto sequentes : « Parvulus in stellis Lepus est quoque; namque ubi magnus Emicat Orion, gemina ad vestigia subter Volvitur, instautem premit igneo Sirius ore ». In edd. Grotiana antiquioribus sequutus est versum *Sic utrumque* alter talis : « Tu parvum Leporem perpeude sub Orione », qui ab indocto aliquo monacho profectus et a Grotio textu ejectus est. Igitur versum *sic utrumque oritur* excipere debet versus *At qua cauda Canis*. Sensus totius loci est : Canis Leporem insequitur; Lepus Canem fugit; ea figura oriuntur et occidunt. Vid. Arat. Phæn. vs. 341. Idem Avienus multis versibus hic exprimit, qui et alibi simili modo dixit : « sic magno præpes Olympo Subvehitur, subit occidui sic mar-moris undas »; ubi videantur quæ adnotavimus.

343 345. *At qua cauda Canis.*

Tres hi versus, a Grotio e Msto restituti, desunt in edd. antiquioribus.

346-348. *Ut quum decurrens*, etc. Male vulgo versu primo *At quum*; versu secundo et tertio *damnatus ab ore Perlegit*. Correxuit Grotius e Manuscripto.

349, 350. *Sed quia pars*, etc. MS *qua pars*, male. Duas adfertrationes Germanicus, cur Argo a puppi oriatur et prora careat : priorem ex Arato, Phæn. vs. 345, quo nautæ adpellere cupientes navem convertant et remos inhibeat, quod ἀνακρίπτειν dixit Aratus, alii, ut Cicero ostendit, πρύμναν χρύσασθαι (vid. Grotii not. ad Arat. pag. 8); alteram rationem omnibus Mythologicis intactam, quod prora inter rupes fuerit collisa, vix periculum effugiente Jasoue. Mentio tamen fit hujus rei in Argonauticis Orphicis, vs. 1157.

351-352. *Hæc micat in cælo late, non amplius, altus Qua surgit Malus*. Ita hos versus legere jussit Grotius. Sensus est : Non amplius micat Argo quam usque ad malum. Ara-

Intercepta perit nulla sub imagine forma;
Puppis demisso tantum stat roscida clavo.

PISTRIS.

Haud procul expositam sequitur Nereia Pistris 355
Andromedam; media est solis via, cum tamen illa
Terretur monstro pelagi, gaudetque sub axe
Diverso posita, et Boreæ vicina legente.
Auster pistrin agit duo sidera, perlegit unum;
Namque Aries supra Pistrim Piscesque feruntur; 360
Bellua sed ponti non multum præterit Amnem,

tus : παρ' αὐτὸν ἱόν. Ellipsis τοῦ quam similis post antecedens comparativum apud Veteres valde frequens est. Vulgo : « Hæc micat in cælo lateri nou amplior, æctus Qua surgit malus ». Melius in Msto : « Hæc micat in cælo lateri non simplius sueta, Qua surgit manus ». Manus vitiose exaratum pro malus. Poterit lateri tolerari; sunt enim latera αἱ πλευραὶ navis, ut supra : « Adsnlat lateri deprensa spuma carina ».

354. Puppis demisso.... clavo, ex emendatione Grotii. Vulgo lucida clavo, non male quidem; st in Msto roscida lævo; utraq; hac lectione commixta evasit nostra. Aratus, Phænomen. v. 351, dixit πηδάλιον καὶ χαλασμένον. Germanicus derivavit χαλασμένον non ἀπὸ τοῦ χαλᾶν, sed ἀπὸ τοῦ χαλᾶζης. Grando autem, nix, pruina, ros, si non eadem, sunt tamen cognata et adfinis. Igitur roscida puppis, πηδάλιον καὶ χαλασμένον.

355-357. Haud procul expositam, etc. Tres hos versus ex Msto Grotius restituit. Pro Haud procul, MS perperam At procul. Vid. Aratus, Phænomen. vs. 353. Eleganter autem

dixit Germanicus media est Solis via, h. e. Zodiacus, quem Aratus alibi πηλίοιο κλίσθον vocat, interjacet. Huc pertinet versus Manilii, Astr. I, 356 : « Andromedam vastos metuentem Pistris hiatus », ubi male in edd. nonnullis Pistris legitur. De bellua marina Pistris Valer. Flacc. Argon. II, 530 : « jamque agmine toto Pistris adest, miseræque inhiat jam proxims prædæ ».

357. Monstro pelagi, Cetum designat. Monstrum de quacumque immensi bellua frequens. Sic monstrorum princeps dicitur elephas. De quo vid. Cannegiet. in Dissertat. ad Avian. cap. 22, circa fin. Similiter Dracontius in Hexaemero, 190 : « India cum gemmis et eburnea monstra minuat ». Theodolphus in Parænesi, p. 97, Elmenh. « Tura Sabæus ager, Gsugetis eburnea monstra ». Eo.

358. Diverso posita. MS Diversi, malo.

359. Auster Pistrin agit. Sic bene MS. Vid. Arat. Phænomen. vs. 356. Vulgo sine sensu Auster Pistris agens. Pistrin autem per metathesin pro Pistrin dici, nemo est qui nesciat.

Amnem, qui Phaethonta suas deflevit ad undas,
Postquam patris equos non æquo pondere rexit,
Fulmine reddentem flammæ Jovis; hunc nova silva
Planxere ignotis mœstæ Phaethontides ulnis. 365

ERIDANUS.

Eridanus medius liquidis interjacet undis.
Hujus pars undæ lævum tenet Orionis
Lapsa pedem, procul ambobus qua Piscibus unus
Vincula connectit nodus, cristam super ipsam
Æquoræ Pistris radians; sunt libera cælo 370
Sidera, non ullam specie reddentia formam,
Sub Leporis latus, aversam post denique puppim,
Inter et Eridani flexus, clavumque carinæ;

363-364. *Amnem, qui Phaethonta*, etc. Tres hi versus, quibus edd. antiquiores carent, a Grotio e Msto restituti sunt. In versu 364 Grotius eleganter conjecit *Fulmine reddentem flammæ Jovis*, pro eo, quod est in Msto, *Fulvire reddentem flammæ Jovis*. Conf. Ovid. Metam. II, 311. Pulchre igitur dicit Germanicus Phaethontem flammæ solis reddentem flammis et fulmine Jovis. — *Hunc nova silva*, Ovid. Met. II, 372: «silvamque sororibus auctam».

365. *Planxere ignotis mœstæ Phaethontides ulnis*, ex Msto. Male vulgo: *Asiæ Phaethontides ulnis*. Dixit Germanicus *ignotas ulnas*, ut Ovidius, Met. II, 352: «Illa dolet fieri longos sua brachia ramos». Melius refertur hic versus ad descriptionem Pistris, non, ut in edd. antiquioribus, ad Eridanum.

366. *Eridanus ... interjacet undis*. Sic emendavit Grotius. MS *injacet undis*. Vulgo *interjacet astris*. Verum *astra* quomodo possunt dici *liquida*? Vult Germanicus Eridanum me-

dium fluere inter Heliadum silvam, de qua loquutus est. Aratus, Phæn. vs. 360, vocat *πολύκλαστον ποταμὸν*, quia electra, lacrymæ Heliadum, in Eridanum stillant. Cf. Ovid. Metam. II, 364.

367. *Hujus pars undæ lævum tenet Orionis*. Vulgo: «lævum ferit Orionis». MS «medium tenet Orionis». Nostram lectionem ex utraque hac mixtam dedit Grotius.

368-370. *Procul ambobus*, etc. ex emendatione Grotii. MS *conjecit pro conjectat*, et vs. 370 *Æquoræ Pistris radians*. In promptu sunt rationes, quibus emendatio Grotii nititur. Pro *amotis* reposuit *ambobus* secundum Arat. Phæn. vs. 362.

370, 371. *Sunt libera cælo Sidera*, etc. Vulgo: «sunt illi libera cælo Sidera, nonnullam». MS pro *specie* habet *cælo*, ex verum antecedenti male repetitum.

372. *Sub Leporis latus*, etc. Vulgo: «sub Leporisque latus versam», perperam. Nostra lectio ex Msto.

373. *Inter et Eridani*, etc. Ita

Atque hæc ipsa nota est nullam præbere figuram.
Sunt etenim toto sparsi sine nomine mundo
Inter signa ignes; quibus et si propria desit
Forma, per adpositi noscuntur lumina signi.

375

PISCIS NOTIUS.

Est etiam a Geminis diversus Piscibus unus,
Qui Borean fugitat, totus directus in Austros,
Ventre sub Ægoceri, Pristim conversus ad imam: 38.
Infimus Hydrochoos sed qua vestigia figit,
Sunt aliæ stellæ, qua caudam bellua flectit,
Quaque caput Piscis, media regione locatæ;
Nullum nomen habent, nec caussa est nominis ulla;
Sic tenuis cunctis jam pæne evanuit ardor. 385
E quibus una magis sub cauda flamma relucet
Squammigeræ Pristis; pedibus subit altera signi
Fundentis latices; est et sine honore Corona,
Ante Sagittiferi paullum pernicia crura.

MS. Vulgo: « Inter et Eridanum, flexusque cavumque carinæ ».

375-377. *Sunt enim toto sparsi*, etc. Ita hos versus legit Grotius. Emendationes Grotii sunt verissimæ. In versu ultimo mutavit *oppositi* in *adpositi*; nam Arat. Phæn. vs. 380 habet *παρὰξιμας*.

378-380. *Est etiam a Geminis... conversus ad imam*. Petiit hos tres versus iterum ex Msto Grotius; desiderantur enim in edd. antiquioribus. In versu secundo MS habet *fugiat*, quod recte in *fugitat* mutavit Grotius, ut supra quoque. In versu primo textus, Grotianus perperam *diversis* exhibet pro *diversus*.

384. *Nec caussa est nominis ulla*. Ita MS. Non male vulgo: « nec causam nominis ullam ». *Causa nominis est fabula*.

385. *Nec procul hinc dextra defundit Aquarius undas*. Sic MS. Vulgo *diffundit*. Alieno tamen loco, ut jam supra monitum, hic versus legitur, ut et sequens: « Atque imitata cadunt errantis signa liquoris ». *Imitata*, *μιμηθέντα*, Germanicus dixit passive. Simile est illud Virgilii, Ecl. IX, 53: « Nunc oblita mihi tot carmina ».

388. *Est et sine honore Corona*. Videtur Germanicus in Arati Phæn. vs. 401, legisse *ἀγνωτοί κύκλοι* pro *διγνωτοί κύκλοι*. Conf. not. Buhl. vol. I, p. 417.

389. *Ante Sagittiferi paullum pernicia crura*. Versus ex Msto emendatus, in quo tamen legitur *paullum*, contra metrum. Vulgo: « multum pernicia crura ». Ordo verborum est: *Paullum ante Sagittiferi pernicia crura*. Forsitan Germanicus

TURIBULUM.

Scorpius erecta torquet qua spicula cauda 390
Turibulum vicinum Austris sacro igne videbis
 Arcturum contra; sed quanto tardius ille
 Oceanum occasu tangit, tanto magis arctæ
 Turibuli metæ. Vix cælo suspicit, et jam
 Præcipiti tractu vastis dimittitur undis. 395
 Multa dedit natura homini rata signa salutis,
 Venturamque notis cladem depellere suasit.
 Inter certa licet numeres sub nocte cavenda
 Turibulum; nam si sordebunt cætera cæli,
 Nubibus obductis, illo splendente timeto, 400
 Ne pacem pelagi solvat violentior Auster.
 Tunc mihi spissentur substricto cornua velo,
 Et rigidi emittant flatus per inane rudentes.

apud Arat. Phæn. vs. 399 legit non ὀλίγοι, sed ὀλίγον γὰρ μὲν ἄλλοι νοιοῦσι Τεξεντήρης, ut sit ὀλίγον νοιοῦσι paululum ante.

390-395. *Scorpius erecta torquet* *tractu vastis dimittitur undis.* Ita hunc locum egregie constituit Grotius. Monui supra ad vs. 282 primum versum = *Scorpius erecta torquet qua spicula cauda* = ibi alieno loco legi; jam inserui eum hic, ut *Turibuli* descriptio ab eo incipiat; nam hic desideratur. Duo versus sequentes in edd. antiquioribus omissi Msto Grotiano debentur. Versu quarto MS habet *occasum*; vulgatæ edd. *tanto et magis arte*. Versum quintum vulgatæ sic legunt: = *Turibulum metæ vim cælo suspicit, et jam* -, sine sensu. MS nostram lectionem præbuit. Versu ultimo pro *Præcipiti tractu* ed. Ald. habet *tactu*. Sensus totius loci est: = Apud Scorpii acumen

iuvienes australem Aram oppositam Bootæ; sed quanto ille tardius occidit, tanto arctiores sunt metæ Aræ; adeo ut vix ortum sit, quin statim iterum occidat. Cf. supra vs. 225. Quo ex loco etiam liquet, quid Germanicus vocet *metas signa* alicujus, scil. duo puncta, ἀνατολὴν et δύτικὴν, quæ in Horizonte imaginamur.

397. *Venturamque notis cladem depellere suasit.* Male vulgo *novis*. Sunt notæ σημεῖα. In versu sequenti ed. Ald. habet *numerus pro numeret*, vitiose.

401. *Pacem pelagi.* Similiter Avienus, Prognost. vs. 403: = Thetidi terrisque supina Pax aderit.

402. *Tunc mihi spissentur substricto cornua velo.* Ita hunc locum legi vult Grotius. Quum enim κεραία sive cornu sit τὸ ἐπάνω τοῦ ἱστού διδιδυμένον πλάγιον ζώνον, οὗ ἐξάπτεται ἡ ἰσθὺς, sequitur velo turgido laxari,

Quod si deprensæ turbavit lintea puppis,
 Incubuitque sinu laxo, vel mergitur undis 405
 Prona ratis, sorbetque inimicum Nerea prora;
 Vel si perspexit servator Jupiter, ægre
 Ultima persolvent jactati vota salutis;
 Nec metus ante fugit, quam pars perfulserit omnis,
 Quæ Borean cæli spectantibus indicet orbem. 410

CENTAURUS.

Sunt etiam flammis commissa immania membra
 Centauri, capite, atque hirsuto corpore et alvo
 Subter candentes hominem reddentia Chelas.
 Inde per ingentes costas, per crura, per armos,
 Nascitur intacta Sonipes sub Virgine, dextra 415
 Seu prædam e silvis portat, seu dona propinquæ
 Placatura Deos, cultor Jovis, admovet Aræ.
 Hic erit ille pius Chiro, justissimus omnes
 Inter nubigenas, et magni doctor Achillis.
 Hic humero medium scindens iter ætheris alti, 420

substricto spissari, quod fit in tempestatibus. *Rigidos* similiter *rudentes* in procella vocat, quod contrarium est ei, quod supra dixerat *excussos*, in vento moderato et secundo.

407. *Vel si respexit*, etc. Ita MS. Perperam vulgo: = Vel si perspexit servator Jupiter æger =. Servator Jupiter, Ζεύς σωτήρ.

408. *Ultima persolvent jactati vota salutis*. Vulgo *jactata*, quod emendavit Grotius, quia apud Aratum, Phæn. v. 428, legitur ἑλκισσάμενος, neque satis recte *salus jactata* dicitur.

409, 410. *Nec metus ante fugit, ... indicet orbem*. Sic versus hos constituit Grotius ex Mst. Vulgo: = Nec metus ante fugit, quam pars effluxerit orbis, Quæ Boream cæ-

lum spectantibus indicet ortum =. Lectio *effluxerit* in versu priori ex *effulserit* nata. Quod edd. vulgate in altero versu habent *ortum*, tolerari possit; sed Msti lectio vera, si ita juves, ut juvimus. Sensus est: Pars omnis effulgens spectantibus cæli orbe: Boream indicat.

411-413. *Sunt etiam flammis*, etc. Versus hos in edd. antiquioribus desideratos e Msto restituit Grotius.

415-417. *Nascitur intacta Sonipes*, etc. Ita hos versus emendavit et distinxit Grotius. MS - seu prædam silvis portat... admonet Aræ =. Cf. Arsti Phæn. v. 439 sq.

418. *Hic erit ille pius Chiro, justissimus*. Recte sic emendavit Grotius. Dicitur Chiro in Orph. Argon. 377, δίκαιοτάτος κενταύρων,

Si tenuem traxit nubem stellasque recondit,
Toto clarus equo, venientes nuntiat Euros.

HYDRA, CRATER, CORVUS, PROCYON.

Nec procul hinc Hydros trahitur, cui cauda superne
Centaurum lucet; tractu subit ille Leonem;
Pervenit ad Cancrum capite, et tria sidera tangit. 425
Huic primos tortus Crater premit; ultiores
Vocali rostro Corvus vorat; omnia lucent,
Et Corvus pennis, et parvo pondere Crater,
Et spatio triplicis formatus sideris Hydros.
Sub Geminis Procyon fulgentia sidera surgit. 430

PLANETÆ.

Hic cælo ornatus trahitur noctemque diemque;
Sors sua cuique data est; semel adsignata tuentur
Immoti loca, nec longo mutantur in ævo.
At quinque stellæ diversa lege feruntur
Et proprio motu mundo contraria volvunt 435
Curricula, exceduntque loco, et vestigia mutant.

et Avien. vs. 899 eundem adpellat
arbitrum æqui.

422. *Toto clarus equo venientes
nuntiat Euros*. Vid. Arat. Phænom.
vs. 432. Germanicus *μερόμβρεν* in-
terpretatus est posteriora Centauri,
τὰ ἰννούρα, et *ἰουότα σήματα* in-
tellexit *ἀστὴρας διαφανείς*. Cætera
quæ apud Aratum sequuntur *ἐν*
παράπλευρῳ *Θυρήῳ* Germanico
sunt non intellecta et neglecta.

423-425. *Nec procul... tria sidera
tangit*. Hi tres versus ad Hydram
descriptionem pertinentes et in edd.
antiq. omisi a Grotio e Msto resti-
tuti sunt. Conf. Arati Phænom.
vs. 444 seq. Germanicus nō et alii
Latini *Hydram* vocat, quem Aratus

Ἰδρυ. In tertio versu pro *tristia*

sidera, ut in Msto est, Grotius re-
posuit *tria*, Arato jubente. Similis
locus supra « duo sidera perlegit
unum ».

428-430. *Et Corvus pennis... sidera
surgit*. Restituti sunt hi quoque ver-
sus, ultimi primæ partis Phænomen-
orum, a Grotio ex Msto. In se-
cundo MS habet *spatio triplici*. In
tertio notandum; quod Germanicus
surgit sensu activo dixerit; nec
mirum, quum *surgo* per syncopen
sit a *surrigo*. Ab hinc omnia ad
finem usque *Φαινομένων* in edd.
antiquioribus desiderata a Grotio
demum ex Msto edita sunt.

434. *At quinque stellæ*. Grotius
conijcit *At quinque* ob versum. Potest
quidem græco more brevis duabus

Haud equidem possis alio contingere signo,
 Quod diversa via est; hic atque hic sæpe videntur
 Occasus ortusque. Neque amfractus brevis illis,
 Annosæque vias tardus vix perficit orbis. 440
 Hoc opus arcanis si credam postmodo Musis,
 Tempus, et ipse labor, patiantur Fata, docebit.

CIRCULI.

Signorum partes, quorum prædicta figura,
 Annum expleturi prædicunt quattuor orbis.
 Intervalla trium transversus colligat unus; 445
 Nec par est illis spatium; duo namque feruntur
 Inter se æquales; duo quorum est maxima forma;
 Et totidem rursum prædictis ante minores.
 Hi semper distant; illos communia signa

consonis sequentibus produci; sed hoc Germanico inusitatum.

437-439. *Haud equidem possis*, etc. Ita emendavit Grotius. MS depravate: «Haud equidem passim alio contingere signo, Quæ divisa dies hinc atque hinc sæpe videntur, Occasus, ortusque». Sensus est: Non possis planetarum alterum per alterum comprehendere, uti in fixis stellis fecisti, vaga si quidem illis via est. Sic Avien. vs. 921: «Nullus eas alio pacto deprendere certet, Tsm vaga per totam cunctis via defluit æthram». Deinde ortus occasusque non uno sunt loco.

441. *Hoc opus arcanis si credam postmodo Musis*. Dicit Arst. Phœu. v. 460, se non audere Planetarum naturam versibus exponere. Germanicus dubitat, utrumne hausta ex Chaldæorum et Ægyptiorum mysteriis (unde arcanas Musas vocat) disciplinas, aliquando laboriosum ea de re opus sit conscriptu-

rus; utitur itaque locutione vulgo usitata: *Tempus docebit*. Hoc ipsum syntagma de planetis eorumque operationibus, quod tunc, quum hæc scriberet, in manibus habuisse videtur, postea perfecit; et aliqua ejus adhuc fragmenta restant.

442. *Tempus et ipse labor, patiantur Fata, docebit*. MS perperam *patiat* *fata*.

443. *Signorum partes*. Ait Germanicus, quattuor Circulos Signorum ordinem et partes explicare. Male nempe intellexit Arst. Phœu. vs. 461. Per τὰ ἀστέρι σήματα fixas stellas intellexit, ut et Cicero, et τὰ γὰ ad ea ipsa sidera retulisse videtur. Longe aliter Avienus, quem vido vs. 490 sq.

446, 447. *Nec par est illis*, etc. MS *illi spatium*. In versu posteriori omissum est *duo*, quod tamen ob sensum et ob versum repeti debet.

448, 449. *Et totidem rursum*, etc. MS «totidem inter se prædictis...»

Committunt; qua se tangunt, pars æqua rotarum 450
Dividitur, binos ut si quis desecet arcus.

LACTEUS.

Dissimilis cunctis liquida sub nocte videtur,
Sidera quum reddunt sinceris eminus ignes,
Lactis ei color est, mediis et lucet in umbris.
(Lacteus hic orbis nullo minor orbe rotatur.) 455

TROPICUS CANCRI.

Celsior ad Borean qui vergit circulus, altos
Et peragit tractus vicinis haud procul Ursis,
Per Geminorum humeros currit, vestigia tangit
Aurigæ, plantamque tegit Perseida lævam;
Transversæ Andromedæ secat et latera utraque tactu, 460
Et totam absque humero dextram: tum candidus ora
Cycnus habet, pariterque feri pernicia crura.

Hi semper dictant illos; communia signa. Sensus totius loci est: «Non sunt hi circuli æquales, sed δύο δυνάμεις ἀντιτίθενται, i. e. duo sunt inter se æquales, duo scil. majores, duo minores. Minores sunt παραλλήλοι. Majores, Æquinoctialis et Zodiacus, ad duo puncta intersecant se mutuo in æqualia hemicyclia, sive arcus. Signa vocat σημεία, græco more, quæ Mathematici vulgo puncta solent adpellare.

454. *Medius et lucet in umbris.* MS *medius et lucet.*

455. *Lacteus hic orbis nullo minor orbe rotatur.* MS *nullo minus orbe.* Putat Grotius, hunc versum, cui Arateus respondet nullus, esse supposititium, et ex eo, quem infra habes: «Hos inter medius nullo minor orbis habetur», quodammodo confictum.

456. Grotius ad h. l. «Versus

hic plurimi, immo fere omnes, in quibus sidera describantur, quæ Tropicum Cancrī adtingunt, corrupti, mutilati, transpositi, aliisque supposititiis interpolati sunt, adeo ut cum Arato iis nihil conveniat; quare resectis iis, quæ superflua visa sunt, additis paucis, quæ necessaria, transpositis in suum locum, quæ dissita, mutatis, quæ mala visa sunt, hanc translationem ex conjectura concinnavimus, ita tamen, ut nusquam nimium a lectione Msti recederemus».

458, 469: *Per Geminorum humeros currit, vestigia tangit Aurigæ, etc.* Manuscriptus «Per Geminos currit medios, vestigia tangit Aurigæ; plantamque tegit Perseida læva». *Geminorum humeros* rescripsit Grotius ex versu: «Et Geminis humeros».

460-463. *Transversæ Andromedæ*

Hac Ophiuchi humeros vastos fulgere notabis.
 Effugit at Virgo; totus Leo: totus in ipso
 Cancer; ab aversis omnem secat ille Leonem 465
 Clunibus, hirsutique jubam per pectoris exit,
 Cancro qui fulgent oculi, inter regula currit.
 Hunc octo in partes si quis diviserit orbem,
 Quinque super terras semper fulgere notabit,
 Abdi tres undis, levibusque latere sub umbris. 470
 Hoc Cancro tetigit quum Titan orbe, timeto
 Æstatem rapidam, et solventes corpora morbos.
 Tunc habet ætherii cursus fastigia summa,
 Erectoque polo Phœbus non adplicat umquam
 Candentes currus. Adverso nititur orbe, 475
 Dum tangat metas, pronus devolvitur inde.

TROPICUS CAPRICORNI.

Hic Boreæ propior; contrarius excipit Austros;
 Ægoceros metas hiemis glacialibus Austris,
 Æstatisque tenet flagranti sidere Cancer.
 Hoc medium sidus findit devexior orbis; 480
 Fundentis latices genua implicat; illigat illum

secat, etc. Ferum intellige Equum.
Sunt ἐπλὰι δ' ἑπνεῖσι Arati.

464-468. Versus ultimus in textu nostro *Hunc octo*, etc. clarus est, sed coactus. Dubitat itaque Grotius, an non, a Germanico omisus, a monacho sit suppletus. Cætera omnia, quæ in Mss leguntur, aut inepte ob similitudinem repetita, aut ex alio scriptore Phænomonorum perperam hic inserta sunt. Poterunt etiam loci ostendi Arati, e quibus singula translata sunt; sed non est tanti.

473 - 476. *Tunc habet ætherii cursus*, etc. Sensus loci, sicut Grotius enim emendavit, est: Quum Sol ad

Circulum Cancrî pervenit, jam in summo est; neque enim ad polum ipsum potest pertingere; eo usque igitur scandit adverso quasi cælo; deinde pronus iterum in Austrum declinat. Vid. Avien. 984: « neque celsum semita in axem ». Quibus similia in Arato deesse videntur, nisi hæc Avienus, quod probabile est, ex Germanico expresserit.

477. *Hic Boreæ propior.* MS = *Hinc Boreæ propior*., male.

478, 479. *Ægoceros metas hiemis glacialibus... Æstatisque tenet flagrantia sidera Cancer.* Ita MS, qui in posteriori versu habet quoque *fla-*

Intorta Pristis cauda; velocia crura
 Contingit Canis, et Leporem jam desecat imum;
 Desecat et sacræ speciosa aplustria Puppis;
 Centaurique humeros, et Scorpion ultima cauda 485
 Spicula torquentem; magnus micat arcus in illo.
 Inde Austro propior sol est Aquilone relicto,
 Et gelidas hiemes hebetato lumine portat.
 Hujus tres cælo partes adsurgere cernes,
 Quinque latent undis et longa nocte feruntur. 490

ÆQUINOCTIALIS.

Hos inter medius nullo minor orbis habetur,
 In quo quum Phæbus radiatos extulit ignes,
 Dividit æquali spatio noctemque diemque;
 Bis redit hæc facies librato sidere mundi,
 Quum ver fecundum surgit; quum deficit æstas; 495
 Signa Aries Taurusque æquo tanguntur ab orbe;
 Sed princeps Aries toto fulgebit in orbe,
 Tauri armum subit et flexi duo sidera cruris.

granti pro flagrantia. Conjicit antem Grotius, versus hos duos locum inter se mutare debere, ut ille, qui de Capricorno loquitur, sit posterior; nam sequitur statim: «Hoc medium sidus findit devexior orbis», quod ad Capricornum necessario referendum. Vid. Arat. Phæn. vs. 501.

482-484. *Velocia crura*, etc. ex Grotii emendatione.

486. *Magnus micat arcus in illo.* Sic mavult Grotius. MS «magnus micat orbis in illo». Vid. Aratus, Phæn. v. 506. *Magnum arcum* supra quoque dixit Germanicus: «Belligeri Titan magnum quum contigit arcum».

492. *Phæbus radiatos extulit ignes.*

In Manuscripto erat spatio vacante *r d atos*, unde Grotius *radiatos* fecit.

494. *Librato pondere mundi.* Sic emendavit Grotius. MS *sidere mundi*. Verum Avienus vs. 58: «Cur spatium lucis madidæ cum tempore noctis Libra celerque Aries dimenso pondere Olympi Æquarent». *Dimenso* Avieno, quod Germanico *librato*, h. e. *æquato*; nam mundum nihil aliud esse, quam cælum, jam notum.

498. *Duo sidera cruris.* Habet enim Taurus in flexo crure duo sidera, alterum in genu, alterum in ungula. Vid. Hygin. P. A. II, 21, et Schaubach. ad Eratosth. Catasterism. p. 90.

At medium Oriona secat, spiramque priorem
 Hydri, et Craterem lævem, Corvique querentis 500
 Ultima deficiunt nigra quæ sidera cauda.
 Illic et Chelas transverso lumine quæres.
 Hic etiam celsi genua adspicies Ophiuchi;
 Nec procul inde Aquila, at toto capite incubat ardens
 Pegasus, et longæ spatio cervicis inhæret. 505
 Hos orbes, quorum tractus et signa docemus,
 Rectus per medios decurrens trajicit axis.
 Tres intervallis paribus sine fine rotantur,

499. *At medium.* MS *Ad*, male.

500, 501. *Corvique querentis, Ultima deficiunt nigra quæ sidera cauda.* Possis ex fabula coniecere: Corvique *gerentis*. Dicitur enim Corvus in fabula Craterem gerere, quod tamen in asterismis aliter est. Sed satins est, *querentis* interpretari *ἀστρονόμεος*. Corvus autem in canda est Hydræ. Quare bene subjungit Germanicus: « Ultima deficiunt nigra quæ sidera cauda ». (In MS legitur *qua* pro *quæ*, minns bene.) Sunt enim stellæ illæ obscuræ. Hyginus in asterismo Hydræ: « in quinta usque ad caudam novem (habet stellæ) omnes obscuras ». Pesime scholiastes Germanici anony-mus octo *claras* posuit, quoniam-quam stellæ hæc non sint extremæ obscuritatis, sed quartæ vel quintæ magnitudinis. Corvus nullas habet in canda stellæ. Eas Germanicus ait deficere, visui nostro imputans, quod revera nihil est.

503. *Hic etiam celsi genua adspicies Ophiuchi.* Ita hunc versum legendum censuit Grotius. MS « Et celsi mediam partem Anguis et a medio Ophiuchum ». Possit hæc lectio juvari, una voce, quæ temere

repetita videtur, deleta, hoc modo: « Et celsi partem Anguis et a medio Ophiuchum ». Sed quia Aratus et alii genna tantum exprimunt, de Angue etiam non meminerunt. Emendatio Grotiana a scriptura Msti non nimium recedit. Pro *mediam* habes etiam; pro *anguis* et habes *adspicies*; vox *celsi* manet; *Ophiuchi* casus tantum mutatus; a medio deletum est, quia ex repetitione vocis *mediam* natum videtur.

504. *Nec procul inde Aquila; at toto.* MS omittit *at*, male.

505. *Longæ spatio*, etc. MS *longe*. Sed bene rescripsit Grotius *longæ*. Germanicus supra: « Et capite et longa cervice insignior exit ».

506. *Quorum tractus.* MS *actus*, perperam.

507. *Rectus per medios decurrens trajicit axis.* Legit Germanicus non male in Arato, Phænomenon. vs. 525, ὁρθὸς περιβάλλεται ἀξίον, ubi vulgo ὁρθὸς habemus, quam lectionem sequitur Avien. vs. 1301: « Hos omnes recto contentos tramite cæli, Distantesque pari spatio sibi, transigit axis ».

508. *Sine fine rotantur.* MS *notantur*, male.

Nec mutare vias possunt, nec jungere sulcos.
 Quartus in obliquum tres unus colligat orbes, 510
 Partibus extremis diversos implicat; unum
 Inter utrumque secat medium devectus in illum.
 Nam si Palladia doctus formaret ab arte
 Distantes orbes melius religasset ab uno.
 Sed tribus idem ortus omni nascentur ab ævo, 515
 Atque eadem occasus remanent certissima signa.

ZODIACUS.

Quartus ab Oceano tantum vestigia mutat,
 Obliquo currens spatio, quantum Capricornus
 Æstifero distat Cancro, quam latus ad auras
 Ætherias surgit, tam sacris mergitur undis. 520
 In sex signiferum si quis dividerit orbem,
 Æquales partes succumbit regula binis
 Inferior signis, spatii tantumque tenebit
 Una, sui lateris quantum a Tellure recedit;
 Nec tamen humanos visus fugit ultimus orbis. 525
 Hæc via solis erit bis senis lucida signis.
 Nobilis hic Aries aurato vellere, quondam

510-512. *Quartus in obliquum*, etc. Sensus est: Zodiacus tres alios contingit, extremos tantum tangens, medium per medium secans. Germanicus supra: «Intervalla trium diversus colligit unus». Versum ultimum possis etiam ita legere: «unum Inter utrumque secat medium, desectus ab illo», ut mutua intersectio Zodiaci et Æquatoris indicetur.

521-523. *In sex signiferum si quis dividerit orbem*, etc. Ita hoc versum constituit Grotius. In MS corrupte versu secundo *Æqualis Aries pro Æquales partes*. Idem: «Inferior

signis spatiis, tantumque tenebit Una suis lateris». Conf. Buhl. not. ad Arati Phænom. vs. 541, vol. I, pag. 429. *Latus est linea recta*. Sic Germanicus supra vs. 188: «quantum latus a pede dextro Cephus extremam tangit Cynosurida caudam, Tantumdem ab lævo disternat».

525. *Nec tamen humanos visus*, etc. Videtur Germanicus male intellexisse versum Arati, Phænom. vs. 541: ὅσον δ' ὀφθαλμοῖς βολῆς ἀποτέμνεται αὐγῇ, cujus sensus est: «Quanta ab humano se tendit linea visu».

Qui tulit in Tauros Phryxum, qui prodidit Hellen,
 Quem propter fabricata ratis, quem perfida Colchis
 Sopito vigilè incesto donavit amorì. 530
 Corniger hic Taurus, cujus decepta figura
 Europe, thalamis et virginitate relicta,
 Per freta sublimis tergo, mendacia sensit
 Litora, Cretæo partus enixa marito.
 Sunt Gemini, quos nulla dies sub Tartara misit; 535
 Sed cælo semper nautis lætissima signa
 Ledaos statuit juvenes pater ipse Deorum.
 Te quoque, secundam meteret quum cominus Hydram
 Alcides, ausum morsu contingere bello
 Sidere donavit, Cancer, Saturnia Juno, 540
 Numquam oblita sui, numquam secura novercæ.
 Hinc Nemæus erit juxta Leo; tunc pia Virgo;
 Scorpìos hinc duplo, quam cætera, possidet orbe
 Sidera, per Chelas geminato lumine fulgens.

528. *Qui prodidit Hellen.* In Catalectis Pithæi, Carm. de Sign. cæl. pag. 167: «Proditor est Helles et portitor Europæus». Apud Pith. et in Grotii notis, pag. 20, male impressum *Proditor Europes*.

530. *Sopito vigilè incesto donavit amorì.* Sic bene emendavit Grotius. In Mæto: «Sopito vigili incesto donabit amore». *Amorì* antiqua ablativi forma.

532. *Europe thalamis et virginitate relicta.* MS *Europæ...relictæ*, male. *Thalamus* hic nihil aliud quam patrios Penates significat. Ita Helena apud Homer. *Iliad.* III, vs. 174: θαλαμον γυναικὸς τι ληποῖον.

533. *Mendacia sensit Litora.* Emendavit Grotius. MS habebat *Litore*, nescio an melius.

534. *Partus enixa.* Ita loquitur

Jupiter Taurus ad Europam apud Moschum. Europa sub fin. ἔξ ἐμὲ θειν δὲ κλυτοὺς μάλ' ἀφύσαι υἱας.

540. *Sidere donavit, Cancer, Saturnia Juno.* Sic jam ante Grotium emendavit Scaliger; est enim ἀποστροφή. Vulgo *Cancrum*. Avienus vs. 391: «hic eteulm Lernæi gurgitis Hydram Ureret Alcides quum flammiger, ausus iu ipsum Repere victorem». Conf. Schol. German. et Hygin. P. A. II, 23.

541. *Numquam secura novercæ.* Avienus l. I. «astraque Cancro Juno novercales ut semper proderet iras Præstitit».

542. *Pia Virgo.* Similiter iu Catalectis Pithæi, p. 168: «Atque Leo primus labor Herculis, et pia Virgo».

544. *Scorpìos hinc duplo, etc.*

(Quæ mihi dicta canant magnum scelus Orionis !) 545

Inde Sagittifero lentus curvabitur arcus,

Qui solitus Musas venerari supplice plausu

Acceptus cælo Phœbeis ardet in armis.

Cochlidis inventor, quum vis Titania flatu

Bellantem est mirata Jovem, pietatis honorem, 550

Ut fuerat geminus forma, sic sidera cepit.

Hic, Auguste, tuum genitali corpore numen

Adtonitas inter gentes, patriamque paventem,

In cælum tulit, et maternis reddidit astris.

Proximus infestas olim quas fugerat undas 555

Sensus est : Scorpionem duplum tantum spatium possidere, quam cætera, utpote quum Chelas in se complectatur, unde μέγα θηρίον Arato audit.

545. *Quæ mihi dicta canant magnum scelus Orionis !* Ita hæc legi debent, per parenthesin et θαυμασιώως, recte id monente Grotio, qui etiam scelus reposuit pro sidus, ut est in Msto. Occasione Scorpii enim in Orionis facinus cum indignatione invehitur poeta.

547. *Supplices plausu.* Scholiastes Germanici de hoc Sagittario : « qui inter Musas sæpius commoratus plausu cantus earum distinguebat ». Et huc adludit Croti sive Crotonis nomen illi tributum. Phœbea arma in versu sequenti videntur esse arcus et sagitta.

549. *Cochlidis inventor*, ex emendatione Grotii. Vulgo *Poplitis*. Schol. Germ. ex Hygino : « quod Dicolon invenisset in mari, ideo Piscis cauda notatum ». Ubi similiter transpositis literis *Cochlidem* legendum. Κόχλακις, κόχλαδις, κόχλιδις, seu κόχλει sunt λίθακις οἱ ἐν τοῖς ὕδατιν, lapilli aquatici. — Cujus Titania flatu.

Supra : « Quum vis Titania flatu Bellantem est mirata Jovem ». Titans Jovi arma inferentes mirati sunt illum bellantem et ipsos fugantem solo Ægipæis flatu. Theon : τῷ δὲ ἔχῃ αὐτοῦ πανικῶ καλεωμένῳ τοῖς Τιτάνας ἐπρέφατο.

551. *Ut fuerat geminus forma.* Respicit poeta eo, quod Capricornus sit τῶν διμόρφων ἀστέρων. Sic ipse alibi : « Aut ubi consurgit Capricornus et ipse biformis ». Manilius, Astron. II, 170 : « Atque ex diverso commissis corpore membris, Ut Capricornus, et hic qui tantum dirigit arcum Junctus Equo ». Conf. ibid. I, 409. Schol. de Signis Zodiaci loquens : « Item quantum quorūque eorum, aut Tropicum, aut solidum et deforme ». Lege : « Item quantum quodque eorum aut Tropicum, aut solidum, aut biforme ». Et paullo post pro *deformia* legendum *biformia*.

553. *Patriamque paventem*, ex emendatione Jos. Scaligeri. Motu enim Catilinario natus Augustus, horoscopante, ut putabatur, Capricorno. In Msto : « patriamque parentem ».

Deucalion parvam defendens indicat urnam.
 Annua concludunt Syriæ duo numina Pisces
 Tempora; at hinc iterum prædictus nascitur ordo
 (Ianigeri et Tauri, Geminorum, postea Canceri,
 Tunc Leo, tunc Virgo, tum Scorpius, Arcitenensque, 560
 Et gelidus Capricornus, et imbriferi duo Pisces.
 Ævi perfecti divisus tollitur orbis.)
 Sæpe velis quantum superet cognoscere noctis,
 Et spe venturæ solari pectora lucis:
 Prima tibi nota Solis erit, quo sidere currat; 565
 Semper enim Phæbus signo radiatur in uno.
 Cætera tum pronis ardentia suspice flammis,
 Quid cadat, aut surgat, summove feratur ab orbe,
 Quantove exsiliunt spatio, quum cærula linquunt;
 Namque aliud pernix, aliud majore trahetur 570

556. *Deucalion parvam defendens indicat urnam.* Ita emendavit Grotius. Mendose in Msto: «Deucalion parum defendens indicat urnam». Manilius, Astron. I, 272: «Post hanc inflexam defendit Aquarius urnam». In Catslectis Pithœi, pag. 168: «Deucalionis aqua et Pisces postrema figura».

557. *Syriæ duo numina Pisces.* MS duo nomina. Lectio nostra ex emendatione Grotii aut omnino explicanda, quia omnes Pisces colunt Syri, teste Clemente Alexandrino, aut de hisce Piscibus tantum intelligenda, quorum alter Venus Syria, alter Cupido. Vid. Hygin. P. A. II, 48; Schaubach. ad Eratosth. Catasterism. p. 118.

558-562. *Tempora; at hinc iterum,* etc. Primus versus manifeste corruptus et quatuor sequentes omnino spurii sunt. Neque enim quum jam omnia sidera recensuerit Germani-

cus, potuit eadem repetere, neque ipsa verba coherent. Quintus versus ne sensum quidem habet. Rursus alii versus hic desunt, quod ex Arateis facile liquet. Desunt enim omnia, quibus translati fuerunt versus Aratei post siderum Zodiaci enumerationem, usque ad illum: Οὐ καὶ ἀπὸ βλάντων (Phænom. vs. 551-559).

567, 568. *Cætera tum pronis, etc.* ex emendatione Grotii. In Msto: «Cætera tum proris ardentia suscipe flammis, Quid cadat ut surgat summove feratur ab orbe». Pronas flammis dicit, quia ad nos versæ sunt. Summo ab orbe ferri vocat περισσῆς.

569-571. *Quantove exsiliunt spatio.... Oceanum tardo liquentia passu.* Non sunt hæc ex Arato. Grotius mutavit quædam. In Msto: «cærula linquunt... alius pernix, alius majore... liquentia passu».

More alio, Oceanum tardo linquentia passu.
 Quod si nube cava solis via forte latebit,
 Occulet aut signum conscendens vertice cælum
 Altus Athos, vel Cyllene, vel candidus Hæmus,
 Gargaron, aut Ida, Superisve agitatus Olympus, 575
 Tunc dextra lævaque simul redeuntia signis
 Sidera si noris, numquam te tempora noctis
 Effugient, numquam veniens Tithonius ortus.

ORIENTIA ET OCCIDENTIA CANCRO ORIENTE.

Quum primum Cancrum Tethys emittit in auras,
 Excipit Oceanus Minoæ sarta coronæ, 580
 Occidit et dorso Piscis caudaque priore;
 Mergitur in totos humeros Ophiuchus, et Anguis
 Ultima cauda micat, tortus habet illa timendos.

Sensus est imperfectus ob versus unius pluriumve defectum. Non immerito dubitat Grotius, an hæc ad Phænomena, an potius ad alterum opusculum, in quo forte de ortuum et occasuum temporibus egerit Germanicus, pertineant.

573-578. Mendose hæc in Msto leguntur ita: « Quod sine fine cava solis via forte latebit, Occulet aut signum conscendens vertice cælum Altus Athos vel Cyllene vel candidus Hæmus, Gargaro nauti deus Superisve agitatus Olympus, Tum dextra lævaque simul redeuntia signis Sidera si noris, numquam te tempora noctis Effugient, numquam ventus Tithonius ortus ». Reposuit Grotius jure suo in versu primo: *Quod si nube cava*; versu tertio: *vel Cyllene*; versu quarto: *Gargaron aut Ida*; versu ultimo: *veniens Tithonius*. Vid. Arati Phæn. v. 363. *Tithonium Ortum* dixit Germanicus ab Anroræ marito.

579. *Quum primum Cancrum*. Sequitur pars tertia ex divisione nostra, cui adstipulatur Leontius de *Sphæra Aratea*, vol. I, p. 258.

580. *Minoæ sarta coronæ*. MS *Minoæ*, invito metro. Conf. Avien. vs. 1090.

581. *Occidit et dorso Piscis caudaque priore*. MS *dorsus Piscis*. Male *cauda priore* dixit, non quasi duas habeat, sed quia *cauda priore* occidit ἡξίπιδεν τετραμμένους secundum Aratum.

582, 583. *Mergitur in totos humeros Ophiuchus*, etc. MS « in totos humero », et *ortus pro tortus*. Grotius ad h. l. « Videtur hic deesse versus. Et jam dudum observavi in tertia hac parte, aut Germanicum admodum negligentem fuisse in Arato transferendo, aut exscriptores, quidquid repetitum videretur, suo more delevisse. Dixerat Aratus Phæn. v. 575: Τὸν δὲ καὶ εἰς ὤμους κατὰ γυμνασίων ὀφειδύκων καρπίνος

Nec multo Arctophylax hic longe subjacet astro,
 Lumine qui primo quum Scorpius occidit undis, 585
 Occulitur pedibus; durat tamen arduus ore,
 Dum rigidum Ægoceri signum freta lucida terret.
 Siderea vix tum satiatus luce Bootes
 In terras abit, et noctis plus parte relinquit.
 At contra nullo defectus lumine, totis 590
 Orion humeris splendeat, magnaue Divi
 Vagina et claro cælatus balteus igni.
 Cornua et Eridanus liquido feret utraque cælo.

ἐκ γονάτων, κατὰ γὰρ ὃ ὄφιν αὐχένος ἰγγύς. Itaque ne nihil dicamus, hoc adferemus. Versus supra unus supererat talis: « Nixa genu facies et primis ignibus Anguis ». Possit videri versus ille huc pertinere. Nam pro ἐκ γονάτων videtur Hyginus etiam ἰγγόνων legiisse, quum et ille Erigonasin Cancro oriente occidentibus adumeret. Sed diligentius insipienti facile adparebit nullum hic erratum librarii, sed potius Germanici. Illud ἐκ γονάτων merito neglexit, quia non potest Ophiuchus occidere ad humeros, nisi ab ipsis genubus, immo a pedibus. Hoc recte. Illud αὐχένος ἰγγύς ita intellexit, quasi diceret a capite ad collum mergi, quum a cauda ad collum mergatur, ut res docet, et Hyginus: « et anguem totum præter caput et cervicem ». Videtur cum Germanico intellexisse Cicero: « clarumque recondit Anguitenens validis magnum a cervicibus auguem ». Aliter enim ad cervices dicere debuerat. Quo in loco epithetorum duorum conjunctio ἁλλήνωσι insolens librariis occasionem dedit nullo sensu legendi: *Cancrumque recondit*. Consentit igitur Cicero cum

Germanico. Dubito an et Avienus, 1098: « Cancer premit ortus, et Anguem Agmine qua vasto fluitat caput, aspera cervix Qua tumet, et spiris qua turgent pectora primis ». Ubi *fluitat caput* dixit, ut Aratus de altero Angue: καίνα που κερὰ λῆ τῇ νήχιστα. Germanicus igitur quum dicere vellet, Anguis caput et collum occidere, e contrario dixit, caudam et spiras omnes micare, hoc est, cætera omnia præter caput et cervicem.

584. *Nec multo Arctophylax hic longe subjacet astro.* MS. « his longe subjacet astris ». Sed recte emendavit Grotius. Vid. Aratus, Phæn. v. 579: Οὐδ' ἂν εἴτ' Ἀρκτοφύλαξ, etc. Avienus, v. 1101: « Parte nec Arcturus distabit multus utraque ». Alterum Arati versum Germanicus omisit.

585-587. *Lumine qui primo.* Quatuor, inquit Aratus, signis cooccidit Arctophylax, Chelis, Scorpio, Sagittario, Capricorno. Idem vult Germanicus; nam lumen primum Scorpii vocat Chelas.

593. *Cornua et Eridanus liquido feret utraque cælo.* Non intellexit Germanicus Arati versum (Phæn.

ORIENTE LEONE.

At quum prima juba radiarit flamma Leonis,
 Quidquid parte micat cælo, hoc nascente sub undas 595
 Omne abit, atque feri venientis effugit ora.
 Tota Jovis mersa est pennis stellantibus Ales;
 Quique genu posito defessus conditur undis,
 Summa genu subversa tenet; qua se Lyra versat,
 Crure tenus redit in cælum; vasti caput Hydri, 600
 Et pernix Lepus, et Procyon, et Sirius ipse,
 (Totiusque Canis rabidi vestigia prima).

ORIENTE VIRGINE.

Accipe quæ vitent exorsæ Virginis ora:
 Delphinus notis jam tum defluerit undis;

589) : Πάντα γένων ποταμὸν, κί-
 ρατος παρατίθεται ἄλλου.

594. *Quidquid parte micat cælo, hoc nascente sub undas Omne abit.* Ita versum legi vult Grotius. In MS: "Quidquid parte micat cælo nascente sub undas". Possis legere collo nascente, quia de juba præcessit. Sed nihil hac de re Aratus. Pro hoc nascente etiam rescribere licet hac nascente.

598. *Quique genu posito.* Necessario hic aliquid deest. Ait enim Arat. Engonasin totam occidere præter genn lævum. Jam supra conjecit Grotius, versum illum: "Summa genu subversa tenet, qua se Lyra versat", posse referri litera mutata ad eum locum, ubi coorientia Libræ referuntur. Possis etiam eundem huc nulla mutatione referre, hoc modo: "Quaque genu posito defessus conditur undis Summa genn subversa tenet; qua se Lyra versat Crure tenus redit in cælum". Idem dicit cum Arato.

Cætera omnia, et genu etiam, sive ἐπιγονατίδα (hoc enim est *summa genu*) dextram, ubi ipse nititur, subversa tenet, hoc est, ὑποστρέφου, ut Aratus loquitur. Sed crure illo, ubi Lyra se versat, h. e. dextro redit in cælum, quod satis ἀνευρόλως dixit pro nondum occidit.

602. *Totiusque Canis.* Versus hic videtur Grotio spurius, quia præcessit et Sirius ipse. Alius fortasse Arato hic a Germanico non satisfactum putans, hoc addidit, non videns, id cum præcedentibus non cohærecere.

604. *Delphinus notis jam tum defluerit undis,* ex emendatione Grotii. MS *motis... deflexerit.* Dixit Germanicus *notas undas*, quia Delphinus est ἰσθδρος. Ita ferme Manilius, Astron. V, 387: "At quum se patrio producit ab æquore Piscis"; ubi Grotius pro patrio legendum putat proprio, nam proprium Pesci æquor, ut notæ Delphinus undæ; verum optime defendi potest vulgata

Et Lyra dulce sonans, et flammis cincta Sagitta; 605
 Et niveus Cynus properarit tangere fluctus,
 Utraque penna volans caudam vix lucet ad ipsam,
 Nigrescitque Padus, terræ qui proximus amnis.
 Tum caput abscondet Sonipes, tum tota latebit
 Cervix; at contra sublimior Hydra feretur 610
 Cratera tenus; et surgent aplustria puppis
 Argoæ, totusque Canis; sed quum pia Virgo
 Nascitur, illa ratis media tenus arbore lucet.

ORIENTE LIBRA.

Surgentes etiam Chelæ sua signa notabunt :
 Exsilit Oceano nunc toto crine Bootes, 615
 Quem claro veniens Arcturus nuntiat ore;
 Celsaque puppis habet; cauda minus attamen Hydra;
 Nixa genu species flexo redit ardua crure;
 Partibus haud aliis; nocte eluctata suprema
 Bis solet illa una cælo se ostendere nocte; 620
 Nam si Phœbeos currus, dum longa venit nox

lectio. Apud eundem Manilium, I, 272 : « Post hunc inflexam defundit Aquarius urnam, Piscibus adsuetae avidæ subeuntibus undas ».

608. *Terræ qui proximus amnis.* Terræ proximum vocat occidentem. Ita supra : « Siderea vix tum satiat lux Bootes In terras abit ».

610-612. *At contra sublimior Hydra feretur Cratera tenus; et surgent aplustria puppis Argoæ, totusque Canis.* Veram hanc lectionem restituit Grotius. In MS : « Terra tenus trahit surgentia plustria », mendose. Grotianam emendationem firmat Cicero : « Cratera que tenus lucet mortalibus Hydra ».

613. *Nascitur, illa ratis media tenus arbore lucet.* Sic puto, verum hunc esse refingendum. In MS :

« Nascitur illa ratio media plus arbore lucet ». Querit Grotius, quomodo plus, quum ipsa non major sit quam a puppi ad arborem, sive malum? Emendavit itaque : « media tenus arbore lucet ». Avienna, v. 1136 : « maloque tenus sese exerit Argo, Quum jam virgineos æther vehit altior artus ». Verum etiam ratio est corruptela. Reposui ratis.

617. *Cauda minus attamen Hydra.* In MS pro *Hydra* positum *illa*. Lectionis corruptela orta ex antiqua scriptura *Idra*. Vid. Aratus, Phæn. v. 611.

619-620. *Partibus haud aliis; nocte eluctata suprema Bis solet illa una cælo se ostendere nocte,* ex emendatione Grotii. MS corruptissime : « Partibus haud alii noctem fluctuata

Occasu sequitur, rursum fugit Oceanum ortu
 Crure, simul Chelæ fulgent; quum Scorpius exit,
 Haud cunctatus abit; quum Chiron surget ab undis,
 Arcusque ipsa pio cælo referetur imago, 625
 Jam totis radiat membris miserabile sidus;
 At quum tantus abit, quantum Lyra surgat ab undis,
 Argo si pia suo cælo refertur imago,
 Imperfecta redit cælo tum tota Corona,
 Et Chiron pius ad caudam cognoscitur imam. 630
 Pegasus abscondit toto nunc pectore pennas;
 Nec lucet cauda præmersus pectore Cycnus.
 Abditur Andromedæ vultus; sed maxima Pistris
 Oceano insequitur venientis Virginis ora;
 Crista super cælo fulget, caput abditur ipsi. 635

suprema; Bis solet illa una cælo se ostendere noctem ».

623-626. *Crure, simul Chelæ fulgent, etc.* Versum unum transposuit Grotius, Arato (Phæn. v. 620), postulante. *Abit dixisse videtur Germanicus, ut supra exit, pro fulget et exiit pro oritur.* Referendum autem hoc verbum etiam ad illud præcedens *Crure*. Chiron est Sagittarius. In Catalectis Pithœi, p. 168: « Centaurusque senex Chiron, et cornua Capri ». Et illud ibidem: « Tu geminus Chiron et Corniger æquoris alti »; ubi *geminus* nihil aliud est quam *biformis*. Versum penultimum olim ita reflexerat Grotius: « Argous ipsa pio cælo referetur imago »; quæ quidem lectio quamquam propius ad MS., nihil tamen ad sensum erat. *Pium cælum* dixit poeta, ut supra de Lyra: *pia cælo nitet*. Occurrit quoque *miserabile sidus* jam supra: « Succiduis genibus lapsum et miserabile sidus ».

628. *Argo si pia, etc.* Sic MS. Sed

malus versus et imperfectus. En. 629, 630. *Imperfecta redit cælo, etc.* Male MS. « quum tota Corona ... Chiron prius... cognoscitur una ».

631. *Pegasus abscondit toto nunc pectore pennas.* Grotius conjiciebat *vertice* pro pectore, quia Aratus, Phæn. vs. 627, habet: *τῆμος ἀποκρυμένον κεφαλὴν μεταδύεται ἵππος*. Sed Cicero quoque caput non expressit: « Hic se jam totum cæcas Equus abdit in umbras ». Versu quoque sequenti pectus nominat Germanicus, quod non nominat Aratus. Sed mens Germanici et Arati, si recte spectetur, hæc est: Equus, qui ante capite et collo erat submersus, nunc totus occidit. Et hoc est: *κεφαλὴν μεταδύεται ἵππος*. Cycnus, qui sub Virgine pectore et pennis occiderat, nunc totus recedit. Hoc enim est: « Præmersus pectore Cycnus ».

633, 634. *Additur Andromedæ vultus, etc.* ex emendatione Grotii. Proponit idem primum versum hoc

Regalis Cepheus altis intactus ab undis.

ORIENTE SCORPIO.

Scorpius exoriens, quum clarus fugerit Amnis,
 Scorpius Oriona fugat, pavet ille sequentem.
 Sis vati placata, precor, Latonia Virgo;
 Namque ego non prius, veteres cecinere poetæ, 640
 Virginis intactas quondam contingere vestes
 Ausum hominem Divæ sacrum temerasse pudorem.
 Devotus pœnæ tunc impius ille futuræ,
 Nudabatque feris angusto stipite silvas,
 Pacatamque Chion dono dabat OEnopioni. 645
 Haud patiens sed enim Phœbi germana repente
 Numinis ultorem media tellure revulsa
 Scorpion ingenti majorem contulit hostem.
 Parcite, mortales! numquam levis ira Deorum!

modo legendum: «Abditur Andromedæ vultus; sed maxima Pistris». Scius est: «Andromedæ vultus occidit, quam Oceano venientem insequitur Pistris, cui crista adhuc in cælo fulget; nam ut Aratus, Phæn. vs. 632, ἡ τοῖς τριτάτοις ἀστὴρ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀφίκεται. Capite occidit. Avien. vs. 1174: «Tingitur ab spina capiti quæ proxima summo est».

636. *Regalis Cepheus*. Videtur deesse versans similia illi Ciceroniano: «Hanc contra Cepheus non cessat tendere palmas». Dissentit autem Germanicus ab Arato; nam quum ille dixisset, Cephea capite, manu et humero submergi, verius Cephea intactum ab undis dicit, quia in elevatione Cycni et similibus Cepheus non occidit. *Regalem* vero dixit ipsum Regem.

637. *Quum clarus fugerit Amnis*.

MS male «quam clarus fulserit annus». Simul enim Scorpius oritur et Eridanus occidit.

644. *Angusto stipite*. Angustum stipitem vocat poeta, quod Aratus κοῦνιον, aut potius προβάλλον sive σιμόνιον, qualem habere fertur Chiron, similiter venator. Erant autem stipites acumen habentes, quorum mentio in Cyneget. Xenophontis.

645. *Dono dabat OEnopioni*. Avienus, vs. 1183: «Audax ut facinus donum foret OEnopioni».

646. *Haud patiens sed enim Phœbi*. MS «Ad patiens etenim Phœbi», mendose.

647. *Media tellure revulsa*. Sic MS et Arat. Phæn. v. 642.

649. *Parcite, mortales!* Simile epiphonema illud Avieni hoc loco, vs. 1199: «ista furori Præmia debentur; sunt hæc commercia læsis Semper Numiniibus».

Horret vulnus adhuc et spicula tincta veneno 650
 Flebilis Orion, et quamquam parte resecta
 Teli pæne fugit, tamen altis mergitur undis,
 Scorpion ardenti quum pectore contigit ortus.
 Nil super Andromedæ; nil Pristis luce fruetur;
 In caput atque humeros rapit orbis Cassiepeiam, 655
 Declivemque trahunt æterni pondera mundi,
 Corruptaque cadit forma, certaverat olim
 Qua senis æquorei natis, quum litore Canehli
 Doridos et Panopes spectasset stulta choreas.
 Illa abit Oceano. Totius sarta Coronæ 660
 In cælum redeunt. Totum se liberat Hydros.
 Cruribus exspectat Chiron obscurior Arcum,
 Corpore jam vasto, jam toto vertice clarus:

650. *Horret vulnus adhuc.* Avien. vs. 1201: « metus hic, metus acer in astro Permanet ».

651-653. *Et quamquam parte resecta...* *Scorpius ardenti quum pectore contigit ortus*, ex emendatione Grotii. Hyginus Oriona Sagittario oriente primum occidere dicit; Aratus Scorpio: quas sententias ut conciliet, ait Germanicus, quamquam Orion fugiat, sive occidat jam tum, quum pars aliqua Teli, hoc est, Sagittarii, orta est, tamen posse etiam dici, Scorpio oriente, submergi, parte scil. priori, ut et ipse Hyginus in asterismo Orionis testatur. *Telum dixit pro Sagittario*, ut sæpe Aratus τοῦτον, quod tam telum quam arcum designat. Arat. Phæn. v. 305: ἥτοι γὰρ μέγα τοῦτον ἀνδραγαθὸν ἐγγύθι κίοντες τοξοῦντες, ubi Germanicus et Cicero arcum posuerunt. Avienus telum vertit vs. 691. Quo in loco similiter vulgo *Carum* legebatur, quod Grotii conjecturam firmat.

655, 656. *In caput atque hume-*

ros, etc. MS mendose « Cassiepeia... ». Declivemque trahunt æterno pondere mundi ». Cf. Arati Phæn. vs. 653.

657-659. *Corruptaque cadit forma*, etc. Ita versus hos restituit Grotius. MS « cadunt... ». Qua sinus æquorei natis, cum litore Cancrini... « Senex æquoreus » est Nereus, αἰὼς γέρων apud Græcos. *Litore Canehli* substituit Grotius ex Plinio, qui Canehleos nominat ea ferme in parte, ubi Cephæos regnum. Malit forte alius *Cenchri*, sed Cenchrea procul ab Æthiopia. Quod autem Aratus dixerat Phænom. vs. 660, σιφώνιοι τε διώτερα κύματα, non magis Germanicus intellexit, quam Cicero vel Avienus, qui omnes de Corona septentrionali intelligunt. Scholiastes quoque Græcus hoc in loco nugatur. Solus Hyginus monet, intelligenda ista Aratea de corona Sagittarii.

662, 663. *Cruribus exspectat Chiron*, etc. Sic legit Grotius mutatis

Tum fera, quam dextra portat Centaurus, in auras
Exsilit, et claris aperitur flexibus Anguis; 665
Innixusque genu læva minus æquora linquit.

ORIENTE SAGITTARIO.

At quum prima subit facies remeabilis Arcus,
Jam sicca Oceano Chiron pernicia crura
Expulit, et celsis Ophiuchus fulget in astris.
Nil trahit obscurum Serpens, sed trunca recepta 670
Desinit esse manu rediens deformis imago.
Jam Lyra cum superis; et Cycni dextera penna;
Radit tellurem rediens cum sidere Cepheus;
Tum Canis abscondit totius corporis ignes;
Et latet Oriou; et semper tutus in undis 675
Est Lepus, Argoæque ratis, qua flexile signum
In puppim formatur, adhuc aplustria lucent;
Mergitur et Perseus, et Capræ nobile lumen.

et transpositis vocibus. Quod sequitur *Tum fera*, de Scorpio adhuc intelligendum, non de Sagittario.

667. *Remeabilis Arcus*. Ita mavult Grotius. MS *Arcu*. Per Arcum totum signum Sagittarii indicat etiam Aratus, ut supra dictum est. *Remeabilis* dixit Germanicus eodem sensu, quo Avienus *reparabilis* alibi: « absolvit totos reparabilis annos ».

669. *Expulit, et celsis*. Deest copula in Msto, qua versum carere non debet.

670, 671. *Sed trunca recepta*, etc. ex emendatione Grotii. MS « Desinit esse manum mediis deformis imago », mendose. Engonasi jam ortus (hoc enim est *rediens*, ut supra: *Crure tenus redit in cælum*, et infra: *rediens cum sidere Cepheus*) manum lævam recipit. De capite tacet.

672. *Cycni dextera penna*. Hoc

ex Arato non est; verum tamen; neque enim Lyra oriri potest, nisi una dextera Oloris ala oriatur. Quod vero sequitur *radit tellurem*, ideo est, quia didicerat Germanicus, Cephea in ista poli elevatione oriri non posse. Dixerat autem Aratus, oriri eum *στῆθος ἀγρῆς*, quod aliter Avienus interpretatur, quam Hyginus et Marcianns Capella. Avienus, quasi a pedibus usque ad humeros sit conspicuus, quod *verisimilius*; neque enim *verum*, ut diximus. Alii, quasi solo capite et humeris oriatur.

676, 677. *Argoæque ratis qua flexile signum*, etc. MS *perperam flexile lignum*. Est *flexile lignum* *χρυσίον*, carvum Avieno. *Aplustria* non ea, quæ in mælo, ut vulgo putatur, sed in puppi, ἀπλαστὰ Græcis, unde etiam nomen dedu-

ORIENTE CAPRICORNO.

Aurigam totum abscondit veniens Capricornus,
 Atque omnem ornatum venerandæ numine puppis. 680
 Tum Procyon obscurus abit; redit armiger uncis
 Unguibus, ante omnes gratus tibi, Jupiter, Ales;
 Omnibus et stellis Cycnus redit, et leve Telum,
 Et parvus Delphinus, et apta Altaria sacris.
 (Eminus exsurgit Minoia nota Corona.) 685

ORIENTE AQUARIO.

Hydrochous cælum scandens simul evocat, ore
 Et cervice tenus fidentem Pegason alis.
 Aversum Chirona trahit nox atra sub undas,
 Oceanus caudam tingit, nondum capit ora,
 Non vastos humeros, non pectora tristia setis. 690
 Hydram plus mediam tundit, pars tertia lucet.

ORIENTIBUS PISCIBUS.

Hanc Pisces abdunt orti, geminumque biforem;

etum, quidquid nugetur Festi mutilator. Cæterum videbantur Grotio hic desiderari versus aliquot de *Auriga* respondentes *Arateis Phæn.* 679: ἄλλ' οὐχ' Ἰνόςχῃ ἔριποι, εὐδ' ὠλινὴν Αἰετὸς ἀπέρχοντα. Sed potuit Germanicus quoque illos omisisse, quia non ad rem facere videbantur.

680. *Atque omnem ornatum.* MS *omne ornatum*, vitiose. Intelliguntur *aplustria*. Festus: « *Aplustria* navium ornamenta ». Puppim dicit Germanicus venerandam Numine, quia in puppibus erant *παράσημα* et Deorum effigies. Erat autem Argo in tutela Palladis. Val. Flacc. *Argon.* VIII, 303: « Puppe procul summa vigilis post terga magistri Hæserat auratæ genibus Medea Minervæ ».

684. *Et parvus Delphinus.* Avien.

vs. 1270: « Delphinum patulas promit Capricornus in auras ». Quod tamen deest in Arato.

685. *Eminus exsurgit Minoia nota Corona.* Versus est spurius, videturque conflatus et depravatus ex duobus istis: « Excipit Oceaus Minoæ sarta Coronæ »; et « Imperfecta redit cælo tam tota Corona ».

690. *Non pectora tristia setis.* Egregia Grotii emendatio. MS « tum pectora tristia sertis », male. Chironis pectora equinis partibus adnumerantur. Avienus, vs. 1275: « persistit pectore celsa Cornipedis species ».

691. *Hydram plus mediam tundit.* Usitatius forsitan *plus media*. Sed potest quoque *plus mediam* servari, ut sæpius apud Latinos obvium.

692. *Hanc Pisces abdunt orti,* etc. Male MS « Hanc Pisces addunt

Quum geminos Pisces Aquilonis provocat aura,
 Ille etiam surgit, qui tristes respicit Austros;
 Piscibus ille simul surgit, sed liberat ortus, 695
 Quum pernix Aries in cælum cornua tollit.
 Pisces educunt Cepheida; lætior illa
 Nereidas pontumque fugit, cæloque refertur.

ORIENTE ARIETE.

Ortus Lanigeri properabunt condere sacrum
 Turibulum; patrio fulgebit in æthere Perseus. 700
 Persea quum pennæ reddunt, jam Plias ab undis
 Effugit, et dextro Tauri cognoscitur armo.
 Fixus et in curru trahitur sine curribus ullis
 Myrtilus; haud totum cernes; non integer ipse
 In cælum redit, at pars dextera mergitur undis; 705

orti tumque biformes. Biformis dicitur Sagittarius; similis in Chirone ratio, nisi quod hic non sit inter duodecim illa celeberrima sidera.

695. *Piscibus ille simul surgit, sed liberat ortus.* Ita legendum est. MS et *liberat ortus*. Verum aliud est *surgere*, aliud *ortus liberare*. Nam *surgere* est *ὄψξ ᾄδνν*, imperfecte, ut loquitur etiam Aratus. Similis differentia inter *surgere* et *mergi*.

697, 698. *Lætior illa Nereidas*, etc. MS = *Nereidos*, pontoque fugam -, sine sensu. Andromeda, inquit poeta, gaudet, se Nereidas et pontum effugisse, causam scilicet locum periculi. Multo hic auctior Aratus, qui ait, dimidium Andromedæ sub Piscibus, dimidium sub Ariete oriri. Sed hæc non tam peniculate observat Germanicus.

700. *Patrio fulgebit in æthere.* Cf. Arat. Phæn. v. 253.

701, 702. *Persea quum pennæ*,

etc. MS = *Persea quum pennæ redeunt ... Tauri et cognoscitur* -, male. Pleiades sub poplite Persei lævo sitæ sunt; itaque cum eo oriuntur; sunt autem Pleiades in dextro Tauri armo, ut ex asterismis adparet, et hic indicat Germanicus. Veteres tamen Astronomi seorsim eas a Tauro effingebant, ut Hyginus docet A. P. II, 21. Inde intelligendus alius Hygini locus in Tauri asterismo: « Inter hujus finitionem corporis et Arietis caudam stellæ sunt VII, quas Vergilias nostri, Græci autem Pleiadas adpellaverunt ». Et scholiastes Germanici, cujus locus est mutilus: « Ab excisione Tauri usque ad id quod septem stellæ sunt, quas quidam Pleiades dicunt »; nbi *excisio Tauri* est *τομή Ταυροῦ*. Conf. Arat. Phæn. vs. 322.

703-705. *Trahitur sine curribus* etc. Ita versus hos restituit Grotius. MS = *sine curribus illis...* aut to-

Vertice lucebit; teneros manus efferet Hædos;
 Læva Jovis nutrix humero radiabit in ipso;
 Proxima telluri nascetur planta sinistra.
 Cætera cum Geminis perfecto sidere surgent.

ORIENTE TAURO.

Tauro Pistricis pariter cristæque refulgent 710
 Caudaque; vicinum terris jam cerne Booten;
 Et quum se genibus demisit pars Ophiuchi,
 Signum erit Oceano Geminos remeare relicto.

ORIENTIBUS GEMINIS.

Totaque jam Pistris lucebunt squammæ terga;
 Eridani et primos deprendat uavita fontes, 715
 Cælum conspiciens, dum claro se movet ortu
 Orion; habet ille notas, quæ tempora noctis
 Significant, ventosve truces, fidamve quietem.

tum cernens, quum interit ipsum
 ... et pars dextera ». Supra Germanicus: « Sic nulli currus, etc. »

707. *Radiabit in ipso.* MS *radiavit.*
 Capellam, quæ lævum Aurigæ humerum obtinet, Jovis nutricem perhiberi, notum est. Manil. Astron. I, 366: « Nobilis et mundi nutrito rege Capella ».

710, 711. *Tauro Pistricis pariter,*
 etc. MS male *Pistrices pariter...*
cernet.

713. *Oceano Geminos remeare relicto.* MS *gemino,* perperam. Cf. Arat. Phæn. vs. 724.

714. *Totaque jam Pistris.* MS *Piscis,* male. Conf. Arat. Phæn. vs. 726.

715. *Eridani et primos deprendat.*
 MS « Heridani et primo deprendat », contra metrum. *Primos fontes* vocat Germanicus πρώτους καμπῆν (ita enim in Arato, Phæn. 728, legi jubet Grotius, non πρώτης), ut Cicero: « gelido delapsum lumine fontis », ubi forsitan *flumine* legendum.

717, 718. *Quæ tempora noctis Significant.* MS male « quæ tempora noctes Significant ».

VETERIS SCHOLIASTÆ
AD
GERMANICI ARATEA
COMMENTARIA.

CÆLUM Circulis quinque distinguitur, quorum duo extremi maxime frigidi: Australis humillimus, et Aquilonius excelsissimus. His utrumque proximi duo paralleli vocantur, ut ita dixerim, *æquedistantes*: iidem Tropici, iidem Solstitiales: alter Hibernus, per quem Sol transiens ac tenens octavam partem Capricorni, Solstitium hibernum facit: alter Æstivus, per quem Sol transiens ac tenens octavam partem Cancri, Solstitium æstivum facit. Medius est Æquinoctialis, qui octavam partem Arietis tenens, Æquinoctium vernum facit: octava Libræ, autumnale constituit. Ut Circuli in cælo, ita Zonæ in terra vocantur. Inhabitabiles frigidi circuli sunt ob rigorem, quod ab his longissime Sol abest. Sub torrido quidam habitare putant Æthiopiæ maximam partem: item plurimas insulas maris Rubri, aliosque vertices eminentiasque terrarum nostris ampliores. Sub Tropici habitare nulli dubium est.

Noster Solstitialis Æstivus est excelsus atque arduus. Divisi autem sunt a nobis circulo Æquinoctiali, qui Antichthones nominantur, et videntur humiles atque depressi, qui Antipodes infra sunt: quod ut esse videatur, efficiunt flexus obliquitatesque terrarum, quas Antichthones et Antistochæ et Antisceptæ inhabitare dicuntur. Incipit autem Signifer, non ab extremo circulo, nec ad extremum extenditur: sed ab intimo Tropico australi, brumaliq[ue] eodem, per Æquinoctialem ad summum Solstitialem, eundemque Æstivalem per medium (in his longitudo latitudoque), porrectus. Obliquæ circuli

Signiferi partes CCCLXV, signa XII, partium singula tricenarum, quorum quædam minora, quædam ampliora, et populo Canophora dicuntur : sed compensatio quinque partibus creditur adplicari, ut sicut omnes Signiferi partes CCCLXV. Horum incipientia ab Ariete, alia sunt masculorum natalibus, alia feminarum. Item quartum quoque eorum, aut tropicum, aut solidum, aut deforme. Incipiet dinumeratio ab Ariete. Signa Tropieorum duo sunt æquinoctialia, Aries et Libra : duo solstitialia, Capricornus et Cancer. Tropieis proxima solida anteposita, bis deforma.

Hic est stellarum ordo utrorumque circulorum : Septemtriones duplices ad Austrum vertuntur, figura aversis caudis invicem sibi adversantes : inter quas obliquus dilabitur Draco. Sub unius namque pede est Serpentarius, cujus Serpentarii pedes adtingunt frontem Scorpionis. A latere autem retro stat Custos : sub pedibus quidem ejus Virgo, habens igneam in manibus spicam : retrorsus vero, vestigiis ejus adiacens Leo, medio æstivo Solstitio Cancer et Gemini. Genua autem Agitatoris caput Gemini adtingunt : pedes autem ejus Tauri cornibus junguntur, cujus Hæduli desuper obtinent locum Septemtrionis. Habet autem Septemtrio a dextris juxta Coronam desuper Serpentem in manibus Serpentarii, et eum qui in Geniculo stat, et sinistro pede septemtrionalis Draconis verticem calcans, unum brachium Libræ, alterum datis Coronæ. Nam minori Septemtrione ultimus pes Cephei continetur, Cyncum manu dextra adprehendentis : super ejus alas Equus extendit pedem, et super Equum Aquarius extollitur, juxta quem Capricornus est. Sub Aquarii pedibus Piscis magnus austrinus, constituta ante Cepheum Cassiopeia : et a dorso Agitatoris Perseus pedem extendit : super Persei caput Cassiopeia pedibus properare videtur. Inter Cyncum igitur et eum qui in Geniculo stat, Lyra constituitur. In quorum medio desuper ab oriente Delphicus cognoscitur : sub ejus cauda est Aquila, in proximo habens Serpentarium. Sed jam de aquilonio circulo dictum est; nunc ad australem ordinem properemus.

Sub aculeo Scorpionis Sacrum constitutum est; sub corpore ejus anteriora Centauri videntur, in quo est bestia. Conspicitur et Sagittarii pes summus ex alia parte. Sub australi circulo prope Centauri membra Hydræ cauda, et Cornus; ad genua Virginis urna est posita : a sinistris Orionis (qui et Incola) Fluvius, qui et Padus, necnon et Eridanus : sub pedibus Orionis, qui et Incola di-

eitur, *Lepus* splendida effigie conspicitur. Retrorsum vero a pedibus ejus *Canis* splendida refulget : post cujus caudam *Navis* constituta est : ad *Tauri* pedem protendit manum *Orion* : pedibus *Gemini* adpropinquat *Anticanis* : super caput *Arietis* non longe ab *Andromedæ* pedibus *Triangulus* positus est ; sub *Ariete* et *Piscibus Cetus* ; connexio vero *Piscium* communem habet stellam.

SCHOLIUM I ad vs. 1 et 2.

Ab Jove principium magno deduxit Aratus
Carminis ; al nobis genitor tu maximus auctor.

QUÆRITUR cur a Jove incœperit, et non a Musis, ut *Homerus* ? Conveniens magis hoc existimavit principium *Phænomenis*, uti *Jovem* invocaret, quod ipsorum carminum origo est *Jupiter*. Non solus autem ita cœpisse videtur *Aratus*, sed et *Crates Conicus*, a *Vesta* incipiens et profari carmina ; *Sophron* in mimo, qui *Nuntius* inscribitur, a *Vesta* incipiens. Omnes invocant *Jovem* omnium principem. Sed quæritur cujus *Jovis* meminerit, utrumne fabulosi, an naturalis ? Et philosophi quidem plurimi naturalis aiunt eum *Jovis* meminisse. Sed *Crates* ait, *Jovem* dictum cælum ; invocatum vero merito, quia in aere et æthere sunt sidera ; et *Homerum* dixisse *Jovem* in aliqua parte cælum. Et ipse *Aratus*, quod dicit *Herodotus*, *Jovem* dictum aera, et *Crates* quidem ejusdem est opinionis, testemque esse *Philonem Comicum* dicit. Hoc autem constat et ipsum dicere. Nam quia nihil aliud est *Vox*, quam percussus aer, videtur convenienter dixisse, quæ rei præstent auctoritatem, plenas *Jove* vias referens, et omnes hominum conventus. Nihil eorum, quæ in terra sunt, sine aere est : ratione etiam, cujus omnes usum desideramus. Nam cuncti mortales ostendunt usum suspirio, et quum vivimus, aere indigemus. At quod ait, *Dextra monstrat*, ad auguria pertinet avium.

Propter quod et Stoici Jovem esse adfirmant, qui per materiam manat spiritus, et similis est nostræ animæ. (Zenodotus autem Ætolus et Diodorus aiunt, nec ad fabulosi Jovis sufficere ejusmodi opinionem: esse enim talem causam Jovis, et convenire omnes vias eo confertas, quas tantum loco ejus describit. Dicendo autem, «Etiam genus», ostendit animæ immortalitatem. Bene, propterea quod ait: noverat enim virtuti aliquid æmulum futurum. Dei igitur adversus delicta lenem esse, est, quoniam omnium parens adfirmatur, et non solum hominum, sed etiam Deorum.)

SCHOLIUM II ad vs. 21 et 25.

.....Extremum geminus determinat axem,
 Quem Graii dixere polum; pars mersa sub undas
 Oceani, pars celsa sub horrifero Aquilone.
 Axem Cretææ dextra lævaque tueatur
 Sive Arcti, seu Romani cognominis Ursæ,
 Plaustrave.....

VERTICES extremos, circa quos Sphæra cæli volvitur, Polos Græci nuncupaverunt, e quibus unus est australis, qui terræ objectus a nobis nunquam videtur; alter autem septentrionalis, qui boreus vocatur, et nunquam occidit.

Duæ sunt Arcti, quarum majorem vocant, Helicen; minorem, Canis caudam. Alterutra quidem harum capita deorum, alterutra sursum adspiciunt. Altera namque Helice est, quæ adparet prima noctis: altera, pusilla quidem, sed a navigantibus observatur; maria enim conturbat. Helicen autem dicit Hesiodus Callisto Lycaonis regis filiam fuisse, et in Arcadia solitam cum Diana venari, et in montibus vagari, et a Jove compressam, rem celasse Dianam. Quam gravidam, nudam se lavantem quum adspexisset Diana in lavacro, partum ejus accelerans, bestiam eam esse jussit; et

dum esset ursa, Arctum enixa est, quem Arcadem vocant. Amphis autem comicus poeta refert, Jovem in Dianæ effigiem transfiguratum in venatione Callisto oppressisse; tempore partus plena quum vexaretur, Dianæ culpam indicasse, et iratam Dianam in ursam transfigurasse. Quæ dum in montibus vagaretur, a quibusdam pastoribus adprehensa, cum puero perducta est ad Lycaonem; post tempus in Lycæi Jovis templum confugientem, quum eam Arcas filius sequeretur, quo eam nefas erat intrare, ab Arcadibus utrique interfecti sunt. Jupiter autem utrosque cæli astris intulit, Ursamque eam nominavit. Ovidius a Junone in bestiam conversam scribit. Habet autem stellas in capite septem, in singulis humeris singulas obscuras, in armo duas, in pectore unam, in pede priore claras duas, in summa cauda claram unam, in ventre claram unam, in spina unam, in crure posteriore duas, in extremo pede duas, super caudam tres; fiunt omnes XXIV. Porro Arctus minor a pluribus Phœnice, a Græcis Arctophylax, a nonnullis Canis cauda vocatur. Quam Sidones adspicientes continuo navigant. Dicitur a Jove inter astra collocatus, ut duplex honor Helices monstraretur. Agathosthenes quidem in Asiaticis carminibus, Cynosuram dicit Jovis fuisse nutricem, unam ex Idæis nymphis, a qua in Græcæ oppido Hystoe Nicostratus constituit portus, et circa eum locum Cynosuram fuisse cum Telchiniis, qui dicuntur Curetes Idæi. Aratus Cynosuram et Helicen Cretenses Jovis nutrices fuisse dicit, ob quod sunt cælesti donatæ honore.

Habet autem stellas, in humero splendidam unam, in pectore claram unam, in ventre claram unam, super caudam claras tres: fiunt omnes septem supra alias decem, quæ præcedunt et dicuntur ludentes: et maxime altera, quæ vocatur Polus, in quo a quibusdam putatur totus orbis circumverti.

SCHOLIUM III ad vs. 48 et 50.

Has inter medias abrupti fluminis iostar
 Immanis Serpens sinuosa volumina versat
 Hinc atque hinc....

INTER ambas ergo Arctos maximus flexuoso corpore adjacens Draco, qui utramque Arcton flexuoso corpore semicingit, Helices supervolvit caput, Phœnices circumcingit caudam. Hunc Pherecydes dicit inter astra collocatum beneficio Junonis, eo quod quum nuberet Jovi Juno, Diis offerentibus munera, Terra quoque obtulerit aurea mala cum ramis, quæ Juno in hortum suum, qui erat apud Atlantem, inferri jussit, et Hesperides Atlantis filias custodes posuit, quæ quum a filiabus Atlantis subtraherentur et sæpe vexarentur, Juno custodem horti Draconem pervigilem implicuit arbori, quem Hercules interfecit, et illa astris intulit. Hunc alii Jovem astris intulisse dicunt, ob memoriam virtutis Herculis, Minervæ objectu, quem illa contortum cælo immisit, et inter Septemtriones locavit. Habet autem stellas, in capite splendidas tres, in corpore vero usque ad caudam XII, ab invicem distantes. Sunt autem omnes XV.

SCHOLIUM IV ad vs. 64 et 65.

Haud procul Effigies inde est defecta labore,
 Non illi nomen, non magni caussa laboris.

DRACONEM immensæ magnitudinis, hortorum custodem insomnem, dum a Junone ad custodienda aurea mala esset constitutus, Hercules, quum ad mala aurea profectus fuisset, ut refert Panyasis in Heraclea, fertur peremisse; et idcirco inter astra Jupiter hunc laborem memoria dignum honorasse, et utrosque sideribus intulisse, ita ut in certamine

fuerint eorum habitus, serpentis capite jam desecto; qui ideo in genu stans, manibus sursum extensis, dextro pede contra draconem porrecto pingitur, ut certaminis labor significetur. Ideo pellem leonis in sinistra manu habere fingitur, ut insigne virtutis monstretur, quia leonem inermis interfecisse narratur. Habet autem stellas, in capite unam, in singulis humeris singulas splendidas, in sinistro cubito unam, in eadem manu unam, in eodem brachio unam, in sinistro femore unam, in dextra parte femoris duas, in coxa duas, in genu dextro unam, in eadem tibia unam, in crure duas, in eodem pede unam, in dextra manu unam, in clava, quam eadem tenet manu, unam, in leonina pelle quatuor. Sunt omnes XXIV.

SCHOLIUM V ad vs. 69 et 70.

Claro Ariadnes qua sacrata est igne Corona,
(Hunc illi Bacchus thalami memor addit honorem.)

HÆC corona dicitur esse Ariadnes, quam Liber astris intulisse dicitur, dum ejus nuptias Dii in insula Creta celebrarent, cogitans præclaram facere, pro qua primum nova nupta coronata est. Sed qui Cretica conscripsit, refert, quia quum Liber ad Minoem regem venisset, ut Ariadnen filiam ejus duceret uxorem, coronam dono Ariadnæ dedisse Vulcani opere factam ex auro et gemmis pretiosis, et talis fulgoris fuit, ut Thesea ex Labyrintho liberaret, quæ post astris adfixa est, quum in Naxon utrique venissent. (Signum amoris ejus crines ostendunt, et est stellis fulgentibus sub cauda Leonis. Habet autem stellas novem in circuitu positas, quarum tres sunt splendidæ.)

SCHOLIUM VI ad vs. 71 et 79.

Terga nitent stellis; at qua se vertice tollit,
 Succiduis genibus lassum et miserabile sidus,
 Hac Ophiuchus erit.....
 Lux tenuis manibus, per quas elabitur Anguis
 Pressus utraque manu, medium cingens Ophiuchum.

Hic est Serpentarius, qui super Scorpionem stat, tenens utraque manu Serpentem, qui ab astrologis dicitur fuisse Æsculapius, filius Apollinis; qui, quum medicinæ arte uteretur, mortuos fertur suscitasse. Quamobrem iratus in eum Jupiter domum ejus ipso fulminis ictu percussit. Rogatu autem Apollinis patris, Jupiter ei arte sua rursus post obitum defuncto animam restituisse ad vitam, et inter astra constituisse putatur. Habet autem stellas, in capite claram unam, in singulis humeris claras singulas, in sinistra manu tres, in dextra quatuor, et duas ex eis claras: in singulis lumbis singulas, in singulis genibus singulas, in dextra tibia claram unam, in singulis pedibus singulas claras. Sunt omnes XVII.

Serpens, quem tenet in manibus, habet stellas in orificio duas, in flexura capitis spissas quatuor, in manu Ophiuchi duas claras, in prima flexura octo, in secunda, quam tenet in dextra manu, alias octo, in tertia usque ad caudam sex. Fiunt omnes stellæ Serpentis triginta.

SCHOLIUM VII ad vs. 80 et 81.

Scorpius ima pedum tangit, sed planta sinistra
 In tergo residet, vestigia dextera pendent.

SCORPIUS sane inter astra a Jove illatus est, pro eo quod ferunt ex terra ortum, submissumque qui Oriona interficeret ob ejus loquacitatem, quod ex venatione nullam se feram relinquere diceret; isque Oriona percussit et occidit,

VI.

8

et inde a Jove astris illatus est, ut ejus naturam futuri homines intelligerent. Nigidius autem dicit, scorpionem ad perniciem Orionis in insula Chio in monte Chelippio ortum, voluntate atque ope Dianæ. Nam quum in monte Celisionio venaretur, irridens Dianam, contemnebat ejus opera, quæ in montem constituebat. Itaque Diana dicitur misisse scorpionem, qui Orionem vita privaret: postea ab Jove impetrasse, ut Scorpio in duodecim signorum memoria constitueretur. Hic ob magnitudinem in duo domicilia partitur. Etenim ad aliud tendunt brachia ejus, ad aliud corpus et cauda et aculeus. Habet autem stellas in unoquoque cornu duas, in ore unam claram, in fronte duas, in dorso claras tres, in ventre duas, in cauda quinque, in aculeo duas. Sunt omnes XIX. Ex his quatuor, quæ sunt in cornibus ejus, duæ priores claræ, et duæ obscuræ Libræ adsignantur, quam Chelas Græci dicunt.

SCHOLIUM VIII ad vs. 89 et 90.

*Ipsam Helicen sequitur senior, baculoque minatus,
Sive ille Arctophylax.*

BOOTES, qui et Arcturus, fertur esse custos Plaustris, eo quod Plaustrum sequitur, id est, Septemtriones, et quasi succinctus sit Septemtrionibus. Hunc dicunt Arcadem Jovis filium esse, de cujus post nomine Arcadia dicta est, quem Lycaon Pelasgi filius, quum Jovem hospitio recepisset, infantem membratim laceravit, et Jovi in epulis adposuit, tentans Jovem, utrum Deus esset. Jupiter autem dicitur domum Lycaonis fulmine incendisse, eoque loco civitatem constructam, quæ Trapezos adpellata est; Lycaonem vero convertisse in lupum, Arcadem autem compactis membris ad vitam reduxisse, et cuidam caprario dedisse nutriendum. Qui quum adulta jam ætate esset, matri inscius vim inferre voluit, quos quum incolæ Lycæi montis occidere vel-

lent, Jupiter utrosque liberans, astris intulit : qui, ut res gesta est, ita manent, illa ursæ naturæ, huc impetum faciens, quem Bootem Homerus vocat. Habet autem stellas, in dextra manu quatuor, quæ non occidunt : in capite claram unam, in singulis humeris singulas, in singulis mamillis claras singulas, in dextra parte corporis sub mamilla obscuram unam, in dextro cubito claram unam, inter utraque genua claram unam et magnam, quæ est Arcturus ; in singulis pedibus singulas. Fiunt omnes XIV.

SCHOLIUM IX ad vs. 95 et 96.

Virginis inde subest facies, cui plena sinistra
Fulget spica manu, maturisque ardet aristis.

Ad adspectum autem Bootis Virgo constituta est, quæ Erigone dicta est, quæ inter Leonem et Libram in Zodiaco locum tenet. Hanc Hesiodus Jovis et Themidis filiam esse dicit, nomine Justam. Hunc sequutus Aratus dicit, quod quum esset immortalis, in terris morabatur, et a virorum adspectu se subtrahere solita, cum feminis consulto ludere et conversari videbatur, et ab eis Justa vocabatur, et nondum inter homines nequitiam, neque navigationem fuisse : sed illam in terris moratam, æquitatem hominibus præstitisse eo sæculo, quod aureum dicebatur. Sed postquam diminuti homines a pietate quieverunt, illa cum eis minime conversata est : postquam vero hominum mores in deterius versi sunt, in toto se e terris abstulit, et in ea parte cæli habitavit, qua enumeratur. Nonnulli autem eam esse Cere-rem, eo quod spicas teneat : alii Atargatin ; quidam vero Fortunam, pro eo quod sine capite astris infertur. Nigidius de Virgine ita refert : Virginem Justitiam dici, sive Æquitatem, quæ ab hominibus recesserit, et ad immortales merito transierit. Nam quum inter mortales conveniret,

omnibus locis conciliabulisque solitam consistere, et præcipere hominibus, ne temere a justitia et æquitate discederent: qui quamdiu monitis ejus obedirent, diu in vita sine cura et solitudine futuros: sed quum negligentius æquitatem observantes declinarent, insidiisque, cupiditate et avaritia alter alterum deciperet, ab hominibus discessisse, et digna cælesti numero immortale præmium pietatis possedit. Habet autem stellas in capite obscuram nimis unam, in singulis humeris singulas, in unaquaque ala obscuras duas: ex eis quæ sunt in dextra ala a parte humeri, est clara una, et in singulis cubitis singulas, in singulis manibus singulas: illa quæ dextra, clarior est, et vocatur Spica: in tunica obscuras sex, in singulis pedibus singulas. Sunt omnes decem et novem.

SCHOLIUM X ad vs. 146 et, 147.

Qua media est Helice, subjectum respice Cancrum;
At capiti suberunt Gemini.

Hi dicuntur Castor et Pollux, fratres Gemini maxima concordia, e quibus quum unus cecidisset in pugna, quam adversus Athenienses gerebant, alter immortalitatem accepit, quos Jupiter utrosque cælo intulit sideribusque Geminos nominavit, qui Salutares sunt adpellati. Nam et horum stellæ ita se habent, ut occidente una, oriatur altera. Alii volunt Zethum et Amphonem esse; ideo unus zonam, alter lyram habet. Nigidius Deos Samothracas dixit, quorum argumentum nefas sit enumerare, propter eos, qui ministeriis præsent. Item dicit Castorem et Pollucem, Tyndaridas, Geminorum honore decoratos, quod principes pacationis dicantur: quod mare totum prædonibus maleficisque pacatum reddidissent, et quo in tempore navigaverint cum Jasone atque Hercule ad pellem inauratam auferendam, mul-

tis laboribus tempestatibusque conflicti, periculorum atque animorum experti, impendia laboribus liberare studuerunt: atque quum a Jove essent elati, petierunt a patre, ut sibi liceret in eo cæli loco constitui, unde mortalibus auxiliantes prospicere possent. Quamobrem eis concessum est immortalī memoria locoque constitui, et plerisque mortalibus auxiliantes sui conspectus gratiam præbent. Quorum prior habet stellas, in capite claram unam, in singulis humeris singulas claras, in dextro cubito unam, in eadem manu unam, in singulis genibus singulas, in singulis pedibus singulas. Sunt omnes novem. Alter qui Propus adpellatur, is juxta Cancrum est, habet stellas, in capite claram unam, in singulis manillis singulas, in sinistro cubito duas, in eadem manu unam, in sinistro genu unam, in singulis pedibus singulas, in sinistro pede ultimæ distantie unam: quæ vocatur Propus. Fiunt simul decem. Hi sunt inter duodecim signa zodiaci circuli: sed in medio circulo æquinoctiali tropici hiemalis, qui Australis adpellatur, sita sunt.

Cancer in astris positus esse dicitur, beneficio Junonis, quod quum Hercules cum hydra ad fontem Lernæum depugnaret, hic cancer Herculis pedem morsa deprehendit, ut Panyasis auctor dicit, quem miratus Hercules, calcatum contrivit, beneficioque Junonis magnis honoribus decoratus est. Idem duodecim signorum numero adnumeratus. Sunt in hoc signo aliæ stellæ, quas Græci *ῥοῦς* dicunt, quod quum Liber a Junone insania objecta fugeret, ad occursum Dodonæi Jovis, ejusque in templo responsa peteret, ut Philiscus refert, magni imbres cum grandine orti sunt, ea parte qua transiturus erat; asinis e contrario transeuntibus per aquas, in uno ex his sedens et ipse transvectus est sine periculo, et ab insania liberatus. Uni autem ex his effecisse dicitur, ut voce humana loqueretur, et post paucum tempus cum Priapo contendere cœpit de membro naturali. Priapus compressum asinum occidit. Jovis autem beneficio utrique immortalī honore donati astris sunt illati. Est et

altera origo, quæ infertur ab aliis: quod quum adversus gigantes Dii bellum agerent, idem Liber et Vulcanus et Satyri asinis insidentes profecti sunt ad pugnam. Quod genus viso tumultu diro, quum murmure rugissent, gigantes eorum voce territi fugerunt, et confestim Dii de gigantibus triumphaverunt; et idcirco una cum præsepio suo astris sunt illati, et in signo nobilis Cancri positi, cujus cursum ad occasum tendit. Habet autem stellas in cornibus anterioribus duas claras, et tres obscuras, quæ adpellantur Nubilum: quod circa eum videtur, Præsepium dicitur: in ore unam, in dextris pedibus singulas: sunt quatuor obscuræ; in sinistris priores claras duas, in secundo unam, in tertio unam, in extremo minore unam, in testa duas. Sunt omnes XVI.

SCHOLIUM XI ad vs. 147 et 148.

Qua posterior pes,
Horrentesque jubas et fulvum cerne Leonem.

LEO beneficio Junonis inter astra collocatus dicitur, eo quod virtute cæteras præcellat. Periandrus Rhodius refert, eum ob primos labores Herculis, memoriæ causa, honorifice astris illatum. Nigidius refert, hunc leonem nutritum apud Lunam jussu Junonis, ac in terra Arcadia et regione Nemææ in spelunca quæ Mithdimon nomine fuit, quam quidam Aphriso dicunt, et jussu Junonis ad Herculis exitium dimissum, quem Hercules jussu Eurysthei interfecit cum Molorcho hospite suo, cujus clavam pro viribus tributam principio est adeptus, cum qua leonem interfecit; itaque postea clava pro gladio, pelle pro scuto reliquo tempore uti cæpit, et apud omnes mortales gratus ob virtutem haberi cæpit; Junoni porro magis odio esse, Quapropter leonem cælesti memoria dignatum voluntate Junonis non arbitra-

mur. Hic notabilis et maximus inter signa est. Plerique volunt Nemææ gymnicos ludos ob hunc leonem institutos. Hic totus figuratur. Habet stellas, in capite tres, in collo duas, in pectore claram unam, in spina tres, in cauda media unam, in ultima cauda claram unam, in medio ventre unam, sub pectore duas, in priore pede claram unam, sub ventre unam claram, in medio ventris unam, in posteriore pede claram unam, in genu posteriori claram unam. Fiunt omnes decem et novem. Videntur aliæ stellæ obscuræ septem juxta caudam ejus, quæ vocantur crines Berenices, et sunt earum virginum, quæ Lesbo perierunt. Illa autem magna et clara, quæ in pectore ejus est, adpellatur Tyberone.

SCHOLIUM XII ad vs. 156 et 157.

Est etiam Aurigæ facies, sive Athide terra
Natus Erichthonius.

Hic agitator Erichthonius dicitur fuisse Vulcani et Minervæ filius. Qui Vulcanus quum Jovî fulmen efficeret, ab Jove promissum cœpit, ut, quidquid vellet, præsumeret. Ille Minervam in conjugem petivit. Jupiter imperavit Minervæ, ut virginitatem defenderet. Dumque cubiculum introirent, certando Vulcanus semen in pavimentum jecit, unde natus est Erichthonius, quem Minerva in cista abscondit, draconeque custode adpositô, duabus sororibus Aglauro et Pandroso commendavit. Hic primus currus homines equis junctis docuit similes quadrigæ Solis facere. Primum Panathenæa constituisse, arcem templumque ædificasse dicitur, quem Jupiter miratus astris receptum memoriæ tradidit. In hoc signo et Capræ est, quam in humero portat, quæ Jovem nutrit. Itemque ejus filii Hædi, quos auriga in brachio portat, qui fluctus dicuntur significare,

noscuntur. Musæus de capra hoc refert: datur Jovis infans nutriendus Themidi Amalthææ, quæ fuit domina capræ, quæ ex ea Jovem nutrit. Esse autem hanc capram filiam Solis dicunt, cujus aspectus tam atrox fuisse dicitur, ut Titanes eam timerent, rogarentque matrem Terram, ut eam abderet. Terra autem in antrō clausam Amalthææ tradidit custodiendam, ibique Jovem cum cura Amalthææ educasse. Qui quum esset juvenis, et ille contra Titanas inermis vellet pugnare, ejus pellem dicitur acceptam pro scuto habuisse, quod semper Titanibus agitator timori fuerit, et dicebatur media pelle Gorgoneum caput habere, eo tectus tegmento capræ, tergo alterius pellis tecta restituit, vitæ etiam immortalitate donavit, cælique astris intulit, et ejus pellem adpellavit. Aliis placet, agitatore Myrtilum esse, Mercurii filium, OEnomai aurigam, et a patre Mercurio astris illatum, cujus caput non multum distat ab Helicæ, genua adponuntur Geminis, pedes juxta Tauri cornua. Habet autem stellas, in capite unam, in singulis humeris singulas, sed ea est clarior, quæ in sinistro humero est, et adpellatur Capra: in singulis genibus singulas, in dextra manu unam, in sinistra duas, et super ipso brachio stellas duas, quæ vocantur Hædi. Sunt omnes simul decem.

SCHOLIUM XIII ad vs. 173 et 174.

Aurigæ pedibus trux adjacet ignea Taurus
Cornua fronte gerens.

Porro Taurum inter astra quidam putant positum, propter Jovem quod in bovem sit fabulose conversus. Nigidius hunc Jovem a Neptuno fratre per gratiam adduxisse, qui in figura tauri sensum humanum haberet, quem Jupiter Sidonem misit, ut Europam Agenoris filiam ad se portaret,

isque per pelagus Sidonem venit, ibique Europam inter æquales suas ludentem in templo Æsculapii conspexit, eamque repentino adreptu collocatam suo tergo devexit ad Jovem in insulam Cretam. Ob hanc igitur causam Jupiter Taurum sideribus dignatus est immortalis in memoria inferre. Eratosthenes dicit, hunc esse qui coit cum Pasiphae. Cujus priores partes adparent, reliquum corpus non adparet propter semineum sexum. Spectat autem orientem. In signo autem Tauri frons et facies, Hyades vocantur, quas Pherecydes Atlienæus nutrices Liberi dicit, quæ Dodonides nymphæ vocantur. Quæ quum a Lycurgo captivitatem timentes, fugerent Thebas, ne sibi a Junone aliquid paterentur, Jupiter cælo illatas sideribus honoravit, Hyadesque adpellavit, quod nascente Libero eas iuvenierit, quas in signum temporis posuit; vel quod sicut pluviales: *ὕειν* enim pluere est, quia earum ortus imbres concitat: vel quia in modum *Υ* literæ positæ sunt. Musæus et ista refert: Ex Atlante et Hya duodecim filiæ procreatæ sunt, et filius Hyas; quem dum ab apro vel leone occisum sorores omnes nimis diligenter flerent, obierunt; e quibus quinque stellas figuratas Hyades adpellaverunt; septem autem, Pleiades. Myrtilus autem quinque filias Cadmi esse dixit. Habet autem Taurus stellas, in capite quinque, quæ Hyades adpellantur: id est, in cornibus singulis singulas, in fronte duas, in naribus unam: hæ sunt Hyades; in singulis genibus singulas, in ungue anteriore duas, in palcaribus duas, in collo unam, in dorso tres, e quibus novissima splendida est; in ventre splendidam unam, in pectore unam, in palla unam. Sunt omnes XVIII ab excisione Tauri usque ad id quod septem stellæ sunt, quas quidam Pliades vel Pleiades dicunt, quæ non videntur simul, eo quod septima obscura sit.

SCHOLIUM XIV ad vs. 183 et 184.

*Isides etiam cælum cum conjuge Cepheus
Adscendit totaque domo.*

CEPHEUS in ordine quarto loco positus est, quem Septentrionalis circulus occupat, a pedibus usque ad pectus; reliquus medius est Arcturo, Æstivo tropico circulo. Fuit ergo, sicut Euripides scribit, Æthiopum rex, Andromedæ pater, qui filiam suam ad cetum dicitur exposuisse, quam Perseus servavit; ejusque caussa et ipse pater beneficio Minervæ fuit astris illatus. Habet quidem stellas, in capite splendidas duas, in singulis humeris singulas, in singulis manibus singulas claras, in singulis cubitis obscuras singulas, in zona tres obliquatas, in dextra coxa unam, in sinistro genu duas, supra pedes quatuor, in ultimo pede unam. Sunt omnes XIX.

SCHOLIUM XV ad vs. 191 et 192.

*Qua laus ac flexum sinuosi respicit Anguis,
Cassiopeia virum residet sublimis ad ipsum.*

CASSIOPEIA interea (ut refert Sophocles carminum vates) dicitur præposuisse formam suam Nereidibus: ob quam rem ira Neptuni ceto transmissio vastabatur eorum terra; expostulataque Andromede et ceto exposita fuit; ob quam rem longe habitus eorum diversus est. Ita autem est Cassiopeia in sella sedens. Habet in capite stellam claram unam, in singulis humeris singulas claras, in dextra mamilla claram unam, in dextra manu claram et magnam unam, in læva manu claram unam, in umbilico claram et magnam unam, in sinistro femore duas, in eodem genu claram unam, in unoquoque angulo sellæ, in qua sedet, singulas claras. Sunt omnes XIII.

SCHOLIUM XVI ad vs. 199 et 200.

Nec procul Andromede, totam quam cernere posse
Obscura sub nocte lieet, sic emicat ore, etc.

ANDROMEDA filia fuit Cephei et Cassiepciæ, quæ adamata est a Cupidine; et datum est responsum, ut traderetur ceto ad devorandum. Quæ suspensa inter duos montes, et exposita ceto est cum omnibus ornamentis, a Perseo autem liberata est, et ob id Persea dicta; beneficioque Minervæ astris recepta est. Euripides etiam dicit inter astra collocatam, ut labor Persei æternus pateret, manibus ejus extensis, quemadmodum ceto opposita est. Quæ quum a Perseo liberata esset, neque patri, neque matri voluit comorari, sed continuo cum Perseo profecta est. Habet stellas, in capite claram unam, in singulis humeris singulas, in singulis cubitis claras singulas, in dextra manu claram unam, in eodem brachio claras duas, in zona tres, sub zona quatuor, in singulis genibus claras singulas, in dextro pede duas, in sinistro pede unam. Sunt omnes XXI.

SCHOLIUM XVII ad vs. 206.

Andromedæ capiti sonipes supereminet ales.

Equus præterea dimidius est, priore parte patens usque ad umbilicum. Aratus dicit super Geniculatorem situm, et jam astris illatum, eo quod a celsitudine Heliconis montis percusso pede dextro aquam produxit, quem liquorem Hippocrenen dicunt. Quidam pro eo quod Jupiter eo usus fuerit. Nonnulli vero Pegasus putant, qui ad astra pro Bellerophontis interitu evolaverit. Euripides dicit, Menalippen Chironis, filiam esse, quæ compressa grvida, profugit in Pelion montem, et dum a patre comprehendi ti-

meret, Deorum misericordia conversa in equum ad astra conscendit, cujus posteriores partes corporis propter feminei sexus pudorem non videntur. Habet autem stellas, in facie claras duas, in capite clarā unam, in singulis auribus singulas claras, in maxilla unam, in ala proxima capiti clarā unam, in humero alæ dextræ unam, in media ala unam, in extremis pennis unam, in armo unam, in pectore unam, in spina unam, in umbilico clarā unam, in singulis genibus singulas, in singulis ungulis singulas. Fiunt omnes XVIII.

SCHOLIUM XVIII ad vs. 223 et 225.

Inde subest Aries, qui longe maxima currens
Orbe suo spatia ad finem non tardius Ursa
Pervenit.

ARIES, ut Hesiodus et Pherecydes dicunt, inter astra collocatus est propter Phrixum et Hellen, Athamantis et Nebulæ filios. Qui quum novercam occidere vellent, insani a Libero dicuntur effecti; qui dum in silva errarent, mater eis arietem aurata pelle fertur adduxisse, qui quum navigare vellent, in mare projecti sunt, quod pelagus ab Helles nomine Hellespontus vocatur. Helle autem (ut aiunt) a Neptuno salvata est, et ex ea puerum Pæonem genuit. Phrixus autem insidens præparato arieti, Colchos adductus est ad Æetam regem, ibique arietem Marti immolavit, eique suam auream pellem concessit, antequam inter astra processisset, quam Draco custodivit. Genitum autem hunc arietem dicunt ex Neptuno et Theophane, Altidis filia, quam quum adamasset, in insulam Crinnissam traduxit, inque ovem convertit; cum qua in arietem mutatus concubuit, ex qua aries chrysovellus natus. Nigidius hunc Arietem dicit ducem et principem esse signorum zodiaci

circuli. Immortali autem honore donatum, quod quum Liber exercitum in Africam duceret, et aquæ inopiam pateretur, subito aries ex arena exivit, et Liberum cum suo exercitu ad aquam perduxit divinitus. Hoc facto Liber eum arietem Jovem Ammonem adpellavit, eique fanum magnificum fecit, eo in loco, in quo reperta est aqua, et abest ab Alexandria itinere dierum novem, locus arenosus et serpentum multitudine plenus, et ab arena Ammon est nominatus. Præterea Aries dux aquæ, immortalis mutatus, et cæli sidera consequutus. Convertit autem caput ad Taurum; ipse autem adsequitur aliis signis. Habet autem stellas, in capite unam, in auriculis tres, in collo duas, in summitate pedum anteriorum singulorum singulas, in dorso quatuor, in cauda unam, in ventre tres, in summitate singulorum pedum posteriorum singulas. Sunt omnes XVIII.

SCHOLIUM XIX ad vs. 233 et 234.

Est etiam propiore Deum cognoscere signo,
Deltoton si quis, donum hoc spectabile Nili, etc.

SUPER caput Arietis non longe ab Andromedæ pedibus adjacet signum quod Græci ob similitudinem Deltæ literæ, Deltoton vocant; Latini autem ob proprietatem formæ, Triangulum dicunt. Quod quidam a Jove per Mercurium inter astra positum dicunt, super caput Arietis, pro eo quod obscurum esse dicitur. Quidam vero dicunt, Ægypti esse effigiem, stellis figuratam in tribus angulis, id est, trigono, et Nilum talem ambitum facere. Habet autem stellas tres, in singulis angulis singulas, e quibus una est clarior.

SCHOLIUM XX ad vs. 240 et 241.

Hunc ultra gemini Pisces, quorum alter in Austros
Tendit.

PISCES hi sunt, et major Piscis. Nigidius hos pisces dicit in flumine Euphrate fuisse, et ibi ovum invenisse miræ magnitudinis, quod volventes ejecerunt in terram, atque ita columbam insedis, et post aliquot dies exclusisse eam quæ vocatur Syriæ Venus; quæ misericors maxime ad homines pertinebat; quæque multa quæ ad utilitatem hominibus verterentur, dicitur invenisse. Quæ, quoniam Jupiter sæpius a Mercurio laudari nominarique audiret, quod in Deos religiosa, in hominibus officiosa diligenter fuerit, rogata a Jove, quod sibi optanti tribui postularet, illa ait, Ut pisces, qui suam originem servassent, immortalis præmio adficerentur. Jupiter, in duodecim signis Pisces siderum splendore decoravit. Unde hodie quoque Syri, neque hos pisces edunt, et columbas potestate decorant. Horum autem unus aquilonius est, alter australis, ex adverso caudis utrimque positus. Habent inter se adligamentum luteum, continens usque ad priores pedes arietis. Andromedæ autem humerus dexter, Piscis est signum. Habet idem aquilonius stellas duodecim. Adligamentum luteum, quo continentur in parte borea, habet stellas tres, in parte noti tres, ad orientem tres, ad occidentem tres. Australis piscis quindecim. Sunt omnes XXXIX.

SCHOLIUM XXI ad vs. 247 et 248.

Subter utrumque pedem devotæ Virginis ales
Perseos effigies servatæ grata puellæ.

PERSEUS quidem ex Danae et Jove natus est. Jupiter enim in similitudinem aurei imbris se transformans oppressam

delusit Danaen, Acrisii regis Argivorum filiam; quam pater a Jove ut vitiatam cognovit, intra arcam includens precipitavit in mare; quæ delata ad Italiam, inventa a quodam piscatore, et oblata regi, eam sibi fecit uxorem, una cum Perseo, quem enixa est in mari. Qui missus ad Polydecten regem insulæ Seriphi, acceptis a Mercurio talaribus, et a Vulcano harpe adamantina, per aera iter faciens ad Gorgones, Phorci filias, venisse perhibetur, quæ angues pro crinibus dicuntur habuisse, quosque vidissent in lapides convertere. Gorgones tres feruntur fuisse sorores, uno oculo, una pulchritudine inter se communicantes: quarum nomina putantur, primæ Sthenyo, secundæ Euryale, tertiæ Medusa. Quidam vero eum a Minerva missum dicunt, et ab ea clypeum vitreum accepisse, per quem videre nec videri ab eis posset. Qui quum Gorgones dormientes invenisset, caput Medusæ abscidit, et Minervæ tradidit, quod illa in suo pectore aptavit, ut in bello terribilior esset. Perseum autem inter sidera collocavit. Habet autem stellas, in capite unam, in singulis humeris claras singulas, in manu dextra claram unam, in eodem cubito unam, in manu sinistra unam, in dextra parte lumborum claram unam, in sinistro femore claram unam, in singulis genibus singulas, in singulis tibiis singulas, in singulis pedibus singulas, in capite Gorgonis circumquaque tres, in harpe unam. Fiunt omnes XVIII.

SCHOLIUM XXII ad vs. 254 et 255.

Poplite sub lævo, Tauri certissima signa
Pleiades suberunt.

PLEIADES a pluralitate Græci vocant; Latini, eo quod vere exoriantur, Vergilias dicunt. Dicit autem Pherecydes Athenæus, septem sorores fuisse, Lycurgi filias, ex Naxo insula:

et pro eo quod Liberum educaverunt, a Jove inter sidera sunt relatæ. Harum nomina putantur, Electra, Alcyone, Cæleno, Asterope, Merope, Taygete, Maia: quarum septimam, ut ait Aratus, vix intueri licet, quam quidam præ timore Orionis fugisse putant; quidam a Sole persequutam arbitrantur, vocatamque Electram, quæ non sustinens videre casus pronepotum, fugerit. Unde et illam dissolutis crinibus propter luctum ire adserunt, et propter comas, quidam Cometen adpellant. Nonnulli vero Meropen esse autumant, quæ nupta a quodam viro nominata est Hippodamia. Musæus autem refert, filias Atlantis fuisse septem, ex quibus sex claræ sunt, una obscura; cum Diis concubuerunt, tres cum Jove, et ex Electra Dardanus, ex Maia Mercurius, ex Taygete Lacedæmon; cum Neptuno duæ, Alcyone, ex qua Herus; Cæleno, ex qua Lycus; cum Marte Asterope, ex qua OEnomaus; Merope cum Sisypho. Magnam apud homines dignitatem habent.

SCHOLIUM XXIII ad vs. 269 et 270.

Quin etiam Lyra Mercurio dilecta, Deorum
Proli accepta.

LYRAM inter astra collocatam dicunt, propter honorem Mercurii, qui eam condidit ex testudinis similitudine, de Apollinis boum cornibus; qui intendit chordas septem Atlantidum numero. Regrediente igitur Nilo ad suos meatus, inter cætera relicta etiam testudo est, quæ quum putrefacta fuisset et nervi ejus extensi intra corium remansissent, percussa a Mercurio sonitum dedit; in cujus similitudinem Mercurius lyram fecit, quam postea Apollini datam, alii Orpheo dicunt, eo quod unius ex Musis, id est, Calliopæ sit filius. Fecit autem chordas novem juxta numerum Musarum. Tantæ namque dicitur dulcedinis in modulando

fuisse, ut arbores, saxa, bestias, atque inferos commoverit ob conjugis Eurydices desiderium ad inferos descendens. Qui quum Apollinem maximum Deorum honoraret, Liberum autem patrem, a quo fuerat glorificatus, minime glorificaret, sedens in Pangæo monte, et expectans solis ortum, Liber indignatus misit Bacchas, ut Æschylus scribit, quæ eum membratim discerperent, collectisque membris ejus sepelierunt eum in Lesbii montibus; ejus lyram Musæo dederunt, Jovemque rogaverunt, ut ejus memoriam astris inferret. Habet autem stellas, in utrisque pectinibus singulas, in cacumine chordarum singulas, in utrisque humeris singulas, in fundo unam, in modulo unam, in tympano claram atque candidam unam. Sunt omnes novem.

SCHOLIUM XXIV ad vs. 273 et 275.

Contra spectat avem, vel Phœbi qui fuit olim
Cycnus, vel Ledaë thalamis qui illapsus adulter
Furta Jovis falsa volucer sub imagine texit.

CYCNUM dicunt inter astra constitutum, eo quod Jupiter in cycnum transfiguratus evolaverit in ramum Atticæ regionis, ibique compresserit Nemesin, quæ et Leda dicitur (ut refert Crates tragœdiarum scriptor), quæ enixa est ovum, unde nata est Helena: sed quoniam Jupiter rursus in cælum in cycnum transfiguratus se recepit, ut fuit pen- nis tensus, simulacrum ejus sideribus reliquit. Habet autem stellas, in capite claram unam, in dextra ala quinque, unam claram quæ est erga collum, in sinistra ala quinque, in pectore unam, in cauda unam, quæ est amplissima. Sunt omnes XVI.

SCHOLIUM XXV ad vs. 282 et 283.

Piscibus interlucet Equi latus, ad caput ejus
 Dextra manus latices qua fundit Aquarius exil.

PORRO Aquarius nomen accepisse dicitur, quod ejus exortu imbres plurimi fiant. Quidam volunt, Ganymeden eum esse, Troili et Callirrhoes filium, qui quum in Ida monte venaretur, ob nimiam pulchritudinem a Jove admatatus, et per aquilam raptus, inter astra est collocatus. Dehinc Aquarius dictus est, quod undas funderet. Nigidius Hydrochoon, sive Aquarium existimat esse Deucalionem Thessalum, qui maximo cataclysmo sit relictus cum uxore Pyrrha in monte Ætna, qui est altissimus in Sicilia; et posteaquam se et uxorem suam in terra relictum censuit, orbitatis et vastitatis misertus, ab Jove precari cœpit, ut aut et ipsi interirent, aut hominum genus restituerent. Jupiter respondit et per sortem indicavit, ut lapides, quos ante se reperissent, post se jactarent. Reversi itaque, quotquot Deucalion misit, viri fiebant; quos Pyrrha, feminæ. Quo facto rursus hominum genus natum est, ob quam rem λαός Græce populus dicitur, quia lapis antiquitus Græce λίθος adpellabatur. Ab antiquis quidem dicitur Aristeus filius Apolliniis fuisse, quem Apollo dicitur ex Cyrene procreasse, quam compressit in monte Orpheo, qui Cyrenis est adpellatus. Aristeus dicitur omnibus artibus doctus fuisse, quibus cæteros homines ad bonos fructus utilitatemque perducebat. Is quum Caniculæ signum pestiferum oriretur, et statim præsentibus fructus læderentur, et homines diuturna pestilentia afficerentur, factum est, ut à Diis impetraretur, inaxime Neptuno, Jovis fratre, ne tempestatibus et ventis pateretur genus humanum adfici indignis calamitatibus. Itaque venia data, constitutum est a Diis, ut Caniculæ stellæ exortu, venti perflarent dies circiter quadraginta, ejusque pestilentia vim abscinderent. Quapropter Aristeus

a Diis inter astra est collocatus. Habet autem Aquarius stellas, in capite obscuras duas, in singulis humeris singulas amplas, in sinistro cubito unam, in dextro cubito unam, in singulis manibus singulas, in singulis mamillis singulas, sub mamillis singulas, in dextro lumbo unam, in singulis genibus singulas, in dextra tibia unam, in singulis pedibus singulas. Sunt omnes XVIII. Effusio, vero aquæ dextra lævaque fit stellis XXXI. Quarum duæ splendidæ sunt, cæteræ vero obscuræ.

SCHOLIUM XXVI ad vs. 285 et 286.

Quo prior *Ægoceros* semper properare videtur
 Oceano mersus sopitas condere flammæ.

CAPRICORNUS sane similitudinem habet *Ægipanos*; habet enim posteriorem partem piscis, priorem capricorni; et hunc honorem dicitur adsequutus, eo quod cum Jove sit nutritus. Epimenides dicit in Ida utroque nutritos, et ad Titanum bellum cum Jove esse profectum; quem Jupiter victor astris intulit, quod ejus opera Diij armati essent; itemque matrem ejus capram, quod Dicolon invenisset in mari, ideo piscis cauda notatam. Nigidius Capricornum refert immortalis honore donatum, quo tempore Typhon qui in monte Tauro speluncam habebat, *Ægyptum* incoheret, ab Joveque concessum habuisset, quemadmodum Diis posset obsistere; et quum ipse Diis consilium panderet, si neque terras relinquere vellent, neque Typhonis immanitati resistere Diij possent, ut suas figuras immutarent, in quam quis vellet, seu bestiam, seu volucem, seu piscem pecudemve; tunc et Typhon se in capram transmutavit; itaque immortales figuris ignotis Typhonis ante oculos crebro versabantur; unde adhuc maxime pro Diis multas bestias observant coluntque *Ægyptii*. Et quum venit Typhoni neminem Deorum

adversari, sibi met vacuum cognovit dominantibus, arbitratus Deos se veritos, propter metum : dominabatur imperitis fortunæ varietate, et periculi magnitudine instantis. Nam post XVIII dies dicitur consilium de eo repente a Diis factum, ut interficeretur ; ob idque usque hodie in Ægypto hos dies, id est, XVIII festos perpetuo, annis singulis instituerunt ; in quibus diebus qui nascitur, amplius quam eos non vivit. Typhon autem fulmine interficitur ab Apolline, in templo Ægypti Memphis, ubi mos fuit solio regio decorari reges qui regnabant. Ibi enim sacris initiabantur primum, ut dicitur, reges, satis religiose tunicati : et Tauro quem Apim adpellant, jugum portare fas erat, quem Deum maximum Ægyptii existimant : et per vicum unum duci, ut periti existimabant, labore humanæ necessitatis, ut crudelius quæ sub eis sint abutantur. Deducitur autem a sacerdote Isidis in locum, qui nominatur Adytos, et jurejurando adigitur, neque mensem, neque diem intercalandum, quem in festum diem immutarent, sed CCCLXV dies peracturos, sicut institutum est ab Antiquis. Sed illo revertamur, unde digressi sumus. Igitur Dii postea quam Typhonem pœna adfecerunt et interfecerunt, sancta astrorum memoria decoraverunt, et ei nomen Ægyptii Ægipana imposuerunt, quod quum tanti Dii se in bestias convertissent, Typhon se in capram transfiguravisset, oppidumque magnificum in Ægypto ædificaverunt, quod adpellaverunt Panopolin. Habet autem stellas, in singulis cornibus duas, in naribus claram unam, in capite claras duas, sub collo unam, in pectore duas, in anteriore pede unam, in summitate ipsius pedis unam, in dorso septem, in ventre quinque, in caudæ extremitate claras duas. Sunt omnes XXVI.

SCHOLIUM XXVII ad vs. 3o5 et 3o6.

Belligeri Titan magnum quum contigit arcum ,
Ducentemque ferum sinuato spicula nervo.

PORRO Sagittarius Scorpione oriente adscendit, quo adscendente Orion occidit totus, et Cepheus a vertice et humeris cum manibus, in cujus signi regione zodiacus circulus humillimus propter equina crura. Quidam negant, dicentes, numquam Centauros ullis sagittis usos fuisse. Quidam autem dicunt, quod quadrupes esse non videatur, sed stans bipes sagittarius. Hic autem homo equinis pedibus est, et caudam habet veluti sagittarii. Sositheus autem, tragœdiarum scriptor, illum adfirmat esse Crotonem, Euphemes Musarum nutricis filium, et inhabitasse Heliconem, atque sagittis et venatu vitam exegisse, qui inter Musas sæpius commoratus, plausu cantus earum distinguebat, id est, ad pedem manibus plaudebat, quo alii timerent. Hunc Musæ beneficio Jovis astris intulerunt, cujus artes, id est, plausus et sagittæ, inter mortales mansere. Nigidius de Crotone idem dicit, sed non conversatum cum Musis; sed dum illæ cantus chorosque celebrarent, hunc procul auditu repentino plausu ad pedem feriendo oblectare canentes, ob hoc eum a Jove immortalis memoria earum rogatu donatum, quod esset nutricis earum filius, idem Oceani nepos. Habet autem stellas, in capite duas, in arcu duas, in acumine sagittæ duas, in dextro cubito unam, in eadem manu unam, in ventre claram unam, in spina duas, sub cauda duas, in anterioribus geniculis singulas. Sunt omnes XV. Reliquæ vero septem, subter crura, similes quidem sunt posterioribus, quæ non ostenduntur, quod Centaurus duplex sit; jaculum autem ejus, ex quo dicunt omnes Cyclopas ab Apolline interfectos, qui Jovis fulmina fecerant, absconditum fertur ad aquilonem, et peracta, ac potius sedata lite, adsumptum, et ad pedes Sagittarii inter astra

collocatum. Habet autem stellas quatuor, in summo unam, in medio obscurem unam, in pennis duas, unam vero splendidiorem aliis.

•

SCHOLIUM XXVIII ad vs. 314 et 315.

Est etiam incertum quo cornu missa Sagitta,
Quam servat Jovis ales.

AQUILAM sane inter astra collocatam dicunt, propter Ganymedem Jovis ministrum, quem rapuit in cælum. Est enim ea signum Jovis, quod quum Dii omnes volueres inter se dividerent, eam in portione sortitus sit Jupiter, quod altius cunctis volantibus evolet, et pæne inter omnes principatum teneat, et quod sola avium Solis radiis non terreatur. Namque ita est spectans ad orientem pennis tensis. Aglaosthenes dicit Jovem in aquilam transfiguratum Naxiam regionem, ubi nutritus fuerat, petiisse, et regnum accepisse: egresso vero de Naxo, quum adversus Titanas proficisceretur, et sacrificium faceret, aquilam ei in auspicio adparuisse, et fulmina ministrasse; quam bono omine acceptam tutelæ suæ subjecisse. Habet autem stellas, in capite claram unam, in humeris singulis alarum singulas, in pectore obscurem unam. Sunt omnes quatuor. Sagitta autem, quam tenet in pedibus, dicitur sagitta Apollinis fuisse, eum qua Cyclopas interfecit, eo quod Jovis fulmina facerent, quod eo telo Æsculapius ejus filius a Jove esset interfectus, quam sagittam astris illatam in memoriam virtutis suæ reliquit. Habet autem stellas quatuor, in summo unam, in medio unam, in pennis sagittæ duas.

SCHOLIUM XXIX ad vs. 320 et 321.

Delphin inde brevis lucet juxta Capricornum
 Paucis sideribus.

NEPTUNUS, ut Artemidorus refert, Amphitriten voluit in conjugium accipere, quæ quum ob verecundiæ magnitudinem et virginitatis observantiam ad Atlantem confugisset, Neptunus post eam multos misit, qui eam peterent, inter quos et delphinum misit, qui eam peteret. Quæ quum circa insulas Atlantis moraretur, reperit eam, nuntiavitque Neptuno, quam ille suis persuasionibus ad suam perduxit voluntatem, delphinoque maximos honores in mari tribuit, quem in astris intulit, et in manu sua habere instituit. Habet autem stellas novem, et ideo musicum signum dicitur, eo quod in numero Musarum stellas habet, in ore unam, in solio duas, in pinnulis ventris tres, in dorso unam, in cauda duas. Sunt omnes novem. Delphinus autem non multum currit supra Capricornum.

SCHOLIUM XXX ad vs. 327 et 328.

Primus in obliquo rapitur sub pectore Tauri
 Orion.

ORION qui et Incola dicitur, ante Tauri vestigia fulget, et dicitur Orion, ab urina, id est, ab inundatione aquarum. Tempore enim hiemis habet ortum, quum mare et terras aquis et tempestatibus turbat. Hunc Romani Jugulam vocant, eo quod sit arimatus, ut gladius stellarum luce terribilis et clarissimus, qui si fulget, serenitatem portendit: si obscuratur, tempestatem adnuit imminere. Hunc Hesiodus dicit Neptuni et Euryales filium, cui dono datum est a Neptuno, ut super fluctus ambularet, veluti supra ter-

ram. Qui quum Chium venisset, Meropem OEnopionis filiam compressit, quem OEnopion ob injuriam excæcavit, et de finibus suis expulit. Ipse quum Lemnum venisset, a Sole dicitur ei lumina restituta esse, et reversus est ad OEnopionem, qui quum a civibus terra absconderetur, OEnopion, desperata ejus inventione, Cretam est profectus: ubi quum immodice venaretur, et a Diana corripere, ait se nullam feram in terris relicturum. Tellus indignata scorpionem extulit miræ magnitudinis, qui pœnas magniloquentiæ ejus exigeret. Jupiter autem Orionem ob virtutem astris intulit. Idem rogatu Dianæ Scorpionem inter astra duodecim cælo collocavit, quorum contra magnitudinem stellæ quoque eorum amplissimæ sunt. Aristomachus autem dicit Erythrea quemdam Thebis voto petiisse, ut filium haberet, ad quem Jupiter Mercurius et Neptunus hospitio devenerunt: qui eis hostiam immolavit, ut filius nasceretur: cujus bovis in pellem detractam, Dii urinam fecere, jussuque Mercurii, terra obruta est, unde puer supradictus est natus, quem Urionem adpellaverunt, et astris intulerunt. Quidam autem dicunt Orionem Methymnæum, qui quum esset citharæ potens, rex Corinthiorum Pyranthus nomine eum dilexit, qui quum a rege impetrasset ut civitatem arte sua illustraret, et magnum patrimonium adquisivisset, consenserunt famuli cum nautis, ut eum interficerent: quem quum vellent interficere, petiit ab eis ut ante decantaret. Quum autem citharæ sonus cum voce ejus audiretur, delphini circum navim venerunt, ille super unum ex his se præcipitavit, qui eum sublatum ad regem Pyranthum Corinthum detulit. Delphinus subductis per æstum aquis examinatus est. Qui quum suos casus Pyrantho narrasset, jussit rex Pyranthus delphinum sepeliri, et ei monumentum fieri: post aliquantulum temporis, navis qua Orion de-
vectus fuerat, Corinthum delata est. Nautas quum ad se adduci rex imperasset, et de Orione inquireret, dixerunt eum obiisse. Quibus ille, Crastino, inquit, die ad delphini

monumentum jurabitis : eosque custodiri mandavit, atque Orionem ita ornatum sicut se præcipitaverat, in monumento delphini delitescere. Quum autem adducti per delphini monumentum jurarent Orionem obiisse, et de monumento prodiisset, illi eum videntes obmutuerunt, ibique regis imperio crucifixi sunt. Dehinc Jovis miseratione dicitur Orion cum Delphino inter astra positus. Nigidius autem refert quodam tempore Jovem cum cæteris Diis apud Musæum Bistoniorum regem hospitio dapsili copiosoque adfectu præditos in hilaritate constituisse, ut in corio Tauri qui tunc immolatus fuerat, mingerent, eoque loco in corio terra obruto natus sit Orion, qui factus adolescens digna Deorum forma atque egregia virtute incitatus, immortalis memoria his obtemperabat, quibus ortus dicebatur. Nam quum in Celinio venaretur, Dianam irridens contemnebat ejus opera, quæ in monte constituebat. Itaque Diana misisse dicitur scorpionem, qui Orionem vita privaret : Orion vita privatus, sideribus illatus est. Habet autem stellas, in capite claras tres, e quibus media est splendidior cæteris : in singulis humeris singulas claras, in dextro cubito obscuram unam, in eadem manu unam, in zona tres, in gladio quem tenet in manu, tres : in singulis genibus singulas, in pedibus singulas, in mantili tres. Sunt omnes XVII, et decem ex eis obscuriores.

SCHOLIUM XXXI ad vs. 332.

Talis ei et custos aderit Canis ore timendo.

SIRIUS stella est in medio centro cæli, ad quam quum Sol accesserit, duplicatur calor ipsius, et languore adficiuntur corpora humana. Sirium autem stellam vocatam putant propter flammæ candorem. Latini autem illam Caniculam vocant, unde et dies Caniculares dicuntur, quia

quamdiu Sol in ipsa est, pestifera est, sed pro qualitate adjacentium commutatur. Nam aut vincitur, aut morboris utitur viribus. Hinc est, quod quum certo tempore oritur, non semper est noxia. Quidam vero dicunt, canem fuisse, quæ Europæ cum dracone custos data est: et postea Minos utramque accepit. Eamdem deinde ob medicinæ causam Procridi in munere datam: quam quidem Cephalus dein possedit, vir Procridis, qui eam ad Thebas duxit ad vulpem Thebanorum agros infestantem; cui cani fatum est, ne ab ullo posset interfici, itemque vulpi. Jupiter vero Vulpem in lapidem convertit, et Canem astris intulit. Amphianus, tragædiarum scriptor, refert, quod quum hominibus stellæ relinquerent locum, missus est legatus Canis ad Dolorem, quam ut vidit, tempore tempestivo adamavit; qui quum flagraret amore, nec posset frui, magis asperius urebatur; calamitate accepta, et Deos adjuutores invocare cœpit; tunc Aquilo misit filios suos adolescentes, qui opcram Cani traderent; et ipse flatu suo Canis ardorem sedavit, qui flatus Etesiae dicitur; amoris autem memoria remansit.

Sunt qui aliter memorent. Icarus a Libero hospitio receptus est, qui ei in munere utrem plenum vino tribuit, jussitque, ut in reliquis terras propagaret. Icarus dehinc Athenæus, quum in terram Atticam ad posteros devenisset, eis genus hoc suavitatis ostendit; pastores autem quum immoderatus biberent, ebrii facti conciderunt. Qui arbitantes Icarium sibi malum medicamentum dedisse, eum fustibus interfecerunt. Icarium autem occisum canis, qui cum eo fuerat, Mæra nomine, ululans, Erigonæ ejus filiæ monstravit, ubi pater insepultus jaceret; quæ quum venisset, ejus corpus scpelivit, ipsaque se in monte Hymetto contulit, ibique laqueo sibi mortem conscivit. Tunc dicitur Liber a Jove petisse, ut Erigonen et Icarium astris inferret. Jupiter autem audita ejus petitione, Erigonen signum Virginis nominavit; Icarium autem patrem ejus, Arcturum. Qui quum exoritur, tempestates mari terræque efficit; quumque

Athenas pestilentia opprimeret, ex oraculo responsum est, cessaturam pestilentiam, si per annos singulos de frugibus et vindemia Icario et Erigonæ primum delibaretur. Quod factum est ab Atheniensibus, qui diebus festis institutis aras constituerunt; ideo quia illam pendentem adspexerunt, ex eo apud Græcos deinde factum est, ut soli oscillo jactarentur homines. Canis autem Icarii, qui ululans ante pedem pendentis Virginis mortuus est, Astrocyon nominatur, quod nos Canis stellam dicimus; qui ob eandem causam, quando exoritur, summam pestilentiam hominibus facit. Habet autem stellas, in capite unam, quæ Isis dicitur, claram in lingua unam, quam Sirius vel Canem vocant, quæ magna est et splendida, in collo duas, in singulis humeris singulas obscuras, in pectore claras duas, in-anteriore pede sinistro tres, in dextro unam claram, in extremo supra dorsum tres, in ventre duas, in sinistro femore unam; in posteriori pede sinistro unam, in summitate caudæ unam. Fiunt omnes XX. Situm autem est hoc signum inter hiemalem tropicum, et arcticum subterraeum, qui Australis vocatur.

SCHOLIUM XXXII ad vs. 340.

Aurum Leporem sequitur Canis, et fugit ille.

LEPUS sub pedibus Antecanis et Orionis constitutus est: qui dicitur Orionis canem fugere venantis. Nam ut venatorem eum finxerunt aliqua de caussa, ita Leporem ei ad pedes fugientem finxerunt. Quidam negant tam nobilem tamque magnum venatorem, de quo ante in Scorpione signo diximus, et postea in ipsius figura dicemus, oportere Leporem venari; Callimachusque accusat eum, quod quum Dianæ scriberet laudes, eam leporino sanguine gaudere, et eos venari dixerit. Nonnulli a Mercurio inter astra collocatum dicunt propter nimiam velocitatem, sive quod inter qua-

drupedes plus pariat, et quosdam fetus pariat, quosdam vero in ventre habeat, sicut Aristoteles philosophus ait, qui de animalium ratione disseruit. Antiquitus autem dicebatur in insula Lero nullum leporem fuisse, sed ex eorum civitate adolescens quidam studio generis ab exteris terris leporem feminam produxit, et ad ejus partum diligentissime, quæ opus essent, administravit; itaque quum peperisset, et complures ejus civitatis ad studium intendisset, et partim pretio, partim beneficio mercati essent, omnes lepores alere cœperunt, quibus quum nihil daretur ad manducandum, impetu facto omnia comederunt, undè insulam calamitas adflixit. Itaque postea Leporis figuram astris contulerunt, ut homines meminissent, nihil his exoptandum in vita, si insolenter utantur lætitia, qua dolorem capere posterius cogantur. Habet autem stellas, in singulis auribus singulas, in pectore duas, in dorso nitidam unam, in posterioribus pedibus singulas. Sunt autem omnes VII.

SCHOLIUM XXXIII ad vs. 343 et 344.

At qua cauda Canis languenti desinit astro,
Fulgent Argœ stellis aplustria puppis.

Post Canis igitur magni caudam, secundum stellarum ordinem Navis constituta est; quam quidam beneficio Minervæ inter astra collocatam dicunt, quia prima in hanc fabricata est, et mare quod antea invium fuerat hominibus, pervium nautis ingenio fecit: hinc notatam in cælo figuravit, sed a gubernaculis usque ad malum. Nonnulli dicunt, Danaum Beli filium ex compluribus conjugibus quinquaginta filias habuisse, fratrem autem ejus Ægyptum totidem filios. Danaum autem et filias ejus interficere voluit, ut regnum paternum solus obtineret, easque filiis suis uxores a fratre poposcit. Danaus autem cognita malitia, Mi-

nervam invocavit adjutricem; tunc primum dicitur Minerva navim fecisse, quæ Argo adpellata est, cum qua Danaus ex Africa Argos profugit. Ægyptus filios suos ad persequendum fratrem misit. Qui postquam Argos venerunt, patrum impugnare cœperunt. Danaus autem, ut vidit, se eis obsistere non posse, dedit eis filias suas, quæ patris jussu viros suos una nocte interfecerunt, sola Hyperminestra Linceum servavit; ob quod fanum illi factum est. Cæteræ vero dicuntur apud Inferos in dolium pertusum aquam ingerere. Habet autem Navis stellas, in puppe quatuor, in catastromate quatuor, in malo summo tres, in singulis temonibus quinque, sub carina quinque. Sunt omnes XXVI.

SCHOLIUM XXXIV ad vs. 355 et 356.

Haud procul expositam sequitur Nereia Pistris
Andromedam.

PORRO sub Ariete et Piscibus super Fluvium Cetus in cæli regione collocatus est. Dicitur autem a Neptuno missus ad Cepheum propter invidiam Nereidis, a qua contra Cassiopeiam et Andromedam exardescerebat propter nimiam pulchritudinem. Huic Ceto Andromeda proposita erat, quem Perseus interfecit, et ab Jove astris illatus est, ut memoria actus maneret. Habet autem stellas, in caudæ extremo claras duas, a cauda usque ad gibbum ejus sex, sub ventre sex. Sunt omnes XIV.

SCHOLIUM XXXV ad vs. 366.

* Eridanus medius liquidis interjacet astris.

FLUVIUS, ut superius diximus, subter Cetum collocatus est: cæli regione cernitur, ad quam sinister Orionis pes ex-

tenditur. Ab Arato et Pherecyde Eridanus Padus esse putatur; et ideo inter astra collocatus, quod a meridianis partibus dirigere cernitur. Hesiodus autem dicit, eum inter astra collocatum, propter Phaethonta, Solis et Clymenes filium, qui dicitur currum patris adscendisse: quumque a terra altius levaretur, præ timore in Eridanum fluvium, qui et Padus dicitur, cecidit, ab Jove fulmine percussus; et omnia ardere cœperunt; caussaque exstinguendi universos amnes immissos esse, omneque mortalium genus interiisse, præter Pyrrham et Deucalionem. Sorores quoque Phaethontis flentes in arbores populos versæ sunt, lacrymæque earum in electrum durare dicuntur, Heliadesque adpellatæ, ipsæ autem nomina habuisse, Merope, Helie, Ægle, Ægiale, Petre, Phœbe, Chærie, Dioxippe. Cycnus quoque, rex Liguriæ, Phaethontis propinquus, quum fleret, in cycnum conversus est; id quoque monens flebile canit. A quibusdam vero Nilus, qui et Gion existimatur, et ideo inter sidera collocatus, quod a meridianis partibus cursum dirigat. Est autem sidus multarum stellarum luce adornatum, et subjacet ei stella, quæ vocatur Canopus, sive Ptolemæon splendens, tangitque temonem Navis: adparet autem humillima, eo quod circa terram esse videtur, et nullum sidus inferius adparet, ob quod terrestris vocatur. Habet autem stellas, in primo flexu quatuor, in secundo tres, in tertio tres, usque ad novissimum septem, quas dicunt in ore Nili fluvii esse. Sunt omnes XVII.

SCHOLIUM XXXVI ad vs. 378 et 379.

Est etiam a Geminis diversus Piscibus unus,
Qui Boream fugiat.

Piscis magnus, cujus nepotes dicuntur Pisces, qui circulo zodiaco constituti sunt, dicitur in astra collocatus,

eo quod decidens in Boeth stagno, Phacetis, filia Veneris, in piscem sit transfigurata, quam Syri Deam nominaverunt. Quidam autem dicunt, quod de stagno filiam Veneris salvaverit. Unde usque hodie Syri pisces argenteos in templo sacraverunt. Est autem signum in parte australi, quod Piscibus orientibus oritur, quem Piscem dicunt Aquarii urnæ habere effusionem. Habet autem stellas XII, e quibus una fertur esse sub pèdibus Aquarii, et tres in brachiis ejus. Ipsæ autem clariores esse cæteris noscuntur. Inter hæc sunt astra sive signa, quæ Planetæ adpellantur.

SCHOLIUM XXXVII ad vs. 389 et 391.

Scorpius erecta torquet qua spicula cauda
 Thoribulum vicinum Austris sacro igne videbis
 Arcturum contra.

SACRARIUM quod et Pharus dicitur, est signum navigantibus semper contrarium, quod sequitur Scorpionis caudam. Hoc quidam locatum inter astra dicunt, quod in eo Dii primum inutuo conjurationem inierunt, quam Jupiter contra Saturnum fecit, quod memoriæ non solum astris illatum, sed etiam hominibus hoc haberet institutum, quia in agonibus et ludis quinquennialibus coronæ habentur, et fœderis testes adhibentur, itemque vates, per quos futura respondentur, in Symposiis domus consecrantur, et jure Jupiter igneum sibi velamen, ne ejus fulminum potentia deprehenderetur, adhibuit. Habet stellas quatuor, duas in superficie, in qua prunæ fuisse dicuntur, duas in vase ejus.

SCHOLIUM XXXVIII ad vs. 411 et 412.

Sunt etiam flammis commissa immania membra
Centauri.

CENTAURUS dicitur Saturni et Philyræ filius; nam Saturnus quum Jovem filium quæreret in Thracia, cum Philyra Oceani filia in equum versus dicitur contubuisse, et ex ea Chironem Centaurum natum artis medicinæ inventorem, ipsamque in arborem φδύραν, hoc est, tiliam versam esse, et habitasse Chironem in Pelio monte inter homines æquis-simum, a quo Æsculapius medicina, Achilles cithara, astrologia Hercules, et literis instructi sunt; cujus hospitio quum Hercules uteretur, sicut Antisthenes dicit, e pharetra sagitta lapsa dicitur pedem ejus vulnerasse, acceptoque vulnerere illum animam exhalasse, et ab Jove astris illatum. Est autem signum ad adspectum Sacarii; unde et ad idem Sacrarium sacrificare videtur. Habet stellas, in capite obscuras tres, in singulis humeris singulas claras, in dextro cubito unam, in eadem manu unam, in medio pectore unam, in spina duas, in ventre splendidas duas, in dextro lumbo claram unam, in cauda tres, in singulis genibus retrorsus duas, in utroque armo unam, in utrisque pedibus anterioribus singulas. Fiunt omnes XXXIII. Quidam arbitrantur, tenere in sinistra manu arma et Leporem; in dextera vero bestiolam, quæ θηρίον adpellatur, et βύρσαν, id est, utrem vini plenum, in quo libabat Diis in sacratio. Habet autem stellas bestiola, in capite unam, in spina claram unam, in cauda duas, in summo pede posteriore claram unam, in thyrso tres. Sunt omnes XXXIII.

SCHOLIUM XXXIX ad vs. 423 et 427.

Nec procul hinc Hydros trahitur, cui cauda superne
 Centaurum lucet: tractu subit ille Leonem;
 Pervenit ad Cancrum capite, et tria sidera tangit.
 Huic primos tortus Crater premit; ultiores
 Vocali rostro Corvus vorat, etc.

HYDRA, super cujus caudam Corvum sedere dicunt, et in medio Urnam adserunt, est signum in parte australi, caput deflexum habens ad Cancrum, cujus sinuosi corporis medietas est connexa sub Leone, caudam vero extendit ad Centaurum, supra quam sedet Corvus; qui Corvus ideo inter astra collocatus dicitur, eo quod fuerit in tutela Apollinis, a quo missus ad fontem, ut Diis ad libandum aquam deferret, quum vidisset arbores grossos ficus habentes, volans consedit in eis, donec maturæ fierent, et aquam deferre distulit; post paucos autem dies peracto sacrificio, quum ille ficos comedisset, et se Diis peccasse sensisset, denuo ad fontem, ut aquam hauriret, rediit, et ab hydra exterritus vas vacuum reportavit, dicens, excessisse aquam, quæ fuerat in fonte. Cognoscens Apollo, sibi corvum peccasse, prohibuit eum eo tempore aquam bibere, ut Aristoteles dicit in eo libro, qui de Bestiis scribitur. Et Isidorus in naturalibus, vel in physicis, memoriæ tradidit, quod ipse peccati pœnas daret, qui et postea astris illatus est. Crater autem in medio Angue positus est; caudam autem Anguis Corvus adpetit rostro, neque potest juxta accedere, ut bibat. Habet Anguis stellas in capite claras tres, in prima flexura sex, et una ex eis obscura ad ultimum; in secunda flexura tres, in tertia quatuor, in quarta duas, in quinta usque ad caudam octo claras. Fiunt omnes XXVI. Paullulum sub prima flexura Crater, sive Urna, situs est, inclinatus ad genua Virginis. Habet stellas in labris obscuras duas, per

singula latera tres, in fundo duas. Sunt omnes X. Corvus autem qui est ad ultimam ejus caudam, spectans ad occasum, habet stellas, in capite claram unam, in ala duas, in cauda tres, in pedibus singulas ab unguibus. Sunt omnes sex. Omnes simul fiunt XLIII.

GERMANICI CÆSARIS

PROGNOSTICORUM ARATEORUM

FRAGMENTA.

FRAGMENTUM I*.

GRANDINE permixtas Aries nivibusque caducis
Spargit vicinas supra juga tristia nubes.
Taurus portat aquas et ventos excitat acres.
Fulmina tunc crebro jaculatur Jupiter, et tunc
Intonat emissis violentior ignibus æther.
At Geminis leviter perstridunt cærula venti,

* Evulgavit hoc fragmentum e Msto suo Grotius; uam in editio-
nibus antiquioribus illud desidera-
tur. Agitur in eo generatim de
Signorum virtute et de Planetarum
similiter natura; verum posterior
pars imperfecta deest.

1, 2. *Grandine permixtas Aries*,
etc. Ita emendavit Grotius. Sensus
est: Aries montes altissimos nu-
bibus spargit grandiuosis et nivo-
sis. Atqui dices, addit Grotius,
magnam nimis esse differentiam
inter *nubes* et *Piscis*, quod in Msto
legitur. Immo vero est tantum
parva. Astronomi olim, ut et alii
artium doctores, nomina usitatoria
notis signabant talibus plerumque,
ut aut primam tantum literam cum
postrema, nonnumquam etiam
cum mediarum aliqua referrent.

Id ex variis notis Jctorum alio-
rumque est notissimum. Itaque
Piscis ita notabant: PS Sed Astro-
nomi Prognostici una cum Metro-
rologicis *nubes* ita signabant: NS.
Sunt enim hæc vocabula sæpissime
occurentia; uam in iis, quæ ab
usu sunt remota, notas imaginari,
est stultissimum. Hinc igitur natus
librarii error. Primæ vero utriusque
vocis literæ etiam supra inter se
commutationem passæ sunt, ubi
pro *Pigra ministeria* MS exhibet
Nigra.

3. *Et ventos excitat acres*. MS
ventos excitat Aries, perperam.

4, 5. *Fulmina tunc crebro*, etc.
MS « *Fulmina tum..... Intonat
emissus* ».

6. *At Geminis*. MS male *Ad Ge-
minis*.

Rarus et in terras cælo demittitur humor.
 Omnia mitescunt tranquillo sidere Cancri.
 Siccus erit Leo, præcipue quum pectora fervent.
 Virgo refert pluvias et permovet aera ventis. 10
 Lenius est Libræ signum; vix rorat in illo.
 Scorpius adsiduos cælo minitabitur ignes;
 Lentior in pluvias veniet; magis arva quieta;
 Atque truces venti densa nive sæpe rigeunt.
 Rara Sagittifero descendunt flumina terris. 15
 Ægoceros aliis parcit, sed frigora durat,
 Instabilique gelu falli vestigia passus.
 Qui fundit latices cælo quoque permovet imbres.
 Omnia miscentur cum Piscibus; aspera ventis
 Æquora turbatos volvunt ad sidera fluctus; 20
 Imbribus incumbit cælum, solenque recondit;
 Grandine pulsatur tellus; nive mœnia durant.
 Hæc ut quisque Deus possedit numine signa,
 Adjungunt proprias vires. Torpere videntur
 Omnia Saturno; raros ille exprimit ignes, 25
 Et siccæ hiemes adstrictis perficit undis;
 Grandine durantur pluviae; nive grando putrescit,
 Et rigor accedit ventis; mitissimus ille....

9. *Quum pectora fervent.* Ita legendum. MS *cui pro quum.* Verum sensus est: Leo erit siccus, sed tunc maxime, quum ea in parte spectatur, ubi est pectus et stella fervidissima, quæ βαρύνει; adpellatur. — Buhl. *pro fervent in notis adserit fulgent.* En.

11, 12. *Lenius est Libræ signum,* etc. ex emendatione Grotii. MS — *vix rore in illo* Scorpius

adsidue cælo minitabitur ignis .

13-15. *Lentior in pluvias veniet,* etc. Dixit Germanicus « ventū rigeant », ut infra : « Et rigor accedit ventis ... Sagittifero descendunt », ut supra : « At Geminis perstridunt ».

16. *Ægoceros aliis parcit, sed frigora durat.* Sensus est : Capricornus aliis omnibus, i. e. imbribus, fulminibus, tonitruis, ventis, parcit; sed sola frigoris vehementia nocet.

FRAGMENTUM II*.

Ætherium venit Taurum super imbribus atris
 Et tonitru, crebraque abscondit grandine terras.
 Temperat in Geminis annum; nec crede sereno,
 Nubila nec diuturna putes, quum sidere Cancrī
 Fulserit ardentis: tantum hoc, nil fidere, certum.
 Flagrantis placide lucis vis temperat annum.
 Quum posuit sedem Nemeæi finibus astri,
 Virgineque et Libra, semper pendentia tantum
 Nubila continua magis in statione manebunt.
 Tunc quoque nulla fides cælo, quum Scorpion acrem
 Stat super; incerta namque omnia lege feruntur:
 Heu quantis terras tum Jupiter imbribus omnes
 Obruet! heu glomerata cadet quam densa per æthram
 Immitis grando! cælum quam sæpe sonabit!

* Describitur a Germanico in hoc fragmento relatio et conjunctio Signorum duodecim cum Planetis Venere et Mercurio. Desunt hic quoque nonnulla, ut in principio de Ariete; forsitan et in medio, et post finem de aliis Planetis, Saturno, Jove, Marte, nisi de his prins tractatum fuerit. Desideratur hoc fragmentum, quod in omnibus edd. antiquioribus legitur, in Mss. Grotii.

1. *Ætherium venit Taurum super, imbribus atris.* Sic utique legendum. Incipit fragmentum de stella Veneris a Tauro; deest itaque de Ariete, ut diximus. De Tauro autem Germanicum loqui, certum est, quum sequantur Gemini.

5. *Quum sidere Cancrī Fulserit ardentis: tantum hoc, nil fidere, certum.* Egregie hunc versum restituit

Grotius. Vulgo: « quum sidere Cancrī Fons erit ardentis, tamen hoc in litore certum ». Dicit Germanicus, neque nubila diuturna fore, neque serenis credendum; auram scil. fore variam et instabilem. Subjungit, hoc unum certum esse, nil certum putare. Similiter aliquis Fortunam in sola inconstantia constantem dixerit.

6, 7. *Flagrantis placide lucis, etc.* ex Grotii conjectura rescripsi. *Temperat annum*, ut supra: « Temperat in Geminis annum ».

10. *Tunc quoque nulla fides, etc.* Multis de causis similia sunt signa, Cancer et Scorpins; quare illis Germanicus similem tribuit effectum variantis auræ.

12-14. *Heu quantis terras, etc.* Tria, ait Germanicus, metuenda: imbres, grandinem, tonitrua.

Quum spatium adtigerit tendentis spicula signi, 15
 Non terris imbres, ponto non flamina deerunt.
 Et cæli terret sonitus mortalia corda,
 Quum sedem Ægoceri Cithereius adtigit ignis.
 Horridus at gelidos portendit Aquarius imbres,
 Hibernæque cadunt pluviae, concretaque grando. 20

.....
 Piscibus a geminis sub prima recurrerit astra
 Hesperus, hæc tibi signa refert, quum Lucifer ora
 Ingreditur Venus alma polum; sed ubi Hesperus ignes
 Provocat ætherios, et noctem ducere terris
 Incipit, exoriens ecce hæc Citherea movebit. 25
 Vere caveto imbres, et fulmina culmine ab alto,
 Phrixum rutilo pecus ut radiaverit astro,
 Nubila, commixtusque fragor pluvialibus undis,
 Flaminaque assiduo terris instantia pulsu,
 Et cælo diri dejecti grandinis ictus. 30
 Ver magis infidum, Tauri quum sidere fulsit,
 Adportat. Geminis eadem inconstantia præsto est;
 Quum dederit soles, inducit nubila cælo;
 Nubila quum fuerint, subitos mirabere soles;

15. *Tendentis spicula signi.* Elegantissima Grotii emendatio. Intel-
 ligitur Τοξότης, Arcitenens.

16. *Ponto non flamina deerunt.* Hic distinguendum; nam quod sequitur ad Capricornum referendum. Vulgo male versus cum sequentibus connectitur.

20. *Concretaque grando.* Hic finitur periodus. Deest versus unus aut alter de Piscibus, qui propter ab imperitis librariis omissi sunt, quia sequitur: « Piscibus a geminis sub prima recurrerit astra Hesperus », hoc est, Venus a Piscibus

regressum facit ad Arictem.

22. *Quum Lucifer ora.* Sensus est: Hæc signa sunt a Venere summo mane edita. Quæ jam sequuntur, ad Vesperam pertinent. Non dubium vero est, quin eadem stella Veneris matutino tempore *Lucifer* dicatur, quæ vespertino *Hesperus*.

29. *Flaminaque assiduo*, etc. Sic emendavit Grotius vulgatum: « terris tum stantia pulsu ». Idem in verso sequenti pro *E cælo* legere jubet *Et cælo*. Manet tamen sensus nullus, et videtur versus excidisse.

Et modo cum vento, gelido modo protinus ignbre 35
 Lucens alterna superabit nube serena.
 Si Venus ingressa est spatiosi sidera Cancri,
 Pacem mundus habet; non ulli corpore soles
 Pestiferi incendunt, non sidera densa solutos
 Adstringunt artus alieno tempore; lenis 40
 Omnia pacato tum sidere temperat aer.
 Ac rapidis idem ne solibus aestuet orbis,
 Efficiet, magni quum spectat signa Leonis.
 Virgine erunt pluviae, plenaque in nube fragores,
 Concava quos reddunt incluso nubila vento. 45
 Adtrahit autumno pluvias, eademque repellit
 Nubibus assiduis Chele, neque frigora prima
 Extremum autumni superent glacialia Librae.
 Scorpium at raris, ne quid cava terra queratur,

35, 36. *Et modo cum vento*, etc. Inconstantiam auræ Germanicus denotat.

37. *Si Venus ingressa est*. Vulgo: « Sin levis ingressa est », sine sensu.

38-40. *Non ulli corpora*, etc. Ita bene correxit et distinxit Grotius. Male vulgo: « non ulli corpore ». Peccatum quoque est in distinctione membrorum periodi. *Alieno tempore* dixit pro inimico.

42. *Ac rapidis*. Epitheton est vulgare et simili sensu positum, quo alibi *aestuet rapidam* dixit poeta; quamquam *rabidi* epitheton utroque loco restitui possit.

43. *Efficiet, magni quum spectat signa Leonis*. Vulgo: « Efficient magni conspectu signa Leonis ». In versu sequenti cum Grotio reposui *plenique* pro *plerique*. Possit etiam legi *plenaque*. Alius tamen forsitan tueri malit vulgatum.

45-49. *Adtrahit Autumno pluvias*, etc. Ita dedit Grotius. In vulgata

lectione: « Detrahit Autumno pluvias, eademque repellit Nubibus assiduis, eademque ob frigora prima, Extremum Autumni superent glacialia terræ », nullus sanus inest sensus. *Adtrahere et repellere* plane contraria. Libra adtrahit quidem humores, sed non resolvit, ita ut nubes semper pendeant. Alibi Germanicus: « semper pendentia tantum Nubila continua magis in statione manebunt ». Itaque et dat pluvias Libra, et aufert. Frigus vero adfert extremum, adeo ut neque extremum Autumni, τὸ πλεονέκρον ἢ μετέκρον, algore viueat Autumni principium, quod per Libram noscitur; quemadmodum, quum Venns est in Ariete, Veris initium dixit. Venns enim et Sol pari spatio ferme cursum perficiunt.

49. *Ne quid cava Terra queratur*. Sensus est: Quamquam in Virgine et Libra aura fuerit ingrata et pluvia, tamen Scorpium pluvii abuti-

Horrebiꝫ pluuiis. At diris omnia nimbis 50
 Continuisque fluent, quum per sinuosa tenetur
 Cornua Centauri rapida distenta Sagitta.
 Ægoceros imbres, et crebro lumine ruptos
 Nubibus elidet sonitus, tremuloque nitore
 Flagrantis teli mortales numina vincent. 55
 Hæc eadem fundens prædicit Aquarius imbrem.

Extremi sævis maria increbrescere ventis
 Ostendunt Pisces, Veneris quos stella notavit.
 Et quoniam certis exstat via cognita signis,
 Accipe quid moveat mundo Cyllenius ignis, 60
 Si modo Phæbei flammæ evaserit axis,
 Matutina ferens solitos per sidera cursus.
 Quum pecudis villis auratum fulserit astrum,
 Ventorumque graves, et diræ grandinis iræ,
 Non intermisso quatiendi tempore surgent. 65
 Quin pluvias alias etiam in regione notabis
 Adfore; non minimus namque est tunc imber in arvis.
 Ast ubi se Taurus sinuatis cornibus effert,

neus efficiet, ne quid Terra possit queri. Vulgo: « ne quis cava terra gravetur ». Proposuit Grotius quoque legendum: « ne quid cava terra gravetur ».

50-52. *At diris omnia nimbis*, etc. In Sagittario, inquit, omnia fluitabunt præ nimbis nimis. Vulgo: « ad diros omnia nimbos Continuosque ruit..... rapida distincta sagitta ».

55. *Mortales numina vincent*, h. e. Di homines fulminibus et tonitru superabunt ac terrefacient. Vulgo: « mortalia numina vincent ».

57. *Extremi sævis*. Vulgo: « Extremis sævis », male. In Catalectis: « Pisces ultimus ordo ». In versu

sequenti restitui notavit pro notari.

60. *Accipe quid moneat*, etc. Ita emendavit Grotius. Vulgo: « quid moveat mundo ».

62. *Matutina ferens solitos per sidera cursus*. Hypallage est pro: « Matutinos cursus ferens per solita sidera ». Simile illud Virgilii, *Æn.* VI, 268: « Ibant obscuri sola sub nocte per umbram ».

63. *Quum pecudis villis*, etc. Sic legendum. Vulgo: « Quum pecudum ». Sed intelligitur Aries. Infra: « quum regna Tonantis Ingrediens pecudis redivit intraus adrea terga ». Maail. Astron. I, 263: « Aurato princeps Aries in vellere fulgens ».

67. *Adfore*, non minimus, etc.

Grandine signa facit. Gemini tranquilla sereni
 Et placidum nautis spondent cælumque fretumque, 70
 Nubilaque atque imbres, æstus ac frigora miscent.
 Certior ardor erit, quamvis juvet aura Favoni,
 Quum vasti calida radiabit sede Leonis.
 Tempa sed Astrææ simul ac possederit ignis,
 Omnia mixta feret, pluvias meditabitur; ingens 75
 Undique grando venit, rumpuntur culmina nimbis.
 Centauri adtigerit quum jam Cyllenius arcum;
 Aut ubi consurget Capricornus et ipse biformis,
 Aut subitos cælo deducet crebrius imbres,
 Fulminis aut jactu magnum perrumpet Olympum. 80
 Nulla serenato Capricornus nubila cælo
 Comparat; at gelidos flatus, cælique fragores,
 Non alio melius signo prædicere possis.
 Piscibus hæc eadem quamvis cognoscere fas sit,
 Quandoquidem exoritur mundo Cyllenius ignis. 85

Vulgo sine sensu: «Adfore non omni; namque est tunc imber in arvis».

69. *Grandine signa facit.* Ita videtur legendum pro «grandinis signa facit»: solent enim hi casus permutari. Verum eodem sensu possit vulgata quoque lectio defendi: «Grandine significat». — Sed ibi Buhl. scribit *Grandini*, quod tolerari potest, si pro *Grandinis* legatur. En.

72. *Aura Favoni.* Etesias indicat Germanicus, qui post æstivum solstitium flare solent, tunc nempe, quum Sol, cui Mercurius est comes quodammodo, in Leone est. Conf. Arat. Phæn. vs. 152. Sunt autem Etesiae teste auctore libri de mundo Aristoteli adscripti μίξιν ἔχοντες τῶν τῶ ἀπὸ τῆς ἀραιῶς φερομένων καὶ Ζεφύρων. Hinc est, quod Plinius et

Schol. Germanici Aquilones vocent, alii Favonios, quos ita conciliabis. Conf. Kapp ad Aristot. de Mundo, Excurs. III, p. 367 sq.

74. *Tempa sed Astrææ*, etc. Vulgo: «Tempa sed ætherci simul ac possederit ignis». De Virgine sermo est sine dubio.

77. *Adtigerit quum jam Cyllenius arcum.* Vulgo arcus, male. «Arcum Centauri» dixit Germanicus, ut supra «cornua Centauri».

78. *Aut ubi consurget Capricornus.* Vulgo *constitit*. Sic et in versu 80 rescripti *perrumpet* pro vulgato *perrumpit*.

82. *At gelidos flatus.* Vulgo *nub.* Capricornus, inquit Germanicus, non cogit nubes, neque adtrahit, sed exactas resolvit, ideoque tonitrua ex eo potes prædicere.

Quid faciat primo mundo cum lumine Solis,
 Tempus et occasu moneat, quæ discere, Phœbi.
 Ver erit hibernis totum execrabile nimbis,
 Et crebro tonitru ninget, florentia rura,
 Spesque novæ segetis quatientur grandinis ictu,
 Uretur cælum, magni quum regna Tonantis
 Ingrediens pecudis redit intrans aurea terga.
 Hinc et Agenorei stellantia cornua Tauri,
 Quidve ferant Gemini, rapido quid sidere Cancer,
 Si penitus quæras : Taurum sævire videbis,
 Grandine nec contra ferri ratione probanda
 Aut Cancrum, aut Geminos : calidus vestigia servat
 Hæc, quæ dicta Leo, sævisque caloribus ardet.
 Flatibus at Gemini miscent tranquilla sereni,
 Spiciferæque manu tendenti nubila Libra
 Dissentit Divæ; sed enim hæc ventura serena

86, 87. *Quid faciat primo mundo*, etc. Sensus est : Nunc diximus, quid agat Mercurius, si modo Phœbei flammæ evaserit axis. Tempus igitur est, discere, quid faciat mundo cum primo lumine solis, et quæ moneat occasu Phœbi. Res clara. Astronomi etiam hujus sæculi aliter Mercurium speculantur solum, aliter cum Sole sive oriente, sive occidente; nam et hæc in significationibus diversa sunt.

89, 90. *Et crebro tonitru ninget*, etc. Tria prædicit iuxta : Tonitrua, grandinem, nives.

91, 92. *Magni quum regna*, etc. Vulgo : « Ingrediens pecudis ingreditur aurea terga ». Vocem repetitam *ingreditur* repudiant et metrum et sensus. *Regna Tonantis* simpliciter pro *celo* positum, ut Arato *ἔδωκε, ἐνσπάρει*.

95-98. *Taurum sævire videbis*, etc.

Ita legere et distinguere jussit Grotius. Ait Germanicus, ut liquet, Taurum grandine sævire; Cancrum quoque et Geminos non ferri in contrarium, quod foret optandum; immo et Leonem servare præcedentium siderum vestigia.

99. *Flatibus at Gemini*, etc. Sic emendavit quidem Grotius lectionem vulgatam : « Flatus at Gemini misceat tranquilla serenæ ». Sed quis Leo Geminos debet præcedere, et de iis jam inentio facta est, et quia supra habuimus : « Gemini tranquilla serenæ », unde hoc repetitum videtur, recte hanc versum omnino spurium Grotius judicat.

100, 101. *Spiciferæque manu tendenti*, etc. ex emendatione Grotii, transpositis et paululum mutatis literis lectionis vulgatæ, in qua nullus inest sensus : « Spiciferæque manu tendenti libera nutu Dis-

Nuntiat, et ventis cessat mare, cessat et aer.
 Scorpions in pluvias rarus, sed nubibus atris
 Creber agit nimbos, et sæva tonitrua portat,
 Clara Sagittiferi tetigit quum lumina signi. 105
 Ægocero semper cælo levis excidit imber.
 Frigidus at rapidis horrebit Aquarius Euris,
 Brumalesque dabit pluvias, atque igne perenni
 Cum sonitu quatiet nubes; si cura laboris
 Non frustrans animum certo me limite ducat, 110
 Hæc eadem tibi signa dabunt non irrita Pisces.

tit Divæ ». Desideratur quoque in hoc vulgato textu signum Libræ. Spicifera Dea est Virgo, quam Cererem esse nonnulli voluerunt, secundum Hyginum. Ab hac dissentit

Libra. Illa manu tendit nubila; hæc nuntiat serena. In sequentibus, v. 101, restituendum *sed enim hæc*, vel *sed et hæc*, pro *sed ut hæc*. 106. Ægocero, supple *surgente*. Ev.

VETERIS SCHOLIASTÆ
AD
GERMANICI PROGNOSTICA
COMMENTARIA.

SOLEM per seipsum constat moveri, non cum mundo verti, sed in zodiaci circuli obliquitate cursum peragraré, paullo superius diximus; qui quum per trecentos sexaginta quinque dies et quadrantem zodiacum lustret, et singula tricenis diebus denisque horis ac semisse, id est, dimidia hora, transcurrat, incremento dimidiarum horarum quarto anno unum diem complet, quem bissextum nuncupant, qui dies conficitur ex quadrantibus. Nam quum duodecies semis sex horas integras faciant, id est, quadrantem, hic quadrans quater ductus viginti quatuor horas perficit, idem unum diem cum sua nocte complet, et in quarto bissextum, ut præfati sumus, efficit. Sol interea dum igneus sit, præ nimio motu conversionis suæ amplius incalescit. Cujus ignem dicunt philosophi aqua nutriri, et e contrario elemento virtutem luminis et caloris accipere, unde videmus eum sæpius madidum atque rorantem. Tunc autem eclipsin patitur, quod Latine defectio dicitur, quoties Luna XXX ad eandem lineam, qua Sol vehitur, pervenit, eique se obijciens eum obscurat, unde deficere nobis videtur, quum ei orbis Lunæ opponitur. Signa enim tempestatis vel serenitatis hoc modo astrologi mundi cognoscenda esse dixerunt. Virgilius namque ait, Si Sol in ortu suo maculosus sit, atque sub nube latens; aut si dimidia pars ejus adparuerit, imbres futuros. Item Varro ait, Si exoriens concavus videtur, ita

ut e medio fulgeat, et radios faciat, partim ad aquilonem, partim ad austrum, tempestatem humidam et ventosam futuram innuit; item, si Sol, inquit, rubeat in occasu, sincerus dies erit; si palleat, tempestatem significat. Nigidius quoque ait, Si pallidus Sol in nigras nubes occidat, aquilonem ventum significat. Hunc etiam Græci Apollinem adpellaverunt, a quo se spiritum accipere arbitrantur: ἀπὸ ἀλλων enim Græce, Latine *perdens* dicitur, quod fervore suo omnem succum virentium decoquendo perdat herbarum. Hunc etiam divinationis Deum esse voluerunt, sive quod Sol omnia obscura manifestat in luce, sive quod in suo processu, et occasu ejus orbita multimodos significationum monstret effectus. Sol dicitur, aut ex eo quod solus sit, aut quod solito per dies surgat et occidat. Hunc etiam sine barba pingunt, quia occidendo et nascendo semper est junior, sive quod numquam in sua virtute deficiat, ut Luna, quæ crescit aut minuitur. Huic quoque illam ob causam, quod aut quadripartitis temporum varietatibus anni circulum peragat, id est, verni, æstatis, autumnii, et hiemis: aut quod quadripartito limite diei metitur spatium. Unde et ipsis equis condigna nomina posuerunt, id est, Erythræus, Æthon, Lampros, et Philogæus. Erythræus Græce ruber dicitur, quod a matutino lumine rubicundus exsurgat. Æthon lucidus dicitur, quod tertia hora instante lucidior fulgeat. Lampros vero lucens vel ardens dicitur, quod fit dum ad umbilicum diei contra arcticum conscenderit circulum. Philogæus Græce terram amans dicitur, quod hora nona proclivior vergens occasui pronus incumbat.

Luna terris vicinior est, quam Sol, sive quam cætera errantia sidera. Unde et breviori orbe celerius peragit cursum suum. Nam iter, quod Sol trecentis et sexaginta quinque diebus et sex horis peragit, Luna viginti septem diebus et octo horis percurrit; singula vero signa Sol tricenis diebus et denis horis ac semisse. Luna autem binis diebus, et semis hora, besse unius, perlabitur. Unde fit, ut quantum spatii

in zodiaco Luna percurrit, tantum Sol tredecim diebus expleat. Hanc quidam philosophorum dicunt proprium lumen non habere, globique ejus unam partem esse lucifluam, aliam vero obscuram et paulatim se vertendo diversas formas efficere. Alii contra aiunt, Lunam globum suum habere, sed ignem a Sole concipere, et quantum percutitur ardescere, et quantum a Sole discedit augeri. Quum vero contra steterit, feritur ex adverso et velut speculum, non vim, sed imaginem reddit, unde et defectum patitur, si inter ipsam et Solem umbra terræ interveniat. Hac enim crescente universa gignentia pubescunt, tenuescente tenuantur; humor etiam et spiritus omnis augescit, tumescit Oceanus. Quod diverso cæli et vagantium stellarum temperatur, atque deturitur et infra fluit, id excipit Luna et Soli tradit. Quo et animalia vigescunt, et humus quodammodo animatur genitali calore, et ut ita dixerim, viva plurimum valent in originibus, quam in ortu sunt; languent in occasu. Ortum facit in stella, quam Sol præterit, deinde statione matutina quum a quinto loco Solis steterit, in eodem manet signo, donec ab eodem Sole moveatur, quæ contraria est Soli. Mane occidit, oritur simul nocte, et vocatur Chronicos. Deinde rursus altero latere, a quinto signo deprehensa postmeridiana, stationem facit, donec ingresso Sole idem signum sub radiis ejus delitescens in totum occidat. Adspiciunt inter se stellæ ex tertio signo, quod dicitur Trigonum, et habent maxime confusionem; item a quarto signo, quod Tetragonon et Centrum vocatur, et in alterutrum maxime præstant effectum. Item ex contrario, quod est septimum signum et Diametron vocatur, quæ maxime adversum cætera dissident. Vel leviter adspiciunt, ut sextum, quod dicitur Hexagonon. Signa tropica peregrinis nationibus præsumt, et omnino motibus et consiliis subinde variantur, atque permutantur. Biformia generatione rerum omnium repetitionem significant, et interim dilationem. Solida vehementer et instanter efficiunt, et ad exitum vel prospera vel ad-

versa perducunt, sicut adspiciuntur a stellis, vel faventibus, vel repugnantibus. Jam vero quia de ejus cursu vel ordine sub brevitate diximus, restat, ut quid de ea gentiles senserint, edicamus. Lunam gentiles Dianam, germanam Solis, quem Apollinem nuncupabant, fuisse dixerunt, et sicut a Sole spiritum, ita se a Luna corpus accipere arbitrabantur. Dicebant enim eam viarum præsidem, et virginem, eo quod in via nihil pariat. Idcirco igitur ambo sagittas habere dicuntur, quod ipsa duo sidera de cælo radios usque ad terram emittant; ideo facies, quia Luna illuminat, Sol et illuminat et exurit; ideo bigam Luna dicitur habere, sive propter velocitatem, sive pro eo quod nocte et die adparet; ideo unum equum album et alium nigrum dicitur habere, eo quod hieme et æstate plus luceat, quam vere et autumno. Diana autem Luna dicta est, quasi diurna, eo quod die ac nocte adparet ipsa, et Luna eo quod luceat, et Trivia eo quod tribus fungatur figuris, de qua Virgilius ait, *Tria virginis ora Dianæ*; nam eadem Luna, eadem Diana, eadem Proserpina vocatur, id est cælestis, terrestris, et infernalis. De qua quidam, *Denique quum Luna est, sublustri splendet amictu; Quum succincta jacet calamis, Latonia virgo est.* Lunam voluerunt etiam apud inferos Proserpinam, seu quod nocte luceat, sive quod humilior currat et terris præsit; unde bigam boum habere dicitur, illo videlicet pacto, quod detrimenta et augmenta non solum terra, sed et lapides vel cerebra animantium, et quod magis incredibile sit, etiam lætamina sentiunt, quæ in Lunæ incrementis ejecta vermiculos parturiant. Ipsam Dianam ortam nemoribus volunt, simili modo, quod arborum ac fruticum succo augmenta inducat. Denique crementis Lunæ abscissa ligna furfuraceis tinearum terebraminibus fistulescunt. Nemoribus quoque adesse dicitur, quod omnis venatio plus nocte quam die fiat. Endymionem vero pastorem amasse dicitur, duplo scilicet modo: seu quod primus hominum Endymion cursum Lunæ invenerit, unde et triginta annos dormisse.

dicitur; quia nihil aliud in vita sua, nisi huic repertioni studuit, sicut Mnaseas in primo libro de Europa scribens tradidit: sive quod Endymionem amasse fertur, quia nocturni roris humor, qui est siderum, quique ipsius Lunæ, animandis herbarum succis insudetur, et pastoralibus prosit successibus. Præterea signa tempestatis vel et serenitatis in ea videri posse Antiqui dixerunt. Nigidius ait, Si Luna in summo circulo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbres futuros significat. Si in medio, tunc quum plena sint in eo cornicula, serenitatem. Cæterum si rubet quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aeris densitate, qua obducti Sol et Luna rubescunt; item si cornua ejus tetra fuerint nebula, tempestas futura est. Aratus autem dicit, Si aquilonium cornu Lunæ est porrectius, aquilonium imminere: item si cornu australe sit erectius, notum imminere. Quarta autem Luna index futurarum certissima habetur aurarum. Unde et Virgilius, *Sin ortu quarto: namque is certissimus auctor.*

A Bruma in Favonium Cæsari nobilia sidera, significant III cal. Januarias matutino Canis occidens, quo die Atticæ et finitimis regionibus Aquila vespere occidere traditur. Pridie nonas Januarias Cæsari Delphinus matutino exoritur, et postero exoritur Fidicula, quando Sagitta vesperi occidit. Item quinto idus Januarias ejusdem Delphini vespertinus occasus et continui dies hiemis Italiæ, quum Sol in Aquarium sentitur transire, quod fere XVIII cal. Febr. evenit. VIII Febr. Regia stella adpellata Tuberoni, in pectore Leonis occidit matutino, et pridie non. Febr. Fidicula vesperi occidit.

A Favonio in æquinoctium Cæsari significant IV cal. Mart. quadriduum varie, et VIII cal. Mart. hirundinis visus, et postero die arcturi exortus vespertinus. Item nonas Mart. Cæsar Cancri exortu id fieri observavit. VIII Idus Mart. aquilonis Piscis exortus, et postero die Orionis exortus, et in Attica Milvus adparere observatur. Idibus Martiis Cæsar

ferales sibi notavit Scorpionis occasus. III kal. Aprilis Italiæ Milvus ostenditur. XII kal. Aprilis Equus occidit matutino.

Æquinotium vernum VIII kal. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum Cæsari significant. III non. April. in Attica Vergiliæ vespere occultantur. Item post pridie nonas Apriles in Bœotia et Chaldæis Orion et gladius ejus incipiunt abscondi. Cæsari VI Idus Aprilis significat imbres Libræ occasus. XIV kal. Maias Succulæ occidunt vespere, sidus vehemens, et terra marique turbidum. XVI kal. Maias, in Attica occidunt vesperi, Cæsari. XV kal. Mai. quadriduum significant. XII kal. Mai. Assyriis Succulæ occidunt vesperi, quod vulgo adpellatur sidus pàrilicium, quoniam XI kal. Maias urbis Romæ natalis habetur, quo fere serenitas redditur; claritatem observationis membrorum augmento, Hyadas adpellantibus Græcis, quod nostri a similitudine cognominis vocabulum eis stellis propter succos impositum arbitrantur: imperiti adpellavere Succidas. Cæsari VIII kal. Maias notantur dies. VII kal. Maias Ægypto Hædi exoriuntur. VI kal. Maias Bœotiae et Atticæ Canis vespere occultatur, et Fidicula mane oritur. V kal. Maias, Assyriis Orion totus absconditur. Quarto autem kal. Maias Assyriis Canis.

VI non. Maias Cæsari Succulæ matutino exoriuntur, et VIII Idus Maias Capella pluvialis. Ægypto autem eodem die Canis vesperi occultatur. Sic fere in VI Idus Maias, qui est Vergiliarum exortus, decurrunt sidera.

A Vergiliarum exortu significant Cæsari post pridie Idus Maias Arcturi occasum matutinum. III Idus Maias Fidiculæ exortus. XII kal. Junias Capella vesperi occidit et in Attica Canis. XI kal. Junias Cæsari Orionis gladius occidere incipit. III no. Junias Assyriis Aquila oritur vesperi. VII Idus Junias Arcturus matutino occidit Italiæ. IV Idus Junias Delphinus oritur in Ægypto. XI kal. Julias ejusdem Orionis gladius

Cæsari occidere incipit. VIII kal. Julius, longissimus dies totius anni, et nox brevissima solstitium conficit.

A solstitio ad Fidiculæ occasum, VI kalend. Julius Cæsari Orion exoritur: Zona autem ejus Assyriis, IV non. Julius: Ægypto vero eadem die Procyon æstuosus matutino oritur, quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Canicula, quam volumus intelligere minorem Canem, ut in astris pingitur ad æstum maxime pertinens, sicut paullo post docebimus. IV non. Julius Chaldæis corona occidit matutino. Atticæ Orion totus eadem die exoritur. Pridie Idus Julius, Ægypto Orion desinit exoriri. XV kal. Augustus, Assyriis Chiron exoritur. Deinde post triduum fere ubique confusum inter omnes sidus, indicans quod Canis ortu vocatus, Sole partem primam Leonis ingresso quum fit solstitium, quod sidus accendit Solem et magnam æstus obtinent caussam. XVI kal. August. Ægypto Aquila occidit matutino, Etesiarumque Prodrumi flatus incipiunt, quod Cæsar X kal. Aug. sentire Italiam existimavit: Aquila Atticæ matutino occidit. VII Idus Aug. Arcturus medius occidit.

III Idus Aug. Fidicula occasu suo autumnum inchoat, aut adnotat; sed vera ratio id fieri invenit pridie Idus Aug. Equus oritur vesperi, et Cæsari. Ægypto Delphinus occidit. XI kal. Septembres Assyriis stella, quæ Antevindemiator adpellatur, exoriri mane incipit, vindemiæ maturitatem promittens, cujus argumento erunt agni colore mutati, et Assyriis quinto kal. Septemb. Sagitta occidit, Etesiæque desinunt. Antevindemiator Ægypto nonis Septembribus oritur. Atticæ Arcturus matutino, et Sagitta occidit mane. V Idus Septemb. Cæsari Capella oritur vesperi: Arcturus vero pridie idus Septembr. imbres vehementissimos significat, terra marique. Ratio ejus hæc traditur, si Delphino occidente imbres fuerint, non defuturi sunt per Arcturum. Ejus signi ortum servat hirundinum habitus. Namque deprehensæ intereunt. XVI kal. Octob. Ægypto Spica quam tenet Virgo,

oritur matutino, Etesiaëque desinunt. XI kal. Octobres commissura Piscium occidit, ipsumque Equi sidus VIII kal. Octob. III kal. Octobr. Hædi oriuntur. Kal. Octobribus Capella matutino exoritur. VI nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur mane. V nonas Octob. Heniochus occidit matutino. IV non. Octob. Cæsari Corona exoriri incipit, et pridie non. occidunt Hædi vesperi. VIII Idus Octobr. Cæsari fulgens in Corona stella exoritur et tertio Idus Vergiliæ vesperi exoriuntur. XVIII kal. Novembr. Succulæ vesperi oriuntur. Pridie kal. Novembr. Cæsari Arcturus occidit, et Succulæ exoriuntur cum Sole; quarto nonas Novemb. Arcturus occidit vesperi, et Idus Novembr. Atticæ Vergiliæ casu suo hiemem inchoant. Quinto Idus Orionis gladius occidere incipit. Deinde III Idus Vergiliæ occidunt, occasum matutinum Vergiliarum Hestodes: natura huius quoque nominis Hestodis astrologiam tradidit fieri.

In æquinoctio autumnii, confitetur quod Thales XXV die ab æquinoctio, Anaximander XXXI, Euctemon XLVIII; nos autem, sequentes observationem Cæsaris, XLV die ab æquinoctio dicimus fieri.

Ante omnia autem duo esse nomina celestis injuriæ meminisse debemus. Unum quod *tempestates* vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraque similia intelliguntur, quæ quum plenilunio acciderint, vi majore impelluntur. Hæc ab horridis sideribus exeunt (ut sæpius diximus) veluti Arcturo, Orione, Hædis. Alia sunt illa, quæ silente cælo, serenis noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi quum facta sunt publica: et magnæ sunt differentiæ a prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis caliginem impellentibus: omnibus vero sterilitatem. De his nunc dicemus, quæ ante nos a nullo sunt prodita. Prius causas reddemus eorum, quæ sunt præter lunarem, et quæ paucis cæli locis constant. Namque Vergiliæ primatum tenent ad fructus, quarum exortu æstas incipit, casu hiems, semestri spatio intra se, et messes vindemiasque, et omnium maturitatem amplexan-

tur. Est præterea in cælo, qui vocatur Lacteus circulus, etiam visu facilis: hujus defludio velut ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt, duorum siderum observatione: Aquilæ in septemtrionali parte, et in austrina Caniculæ, cujus mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium et Geminius, solis centrum infra æquinoctialem circumulum secans, commissuras eorum obtinente, hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus utriusque ad omnes frugiferas pertinet terras, quoniam in his tantum locis solis terræque centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aer genitalem illum lacteumque succum transmiserit in terras, læta adolescent sata; si luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus adperserit, admixta amaritudo, ut in lacte puerperium, necat. Modus in terris hujus injuriæ, quam fecit in quacumque convexitate comitatus utriusque causæ, et ideo non pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri XIII kal. Januarias: nec patitur ratio naturæ quidquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si vero interlunium incidat, omnes hibernos fructus lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita, atque sine literis, non minus tamen ingeniosam fuisse in illis observationem adparebit, quam nunc esse rationem. Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diesque festos: Rubigalia, Floralia, Vernalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui XI, quæ nunc aguntur, ad VII kal. Mai. quoniam tunc fere segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat, Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio: sed vera causa est, quod post dies XIX ab Æquinoctio verno, per id quadriduum varia gentium observatione in quarto kal. Maii Canis occidit, sidus et per se vehemens, et cui præoccidere Caniculam necesse sit. Idem itaque Floralia quarto kal. ejusdem instituerunt, urbis anno DXVI ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartam decimam ob-

tinente. Ergo si in hoc quadriduum inciderit plenilunium, fruges et omnia quæ florebunt lædi necesse erit. Vinalia priora quæ ante hos dies sunt, IX kal. Mart. degustandis vinis instituta, nihil ad fructus adtinent, nec quæ adhuc diximus, ad vites oleasque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit, ad sextum Idus Maii, ut docuimus. Aliud hoc quadriduum est, quod neque rore sordere velint; exhorrent enim frigidum sidus Arcturi postridie occidens, et multominus plenilunium incidere. Quarto nonas Junias iterum Aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis vitibusque, si plenilunium incidat in eum, equidem et solstitium octavo kal. Junias in simili casu dixerim et Canis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, acinique præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad quartum nonas Julias, quum Ægypto Canicula exoritur, vel certe XVI kal. Aug. quum Italiæ item quarto kal. Aug. quum Aquila occidit usque in X kal. ejusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quæ aguntur XIII kal. Septembr. et Varro, a Fidicula incipiente occidere mane, determinat: quod vult initium autumnii esse et hunc diem festum tempestatibus lenicndis esse institutum. Nunc Fidiculam occidere sexto Idus Aug. observatur. Intra hæc constat cælestis sterilitas; neque negaverim posse eam permutari arbitrio legentium locorum et æstimatorum naturas, sed a nobis rationem esse demonstratam satis est; reliqua observatione cujusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est, plenilunium, aut interlunium, non erit dubium, et in hoc mirabilem admirari benignitatem Naturæ succurritiam; primum hanc injuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus, nec nisi paucis noctibus anni: idque quando sit futurum facile nosci, ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege divisum æstate interlunia, præter quam biduo secura esse hieme plenilunia, nec nisi æstivis brevissimisque noctibus metui, non diebus item

valere. Præterea tam facile intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio et etiam noctibus operetur. Avem Param oriente Sirio ipso die non adparere, donec occidat, e diverso Virionem prodire ipso solstitii die. Neutrum vero Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem nisi serenis, et omni aura quiescente; quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores; sic quoque non sine remedio. Sarmienta aut palearum acervos, et evulsas herbas, fruticesque per vineas camposque quum timebis, incendio, fumus medebitur; hic e paleis et contra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. Quidam tres caneros vivos cremari jubent in arbustis, ut carbunculi non noceant. Alii siluri carnem leviter uri a vento, ut per totam vineam fumus dispergatur. Varro auctor est, quod si Fidiculæ occasu, quod est initium autumnus, una pica consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit, si fictili novo obserata obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates.

(Vertices extremos circa quos cæli sphaera volvitur, Polos nuncupavere, e quibus unus est septentrionalis, qui boreus adpellatur, qui numquam occidit. Alter australis, qui terræ objectus a nobis numquam videtur. Et austro-notus dicitur, quam quidam dicunt esse Tethyn Oceani uxorem, nutricem Junonis, quæ fingitur in Oceano prohiberi occidere. Hæc habet stellas, in capite septem non claras, in utraque aure duas, in armo unam, in pectore claram unam, in pede priori unam, in femore posteriori duas, in pede extremo posteriori duas, in cauda tres. Sunt omnes XX.)

M. MANILII
ASTRONOMICON
LIBRI QUINQUE

EX RECENSIONE

JOS. SCALIGERI,

CUM SELECTIS NOTIS

FAYI, BENTLEII, PINGRAEI,

NOVISQUE ANIMADVERSIONIBUS

PRÆMONITIO

NOVI EDITORIS.

MANILIUM ut ederemus, jamdudum monebat Wernsdorfii consilium, quod huj. edit. t. IV, p. 2, in præfatione aperit, ipsiusque nostri operis poscebat utilitas. In hoc autem castigando Scaligerum præcipue ducem elegimus, quamvis sub oculis Bentleium et Fayum, et omnium recentissimum, Al. G. Pingræum, habuerimus, Regiæ Scientiarum Academiæ socium, qui anno 1786 Manilii textum cum versione Gallica et notis edidit Parisiis, in-8. Hic autem fere semper Bentleium sequutus videtur, cujus non immerito multi audaciam in refingendo Manilii textu carpserunt, teste ipso Wernsdorfio nostro, huj. op. tom. II, pag. 4 præfat. Nos vero, quia sic poemati sua integritas vix manere videbatur, lectionem codicis Gemblacensis, auctoritate Scaligeri innixi, non ita tamen ut servili imitatione uteremur, plerumque amplexi sumus. Lectionis varietates innumeras, ut in poeta omnium scriptorum, quotquot sunt, corruptissimo, sæpe supersedimus notare; quæ versuum adeo numerum exsuperant, ut fere verborum exæquent. Rarius quidem, sed non semel a Scaligero recessimus, quoties vel ipse quædam ex mera conjectura immutavit, vel occurrerunt versus depravati, aut lectiones ineptæ, e quibus nullus idoneus sensus posset elici. Emendationes Bentleii nonnullas vetustiorum manuscriptorum fide adjutas, e quibus major elegantia aut lucidior ordo accedebat, multoties recepimus. Alias autem ex arbitrio quidem enatas, vel conjectaneas, literæ forte unius mutatione formatas, tunc modo contexto intulimus, quum iis manifeste vis sermonis et perspicuitas augebatur;

sin minus, eas in notis tantum indicavimus. Versus quidem integros, quos Bentleius, et ejus exemplo Fayus et ipse Pingraeus e texto excluserunt, servare maluimus; sed eos omnes, quia prorsus spurii et obscuri videbantur, ne ullam lectori crearent moram, typis, ut vulgo vocantur, Italicis imprimendos curavimus. Nunc vero totius operis synopsis dare prætermittimus, quia cuique libro peculiare argumentum præfigetur. Restat, ut indicem editionum et manuscript. Manilii, quorum ad nos notitia pervenit, perscribamus; et quibus scribendi compendiis designentur, ostendamus.

B. — Richardus Bentleius. Londini, typis Henrici Woodfall, 1739, in-4.

Bonon. — Editio primaria Bononiensis, 1484, in-4.

Bull. — Ismaelis Bullialdi notæ in lib. II Manilii, ad calcem Scaligeranæ editionis. Argentor. 1655.

Burt. — Edmundus Burton. M. Manilii Astronomicon, etc. Londini 1783, in-8. Sed ille tantum priorem Scaligeri editionem vidit; posteriores eum latuerunt.

Carr. — Antiquarum Lectt. Commentarii tres, Carrione auctore. Antwerp. 1576, in-8. Hic liber LX capita continet, e quibus XII in emendando et illustrando Manilio impenduntur.

F. — Michael Fayus, editio ad usum Delphini, Parisiis, apud Fredericum Leonard, 1679, in-4. Hæc satis fideliter ultimæ Scaligeranæ lectiones sequitur, alias tamen e Junio, et Bibliothecæ Regiæ Parisiensis manuscripto codice hausit, aut ex veteribus editionibus consarcinavit. Bonæ lectiones, quæ sibi ipsi debuit, ut ait Pingraeus, admodum paucae sunt. Commentarium ejus inconcinnum et obscurum plane omisimus.

G. — Manuscriptus codex Gemblacensis, omnium antiquis-

simus, qui decimo sæculo scriptus habetur. Hoc usus est Scaliger.

Huet, vel H.—Pet. Dan. Huetii Animadversiones in Manilium et Scaligeri notas, ad calcem editionis Fayanae.

Jun.—Lectiones variae F. Junii Biturigis, et notæ in Manilium, Heidelberg. apud Commelinum, 1590, in-8. Primam Scaligeri omnino repetiit. Varias tantum lectiones perpaucas non felicibus conjecturis suis arreptas addidit.

L. — MS codex Lipsiensis, forte undecimo sæculo scriptus, quem Bentleius bis, ann. 1693 et 1709, cum ultima Scaligerana contulit.

Molin.—Editio Lugdunensis, curante Molinio Mattiscokensi, 1556.

Pal. — MS codex Palatinus, satis quidem recens, cujus varias lectiones collegit Junius.

Par. — MS codex regius Parisinus, quo usus est Fayus.

Pruckn. — Editio Basileensis, curante Prucknero, 1533 et 1551.

Reg. — Editio Nurembergensis Regiomontani, sine impressionis anno.

Rom. — Editio Romana Bonincontrii, de qua vid. infra Proleg. ad Manilium.

Sc.—Scaliger in Manilium, edente Bœclero. Argent. 1655.

Stœb.—Editio Manilii, Argentorati, apud Am. Kœnig, 1767, cura et studio M. Eliæ Stœber. In hanc vehemensissime declamat Pingr. Introd. p. 33.

Cæterum multi eruditi obiter in suis operibus Manilio curas dederunt, e quibus præcipue adpellandi Casp. Bar-

thius in *Adversariis*, J. Casp. Gevartius in *Electis*, J. Fr. Gronovius in *Observationibus*, Adrianus Heringa in libro *Observationum singulari*, J. Phil. Orvillius in *Charitonis de Chærea et Callirhoe libros VIII*, Petavius in lib. de *Doctrina temporum*, ejusque operis *Supplemento*, Cl. Salmasius in *Exercitationibus Plinianis*, in lib. de *annis climactericis*, vel in *notis ad Simmiæ Rhodii ovum*, Adrianus Turnebus in *Adversariis*; denique Isaac Vossius in *Catullum*.

JOSEPHI SCALIGERI
PROLEGOMENA
DE ASTROLOGIA
VETERUM GRÆCORUM
ET DE MANILII ASTRONOMICIS.

I. QUUM multa sint in omni genere disciplinarum a Græcis prodita, omnes tamen Græciam bonarum artium magistram potius, quam parentem agnoscunt; quod non sua, sed Chaldaeorum inventa excoluerit: qui quum ita judicant, videntur mihi aut Græcorum vetustatis obliti esse, aut eorum illustria in literas merita ignorare. Si enim rem ab ultima origine repetamus, deprehendemus artes non solum antiquitus a Græcis inventas, et perfectas fuisse, sed etiam ab illis ad eas nationes derivatas, a quibus Græcos hausisse volunt isti. Quum enim magnarum rerum tardi sint progressus, et ad earum scrutationem una ætas non sufficiat, earum quædam primo rudimenta sunt, neque cum perfectione sua ad nos transmittuntur: propterea accidit, ut ad majorum inventa aliquid procudendo posteriores adjiciant, et posteritati denique semper aliquid relinquatur a superioribus, quod aut emendatore aut illustratore indigeat. Quod quum in omni disciplina a Græcis factum sit, qui multum studii in hoc collocarunt, ut majorum inventa illustrarent, emendarent, elaborarent: quis

neget artes, quas Græci quotidie meliores tulerunt, nulli nationi acceptas referri debere, quam iis ipsis Græcis, qui eas gradatim et quasi ex alto eruerunt? Nam Chaldæi, et Ægyptii, a quibus omnia Græcos didicisse volunt, quid, obsecro, habent hodie, quod non a Græcis acceperint? immo quos libros paullo vetustiores bonarum artium, quos non ad verbum ex Græcorum in suam linguam transfuderint? quorum alteri nihil antiquum retinent, præter characteres, qui nihil aliud sunt, quam Phœnicum et Cananæorum literæ interpolate. Ægyptii vero ne suas quidem literas habent, sed ab Arabibus emendicatas. At sero Græci literas a Cadmo didicerunt, sine quibus nulla disciplinarum memoria conservari potest. Hoc quidem nemo negare potest: neque tamen propterea concedimus ab iisdem Græcos necessario artes accipere debuisse, a quibus literas didicerunt: siquidem literæ omni disciplina vetustiores sunt. Neque enim eos Medicinam aut Philosophiam docuit ullus Phœnix, Chaldæus, aut Ægyptius: quorum altera minimum aberat a perfectione sua tempore Hippocratis, scriptoris antiquissimi: alteram tot sectæ Philosophorum tam inter se discrepantes arguunt non potuisse ab ullo Chaldæo aut Ægyptio proficisci, quæ adhuc inter Græcos quæreretur. Restant Mathematica, in quibus Barbari aliquod jus vindicare possunt: quod ea tenus verum, ut figuras quidem Geometricas ab Ægyptiis accepisse Thaletem aut Pythagoram non negemus, Geometriam autem ab iis didicisse quominus credamus, obstant præclara Epichiremata Pythagoræ, quæ si ipse ab Ægyptiis didicisset, Hecatomben non immolasset. Accedit Eudemus priscus auctor, qui historiam Mathematicam contexuit, in qua quis Græcorum quid gradatim in Mathematicis invenerit ab incunabulis ipsius disciplinæ, ad suum ipsius sæculum, diligenter adnotaverat: arduum sane opus, et quod rei literariæ intererat non perisse. In Astrologia vero Græcos Chaldæo aut Ægyptio magistro usos, ita accipiendum, ut eam quidem sero ex-

coluerint invitati partim ab Eudoxo, quem Ægyptii docuerunt Planetas contra mundi motum niti, partim ab observationibus eclipticis Chaldæorum, quæ mediocrem tantum vetustatem præferebant, ut quæ a Nabonassari initio deducerentur, quod est posterius prima Olympiade. Sed Geometriam ab Ægyptiis eos didicisse, quod ab illis figuras acceperint, aut Astrologiam, quod Chaldæi observationes defectuum in annales suos relatas Græcis indicarint, perinde est, ac si quis se eloquentiam ab eo didicisse crederet, a quo rudimenta Grammatices; aut Philosophiam, a quo principia Logices edoctus fuisset. Quamobrem historiam defectuum Barbari Græcos docuerunt: causas defectionum Græci indagarunt, et sero tandem reppererunt, primum Conone Samio, qui defectiones Solis ab Ægyptiis observatas collegit, deinde Hipparcho, viro, ut Plinius ait, naturæ consiliario, eis viam præeunte, qui primus utriusque sideris deliquia a Chaldæis adnotata ad menses omnium Græciæ nationum adcommodavit, ex quo divino opere omnem historiam defectuum lunarium, hausit Ptolemæus, qui in suo illo magno opere multa Veteribus accepta refert, nulli plura, quam Hipparcho. Quod si rem propius putemus, etiam antequam ulla defectuum observatio Chaldaica ad Græcos pervenisset, jam prius Thales Milesius sine ullo magistro barbaro deliquia utriusque sideris didiccrat, et adeo in illis profecerat, ut defectus ipsos longe ante prædiceret. Et certe ut Astronomiam Græcos sero adtigisse fatemur: ita Chaldæos ἀστρονομίαν tantum, non etiam ἀρχιτέκνῃ ejus notitiam habuisse constanter adfirmamus: cujus quum duas partes facerent, τὸ μεταωρολογικὸν, quod circa motus versatur, et τὸ ἀποτελεσματικὸν, quod futurorum divinationem promittit: in priore Græcos nihil pæne a Chaldæis didicisse ostendimus: alterius, quæ multis modis, a bonis moribus, a Philosophia, ab ipsa Geometria reprehensionem incurrit, auctores fuisse Chaldæos adeo necesse est, ut omnes ejus artis sive potius insanie populares, cujuscumque nationis ii

fuerint, ab ultima vetustate hactenus Chaldæi dicti sint : ut taceam Sacra Biblia, in quibus nominis et artis Chaldæorum luculenta exstant argumenta. Neque tamen negare possunt Chaldæorum et Ægyptiorum fautores, Græcos etiam vetustissimos aliqua Astrologia usos : idque ad tempestatum significationes tantum, ad arandi, ad serendi tempora : eos Caniculæ ortum observasse : ex eo frugum proventum augurari solitos : quod a Ceis et Cilicibus factitatum fuisse a nobis alibi plene indicatum. Præterea undequinquaginta formaturæ cælestes non solum Græcorum sunt, sed etiam vetustissimorum ; quum aliæ Indorum fuerint, aliæ Persarum, aliæ etiam ipsorum Chaldæorum. (Quod Scalig. pluribus argumentis, e Veterum Græcorum tum poetarum, tum Geometrarum operibus, desumptis, demonstrat : e quibus perspicuum est jam anno Iphiti 345 illis priscis formationes imaginum cælestium cognitasse fuisse et eos ex illarum ortibus et occasibus tempora notassee.) Nam quod posteriores Hesiodo poetæ similes observationes Trojanis heroibus adtribuunt, non tam anticipatione poetica fictum videri dicimus, quam re ipsa potuisse contingere, quum cæli pictura omnium oculis pateat, et ex illis parabilis Astrologia petita omnibus sui copiam faciat. Nam ecce auctor Rhesi Tragædiæ vetustissimus, qui sine dubio non est Euripides, scribit Vergilias eminere supra finitorem Aquila culminante. Et præterea notationem temporis adjecit, vicinitatem diluculi : postremo etiam partis anni, quo illa gesta finguntur, pulcherrimum characterem Lunam ex horizonte se primum efferentem : ut necessario gestus earum rerum intercesserit medio circiter Lunæ quadrante ultimo, hoc est, pauxillis diebus a jugo : quod ut proclivius ex Tetracteridos Atticæ doctrina discere potuit Poeta, ita audacius ex ejus fide hæc pronuntiare. Nam scena illa agitur, ut ex Homero constat, eodem anno, quo Ilion captum, ut autem ex hoc auctore colligimus, mensibus vernis, paullo ante urbis Trojanæ casum, nempe Thargelione ; quia Munychione fere toto latebant Vergiliæ.

At annus Ilii capti incidit in tertium Tetraeteridos Atticæ, ut a nobis studiose disputatum est. In Thargelione illius anni novilunium incidit *ix*, aut *x* mensis, circiter v Junii. Itaque tempus illud competit intervallo inter *xxvii* Maii, aut quintum Junii, v aut *vi* die Thargelionis, quo etiam mense captum Ilium. In his intellige rationes sæculi, quo Poeta scribebat, non autem Trojani, ut nos alibi monuimus. Ita non solum ad rusticorum observationes comparata erat illa Astrologia, sed etiam ad notationem sæculi fugacis. In libris enim de Emendatione declaravimus, quam præcise Veteres illi annum et diem excidii Trojæ indagaverint ex rationibus Tetraeteridos Atticæ, inter quos Ephorus Eudoxi et Platonis familiaris: quod quum et iste auctor fecerit, sive is Sophocles, sive alius, sane non potuit, nisi summus vir esse, qui præter rationes civilis Tetraeteridos, etiam ex Phænomenis, et ea astrologia, quæ tum inter nationes Græciæ locum habebat, rem propositam demonstrarit. Ex quo accidit, ut propterea quod Euripides cum Eudoxo in Ægyptum profectus, inde quædam de Planetis in Græcia primus divulgaverit, ut produnt priscæ historiæ, propterea veteres Critici Tragædiam Rhesum illi adtribuerint, *ἐπὶ*. inquit, *ἡ περὶ τὰ μεταίρεια ἐν αὐτῇ πολυπραγμοσύνη τὸν Εὐριπίδην ὁμολογεῖ*, innuentes locum illum, qui a nobis jam explicatus est: quamquam character grandiloquentioris Poetæ fetum arguit, puta Sophoclis: et vereor, ut hæc tam vere Euripides referre potuerit. Id ut dubitem, facit locus ex Iphigepia in Aulide in re simillima: Σείριος ἄγγυς τῆς ἑπταπόρου Πλειάδες αἰέσαν. Quomodo non consuluit oculos suos, ut posset videre, quantum intervallum sit inter Sirium et Ursam majorem? Hæc ergo fuit rudiorum illorum rudior astrologia. Nam et Thaletis nomine priscus liber exstabat titulo ναυτικῆ ἀστρολογίᾳ. At ἡ ἀποτελεσματικὴ sero ex partibus Euphratis in Græcorum urbes immigravit: et vix tandem quidem admissa diu in processu fuit, nondum curiositate humana totam se proferente, quæ progressu temporis in illa arte

quotidie aliquid novi commenta est, in qua insaniam suam potius homines, quam sapientiam, profiterentur. Quando primum hæc peregrina hospitia a Græcis excepta fuerit, laud temere dixerim: quandoquidem ante tempora Berosi Babylonii, qui sub primis Seleucidis floruit, ejus nullum vestigium apud Græcos scriptores reperiā, quod quidem in præsentia meminerim, nisi forte *δουδακαστηριδης* Onomacriti sub nomine Orphei in hunc censum veniunt. Hoc unum nobis constat, fere eodem tempore a Græcis ad Romanos tamquam morbum aliquem pervasisse. Nam Plutarchus in Mario scribit, Chaldaeos Octavium consulem in Urbe detinuisse: in Sulla, Chaldaeos Sullæ felicissimum exitum vitæ florentissimis rebus suis, magnis victoriis partis, promississe. Non dicam quoties, quam severe, quibus modis Romani in hoc genus hominum animadverterint: quæ Senatusconsulta, quæ edicta Principum in illos emissa. Nam posteriorum temporum sunt, et materia ab aliis occupata. Apud Græcos vero multi non solum artem professi sunt, sed et artis libros reliquerunt, Berosus, Antiochus, Teucer Babylonius, Dorotheus Sidonius poeta, et Thrasyllus ille Caprearum carceris obses, Tiberii hospes: quorum de responsis, quæ ἀποκρίσματα dicuntur, dubitare, perinde erat ac fidem oculis abdicare. Ex hac fiducia, vel potius confidentia, prodierunt geniturae OEdipi, Thersitæ, Paridis, Philoctetæ, et, ne parce insanire viderentur, etiam Mundi ipsius natales cum themate ejus: ne miraremur, quod posteriorum Græcorum genituras ex eventibus indagare conati sint. Nam Platonis thema ex Veterum scriptis refert Firmicus, horoscopante Aquario, Sole in Piscibus, Luna in Geminis, hoc est, quinto circiter die a novilunio. Atqui Plato natus est Thargelionis septima, referente Laertio, veteribus Academicis, anno primo Olympiadis LXXXVIII, et proinde anno septimo periodi Atticæ, Maii XXI, feria quarta, cyclo Lunæ XII, Solis secundo, Sole in XXVII Tauri, Luna proxime ad jugum transitum faciente, hoc est, paullo ante

coitum. Vides quam boni vates fuerint, quibus ne temporum quidem ratio constabat! Romulus, inquit L. Tarrutius Firmanus, conceptus fuit xxiii Choeæ, anno primo Olympiadis secundæ, hora tertia, Solis defectione. Nos putavimus menses Actiacos designari, freti fide Plutarchi, quæ tamen in ejusmodi non semel nobis imposuit, quod putaremus Plutarchum ea retulisse ad usum Actiacum Plutarcho ipsi notum, ut falso credidimus. Nam sunt menses vagi: et ante formam anni Juliani, nedum ante victoriam Actiacam, invitatus a M. Terentio Varrone Tarrutius Romuli natalem ex ejus gestis et aliis signis indagare, paruit, et eo tempore, quo diximus, conceptum respondit: quod quidem tempus convenit vicesimæ quartæ Junii Juliani, in qua procul dubio conjunctio luminum fuit, sed sine ulla defectione Solis: quum tamen περὶ τὴν ἑξήμησιν fuisse dicat. Columnen astrologiæ, quem tanti fecit togatorum doctissimus, quomodo hominis intra uterum maternum conclusi fata canere potuerit, qui rem trivialem ignoraverit, viderit Genethliace. Rursus editus in lucem Romulus, xxi Toth, eodem auctore, Sole oriente; hoc est, xxiv Martii, cui diei xxvii pars Piscium congruebat. Atqui Veteres, quos sequutus est Manilius, Libra horoscopante natum prodiderunt. Pergamus. Idem L. Tarrutius Firmanus conditam urbem vaticinabatur anno primo Olymp. vii, die ix Toth, hoc est, vii Martii, Sole in decimo gradu Piscium, μετατὸ δυνάμει καὶ τῆς ὥρας. At ex eodem Tarrutio Solinus depromit thema natalis urbis, xi kal. Maii, in quam diem conveniebat xxv Arietis, quum ipse Solem in Tauro ponat, Mercurium longissime a Sole, et alia præterea nugatoria, quæ tamen adtribuit Tarrutio, de quo nihil retinuit, præter horam, quam cum eo recte inter secundam et tertiam pronuntiavit. Sed hæc levia. Adponam exemplum, quod fiduciam nationis Genethliacorum aperiat. Theagenes Mathematicus ex iis, quæ Octaviano adolescenti contigerant (quia verum tempus natalis ejus ignorabat) horoscopante Capricorno natum confidenter pronuntiavit:

quem tamen natum proxime Solis ortum diligentissimus scriptor Suetonius tradit, Septembri antiquo, qui tunc conveniebat in Quintilem Julianum, Sole Cancrum obtinente. Quid magis joculari? Qui Cancro circiter Oriente natus est, quomodo ei horoscopabat Capricornus? Et tamen vanus divinator non veritus est pronuntiare, quia horoscopante Capricorno natus esset, ut ipse somniabat, eum rerum potiturum. Sed in illis Veteribus propter artis rudimenta, quæ nondum ad hodiernam perfectionem, vel potius *περιεργίαν* deducta erat, non omnia ad vivum resecanda; et quædam præterea ignoscenda. (Hic Scalig. de falsitate et vanitate artis astrologicæ multa disserit, quæ omittuntur.) Quæcumque igitur ea ars fuit, numquam caruit amatoribus, ut numquam desunt levia ingenia, quæ novitate rerum et futilibus inventis permoventur. Inferiora sæcula omitto: unum felicissimum Augusti occurrit, in quo flos ingeniorum fuit, et inter illustres artes hæc quoque ausa est verticem adtollere, multis magistris clara, præsertim M. Manilio, qui non propter artem nobis carus esse debet; sed quia in eo rudimenta illius priscae astrologiæ manifesta exstant, hactenus etiam a doctis ignorata: qualia sunt Antiscia, duplex modus horoscopi indagandi, thema Athlorum longe diversum a themate geneseos, ratio Canonis horarii, Dodecaeteris genethliaca, Chronocratoriæ signorum, et alia perplurima, quorum in vulgatis præceptionibus nulla exstant vestigia: immo ejuscemodi sunt, ut si hodierni Mathematici ea viderint, commenta nostra esse dixerint, non Veterum instituta; sed puerilia, et ex Grammaticæ fœcibus hausta. (Hic Scaliger Grammaticos quosdam criticos suos insectatur.) Certe ab hujusmodi Astrologis nulla spes salutis adfulgebat tam male accepto poetæ et ab innumeris mendis, et a traiectione non solum unius, sed et plurimorum versuum: quod tantam perturbationem toti operi adtulerat, ut antea ne quid vellet quidem Manilius, satis constaret. Itaque ignoscendum, si nemo illum scri-

ptorem intelligebat, quem adtingere menda non sinebant : boni consulendum, si nemo adtingebat, quem non intelligebat. Jampridem commentarium in hunc ediderat Laurentius Bonincontrius oppido Miniatensi in Italia, vir doctus, ut tum captus erat sæculi ad literas nascentes caput adtollentis. Sed ferendum erat, ab ejus lectione lectorem doctiorem non discedere, si non etiam et poetæ ipsi astrologus nocuisset. Nam si qua in textu Bonincontrii variant a scriptis codicibus, eæ interpolationes sunt a Bonincontrio, et præterea numquam illi verum excidit in re paullo majoris momenti : quum alioquin pervetustum, ut ipse ait, nactus codicem esset : qui tamen melior mihi, quantum conjectura adsequi possumus, non videtur Gemblacensi, quo nos usi sumus : qui nescio quomodo reliquos omnes scriptos bonitate anteit, vel, ut verius loquamur, eo reliqui deteriores sint. Nam nullus bonus est, quotquot exstant hodie. Sed Bonincontrio non multum profuit vetustum codicem nancisci, quo uti nesciit : quem miserum interpretem si suum malum fatum canibus hodiernis objecisset, pejore fato, quam Actæon defungeretur..... Eos (sc. criticos) testes non imploramus, sed ingenuas et generosas mentes, bene natas, liberaliter educatas. Eæ non negabunt nos membra laceri poetæ in suos artus reposuisse, quod isti prohi Philosophi luxare vocant : qui ridebunt, quum signa recte oriri sub æquinoctiali legent, quum progressum arithmeticum in rationibus anaphoricis, in ratione Antisciorum quatuor signa pro uno momento haberi, et propterea illa signa esse *μονόζωνα* : quod item ut in adscensionibus ratio maximæ diei, et minimæ noctis habetur, ita in doctrina *βιωσίμων χρόνων* esse quemdam cursum vitæ humanæ cxi annorum quasi diurnum et Solis, quemdam nocturnum lxxvi annorum, qui Lunæ adtribuatur? (Excurrit Scaliger demonstrans veteribus astrologis Ephemeridum, quas Arabico nomine *ἀλμινίτζα* Porphyrius vocavit, usum fuisse.) Sed ad nostrum Manilium redeo, quem ita

a vetustissimis trajectionibus, et mendorum nescio quot millibus vindicavimus, ut quantum obsoleta facies ejus lectores a se deterrebat, tantum eos novus nitor et cultus restitutus ad se amandum, legendum, et intelligendum invitare possit. Certe ejus liber primus ita utilis adolescentibus futurus est, ut ad sphærica elementa illis viam munire debeat. En illum damus ita a mendis purgatum, ita sibi restitutum, ut vel a tironibus capi possit: ita notis illustratum, ut ex illis et doctrinam poetæ omnem studiosus lector adsequi, et ad commentarios uberiores edendos excitari possit.

II. De Manilio dicturos nulla nos Veterum prosequuntur auxilia. Nam Ovidius, qui omnes æquales sæculi sui poetas, atque adeo sodales suos recenset, nostri hujus non meminit: nisi forte in illis fuerit, quorum nomina referre ait esse longam moram. Neque verisimile est, siquidem omnes commemorasset, hunc prætermisurum eorum temporum æqualem, et tanto ingenio ac facundia poetam (1). Laurentius Bonincontrius Miniatisensis, qui ann. 1484 Commentarium nullius aut perexiguæ frugis in hunc Poetam edidit, primusque publice interpretari conatus est, ait hunc Manilium nostrum non alium esse a Manilio Antiocho, quem astronomiæ conditorem pedibus cretatis inter venalia Romanam nave devectum narrat Plinius: cujus rei firmandæ producit testem nummum argenteum, quem penes se fuisse ait, in quo expressa fuerit imago hominis peregrino habitu,

(1) Ovidium omnino de Manilio tacuisse; nil mirum. Ille enim, Trist. IV, eleg. 10, eos tantum nominat, qui adolescenti sibi familiares fuerant, et Pont. IV, 16, de his agit, qui ante quam exularet, Romæ florebant: Porro Manilius ne Romam quidem incolebat hoc tempore, saltem Ovidio nominari non poterat, quia nullis adhuc scriptis innotuerat. Ovid. l. c. «Essent et juvenes, quorum quod inedita causa est, Adpellandorum nil mihi juris adest». Caterum pari fato Phædrus, Q. Curtius et Velleius Patereculus nulli aliorum Veterum memorantur. Eo.

sphæra juxta caput ejus adposita cum literis MANILI: ejusdem exempli nummum habuisse quemdam Nicolaum Tra-
pontinum familiarem suum scribit Lilius Gyraldus. Mirum
vero Bonincontri argumentum, Antiochenum fuisse, tum
quia peregrino habitu, quasi omnes peregrini essent Antio-
cheni, tum quia Antiochus dictus, quasi Antiochus nomen
gentile potius, quam proprium. Sed nihilominus mirum,
quod ejusmodi nummi hodie in oculis antiquariorum non
reperiantur, quorum nemo talem neque habet, neque vidit
umquam. Iste vero Antiochus a parentibus in patria, quæcum-
que illa fuit, Manilius Romæ a manumissore nominatus, quo-
modo temporibus ultimis Augusti vivere potuit, qui Sullanis
temporibus jam astrologus erat? Vectus enim fuit eadem navi
cum Staberio Erote Grammatico, quem temporibus Sullanis
ludum aperuisse prodit Suetonius annis nonaginta quinque
ante excessum Augusti. Ergo ante tempora Sullana Romam
delatus fuit, ut ultimo Augusti ævo eum annorum cxx plus
minus fuisse statuendum sit, quo tempore Manilius hæc
Astronomica scribebat. Atqui ipse optat sibi contingere
longam vitam ad tantum opus, quod instituit, explican-
dum, lib. I, v. 114:

..... Faveat magno Fortuna labori,
Annosa et molli contingat vita senecta,
Ut possim rerum tantas emergere moles.

Sane senex non est, qui cupit, senex fieri. Probabilius
illi, qui eundem Manilium esse existimant, qui pilam obe-
lisco Augusti imposuerit, scribente Plinio. Sed Plinius Ma-
thematicum vocat, non poetam. Et nos scimus meliorem
poetam, quam Mathematicum fuisse. Hactenus quod ex
aliis de Manilio odorari potuimus. Nam ex ejus scriptis de
patria nihil colligi potest (1). Quod autem peregrinum ex

(1) Bentleius suspicabatur Manilium fuisse ex Asia peregrinum, tum
ex singulari ejus quorundam verborum constructione, tum quia nus-
quam adparet ipsos Romanos hisce artibus adeo mature operam dedisse.

eo caussatur Gyraldus, quod, ut ipsius verbis utar, inquinate loquitur: prius nos debebat docere, quid sit inquinate loqui. Nam si id est βαρβαρισμὸς, ut révera est, quare non indicat barbarismos in scriptore sæculi florentissimi, quo et mancipia ipsa pure et Romane loquebantur? Sed si ulli sunt barbarismi, quare nos fugiunt illi barbarismi, quos deprehendere si non per ingenium non liceret, quod in nobis perexiguum est, tamen usus ipse aperuisset, qui et in nobis aliquis est, et stupidorum etiam est magister. . . . Futilissimo igitur argumento Lilius peregrinum suspicatur Manilium ex sordibus ejus orationis, quæ nullæ sunt. Idiotismos vero in illo esse non paucos animadvertet, qui eum auctorem æquiore animo legerit, quam Gyraldus. Sed idiotismos, et si qua sunt similia, ipsemet poeta excusat tum asperitate materiæ, tum egestate Latini sermonis; contentus nude docere, quod ornate non possit. Neque vero statim omnia damnanda sunt, quæ nitorem sermonis non admittunt: quasi minore cura et ingenio tractanda sint, quæ ab omni cultu eloquentiæ sterilia sunt, quam quæ ornamenta orationis admittunt. Sed ad libros Manilii, unde digressi sumus, revertamur. Manilius igitur, quum ea, quæ a Veteribus Græce tradita erant, Latinis versibus edere instituisset, ut in cæteris, sic in tributione operis sui auctores suos sequitur; qui hanc scriptionem εἰς ἀμύγῃ καὶ συγχαρτικὴν θεωρίαν dividerunt. In priore parte Signorum habitus ad se invicem, et apotelesmata sine suffragiis Stellarum errantium considerantur. In altera planetarum decreta admiscuntur. Verbi gratia, in priore parte, oriente Capricorno reges eduntur. In altera, si oriente Capricorno ille planeta cum illo conjunctus fuerit, aut in suo hypsomate, aut tapino-

Nonnulli autem e duobus versibus lib. IV, 41: « Speratum Hannibalem nostris cecidisse catenis »; et vs. 775: « Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem », efficere conantur Manilium non modo fuisse Romanum, verum etiam Romæ hoc suum poema composuisse; sed Bentleius eos ambos pro spuriis habet, omninoque rejicit. Ed.

mate fuerit, non reges, sed alios nasci. Priorem partem Manilius sex libris explicaverat, quorum quinque hi tantum ad nos, et ne ii quidem ab omni parte integri pervenerunt: quintus enim in penultimis partibus truncus est. Nam quum *συνανατολῶν καὶ συγκαταδύσεων ἀποτελέσματα* docere vellet, *συνανατολᾶς* libro quidem quinto complexus est: in sequente autem libro *συγκαταδύσεων ἀποτελέσματα* persequetur: quod ipse his fatetur, V, 27:

Quæ mihi per proprias vires sunt cuncta canenda,
Quid valeant ortu, quid quum merguntur in undas.

Firmici quidem ætate adhuc supererat, ex quo *συγκαταδύσεων* sphaeræ barbaricæ ἀποτελέσματα, ut *συνανατολῶν*, ex quinto hausit. Alteram partem, quam *συγκρατικὴν θεωρίαν* Græci vocant, quot libris absolverit, jure ignoramus, quia vates non sumus. Absolvisse vero non solum ipsi toties adfirmanti credendum, sed etiam Firmico, qui decreta Planetarum cum ortibus et occasibus Sphaeræ barbaricæ admiscet. Nam ut ortus stellarum totidem verbis, quot Manilius, retulit, ita decreta stellarum ab eodem Manilio esse, dubium non est. Manilius vero nos ad illud opus remittit, ut libro II, 964:

Hæc mihi sub certa stellarum parte canentur.

Libro III, v. 155:

Si bene constiterint stellæ per signa sequentes:
Quarum ego posterius vires in utrumque valeules
Ordine sub certo referam, quum pandere earum
Incipiam effectus.

Item, v. 582:

Sed mihi templorum tantum nunc jura canentur.
Mox veniens mixtura suis cum viribus omnis
Non interpositis turbabitur nudique membris.

Opus suum Augusto dicavit; quod me tacente indicat vel carmen ipsum, I, 7:

Hunc mihi tu Cæsar patriæ princepsque paterque.

Tempus scriptionis post cladem Varianam. Libro I, v. 900 :

Extremas modo per gentes, ut fœdere rupto
Quum fera ductorem rapuit Germania Varum,
Infecitque trium legionum sanguine campos.

Locum scriptionis dedicatio quidem prodit : sed et ipse quoque indicavit IV, 775 :

Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem.

Scriptis igitur Romæ post cladem Varianam, quæ quinquennio Augusti obitum antecessit (1). Hoc Astronomicum una cum auctore suo ignoratum ex bibliothecis Germaniæ erutum primus publicavit vir sæculo suo eruditus Poggius Florentinus (2), jam tum nascente typographia. Quum ab ejus lectione homines deterrerentur, partim difficultate materiæ, partim vitiis scripturæ, et nihilominus quædam in eo auctore caperent, quæ desiderium eorum, quæ non intelligebant, magis accenderent : evocatus Florentiam opido Miniatensi Laurentius Bonincontrius astrologus poetam publice interpretatus est, nactus meliorem codicem, quam quo Poggius usus fuerat : cujus rei testem ipsum producam verbis ipsius, quæ huic loco maxime necessaria sunt : « Sed tamen multa de ipsius nomine perscrutando accepi ab Antonio Pauormita viro doctissimo, atque poeta, quum Alfonso temporibus Neapoli essem, quosdam quinterniones valde perturbatos vetustissimosque, quos ex Bibliotheca Cassinensi se accepisse dicebat, quosque mihi tradidit dirigendos, in quibus in omni librorum principio talis inscriptio erat : C. MANILII POETÆ INLUSTRIS ASTRONOMICON INCIPIT.

(1) Hanc sententiam sequutus est Pingræus, tom. I, Introd. p. 7, et hoc poema scriptum putat in ultimis Augusti temporibus. Ed.

(2) Hujus filius, J. F. Poggius, Manilium edidit Bononiæ, 1474, quæ semper editio prima habita est. Eodem fere tempore vir celeb. *Kanisberg*, seu *Regiomontanus*, eum *Nuremberg*. prodire jussit, non signato impressionis anno. Paulo post, editio altera Italæ, sine anno, prodit, in-4. Ed.

In cæteris libris numerus cum eadem inscriptione. Quos ego quinterniones transcripsi una cum Gallina Siculo, in quibus etiam quosdam versus pluribus locis inveni, quos in exemplaribus Poggii aut impressorum deesse cognovi: de quibus et aliis suo loco dicemus. Cujus vetustissimi codicis auctoritate permotus non verebor affirmare pro C. Manilio impressores M. Mallium scripsisse. Nos quoque libenter ejus sententiæ de prænomine accederemus, nisi aliorum manuscriptorum auctoritas obstaret, qui Marci non Caii prænomen præferunt. Quod autem Bonincontrius dicit se multa in editione priore Poggii emendasse, non dubito, quin ubi textus ejus ab exemplaribus scriptis discrepat, hæc fuerit interpolatio Bonincontrii. Nam Palatinus codex et alius minimum recedunt a textu Bonincontrii, præter ea pauca, quæ constat ab ipso innovata esse. Nos præter Palatinam et alius Germanici codicis lectionem, quæ, ut diximus, pæne eadem est cum textu Bonincontrii, eam quoque nacti sumus, quam ex codice monasterii Gemblacensis libri sui oræ adnotarat Jacobus Susius. Id exemplar Gemblacense cum Palatino et altero Germanico collatum bonum videri possit: quod in Palatino et Germanico nihil boni sit, quod non in Gemblacensi, et pæne semper in textu Bonincontrii reperiatur: quum contra aut multæ præclaræ lectiones expressæ, aut verarum vestigia in Gemblacensi exstent, quæ in reliquis desiderantur. Et tamen ubique judicio opus fuit, ut vera a falsis distingueremus. Denique quamquam Gemblacensi codici multa bona accepta ferimus, tamen in omnibus illis, quæ luxata sunt suis locis, plane cum textu Bonincontrii consentit. Nam in illo quoque signa aquilonia cum austrinis confusa sunt, et circulorum ~~loci~~ non solum alieno loco et ex abrupto posita, sed etiam perplexa circulorum inter se intricatione perturbata est: ut taceam multos versiculos secundo aut tertio loco non raro luxatos: quod ne minimum quidem Bonincontrio oboluit, cujus tamen referebat aut ex arte,

quam profitebatur, suo loco restituere, aut ex tenore contextus non suo loco positos indicare. Nam quid de eo statuendum, qui Colurum æquinocbialem interpretatur Horizontem? Si codicem Gemblacensem prius nancisci contigisset (1), hac editione opus non fuisset: in quo codice luculente confirmantur multa, quæ de conjectura antea emendabamus. Quædam adhuc opus habebant castigatione, quia excedebant captum humanæ conjecturæ: ut et adhuc non pauca relinquimus, quæ opem emendationis codicis expectant. Non dubito tamen et superesse, quæ a meliore ingenio restitui possunt, et ut fiat, optamus. In tertio libro quinquaginta quatuor versus loco suo motos, materia ipsa et tenore sententiæ ita postulantibus, suis sedibus reddidimus: quæ sane est luculenta emendatio: qua lux reddita nobilissimæ disputationi, quæ in illa versuum et sententiarum permixtione a nemine intelligebatur. Eam vero tractionem integrarum disputationum exsectione contigisse animadvertimus, qua homines imperiti Carmen Manilii in capita secuerunt, quum auctor perpetuum epos texuisset. Gemblacensis sane codex longe plura præfert capita, quam vulgatæ editiones. Atque adeo perturbatio versuum magna ex parte nihil aliud est, quam illorum capitum, sive sectionum inter se commutatio. Quum autem omnia Maniliana exemplaria scripta non magnam vetustatem præferant, et ex uno vetustiore archetypo propagata sint: si quis quærat, ab archetypo ne illæ sectiones sint, an recentioris temeritatis: nihil aliud ad hoc respondemus, quam si vetustissimæ sint, hoc mirum non videri, quum in multis vetustis scriptoribus ejusmodi luxationes deprehendantur. Aliquot proferre possemus: una contenti erimus, quæ est

(1) Prima nempe Scaligeri editio prodiiit Parisiis, 1579, in-8; altera Lugduni Batav. 1600, in-4, quam sub oculis habuimus; tertia denique, quam Scaliger pollicebatur, post ejus mortem prodiiit, curante J. H. Bæclero, Argentorati, 1655, in-4, cum variorum observationibus criticis. Eo.

in X *Aeneidos*, 715, ubi Mezentius comparatur apro venatorum telis et latratibus canum lacesito : versus hi sunt suo loco moti (vid. *Virg. ed. nost. t. IV, p. 170. Ed.*):

Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrensens, et tergo decutit hastas.

Reponendi enim post illum,

Sed jaculis tutisque procul clamoribus instant.

Hoc ita esse nemo dubitabit, nisi qui Latine nescit, aut communi sensu caret. Ejuscemodi multas trajectiones in Tibullo et Propertio notavimus. Sed et de Tibullianis jam antea Lilius monuerat. Et tamen invidis et imperitis quibusdam flagitium fecisse videmur, quod has perturbationes extricavimus in Manilio. Sed illa Virgiliana luxatio adeo vetusta est, ut a vetere interprete agnoscat. Dicemus igitur Virgilium ita scripsisse, quia omnes vetustissimi codices ita habent, et omnibus codicibus hodiernis antiquior Servius ita legebat? Non sane, si quid sapimus. Quae auctoritas codicum a perito extorquere poterit, ut Cassiopea cum Canicula simul in eodem hemisphaerio boreali ponantur? Si Astrologia taceret, tamen reclamaret Critice, quae etiam sine ulla ope Astrologiae facile luxatos artus in commissuras suas reponeret: atque adeo cordatus Grammaticus fecisset, quod Bonincontrius ab Astrologia sua petere debebat, si quid in eo aceti Italici fuisset. Quomodo igitur recentiores editiones ad vetera exemplaria, ut aurum ad obrusam, exigendae sunt: ita etiam exemplarium examen in judicii trutina castigandum... Sed redeo ad nostrum poetam, cujus quum priorem editionem adornaremus, concurrere crabronum examina, qui se Mathematicos dicunt: porro Quirites clamare, facinus indignum, hominem ἀστρολογικόν mathematica tractare. Tantus mathematicus visus est illis Manilius, ut nisi a summo mathematico tractari non debuerit. Quid ergo dicent de illis, qui ne in

somnis quidem ullam mathesin viderunt, et tamen illum poetam post nos vexare ausi sunt, quem isti tantum astrologum faciunt? Ego vero tantum abest, ut in hoc poeta tam exquisitam mathesim agnoscam, ut et mediocre desiderem, quum etiam non raro imperitum se earum rerum prodat, quas profitetur.... Sed, ut antea dixi, aliis præsidiis instructum esse oportet, qui Manilium postulat se intelligere, quam nuda Astrologia, et quidem alia, quam recepta. Itaque non solum maxima pars eorum, quæ in carmine Maniliano docentur, abhorrent a scitis doctrinæ receptæ, sed ne bona quidem fide semper ab ipso Poeta docentur, sive aliud agebat, quum illa scriberet, sive, quod verissimum est, quia ea ignoraret. Neque vero ignorandum est, partem illorum errorum non ipsius, sed vetustiorum esse: et unam culpam ejus esse, non quod post tot Veteres peccaverit, sed quod post tot recentiorum castigationes, Hipparchi, Timocharis, et aliorum, vestigiis illorum antiquiorum insistere maluerit. Ab illis enim didicit sub sphaera recta omnia signa recte oriri, et recte occidere. Quam pravam doctrinam Lucanus quum sequeretur, inscitia sua deteriore fecit. Non solum enim sub recta sphaera, sed etiam sub Tropico Cancris recte oriri putat. Nam quum legisset apud illos rudiores priscae matheseos magistros sub recta sphaera Zodiacum ad verticem esse, et omnia signa propterea oriri recte: sciret autem sub Tropico Cancrum culminare borealissimum omnium signorum, hinc putavit totum quoque Zodiacum *μεσσηναι*, et consequenter omnia signa recte oriri. Vidi hunc locum Lucan. IX, 518, seqq. cujus poetæ alios errores hic non disquirimus.

Et in nostro quoque Manilio non pauca sunt non utique ad exemplum Lucani, sed tamen aliena a vero, partim per *λογισμὸν*, partim per imperitiam, sive quod Veteres falso sentientes sequitur, sive quod ea fuit animi ejus sententia: et quidem quatenus exemplo peccat, tanto justiore veniam meretur, quanto gravior ejus esset culpa, si tantus

esset Mathematicus, quantum videri volunt, quibus dolet nos ei manum admovisse : quos tamen ejus mathematices, si qua est in Manilio, imperitos esse adfirmamus, præter pauca, quæ et pueris ipsis nota. Ante editionem nostram ne docti quidem, quid vellet Manilius, et quæ ejus esset Astronomia, sciebant : quæ methodus horoscopi, quid Athla, quod eorum thema : non quod illis aut judicium, aut doctrina defuerit : sed quod in solo Manilio hæc reperiuntur. Manilius autem propter portentosa menda, et integras capitum trajectiones a nemine intelligebatur. Qui enim sola mathesi instructi ad hujus poetæ lectionem sese conferunt, neque alia præsidia comparant, etiam mathesim Manilii, nedum poesim ignorabunt.

Sciant igitur studiosi nos ad Gemblacensis exemplaris fidem omnes castigationes nostras exegisse : nam reliqua scripta Maniliana exemplaria nihil boni habent, quod non in Gemblacensi reperiat, et paucissima sunt illa, præ illis, quæ habet Gemblacense : quod tamen bonum propterea non vocaverim : tantum abest, ut reliqua hoc nomine digna sint. In quibus nos destituit Gemblacense, in illis certissimam conjecturam admovimus : quæ et ipsa quoque in multis nos destituit : ut multa a nobis relicta sint, quæ feliciores industrias exercere possunt. Non enim mathesis Maniliana nos remorata est, sed multa millia mendorum, quorum partem codicis auctoritas, partem ratio expunxit : reliqua a melioribus ingeniis opem expectant..... De Manilio autem nondum statui, magis optandum ne fuerit, illum publice in scholis legi, an dolendum, quod hactenus neglectus jacuerit, poeta ingeniosissimus, nitidissimus scriptor, qui obscuras res tam luculento sermone, materiam morosissimam tam jucundo charactere exornare potuerit, Ovidio suavitate par, majestate superior : uno vincitur, quod non potest manum tollere de tabula, et (quod tam falso, quam immerito Ovidio objectum olim), numquam scit desinere (1), in quo peccat,

(1) Bentleius, monente Pingræo, tom. I, Introd. pag. 17, Manilium

non iudicio, sed fertilitate, et indulgentia styli: qua in re non iudicium, sed animum Ovidio quoque defuisse Quintilianus animadvertit. Est et aliud non leve vitium in nostro, quod nimius in verborum iteratione, quum posset aut parcius eadem, aut alia pro illis usurpare. Itaque criticas aures offendunt illa toties totiesque inculcata, *Sidera, cælum, mundus, per templa, per sidera*: et alia non pauca, quæ ter quater trinis, quaternis continuis versibus infulcit. Hoc ut non mediocre vitium est in nitido scriptore, ita puri sunt ab hac labe principes poetæ, Virgilius et Ovidius. Hoc uno excepto, nihil ad perfectionem absoluti operis in hoc auctore requiras. Inprimis omnia ejus præmia et παρὰβόλαι extra omnem aleam posita sunt. Nihil illis divinius, nihil copiosius, gravius, et jucundius dici potest (1). Sed præstat ex ipso potius, quam ex nostra prædicatione hoc discere. Audiamus igitur olorem canentem.

in hoc excusare tentavit, versus multos spurios dicens ab inscitis librariis insertos esse, quibus a Manilio jam et quidem melius expressa, vitiose iterantur. Pingræus tamen Scaligero omnino adsentitur. Ed.

(1) Hoc de Manilio iudicium sæpissime Barthius confirmavit in Adversariis, e quibus testimonii loco, hæc proferam, pag. 374: «Quantus poeta, quamque eloquens scriptor Manilius fuerit, quantique ingenii, licet vel ex sola descriptione Andromedæ perspicere: quæ paucos Latinæ linguæ conditores habet suspicere; adeo multis orationis acutæ et nervosæ luminibus exornata est». Ed.

M. MANILII ASTRONOMICON^{*} LIBER PRIMUS^{**}.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI.

Astronomicon Manilii in quinque libros tributum est. Primus liber duarum summarum Astrologiæ partium priorem tractat, quæ dicitur Scaligero μετεωρολογική, alijs de mundo et cælo: reliqui quatuor alteram partem, quam vocant ποικιλικήν, cujus prius membrum, hoc est, τὸ πινακικόν, secundus et tertius liber persequitur; alterum, quod vocant ἀποτελεσματικόν, duo postremi; quartus et quintus. — Hoc totum, sive semper fuit (v. 122), ut volunt Peripatetici, sive principium habet, ut sciscunt reliqui Philosophi (125-145), in medio sui terram habet rotundam, quemadmodum et ipsum est absolutæ rotunditatis (206). Alio-

^{*} *Astronomicon*. Liber vetustissimus Cassinensis titulum præfert: - C. Manilii poetæ illustis Astronomicon incipit. Adparet igitur opus ab auctore inscriptum ἀστρονομικόν, non ἀστρονομικῶν, ut Virgilius τὰ γεωργικά. Sic Grætijs Cynegeticon inscripsit puta opus vel volumen, et συνοχτικὸς liber Xenophontis; vid. huj. op. tom. I, p. 33, et conf. pag. 21. En. — De prænomine Marco, quod editiones præferunt, miratur Scaliger, quum vetustissimum omnium Cassineuse exemplar habeat Caimm. En.

^{**} *Liber primus*. Iste liber est de Sphæra mundi. Fayus inscribit de Mundo et Cælo. Scaliger duas ait partes Astronomiæ: alteram quidem, quæ circa stellarum motus versatur; alteram vero, quæ circa effectus ipsos; primam autem secundæ præparatoriam esse. Itaque hunc librum, qui meliori parte meteorologicus est, reliquis præire et tamquam facem prælucere voluit Manilius. En.

qui eadem phænomena in omni inclinatione adparerent, occasus et ortus iidem essent (242). Totam autem molem hanc circa ejus axem spiritus divinus agitat, ejus suprema superfices luecentibus stellarum flammis ornata est: quarum aliæ in Zodiaco positæ sunt, aliæ in aquiloniis, cæteræ in austrinis partibus; quamquam austrinarum quædam pars a nostro conspectu submota est (455). Hæ stellæ in corpora et formas a Veteribus digestæ, ut melius comprehendi possent, dispositis vicibus, immutabili lege semper occasus suos atque ortus peragunt: quo nulum argumentum præsentius, hoc totum ratione ac providentia, non autem forte moveri (483). Aliter numquam ad præscriptos cursus et vadimonia motuum suorum redirent. Itaque quum ab antiquis usque temporibus exploratum sit, easdem motuum in stellis ac vicissitudinum leges servari, erendum utique hos effectus divinæ rationis, non autem fortuitos esse (531). Quamobrem quum hoc absolutissimæ, ut diximus, rotunditatis in medio sui terram instar centri habeat, quantum est a terra ad cæli superficiem, tanta erit sexta peripheriæ totius, adjecto modico discrimine, ex definitione Sphæræ, adjuvante Archimedis epichiremate: et proinde sexta pars peripheriæ bina signa comprehendens æqualis est fere semidiametro universi orbis, minimo discrimine (539-601). Quinque autem circulos parallelos in ejus superficie descriptos imaginamur, qui in quatuor quadrantes, quæ quatuor anni tempora efficiunt, duobus Coluris per polos Mundi ductis secantur (ad v. 628). Duo etiam maximi circuli, Horizon et Meridianus, sese invicem secant non utique immobiles, ut illi quinque, sed pro inclinatione cæli diversa alii atque alii (629-663). Verum hi quidem omnes animo tantum finguntur, oculis autem duo soli potari possunt Zodiacus et Galaxias, qui et ipsi sunt duo maximi circuli (664-752). Sed in Zodiaco duodecim signa, sive ζώδια, hærent; septem vero sidera illum pererrant, quæ ab eo planetæ dicuntur (668). At in Galaxiam heroum animas recipi pleraque omnis vetustas credidit (756-806). Hæc est facies Mundi, cui absolvendæ adji-cienda septem planetarum, et cometarum, aliorumque quæ infra Lunam generantur, consideratio, ut tota meteorologica absolvatur, quam partem priorem Astronomiæ constituimus (807 ad finem).

CARMINE divinas artes, et conscia fati
Sidera diversos hominum variantia casus,
Cælestis rationis opus, deducere mundo
Aggredior, primusque novis Heliconæ movere
Cantibus, et viridi nutantes vertice silvas;
Hospita sacra ferens nulli memorata priorum.

Hunc mihi tu, Cæsar, patriæ princepsque paterque,
Qui regis Augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris,
Das animum, viresque facis ad tanta canenda.

Jam propiusque favet mundus scrutantibus ipsum,
Et rapit æthereos per carmina pandere census.
Hoc sub pace vacat tantum : juvat ire per ipsum

1. *Carminē divinas artes.* Divinas artes, i. e. divinatrices. Sed Salmasio et Fayo divinx sunt cælestes. Sic Horatius : « Imbrium divina avis imminetum ». — *Et conscia fati Sidera.* Quod accepit a Virg. *Æn.* IV, 519 : « Testator moritura Deus, et conscia fati Sidera ». Et sequutus est Ausonius : « Tu cæli numeros, et conscia sidera fati Callebas ».

3. *Cælestis rationis opus.* Scaliger putat hoc e sententia Stoicorum dictum putantium orbem universum mente præditum, et quod ratio homini est, hoc cælum esse mundo. — *Deducere mundo.* Sidera carmine sibi mundo, h. e. cælo deducenda dicit Manilius, ut Virg. *Ecl.* VIII, 69 : « Carmina vel cælo possunt deducere Lunam ».

5. *Et viridi nutantes vertice silvas.* B. ad viridi, quod probat Gronovius. Sic junguntur apte quæ prius laxa erant et hiantia. Sed nihil hiant, si intelligimus movere Heliconæ et silvas : deinde quid vult ferre snæra

ad silvas. — *Nutantes vertice,* ut Virg. *Æn.* IX, 682 : « Adtollunt capita, et sublimi vertice nutant ». Ed.

6. *Hospita sacra ferens.* Sic Virg. *Georg.* II, v. 476 : « Quarum sacra sero ». — *Nulli memorata priorum,* sc. poetarum Latinorum. Sic infra v. 113.

7. *Hunc mihi.* Sic veteres : recentiores *Nunc* ; Bentl. *Tu mihi.* Ed.

12. *Et rapit ætherios.* Gemblac. *Et eupit.* Ex quo docti fecerunt *Et rapit*, optime meo judicio. — *Pandere census.* Omnino scribendum *census*. Ita semper loquitur ; lib. IV, 875 : « inque ipsos Mundi descendere census » ; et lib. III, 72 : « hominis per sidera census ». Sæpe in hoc scriptore *sensus* pro *census* commutatum. Quod semel monuisse, satis fuerit.

13. *Hoc sub pace vacat tantum.* Gemblacensis et Bonincontr. interpungunt : « Hoc sub pace vacat. Tantum juvat ire per ipsum ». Quod non sequemur. — *Hoc sub pace va-*

Aera, et immenso spatiantem vivere cælo,
 Signaque et adversos stellarum noscere cursus. 15
 Quod solum novisse parum est : impensius ipsa
 Scire juvat magni penitus præcordia mundi :
 Quaque regat generetque suis animalia signis
 Cernere, et in numerum, Phæbo modulante, referre.
 Bina mihi positis lucent altaria flammis : 20
 Ad duo templa precor, duplici circumdatus æstu,

eat tantum. Ita loquitur Germanicus, quæ hæc Maniliana interpretatur, Phæn. v. 10: « procul arma silereut? Nunc vacat audaces ad cælum tollere vultus, Sideraque et varios cæli cognoscere motus ». Et post: « Hæc ego dum lætis cogor prædiscere Musis, Pax tua, tuque adsis uato, numeque secundes ». Nam Germanicus intelligit de templo Pacis quod Augustus consecraverat.

15. *Signaque.* Signa quidem habemus et eorum effectus in opere Manilii exposita; de stellis an fidem liberaverit, non est quod dubitemus, quum alibi non semel uos ad illud opus remittat. — *Et adversos stellarum.* Stellarum quique, item Solis, et Lunæ ab occasu in ortum cursus est. Eum sero didicerunt Græci. Seneca Naturalium libro septimo scribit, Democriti tempore Græcis nouum comprehensum fuisse Planetarum cursum, et ab Eudoxo primum in Græciam delatum. Quod verum est. Nam tres isti profectiois in Ægyptum socii Plato, Eudoxus, Euripides, ab Ægyptiis didicerunt, et primi omnium Græcorum populares suos id docuerunt.

18. *Quæque regat.* Inepte. Non enim quæ animalia regit Zodiacus, vult scire: regit enim omnia; sed qua regit. Scribe igitur, *Quaque*

regat. Quid est absurdum vulgari lectione? — B. *terrena suis.*

19. *Et in numerum, Phæbo modulante, referre.* Sic iust. 22: « certa tum lege cauentem ». Alii quidem apud Romanos prosaico sermone teutaurunt, Varro, Nigidius, qui utramque Sphæram, barbaricam scilicet et Græcanicam conscripsit. Apud Græcos Phænomena versibus ediderunt Eratostheues, Aratus, Hegesianax, Hermippus, teste Ptolemæo rege Ægypti, in epigr. quod in præmonitione ad Avienum Aratea dedimus, huj. op. tom. V, p. 534. Ed. — Sed et Ovidius post M. Tullium Aratea Phænomena vertit, et post eum Germanicus. Apotelesmata unus Veterum, quod sciam, versibus scripsit Dorotheus Sidonius, quem legerunt Arabes, Omar, Messaalla, auctor Alcabitii: ita ut auctore octingentos annos eum auctorem exstitisse non dubitemus. Ed.

20. *Bina mihi positis.* Perperam Lilius Gyraldus censet his verbis Manilium dicere, se his vatem esse. Atqui duplicia sacra sibi obeunda testatur, styli, et materiæ, poetices, et astronomicæ. Utrumque enim iuuentum Deorum. Propterea dixit: *Carminis et rerum.* Altero scriptiorem, altero materiam designat. Itaque duo templa adeunda dicit.

Carminis et rerum : certa tum lege canentem
Mundus et immenso vatem circumstrepit orbe,
Vixque soluta suis immittit verba figuris.

Quem primum infernis licuit cognoscere terris
Munera cælestum ? quis enim, condentibus illis,
Clepsisset furto mundum, quo cuncta reguntur ?
Quis foret humano conatus pectore tantum,
Invitis ut Dīs cuperet Deus ipse videri,
Sublimes aperire vias; imumque sub orbem
Et per inane suis parentia finibus astra,
Mominaque, et cursus signorum, et pandere vires ?

22. *Certa tum lege canentem.* Ita distinxi-
mus. Nam totus versus con-
tinuatus est in editionibus. Ut valde
falli eum necesse sit, qui legebat,
certa eum lege. Res et puero patet.

23. *Immenso vatem circumstrepit orbe.* Hoc dicit, tamquam Mundus
nova verba novæ materiæ explican-
dæ illi suggerat. *Soluta*, i. e. arti-
culata verba dicit, quæ vix sibi
suggeri conqueritur ; quia intacta
Latinis Cæcæniæ materia. Itaque
verba ægre sibi suppetere ; et nova
formanda, propter patrii sermonis
egestatem : quod et Lucretius in no-
væ materiæ incepto conqueritur.
Figuras vocat notiones verborum,
imitatione Græcorum, qui ἁπα-
ρτυσµοῖς dicunt.

25. *Quem primum infernis.* Gem-
blacensis et B. et Pingr. *Quem pri-
mum interius...cælum.* Sed necessa-
ria est vox *infernis*. Quis ab his
locis infernis ad illa superna pene-
trasset ? et *interius* infra recurrit. —
Negat tamen B. *infernas terras* dici
posse. — *Quem primum licuit*, usita-
tius *cui primo*. Sed natæ linguæ Latine
vult accusativam, consuetudo
Græca dativum. Plaut. Pseud. act.

I, sc. 1, vs. 14 : « licet me id acire
quid sit ». Ed.

26. *Quis enim condentibus illis.*
B. *volentibus* plane ex conjectura,
quamvis ingeniosa. Sic II, 127 :
« Quis neget esse nefas invitum
prendere Mundum ? »

29. *Invitis ut Dīs.* Inepta inter-
punctio totam sententiam turbavit.
Non enim interpungendum post
videri, ut fecit B. et F. Quis tantum
opus adgredi ausus esset, nempe
sublimes aperire vias, ut cuperet
Deus videri ?

30. *Imumque sub orbem.* Sed ipse
imum orbem opponit inani, id est,
aeri ; altero inferius hemisphærium,
altero superius intelligit.

31. *Finibus.* F. habet *legibus*, non
male, sed quod nulli codices ad-
struunt, Ed.

32. *Nominaque et cursus.* Scribe
Mominaque et cursus. Creberrime
hoc verbo utitur. Sed nusquam re-
peries, nisi depravatum. Sic in Ætna
olim correximus : « Spiritus inflat
enim, momen languentibus aer ». In
aliis quoque auctoribus pariter
depravatum reperies. B. *pondera*,
vires.

Tu princeps, auctorque sacri, Cyllenie, tanti:
Per te jam cælum interius, jam sidera nota;
Major uti facies mundi foret, et veneranda 35
Non species tantum, sed et ipsa potentia rerum:
Sentirentque Deum gentes, quam maximus esset:
 *Quis sua disposuit per tempora, cognita ut essent
 *Omnibus et mundi facies, cælumque supernum.
 Et Natura dedit vires, seque ipsa reclusit;
 Regales animos primum dignata movere,

33. *Tu princeps.* Tu, inquit, Mercuri, auctor mihi es tanti sacri ad duo altaria obeundi, carminis et rerum. Tu enim primus astronomiam de cælo in terras deduxisti. Neque enim homines soli id adepturi erant, Diis occultantibus. Sed propterea placuit Diis, ut a te Deo hæc indicarentur, *Major uti species Mundi foret.* Ægyptios astronomiam didicisse, docente Mercurio, omnes libri loquuntur. Propterea illi divinus honores Ægyptii habuerunt, et primum mensem illi cognominem fecerunt. Firmicus, lib. III, cap. 1: « Mundi itaque genitricem hanc esse voluerunt, sequuti Æsculapium, et Anubim, quibus potentissimum Mercurii numen istius scientiæ secreta commisit ».

34, 35. *Perte jam cælum interius jam sidera nota:* *Sublimes aperire vias,* Sic hæc hiulea, et quo referrentur, non habentia, Scaliger reflexit, dicens: Nos contendimus, duos illos versiculos, *Tu princeps, auctorque sacri*, etc. traducendos ante illum, *Major uti facies.* Cui mortalium licuisset cælum in terra cognoscere, aut quis, sine ope Deorum, ausus fuisset tam arduum facinus inceptare. sublimes vias cæli aperire, et cursus signorum? Ne-

mini saue mortali hoc licuisset primo aperire. Quis ergo aperuit? Deus, non homin. Mercurius enim auctor tantæ rei. Quare? ut major species, majorque auctoritas rei accederet, si Mercurius, quam si homo auctor rei diceretur. — Bentleius autem hos versus alio ordine edidit, quem non sequitur Pingr. En.

38. *Quis sua disposuit per tempora,* nunc sic legendum, non qui: sed Fayus hoc defendit. Quibus sua negotia Deus disposuit per tempora. Non enim Deus sua, sed hominum negotia intelligitur disposuisse per tempora. Isti autem duo versus aberant a Gemblacensi, et eos omitit Pingr.

40. *Et Natura dedit vires.* Ita Gemblacensis. F. *Naturæque.* Deus disposuit omnia per tempora mortalibus, ut, etc. Natura autem eorum animos ad contemplationem sui movit.

41. *Regales animos.* Plinius, XXX, 1: « Viri ingentes, supraque mortalium naturam tantorum munusculi lege deprehensa ». Mox: « Macte ingenii est cæli interpretes, rerumque naturæ capaces, argumenti repertoires, quo homines, Deosque vicistis ».

Proxima tangentes rerum fastigia cælo :
 Qui domuere feras gentes Oriente sub ipso ,
Quas secat Euphrates, in quas et Nilus inundat,
 Qua mundus redit, et nigras super evolat urbes. 43
 Tum qui templa sacris coluerunt omne per ævum ,
 Delectique sacerdotes in publica vota
 Officio vinxere Deum, quibus ipsa potentis
 Numinis accendit castam præsentia mentem,
 Inque Deum Deus ipse tulit, patuitque ministris. 50
 Hi tantum movere decus, primique per artem
 Sideribus videre vagis pendentia fata.
 Singula nam proprio signarunt tempora casu ,
 Longa per assiduas complexi sæcula curas :
 Nascendi quæ cuique dies, quæ vita fuisset; 55

43. *Proxima tangentes*. Adtingentes mente et concipientes res superas atque cælestes.

44. *Quas secat Euphrates*. Alii *quas ferat*; sed legendum *Quas secat*. Ita olim correximus. Ita habet Gembl. Sic Virgil. *Pinguis culta secat*, de Tiberi. Sed quis dixit *secare gentes*? Unde B. hunc versum pro spurio proscibit. Gronov. substituebat *rigat*, sed B. *rigas gentes* deridet. Ed. — Babyloniorum autem et Ægyptiorum inventum esse Astrologiam adtestatur Aristoteles.

45. *Qua mundus redit*, i. e. sub ipso orientis limine, qua mundus redit supra horizontem. Sic III, 586, de cardine orientali : « Si bene consilerit primo sub cardine Luna, Qua redit in terras mundus ». Primus quidem Eudoxus ab Ægyptiis Astronomiam in populares suos Græcos deduxit. Berosus autem a popularibus suis Chaldeis Genethliologiam in Græcos. Vitruvius;

« Forum autem inventiones, quas scriptis reliquerunt, qua solertia, quibusque acuminibus, et quam magni fuerint, qui ab ipsa Chaldaeorum natione profuxerunt, ostendunt; primusque Berosus in insula, et civitate Coa consedit, ibique aperuit disciplinam ». Plinius scribit, ob divinas prædictiones, ipsi statuam inaurata lingua ab Atheniensibus publice dicatam.

48. *Officio vinxere Deum*. F. et veteres quædam habent *junxere*. Correximus olim *vinxere*. Cui emendationi adslipulatur cod. Gemblæ.

50. *Inque Deum Deus ipse tulit*. Deus ipse Deum in ipsos immisit. Sic apud Maronem *Plenè Deo*. — *Inque tulit pro Igulitque*. Ed.

53. *Proprio casu*. Scaliger conjecit *propria causa*, quia infra v. 106 : « Quæ postquam in proprias deduxit singula causas ». Male Fayus interpretatur *casu pro fato*. Ed.

55. *Nascenti* habet B. non male.

In quas Fortunæ leges quæque hora valeret;
Quantaque quam parvi facerent discrimina motus.

Postquam omnis cæli species, redeuntibus astris,

Percepta in proprias sedes, et reddita certis

Fatorum ordinibus sua cuique potentia formæ;

Per varios usus artem experientia fecit,

Exemplo monstrante viam; speculataque longe

Deprendit tacitis dominantia legibus astra,

Et totum alterna mundum ratione moveri,

Fatorumque vices certis discurrere signis.

Nam rudis ante illos nullo discrimine vita

In speciem conversa, operum ratione carebat,

Et stupefacta novo pendebat lumine mundi:

Tum velut amissis mœrens, tum læta renatis

Sideribus; variosque dies, incertaque noctis

Tempora, nec similes umbras, jam Sole regresso,

Jam propiore, suis poterat discernere caussis.

Necdum etiam doctas solertia fecerat artes,

Terraque sub rudibus cessabat vasta colonis.

— *Nascendi quæ cuique dies. Nascendi diem*, pro die natali vix dici B. putat. Ed.

58. *Redeuntibus astris*; vid. v. 45.

59. *Percepta*. Sic omnes. B. solus habet *Descripta*, sed veteres codices *præcepta*. Ed.

62. *Exemplo monstrante viam*. Hoc enim adnotatum posteris tradiderunt per exempla et genituras, quas deduxerant ex observationibus multiplici exemplo confirmatis, quas ideo Ptolemæus vocat *γινώσκουσιν παραδειγματικά*.

64. *Et totum alterna*. Si non est error, nove alternam vocat, quæ reedit in orbem. Sed memini tria hæc, *æterna, alterna, æthæra* in hoc auctore, vitio librariorum, inter se

commutari. Itaque menti auctoris magis conveniens est, ut *æterna* legatur. Sic Scal. sed B. *alterna* servat: et II, 402: « Ut sociata forent alterna sidera sorte ».

65. *Fatorumque vices certis discurrere signis*. Sic Scal. pro *discernere*, quod quidem videtur ex vs. 72 hæc irrepisse.

69. *Tum velut amissis mœrens*. Hoc intelligit de defectibus siderum, Lunæ præsertim et Solis, qui ignaris gentibus terrorem injiciebant.

71. *Jam sole regresso*, quod verum est. Hæc. volebat nec; sed jam geminatum requiritur.

72. B. habet *impar cognoscere*: nec enim non ab *similes*, separandum est, et auctor voluit non po-

Tuncque in desertis habitabat montibus aurum, 75
 Immotusque novos pontus subduxerat orbes;
 Nec vitam pelago, nec ventis credere vota
 Audebant; sed quisque satis se nosse putabat.

Sed quum longa dies acuit mortalia corda,
 Et labor ingenium miseris dedit, et sua quemque 80
 Advigilare sibi jussit fortuna premendo,
 Seducta in varias certarunt pectora curas,
 Et quodcumque sagax tentando repperit usus,
 In commune bonum commentum læta dedere.
 Tunc et lingua suas accepit barbara leges, 85
 Et fera diversis exercita frugibus arva,
 Et vagus in cæcum penetravit navita pontum,
 Fecit et ignotis itiner commercia terris.

terat; impar quidem hanc difficultatem tollit; sed nulli adstantiunt codices. Ideo versu præcedenti Huet. legebat *nee Sole*, quod fieri non posse vidimus uot. sup. Ed.

76. *Immotusque novos*. Nou frustra dixit novos orbes, propter Britanniam paullo aute sua tempora a C. Julio Cæsare detectam, quam novum orbem vocabant.

78. *Sed quisque satis se nosse*. B. *se quisque satis novisse*. Nihilo melius. Duplicem sensum hic versus recipit: seu contenti erant semetipsos nosse; seu putabant se satis scire. Illum tamen sensum omnes elegerunt.

81. *Advigilare sibi jussit fortuna premendo*. Premendo eos Fortuna acuit, quasi dicat, Necessitas curas acuit; ut «durisque urgens in rebus egestas». Theocritus: Ἀ πείνῃ, διόπνευε, πόνα τὰς τέχνας ἑρπίει. Nam id plane est, quod autes dixit: «Et labor ingenium miseris dedit».

83. *Et quodcumque*. Sic Gemblacensis. Antea *quæcumque*.

84. *In commune bonum*. B. legendum putat in commune novum... dederunt. Et novum commentum dicit, quod usus modo repererat. Sed reclamant universi codices. Ed.

85. *Tunc et lingua suas accepit barbara leges*. Proprie loquitur. Nam contraria methodo, lingua, quæ leges ignorat, aut violat, βαρβαρισμὸς dicitur.

86. *Et fera diversis*. Quemadmodum dixit barbaram linguam accepisse leges, ita et fera arva domita fuisse.

88. *Fecit et ignotis itiner*. Sic vet. excepto Ven. qui *iter in*. *Itiner*, vox antiquata pro *iter*. — B. legit *iter in*, et explicat: Fecit (navita) et terris ignotis iter, commerciorum caussa. Ovid. Metam. IV, 69: «Et voci fecistis iter», et Metam. XV, 106: «Fecit iter sceleris». Art. Am. II, 33: «In tabules multis hæc via fecit iter». Ed.

Tum belli pacisque artes commenta vetustas.
Semper enim ex aliis alia proseminat usus.

90

Ne vulgata canam : linguas didicere volucrum,
Consultare fibras, et rumpere vocibus angues,
Sollicitare umbras, inumque Acheronta movere,
In noctemque dies, in lucem vertere noctes :
Omnia conando docilis solertia vicit :

95

Nec prius imposuit rebus finemque modumque,
Quam cælum adscendit ratio, cepitque profundam
Naturam rerum caussis, viditque quod usquam est :
Nubila cur tanto quaterentur pulsa fragore,
Hiberna æstiva nix grandine mollior esset,
Arderent terræ, solidusque tremisceret orbis ;
Cur imbres ruerent, ventos quæ caussa moveret,
Pervidit, solvitque animis miracula rerum :
Eripuitque Jovi fulmen, viresque tonandi,
Et sonitum ventis concessit, nubibus ignem.

100

Quæ postquam in proprias deduxit singula caussas,
Vicinam ex alto mundi cognoscere molem
Intendit, totumque animo comprehendere cælum :
Adtribuitque suas formas, sua nomina signis,

90. *Semper enim ex aliis alia.* Sic Gemblac. et Boninc. habebat *alia*. Scal. *alias*, nempe artes; sed *alia* servandum : non solum artes, sed res quascumque. Producit finalem *alia*, ob cæsnram et sequens *proseminat*.
91. *Ne vulgata.* Sic Gembl. Male Sc. et vulg. *Nec.*—*Linguas didicere volucrum.* F. *volucrum prædicere linguas*.

96. *Modumque.* Sic Scal. alii vet. B. Pingr. *manumque*.

97. *Cepitque profundam Naturam rerum caussis.* B. *refingit cepitque profundis Naturam rerum claustris*.

103. *Solvitque animis miracula re-*

rum. Lucretius, I, 147 : « Et finem statuit capedinis, atque timoris ».

104. *Eripuitque Jovi fulmen, viresque tonandi.* Sic omnes, sed Scal. *nomen viresque tonantis.* Exsolvit animos superstitione, et caussas, quæ Deorum mythologiis adscribebantur, ab ultima natura repetivit : quod ab Epicuro suo factum Lucretius gloriatur. Recentiores *tonandi*, et sic B. Pingr.

109. *Adtribuitque suas formas.* Proprio sensu : nam formæ dicuntur astris, quæ certo ordine constant. Contra ἀπόρροτοι ἀστέρες, quæ nullam constellationem efficiunt.

Quasque vices agerent certa sub sorte notavit: 110
 Omniaque ad numen mundi faciemque moveri,
 Sideribus vario mutantibus ordine fata.

Hoc mihi surgit opus non ullis ante sacratum
 Carminibus: faveat magno Fortuna labori,
 Annosa et molli contingat vita senecta, 115
 Ut possim rerum tantas emergere moles,
 Magnaque cum parvis simili percurrere cura.

Ac quoniam cælo descendit carmen ab alto,
 Et venit in terras fatorum conditus ordo,
 Ipsa mihi primum Naturæ forma canenda est, 120
 Ponendusque sua totus sub imagine mundus:
 Quem sive ex nullis repetentem semina rebus
 Natali quoque egere placet, semperque fuisse,
 Et fore, principio pariter fatoque carentem:
 Seu permixta Chaos rerum primordia quondam 125
 Discrevit partu, mundumque enixa nitentem

110. *Certa sub sorte notavit.* Sic Geinblac. quod retinemus. Ita semper loquitur; non lege.

116. *Tantas emergere moles.* Ἀρχαῖος moles pro fluctibus. Altius: «tantas moles fluctuum».

120. *Ipsa mihi primum Naturæ.* Adgreditur ad describendam Sphæram Mundi, quæ præit Apotelesmaticæ, ut antea diximus.

122. *Quem sive ex nullis.* Sententia Aristotelis, quem nunc designat. Is, ut probet Mundum increatum, inter alia a similitudine orbis circularis, ita concludit in secunda figura: Quod circulariter movetur, nullum contrarium habet. Quod nascitur, et denascitur, contrarium habet. Quod igitur circulariter movetur, neque nascitur, neque denascitur. Vide primum de cælo.

125. *Fatoque carentem.* Fatum mo-

re suo mortem ipsam vocat Maui-
 lius; et subinde conjungit hæc ut
 contraria, natalem et fatum, ut Ari-
 stoteles ait, natum et exitum. Reli-
 quos Philosophos, qui negant mun-
 do principium esse, vide apud
 Censorinum. — *Seu permixta Chaos.*
 Sive Mundus principio caret; ut
 vult Aristoteles: sive principium ha-
 bet, ut Ægyptii. Æsculapins Ægy-
 ptius vetustissimus scriptor, in sua
 Myriogeursi dixit, in posterioribus
 partibus, Libræ compositionem Mun-
 di factam, eumque fuisse natalem
 Mundi. Firmicus de Libra: «Cætera
 enim ad XXX numeros collocan-
 tur. In istis enim posterioribus par-
 tibus terra dicitur esse composita,
 ut barbarica ratio confirmat». Bar-
 barica ratio est Ægyptiaca, ut alibi
 ostendimus. Libram intelligit Ægy-
 ptiaci parapegmatis Dionysii, aut

Fugit in infernas caligo pulsa tenebras :

* Sive individuïs, in idem reditura soluta,

* Principiis natura manet, post sæcula mille :

* Et pæne ex nihilo sumptum est, nihilumque futurum,

* Cæcaque materies cælum perfecit et orbem :

Sive ignis fabricavit opus, flammæque micantes,

Quæ mundi fecere oculos, habitantque per omne

Corpus, et in cælo vibrantia fulmina fingunt :

Seu liquor hoc peperit, sine quo riget arida rerum

Materies, ipsumque vorat, quo solvitur, ignem :

Aut neque terra patrem novit, nec flamma, nec aer,

Aut humor, faciuntque Deum per quatuor artus,

Et mundi struxere globum, prohibentque requiri

Ultra se quidquam : quum per se cuncta creentur,

Hipparchi, XXVII Septembris Juliani. Ergo finis ejus XXVI Octobria Juliani, ubi sane mundus creatus. Vide librum quintum de Emend. Temp. cap. de conditu rerum.

128. *Sive individuïs.* Ἀτόμους. Eandem cæcam materiem quum vocat, usus est verbo Epicurei dogmatis. Hos quatuor versus omittit Pingr. quamquam in omnibus scriptis et editis legantur.

130. *Et pæne ex nihilo sumptum,* id est, cæpit. Pæne nihilum vocat τὸν ἄτομον, qua Epicurus nihil exiguus in rerum natura esse dicebat: quod valde exagitat Cicero de Finibus.

132. *Sive ignis fabricavit.* Dogma Heracliti. Addit Pingr. quosdam nostræ ætatis Physicos hanc opinionem refovisse.

133. *Habitantque per omne Corpus.* Ita sine huj. lib. 851: «Sunt autem cunctis permixti partibus ignes, Qui gravidas habitant fabricant fulmina nubes».

135. *Seu liquor hoc peperit.* Thaletis Milesii sententia.

136. *Ipsumque vorat.* Ex Gemblacensi legimus antea vocat. Firmicus scribit, libro tertio de igne et aqua, alterum per alterum destrui, et ex eo interitu primi status integrationem sequi. Liquor igitur vorat ignem, et ignis liquorem: alter alteri pestis est. Censorinus refert, Aristotelem scripsisse maximæ anni hiemem esse inundationem, ætatem vero inflammationem, et alterum ab altero alterius destrui. — Benth. vult ipsumque creat, sed ex mera conjectura; eleganter tamen, ob præcedens peperit. Sed mirum est ignem aqua creari. Ed.

137. *Aut neque terra patrem.* Patrem, fabricatorem: contra Platonis Timæum, in quo Deus opifex mundi adstruitur.

138. *Faciuntque Deum per quatuor artus.* Deum, τὸ πᾶν, cujus artus, hoc est, membra, quatuor elementa,

Frigida nec calidis desint, aut humida siccis,
 Spiritus aut solidis; sitque hæc discordia concors,
 Quæ nexus habiles et opus generabile fingit,
 Atque omnis partus elementa capacia reddit:
 Semper erit genus in pugna; dubiumque manebit, 145
 Quod latet, et tantum supra est hominemque Deumque.

Sed facies, quacumque tamen sub origine, rerum
 Convenit, et certo digestum est ordine corpus.
 Ignis in æthereas volucer se sustulit auras,
 Summaque complexus stellantis culmina cæli, 150
 Flaminarum vallo naturæ mœnia fecit.

Proximus in tenues descendit spiritus auras,
 Aeraque extendit medium per inania mundi.
 Ignem flatus alit vicinis subditus astris.

Tertia sors undas stravit, fluctusque natantes 155
 Æquora perfudit toto nascentia ponto,

secundum veteres Theologos, qui illa universi partes dicunt, ideoque non creata.

143. *Quæ nexus habiles, et opus generabile fingit.* Neque de hac lectione dubitaverit, nisi qui superiora non intelliget. Nexus vocat elementorum conjunctiones; estque idem, quod non dudum dixerat: «Frigida nec calidis desint, aut humida siccis».

144. *Atque omnis partus elementa capacia reddit.* Male olim rapacia reddunt. Nam de eadem concordia discordi, quæ nexus habiles reddit, sermo est, et ideo quæ reddit elementa omnis partus rapacia, aut capacia.

146. *Quod latet, et tantum supra est hominemque Deumque.* Nunquam, inquit, ejus rei origo patebit, utpote, quæ lateat, atque adeo supra ipsum Deum sit, nedum hominis

captum. Impia illa sententia illorum Græcorum et Latinorum, Ne Deo quidem possibile esse, quod Plinius dixit rem Deo improbare, lib. II, de Hipparcho. Rectissima emendatio. Nam tñ superest ineptissimum erat.

147. *Sed facies, quacumque, etc.* Quæcumque, inquit, est origo mundi, sive principium habet, sive non (nam id in dubio est), non dabitur de forma ejus.

149. *Auras.* B. habet oras.

152. *Descendit.* B. mutat in cecidit.

154. *Ignem flatus alit.* B. vult *Ignem ut flatus alat.*

156. *Æquora perfudit.* Trajectio Maniliana, *Fluctus natantes Æquora perfudit*, id est, fluctus natantes findit per æquora. Sic supra: «Inque Deum Deus ipse tulit». Deus Deum intulit. Sed B. emendat *Æquoraque effudit*, quia in nostra, quæ Hnetii

Ut liquor exhalet tenues atque evomat auras,
Aeraque ex ipso ducentem semina pascat.

Ultima subsedit glomerato pondere tellus,
Convenitque vagis limus permixtus arenis 160
Paullatim ad summum tenui fugiente liquore.
Quoque magis puras humor secessit in undas,
Et siccata magis strinxerunt æquora terras,
Adjacuitque cavis fluidum convallibus æquor;
Emersere fretis montes, orbisque per undas 165
Exsiliit, vasto clausus tamen undique ponto.

* Imaque de cunctis mediam tenet undique sedem.
Idcircoque manet stabilis, quia totus ab illo
Tantumdem refugit mundus; fecitque cadendo
Undique ne caderet: medium totius et imum est. 170
*Ictaque contractis consistunt corpora plagis,
Et concurrento prohibent in longius ire.*

Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret cursum, mundi subeuntibus astris,
Phœbus ad occasum, et numquam reinearet ad ortum: 175
Lunave submersos regeret per inania currus:

est, lectione videtur deesse conjunctio, et Bentleio præiverat Barth. Pingr. — Idem distinguit post nantes.

167. *Mediam tenet undique sedem.* Hunc versum spnrium dicit B. ima enim orbi non convenit.

169. *Fecitque cadendo Undique ne caderet.* Idem infra, v. 181: « Qua cadat, et subeat cælum, rursusque resurgat ». Parmenidem vide. Ed.

171. *Ictaque contractis.* Partes terræ in medium feruntur: pondus enim habent, donec ad medium pervenerint. Nam quod pondus habet, et secundum pondus movetur, id eo usque movetur, quoad perve-

niat ad medium, siquidem nihil impediverit. Quum igitur omnes partes in medium vergant, et minores a majoribus truantur, ac densentur, propterea quod majores semper urgeant vi sua, quia scilicet pollent minoribus: eo facto tandem globi forma prodit: veluti quum e cera pila sit, semper id, quod inæqualiter exstat, ac protuberat, in medium truditur fingendo.

173. *Quod nisi librato.* Contra Xenophanem. Pendere enim terram negabat, quam potius deorsum in infinitum jacere contendebat.

176. *Lunave submersos regeret per inania currus.* Submersos dicit, quod

Nec matutinis fulgeret Lucifer horis,
 Hesperos emenso dederat qui lumen Olympo.
 Nunc quia non imo tellus dejecta profundo,
 Sed medio suspensa manet, sunt pervia cuncta; 180
 Qua cadat, et subeat cælum, rursusque resurgat.

Nam neque fortuitos ortus surgentibus astris
 Nec totiens possum nascentem credere mundum,
 Solisve assiduos partus, et fata diurna:
 Quum facies eadem signis per sæcula constet; 185
 Idem Phœbus eat cæli de partibus iisdem;
 Lunaque per totidem luces mutetur, et orbes;
 Et natura vias servet, quas fecerat ipsa,
 Nec tirocinio peccet; circumque feratur
 Æterna cum luce dies, qui tempora monstrat 190
 Nunc his, nunc illis eadem regionibus orbis:
 Semper et ulterior videntibus ortus ad ortum
 Occasumque obitus cælum cum Sole perennet.

ex inferioribus partibus supra horizontem producantur. Unde adstruit argumentum de rotunditate terræ. Quomodo enim submersos currus in lucem promeret, si terra non esset rotunda?

180. *Sed medio suspensa manet, sunt pervia cuncta.* Conclusio. Quia tellus in medio sita est, secundum ea, quæ demonstrata sunt: ergo omnia pervia sunt. Super subterque terram omnia patent: versiculus sequens alio pertinet.

184. *Solisve assiduos partus.* Puérilis et ridícula Heracliti sententia. Dicebat Solem ac cætera astra ignem esse: quum in oriente sint, accendi, propter ejus partis calorem: in occasu extinguï, propter frigiditatem, quæ in occidentis partibus est. — *Et fata diurna.* Assiduos partus, et fata diurna Solis intelligit

quotidianam Solis formationem et interitum, quod vaticinabatur Heraclitus. Jamdudum monuimus τὴν φθορὰν fatum verti a Manilio.

185. *Quum facies eadem signis per sæcula constet.* Post hunc versum continuandus est ille, qui quintus ante hunc legebatur. Itaque versus, ita ut dedimus, continuandi: plana sententia. Non, inquit, possum credere Solem aut Mundum quotidie renasci, quum videam easdem vices cæli et astrorum: cælum eadem parte semper surgere, et occidere, Lunam et Solem eosdem circuitus servare.

191. *Nunc his, nunc illis.* Quum, inquit, eadem tempora sint semper iisdem regionibus orbis, et ulterius videntibus ortus ad ortum, et contra obitus ad obitum continuetur cum ipso Cælo et Sole.

Nec vero tibi natura admiranda videri
 Pendentis terræ debet, quum pendeat ipse 195
 Mundus, et in nullo ponat vestigia fundo:
Quod patet ex ipso motu, cursuque volantis;
 Quum suspensus eat Phœbus, cursumque reflectat
 Huc illuc, agiles et servet in æthere metas;
 Quum Luna et stellæ volitent per inania mundi, 200
 Terra quoque aerias leges imitata pependit.

Est igitur tellus mediam sortita cavernam
 Aeris, e toto pariter sublata profundo,
 Nec patulas distenta plagas, sed condita in orbem
 Undique surgentem pariter, pariterque cadentem. 205
 Hæc est Naturæ facies: sic mundus et ipse
 In convexa volans teretes facit esse figuras
 Stellarum; Solisque orbem, Lunæque rotundum
 Adspicimus, tumido quærentis corpore lumen,
 Quod globus obliquos totus non accipit ignes. 210

Hæc æterna manet Divisque simillima forma,
 Cui neque principium est usquam, nec finis; in ipso

194. *Nec vero tibi natura admiranda.* Duo proposuit, situm terræ et ejus formam. De situ jam absolvit; sequitur forma, quam rotundam concludit.

204. *Nec patulas distenta plagas.* Non in immensam planitiem extenditur. Hæc erat Anaximandri opinio.

209. *Tumido, i. e. convexo.*

210. *Quod globus obliquos.* Quia quo propior Soli, eo obliquius illustratur.

211. *Hæc æterna manet Divisque simillima forma.* Aristoteles mundo universo formam rotundam adtribuit a necessitate, ne scilicet vacuum extra relinquat: quod tamen

autem eum dixerat Empedocles. Astronomi ex sideribus rotundam formam colligunt. Platonici vero ita colligunt: Quod tenuissimum, simplicissimum et maxime similiarium partium sit æther: similiarium autem similes superficies. Ejusmodi vero sunt soli circuli inter planas figuras, globi inter solidas, etc.

212. *In ipso, i. e. in se ipso,* nt lib. V, 655: «populum suspendit ab ipso», a se ipso; et «totus volat undique in ipsum», in se ipsum: ὁλκνισμός· εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ, pro εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ. — Sed recentiores codices et B. dant *finis in ipsa*, scil. forma. ED.

Sed similis toto remanet, perque omnia par est.

* Sic stellis glomerata manet inundoque figura.

Idcirco terris non omnibus omnia signa 215

Conspicimus : nusquam invenies fulgere Canopum,

Donec Niliacas per pontum veneris oras.

Sed quærent Helicen, quibus ille supervenit ignis,

Quod laterum tractus obstant, medioque tumore

Eripiunt terræ cælum, visusque coercent. 220

Te testem dat, Luna, sui glomeraminis orbis,

Quæ quum mersa nigris per noctem deficiis umbris,

Non omnes pariter confundis sidere gentes,

213. *Toto remanet.* B. *sed similis toto orbe sibi*; quod tollit repetitionem τὸν manet. Ed.

214. *Sic stellis glomerata manet.* Sic corrigit Scal. olim: *manent mundumque figurant.* Quis tam alienus a sensu literarum, ut vulgatam lectionem tueri velit, neque ad congruentiam sermonis, neque ad mentem auctoris? — Bentl. et cum illo Pingr. hunc versum proscribunt: hic enim de telluris, non de stellarum et mundi rotunditate agitur, quam supra adserit v. 207; sed codices omnes habent. Ed.

216. *Nusquam invenies fulgere Canopum.* Canopus est fulgida stella in malo anstrino navis Argus. Ita omnes Veteres, præter Hyginum, qui ultimum maris Canopum vocatum scribit. Et idem scribit Capella ab Hygino mutuatus. Alio nomine ab adulatoribus aulæ Ægyptiæ hæc stella dicta fuit Ptolemæus. Canopus igitur non videtur nisi Rhodo in Austrum pergentibus. Canopus Gadibus et Cnidi videri, quia in eadem inclinatione sunt, testis Strabo. Et quidem Cnidi diu ostendebant turrem, seu speculam, ex qua Eudoxus eorum popularis

Canopus speculari solebat. Ab eo eam turrim magna veneratione observabant, et Eudoxi speculam vocabant.

218. *Sed quærent Helicen.* Falsum. Hodie Alexandriæ Canopus exstat supra horizontem plane conspicuus, item tota Ursa major, sive Helice, cum principio Virginis. Itaque Sole in quinto gradu Piscium subtus horizontem Alexandrinum demerso, tota Helice, et Canopus e regione, in ortivo finitore vespere conspicui sunt. Hoc tantum debebat dicere Manilius, Canopum in Ægypto adparere, qui in Græcia nunquam videtur: et argumentum tritissimum est. Sæculo Manilii Sole circiter in XXIII parte Aquarii occidente, ambo Helice et Canopus summa nocte toti supra finitorem exstabant.

221. *Te testem dat, Luna, sui.* Et hoc unum ex vulgatissimis argumentis τὸν ἑγγόθεν deliquia Lunaria ab iis prius videri, qui propius a Sole oriente absunt. Unde terræ rotunda forma colligitur, cuius curvationes officiant, ne eclipsim videant eodem tempore, qui remotiores sunt occidentem versus.

Sed prius Eoæ quærunt tua lumina gentes.

Post, in medio subjecta polo quæcumque coluntur; 225

Ultima ad Hesperios infectis volveris alis :

Seraque in extremis quatiuntur gentibus æra.

Quod si plana foret tellus, simul icta per omnes

Deficeret pariter toti miserabilis orbi.

Sed quia per teretem deducta est terra tumorem, 230

His modo, post illis adparet Delia terris,

Exoriens simul atque cadens; quia fertur in orbem

Ventris, et acclivis pariter declivia jungit,

Atque alios superat gyros, aliosque relinquit.

* Ex quo colligitur terrarum forma rotunda. 235

224. B. dat terræ pro gentes, quod a superiore versu hæsisse putat. Ed.

225 et 226. Hos versus spurios et ineptos dicit Bentleius. *Subjectæ* enim oportebat, ut supra *Eoæ terræ*. Deinde, ne Latine quidem *Ultima* pro *denique*, *postremo* dicitur. Sed præcipue monstruosum *volveris alis*, de Luna. Quæ si alas habet, non volvitur, sed volat. Ed.

227. *Seraque in extremis*. Lunæ delinquenti crepita æreorum vasorum succurri solitum si pluribus probare velim, et lectorum iudicii diffidam, et meo otio abutar. Pleni sunt libri veterum historicorum et poetarum, Plinius : « Deliquio Solis et Lunæ veneficia arguente mortalitate; et ob id crepitu dissono auxiliante ». Turcæ et Mubammedani omnes idem faciunt bodie. Sed miratus sum Bonigontrium hoc factum vidisse in municipio suo Miniatiensi. — *Quatiuntur gentibus æra*. Quia *gentes* supra recurrit, B. reponit « quatiuntur sinibus æra ». Fn.

228. *Simul icta per omnes*. Icta, vel quia amisit lucem, unde et Arabibus et Judæis eclipsis dicitur : vel quia dicebatur vapulare veneficis mulieribus. Martialis : « Quum secta magico Luna vapulat Rhombo ». Nam et Martiali secta est, quod hic icta. Sane percussam Lunam dicit Lucanus, quum deficit : « Terrarum subita percussa expalluit umbra ».

229. *Deficeret*. Exemplum. Defectus Lunæ, qui accidit pugna ad Gaugamela, visus hora secunda noctis Babylone, Sole occidente in Calabria. Itaque Toleti non potuit videri. Ita per omnes gentes non potest deficere Luna, ut loquitur Manilius, id est, per omnes gentes defectus idem non videtur. Vide v. 221.

230. *Sed quia per teretem*. Non est quidem absoluti orbis, si campos, montes, ac valles spectes : sed ejus amplexu si capita linearum comprehendas in ambitu, tunc plane σφαῖρας ὅλης σχῆμα efficitur. Terra enim non est σφαῖρα, sed σφαῖρα σφαιρική.

Hanc circum variæ gentes hominum atque ferarum,
 Aerisæque colunt volucres : pars ejus ad Arctos
 Eminent ; austrinis pars est habitabilis oris,
 Sub pedibusque jacet nostris, supraque videtur
 Ipsa sibi fallente solo declivia longa,
 Et pariter surgente via, pariterque cadente.
 Hinc ubi ab occasu nostros Sol adspicit ortus,
 Illic orta dies sopitas excitat urbes,
 Et cum luce refert operum vadinonia terris.
Nos in nocte sumus, somno sic membra locamus. 245
 Pontus utrasque suis distinguit et adligat undis.

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
 Membraque naturæ diversa condita forma
 Aeris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis
 Vis animæ divina regit ; sacroque meatu
 Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat,
 Mutuaque in cunctas dispensat fœdera partes,
 Altera ut alterius vires faciatque, feratque,

239. *Sub pedibusque jacet.* Ἀντί-
 χθονας, ἀντίποδες.

242. *Hinc ubi ad occasus.* Sane le-
 gendum *ab occasu*. Quis dubitat So-
 lem ex ἀνατολῆς intelligi? Nam Sol
 in occasu constitutus respicit ortus
 nostros : et ab occasu nostro oritur
 aliis. Quod si ortus adjective acci-
 piatur, quid absurdius poterit dici,
 quam Solem ortum adspicere ad
 ortus nostros? Hanc Scal. lectionem
 omnes et ipse R. sequuti sunt. Ed.

244. *Et cum luce refert operum va-
 dinonia terris.* Sic eodem modo
 Plinius dixit *vadinonia tempesta-*
tum.

245. *Somnosque in membra loca-*
mus. Negamus Latine dictum, so-
 mnos in membra locare : sed,
 membra somno et in somnos loca-

re. Gemblacensis *somnos in membra
 locamus.* Nos legimus : *somno sic
 membra locamus.* Non admittemus,
 ut dictum sit, *somnos in pro in
 somnos.*

246. *Pontus utrasque suis.* Creber-
 rimum Arato et hinc scriptori,
 Oceanum et undam pro horizonte
 et termino mundi usurpare. — *Di-*
stinguit et adligat. Distinguit nos
 horizon noster ab illis, qui ultra
 horizontem nostrum incolunt : ad-
 ligat idem utrasque partes, scilicet
 Austrinam et Boream. Scalig. dat
 utrosque, male. Ed.

253. *Altera ut alterius.* Potest legi :
Alterum ut alterius. Eleganter autem
 τὸ faciatque feratque expressit ea vi-
 cissim agere et pati, causas et ef-
 fectus esse.

Summaque per varias maneat cognata figuras.
 .Nunc tibi signorum lucentes undique flammās 255
 Ordinibus certis referam : primumque canentur
 Quæ media obliquo præcingunt ordine mundum,
 Solemque alternis vicibus per tempora portant,
 Atque alia adverso luctantia sidera mundo.
 Omnia quæ possis cælo numerare sereno; 260
 E quibus et ratio fatorum ducitur omnis :
 Ut sit idem mundi primum, quod continet arcem.
 Aurato princeps Aries in vellere fulgens
 Respicit, admirans aversum surgere Taurum,
 Submisso vultu Geminos et fronte vocantem. 265
 Quos sequitur Cancer, Cancrum Leo, Virgo Leonem.
 Æquato tum Libra die cum tempore noctis
 Adtrahit ardenti fulgentem Scorpion astro.
 In cujus caudam contento dirigit arcu

260. *Quæ possis cælo numerare sereno.* Ita reponendum, et dedit B.

262. *Ut sit idem mundi primum.* Zodiacum mundi arcem vocat, quod ex eo ortus et interitus præcipuæ canisæ desinunt, et quod, ut ipse ait, ex eo ratio fatorum ducitur omnis. Ab eo igitur merito orditur, ut primum sit loco, et ordine, quod mundi continet arcem. Sic auctor Alcabitii a Nitak, hoc est, a circulo Zodiaco, ab eadem causa orsus est.—B. *primum, mundi quod,* aliter interpretans. Ed.

264. *Respicit, admirans aversum.* Neque enim Taurus est adversus Arieti, quin clunes ejus sint oppositæ Arieti. Alioqui contradiceret sibi, qui dicat Taurum submisso vultu vocantem Geminos. Respicit igitur Geminos. Proinde aversus est Arieti. Stupidum esse oportet, qui aliter censeat, et præterea ignarum

astrorum ordinis. Semper *aversum* pro *averso* positum in his libris perperam, ubi de Tauro agitur.

265. *Submisso vultu.* Ex adspectu constellationis desumptum est. Est enim ingeniculatus, et tamquam bos humi procumbens : unde et interpret Ptolemæi κρυβὸν vocat, Lucanus curvatum : « nisi poplite lasso Ultima curvati procederet ungula Tauri ». Quare ideo πᾶντρός Arato dicitur : et alibi a Manilio *flexus*, item *nixus*.

268. *Adtrahit ardenti.* Libra Scorpion dicitur adtrahere ideo, quod Scorpion dodecatemorion in Libra finitur, atque absolvitur. Nam ejus Chelæ partem Libræ occupant. Unde Chelarum nomine etiam Libra intelligitur tam apud hunc Nostrum, quam alios scriptores.

269. *Contento dirigit arcu.* Dirigere Manilius ponit absolute, ut

Mixtus equo voluerem missurus jamque sagittam. 270

Tum venit angusto Capricornus sidere flexus.

Post hunc inflexam defundit Aquarius urnam,

Piscibus adsuetas avide subeuntibus undas,

Quos Aries tangit claudentes ultima signa.

Hæc igitur textunt æquali sidera tractu 275

Ignibus in varias cælum laqueantia formas.

Altius his nihil est: hæc sunt fastigia mundi,

Publica naturæ domus his contenta tenetur

Finibus, amplectens pontum terrasque jacentes.

Omnia concordī tractu veniuntque caduntque, 280

Qua semel incubuit cælum, versumque resurgit.

Tertullianus semper: estque quod Homerus dicit *τιτὸς καὶ σάβη*. Sic in Apotelesmatis: «Cancer in adversum Capricorni dirigit astrum». — B. *contentum arcum*, non male, sed omnino ex conjectura. Ed.

270. *Missurus jamque sagittam*. Decurtata locutio, *jamque* pro *jam-jamque*, B. *jam mittens jamque*.

271. *Tum venit angusto*. Et hic quoque angustum Capricornum dicit, quod contractior *iv στενὸν γωνίαν* pingeretur. Infra: «Ast angusta fovet Capricorni sidera Vesta». Item, II, 252: «Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus in astris»; vel quia a centro oculi ad Capricornum linea ducta humillima est omnium, quæ ab oculo ad Signiferum ducuntur. Qui legunt *Angusto*, valde eos fugit ratio. Nam quid est Capricornus Augusto sidere flexus? De Augusto sub Capricorno nato alibi dicitur. Idem accidit loco Juvenalis, Satira X, ut *Augusta* pro *angusta* legeretur: «Angusta Caprearum in rupe sedentis». Nam ita habent boni codices. Et tamen eo jure pos-

sunt Capræ dici Augustæ, quo Capricornus Augustus. Neutrum tamen ad mentem auctoris sui.—Displicet Bentleio *flexus*, quia sequitur *inflexam*; itaque legit: «Capricornus sidere frigens». Capricornus quidem sæpe gelidus dicitur. Ed.

272. *Post hunc inflexam defundit*. Diffundere est infundibulo in vas invergere. Defundere est vas deple-re. Sic diffusores olearii dicebantur, qui in vasa olearia oleum infundebant: erantque anctorati in municipiis, ut in his regionibus diffusores vinarii, et cervisarii. In veteri inscriptione: EQ. B. DIFFVS. OLARIO. XX. BARTICA. Id est, Equiti Romano, Diffusori oleario.

273. *Piscibus adsuetas avide*. Nam alter ex gemellis piscibus cognomine *νέτιος* deglutit aquam ex urna Aquarii defluentem. Similiter Noster, II, 225: «gaudentes æquore pisces».

275. *Hæc igitur*, etc. Hic versus cum sex sequentibus in h. I. a B. restituntur, cujus in sententiam libenter eo. Scal. eos post vs. 538 transtulit, ordine minus bono. En.

At qui fulgentes cælo consurgit ad Arctos,
 Omnia quæ summo despectant sidera mundo,
 Nec norunt obitus, unoque in vertice, tantum
 In diversa sitæ, cælumque et sidera torquent, 185
 Aera per gelidum tenuis deducitur Axis,
 Libratumque regit diverso cardine mundum,
 Sidereus circa medium quem volvitur orbis,
 Æthereosque rotat cursus, immotus at ille
 In binas Arctos magni per inania mundi, 190
 Perque ipsum terræ directus conspicit orbem.
 Nec vero e solido stat robore corporis ejus,
 Nec grave pondus habet, quod onus ferat ætheris alti.
 Sed quum Aer omnis semper volvatur in orbem,
 Quoque semel cœpit, totus volet undique in ipsum: 195

182. *At qui*, scil. axis. B. *At qua*.

187. *Libratumque regit*. Axis non regit orbem, sed gerit, ait Scaliger, et reponit *gerit*. Germanicus de Axe: «libratasque tenet terras».

189. *Æthereosque rotat cursus immotus*. Ex Arateis, quæ Manilius reddidit, adparet distinguendum: «Æthereosque rotat cursus: immotus at ille, etc.» Nam hoc vult: Ipse rotat, at non rotatur.

190. *In binas*. B. *Austrinas*.

191. *Directus conspicit*. Qui mediocriter Latine scit, videt verbum, quod Grammatica absolutum vocat, hic substituendum ἀντὶ τοῦ *conspicit*, *constitit*. Reddit enim Aratea, ut solet: ἀλλὰ μὰ τὸν αὔτως ἄξων αἰὲν ἀρπυρίν. Ideo Avienus eadem vertens eodem verbo, quo Manilius usus: «ut semel bærens Constitit». Ecquod genus loquendi est? Axis conspicit, directus per medianm orbem. Quid quod necessarium est verbum *constitit*. Immotum enim vult designare.

192. *Nec vero e solido stat robore corporis ejus*. Legendum *robur*. Error natus, quia *robore* veteres librarii scribebant. Nec vero, inquit, robur ejus corporis constat e solido. Non adfingenda est ei robusta materia, quia mundum sustineat: neque pars est terræ, quod terram gerat, ut videtur velle fabula Græcorum de columna Atlantis: sed tenuissimam Universi partem λόγος tantum θεωρητὴν ponendam esse. Nam in medio corporis, quod circulari motu agitur, manet aliquid, circa quod movetur. Mundus autem circa Axem movetur. Igitur Axis est pars Mundi, non utique ex solida materia: neque grave pondus habebit ideo, quod ferat onus ætheris alti. Est enim δσώματος γραμμή. Propterea tenuem, hoc est, δσώματος vocat Manilius. — *Corporis ejus*. Gemblacensis *corporis ei*. Etiam Lucretius primam τοῦ *ei* producit. Sed B. ingeniose ex *ei* facit *axis*. En.

Quodcumque in medio est, circa quod cuncta moventur,
 Usque adeo tenue, ut verti non possit in ipsum,
 Nec jam inclinari, nec se convertere in orbem,
 Hoc dixere Axem, quia motum non habet ullum:
 Ipse videt circa volitantia cuncta moveri.

300

Summa tenent ejus miseris notissima nautis
 Signa, per immensum cupidos ducentia pontum:
 Majoremque Helice major decircinat arcum.
 Septem illam stellæ certantes lumine signant:
 Qua duce per fluctus Graiæ dant vela carinæ.
 Angusto Cynosura brevis torquetur in orbe,
 Quam spatio, tam luce, minor, sed judice vincit
 Majorem Tyrio. Pœnis hæc certior auctor
 Non adparentem pelago quærentibus orbem.

305

297. *Ut verti non possit in ipsum.* More suo dixit in ipsum pro in se ipsum. Usque adeo, inquit, est tenuis Axis, ut ipse circa se ipsum moveri non possit, quomodo Mundus circa ipsum movetur. Quod si aliquis dicit circa suum centrum moveri, impossibilia dicit. Nam quum centrum sit ἐπὶ ἀσώματος, non poterit manere interea, dum illa, quorum est ἐπὶ, moventur. Non enim per se subsistit centrum. Igitur si non manet centrum, neque per se movebitur. Videndum tamen, an præstaret legi, id ipsum. Quod sane verius est. Adeo tenue, ut id ipsum quidem non vertatur, circa eum autem omnia vertantur. Sed omnes habent in ipsum. En.

298. *Nec jam inclinari.* Inclinari barbare. — *Nec se convertere in orbem.* Etenim et in universum siquid moveri oportet secundum locum, necesse manere aliquod corpus, a quo, aut circa quod moveri debet.

300. *Ipse videt circa.* Aratus, Phæn. περὶ δ' εὐρανόθεν αὐτὸν ἀγνῖν.

303. *Decircinat arcum.* Aratus iisdem verbis, sed de minore: Μακρότερη γὰρ πᾶσα περιστρέφεται στρεφάλλῃ: hoc est: «Arcum namque minor decircinat Ursa minore». »

306. *Angusto Cynosura brevis.* Vid. Aratus, Phæn. v. 42.

307. *Sed judice vincit Majorem Tyrio.* Aratus, Phæn. ἀτὰρ ναύτηςιν ἀπίων. Propterea φωνήν dicta fuit. Auctores Hyginus, et Scholiastes Germanici. Alii dicunt Thaletem Phœnicem fuisse, et primum Phœnicibus popularibus suis Cynosuram indicasse, ut etiam Callimachus testatur in Choliambis. Atque ut hoc non ignotum doctis, ita illud paucissimis, Ursam Ἀγάνναν vocatam. Hesychius: ἀγάννα, ἡ ἐν εὐρανόθεν ἀρκτος.

309. *Quærentibus orbem.* B. repouit oram, commode quidem; nam Cynosuram servant, quum litus non vident. En.

Nec paribus positæ sunt frontibus : utraque caudam 310
 Vergit in alterius rostro, sequiturque sequentem.
 Has inter fusus, circumque amplexus utramque
 Dividit, et cingit stellis ardentibus Anguis,
 Ne coeant, abeantque suis a sedibus umquam.

Hunc inter, mediumque orbem, quo sidera septem 315
 Per bis sena volant contra nitentia signa,
 Mixta ex diversis consurgunt viribus astra,
 Hinc vicina Polis, cælique hinc proxima flammis.
 Quæ, quia dissimilis, qua pugnat, temperat Aer,
 Frugiferum sub se reddunt mortalibus orbem. 320

310. *Utraque caudam.* Rotunde vertit Aratea, Phæn. v. 58 : 'Αἱ δὲ τοὶ κεφαλᾷ μὲν ἐπ' ἑξῆς αἰὲν ἔχουσιν Ἀλλήλων· αἰεὶ δὲ κατωμαδίαι φορέονται ἑμπέδων εἰς ὤμους τετραμμένοι.

311. *Fergit in alterius rostro.* Melius *rostrum*, quod dedit B.

314. *Ne coeant.* Verba ex veteri Sphæra, quæ modo protulimus : σφῆραι μὴ πλάττεισθαι δρᾶσκων.

318. *Hinc vicina Poli.* Legendum *Polis*. Nam aliæ stellæ utrique polo, aliæ Zodiaco vicinæ. Sic vett. Pingr. lectionem Sc. reprehendit, et dat *vicina Polo*. B. *vicina gelu*. Zodiacum autem vocat Cæli flammæ, quod per eum Sol feratur.

319. *Quæ quia dissimilis.* Ab aere stellas temperari vult : quasi ab aere vires accipiant, et non potius aërem inficiant ipsæ. Simile quid Ptolemæus de Luna, cui humectandi vim ideo tribuit, quod terræ vaporibus vicinior sit. Nimirum perspicue hoc vult, Lunæ humiditatem et frigiditatem a terra esse. Idem sonat ejus sententia, quæ concludit Saturnum minus humectare, quod a terræ vaporibus remotissimus sit. Ergo supra Lunam omnia, etiam

Luna ipsa, erunt corruptioni obnoxia, siquidem vera prædicat. Cardanus sententiam interpretatione leuire conatur : Lunam non infici vaporibus, sed ab ea vapores trahi. Quod longe alienissimum ab hypothese Ptolemæi : qui diserte scribit Lunam perinde humectare, quod terræ vaporibus vicina sit, ut calefacere, quia et radiis Solis adficitur. Si adficitur a terra, quomodo terram adficiet, ut vult Cardanus ? Qui Ptolemæum hic defendunt, frustra sunt. Quemadmodum igitur Ptolemæus vim humiditatis Lunarum, terræ propinquitati, et siccitatis Saturni ejusdem longinquitati adtribuit, ita etiam Manilius noster ab eadem Philosophia vires stellarum censet non ex ipsis, sed ex vicinitate aut intervallo.

320. *Frugiferum sub se reddunt.* Ex Arato de Zodiaco ad verbum pæne, Phæn. v. 551. Propterea Zodiacus Lucano dicitur : « varii mutator circulus anni ». Peripatetici ad mentem Arati et Manilii. Sed non dicunt hæc omnia accidere ab aere, aut intervallis, ut Manilius, sed ex diverso astrorum motu.

Proxima frigentes Aretos, Boreamque rigentem
Nixa venit species genibus, sibi conscia caussæ.

A tergo nitet Arctophylax, idemque Bootes,
Quod similis junctis instat de more juvenis,
Arcturumque rapit medio sub pectore secum.

325

321. *Frigentes et rigentem* merito offendunt in eodem versu: hinc placet Bentleii conjectura *fulgentes Aretos*. Sic enim Nostrer supra, v. 282: «At qui fulgentes cælo consurgit ad Aretos», et infra, 564: «Circulus ad Boream fulgentem sustinet Arctou». Ed.

322. *Nixa venit species*. Aratus, Phæu. 65, dicit hoc signum non habere uomen; sed hoc est quod Veteres vocabant Engonasin. Sed Hyginus dicit vocatum Cetea, Κη-τέα, alii Herculem, et uunc quoque sic dicitur.

323. *A tergo*. Hoc carpit Scal. quia Corona inter Engouasin et Arctophylacem sita est.

324. *Quod similis junctis*. Cuinam est similis? De hoc silentium: neque mirum. Corruptus enim locus. Legebamus *Cui similis*. *Cui* Bootæ scilicet: βούτης est bubulcus. Arctophylax, inquit, dicitur et βούτης sive bubulcus. Quare? quod bubulco, aut bootæ similis instat junctis juvenis. Sed et Gemblacensis habet *Quod similis*. Potest etiam esse solens error in illo exemplari *Quod pro Quoi*: ut alibi non semel speriemus. Igitur «*Quoi similis junctis instat de more juvenis*», exprimit Aratea, Phæu. 91, Avien. in Arat. v. 257: «Arctophylax, sive, ut Veteres ceciuere, Bootes». Ovidius, «Arctophylax format terga sequentis habet». — *Quoi similis*. Nimirum τῷ βούτη, id est, τῷ βουλατῶντι instanti juvenis. Cæsar

Germanicus: «Inde Heliceu sequitur senior, baculoque minatur, Sive ille Arctophylax Baccheio munere cæsus Icarus ereptam pensavit munere vitam». Ita enim olim depravatissimos illos versus corrigebamus. Quod Aratus Δάκρυι δεικνῶς, et Manilius *instat de more juvenis*, ipse verbo Agricolæ dixit *baculo minatur*. Nam minari boves est Tib. increpare, I, 1, 10: «Aut stimulo tardos increpuisse boves». Inde miuari ἀντὶ τοῦ βουλατῆιν. Tamen minare inferior vetustas dixit, non miuari: quo verbo Apuleius, Hieronymus in Bibliis Latinis, et alii æquales illorum temporum usurparunt. Idiotismus Italicus, Hispanicus, Gallicus retinet hactenus. Adjicit Germanicus Arctophylacem a nonnullis Icarum vocari. Propterea Septemtriones Icarios boves vocat Propertius: «Flectant Icarii sidera tarda boves». Malim vero legere ex Gemblacensi: «Quod stimulo junctis instat de more juvenis. Nam Booten, id est, bubulcum ea propter dictum scribit, quod stimulo instet bubus. *Quod stimulo* dedit Piugr. Sed mihi fere magis adridet lectio Reg. *Quod simul is junctis*, unde *similis* fluxisse videtur. Ed. — *Stimulus* dedit B. et Scal. qui falso Gemblac. *stimulo* habere dixit; hic enim liber et cæteri omnes habeant *similis*. Ed.

325. *Arcturumque rapit medio sub pectore secum*. Medio sub pectore, Arato ὑπὸ ζώνῃ ex Eudoxo. Gemi-

At parte ex alia claro volat orbe Corona
 Luce micans varia : nam stella vincitur una
 Circulus, in media radians quæ proxima fronte,
 Candidaque ardenti distinguit lumina flamma :
 Gnossia desertæ et fulgent monimenta puellæ.

330

At Lyra diductis per cælum cornibus inter
 Sidera conspicitur, quæ quondam ceperat Orpheus
 Omne quod adtigerat cantu, manesque per ipsos
 Fecit iter, domuitque infernas carmine leges.
 Huic cælestis honos, similisque potentia caussæ :
 Tunc silvas et saxa trahens, nunc sidera ducit,
 Et rapit immensum mundi revolubilis orbem.

335

Serpentem Graiis Ophiuchus nomine dictus

uus in Asterismis. Hipparch. Booten collocat in Zoua, ut Eudoxus et Aratus.

326. *Claro volat orbe Corona. Volat*, i. e. rapitur, rotatur. Scal. dicit male poetam scripsisse *Parte alia*; nam *Corona* sita est inter Arctophylacem et Engonasin. Sed hæc verba non stricte intelligenda.

327. *Nam stella vincitur una*. Nimirum omnium septem reliquarum maxima, unica secundæ magnitudinis.

328. *Circulus in media radians*. Omnes mutaverunt in *radiat*, quod ipse senserat Scal. qui est supplere jubet.

330. *Gnossia desertæ et fulgent*. Est addidit Scal. ex Gemb. B. *desertæ quondam*. F. *desertæ hæc*, quod sequitur Pingr. sine qua futura corruerat contextus totius sententiæ.

331. *At Lyra diductis*. Dicuntur diducta brachia, quomodo illa cornua brachia dicuntur Hygino, pectines Scholiastæ Germanici, quam tamen alias pecten sit plectrum.

Qui scit quæ figura fuerit veteris Lyræ, nunquam poterit dubitare recte a nobis *diductis* correctum fuisse. Sic in eadem notione infra de Cyeno : « Nunc quoque didnetas volitat stellatus in alas »; ubi par error. Nam notio verbi *deducere* in illo versiculo, *tenuis deducitur Axis*, non potest hic locum habere. Ibi enim deducitur, est *διάστει*, a polo ad polum trajicitur.

336. *Nunc sidera ducit*, i. e. nunc cæli harmoniam et stellarum choros ducit.

338. *Serpentem Graiis*. Non feliciter hunc locum refinxit Sc. qui legit : « Serpentem magnis Ophiuchus nomine signis Dividit, et toto mergentem eorpore corpus Explicat, et nodos sinuataque terga per orbes Expedi, effusis per laxa volumina palmis. Respicit ille tamen molli cervice reflexus. Semper erit paribus bellum, quia viribus æquant ». Et confidenter exclamat : Quibus versibus quis meliores super hac re aut facere, aut exigere velit ?

Dividit, atque etiam toto ingens corpore corpus
Explicat, et nodos, sinuataque terga per orbes. 340

Respicit ille tamen molli cervice reflexus,

Et redit, elusis per laxa volumina palmis.

* Semper erit paribus bellum, quia viribus æquant.

Proxima sors Cycni, quem cælo Jupiter ipse
Imposuit, formæ pretium, qua cœpit amantem, 345

Quum Deus in niveum descendit versus olorem,

Tergaque fidenti subjecit plumea Iædæ.

Nunc quoque diductas volitat stellatus in alas.

Hinc imitata nitent cursumque, habitumque sagittæ

Sidera: tum magni Jovis ales fertur in altum 350

Assueto volitans gestet ceu fulmina mundo

Valde alienum a Mnsis esse oportet, qui hanc vetustatem non capit. At quæ absurditas in vulgata lectione erat? Ex ipsa ergo schedographia palchre Serpentarium nobis proposuit.—Sed B. melius veterem ordinem servat, cum paucis emendationibus, quæ mihi placeant, et ego in textum recepi. Ed.

339. *Dividit*. Quia utraque manu augem tenet, ut ex uno duos effluere videntur. — *Et toto mergentem corpore dedit* Scal. quia lectionem quam damus, a secunda manu credidit, quum a prima in Gembl. sit. Sed non male pro toto conjieit torto.

340. *Et nodos*. Totus locus adumbratus ex illo *Æneidos*, II: «Ille simul manibus tendit divellere nodos».

341. *Respicit ille tamen*. Eleganter. Flexa enim cervice ad caput Ophiuchi sinum anguis obvertit, ut quidem vult Manilius. Nam aliter habet *αγχιόγχεα*. Conf. Aratus, Phæn. 86. Alte enim erigitur supra sinistram manum.

342. *Et redit*. Scal. quum legeret *Et dedit effusus* mutavit in *Expedi*, et hunc versum ante præced. *Respicit* trajecit: sed melius emendasse videtur B. *et redit elusis*. Eleganter sane.

347. *Fidenti*. B. *sidentū*.

348. *Nunc quoque diductas*. Olim *deductas*. Par vitium superiori; volanti enim et alas diducenti similis. Aratus de Aquila, Phæn. 278. Quis mediocriter Latine docto persuaserit, deducere alas esse explicare alas?

350. *Tum magni Jovis*. Vid. Macro Poetria Byzantina de Aquila, ejus versus citat Scal. alibi ut ait vix reperiendos.

351. *Assueto volitans... mundi* Sc. *Assueto*, pro magis assueto, aut propius assueto explicat, sed male. Huet. adverbialiter sumit *Assueto*, sed B. bene *Assueto mundo*. Sic Virgil. *Ecl.* V, 58: «inassuetum miratur limen Olympi». Ovid. *Her.* XVIII, 22: «Meque per assuetas sedula ferret aquas».

Digna Jove et cælo, quod sacris instruit armis.

Tum quoque de ponto surgit Delphinus ad astra,
Oceani, cælique decus, per utrumque sacratus.

Quem rapido conatus Equus comprehendere cursu 355

Festinat, pectus fulgenti sidere clarus,

Et finitur in Andromeda: *quam Perseo armus*

Excipit, et sociat sibi: cui succedit iniquo

Divisum spatio, quoi tertia lampada dispar

357. *Et finitur in Andromeda.* Stella communis contingit Andromedam, discernens ejus caput ab Equi intercisione, quia dimidiatus est, ut diximus, non integer. Vid. Avien. Arat. v. 485, et Arat. Phæn. 214. Hyginus de Equo: « In umbilico novissimam nram, quæ Andromedæ caput vocatur ». Vitruvius: « Lucidissima stella finit ventrem Equi, et caput Andromedæ ». — *Quam Perseo armus Excipit.* In veteribus libris *Perseus armis Eripit*. Sed valde falluntur, qui putant hic de Andromeda a Perseo liberata intelligi. Imperiti adspicientes ad illam fabulam locum corruerunt. At periti Latinitatis sciunt, Perseus, Orpheus, Theseus apud poetas illius sæculi ne apud posteriores quidem eruditiores trisyllabum esse posse. In quibusdam vidimus, sed corrupte, ut in Calice. Præterea, ut diximus, non hic de fabula, sed de astrothesia Andromedæ et Persei sermo est. Nam armus Persei excipit pedes Andromedæ, et conjungit sibi. Aratus, Phæn. 248, ubi vide Theon. — *Eripit alii.* Sed nugatorum est Andromedam eripi armis a Perseo, quæ semper victa in astris fingitur. Ut taceam aliam esse mentem poetæ aliud, quam liberationem Andromedæ, proponentis.

358. *Et sociat sibi.* Quia Andromedæ pedes ejus armis excipiunt. Tam sociatam Perseo, id est, conjunctam vult, quam iniquo spatio disjunctum Deltoton. Hujus versus explicationem et emendationem Sc. reprobant B. et P. Et hæc ita dant: *Et finitur in Andromeda. Succedit iniquo;* cætera pro interpolatis habentes.

359. *Quoi tertia lampada.* Gemblacensis *Quod* pro *Quoi*. Cui, inquit, tertia lampada est dispar duobus reliquis. Non enim intelligit unum latus esse inæquale duobus reliquis, ut sit triangulum isosceles: sed de tribus stellis, qui sunt limites trigoni, unam esse lucidiorem cæteris. Scholiastes Germanici: « Habet autem stellas tres, in singulis angulis singulas: e quibus una est clarior ». Sunt pene ipsa verba Manilii. Sed difficile est admittere *lampada* pro *lampas*. Unde B. reponit *linea*, sed servat quod, contra Scaligeri correctionem, et male: non enim ideo siguum illud triangulum vocatur, quia latera habeat inæqualia. Pingr. habet *cui tertia linea*. Hoc nempe firmant Arates, Phæn. 234, quod elegantissime Germanicus: « Tres illi laterum ductus: æquata duorum sunt spatia: unius brevior, sed clarior ignis ».

Conspicitur paribus, Deltoton nomine sidus, 340
 Ex simili dictum : Cepheusque et Cassiopea
 In pœnas signata suas : juxtaque relictam
 Andromedam vastos metuentem Piscis hiatus
 Expositam ponto deflet, scopulisque revinctam,
 Ne veterem Perseus cœlo quoque servet amorem, 365

Aliter Cicero : « Hinc spatium ductum simili latus exstat utrumque. At non tertia pars lateris ». Quod dixit *simili* pro æquali, excusat prisca consuetudo. Sed illud excusari non potest, quod tertiam partem laterum dixit pro tertio latere. Qui sane non est Ciceronis, sed librarii error. Legendum enim : *At non tertia pars lateris*. Intelligit enim lineam; vid. Avienus, Arat. 527, huj. op. t. V, p. 560.

361. *Ex simili dictum*. Cicero : « Simili quia forma litera claret ». — *Cepheusque et Cassiopea*. Magna labes, magnasque hiatus post hunc versum erat, versibus 18 seqq. post v. 432 male translatis. Quæ enim hæc continuabant, importune inter astra Notia tam absurdo sensu, quam alieno loco, collocata erant. Non igitur mirum, si aliquando in hoc auctore unus versiculus in tertium locum transmotus est, quod non raro accidit, quum tot versus, et quidem de re, de qua nemo dubitare potest, tam longe distracti erant. *Cassiopea*, sic scribendum, ut Græci, et codex Gemblacensis, qui nunquam aliter habet. Pingr. habet *Cassiopeia*. Vide autem notata huj. op. tom. IV, p. 489. Ed.

362. *In pœnas signata suas*. Astro-nomi enim eam imaginantur pœnis brachiis sese miserantem. Cf. Arat. 195. Et ex eo Avienus, Phæn. 457, — inque humeros vix tenditur angu-

stos : natæ fera fata retundunt ». Ed. Vel potius ob ejus obscuritatem, ut tamquam atrata lugere videatur. Nam, inquit Aratus, plenilunio obscuratur : quod minimas stellas habeat similes capitulo clavis intrantis in foramen seræ. Avien. Phæn. 454 : « tenuis rubet ignis et ægræ Lux hebes est matri : vix qualem Caria quondam noverat intrantem per claustra tenacia clavem » ; et vide Arat. v. 192.

363. *Piscis*. *Pristis* vult Gronov. Obs. I, 18. *Piscis* enim alii sideri nomen est. Ed.

364. *Expositam ponto deflet*. Vid. Aratus, v. 196, et Manilius, II, 28 : « Persea, et Andromedæ pœnas, matremque dolentem ». Hunc versum proscribit Bent. et refingit : « juxtaque relictæ Andromedæ vastos metuat jam, etc. »

365. *Ni veterem* conjecit Scal. et Voss. clare habet. — Hæc tamen malebat *ut*, quod tanto ingenio indignum ait B. Gembl. et Lips. in. Si tamen pones *ni*, priora mendosa videbuntur. Vide enim orationis seriem. Deflet mater filiam metuentem Piscis hiatus : ni Persens servet amorem. Atqui si nunc metuit, frustra infertur *ni* ; quod est prohibentis metuere. Unde B. velit legere : *juxtaque relictæ Andromedæ vastos metuat jam Pristis hiatus Ni veterem*, etc. versum autem 364 ut interpolatum rejicere. Scilicet ni

Auxilioque juvet, fugiendaque Gorgonis ora
Sustineat spoliumque sibi, testemque videnti.

Tum vicina ferens nixo vestigia Tauro
Heniochus, studio mundumque et nomen adeptus,
Quem primum curru volitantem Jupiter alto 370
Quadrijugis conspexit equis, cæloque sacravit.

Tum subeunt Hædi claudentes sidere pontum,
Nobilis et mundi nutrito rege Capella:
Cujus ab uberibus magnum ille adscendit Olympum,
Lacte fero crescens ad fulmina, vimque tonandi. 375
Hanc ergo æternis merito sacravit in astris
Jupiter, et cæli cælum mercede rependit.

Pleiades Hyadesque, feri pars utraque Tauri
In Boream scandunt. Hæc sunt aquilonia signa.
Aspice nunc infra Solis surgentia cursus, 380

Perseus adsit, prisco amore devinctus, illa metuat Cetum, ut olim in terris. Probabilis sane, sed aulæ emendatio. Ed.

367. *Spoliumque sibi testemque videnti.* Spolium sc. Gorgonis. *Sustineat* dixit pro ostendet, opponat. Sic: « nec plura alias incendia Mundus Sustinnit », id est, ostendit. Veteres dicebant *obstinere*. Vide Festum. Livius, I: « Male sustinenti arma superne gladium jugulo defigit ». — *Spoliumque sibi.* Scal. interpretatur *sibi*, id est, ceto: et Græcismum esse dixit, sed non necesse est. *Sibi* est Perseo gloriosum. — *Testemque videnti.* Scal. interpretatur præsentem. Sed recte Huetius vidit scribendum *pestemque*. Ed.

368. *Tum vicina ferens nixo;* quod sane respondet ejus posituræ; nam in genua incubit. Est autem desumptum hoc ex Arato, Phæn.

167, German. in Arat. Phæn. vs. 168: « at manus Hædos Ostendit, nautis inimicum sidus ». Hædi sunt in manu sinistra Anrigæ. Ed.

372. *Claudentes sidere pontum.* Vegetius: « Ex die tertio Iduum Novembris, usque in diem sextum Iduum Martiarum, maria clauduntur ».

378. *Pleiades, Hyadesque feri pars utraque Tauri.* Nam Hyades Tauri frontem efficiunt, Pleiades circumcæsuram, qua finitur Taurus. Est enim, ut et Equus, truncum sidus. *Hyades* ἀπὸ τοῦ ὕειν, Ovid. Fast. V: « Navita quas Hyadas Græcus ab imbre vocat ».

379. *Hæc sunt Aquilonia signa.* Divisionem quidem fecit non ratione Æquatoris, sed Zodiaci.

380. *Aspice nunc infra Solis.* Nunc de Austrinis signis dicturus est, quorum nomine intelligit quæ citra Tropicum Capricorni sunt.

Quæ super exustas labuntur sidera terras,
 Quæque intra gelidum Capricorni sidus et axe
 Imò subnixum vertuntur sidera mundum.

[Altera pars Orbis sub quâ jacet invia nobis,
 Ignotæque hominum gentes, nec transita regna, 382
 Commune ex uno lumen ducentia Sole,
 Diversasque umbras, lævaque cadentia signa,

382. *Quæque infra gelidum.* Gelidus Capricornus non magis est, quàm Cauca calidus. Sed dixit ex usu vulgi: quod Sole id signum obtinente tunc nobis bruma conficitur. Sic II, 252: « Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus in astris ».

383. *Vertuntur sidera mundum.* Sic Gemblac. solus; cæteri lumina melius.

384. *Altera pars orbis.* Scaliger. hunc et novem sequentes versus contra codicum auctoritatem transulit alio loco post v. 446 infr. quia hos versus non de Austrinis signis intelligendos putat, sed de iis terræ tractibus, ad quos nemo unquam nostrum penetravit, et in quibus non pauciora signa oriri conjicit, quam in nostris. Hoc enim putat significare illa: « Nec minor est illis Mundus, nec lumine pejor ». Et hoc satis declarare putat de ignotis eum stellis agere: quæ nunquam scilicet in conspectum nostrum veniunt. Sed nihil necesse est. Voluit nempe Manilius mundum Austrinum non pejorem nostro esse nec magnitudinæ, nec lumine; non magnitudine, quia in rotundis inferiora et superiora æqualia sunt: non lumine, quia habet Orionem, Caniculam, Argo, Centaurum, aliæque signa nostris, i. e. Septemtrionalibus non cadentia. Itaque B. et

Pingr. sequutus hos versus in suam sedem reduxi. Ed. — *Sub quis.* Scal. edidit *sub aquis*, et interpretatur sub Horizonte. Sed manifeste hoc mendosum. Possuntne dici gentes sub aquis vivere, quæ in seqq. versibus cælum et siderum ortus obitusque spectant. Codices Gembl. Lips. Voss. et Ven. habent *quis*, quos sequemur. Ed.

385. *Nec transita regna.* Plus est, inquit Sc. quàm quod dicit v. 435, *Orbe peregrino*, id est, qui peregrinus est, sed tamen aditur. Neque tamen idem est, ad tractus aliquos non posse penetrare, et sidera quæ illis tractibus superveniunt in conspectum nostrum non posse venire. Scilicet nemo borealium, non dico ultra Notia signa, sed ultra Tropicum Canceri, ex Nostri sententia penetraverat. Ed.

387. *Diversasque umbras.* Dexter enim illis ortus, sinistra umbra: nobis sinistri ortus, dextra umbra. At qui sunt inter utrumque Tropicum, illis est utrimque umbra, ut quos insignatur Lucanus, III: « Extremum vobis Arabes venistis in orbem, Umbras mirati nemorum non ire sinistras ». Quare mirantur apud nos umbras non ire sinistras, quum et dextræ sint illis aliquando, ut nobis? Sed immerito hunc Lucani locum vexat Scal.

Et dextros ortus cælo spectantia verso.
 Nec minor est illis mundus, nec lumine pejor,
 Nec numerosa minus nascuntur sidera in Orbe.
 Cætera non cedunt: uno vincuntur in astro
 Augusto, sidus nostro quod contigit orbi
 Cæsar nunc terris, post Cælo maximus auctor.]

394

Cernere vicinum Geminis licet Oriona
 In magnam cæli tendentem brachia partem,
 Nec minus extento surgentem ad sidera passu:
 Singula fulgentes humeros cui lumina signant,
 Et tribus obliquis demissus ducitur ensis.
 At caput Orion excelso immensus Olympto

395

390. *Nec numerosa minus.* Nec pauciora habent sidera, quam nos in hemisphærio boreali. Errat Scal. dicens nullas stellas primæ magnitudinis ultra Tropicum Capricorni, quem redarguit merito Huet. Ed. — *In orbe.* B. et Pingr. dant *in orbem.*

392. *Sidus nostro quod contigit.* Adludit ad præsentem honores divinos, quos Romani vivo Augusto habuerunt. Horatius: « Præsenti tibi maturos largimur honores ». Et nota est ara tam Lugdunensis, quam Narbouensis: « Jurandasque tuum per nomen ponimus aras »; et quidem quot mensibus res divina fiebat: « quotannis Bis senos cui nostra dies altaria fumant ».

394. *Cernere vicinum.* Est principium Anstraliū signorum. Sphæram enim, quod et Ptolemæus, et ante eam Hipparchus fecerat, in tria dividit: in Zodiacum, in partem Aquilonarem, et in Austrinam. Progreditur secundum longitudinem ac latitudinem. Longitudo est ab Oriente ad Occidentem. Latitudo ab Ecliptica ad Aquilonem, et

ab eadem ad Austrum. Sub Zodiaco sunt XII Signa, et septem erroneæ. Sub Septemtrione Aquilonia signa, quæ jam explicata sunt. Sub Austro, quæ jam explicabuntur, nno nomine Notia dicta, ut illa altera Borea; quæ jam exegit. Tractaturus de signis Australibus recte ab Orione incipit. In signis enim Aquiloniis ab Uræ initium fecit, a qua, ad Orionem recta linea est. Est ergo Orion e regione Ursæ. Manilius: « Arctos et Orion adversis frontibus ibant ». Et Aratus statim incipit ab Orione. Manilius autem Arati præmium Notiorum signorum pæne ad verbum vertit.

395. *In magnam Cæli.* Nam ntrumque hemisphærium obsidens secundum longitudinem obtinet partes XVII: secundum latitudinem partes XXX. Propterea Nost. V: « Orion magni pars maxima Cæli ».

399. *Excelso immensus Olympto.* Immeus, quod sit magni pars maxima Cæli: nisi (quod non dubito) *immersus* legendum sit: quod caput ejus longe subductum sit. *Immersus* quoque B.

Per tria subductos signatur lumina vultus :
 Non quod clara minus, sed quod magis alta recedant.
 Hoc duce per totum decurrunt sidera mundum.

Subsequitur rapido contenta Canicula cursu,
 Qua nullum terris violentius advenit astrum,
 * Nec gravius cedit, nec horrens frigore surgit.
 * Nec vacuum Solis fulgentem deserit orbem.
 * Sic in utrumque movet mundum, et contraria reddit.
 Hanc qui surgentem, primo quum redditur ortu,

400. *Per tria subductos.* Sic Scal. B. *subducto* retinet, minus bene. Habet enim claras in capite stellas tres, et quidem unam reliquis duabus clariorem, ut vult Hyginus ex veteribus asterismis, ex quibus hæc quoque hausit Mauilius. Sed Ptolemæus obscura tantum collocat in capite. Valde enim Ptolemæi asterismi ab antiquis differunt. *Subductos* bene quia fingitur cælum respiciens, tergo nobis obverso. Nam cæli descriptiones referunt formas cælestes ad nos conversas. Neque aliter Hipparchus censet.

402. *Hoc duce.* Ab hoc enim principium Australium signorum; vide not. 367 sup.—Pro totum B. *notium*.

405. *Nec gravius cedit, nec horrens frigore surgit.* Gemblacensis: « nec horrida frigore sævit ». *Sævité* Huet. probat et explicat: Nullum astrum gravius discedit propter frigora. — *Nec horrens.* Vulgo, *non horrens.* Sed aspiratio est pro connotante.

406. *Nec vacuum Solis,* h. e. sine Sole Canicula numquam oritur eo tempore. Aratus: Κῆνεν ἀμ' ἡλίου ἀνόητα. Mens Mauilii ad verbum: Subsequitur Canicula, qua nullum astrum gravius est, sive occidat,

sive oriatur. Sic diverse adficit mundum, frigore occidens, et calore oriens. Neque unquam sine Sole oritur, aut occidit. Hæc plenius, ut mihi videtur, Huet. explicat: Solem vi vacuum Cani non deserit. Nam sive oriatur Sol, sive occidat, Canis ejus augeat efficientiam, vel minuit.

407. *Sic in utrumque movet mundum.* Sententia postulante, recte hic versiculus huc tractus est. Igitur Canicula in contraria movet mundum, quod exoriente maximi calores, Occidentem pruina gelidæ ac frugibus metuendæ excipiunt. Anctor Columella libro undecimo. Quæ omnia diserte explicat Plinius libro decimo septimo: « Rudis fuit priscorum vita, etc. » ubi plene enarrat Mauilius. Universi autem hunc versum post sequentes habent. Hos et præcedentem plane proscrit B. et cum illo Pingr.

408. *Hanc qui surgentem.* Ait observari ortum Caniculæ a Cilicibus, et incolis Tauri: ut ex eo quantus frugum proventus futurus sit, augurentur: item et quæ valetudo, et alia id genus. Quod et omnino tangit Germanicus de ipsa Canicula loquens, ut videatur consulto Ma-

Montis ab excelso speculantur vertice Tauri,
 Eventus frugum varios, et tempora dicunt,
 Quæque valetudo veniat, concordia quanta.
 Bella facit, pacemque refert, varieque revertens
 Sic movet, ut vidit, mundum, vultuque gubernat.
 Magna fides hoc posse, color cursusque micantis
 In radios: vix Sole minor, nisi quod procul hærens

nilius nostrum interpretari: « uul-
 lo gaudet majusve minusve Agri-
 cola, et sidus primo speculatur ab
 ortu. Sic in utrumque oritur, sic
 occidit in freta sidus ». Et hoc est,
 quod scribit Plinius: « non mino-
 rem ci astro venerationem esse,
 quam descriptis in Deos stellis ». Igi-
 tur Germanicus scribit uullo minus
 aut magis sidere gaudere agrico-
 lam, quod in utrumque vehemens
 sit, occasu et ortu. Quemadmodum
 Manilius dixit: « Sic in utrumque
 movet mundum »: sic eodem epi-
 phonemate usus est Germanicus,
 quod supra: « Sic in utrumque ori-
 tur, sic occidit in freta sidus ».

409. *Montis ab excelso*. In gra-
 tiam Arati dictum, qui Cilix fuit.
 Itaque quum Cilices astrorum ob-
 servatores inducit, favet Arato Ci-
 lici. Sic Avienus. Phæn. v. 64: « Quæ
 rursum ingenuo numerisque Solen-
 sibus idem Jupiter efferri melius
 dedit, incolæ Tauri Musæ ut Cecro-
 pios raperetur, et Aonæ agros ».
 Incolam Tauri Musam Arateam
 nominat. Sic idem Avienus, Phæn.
 455, Cariam clavem dixit favens
 memoriæ Eudoxi Cnidii. Nam Cni-
 dus Carie accensebatur; vide su-
 pra. Nam hæc de Cassiopea quam-
 vis ab Arato acceperit, non Eudoxo,
 tamen meminerat Aratum ab Eu-
 dodoxo accepisse ex libro, cui titulum
 auctor fecerat *ὑποτρύχων*. Nam *χαίρον*

μυα Arati nihil aliud sunt, quam
 aut *χαίρονμυα*, aut *ὑποτρύχων* Eudo-
 xi: quod et docuit nos Hipparchus.
 Itaque quum Aratca verteret Avie-
 nus, tamen omnia pæne adtribuit
 Eudoxo, ut quum ait: « Sic astrum
 dici Cnidius dedit », quæ diligenter
 notanda sunt. — *Vertice Tauri*.
 Quod favens Arato Manilius Cili-
 bus adtribuit, hoc Cicero de Cæis
 prodit primo de Divinatione: « Ut
 enim Cæis accepimus ortum Cani-
 culæ diligenter quotannis solere
 servare, conjecturamque capere, ut
 scribit Ponticus Heraclites, au-
 pestilens annus futurus sit, etc. »
 Quæ omnia ad mentem Manilii.

410. *Eventus*. B. *Proventus*, et pro-
 dicunt, discunt. Ed.

412. *Varieque revertens Sic movet*.
 In utramque partem ortu et occasu
 suo vehemens sidus esse, jam di-
 ctum a nobis. Arati interpretes
 Theo et M. Tullius aliter Aratum
 interpretantur, ac Manilius, qui
 pæne ad verbum Arateam reddidit:
 et in verbis Arati non *Καίρον*, il-
 lum, sed *Καὶρόν*, vacuum, manifesto
 videtur legisse: quia nondum Græ-
 ca apicibus et accentibus notata
 erant, ut sunt hodie.

414. *Cursusque micantis In radios:*
vix Sole minor. Vix, inquit Soli ipsi
 claritate cedat, nisi quod remotio-
 res quasdam stellas habet: hoc est
 enim τὸ, nisi quod procul hærens.

Frigida cæruleo contorquet lumina vultu.
Cætera vincuntur specie, nec clarius astrum
Tingitur Oceano, cælumve revisit ab undis.

Tum Procyon, veloxque Lepus, tum nobilis Argo,
In cælum subducta mari quod prima cucurrit, 420
Emeritum magnis mundum tenet acta procellis;
Servando Dea facta Deos : cui proximus Anguis
Squammea dispositis imitatur lumina flammis.
Et Phæbo sacer Ales, et una gratus Iaccho
Crater, et duplici Centaurus imagine fulget, 425
Pars hominis tergo pectus commissus equino.

Ipsius hinc mundi templum est, victrixque solutis

Remotiorem enim sedem habere ait, ut supra eodem modo de Orione : « Non quod clara minus, sed quod magis alta recedant ». Obscuritatem adsignat intervallo, ex vulgari opinione, quæ neque molis, neque luminis rationem habebat. Sed poetis quendam concedenda, neque omnia ad unguem exigenda. De Caniculæ ortu quæ erudite disputat Geminus, digna sunt, quæ a lectore consulantur. Ibi enim diserte concluditur, non Caniculam esse æstium causam, sed signum et argumentum, quo utuntur homines, nempe tunc calores vehementes cieri, quum illud sidus cum Sole oritur, non autem propterea quod cum Sole oritur. — *Micantis radios*. Aiunt cerni meridie in speculo, aqua in pelvi radiis Solis opposita. Multos Rusticos novimus, qui meridie siue speculo viderunt. Est autem stellarum fulgentissima, in ore Canis, seu maxilla posita, quæ proprie *σείριος* dicitur.

416. *Frigida cæruleo*. Mutatur ab Arato, qui *καίριον*, cæruleum

locum stellis vacantem vocat. Cicero quidem interpretatur de nocte et vespere, melius autem Avienus. Inde obscura sidera *frigida lumina* vocat, quod exiguis flammis prædita sunt : ut alibi per frigidum lumen Solis Solem occidentem intelligit. Sed Manilium fugit ratio, qui in vultu stellas obscuras constituit, quas Aratus in ventre. Neque enim Canis sideribus carens os potest habere, aut vultum obscurum, in cuius rostro, sive maxilla, illa fulgentissima est.

421. *Emeritum magnis mundum tenet acta periculis*. Ita Gemblacensis. Scal. edid. *procellis*. Mundum autem more suo, id est, Cælum : neque aliter potest intelligi. Sic Vitruvius libro IX, cap. VII : « de mundi circa terram pervolitantia ». B. habet *Emerita et magnis tandem defuncta periculis*.

423. *Lumina squammea mendo- sum videtur*. B. bene coniecit *tergora*, quod et sententia poscit. Ed.

427. *Ipsius hinc mundi*. Mundi more suo, id est, Cæli. Quis dubi-

Ara nitet sacris, vastos quum terra Gigantas
 Arma importantes, et rupta matre creatos,
 Discordes vultu, permixtaque corpora, partus 430
 In cælum furibunda tulit: tum Di quoque magnos
 Quæsivere Deos: dubitavit Jupiter ipse,
 Quod poterat non posse timens; quum surgere terram
 Cerneret, et verti naturam crederet omnem,
 Montibus atque aliis aggestos crescere montes, 435
 Et tam vicinos fugientia sidera colles.
 Hostiferum necdum sibi quemquam numina norant,
 Si qua forent majora suis: tunc Jupiter Aræ

tat illam aram dici Aram Cæli?
 Avienus: « spectabilis exit Ara
 poli ».

428. *Ara*. Quidam dicunt Turibulum, ut Germanicus et Ausonius. Interpres Germanici Pharon. Altar apud Prudentium legitur, et glossæ attestantur. Templum vocat, quod vota apud Aram solverunt Dii.—*Fastos quum Terra Gigantas*. Videatur Theo ad Arat. Phæn. et Scholiastes Germanici. In his duos ritus observamus: alter est, qui apud Romanos invaluit, Aram tangere. Alter, vas, quod ad firmanda fœdera in conviviis adhiberi solebat, is est Batillus Latinis. Helenius Acro: « Vatillum, diminutivum a vase, est vas parvum, in quo pro felici hospitum adventu, incensis odoribus Jovi hospitali sacra fiebant ».

429. *Arma importantes*. Hos versus loco alieno trajectos, huc beue reduxit Pingr. Apud Scaliger. post v. 429 veniunt. En.

431. *Tum Di quoque magnos*. Elegantissime: Dii invocant Deos. Diis alii Dii opus fuerunt. Vota enim solverunt ad ipsum Turibu-

lum. — B. sententia continuata mavult *quum Di*; sed vulgata lectio est *tumidi*. En.

432. *Quæsivere Deos*. Invocarunt. In fine hujus libri et *in ponto quæsitus rector Olympi*, invocatus. *Quæso Deos* apud Comicos. Lucretius: « Non Divum pacem votis adit, et prece quæsit Ventorum pavidus paces, animasque secundas ».

436. Pro hoc B. habet: « Et jam vicinas fugientia sidera moles »; offendit quippe colles post montes, a majore ad minus deveniens. Virg. *Æn.* I, 65: « Hoc metuens molemque et montes insuper altos ». En.

437. *Hostiferum necdum*. Vox *Hostiferum* non caret meudo. Gemblacensis habet: *Nec dum hostiferum*; unde B. non male conjecit *Necdum hostile sibi quidquam, nec numina norat*, scil. Jupiter nondum suorum virum periculum fecerat, nihil adhuc hostile sibi habens; nescivit denique annou alia forent numina suis potentiora. Apud Virgil. *Æn.* VII, 310: « Quod si mea numina nou sunt Magna satis, dubitem laud equidem implorare quod usquam est ». En.

Sidera constituit, quæ nunc quoque maxima fulgent.

Quam propter Cetus convolvens squammea terga 440
Orbibus insurgit tortis, et fluctuat alvo,
Intentans morsum, similis jamjamque tenenti,
Qualis ad expositæ fatum Cepheidos undis
Expulit adveniens ultra sua litora pontum.

Tum Notius piscis venti de nomine dictus 445
Exsurgit de parte Noti, cui juncta feruntur
Flexa per ingentes stellarum flumina gyros.
Alterius capitis conjungit Aquarius undas
Amnis, et in medium coeunt, et sidera miscent.

439. B. *maxima fulget*; Ara scilicet, non *sidera*, quæ in Ara sunt quintæ et quartæ magnitudinis. Ed.

440. *Quam propter*. Reprehendit Manilium Scal. quod Aram et Cetum, magno spatio disjuncta sidera, in unum conjungere videtur.

443. *Pro undis* B. olim et *expositæ* absolute capit, quod ægre admittam. En.

445. *Venti de nomine dictus*. Piscinæ, quod est ultimum Signum in Zodiaco, alter dicitur Notius, ad differentiam sui gemini, qui *πότιος* adpellatur. Boreo tamen caput hircinæ adfingunt Chaldei, unde Chelidonius dictus. Sed ego puto ab eo, quod quum Sol est in extremo Pisce, hirundo incipit videri in Græcia, quæ veri præludit. Sed hic quoque ad distinctionem gemelli Notii cognominatur Solitarius. Hyginus: « Fusio aquæ pervenit ad eum Piscem, qui Solitarius figuratur », hoc est, *ὁ μὲν ἄνθρωπος μετὰ τοὺς μύστες*, et, quod dixit Aratus, *ὁ δὲ ἀπὸ ποταμῶν*. Dictus etiam fuit magnus; vid. Theo ad Arat. v. 387. Scholiastes Germanici: « Piscis Magnus, cujus nepotes dicuntur Pisces ».

446. *Cui juncta*. Notius enim Piscis, quem alio nomine Piscem Capricorni dicunt, flumen Aquarii deglutire dicitur, h. e. ab eo effusam aquam. Alia est a fusione aquæ stellarum fusio apud Vitruvium libro IX, cap. VII: « Arieti et Piscibus Cetus est subiectus: a cujus crista ordinate utrisque piscibus disposita est tennis fusio stellarum, quæ Græce vocatur ἀπιδόνη, quæ Hesychio est stellarum obscurarum agmen ». Hanc autem Plinius Piscium commissuram vocat. — B. legit *qua fusa*. Ed.

448. *Alterius capiti conjungit Aquarius undas*. Sic dant omnes ed. excepto Gemblacens. quem sequutus Scal. dat *alterius capiti et capitis* emendat. — B. servat *Alterius capiti*, et explicat magis versus Austrum. Ed.

449. *Amnis*, etc. Fusionem aquæ vocat Amnem, cujus alterum caput junctum est notio Pesci, alterum Aquario. At longe hinc est alter Amnis, Eridanus, vel potius fluvius Orionis. Eridanum autem et Rhodanum confundebant vetustissimi illi, ut Italiam et Galliam. Hanc cata-

His, inter Solisque vias, Arctosque latentes,
 Axem quæ mundi stridentem pondere torquent,
 Orbe peregrino cælum depingitur astris,
 Quæ Notia antiqui dixerunt sidera vates.

Ultima, quæ mundo semper volvuntur in imo,
 Queis innexa manent cæli fulgentia signa
 Nusquam in conspectum redeuntia cardine verso,
 Sublimis speciem mundi, similesque figuras
 Astrorum referunt, et versas frontibus Arctos.
 * Uno distingui medias, claudique Dracone
 * Credimus exemplo: quia vis fulgentia visus

chresin invocoies apod Apollooium Rhodium. Quin etiam Rhodanum apud ioferos collocat Homerus.

453. *Quæ Notia antiqui dixerunt sidera vates.* Atqui nihil tale præferunt: immo de polo antarctico loquitur. Paulo antea dixerat, non pauciora numerant sidera intra tropicum ac polum aëum, quam nos intra tropicum nostrum et polum boreum: quod quidem ex analogia argumentatur, comparatione scilicet inferiorum cum istis superioribus.

454. *Ultima*, etc. Hæc mirum in modum antea perturbata erant; nam cum anterioribus conjungebantur. Ed. — *Ultima*, id est, sidera, quæ ultra circulum autarcticum absconduntur. — *Queis innexa manent cæli fulgentia signa*, id est, stellæ polares antarcticæ, quæ innexæ manent, et immobiles sunt, ut hæc nostra polaria. — *Signa* quidem cum Scal. et Gembl. sed alii habent *templa*, et melius: nam sidera fulgentia non possunt innecti iis, qui nobis non fulgent. Hinc corrigendum *innixa*, scilicet templa cæli, cælum, innituntur polo antarctico. Lucret. V, 492: «altaque cæli Den-

sebant procul a terris fulgentia templa».

457. *Sublimis speciem mundi.* Olim legebatur *sublimem*, male. Optime Gembl. *sublimis*, quamquam corrupte *specie* pro *speciem* habeat. Illa infera referunt speciem sublimis hujus nostri hemisphærii. Eadem est ratio. Sed experientia in illas partes navigantium aliter docet.

458. *Astrorum referunt, et versas frontibus Arctos.* Quamvis, inquit, Arctos, quæ in altero polo sunt, non videmus, tamen eas costratibus similes esse ratio et analogia vincit. Quod tamen falsum est. Nam Septentriones nulli sunt in altero polo, nulla major Ursa, nulla minor, nullus Draco: neque ullas alias stellas lucidas habet is polus, præter quatuor in quadrum æquilatus dispositas; quæ vicem planstri nostri esse possint. Earum una est tertiæ magnitudinis: reliquæ tres secundæ. Id oos docuit ex iis, quæ in literas retulit Americus Vesputius, vir immortalis gloria dignus. Multos vidimus, et videmus fere quotidie, qui oculati testes fuere. Id vocant Crucem.

* Hunc orbem cæli vertentis sidera cursu

* Cardine tam simili fultum, quam vertice fingit.

Has igitur magno divisas æthere sedes

Signa tenent, mundi totum deducta per orbem.

Tu modo corporeis similes ne quære figuras, 465

Omnia ut æquali fulgentia membra colore

Deficiat nihil, aut vacuum quid lumine cesset.

Non poterit mundus subferre incendia tanta,

Omnia si plenis ardebunt sidera membris.

Quidquid subduxit flammis natura, pepercit 470

Succubitura oneri, formas distinguere tantum

Contenta, et stellis ostendere sidera certis.

Linea designat species, atque ignibus igues

461. *Hunc orbem.* Quia, inquit, vis visus, id est, ὁπτιχὴ ex analogia eadem fingit. Id est, quia ex visis, non visa censemus. Exemplo colligimus id cælum, quod vertit sidera, quæ in conspectum nostrum non veniunt, tam simili cardine fultum esse, quam vertice. Polum Antarcticum non videmus; sed in absoluto globo ratio in altera parte analogæ colligit, quod in una. Sed melius videtur legere *quævis fulgentia visus. Hinc orbem pingunt.* Et hæc de factitiis globis accipienda.

464. *B. diducta.*

465. *Tu modo corporeis.* Formas astrorum corpora vocat Hyginus: Geminus ζώδια, etiam Lyram, Argo, Sagittam. Aristoteles σώματα, ut Hyginus. Noli, inquit, corpora absoluta in sideribus quærere, quamvis corpora dicuntur. Non enim omnia designata sunt; sed, ut facilius comprehenderentur, quædam stellæ adpositæ sunt.

466. *Male Scal. omniaque æquali*

fulgentia. At nos cum B. bene ut dedimus; et interpretatio facillima.

468. *Non poterit mundus.* Idem argumentum, lib. V: « Ipse suas Æther flammæ auferre nequiret, Totus et accenso mundus flagraret Olympo ». Vid. Aristoteles Meteoris, cui convenit cum Manilio, non credendum spatia omnia igne plena esse: in altero non item, corpora esse ignea.

470. *Et stellis ostendere sidera certis.* Comprebensio siderum, quam scilicet a globo stellarum, aut alia quapiam astrothesia notatur forma; videatur Aratus, Phæn. ubi Manilium interpretatur. Ex his autem Manilianis intelligere licet, quid differat sidus a stellis. Nam sidus stellis constat, stellæ sunt singularia corpora.

473. *Linea designat species.* B. Linea tantum ab igne, ad ignem, i. e. a stella, ad stellam, designat ipsas species, sive formationes. Scaligeri iudicio melius *igneæ species*, id est, ignis tantum, non etiam intervalla,

Respondent, media extremis, atque ultima summis
Redduntur: satis est, si se non omnia celant: 475

Præcipue, medio quum Luna implebitur orbe,
Certa nitent mundo: cum Luna conditur omne
Stellarum vulgus: fugiunt sine nomine signa.
Plura licet vacuo tum cernere sidera cælo;
Nec fallunt numero, nec parvis mixta feruntur. 480
Et, quo clara magis possis cognoscere signa,
Non varios obitus norunt, variosque recursus,
Certa sed in proprias oriuntur sidera luces,
Natalesque suos, occasumque ordine servant.

Nec quidquam in tanta magis est mirabile mole, 485
Quam ratio, et certis quod legibus omnia parent.
Nusquam turba nocet, nihil ullis partibus errat

quæ vacua sunt. *Ignæ species*, fulgor. Supra: *Cætera vincuntur specie*, id est, fulgore. Nihil tamen mutare multo præstat.

476. *Præcipue, medio*. Semilunio non absconduntur, at pleuilunio obscurantur. Hoc est, quod dicit, v. seq. « cum Luoa conditur omne Stellarum vulgus ».

477. *Certa nitent mundo*. Certa vocat sidera in stellis comprehensa, quæ sunt primæ ant secundæ magnitudinis. Nam postea illis opponit eas, quas vulgus vocat, ut et in fine lib. V, id est, quæ sunt sine nomine, vel potius minori specie.

478. *Fugiunt sine nomine signa*. Sine nomine dicit, ut Hipparchus ἀκατονόμαστοι; ἀστέρας, quos Ptolemæus ἀνονόματους, ἀνωνόματους Aratus. Ptolemæus, Hipparchus, et autem eos Chrysippus numerum stellarum et rationem putarunt. Sed Hipparchus et Ptolemæus numero MXXII, Chrysippus MLVIII es-

se dicit. Plinius, II, 42: « Patrocinatur vastitas cæli immensa, discretæ altitudine, in duo atque LXX signa ». Legendum: *vastitas cæli, immensa altitudine, discretæ in duo de L signa*, i. e. in doodequioquaginta. Tot enim sunt μωρῶσις ab Hipparcho, Eudoxo, et aliis designatæ. B. legit *sine nomine turba*; et sic P.

479. *Plura licet vacuo tum cernere*. Sic Gembl. quamquam eum Scal. dixerit habere *credere*; unde scribebat *cedere*, scilicet plenilunio cedit omne vulgus, et vacuum cælum destituit. *Licet* autem ἀρχαῖως *liquet*. Sed B. *cernere* et *plura mutat in pura*.

480. *Nec fallunt numero*. Certus enim earum numerus a Chrysippo et Hipparcho collectus, ut jam diximus.

483. *Certa sed in proprias*. Statas vices servant, ut quotannis possis eas eodem ordine observare. Ad verbum ex Arato, Phæn.

Laxius et levius, mutatoque ordine fertur.

Quid tam confusum specie, quid tam vice certum est?

Ac mihi tam præsens ratio non ulla videtur, 490

Qua pateat mundum divino numine verti,

Atque ipsum esse Deum; nec Forte coisse magistra,

Ut voluit credi, qui primus mœnia mundi

Seminibus struxit minimis, inque illa resolvit:

E quīs et maria, et terras, et sidera cæli, 495

Ætheraque immensos fabricantem finibus orbis,

Solventemque alios constare; et cuncta reverti

In sua principia, et rerum mutare figuras.

Quis credat tantas operum sine numine moles

Ex minimis, cæcoque creatum fœdere mundum? 500

Si Fors ista dedit nobis, Fors ipsa gubernet.

488. *Laxius et levius.* B. *laxius aut brevius*, non male.

490. *Ac mihi.* Elegans *Parecbasis*. Mundum Providentia, non Forte gubernari. Quin et Aristoteles ipse disputat, nihil fortuitum esse in iis, quæ perpetua et æterna sunt. Cælum autem æternum ponit ipse. Ergo nihil fortuitum in Cælo. Porro, Fors sive Casus neque ubique, neque in omnibus. At astrorum ad circulos proportio, et æqualitas ubique, et in omnibus. Igitur astrorum ad circulos æqualitas neque Forte, neque Casu. Rursus: Quæ ubique et in omnibus, ea secundum uaturam sunt. Quæ secundum naturam, ea neque forte, neque temere. Si astrorum ad circulos proportio ubique, et in omnibus, non igitur temere, aut forte. Quæ disputatio nihil aliud loquitur, quam id, quod proponit Manilius. Hæc etiam eodem modo persequitur Firmicus, et eadem argumenta, quibus niti-

tur Manilius, ipse quoque ad probabilitatem adsumit.

492. *Nec Forte coisse magistra.* Ut Epicurus voluit, et vid. Lucret. II, 1150. Quod Tertulliano vertitur *passivitas*.

493. *Qui primus.* Primus sane hoc scivit Democritus, quem sequutus Epicurus.

495. *E quīs.* Ex quibus atomis. — *Si sors ista dedit.* Imperiti librarii semper *Sors* pro *Fors* scribebant, ut apud Horat. *Sen Sors, seu Ratio.* Nam *Fors* scribendum erat: hoc est, sive motu cæco, sive provido. Alterum est Epicuri, alterum Chrysippi. At recte Gemblacensis hic semper habet *Fors*, ubi vulgati *Sors*. Sed locus ita concipiendus: « Si Fors ista dedit nobis, Fors ipsa gubernet: At cur dispositis vicibus, etc. » Argumenta jam ex Aristotele proposuimus. Si temerario omnia, at quomodo illa ordine? Atqui ordine. Ergo non temerario. Nam con-

At cur dispositis vicibus consurgere signa,
 Et velut imperio præscriptos reddere cursus
 Cernimus, ac nullis properantibus ulla relinqui?
 Cur eadem æstivas exornant sidera noctes
 Semper, et hibernas eadem? certamque figuram
 Quisque dies reddit mundo, certamque relinquit?

Jam tum, quum Graiæ verterunt Pergama gentes,
 Arctos et Orion adversis frontibus ibant;
 Hæc contenta suos in vertice flectere gyros,
 Ille ex diverso vertentem surgere contra
 Obvius, et toto semper decurrere mundo.
 Temporaque obscuræ noctis deprendere signis
 Jam poterant, cælumque suas distinxerat horas.

Quot post excidium Trojæ sunt eruta regna?
 Quot capti populi? quoties Fortuna per orbem
 Servitium, imperiumque tulit, varietque revertit?
 Trojanos cineres in quantum oblita refovit
 Imperium? Fatis Asiæ jam Græcia pressa est.

traria omnino sunt temeritas et analogia. Ergo et contraria Fors et Providentia.

502. *At cur dispositis vicibus.* Signa dispositis vicibus redeuntia uno verbo Aratus παλίνερα.

509. *Arctos et Orion adversis.* Orion enim e directo Ursæ majoris. Hom. Iliad. XVIII, 487: Ἄρκτος θ' ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπιώλεσιν κατέκοσιν. ἦτ' αὐτοῦ στήθεσσι, καὶ τ' ὤμους δοκῶσι.

512. *Et toto semper decurrere mundo.* Nam ut supra notamus, Orion utriusque hemisphærii magnas partes occupat. B. tentat *Notio*, et rationem recte procedere adfirmat. Ut Arctos olim et hodie in Boreali mundo, ita Orion in *Notio*. Neutrum sidus e loco suo abscessit. Hoc certe minus elegans Scal. sensu. Eo.

513. *Temporaque obscuræ noctis deprendere signis.* Troicis temporibus, inquit, jam tum norant homines vigilias noctis signis cælestibus deprendere: quod primus bello Trojano instituit Palamedes. Sane jam tum nomina noctis signis notare solitos Veteres, testis Euripides Iphigenia in Aulide, quem locum citavimus in proœmio supra, et ad quem adludit Manilius. Sed et quomodo signis horæ noctis notandæ sint, aut deprendendæ, docet Aratus, Phænomen. — *Deprendere signis.* Hoc Ansonius vocat *deprendere*, σταβρίζεσθαι, saltem si vera hæc lectio est.

519. *Imperium*, scilicet *Romanum*. Sic Virg. Æn. VI, v. 481, de Paulo Æmilio.

Sæcula dinumerare piget, quotiesque recurrens

520

Lustrarit mundum vario sol igneus orbe.

Omnia mortali mutantur lege creata.

Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis:

Exsutæ variant faciem per sæcula gentes.

At manet incolumis mundus, suaque omnia servat, 525

Quæ nec longa dies auget, minuitque senectus.

Nec motus puncto currit, cursusque fatigat.

Idem semper erit, quoniam semper fuit idem.

523. *Nec se cognoscunt terræ.* Mirum, quod jam de quondam florentissimis urbibus prodit Servius Solpitios, Megara, Corintho, quas suo tempore prostratas, et verius *cadavera urbium*, quam urbes fuisse. Habes elegans epigramma de Athenis, hoj. op. t. IV, p. 534. Ed. — Sane adeo a veteri splendore mutarant, ut opus habuerint instauratore Adriano: quod notamus in lib. V de Emend. Temp. Sed quid miremur hæc eo tempore, quum Ovidius Pythagoram ita declamantem inducat, Met. XV: « Oedipodionæ quid sunt, nisi nomian, Thebæ? Quid Paodionæ restant, nisi nomeo, Athenæ? » Sulla Athenas eo redegerat, ut comparatione illarum veterum cadaver urbis, non urbs, viderentur: at aliarum comparatione etiam florentium, Divorum domus dici possent. Sed Ovidium non possum absolvere, qui ex persona Pythagoræ, quo tempore florentissimæ erant, eas penitus corruisse dicat. Idem de Thebis dicas, quæ tempore quidem Ovidii nullæ erant jam ab Alexandro solo æquatæ, sed quarum tamen nunquam major splendor fuerit, quam sæculo Pythagoræ. Ludit hoc argumento in scholiastico libro de

Pallio Tertullianus: ubi de locis, quæ se amplius non cognoscant, ut loquitur Manilius: « Rursus orbis alius idem: motat et nunc localiter habitus, quum situs læditur: quum inter iosulas nulla jam Delos, arenæ Samos, ut Sibylla non meodax ».

524. *Exsutæ variant.* Fay. habet *exsutas*, ita ut ad se referatur, et interpungit, non male, opinor; nam omnes codices *exsutas* habent. Ed. — Versum hunc proscribit Bentleius.

527. *Nec motus puncto currit.* Gemblacensis, *Nec motus ponto curvat*, quod est ineptum. B. hunc versum ablegandum a textu censet. — Hujusmodi interpolationes, inquit, quæ pro Maillianis se ostentant, hanc censoram a Scaligero extorserunt, quod non posset Manilius manum tollere de tabula, et nunquam sciret desinere: falso dictum, si emuncta nare acimus a genuinis spuria discernere. Ed.

528. *Idem semper erit.* Non videtur Manilii. Tolerabilis tamen. Est vero argumentum a necessitate: idem Mundus semper visus est, idem Sol, eadem Luna. Quod quidem non esset, si temere rege-ret, ut vult Epicurus.

Non alium videre patres, aliumve nepotes

Adspicient. Deus est, qui non mutatur in ævo. 536

Numquam transversas Solem decurrere ad Arctos,

Nec mutare vias, et in ortum vertere cursus,

Auroramque novis nascentem ostendere terris :

Nec Lunam certos excedere luminis orbes,

Sed servare modum, quo crescat, quoque recedat ; 535

Nec cadere in terram pendentia sidera cælo,

Sed dimensa suis consumere tempora signis ;

Non casus opus est, magni sed numinis ordo.

* Hæc igitur texunt æquali sidera tractu

* Ignibus in varias Cælum laqueantia formas. 540

* Altius his nihil est : hæc sunt fastigia mundi.

* Publica naturæ domus his contenta tenetur

* Finibus, amplectens pontum terrasque jacentes.

* Omnia concordī tractu veniuntque, caduntque,

* Qua semel incubuit cælum, versumque resurgit. 545

Ipse autem quantum convexo mundus Olympo

536. *Nec cadere in terram.* Post hunc versiculum perge ad illos novē, quorum primus : « Sed dimensa suis consumere tempora signis ». Persequitur enim ἀποδείξεισας, non posse fieri, ut casui καὶ ἀκαίρῳτῃ adsignetur illa æquabilis temporum dispensatio.

538. *Non opus est magni casus.* Magnum Casum dixit, ut supra Fortem Magistram, ex Epicureorum scilicet persona, qui decernunt Fortunam ac Casum omnia regere : in quorum ore crebrum est, τύχης τύχη, et Comicum illud : πάντων τύχης ἡ Τύχη ὅτι τῶν θεῶν. Igitur postquam ostendit certam ac immutabilem astrorum ac Mundi æquabilitatem, tandem id, quod volebat, concludit, nullum casum Mundo adsignandum, sed Providentiam esse

et cælestem Rationem, quæ ipsum gubernet. — *Non casus opus est.* Vulgata lectio ante Scal. *non opus est magni casus*, quæ ex mente Epicureorum, ut ostendimus, quorum Deus erat motus cæcus. Hæc vero est Manilii, cui Deus Providentia. Et quidem magis placet : præsertim quum accedat codicis scripti auctoritas.

539. *Hæc igitur texunt.* Ovid. in Phaënomenis : « Tot numero talique Deus simulacra figura Imposuit cælo, perque altas sparsa tenebras Clara pruinosæ jussit dare lumina terræ ».

546. *Ipsæ autem quantum.* Posteaquam quale esset τὸ πᾶν ostendit, nunc quanto extendatur spatio, docet, ac formæ dimensionem subiungit.

Obtineat spatium, quantis bis sena ferantur
 Finibus astra, docet ratio; cui nulla resistunt
 Claustura, nec immensæ moles, ceduntque recessus;
 Omnia succumbunt, ipsum est penetrabile Cælum. 551
 Nam quantum a terris, atque æquore signa recedunt,
 Tantum bina patent: quantumque inciditur orbis
 Per medium, pars efficitur tum tertia gyri,
 Exiguo dirimens solidam discrimine summam.
 Summum igitur cælum bis bina resurgit ab imo, 553
 Altera bisseis ut sit pars tertia signis.
 Sed quia per medium est tellus suspensa profundum,
 Binis a summo signis discedit, et imo.

Hoc igitur, quodcumque supra te suspicis ipse,
 Qua per inane meant oculi, quaque ire recusant, 556

551. *Nam quantum a terris.* Ad verbum ex Arato, Phænomen. — *Nam quantum a terris.* Hexagona est figura, qualis apud cellulis. Mundus est pila, Terra centrum; ac nos quidem, qui in ea sumus, centri vicem obtinemus. Necesse igitur rectas lineas ab oculo nostro in cælum jactas, æquales esse omnes. Quanta erit linea in cælum ab oculis ducta, tantas debemus sex lineas per totum circuli ambitum imaginari: quæ si æquidistantes adsumantur, illo spatio duo complectentur Zodiaci dodecatemoria. Sic conficiunt ἑξάγωνον σχῆμα. Nam latus hexagoni est æquale semidiametro. Quæ quidem vera sunt, sed neque docent quæ sit vera terræ a signis cælestibus distantia, aut quantum ipsa signa spatium teneant. Neque erat cur tantopere Manilius humanam rationem laudaret.

552. *Quantumque inciditur orbis.* Quanta est dimetiens orbis, ter tanta ad eam est peripheria. —

Quantumque... tum. Laborat constructio. Vetusti codices et B. habent *quacumque*, melius. Quacumque circulus per centrum inciditur, diametros fit, tertia pars peripheriæ, sed *exiguo*, ut vates ait, *discrimine*. Ed.

554. *Exiguo dirimens.* Hoc est, una septima plus. Hæc ratio est 7 : 22. Plinius Histor. Natural. «Quantas dimetiens habet septimas, tantas circulus habet duo et vicissimas». Sed exactius 1 : 3, 1415926, ut demonstrant ultimæ supputationes. Ed.

555. *Summum igitur cælum bis bina.* Orbis circumquaque a centro submovetur binis signis. Ergo linea a peripheria, ad peripheriam per centrum ducta, quia ad illam dupla est, dupla quoque signa habebit, hoc est, bis bina, ut dicit. Igitur a summo cælo ad imum signa sunt quatuor.

556. *Astra, e bisseis* B. Scal. dedit *altera*, et explicat, Altera tertia,

Binis æquandum est signis : sex tanta rotundæ
 Efficiunt orbem Zonæ ; qua signa feruntur
 Bis sex , æquali spatio textentia Cælum.
 Nec mirere vagos partus eadem esse per astra ,
 Et mixtum ingenti generis discrimine fatum ,
 Singula quum tantum teneant , tantoque ferantur
 Tempore sex tota surgentia sidera luce.

565

Restat , ut æthereos fines tibi reddere coner ,

id est, duæ tertiæ. Apud Livium, altero et vicesimo anno, id est, vicesimo secundo. Virgil. Ecl. VIII, 49: « Alter ab undecimo jam tum me ceperat annus », id est, tertius decimus. Apud jurisconsultum: « Alter semissis inter duos fratres dividitur », id est, duo semisses. Tota diameter est una tertia peripheriæ. Accedat altera tertia, id est, duæ tertiæ, nimirum octo, fieri his sena signa. Sed bene vidit B. primam vocem cum præcedenti versu jungendam, et legendum *astra*, i. e. signa. Tum putat Scal. hos versus alio ordine constituendos: « Summum igitur cælum bis hina resurgit ab imo. Sed quia per medium est tellus suspensa profundum: Binis a summo signis discedit et imo, Altera bisennis ut sit pars tertia signis ». Et sic explicat: A summo cælo ad imum sunt quatuor signa, hoc est, quanta est dimetiens orbis. Sed quia, inquit, tantum est hinc ad summum cælum, quantum hinc ad imum, propterea hinc ad summum hina signa, et ad imum totidem erunt. Tamen quia vulgaris lectio potest defendi, nolimus eam mutare: neque mutandam censemus.

561. *Sex tanta rotundæ*. Et ita habet Gemblacensis. Ad verbum

Aratea interpretatur, Phænomen. et complectitur elegans et eruditus Arati paraphrastes Avienus, Phæn. 1037 sqq. qui locus luculenta Manilii interpretatio est. Nam quod Manilius dixit: « sex tanta rotundæ Efficiunt orbem Zonæ », Avienus dixit oram Signiferi tot sex partium esse, quot partium est obtutus hinc ad summum cælum.

562. *Efficiunt orbem Zonæ*. Zonæ, τοῦ Ζωνδακτοῦ.

564. *Nec mirere*. Familiaris clausula Manilio Epilogi vicem obtinens, ut I, 857, 903, et II, 301: « Nec mirere moras, quum Sol æstiva per astra, etc. » Item, vs. 423: « Nec mirere in ea pignantia sidera parte ». Item, 950, et II, 577: « Nec sit mirandum, si fœdus non datur astris ».

567. B. *Tempore, viz toto... mense*. Quia singula ex duodecim signis unum mensem consumunt, clarius quidem quoad sensum. Ed.

568. *Restat, ut æthereos fines*. Exemplo Arati post Phænomenon ad circulatorum Sphæræ descriptionem adgreditur; quamquam Aratus ante dimensionem mundi circulos describit. Contra Manilius hanc, ante circulorum descriptionem ponit. Hoc vero arbitrarium: neque hujus regula ab auctore exigenda. Melius

Filaque dispositis vicibus comitantia Cælum,
Per quæ dirigitur signorum flammeus ordo.

570

Circulus ad Boream fulgentem sustinet Arcton,
Sexque fugit solidas a cæli vertice partes.
Alter ad extremi decurrens sidera Cancri,
In quo consummat Phœbus lucemque, moramque,
Tardaque per longos circumfert lumina flexus,
Æstivum medio nomen sibi sumit ab æstu,
Temporis et titulo potitur: metamque volantis
Solis, et extremos designat fervidus actus,
Et quinque in partes Aquilonis distat ab orbe.

575

meo iudicio Manilius. — *Æthereos fines. Fines circulos.* Infra, I, 594: « signantes tempora fines ». Et id quoque exemplo Arati, qui *σηματα* vocat. Et in Parmenidis versibus *σηματα* potius circuli videntur, quam astra ipsa. Sic Hyginus circulos his vocat significationes.

569. *Filaque dispositis vicibus.* Dispositas vices, ut supra: « At cnr dispositis vicibus consurgere signa ».

570. *Per quæ dirigitur.* Tres tantum circuli sunt, per quos dirigitur signorum ordo, duo Tropici et Æquinociales. Nam duo reliqui, Arcticus et Antarcticus, non nisi in Sphæra dati climatis locum habent. At illi tres in usum Sphære ad quamvis inclinationem instituti sunt. Ideo Aratus eorum tantum rationem habet, Phæn. — *Per quæ dirigitur.* Ab hoc versiculo perge ad ipsorum circulorum descriptionem. Scalig. hunc locum ita restituit, et sequuti sunt omnes, eo tamen non nominato. Hæc autem primo post descriptionem signorum sine ulla præfatione occurrebant.

571. Videatur Excursus quem ad

calcem hujus libri rejecimus. Ed.

574. *Consummat.* Ante Scal. *consumit*; sed animadvertit promiscuum usum apud hunc auctorem esse verb. consumendi et consummandi.

576. *Æstivum.* Si non est mendum, dixit æstivum nomen, ut Horatius flumen Metaurum, Stertinium acumen. Fortasse *Æstivi medio*. Sic paullo infra vs. 587: « Proximus hunc ultra brumalis nomine tangens ».

577. *Temporis et titulo potitur.* Tropicus enim a tempore illo dicitur, in quo *τροπή*, id est, reversio Solis fit. Metaphora a curulibus agonibus. Nam flexura metæ etiam *τροπή* dicta. Quin et Manilius persistit in metaphora, quum metani Solis dicit, et actum. Omnia enim verba Circensia. Atque adeo e medio Circo est *Fervidus*. Hor. Carin. I, 1: « Metaque fervidis Evitata rotis ».

579. *Et quinque in partes.* Quadrans xv partium, de quibus sex sunt a Polo ad Arcticum: ab eo ad Tropicum quinque, a Tropico ad Æquinocialem quatuor. Quæ sexies multiplicatæ fient a Polo ad

Tertius in media mundi regione locatus
 Ingenti spira totum præcingit Olympum,
 Parte ab utraque videns axem, quo limine Phæbus
 Componit paribus numeris noctemque diemque,
 Veris et Autumni currens per tempora mixta,
 Quum medium æquali distinguit limite cælum :
 Quatuor et gradibus sua fila reducit ab æstu.

Proximus hunc ultra brumalis nomine tangens
 Ultima designat fugientis limina Solis,
 Invidaque obliqua radiorum munera flamma
 Dat per iter minimum nobis : sed finibus illis,
 Quos superincubuit, longa stant tempora luce ;

Arcticum xxxvi; hinc ad Tropicum xxx, a Tropico ad Æquinoctialem xxiv.

581. *Ingenti spira*. Nam circuli illi nihil aliud, quam spiræ, quarum maxima, quæ mediam sphaeram ciugit, ut minima, quæ verticibus propior.

582. *Quo limine*. B. et P. *culmine*. Huet. *limite*, ut infra v. 578. Ut appareat lubrieam esse commutationem horum duorum inter se.

586. *Quatuor et gradibus*. De xv partibus, in quas sectus est circulus, Arcticus aufert vi, Tropicus v; ergo reliquæ sunt quatuor, quæ sexies ductæ fient xxiv. Tanta erat tunc ab æquinoctiali Solis maxima declinatio, quæ quidem hodieprehenditur minor grad. 23. 30'. Gradus autem vocat, quas antea partes, et Græci *μειράς*. Vulgus vero gradus vocat ab Arabibus, qui sic quas Ptolemæus *μειράς*, semper vertunt.

587. *Proximus hunc ultra brumalis nomine tangens*. Scal. olim *eingens* pro *circulo*, et in prima edit.

circes. Veteres enim *circens* pro *circes*, *toiens*, *quotiens*, et *thesaurus* pro *thesaurus* scribebant. Et satis notum Circitem pro circulo a Sido-
 uio usurpatum. De quo consulendus Festus. Sic Gemblacensis habebat *tangens*, non *cingens*. Quod retinemus. Sic infra de Galaxia : « Inde per obliquum descendens tangit olorem ». Græci in eo significatu dicunt *ἰσάντισθα*. Sic etiam loquutus est Hyginus : « Ara propter Antarcticum circulum tangens inter Hostiæ caput, et Scorpionis caudam extremam collocatur ». Ita his apud Manilium, et hic apud Hyginum *tangere* absolute positum. B. emendat *gaudens*, male, ut opinor.

588. *Fugientis limina Solis*. *Limina*, fines, metas; ut supra : « quo limine Phæbus », hoc est, quo fini : et idem error erat, qui hic lumine pro limine. Jurisconsulti quoque in etymo Postlimini, liminem finem esse dicunt.

589. *Invidaque*, hoc est, parca, maligna. Quia enim oblique mini-

Vixque dies transit candentem extenta per æstum;
Bisque jacet binis submotus partibus orbis.

Unus ab his superest extremo proximus axi
Circulus, austrinas qui stringit et obsidet Arctos. 595
Hic quoque brumalem per partes quinque relinquit :
Et quantum a nostro sublimis cardine gyros
Distat, ab adverso tantumdem proximus illi.
Sic tibi per binas vertex a vertice partes
Divisus, duplici summa circumdat Olympon, 600
Et per quinque notat signantes tempora fines.
His eadem est via, quæ mundo; pariterque rotantur
Inclines, sociosque ortus occasibus æquant :
Quandoquidem secti, qua totus volvitur orbis;
Fila trahunt alti cursum comitantia cæli; 605
Intervalla pari servantes limite semper,
Divisosque semel fines, sortemque dicatam.
Sunt duo, quos recipit ductos a vertice vertex,

strat lumen, propterea lucem videtur nobis invidere.

593. *Bisque jacet binis.* Quatuor gradibus, vel xxiv; totidem nempe quot æstivus illi e regione positus.

599. *Sic tibi, etc.* B. corrigere vult; *Sic per tricenae, etc.* et putat Olympon notari per quinque fines, sive circulos parallelos. Eudoxus, astronomorum dux, circulum in sexaginta partes dividebat. En.

600. *Divisus duplici summa.* A polo ad æquinoctialem xv partes; ab eo ad polum Antarcticum totidem. Hæc est, quam vocat duplicem summam; ut binas partes duo hemisphæria, quæ ab æquinoctiali secantur.

603. *Inclines.* Ita enim parallelos circulos definiebat, sive describebat Posidonius. Propterea ἀπλῶν δὲ dicuntur Arato, Phæno. — *Quando-*

quidem texto. Sic supra, 563: « Bis sex æquali spatio texentia cælum ».

604. *Secti, qua.* Sic B. Scal. *texto, quo*, contra codd. nullo sensu. En.

605. *Cursum comitantia cæli.* Vulgatæ *circum.* Circum etiam dixit Cicero de Galaxia: « Vidisti magnum candentem serpere circum », i. e. circulum. Sed non dixit ciren cæli. Gemblacensis *cursum*, non *circum*, quod retinendum. — *Cursum comitantia cæli.* Eandem enim cum cælo conversionem habent. Sic supra, 569: « Filæque dispositis vicibus comitantia cælum ». — *Intervalla pari.* Ita quasi aliud agens circulorum parallelorum rationem exponit.

608. *Sunt duo.* Magni circuli CLXXX per polos mundi ducti æquinoctialem in partes æquales, Zodiacum autem inæqualiter secant.

Inter se adversi, qui cunctos ante relatos,
Seque secant, gemino coeuntes cardine mundi; 612
Transversoque polo rectum ducuntur in axem,
Tempora signantes anni, cælumque per astra
Quatuor in partes divisum mensibus æquis.

Alter ab excelso decurrens limes Olym-
Serpentis caudam siccas et dividit Arctos, 613
Et juga Chelarum medio volitantia gyro :

Forum duorum qui se ad rectos angulos secantes puncta tropica et æquinoctialia tangunt, præcipuus usus est in Sphæra, ad quatuor anni tempora designanda. Quia vero puncta illa quatuor mobilia sunt, mobiles quoque sunt illi circuli. Colurus Græci vocarunt, id est, mutilos, non utique quod re ipsa mutili sint; eorum enim posteriora tantum conduntur: sed quia ea parte, quæ nobis inutiles sunt, quasi mutili censentur. Alioqui posteriora illorum utilia sunt iis, qui ultra Capricornum habitant, ut quæ nobis utilia sunt, ea illis mutila. Quare si Veteres eam partem tectam propterea damnaverunt, quod ejus nullus est citra Capricornum usus: cur non eodem jure et circulum Antarcticum damnaverunt? cur non et Meridianum quoque *κόλυπον* vocarunt? Nam etiam τὰ ἑνὶ μέσῳ ejus *κέντρα*. Quia igitur non solum CLXXX, sed longe plures circuli per polos mundi duci possunt, illi duo tantum Coluri dicuntur, qui quatuor puncta cardinalia tangunt: quæ gradum unum promoventur in anteriora intra annos plus minus septuaginta. A conditis rerum ex veris epilogismis nostris (tempore quo scribebat Scal.) id est, anno mundi 1547) facta est illorum punctorum

promotio localis quidem graduum 77, temporalis vero dierum unius et quadraginta.

614. *Alter ab excelso.* Colurus æquinoctialis.

615. *Serpentis caudam, siccas et dividit Arctos.* Nullus Colurus potest simul serpentis caudam secare et ambas Arctos. Reliqua satis bene habent.

616. Ibi duos versus in descriptione circulorum omisit Scaliger. *Circulus a summo nascentem vertice Mundum Permeat, Arctophylaca petens per terga Draconis*, cujus omissionis sic rationem reddit: Quis Circulus? Jam enim dixerat: «Alter ab excelso decurrens limes Olym-
po». Sed quid est nascentis mundus? Quid est *Arctophylaca petens*? Adeo imperitus modulorum Manilius, ut penultimam in *Arctophylaca* produxerit? Quis hujus erroris tantum scriptorem insimulare audeat? Deinde negamus circulum per Hydram et medium Centaurum incidendum potuisse *Arctophylacem* et *Draconem* permeare. Uno verbo et quidem vere dicimus, qui hos duos versus huc infersit, neque poetam fuisse, neque Græce scivisse, neque asterismorum situs novisse, neque mentem Manilii adsequutum fuisse.

Extremamque secaus Hydram, mediumque sub austris
 Centaurum, adversum concurrit rursus in axem,
 Et redit in Cetum, squamosaque tergora Ceti,
 Lanigerique notat fines, clarumque Trigonum, 620
 Andromedæque sinus imos, fastigia matris,
 Principiumque suum repetito cardine claudit.

Alter in hunc medium summumque incumbit in axem;
 Perque pedes primos cervicem transit et Ursæ,
 Quam septem stellæ primam, jam Sole remoto, 625
 Produciunt, nigræ præbentem lumina nocti.
 Et Geminis Cancrum dirimit, stringitque flagrantem
 Ore Canem, clavumque Ratis, quæ vicerat æquor.
 Inde axem occultum per gyri signa prioris
 Transversa; atque illo rursus de limite tangit 630
 Te, Capricorne, tuisque Aquilam designat ab astris.
 Perque Lyram inversam currens, spirasque Draconis,

617. *Medium sub Austris.* Centaurus Australis distinguitur a Sagittario solo nomine Centauri: quamquam uterque Centaurus est. Sed iste est Chiron, alter Crotus. Columella: «tergoque Croti festinat equino»; vide Hyginum.

618. *Adversum concurrit rursus in axem.* Adversus axis Antarecticus. Quod autem Colurum hunc cum Finitore eundem esse dicit Bonidcontriis, partim exeuamus propter perturbationem versuum loco suo luxatorum, partim damnamus, quod astrologo indignum putare de horizonte illo hæc posse dici. B. corrigit *adverso ab axe.* Ed.

621. *Fastigia matris.* B. ex Lips. *vestigia*, non male; quia non per caput Cassiopeæ transit, sed per pedes.

625. *Quam septem stellæ primam.* Ad verbum interpretatur Aratea.

Prima enim occurrit in horizonte. Scholiastes Germanici: «Alteramque Helice est, quæ adparet prima noctis».

627. *Et Geminis Cancrum dirimit.* Nunc discedit ab Eudoxo suo, et merito, quum vult solstitia fieri inter finem Geminorum et initium Caneri, nimirum in momento rationali. At Eudoxus, ut alibi dicemus, in mediis Cancro et Capricorno τὰς τροπὰς fieri dicit in descriptione horum circulorum. At Manilius et a se quoque discedit, qui hic brumam in principio Capricorni fieri dicit: alibi autem dicit Solem brumam conficere, quando *Fulget in octava Capricorni parte biformis.*

629. *Inde axem occultum.* Inde in polum Antarecticum conveniens secut ad rectos angulos sphaeræ alterum gyrum, Colurum æquinoctialem.

Posteriora pedum Cynosuræ proterit astra,
 Transversamque secat vicino cardine caudam.
 Hic iterum coit ipse sibi, memor unde profectus. 635
 Atque hæc æternam fixerunt tempora sedem,
 Immotis per signa modis statione perenni.
 Hos volucres fecere duos : namque alter ab ipsa
 Consurgens Helice, medium præcidit Olympum,
 Discernitque diem, sextamque examinat horam, 640
 Et paribus spatiis occasus cernit et ortus.
 Hic mutat per signa vices; nam seu quis Eoos,
 Seu petit Hesperios, supra se circumat orbem
 Verticibus superadstantem, mediumque secantem
 Cælum, et diviso signantem culmine mundum, 645

633. *Proterit*. Horat. IV, 7, 9: *ver proterit æstas*; et sic Virgilius, *Æn.* V, 325: « calcemque terit jam calce Diore ». Sed Gemblacensis habet *perterit*, et B. vult *proterit*. Quæ autem hic dicta sunt de finitionibus Colurorum, falsa sunt maximam partem: quæ confutrare, tanti esse non duximus. Sic Scal. sed audiendus Pingræus, qui monet lectorem ut se referat ad statum cæli tempore Eudoxi, et Cnidi, ubi scribebat. Tuuc quidem hæc si non vera absolute, tamen ad verum proxima adparebunt. Ed.

636. *Atque hæc æternam*. Gemblacensis codex huic capiti præferebat titulum, DE ANABIBAZONTE ET HORIZONTE; sed Scal. de Meridiano et Horizonte acturus est: Ego nunquam memini legere, Meridianum circulum Anabibazontem vocatum esse: quamvis recte potest dici anabibazon, in quo altissimum est punctum Solis in habitatione nostra: ut Lunæ nodus ἀναβιβάζων dicitur. — *Fixerunt tempora sedem*. Tempo-

ra vocat Circulos parallelos et Coluros, quia per eos anni signantur tempora. Sed falsum est, quod dicit, reliquos circulos, de quibus loquutus est, immobiles esse, quum Arctici neque unū sint, neque immobiles, ut ex Veterum sententia demonstravit Scal. in Excursu ad lib. I, v. 564. — B. reponit *ætterna* ... *sede* ex cod. Ven. Ed.

638. *Hos volucres*. Nove dixit: id est, mobiles et mutabiles. — *Namque alter ab ipsa*. Meridianus, verius ab ipso polo profisciscitur, et inde per Zenith ductus, æquatorum et arcus astrorum diurnos ad angulos rectos persecat. Ed.

642. *Hic mutat per signa vices*. Scal. *mutans... seu si quis*, hoc est, seu quis hominum versus ortum, seu quis versus occasum progreditur, circumat supra caput suum circulum meridianum.

645. *Diviso signantem culmine mundum*. Nempe cælum in duas partes, quum secat æqualiter cursum Solis, dividit.

Cumque loco terræ cælumque ac tempora mutat.
 Quando aliis aliud medium est, volat hora per orbem :
 Atque ubi se primis extollit Phœbus ab undis,
 Illis sexta manet, quos tum preinit aureus orbis.

646. *Cumque loco.* Hic, inquit, cum sita mutatur, quandoquidem aliud aliis medium diei est, neque idem et nunc.

647. *Volat hora per orbem.* Eunti per longitudinem semper fit alius Meridianus, inquit Gemius, et post illam ejus compilator Proclus. Ita infiniti erunt Meridiani. Sed quia quod per minimum iter fit, id sensu percipi non potest, convenit inter Mathematicos, ut gradus unus esset illa via, quæ Meridianum rationi intelligendum comprehendere possit. Sed illud inter eos nondum convenit quanto stadium terrestri illud spatium respondere possit. Eratosthenes DCC stadiis finit. Ptolemæus D. Geminus, et totidem verbis Proclus CCC. Sed si Horizon, ut ipsi volunt, mutatur in CCCC, totidem stadiis mutatio esse debebat in Meridiano. Horizontis enim et Meridiani reciproca est ratio. Ambos enim hos maximos circulos coniunxit merito, quia alter sine altero esse non potest. Omnis Horizon Meridianum suum ad rectos angulos secat. Poli omnis horizontis sunt puncta Orientis et Occidentis. Poli mundi sunt poli omnium meridianorum. Ita omnis horizon per puncta ortus et occasus transit, ut omnis meridianus per polos mundi. Qui per polos mundi et verticem nostrum transit, is est meridianus noster. Qui illum ad rectos angulos secat, et tangit punctum finitionis oculi, is est horizon, etc. Ita re-

ciproci sunt. — Inverso ordine hi versus feruntur in scriptis universis. Recte immutavit Scaliger, quem sequutus est B. non enim *hora mutat tempora*, quæ ipsa temporum pars est : sed homo qui ortum vel occasum petit. B. pro *ac* habet *et*. Ed.

648. *Atque ubi se primis.* Sex horæ sunt quadrans diei integri, ut nonaginta gradus sunt quadrans circuli. Qui igitur nunc quadrante circuli orientiores sunt, quam nos, illis Solem sex horis citius, quam nobis oriri dicit Manilius. Contra qui nobis quadrante nunc occidentiores sunt, serius illis occidet Sol, quam nobis, nempe post sex horas confectas. A Molucis igitur insulis, ad insulam Christianorum Habassenorum Zucotoram, quadrans circuli est : ut ab eadem Zucotora ; ad Canarias insulas, alter quadrans, Molucensibus igitur Sol sex horis maturius orietur, quam Zucotorinis. Eodem modo, quando Zucotorinis orietur Sol, quia permensus est quadrantem diei 24 hor. Molucensibus meridiem conficiet. Et quum Zucotoræ verticem stringet Sol, tunc Canariis orietur, Molucensibus occidet. — *Atque ubi se primis extollit Phœbus ab undis.* Esto Zucotorinis oriri Solem.

649. *Illis sexta manet.* Molucensibus. Nam tum illis erit Meridies, quia tunc illos premet aureus orbis, quia Meridianum eorum premet aurea Solis rota.

Rursus ad Hesperios sexta est, ubi cedit in umbras: ⁶⁵⁰
 Nos primam ac summam sextam numeramus utramque,
 Et gelidum extremo lumen sentimus ab igne.

Alterius fines si vis cognoscere gyri,
 Circumfer faciles oculos, vultumque per orbem.
 Quidquid erit cælique imum, terræque supremum, ⁶⁵⁵
 Qua coit ipse sibi nullo discrimine mundus,
 Redditque, aut recipit fulgentia sidera ponto,
 Præcingit tenui transversum limite mundum.
 Hæc quoque per totum volitabit linea cælum,
 * Nunc tantum ad medium vergens, mediumque repente
 * Orbem, nunc septem ad stellas, nunc mota sub astra. ⁶⁶¹

651. *Nos primam et summam.* Nos, qui in Canariis sumus, eandem horam primam diei numeramus, quam illi sextam. Primam et summam dixit, quia summa hora noctis, id est, duodecima confecta incipit prima diei.

652. *Et gelidum extremo.* Lumen gelidum Solis orientis dicit poetice, quia tunc minus eum sentimus, quam quum in paucetum meridiei ascendit.

653. *Alterius fines ... cognoscere gyri.* Scaliger scribebat *finis ... gyros*, et intelligebat finem pro circulo, ut supra, 601. Sed Gembl. habet *gyri*.

654. *Circumfer faciles oculos.* Nam Horizon nihil aliud, quam confinia visus.

655. *Quidquid erit cælique imum, terræque supremum.* Nam imum cælum et altissima terræ coire videntur in finitione illius circuli.

657. *Redditque aut recipit.* Reddit orientia, recipit ponto occidentia. Ac nescio, an pro *fulgentia* legendum *fugientia*.

658. *Præcingit tenui.* Præcingit

mundum, qui æqualiter secat universam mundi spheram, duoque hemisphæria, alterum supra, alterum infra terram efficit.

659. *Hæc quoque per totum volitabit linea.* Lineam circulum vocat: volitare ait, quia omnes horizontes mobiles.

660. *Medium mediumque dixit* prisca elegantia, ut candidior candidiorque.

661. *Nunc septem ad stellas.* Septemtriones. — *Nunc mota sub astra.* Reliqua astra vocat mota, hoc est, mobilia: quia oriuntur et occidunt, ad differentiam Septemtrionum qui semper conspicui sunt. Ea sunt quæ ab Arctico loco ad Æquinoctialem perguntibus, in conspectu anni. Ergo secundum ea, quæ proponit, mutatio Horizontis a Septemtrione fiet ad Meridiem, quod verum est. Et quæ de sensili Meridiano dicta sunt, eadem de sensili Horizonte dicantur, necesse est; quia posuimus alterum sine altero esse non posse: item mutationem meridiani non percipi, nisi post iter eo stadiorum. Ergo totidem stadiorum

Sed quocumque vagæ tulerint vestigia plantæ
 Has modo terrarum, nunc has gradientis in oras,
 Semper erit novus; et terris mutabitur arcus.
 Quippe aliud cælum ostendens, aliudque relinquens 665
 Dimidium teget, et referet, varioque notabit
 Fine et cum visu pariter sua fila movente.
 Hic terrestris erit, quia terram amplectitur, orbis,
 Et mundum plano præcingit limite gyros,
 Atque a fine trahens titulum, memoratur Horizon. 670
 His adice obliquos adversaque fila trahentes
 Inter se gyros, quorum fulgentia signa

Horizontis mutatio ponenda est; quamvis apud Geminum, et ejus compilatorem Proclum, trecentorum, non quadringentorum stadiorum ponatur.

663. *Sed quocumque*. B. quia præcedentes duos versus proscribit, corrigit *Nam quocumque*. Ed.

666. *Dimidium teget*. Scalig. *teget*. Libri omnes *tegit* et *refert*. Ductus orationis, et futurum *notabit* suadent legere, ut dedimus. B. legit *tegit* et *profert*. Sed minus a vulgato recedit *teget* et *profert*. Sententia est dimidium teget, dimidium ostendit. Vid. not. 658. — Tangit definitionem Horizontis. Horizon est circulus definiens adparentem et conditam mundi partem.

667. *Fine, et cum visa*. Scaliger hic sine causa receptam lectionem mutavit, et dedit: « Fini cum... moventem ». Sed melior nostra lectio, quam libri vetusti habent: scilicet, notabit cælum fine vario et movente sua fila pariter cum mente hominis. Multo difficilius cum Scal. intelligas hominem *moventem*, aut quid sint sua hominis *fila*. Ed.

668. *Hic terrestris erit*. Quasi reliqui omnes sint cælestes. Sed cur terrestris potius, quam cælestis, si tam extremum cæli, quam terræ præcingit? — Scaliger et Huet. non recte rationem reddere conantur. Certe Horizon Astronomis est circulus sphaeræ cælestis, non terrestris; tantumque a terra abest, quantum supra nos meridianus. Ed. — Hos autem versus adulterinos censet B. Certe *terram* et *mundum*, *orbis* et *gyros*, odiose redundant. Ed.

669. *Et mundum plano*. Plano, depresso. Atque omnino Horizon est circulus jacens, ut illi Meridianus est circulus stans.

670. *Atque a fine trahens titulum, memoratur Horizon*. Ὠρίζων enim est finitor.

671. *His adice obliquos*. Altero i extrito dicebant *adicio*. Sic reicio: Virgil. Eclog. III, vs. 96: « reice capellas ». Inde *reicinium* dictum vult Varro. In Apotelesm. « adice et civilia bella ». — *Obliquos*. Nam uterque obliquus, Zodiacus et Lacteus. Non poterat hæc egregia emendatio sine optimo codice præstari. — *Adversa*. Apud Scal. di-

Alter habet, per quæ Phœbus moderatur habenas,
 Subsequiturque suo Solem vaga Delia curru,
 Et quinque adverso luctantia sidera mundo 675
 Exercent varias naturæ lege choreas.
 Hunc tenet a summo Cancer, Capricornus ab imo :
 Bis recipit, lucem qui circulus æquat et umbras,
 Lanigeri et Libræ signo sua fila secantem.
 Sic per tres gyros inflexus ducitur orbis, 680
 Rectaque devexo fallit vestigia clivo ;
 Nec visus aciemque fugit, tantumque notari
 Mente potest, sicut cernuntur mente priores :
 Sed nitet ingenti stellatus Balteus orbe,
 Insignemque facit cælato lumine mundum, 685
 Et ter vicenas partes patet atque trecentas

versa, sed libri vetusti habent *adversa inter se*. Sic infra v. 689 : « alter in adversum positus ». F.D.

673. *Alter habet. Zodiacus*, quem primo loco describit. Zodiacus ac Galaxias hoc habent commune, quod non intellectu fingendi, ut reliqui omnes sphaeræ circuli, sed sensiles sunt. Uterque enim visu notatur. Propterea ambos nunc capite complectitur. Habent et commune, quod, ut diximus, uterque obliquus est.

676. *Exercent varias naturæ lege choreas*. Varro de omnibus stellis id dixit : « Quum pictus nec fervidis late ignibus Cæli choreas astricas ostenderet »; et ipse Manilius lib. II, 118 : « Signorumque choros, ac mundi flammea tecta ». Et vetus sphaera : primus choreas circuli ducit Aries, quamquam duas tantum stellas veteres magistri *saltatrices* vocarunt, nempe duas illas de tribus, quæ in cauda Cynosuræ circa

polarum, quæ immobilis videtur esse, circumducuntur, in morem saltantium. Hygius : « Sed in prioribus caudæ stellis una est infima, quæ Polus adpellatur, ut Eratosthenes dicit, per quem locum ipse mundus existimatur versari. Reliquæ autem dum *χορηγαι* dicuntur, quod circum polum versentur ». Scholia Germanici : « Supra alias decem, quæ præcedunt, et dicuntur ludentes, et maxime altera, quæ vocatur polus ». Fortasse *ludiones* : id enim saltatrices. Sed nihil mutamus.

682. *Tantumque notari Mente potest*. Non est, inquit, intellectu fingendus, ut alii, sed sensibus capi potest : neque utique latitudinis expertus, ut illi : « Sed nitet ingenti stellatus Balteus orbe ».

684. *Balteus orbe. Zodiacum Arabes Almantica, seu Nitac, vocant. Utrumque Balteum, sive Zonam significat. Auctor Alcabitii : « Man-*

In longum: bis sex latescit fascia partes,
Quæ cohibet vario labentia sidera cursu.

Alter in adversum positus succedit ad Arctos,
Et paullum a Boreæ gyro sua fila reducit,

690

tica est circulus, qui latus est in medio, et in ligatura strictus, et habet significare circulum Zodiaci. Quibus verbis designatur, ita describi solitum, ut pingitur a Manilio. Nam latæ fasciæ modo pingebatur, qua si quis præcingat se, a tergo quidem latam et explicatam habebit; ad umbilicum autem, ubi est nodus præcinctionis, strictam. Quis dubitat latam fasciam ibi stringi, ubi nodus fit? Judæi artia magistri vocant Zodiacum opus Phrygiouarium, id est, limbum textilem.

687. *Bis sex latescit.* Tribus circulis parallelis Balteum Signiferi constare Veteres scribunt: quorum duo extremi latitudinem circuli definiunt: medius in duas æquales partes, quæ sunt sennum graduum, baltei latitudinem dividit. Mechanici tænas vocant. Veteres illi latitudinem hujus circuli secundum planetarum inclinationes definiverunt. Quod si sequimur, non jam sennum graduum, sed octonum partes illas duas describemus. Nam maxima Veneris inclinatio est fere partium VIII. Ita non bis sex, sed bis octo latescet fascia partes. Illustris Picus Mirandula, quum legeret Zodiaci fasciam in XII gradus patere, putavit necessarium esse, unum quodque signum XII graduum latitudinem habere: ita ut latitudinem Zodiaci pro signorum latitudine, non pro planetarum inclinationibus accipiat. Mendose. Nam quædam signa non

in tantum patent, quædam etiam in longius: puta, Tauri pes. extra Zodiacum procedit: et ex duobus Piscibus is, qui Australis est, multum extra Zodiacum declinat. Locutus Mirandulani est libro septimo contra Astrologos. Ad rem. Zodiacus dupliciter accipitur, aut Solis, aut aliarum vagantium ratione. Solis quidem ratione dicitur Eclipticus, solaris circulus. Propter alios vagantes dicitur latus circulus, ut hic fascia. Et quanta erit vagantium maxima in utramque partem inclinatio, tantam ejus latitudinem esse videtur ponendum.

688. *Quæ cohibet vario labentia sidera cursu.* Ejus fines in latitudinem non egredi sidera, falsum jam demonstravimus. Nam signa quædam etiam extra sex gradus promota sunt, ut supra ostendimus: Venus autem etiam usque ad VIII evagatur. Sed πλάτουμεν hæc accipienda sunt.

689. *Alter in adversum.* Via lactea, quæ quidem nullum in sphaera usum habet. Non enim circulus est, sed albens, et huc illuc ductus trômes, qui toto cælo circumfunditur. Arabes vocant suo idiomate viam lactis. Vulgo autem apud nos dicitur *chemin de Saint-Jacques*. Ed. — *Alter in adversum pontus.* Gembl. habet *positus*, plerique alii *positos*: unus recentior et ex eo B. *positus*. Hoc rectum videtur: Galaxias enim in adversum positus Zodiaco. Vid. supra vs. 671. Ed.

Transitque inversæ per sidera Cassiopeæ.
 Inde per obliquum descendens, tangit Olorem;
 Æstivosque secat fines, Aquilamque supinam,
 Temporaque æquantem gyrum, zonamque ferentem
 Solis equos, intra caudam, qua Scorpius ardet, 695
 Extremamque Sagittari lævam, atque Sagittam.
 Inde suos sinuat flexus per crura pedesque
 Centauri alterius, rursusque adscendere cælum
 Incipit; Argivamque ratem per aplustria summa,
 Et medium mundi gyrum, Geminosque per ima 700
 Signa secans, subit Heniochum, teque inde profectus,
 Cassiopea, petens super ipsum Persea transit,
 Orbemque ex illa cæptum concludit in illa:
 Tresque secat medios gyros, et signa ferentem
 Partibus e binis, quotiens præciditur ipse. 705
 Nec quærendus erit: visus incurrit in ipsos
 Sponte sua, seque ipse docet, cogitque notari.
 Namque in cæruleo candens nitet orbita mundo,
 Ceu missura diem subito, cælumque recludens.
 Ac veluti virides discernit semita campos, 710

691. *Transitque inversæ*. Inversam Cassiopeam vocat ob ejus astrothesiam. Vid. Arat. Phæn. vs. 699. Marcus Tullius: «neque ex cælo depulsa decore Fertur. Nam verso contingens vertice primum Terras, post homeris, eversa sede refertur». Hyginus: «Hæc occidens, Scorpione exoriente, capite cum sedili resupina ferri perspicitur». Hunc gestum cadentium in primum cernationem et cernulationem Veteres dixisse, in Festo notavimus ex Varrone et Glossariis. Apul. Miles. IX, *cæruleus corruens*; ubi leg. *cernulus, corruens*. — Pro Cassiopeæ Bentl. scribit Cassiopeæ. F.D.

693. *Aquilamque supinam*. Hoc contra Asterismos, qui dorsum ejus nobis obversum pinguunt, et Theonem, qui astrorum figuras vultibus in cælum, tergis in nos conversis describendas testatur.

698. *Centauri alterius*. Anstralis, qui et Chiron.

700. *Per ima*, et ita Gemblacensis. Intelligit autem pedes Geminorum.

705. *Quotiens præciditur ipse*, hoc est, æqualiter dividit et dividitur. Nam duo sunt magni circuli idem centrum cum sphaera habentes: intersecant igitur sese.

710. *Ac veluti virides*. Subintelli-

Quam terit assiduo renovans iter orbita tractu,
Inter divisas æquabilis est via partes :
 Ut freta canescunt sulcum ducente carina,
 Accipiuntque viam fluctus spumantibus undis,
 Quam tortus verso movit de gurgite vortex, 715
 Candidus in nigro lucet sic limes Olympo,
 Caruleum findens ingenti lumine mundum :
 Utque suos arcus per nubila circinat Iris,
 Sic superincumbit signato culmine limes
 Candidus, et resupina facit mortalibus ora, 720
 Dum nova per cæcam vibrantur lumina noctem,
 Inquiruntque sacras humano pectore caussas:
 Num se diductis conetur solvere moles
 Segminibus, raraque labent compagine rimæ,
 Admittantque novum laxato tegmine lumen. 725
 Quid? quasi non timeant, magni quum vulnera cæli
 Conspiciant, feriatque oculos injuria mundi.
 An coeat mundus, duplicisque extrema cavernæ
 Conveniant, cælique oras et sidera jungant,

gendum tò *quem*. Ut in *Ælæa*, 290 : « Nam veluti resonante ». Vide quæ in illum locum adnotamus.

712. *Inter divisas æquabilis est via partes*. L. pro *divisas* dat *divisis*, unde Stæb. *In ter divisis*, vix hoc intelligendum. Antea *æqualibus*, quod mutavit Scaliger. — Hunc vs. ut spurium proscrit B. Ed.

715. *Quam tortus*. B. *qua*. Quid enim est *movere viam de gurgite*? Ed.

716. *Candidus in nigro*. Nigro, *ἡνίοπος*.

717. *Caruleum findens*. Cf. Arat. Phæn. B. habet *pingens*. Ed.

720. *Et resupina facit*. Suspiciere facit homines. Eleganter. Ex admiratione resupinant homines vultus ad intuendum Galaxian. Accepit ab

Arato, ubi de Galaxia in Phænom.

724. *Segminibus*, hoc est, hemisphæriis. In eos hæc dicuntur, qui præstabant viam lacteam duorum hemisphæriorum junctura designari. — *Segminibus*. Contra dixit infra : « duplicisque extrema cavernæ Conveniant, cælique oras, et sidera jungant ». Nam ibi cæli oras, ut hic segmina. Si enim segmina, ergo oras habent.

726. *Quid? quasi*. Gronovius legit *Quid sibi*, quod sequitur B. non male.

729. *Cælique oras et sidera jungant*, quamquam tò *sidera* suspectum est. Nescio, an Manilius scripserit, et *fœdera jungant*. Nam quia *fœdera* scriptum, erat sine

Perque ipsos fiat nexus manifesta cicatrix , 730
 Fissuram faciens mundi, stipatus et orbis
 Aeriam in nebulam clara compagine versus,
 In cuneos alti cogat fundamina cæli.

An melius manet illa fides, per sæcula prisca
 Illac Solis equos diversis cursibus isse, 735
 Atque aliam trivisse viam; longumque per ævum
 Exustas sedes, incoctaque sidera flammis,
 Cæruleam verso speciem mutasse colore,
 Infusumque loco cinerem, mundumque sepultum.

Fama etiam antiquis ad nos descendit ab annis, 740
 Phæthontem patrio curru per signa volantem,
 Dum nova miratur propius spectacula mundi,
 Et puer in cælo ludit, curruque superbus
 Luxuriat, nitido cupit et majora parente,
 Monstratas liquisse vias, orbemque rigentem 745
 Imposuisse polo, nec signa insueta tulisse
 Errantes nutu flammæ, currumque solutum
 *Deflexum solito cursu, curvisque quadrigis.

diphthongo, inde ansa librario depravandi locum.

731. *Fissuram faciens*. B. reponit *Fusuram faciens*: mundi stipatus, etc. aliter distinguens. Fissuræ vocabulum ipsi sententiæ contrarium est. In hac enim non moles prius juncta conatur se diducere: sed prius disjuncta conatur coire. Tunc *Fusuram* explical conflaturam, plumbaturam. Plin. XXXIV, 22: « Ipse lapis ex quo fit *ms*, Cadmia vocatur, fusuris necessarius. Ed.

732. *Clara compagine versus*. Fortasse scripserit Manilius *compagine rursus*. Pro *clara* B. emendat *crassa*.

735. *Illac Solis equos*. Aristoteles, εἰ δὲ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν κύκλον περιεσθῆναι περὶ.

740. *Fama etiam antiquis*. Opinio Pythagoreorum ex Aristotele.

741. *Phæthontem*, trisyllaba vox per σφαίριστον, et in fragm. XV Varronis Atacini, ubi vide notata, hujus operis t. IV, p. 585. Ed.

745. *Orbemque rigentem*. Nihil verius. Nam qua carrus Solis ibant, erat flammea et ignea via: nunc diversis cursibus Solis, eam viam rigentem factam. Sic Noster, III, 385: « Eternas superare nives, orbemque rigentem Prona Lycaoniam spectantem membra puellæ ». — B. reponit *aliamque recentem*. Ed.

747. *Errantes nutu flammæ*. Proprie dicit nutu inclinatione. — B. dat *meta*. Ed.

748. *Curvisque quadrigis*. Cur-

Quid querimus, flammās totum sœvisse per orbem,
 Terrarumque rogum cunctas arsisse per urbes? 750
 Quum vaga dispersi fluitarunt lumina currus,
 Et cælum exustum est: luit ipse incendia mundus,
 Et nova vicinis flagrarunt sidera flammis,
 Nunc quoque præteriti faciē referentia casus.

Nec mihi celanda est famæ vulgata vetustas 755
 Mollior: e niveo lactis fluxisse liquorem
 Pectore Reginae Divum, cælumque colore
 Infecisse suo: quapropter Lacteus orbis
 Dicitur, et nomen caussa descendit ab ipsa.
 An major densa stellarum turba corona 760
 Contextit flammās, et crasso lumine candet,

vas quadrigas vocat equos ab orbita deflectentes: ut quum scilicet funales equi exspatiantur, neque directam orbitam tenent. Neque vero aliter Sidonius in Narbone: « Incurvantur equi: proterva currum Intrat turba rotas ».

749. *Quid querimus.* Scal. *Quod*, mendose, ut videtur. Manifestus est sententiæ ordo. Quid querimus terrarum orbem tunc conflagrasse? Etiam cælum exustum est. Ed.

751. *Pro lumina* B. reponit *fragmina*, et hoc a *fluitarunt* posci ait. Virg. *Æn.* X, 306: « Fragmina remorum quos et fluitantia transtra Impediunt ». Ovid. *Met.* II, 317: « radii fractarum parte rotarum ». Sed nulli adsentiunt codices. Ed.

754. *Referentia* B. Gembl. *reservantia casus*, unde Scal. *servantia*, minus bene.

755. *Famæ vulgata vetustas* Mollior: e niveo. Molliorem famam vocat comparatione illius Phaethontæ, quæ violentior esse videtur. — B. conjecit *fama vulgata vetusta*

Fabula, de niveo lactis fluxisse, etc.

757. *Cælumque colore Infecisse suo.* Rhetorum est suadere, Philosophi demonstrare. Ita eorum sunt illustria argumenta: hujus demonstratio. Sed aliquando vicem mutant. Sic Manilius post demonstrationes de Lacteo circulo illustria argumenta e medio vulgi petita, puta fabulam Phaethontis, et de lacte Junonis adfert; quod solet facere aliquando Aristoteles: quem non piget interdum fabulas vulgi in medium producere: non utique quod in illis verum sit, sed quia a vero ortæ ut plurimum. De lacte Junonis, præter Grammaticos et Mythologos, habes plene apud Philoponum, Meteor. I.

760. *An major densa stellarum.* Democriti est sententia. Multarum scilicet et parvarum stellarum spissam cohesionem viam dictam Lacteam efficere. B. *Anne magis.*

761. *Contextit flammās.* Complicat. Sed non deterius est, quod in Gemblacensi legimus: *Connexit*

Et fulgore nitet collato clarior orbis?
 An fortes animæ dignataque nomina cælo,
 Corporibus resoluta suis, terræque remissa
 Huc migrant ex orbe, suumque habitantia cælum 763
 Æthereos vivunt annos, mundoque fruuntur?
 Atque hic Æacidas, hic et veneramur Atridas,
 Tydidenque ferum, terræque marisque triumphis
 Naturæ victorem Ithacum, Pylimumque senecta
 Insignem triplici, Danaumque ad Pergama reges, 770
 Assaracum atque Ilum, totamque sub Hectore Trojam,
 Auroræque nigrum partum, stirpemque Tonantis
 Rectorem Lyciæ; nec te, Mavortia virgo,
 Præteream, regesque alios, quos Græcia misit,
 Atque Asiæ gentes, et Magno maxima Pella; 775
 Quique animi vires, et strictas pondere mentes
 Prudentes habuere viri, quibus omnis in ipsis
 Census erat, justusque Solon, fortisque Lycurgus,
 Æthereusque Platon, et qui fabricaverat illum,
 Damnatusque suas melius damnavit Athenas: 780

*flammas. Sic infra collato fulgore.—
 Et crasso lumine. Crassum lumen,
 ob spissam cohesionem lucentium
 siderum.*

763. *Dignataque nomina. B. scribit nomina. Quid enim sunt nomina corporibus suis resoluta? Nomina quidem, cælo dignata; non nativa; non Dii genitales, sed indigetes, qui mortalitate exsuta cælo recepti sunt. Ed.*

762. *Et fulgore nitet collato. Fulgore collato τῷ συναντασµῷ.*

771. *Assaracum atque Ilum Scal. — Castra ducum. Versum ut irrepitum expunxit B. et ex eo Pingr.*

775. *Atque Asiæ gentes. Vitium hujus versiculi non poterat deprehendi sine ope melioris libri. Gem-*

blacensis igitur recte habebat: « Atque Asiæ gentes, et magno maxima Pella ». Alexander Pellæ natus erat, ut et pueri sciunt, et Juvenalis indicat in Sat. X, 168: « Unus Pellæo juveni non sufficit orbis ». — Pellæam Alexandri matrem dicit Fayus, eam mulierem credens. Ed.

776. *Et strictas pondere mentes. Sic loquutus in libro V, 106: « strictos nec crede Catones ». Strictos ex se, non ex communi, viventes. B. et stricta pondera mentes. Ed.*

779. *Et qui fabricaverat illum. Fabricam Socratis Platonem dicit, ut Albinovannus opus Cæsaris, Brutum a Cæsare informatum: « Et magnam magni Cæsaris illud opus ».*

Persidis et victor, strarat qui classibus æquor :
 Romanique viri, quorum jam maxima turba est :
 Tarquinioque minus reges, et Horatia proles;
 Tota acies partis : necnon et Scævola trunco
 Nobilior, majorque viris et Clœlia virgo,
 Et Romana ferens quæ textit mœnia Cocles;
 Et commilitio volucris Corvinus adeptus
 Et spolia, et nomen, qui gesfat in alite Phœbum :

781. *Persidis et victor.* Xerxes non fuit Persidis victor, inquit Scaliger, sed a patre relictæ rex. Sed poetis familiare reges dominitores vocare. — Hanc lectionem male retinere Scaligerum putat Burman. sec. Malo cum Pingræo et aliis intelligere de Themistocle: vix enim probabile Xerxem a Manilio in viam Lacteam, Elysium quoddam, receptum diei. Sed nec ipsæ Themistoclea Persidis victor fuit, qui Persas quidem in Græcia vicit, ipsi vero Persidi pedem non intulit. Hinc alii legunt *Persidis et rector*, pro rege, ut apud Ovid. et alios. Vid. Miscell. Obs. vol. I, p. 103 seq. ubi Burm. conjicit *strarat qui claudibus æquor*; ut sternere æquor, terram, cadaveribus, et similia. Vid. Drakenh. ad Sil. XII, 153. Audaciori adhuc loquendi modo apud Florum, IV, 11, 5, de classe Antonii et Cleopatrarum, « naves non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur ». B. conj. *strarat quæ*. Ed.

783. *Tarquinioque minus reges.* Perspicua est et optima sententia. Omnes reges Romanorum, præter unicum Superbum, virtus sua in calo, aut Lacteo circulo collocavit. Nam Superbus nullis meritis eo pervenire potuit. — *Et Horatia pro-*

les Tota acies patriæ, olim pontis. Falsum. Hoc enim non ad trigeminos Horatios, sed ad unicum eorum gentilem Coclitem pertinet, de quo infra. Gemblacensis habet *Tota acies partus*, et ita B. et Pingr. Scal. *Tota acies partis*. Coriati trigemini fuerunt tota acies Albanorum, ut Horatii trigemini fuerunt tota acies partis suæ, id est, Romanæ: quia non prælio utriusque exercitus, sed dimicationi horum tota fortuna belli commissa. Eleganter hoc dictum. Sic in Apotelesm. I de eodem: « Nulla acies tantum vicit: pendebat ab uno Roma viro ». — Ut opinor, conjicio *Tota acies patriæ*. Ed.

786. *Et Romana ferens.* Ad statuas Coclitis adlatus, quæ cum corona civica formabantur. Coronæ autem civicæ murorum specie erant. — *Et commilitio bene refinxit* Scalig. pro *Et cum militio*. Peraspicitur et elegantia sententiæ est vice interpretis. Habes *commilitium* vocem apud Plin. juniorem, Epist. lib. X.

788. *Qui gestat in alite Phœbum.* Tria hæc Phœbi tutela, Corvus, Cycnus, Delphinus. De Corvo et Delphino testes habes veteres nummos xv virum sacris faciundis. In illis expressa est Delphica tripus Phœbi cum Corvo in inferiori parte, Delphino in superiore. De Cycno

Et Jove qui meruit cælum, Romamque Camillus
 Servando posuit, Brutusque a rege receptæ
 Conditor, et Pyrrhi per bella Papirius ultor;
 Fabricius, Curiusque pares, et tertia palma
 Marcellus, Cossusque prior de rege necato:
 Certantesque Deci votis, similesque triumphis:
 Invictusque mora Fabius, victorque necati
 Livius Hasdrubalis, socio per bella Nerone:
 Scipiadaque duces, fatum Carthaginis unum:
 Pompeiusque orbis domitor, per tresque triumphos
 Ante Deum princeps, et censu Tullius oris
 Emeritus cælum, et Claudī magna propago,
 Æmiliæque domus proceres, clarique Metelli,

790

795

800

et Delphino Martialem sponsorem dabo, Epigr. IX, 43: « Campis dives Apollo sic marinis, Sic semper senibus fruarē cycnis ». Campas veteres Latini omnia cetosa, et ingentes pisces vocabant. Vide Festum: *καρ' ἐξελύν* igitur Campas marinas vocat Delphinos Phœbo sacros, ut adparet ex nummis xv virum.

789. *Et Jove qui meruit.* Adseruit Jovem, hoc est, Capitolium a Gallis. Et recte conditorem Romæ Camillum vocat, qui alter Romulus vulgo dictus fuit. Ejus autem victoria fuit quasi quædam urbis resurrectio.

792. *Et tertia palma Marcellus.* Propter tertia opima, nempe quæ occiso duce hostium ab imperatore referebant. Tres tantum apud Romanos hunc honorem adepti. Romulus, victo et occiso Acrone; Cornelius Cossus, Tolumnio, Etruscorum rege, et Marcus Claud. Marcellus Britomaro, Gallorum rege, interfectis. Marcellus tertia palma, ut Virg. in Culice: « Hic et fama ve-

tus numquam moritura per ævum Curtius ». Et adposite, *Æn.* V, 339: « tertia palma Dioces ». *En.*

795. *Invictusque mora Fabius, etc.* *Gemhl. Flavin.* Nimirum priscam ejus nominis scripturam sub vitiosa lectione refert. Favius enim veteribus illis scribebatur, non Fabius. Favia apud priscos erat fovea. Unde Favii dicti, quod auctor gentis est ita dictus a fovea, sive favia, ad quam ejus matrem compresserat Hercules.—*Necati*: Horat. *Interempto*. B. reponit nefandi. *En.*

796. *Socio per bella Nerone.* Eadem paullo post locutio importune repetitur, 805: « socio per signa Tonante ». Et nimius est in hisce tau-
tologiis Manilius.

797. *Duces.* B. habet *duc.* *En.*

799. *Ante Deum princeps.* Deum Cæsarem. Historicis Græcis *Καίσαρ* δ. *θεός* ut Diodoro. Pompeius igitur ante Cæsarem erat princeps reipublicæ, ut post eum Cæsar, qui *Deus* fuit.—B. ante diem. *En.*

800. *Et Claudī magna propago.*

Et Cato Fortunæ victor, matrisque sub armis
 Miles Agrippa suæ : Venerisque ab origine proles
 Julia descendit cælo, cælumque replevit,
 Quod regit Augustus socio per signa Tonante, 805
 Cernit et in cœtu Divum, magnumque Quirinum.
 Altius ætherei qua candet circulus orbis,
 Illa Deum sedes : hæc illis proxima Divum
 Qui virtute sua similes vestigia tangunt.

Ac prius, incipiam stellis quam reddere vires, 810
 Signorumque canam fatalia carmine jura,

Ut in Gemblacensi ; quamquam
Clausi legendum forte fuerit. *Clausus*
 enim auctor *Claudius* gentis.

802. *Matrisque sub armis Miles Agrippa suæ.* Matrem, nisi fallor, vocat Octaviam, quæ socrus erat. Ejus enim filiam Marcellam uxorem duxerat Agrippa. Hæc omnia in gratiam Augusti. Hoc moneo, ne quis putet aliquid boni in illo monstro lectionis latere. Nam iudicio opus est in veterum codicum lectione. Sed quare Agrippa miles sub armis matris suæ? An strenuus ille dux militavit sub matre sua? Itaque negatoria hæc sunt, et locus est depravatus. Suspicio poetam scripsisse: « Martisque sub armis Miles Agrippa sui ». — Postmodum Scaliger conjecit *matrisque sub armis*, ita ut armis ab armis, i, derivaretur. De eo Barthius et Pingr. non dubitant. B. ut æquivocationem tollat, legit *ulnis*, et huic opinioni adsentit Wernsd. huj. op. tom. I, p. 407. Ed.

805. *Quod regit Augustus.* Et ita Gemblacensis. Sed quare dicit cælum regi ab Augusto, quod nondum tenebat? id est, in quod nondum relatus erat. Hoc mortuo Augusto

melius conveniebat. Neque huc illud facit hilum: « Divisum Imperium cum Jove Cæsar habet ». Nam terras ab Augusto, cælum a Jove regi dicit Virgilius. — Sed Horat. Carm. III, 3, 13: « Quos inter Augustus recumbens Purpureo bibit ore nectar ». Augusto tamen etiamnum vivo. Ed.

807. *Altius ætherei.* Post finem antecedentis versus distingue; hoc vult, altius, quam patet Galaxias, ibi esse sedem Deorum: secundum illam Galaxias est sedes heroarum. — *Altius ætherii qua.* Subaudiendum *re quam*. Altius quam qua patet Galaxias, nimirum cælum. Ejusmodi particulas *quam, quum, ut*, a poetis reticere non raro, alibi non semel docuimus.

809. *Qui virtute sua similes.* Similes Divis, heroes. — *Vestigia Divum.* Cælum. Catullus: « Ac quamquam me nocte premunt vestigia Divum ».

810. *Ac prius.* Potest etiam ferri *At prius*. Nam dixit ante, Hæc est heroarum sedes, et tempus erat jam ad alia tractanda stylum convertere. Sed tamen revocat me cognata materia Cometarum. Absolutis enim iis, quæ de lacteo circulo dici pote-

Implenda est mundi facies, corpusque per omne
Quidquid ubique nitet, vigeat quandoque, notandum est.

* Sunt alia adverso pugnancia sidera mundo,

* Quæ cælum terramque inter volitantia pendent, ⁸¹⁵

* Saturni, Jovis, et Martis, Solisque : sub illis

* Mercurius Venerem inter agit Lunamque locatus.

rant, antequam libro coronidem imponat, cognatam circulo lacteo materiam de Cometis subjungit. Recte Manilius, ut alia, Cometas statim Galaxiis subjungit. Cognatam enim Cometarum et Galaxiæ materiam dicit Aristoteles. Alioquin et ad Astrologiam hæc quoque materia pertinet, quatenus Astrologi in cælo primos effectus ponunt; secundos in regione, quæ eos et Lunam interest. In cælo quidem sunt stellæ, quæ dicuntur *πτερόεα* et vocantur signa prima. Infra cælum sunt, quæ Astrologis signa secundaria dicuntur, nempe Cometæ, ignes, flammæ, quod secundas a stellis vires habeant. Sed, ut dixi, non tamquam Astrologus hæc addidit Manilius, sed tamquam Physicus, et implendæ mundi sphaeræ. Nam totus hic liber Physicus est, non Astronomicus.

812. *Implenda est mundi facies.* Nam implendæ mundi faciei post stellarum, et circulorum doctrinam, decrat τῶν πτερόεων tractatio. Pro corpusque B. consensusque, et sequentem versum proscribit. Ed.

813. *Quidquid ubi nitet.* Tractaturus de omni corpore, quod in cælo nitet, ut ipse loquitur, memor a se planetarum quinque mentionem nullam factam, eam obiter hinc rejicit, ut ab eis, ad reliquos ignes, qui sub Luna fiunt, oppor-

tune transeat. — *Quidquid ubique nitet.* Post hunc versiculum rejicienti sunt illi quatuor de quinque Planetis, quos non solum antecedentia, sed etiam sequentia huc pertinere probant: antecedentium quidem absurditas, si quidem ibi relinquantur: consequentium autem convenientia. Nam quia dixit: «Sunt alia adverso pugnancia sidera mundo», postea recte subjicit: «Sunt etiam raræ sortis natalis cunctes».

814. *Sunt alia adverso.* Quia dixit se velle tractare de eo, quodcumque viget, et nitet in cælo: at nondum de Planetis tractavit, quum supra inerrantes omnes descripserit, propterea nunc ipsorum Planetarum nomina ponit, quia sunt iuter ea, quæ corpus per omne ubique nitent et vigent. — *Sunt alia adverso.* Alia præter ea, quæ in capite fixorum memoravimus. Septem vagantes Græci vocant Planetas, Nigidius Errones, Aratus *πλανήτας*. Eos uno versiculo comprehendit vetus poeta: *Μῆνιν, Ζεὺς, Ἄρης, Πάρις, Κρόνος, Ἥλιος, Ἑρμῆς.* — *Sunt alia adverso.* Hi quatuor vs. a B. post v. 809 positi sunt. Sed importune hoc modo sequeretur, hactenus tantum tractatum esse de stellis: et proinde recte continuari sermonem de Planetis. Atqui de circulis recentur et Galaxia actum est, et quidem pro-

Sunt etiam raræ sortis natalis euntes
 Aera per liquidum, tractosque perire Cometas
 Protenus, et raptim subitas candescere flammæ,
 Rara per ingentes viderunt sæcula motus :
 Sive quod, ingenitum terra spirante vaporem,
 Humidior sicca superatur spiritus aura ;
 Nubila quum longo cessant depulsa sereno,
 Et Solis radiis arescit torridus aer,
 Apta alimenta sibi dimissus corripit ignis ;

lixissime. Scalig. igitur hos transtulit, quem sequimur. — *Pugnania*. Contraria nempe motui inverso mundi.

818. *Sunt etiam raræ sortis*. Præter quinque illos erroneos, sunt etiam alii ignes, quos quidam stellarum numero habent. — *Raræ sortis natalis*. Sed contra Sen. « Cometas æternos esse, et sortis ejusdem, cujus et cætera ». — B. refingit etenim raris ortu natalibus ignes, i. e. qui raro generantur. Vulgata lectio vix intelligenda. Ed. — *Euntes Protenus*. Hic *Protenus*, ut apud Virg. Ecl. I, v. 13: « *Protenus æger ago* ». Sunt autem labentes, non qui proprie Cometæ dicuntur. In quibus potes etiam numerare quæ dicuntur *σῆλæ*, Seneca fulgores vertit. « Hi, inquit, fulgores dicuntur; quia brevis facies illorum et caduca est, nec sine injuria decidens. Sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quæ astrapoplecta Græci vocant ». Virg. Æn. II, 695: « *Illam summa asper labentem culmina totæ Cernimus Idææ claram se condere silva, Signantemque vias: tum longo limite sulcus Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant* ».

819. *Tractosque perire Cometas*.

Cometas genus facit, ejusque species stellas labentes. Sunt enim, quos ipse tractos vocat. — Scalig. hos versus transferre tentat sic: « *Sunt etiam raræ sortis natalis euntes Protenus, et raptim subitas candescere flammæ Aera per liquidum* ». In quo cum non sequimur. Ed. — *Pro tractos* B. habet *natos*, et explicat intra breve tempus nascuntur et pereunt: ut infr. 831: « *cadunt fulgentque cometæ* ». Ed.

821. *Rara per ingentes*. In genere omnes Cometas raro contingere, et Aristoteles causam putat esse Solis et astrorum motum, qui eos incandescentes separat, vel etiam formatos dissipat. Sed hos errores veteris astronomiæ confutat Pingr. Neque enim subito accendi aut exstingui, ut meteora, cometas verum est, sed motus suos habent, ut ipsi planetæ: ellipses vero multo majores describunt. Ed. — *Per ingentes viderunt*. Quod sæpenumero bellicos aut civiles motus antecedere Veteres putabant.

823. *Humidior sicca*. Humidiorem spiritum vocat exhalationem humoris, in terra vel super terram fusi. Siccam auram ipsius terræ exsiccatæ fumosum vaporem interpretatur Scalig. ex Aristotele. Ed.

Materiamque sui deprendit flamma capacem.
 Et quia non solidum est corpus, sed rara vagantur
 Principia aurarum, volucrique simillima fumo,
 In breve vivit opus, cœptoque incendia fine
 Subsistunt, pariterque cadunt fulgentque Cometæ.

830

Quod nisi vicinos agerent occasibus ortus,
 Et tam parva forent accensis tempora flammis,
 Alter nocte dies esset, cælumque rediret
 Immersum, et somno totum deprenderet orbem.
 Tum quia non una specie dispergitur omnis
 Aridior terræque vapor comprehenditur igni,
 Diversas quoque per facies accensa feruntur

835

827. *Flamma capacem*. Scaliger dat *rapacem*. Sed omnes, ut damus, et rectius, et firmat vers. præced.

831. *Pariterque cadunt fulgentque Cometæ*. Scal. *fulgente Cometa*: quæ lectio nullum sensum idoneum parit. B. adfirmat Lips. Gemb. et recentiores aliquot habere: « cœpta-que incendia finem Subsistunt, pariterque cadunt fulgentque Cometæ »; unde veram scripturam se eruere dicit: « citraque incendia limen Subsistunt, pariterque cadunt fulgentque Cometæ ». Ego mallem: *captoque incendia fine Subsistunt*; et *servo fulgentque*. Ed.

832. *Quod nisi vicinos*. Plinius, lib. II, cap. 25: « brevissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum adnotatum est: longissimum octoginta ». Quidam doctus vir in suis ad Senec. notis, quia sciebat a Seneca Cometem visum sex continnos menses, putabat in Plinio legendum clxxx. Sed frustra est. Nam hæc Plinii fuit opinio, et aliorum Veterum. In quo tamen eum falli tum exemplum a Seneca

adductum, tum experientia ipsa convincit. Observavimus enim Cometem per dies pliusquam cx. Insignem locum Nicephori Gregoræ adducit Scalig. ubi agitur de Cometa cum Sole surgente, et interdum adparente; eodemque durante a Solstitio ad æquinotium autumnale, nempe dies ciii, adversus Plinii sententiam, ut etiam monuit Frater Martinus ordinis Prædicatorum, scribens sub Johanne xxi Papa ante annos ccc: « Anno Domini mcccxxxiii Cometes tam nobilis adparuit, qualem nullus ante tunc vivens viderat. Ab oriente enim cum magno fulgore surgens, usque ad medium hemisphærii, versus occidentem, comam perlucidam pertrahebat. Et licet in diversis mundi partibus forte multa significaverit: hoc tamen unum pro certo compertum est, ut quum plus quam per tres menses duraverit, ipso primo adparente, Papa (Urbanus iv) cœpit infirmari: et Cometes disparuit ».

836. *Tum quia non una specie*.

Lumina, quæ subitis existunt nata tenebris.

Nam modo, ceu longi fluitent de vertice crines, 840

Flamma comas imitata volat, tenuisque capillos

Diffusus radiis ardentibus explicat ignis.

Nunc prior hæc species dispersis crinibus exit,

Et globus ardentis sequitur sub imagine barbæ.

Interdum æquali laterum compagine ductus 845

Quadratamve trabem fingit, teretemve columnam.

Quin etiam tumidis exæquat dolia flammis,

Procero distenta utero, parvasque capellas

Mentitur, parvos ignis glomeratus in orbes

Hirta figurantes tremulo sub lumine menta 850

Lampadas et fissas ramosos fundit in ignes.

Præcipitant stellæ, passimque volare videntur,

Quum vaga per nitidum scintillant lumina mundum :

Omnino ad verbum Aristotelem interpretatur.

841. *Tenuisque capillos*. Sic B. Scal. *tenuisque capillus*, sed ignis explicat capillos, non capillus ignes: ut flamma comas imitatur, non coma flammæ. Tenuis autem hic quarto casu plurali. Ed.

842. *Diffusus radiis ignis*. Scalig. *diffusus ignes*.

844. *Et globus*. B. corrigit *glomus*. *Glomus* enim laus, non compressum, recte imitatur barbam.

845. *Compagine*. Non proprie. In trabe aut parallelepipedo nulla est compago.

848. *Parvasque capellas*. Scalig. *parvosque capillos*. Scripti quidem sic habent. Sed Vossian. *capellos*. Gembl. *partosque capillos*. Quidam pruritu innovandi dixisset rectam esse lectionem, et inani Parthos capillos, quia Parthi comati. Unde quum ægrotante Vespasiano, paulo

ante decessum ejus nuntiatum esset, cometen adparere: elusit portentum interpretatione, et ad Parthorum regem, qui comam pasceret, non ad se, dixit pertinere. — Mendosum videtur *capillos*; nam de crinibus, comis, capillis supra egit; unde B. *parvasque capellas*, recte.

850. *Hirta figurantis*. Scalig. dat *figuratur messis* ex conjectura; sed optimam B. lectionem acquimur. Neque enim messis integra a meteoris figuratur, neque messis hirta dici potest. Ed.

851. *Lampadas et fissas*. Scalig. emendat *Lampadias fissas ramosos fundit in ignes*, non feliciter. Sed ut dedimus, B. recte. Quid enim est *fundere fissuras*, et ubi *fissus* pro *fissuris* reperias? Recte Bentleius: « Ideo fissas quia lampades ex pluribus filis vel bacillis constabant, et findebantur quo melius arde-

Et tenues longis jaculantur crinibus ignes,
 Exsurguntque procul volucres imitata sagittas, 855
 Arida quum gracili tenuatur semita filo.

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,
 Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes,
 Et penetrant terras, Ætnamque minantur Olympo,
 Et calidas reddunt ipsis in fontibus undas, 860
 Ac silice in dura, viridique in cortice sedem
 Inveniunt, quum silva sibi collisa crematur.
 Ignibus usque adeo natura est omnis abundans:
 Ne mirere faces subitas erumpere cælo,
 Aeraque accensum flammis lucere coruscis, 865
 Arida complexum spirantis semina terræ,
 Quæ volucer pascens ignis sequiturque, fugitque:
 Fulgura quum videas tremulum vibrantia lumen
 Imbribus e mediis, et cælum fulmine ruptum.
 Sive igitur ratio præbentis semina terræ 870
 Involvens ignes potuit generare Cometas:
 Sive illas natura faces ut cuncta creavit

rent ». Plinius quidem libro II, cap. 25: « Lampadias ardentes imitatur faces ». Atqui Plinius omnes Cometarum species Græcia vocabulis adpellat, Pogonias, Acontias, Xiphias, Cerasias: Noster ne unam quidem, sed omnes Latine. Vide ad Plin. nostræ edit. tom. I, p. 292, sqq. et quæ ibi adnotantur. Ed.

854. *Et tenues longis jaculantur.* Plinius quidem quasdam Cometarum species vocat acontias, scilicet jaculares. — *Tenuem...ignem dedit B. et tractibus pro crinibus.* Ed.

855. *Exsurguntque procul.* Scalig. ipse notat δὲ ἀρροῦν dici Ptolomæo, unde veram lectionem conjicere poterat *procul excurrunt*, evo-

lant, quo ipso sagittas imitantur.

859. *Ætnamque minantur Olympo.* Scal. *imitantur Olympo.* Sed nostra lectio elegantior, minantur flammæ Ætnæ Olympo, quasi quandoque cælum ipsum combusturas. Ed.

866. *Spirantis semina terræ*, i. e. siccos vapores quos exhalat terra. Vid. not. ad vs. 823. Ed.

870. *Sive igitur ratio.* B. *raro præbentes*, et vs. seq. *In volucres ignes possunt generare.* Ed.

871. *Involvens ignes potuit generare Cometas.* Potuit generare, poetice pro, generavit.

872. *Cuncta creavit.* Scalig. vult ob juncta vel sub juncta, et intelligit de astrorum contactu, secundum

Sidera, per tenuēs cælo lucentia flammæ :
 Sed trahit ad semet rapido Titanius æstu,
 Involvitque suo flammantes igne Cometæ,
 Ac modo dimittit: sicut Cyllenius orbis,
 Et Venus, accenso quum ducit vespere noctem,
 Sæpe nitent, falluntque oculos, rursusque revisunt :
 Seu Deus instantis fati miseratus, in orbem
 Signa per adfectus cælique incendia mittit.
 Numquam futilibus excanduit ignibus æther;
 Squalidaque elusi deplorant arva coloni,
 Et steriles inter sulcos defessus arator

875

880

opinionem Democriti et Anaxagoræ dicentium Cometen nihil aliud esse quam contactum planetarum, in eundo sese mutuo illidentium. Sed propius ad universos libros accedit lectio quam damns, et quam Bentl. sequitur. Ed.

873. *Per tenuēs*, etc. B. mutat: *perpetuis cælo lucentia flammis*, et hunc locum satis apte explicat. Sive natura creavit ut cuncta sidera, ita illas faces: hoc est, Cometæ, qui revera sidera perpetua sunt. Opinio Chaldæorum, Senecæ, et aliorum aliquot: quam verissimam esse demonstravit vir maximus Is. Newton: de quo quasi vaticinatus est Senec. Nat. Quæst. VII, 26: - Erit, qui demonstret aliquando, etc. - Ed.

874. *Sed trahit*. Scal. conjecit *seu trahit*, sed sine necessitate. Cometæ enim lucent perpetuis flammis: sed quum Soli adpropinquant, occultantur ejus validiore luce, quomodo Venus et Mercurius. Ed.

875. *Involvitque suo*. Nempe occultantur majore luce.

876. *Ac modo dimittit*. Tunc sese explicant a radiis Solis: similis est

Planetarum abstantia a Solis radiis, ut Vitruvianum verbum usurpem. Tunc enim Planeta absistit a Sole, vel Sol a stella fixa. Sic in stella Mercurii. Nam quum æquale propemodum cum Sole curriculum conficiat, propterea raro videtur. Quia vero exiguis transcensus facit, sæpe transgreditur adparentiam suam, quam Græci *φάσιν* dicunt. Unde raro adparet, utpote qui circa Solem moveatur. Quare non Sol Planetam, sed Solem potius Planeta dimittit.

377. *Et Venus*. Venns magno spatio a Sole recedens secundum latitudinem una eademque die matutina et vespertina fit. Unde Vesper et Lucifer dici meruit potius, quam Mercurius.

878. *Sæpe nitent, falluntque oculos*. Phases Planetarum intelligit. Male B. et Pigr. dant *latent*; tunc enim Noster his idem dixisset.

879. *Seu Deus instantis fati*. A vulgi opinione, quæ ad recentiores permanavit.

880. *Signa per affectus*. Cometæ vocat cæli morbos.

Ad juga mœrentes cogit frustrata juvencos.
 Aut gravibus morbis, et lenta corpora tabe 885
 Corripit exustis letalis flamma medullis,
 Labentesque rapit populos, totasque per urbes
 Publica succensis peraguntur fata sepulcris:
 Qualis Erechtheos pestis populata colonos
 Extulit antiquas per funera pacis Athenas, 890
 Alter in alterius labens quum fata ruebant.
 Nec locus artis erat medicæ, nec vota valebant.
 Cesserat officium morbis, et funera deerant
 Mortibus, et lacrymæ: lassus defecerat ignis,
Et coacervatis ardebant corpora membris: 895
 Ac tanto quondam populo vix contigit heres.

Talia significant lucentes sæpe Cometæ:
 Funera cum facibus veniunt, terrisque minantur
 Ardentes sine fine rogos, quum mundus et ipsa
 Ægrotet natura novum sortita sepulcrum. 900
 Quin et bella canunt ignes, subitosque tumultus,
 Et clandestinis surgentia fraudibus arma:
 Externas modo per gentes, ut fœdere rupto
 Quum fera ductorem rapuit Germania Varum,
 Infecitque trium legionum sanguine campos, 905
 Arserunt toto passim minitancia mundo
 Lumina, et ipsa tulit bellum natura per ignes,

887. *Labentesque*. Scal. *Tabentes*, sed altero versu *lenta corpora tabe*. Virgil. Georg. III, 498: = *Labitur infelix studiorum atque immemor herbæ Victor equus*. Et vid. infra v. 891. Ed.

888. *Pro fata B. justa*.

889. *Qualis Erechtheos*. Contendit autem cum Lucretio, lib. VI. Vid. Thueydid. II, et Virg. Georg. lib. III, in fin.

894. *Lassus defecerat*, ex Gembl. et omnes. Scalig. *fessus*.

897. *B. gaudentes clade Cometæ*, elegantius sane.

903. *Externas modo*. Manifesto indieat eam cladem non multo antea contigisse, recenti etiam tum ejus memoria. Accidit vero quinquennio ante Augusti excessum. Ex quibus colligere licet tempus, quo hæc scripta sunt. Scal. *Extremas*.

Opposuitque suas vires, finemque minata est.
 Nec mirere graves rerumque hominumque ruinas:
 Sæpe domi culpa est: nescimus credere cælo. 910
 Civiles etiam motus, cognataque bella
 Significant: nec plura alias incendia mundus
 Sustinuit, quam quum ducibus jurata cruentis
 Arma Philippeos implerunt agmine campos.
 Vix etiam sicca miles Romanus arena 915
 Ossa virum, lacerosque prius superadstitit artus;
 Imperiumque suis confligit viribus ipsum,
 Perque patris pater Augustus vestigia vicit.
 Necdum finis erat: restabant Actia bella
 Dotali commissa acie, repetitaque rerum 920
 Alea, et in ponto quæsitus rector Olympi:
 Feminæ sortita jugum quum pompa pependit,
 Atque ipsa Isiaco certarunt fulmina sistro.
 Restabant profugo servilia milite bella,
 Quum patrios armis imitatus filius hostes 925
 Æquora Pompeius cepit defensa parenti.
 Sed satis hoc fatis fuerit: jam bella quiescant:

912. *Nec plura alias incendia mundus Sustinuit.* Simillimum illud de morte Julii Cæsaris, et sequentibus bellorum civilium eventibus, Virg. Georg. I, 487: «Non alias cælo ceciderunt plura sereno Fulgura, nec diri toties arsere Cometæ».

917. *Pro prius* B. dat *nefas*, ex conjectura.

921. *Alea.* Ita reponere. Neque dubium est a Manilio esse. Sic Pomponius jurisconsultus dixit *aleam emere*, quum captus piscium aut missilium emitur. D. l. 8, § de contrahenda empt. Græcum esse κίβος πολέμου, et κιβύειν τὰ πρῆγματα et pueri sciunt.

921. *Et in ponto quæsitus rector Olympi.* Adulatorium. De Augusto enim intelligendum. Ut in sphaera Barbarica: «Actiacosque sinus inter suspensus uterque Orbis, et in ponto cæli fortuna natabit».

922. *Quum pompa pependit.* B. dat *Roma pro pompa*, ita ut ordo sit: «Quum Roma pependit dubia, sortita feminæ jugum», quasi jactis sortibus, an sub Cleopatrarum jugum cederet. Noster, IV, 35, de Horatio: «pendebat ab uno Roma viro, regumque orbis sortita jacebat». En. — Vitium esse in verbo *repēdit*, quod veteres habent, nemo negaverit, nisi qui Latine nescit. Opus

Atque admanteis Discordia vincta catenis
 Æternos habeat frenos in carcere clausa :
 Sit pater invictus patriæ, sit Roma sub illo ; 930
 Quumque Deum cælo dederit, non quærat in orbe.

est enim verbo, quod absolutum Grammatici vocant. Nos olim *tendit* divinabamus non male. Nam *tendere* etiam de navali prælio potest dici. Sed sine dubio vera lectio est *pendit*. Bellum enim navale dicitur pendens. In lib. IV, 288 : « Navales etiam pugnas, pendentia bella Adtribuunt ». In sphaera Barbarica : « Actiacosque sinus inter suspensus uterque Orbis ». Accedit huc, quod Jacob. Susius ad oram

libri e regione hujus loci de ingenio ita correxerat.

928. *Atque adamanteis*. Ob Janum Quirini ab Augusto clausum : quod his tantum antea contigerat. Horat. IV, 15, 9 : « Janum Quirini clausit ». Virg. *Æn.* I, 293 : « diræ ferro, et compagibus arcis Claudentur belli portæ : Furor impius intus, Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis Post tergum nodis, fremet borridus ore cruento ».

EXCURSUS

AD MANILII ASTRON. LIB. I, vs. 564.

Fulgentem sustinet Arcton. Recte, sustinet Arcton. Nam tota Ursa major intra illum Arcticum, quem descripsit Eudoxus, includitur. In climate autem Athenarum Horizon priores pedes Ursæ præterradiat. Quia igitur quæ intra illam decircinationem includuntur, semper adparent, unde circulus ille dicitur *φανερὸς*, et Ursa major eo tota continetur: propterea, inquam, totum illum circulum Arcton vocarunt. Circulum inocciduum ac semper adparentem *ἀρκτον* vocat. Ovidius, Trist. IV, Eleg. III, 1 :

Magna, minorque feræ, quarum regis altera Graias,
Altera Sidonias, utraque sicca, rates,
Omnia quum summo positæ videatis in axe,
Et maris occiduas non subeatis aquas;
Ætheriamque suis cingens amplexibus arcem
Vester ab intacta circulus exstet humo.

Quibus verbis quid aliud quam semper adparentem describit? Apud Geminum, præstantissimum scriptorem, ita legitur: ἀρκτικός μὲν εὖν ἐστὶ κύκλος ὁ μέγιστος τῶν αἰ θεωρουμένων κύκλων, ὁ ἀραπτόμενος τοῦ ὀρίζοντος καθ' ἐν σημεῖον, καὶ ὅλος ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβάνομενος, ἐν ᾧ τὰ κείμενα τῶν ἀστρων εὖτε θύσιν, εὖτε ἀνατολὴν ποιῖται, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς περὶ τὸν πόλον σφαιρόμενα πολεῖται. Ubi plane quid sit circulus Arcticus docetur. Proclus ad verbum hæc descripsit ex Gemino, ut reliqua omnia suæ sphaeræ. Quum Crateti Grammatico Arati interpreti mirum videtur Homero Arcton ipsam circulum semper adparentem vocari, Homeri

lectionem interpolare conabatur, et pro οἶν legebat οἶος, quo intelligebat circulum Arcticon, non Arcton ipsam. Sed imprudenter lapsum arguit Strabo. Vere quidem contra Cratetem ille. Sed ne ipse quidem reprehensione caret, qui verba Heracliti de circulo Arctico accipit : quum Heraclitus ipsum Horizontem nomine ἀρκτου intellexerit. Nam οἶος καὶ ἐσπέρης τέρματα, quid aliud, quam Ortus et Occasus, ἀρκτιος Septemtrio? Atqui quatuor cardines non Arctico, sed Horizonte finiuntur. Ut plane constet, tempore Heracliti Arcti nomine Horizontem intelligi solitum, quia Arctos signum Horizontis maxime septemtrionale in intersectione meridiani; ut canit Aratus, Phæn.

Sexque fugit solidas. Describantur circuli Æquinocctiali paralleli xc. li erunt, quos Geminus vocat semper adparentes. Is autem, qui punctum Horizontis ad communem intersectionem Meridiani et Horizontis tanget, erit illorum maximus, ac proinde Arcticus illius loci. Quia vero Horizontes mobiles sunt, sic et Arctici mobiles. Ita in climate Cnidi, ubi polus ad xxxvi grad. adtollitur, Eudoxus scripsit Arcticum circulum totidem partibus a polo mundi distare. In alio climate alius erit, nempe pro ratione elevationis polaris. Hipparch. ὁ δ' ἐν Ἀθήναις αἰφανὴς κύκλος ἀπέχει ἀπὸ τοῦ πόλου περὶ μοίρας λζ· ὁ δ' ἐν Ῥόδῳ περὶ μοίρας λς. Et quanta erit altitudo loci, in tantum a polo distare punctum illud, necesse est, cujus intervallo circulus Arcticus describitur. Itaque vetustissimi Græci Arcticum circulum definiverunt τὸ ἀρκτικώτατον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, vel τὸ ἀρκτικώτατον τῆς οἰκίσσεως σημεῖον. Ita circulus Arcticus nihil aliud est, quam punctum habitationis, quod finitorem propius tangit. Nam punctum circinationis commune cum Horizonte habet. In hoc differunt, quod centrum Arctici circuli est polus mundi : centrum Horizontis est punctum verticale, seu Zenith loci.

Quod si poli elevatio xlv grad. absolute fuerit, ut Viennæ Allobrogum, opposita pars peripheriæ Arctici premet Zenith loci. Sin fuerit minor xlv grad. Zenith crit extra

circulum : si major, intra circulum. Ita fiet, ut quo propius Æquinoctialem accedetur, eo minores fiant circuli. Contra, majores, quo longius ab ipso receditur : sub Æquinoctiali autem, id est, Sphæra recta, nulli prorsus sunt Arctici. Pytheas scripsit habitantibus Thulen Tropicum esse vicem Arctici. Hæ differentiæ accidunt, prout Zenith intra, aut extra Arcticum est. Sive igitur intra Arcticum erit, sive extra, tantum a puncto I distabit, quanta est differentia elevationis poli ab elevatione Æquinoctialis supra Horizontem loci. Exempli gratia : Romæ polus adtollitur grad. 41. Ergo Æquinoctialis adtollitur ad 48. 20. Differentia, 7. 40. Proinde Zenith Romæ extra circulum a sui Arctici circumferentia distat grad. 7. 40. Sic habitantibus Thulen ea distantia est grad. XLIII, utpote quibus polus est ad grad. 66. 30 : Tropicus autem radit punctum intersectionis communis. Quare Martiano Capellæ Arcticus circulus definitur *semper adparens, et contingens confinia Finitoris, numquam mersus adsurgens*. Confinita Finitoris dicit intersectiones Horizontis et Meridiani in signo maxime boreali. His ita positis, videmus, quot habitationes, tot circulos Arcticos esse, non fixos, non ἀμεταπτώτους, sed pro locorum differentia alios atque alios. Multum igitur errant recentiores, qui in Sphæra mechanica illum adponunt, et alium a Veterum descriptione, quum illum a puncto poli Eclipticæ circa polum mundi describunt. Nam talis Arcticus non potest esse, nisi eorum, quorum inclinatio tanta, quanta maxima Solis declinatio : ut accidit iis, qui Syenem Niloticam habitant. Illis enim polus adtollitur ad grad. 23. 30. His animadversis, circulus Arcticus non potest in Sphæra mechanica locum habere, nisi sphæra ad loci inclinationem fabricata sit. Aliter nullus est circulus Arcticus. Nam τοῖς μεταπίπτουσι σημείοις οὐχ ὄντιν τὰ ἀμετάπτητα, ut præclare scribit Strabo. Sed alii quidem putaverunt, illum circulum esse utilem ad Zonas distinguendas, quod etiam refutare studet Scaliger. Nam Zonæ locum hodie non habent in nobis, quibus totus orbis navigationibus Lusitanorum et

Hispanorum patefactus est. Cujus rei gratia verba Strabonis confutandæ horum Mathematicorum sententiæ adduxi: ὁ δὲ Πολύβιος οὐκ εὖ, τὸ ποιεῖν τινὰς ζώνας τοῖς ἀρκτικοῖς διοριζομένας, δύο μὲν τὰς ὑποκλιπτούσας αὐτοῖς, δύο δὲ τὰς τούτων καὶ τῶν τροπικῶν εἰρηται γὰρ ὅτι τοῖς μετακλιπτούσι σημείοις οὐχ ὁρίζον τὰ ἀμεινόμενα. Vix invenias ex istis, qui mathematica profitentur, quibus non videamur insanire, si in doctrina circulorum diversa a Johanne Sacrobosco sentiamus. Quidam tamen nuper priore editione Manilii monitus, obiter, et quasi invitatus, dicit alium usum fuisse Veteribus Arcticorum circulorum. Tamen nollet videri a nobis didicisse, quum hoc genus hominum totius antiquitatis imperitissimum sit. Quis auctor tam ridiculi commenti fuerit, nihil aliud possum dicere, quam Latinum scriptorem fuisse, et quidem recentiorem quadringentis annis. An alius ante Sacroboscum id professus sit, nescio. Certe in præsentia antiquior non succurrit. Ut igitur nostri errant, qui immobilem Arcticum constituunt contra Veterum mentem: ita Veteres illi, et post alios nostri castigandi, qui illum circulum tribus reliquis parallelum constituunt, quum paralleli circuli in sphaera polum eundem cum ipsa habeant. At polus Arctici semper est idem cum sphaeræ polo. Polus reliquorum trium variat, ut puncta tropica et æquinoccialia. Æquinoccia enim et Tropica anteverunt loca in Zodiaco, ita ut in aliquot annis unum gradum in antecedentia promoveantur. Circuli autem æquinocciales et tropici nulli alii sunt, quam qui ad illa puncta mobilia describuntur. Mobiles igitur sunt, et proinde eorum poli mobiles quoque.

Sexque fugit solidas. Veteres Sphaeram per ejus centrum in duas partes dividebant, ita ut paralleli ipsi in duas partes secarentur, quemadmodum a coluris secantur. Ejusmodi circulus constituebatur partium lx. Deinde Sphaera per Æquinoccialem divisa relinquit duo hemisphaeria æqualia tricenarum partium. Ut brevius dicam, una quarta Sphaeræ erat xv partium, quantarum totus ambitus lx. Neque aliter dividebant tempore Eudoxi. Postea propter commodiorem usum,

eas partes sexies multiplicarunt. Ita circulus integer factus est partium cccxx. Quadrans ejus xc. Igitur in Cnido, patria Eudoxi, polus adtollitur ad partes vi, qualium quadrans est xv. Quas si sexies duxeris, produces xxxvi. Itaque iste Arcticus est ad elevationem Rhodi, vel Cnidi, non Romæ: quod tamen non monet Manilius: quasi ubique eadem statio esset Arcticorum (1). Nam, ut scribit Strabo, οὗ ἀρκτικός μᾶλλον παρά πᾶσιν ἰσθί, μᾶλλον οὐ αὐτοῦ πανταχοῦ. Sane. Neque enim in Sphæra recta sunt, neque in Sphæra stante, quam similem molē vocabant Veteres: qualis est illis, quibus Æquinocialis et Horizontem et Arcticum facit. Arcticum vero Græciæ ita describit Lucanus lib. VIII, vs. 172:

Signifero quæcumque flunni labentia cælo
 Numquam stante polo miseros fallentia nautas
 Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis
 Axis inoccidens gemina clarissimus Arcto
 Ille regii puppes.

Non potuit clarius describi circulus semper adparens. Sed incuriam cum aliis vitiis Lucano familiarem interpretatione leniendum. *Numquam stante polo*: totum cælum intelligit, non tantum punctum, circa quod fit cæli conversio. *Fluunt labentia*, id est, quæ occidunt et labuntur sub terras, quæ numquam fluunt, aut labuntur sub terras. Axis inocciduus, non utique, circum quem cælum vertitur; sed totus circulus semper adparens. Nam pro regione integra cæli Axem etiam usurpari alibi indicamus. Quæ apud Lucanum sequuntur, quia non vulgo intelliguntur, exponemus:

..... hic quum mihi semper in altum
 Surgei, et instabil summis minor Urae ceruchis,
 Bosporon, et Scythiæ curvantem litora Pontum
 Spectamus: quidquid descendet ab arbore summa
 Arciophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
 In Syriæ portus tendit ratia.

(1) Eadem ad hunc locum monet Pingr. 1. I, p. 69. En.

Huic nautæ, qui hæc argutatur, cursus est in Ægyptum. In Ægypti autem maritimis, et ubicumque maxima dies est horarum xiv, ibi Arctophylax, immo Arcturus, culminat, in summo arbore mali est. At habere stellam aliquam in intersectione Horizontis et Meridiani, hoc nautica locutione dicebatur in summa antenna habere: quod Lucanus hic dicit, in summis ceruchis habere. Nam κερυχοί sunt rudentes, qui cornua velatarum obvertunt antennarum, ut verbis Maronis loquar. Opiferas vocari monet Isidorus. Stella vero omnis, quæ est in data intersectione Meridiani et Horizontis, unde incipit finitio circuli Arctici, Arato quidem dicitur natæ, Ph. καίνη που κεφαλὴ τῆ νήχεται quia Oceanum Horizontem vocabant. Lucano vero ad verbum id est, *mari ferri...propiorque mari Cynosura feretur*, hoc est, Cynosura erit in contactu Horizontis. His animadversis, audiamus philosophantem nautam. Quando, inquit, iste axis innociduus, h. e. semper adparens adtollitur, et magna est poli elevatio, et minor Ursa est in puncto finitionis circuli Arctici: tunc cursum in pontum dirigimus. Hic fraus facta est Lucano a librariis. Nam cur dicit hic minorem Ursam in summis antennis esse, quum infra in contrario casu ait, *propiorque mari Cynosura feretur*? Siquidem minor Ursa eadem est cum Cynosura. Sed Lucanus scripserat,

Et instabil summis magna Ursa Ceruchis.

Nam quamvis usitatius dicitur major Ursa, quam magna Ursa; tamen Latinum est magna Ursa. Ovidius Ursas adloquens:

Magna minorque feræ.

Hygino quoque dicitur Arctos maxima, et præterea poetis quædam indulgenda. Recte igitur constat ratio nautæ. Quando, inquit, ita polus adtollitur, ut Ursa major sit intra circulum Arcticum, tunc in Septemtrionem, et partes ponti tendimus. Legentibus oram Ægypti Arctophylax est in sum-

ma arbore, ut diximus ex Strabone, et Hipparchi rationes quoque docent, et polus deprimitur, qui velificantibus in partes Euxini adtollebatur. Ergo a partibus Euxini in Ægyptum tendentibus descenditur: quod dictum ex opinione vulgi, quia polus deprimitur. Arctophylax igitur dicetur descendere, quum aliquot partibus deficiet a puncto verticali: quod accidit in sinu Arabico navigantibus in parallelo Syenæ. Ibi enim Arctophylax, vel ejus lucida stella Arcturus, descendit ab arbore summa VII gradibus: siquidem sæculo Hipparchi Arctophylaxis declinatio et latitudo pæne æquales erant, partium nempe XXXI, ut voluit Hipparchus. Proinde distantia a polo erat partium LIX, ut iterum monet idem Hipparchus. Sed iste nauta, vel potius qui illum suggerit, Lucanus, non bene conceperat mentem scriptorum Græcorum, unde hæc hausta sunt. In mari enim mediterraneo australissimum litorum est Ægyptiacum, et vicina ora, ubi culminat Arcturus. At Arcturus non potest descendere ab arbore mali, nisi extra mediterraneum mare, puta in Oceano australi velificantibus, neque Cynosura propior esse mari, hoc est, propius ad finitionem Arctici accedere.

Sexque fugit solidas. XXXVI partium elevatio poli est Rhodi, XXXVII Athenis, ubi caput Draconis Ursarum, quod intellexit Aratus. Sed tamen hallucinatur, quum in ea elevatione Tropico in VIII partes secto, V supra Horizontem adtollit. Hoc enim proprium est elevationis 41, non 37 partium.

M. MANILII

ASTRONOMICON

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI.

Præfatus pauca Manilius de variis argumentis, quæ sibi alii ex aliis poetæ tractanda sumpserunt; novamque, et a nemine ante cantatam materiam aggressurum se professus (ad v. 59), sidera quæque in suum quodque genus, inque suas quasque varias species partitur, scilicet in mascula et feminina, in humana et ferina, in bina et biformia, in aversa et directa, in diurna et nocturna, in terrestria et aquosa, inque ambigua; in secunda et sterilia, inque communia; in currentia et stantia, inque denique fessa et jacentia (ad v. 255). Varias eorumdem siderum configurationes, quos Astrologi diversos adspectus vocant, eleganti admodum carmine instruit, docetque pariter quæ, quotve sint trigona; quæ, quotve quadrata; quæ, quotve hexagona; et quæ cujusque generis dextra sinistrave dicantur (ad v. 394). Signat ea signa, quæ conjuncta, quæ disparia, quæve sunt opposita; necnon sub quibus signis singula corporis humani membra sunt in tutela. Notat etiam quæ signa dicantur sese audientia, quæ sese videntia, quæ amicantia, et quæ inimica (ad v. 482). Contrarias et amicantes, ut aiunt, signorum configurationes similiter adornat. Planetarum deinde varios adspectus ac terminos in signis longo carmine prosequitur et notat (ad v. 692). His omnibus animadversis, explicat duodecima, quæ Græci vocant Dodecatemoria, signorum ac planetarum (ad v. 787). Varias cardinum ac locorum intermediorum rationes perquirat, effectusque ac dignitates singulorum distinguit et enumerat (ad v. 855). Denique duodecim cælestium domorum censum agit, ac earumdem titulorum et tutelarum, certisque domibus suum quemque proprium planetam adscribit (ad finem).

MAXIMUS Iliacæ gentis certamina vates,
 Et quinquaginta regum regemque, patremque,
 Hectoreamque facem, tutamque sub Hectore Trojam,
 Erroremque ducis totidem, quot vicerat, annis

1. In priore libro monuimus Astrologiam duabus partibus constare, meteorologica et apotelesmatica, et alteram quidem alteri tamquam materiam subiacere. Ideo prima est ordine; ut et materia ipsa prima ordine. Quod igitur ex eo opus fuit ad tirouem in Apotelesmaticis informandum, Manilius adsumpsit: nimirum quæ sint ea docuit, quorum effectus illis relinquit, qui majores in ea re progressus facere volunt. Quæ igitur præmisit libro primo, ea non sunt absolutæ astronomices: sed est veluti quædam, præparatio meteorologica, quæ tirunculis facilem aditum ad apotelesmaticen munit, ne admodum rudes ad illa sacra irrumpant. Quibus rudimentis absolutis, nunc eum ordo ad eam, quam exponere instituit, apotelesmaticen vocat; cuius duo membra sunt: alterum descriptivum vocatur, alterum apotelesmaticum. Ac primo quidem disputat tantum, quomodo signa se habent, aut per se, aut inter se, ut alibi plenius docemus: alterum versatur circa effectus ipsos, ita ut descriptionem nobis gradum struere ad apotelesmaticen minime dubium esse debeat. Propterea liber quartus, qui apotelesmata inseribi debet, duobus descriptivis, hoc scilicet secundo ac tertio sequenti, præmunitur. Est enim descriptionis via, introductio ad scientiam. Sic istum, ac

sequentem isagogicos vocavit Scaliger: quartum autem apotelesmaticum. Ita sunt duo illa membra, in quæ Astrologiam partitus est. Dicimus autem institutionem primam, institutionem secundam, id est, librum primum, librum secundum institutionis. Ut primus, secundus Annalis Eunii, prima, secunda Origo Catonis apud Grammaticos: primum, secundum Edictum apud Jurisconsultum.

2. *Et quinquaginta regum.* Reges intelligit Scaliger pro ducibus, sed manifeste de Priamo agitur. Vid. *Æu.* II, 503: "Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum". *En.*

3. *Hectoreamque facem.* Vid. *Hom.* *Iliad.* XV et XVI. De facibus ab Hectore classi Argivum injectis nemo dubitat. Noster *infra*, V, 295: "Hectoris ille faces arcu teloque fugavit".

4. *Erroremque ducis.* Ante Sc. vs. seq. *geminata æquora.* Ulysses non geminavit æquora, sed decennia, aut bellum decennii. Ergo Sc. corrigebat: "Erroremque ducis totidem, quot vicerat, annis Instantem, belli geminata per agmina, ponto", ex *Gembl.* tantum mutans *belli pro bello.* Errorem ducis instantem ponto per geminata belli agmina totidem annis, quot vicerat. Ulysses totidem annis erravit mari, quot pugnavit ad Trojam. Hoc vocat errorem ducis instantem ponto totidem annis, quot vicerat. Nam non

Instantis, belli geminata per agmina, ponto,
 Ultimaque in patria, captisque penatibus arma
 Ore sacro cecinit, patriam qui et jura petenti,
 Dum dabat, eripuit : cujusque ex ore profusos

solum pugnatorem, sed etiam victorem inducit, ut Homer. Odyss. Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπέρπορον εἶμεναι ἄλλων. — *Geminata belli agmina*, labores bellicos geminatos in mari. Ulyssem enim in Odyssæa inducit conflictantem cum altero bello in mari. — *Ingeniosa Bentleii*, sed conjectanea emendatio : « Jactati pelago, geminataque Pergama ponto ». Similem mutationem notavit ad Ovid. Heroid. XVII, 205 : « An sequar, ut suades ; laudatque Pergama visam », ubi codex prima manu scriptus exhibebat : « An sequar, ut suades, laudata per agmina visam ». Ed. — *Totidem quot vicerat annis*. Maluit ita dicere, quam *pugnauerat*. Lucan. I, 300 : « Bellorum o socii, qui mille pericula Martis Mecum, ait, experti decimo jam vincitis anno ».

5. *Instantis belli*. Claud. XXIX, 27 : « Et sævi totidem bello, quot fluctibus, anni Conjugii docuere fidem ». — *Instantis* habent omnes, quod sine causa Scalig. mutat in *instantem*. Errorem instare ponto vix ferri potest. Ed.

7. *Patriam qui et jura petenti*. Ita emendarunt docti viri ex scripta depravata lectione *patria quæ jura petentem*, ut sit *patriam et jura unum* in duobus, patriæ jura : quamquam potest etiam legi propius ad vestigia corruptæ lectionis, *qui patria rura petenti*. Ait Homerum eripere patriam Ulyssi, dum dat ei ; quia inducit eum in patria rura pervenisse non statim post excedium

Trojæ, sed longo post tempore : neque tuto, sed procorum insidiis petitum : neque vacuam, sed a prociis occupatam patriæ possessionem dat. Certe hoc voluit Manilius : namque mentem ejus adsequimur, verba fortasse nondum concepimus. De Homeri patria intelligere, et alia, quæ neque cælum neque terram tangunt, neque orationem ullam latinam faciunt, in medium adferre, mens Manilii et ratio ipsa non patitur. — Adferenda tamen speciosissima Bentleii lectio : « patriam cui Græcia septem Dum dabat, eripuit » : scilicet cui Homero Græcia septem assignando patrias nullam ei certam reliquit. B. vero adserit omnes libros vetustos habere : « patria quæ jura petentem Dum dabat eripuit ». Vossian. tantum *patriam*. Ed. — *Jura petentem*. Si quis rura legere mavult, magis accedet ad mentem Homeri. Nam prius rus pervenit Ulysses, et ab Enmæo subulco receptus.

8. *Cujusque ex ore profusos*. Gemblacensis *profusos* habebat *perperam*, quia in sequenti versu *lances pro latices* scriptum erat. Moneimus, ne quis lances a Manilio somnias putet, quæ in illum codicem incidet. — *Ex ore profusos*. Ovidius de Homero : « cujus Vatum Pierius ora rigantur aquis ». Et nescio, an adluserit ad historiam. Elianus, Variar. XIII, 22, refert : Galaton pictor Homerum depexit vomentem, aliosque poetas, quæ evomuerat, haurientes.

Omnis posteritas latices in carmina duxit,
 Amnemque in tenues ausa est diducere rivos,
 Unius fecunda bonis: sed proximus illi
 Hesiodus memorat Divos, Divumque parentes,
 Et Chaos enixum terras, orbemque sub illo
 Infantem, et primum titubantia sidera corpus;
 Titanasque senes, Jovis et cunabula magni:
 Et sub fratre viri nomen, sine fratre parentis,
 Atque iterum patrio nascentem corpore Bacchum,
 Omniaque immenso volitantia numina mundo.

10. *Diducere*. Scaliger, *deducere*.

13. *Et Chaos enixum terras*. Atqui non dicit Hesiodus Terram ex Chao genitam; sed sine origine ponit Chaos, Terram, Tartarum, Amorem. Sic Ovid. Met. I, init. « Ante mare et terras, etc. » Hesiodo Nox et Erebus e Chao orti. Ed.

14. *Et primum titubantia sidera corpus*. Nihil tale in Theogonia Hesiodi. — *Titubantia*, erratica, vagantia, metaphora ab infantibus ducta. Ed. — Beutleius hic: Quomodo sidera primum erant corpus, quum ante illa exstiterant chaos, terræ, orbis? Juvant hic eodd. vetusti, qui omnes habent *primum*, non *primos*; unde reponendum censet *primos*... *partus*. Sed non magis *primi* partus erant quam *primum* corpus: forte scribendum *primo*... *partu*. Nempe ob recentem originem, nondum certo ordine curretia. Eligat autem lector. Ed.

15. *Titanasque senes, Jovis et cunabula magni*. Olim *Titanas* *juvisse* *senis*. Inepta lectio, quam sequitur Fay. De Titanibus nihil in Theogonia, ait Scal. sed perperam; nam eorum ortus, pugnas et pœnas prolixè narrat. Ed.

16. *Sine fratre parentis*. Junonem

parentem fuisse sine ope fratris Jovis, et Vulcanum peperisse, unde ἀνάτωρ dictus fuerit, omnis vulgus poetarum cecinit, et ipse Hesiodus, cujus locum male intellexit Scaliger, quum negavit illum a poeta testem adferri posse. Lilius Gyraldus, ut probet Vulcanum sine patre ex sola Junone natum, producit ex Hesiodo ἐὸ φίλότατι μύσῃσιν, quem Scaliger legebat ἐν φίλότατι μύσῃσιν. « Juno Vulcanum nullo commixta in Amore Edidit ». Nimirum illum versum Hesiodi vertebat.

17. *Atque iterum patrio*. Ex Jove quidem et Semele natum Bacchum Theogonia Hesiodi canit, sed non adsumtum femori patris, quod hic indicatur. Quare aut falsus est memoria Manilius, quum hæc scriberet, aut aliam Theogoniam ab hac vulgata ab Hesiodo scriptam esse necesse est; quod falsum est. An dicemus sub ejus nomine Deorum origines olim exstitisse, ex quibus hæc hauserit Manilius? Nam heroica origines sub ejus nomine citantur: ex quo opere luculenti versus de formicis in homines incollas Æginæ conversis, citat Scaliger. Non culm credendum Manilium adeo obliviosum, ut in tot exem-

Quin etiam ruris cultus, legesque rogavit,
 Militiamque soli : quod colles Bacchus amaret,
 Quod secunda Ceres campos, quod Pallas utrumque,
 Atque arbusta vagis essent quod adultera pomis :
 * Silvarumque Deos, sacrataque numina nymphas,
 Pacis opus, magnos naturæ condit in usus.
 Astrorum varias quidam dixere figuras,
 Signaque diffuso passim labentia cælo
 In proprium cujusque genus, caussasque tulere :
 Persea, et Andromedæ pœnas, matremque dolentem,
 Solventemque patrem, raptamque Lycaone natam,
 Officioque Jovis Cynosuram, lacte Capellam,
 Et furto Cycnum, pietate ad sidera ductam
 Erigonen, ictuque Nepam, spolioque Leonem,
 Et morsu Cancrum, Pisces Cythereide versa,

plis eum ratio fugerit, nec tam impudentem, ut quæ non erant, posteritati persuadere voluerit.

19. *Quin etiam.* B. pro *rogavit* reponit *novandi*. Nam, inquit, rogare leges recte dicitur, sed quid est rogare cultus, rogare militiam? Responderi potest hanc ellipsin esse. Ita Virg. Georg. I, 92 : « ne tenues pluvie... et Boreæ penetrabile frigus adurat ». *Pluvie non adurant, sed subaudiendum noceant.* PINCR. — Ex Plinio et aliis Veteribus citatur Hesiodus in Astrologia, et ex ea petantur tempora, quæ messor, quæ durus arator haberet : sed alia Geoponica scripisse præter *Ἐργα καὶ ἡμέραι*, quæ hodie exstant, neque ullus Veterum prodidit, neque verum est.

29. *Solventemque patrem.* Ea non est astrothesia Cephei, ut solvat filiam vinctam. Non intelligere se dicit Scal. Huetius interpretatur de

Perseo, licentia patris, Andromedam solvente. Sed melius B. *solan-tem*, quod conjecerat Scal. et dat Venet.—Pro *raptam* B. *rapta*, male.

30. *Officioque Jovis Cynosuram.* Ambæ nutrices Jovis fuerunt, Helice sive Cynosura, et Æx, quæ et Amalthea. Altera cunas motavit, altera lac præbuit.

31. *Et furto Cycnum.* Germ. Arat. Phæn. « Cycnus de thalamis eandens qui lapsus adulter Forta Jovis falsa volucer sub imagine texit ».

32. *Spolioque Leonem.* Quid intelligat non docent nos mythologi Hyginus et scholiastes Germanici. Nam spoliū ipsum Hercules gestavit. Huet. ob pugnam, qua leo spoliatus ab Hercule est. Ed.

33. *Et morsu Cancrum.* Habes apud mythologos. Germanicus quoque in *ἀντιόχοις* meminit : « Te quoque, fecundam meteret quam cominus Hydram Alcides, ausum morsu con-

Lanigerum victo ducentem sidera ponto,
 Cæteraque ex variis pendencia casibus astra
 Æthera per summum voluerunt fixa revolvi.
 Quorum carminibus nihil est nisi fabula cælum,
 Terraque composuit cælum, quæ pendet ab illo.

Quin etiam pecorum ritus, et Pana sonantem
 In calamos, Sricula memorat tellure creatus:
 Nec silvis silvestre canit, perque horrida motus
 Rura serit dulces, Musasque inducit in arva.

Ecce alius pictas volucres, et bella ferarum,
 Ille venenatos angues, hic nata per herbas
 Fata refert, vitamque sua radice ferentes.
 Quin etiam tenebris immersum Tartaron atrum
 In lucem de nocte vocant, orbemque revolvunt
 Interius versum, naturæ fœdere rupto.

Omne genus rerum doctæ cecinere Sorores:

tingere, bello Sidere donavit, Cancer, Saturnia Juno.

35. *Cæteraque ex variis pendencia casibus.* Nam casus et canasas omnes adsignavit omnibus astris Eratosthenes in Astronomicis mythologumenis. Aratus vero rarissime fabulas delibat: adeo ut in quo Astronomiam Hesiodi imitatur, intra fabularum licentiam hoc faciat. Multa enim ex mythologiis circumcidit atque amputat. Id confirmatur venustissimo in eum epigrammatio, quod apud Achillem Statium exstat; ubi disertim ait Aratum ex Hesiodi Astronomico suavissima deflorasse: cætera fastidiosa, puta mythologica, omisisse et insuper habuisse; Phænomena enim Arati ex Enopetro Eudoxi traducta, Hesiodi tessellis vermiculata fuerunt.

38. *Terraque composuit cælum.* Nam ridiculum est, terram mundi

punctum cælum videri peperisse. Itaque irridet Hesiodeum illud: *Ταῖα δὲ τοι πῦρον μὲν ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ' Ὀὐρανὸν ἀκροτάτω.*

39. *Ritus partorum* B. sed male.

42. *Dulces, Musamque inducit in antra.* Absurde omnes auras. Scal. *arva*, sed præcedit *Rura*. Sic Claud. IX, 10: "Terpsichore..... molles duxit in antra choros".

43. *Ecce alius pictas volucres, etc.* Æqualis eorum temporum, Ovidii familiaris Æmil. Macer ἐπιθυγιναὶν scripsit, ἐπιθυγιναί, et περὶ τροφῆς. quod hic tangit Manilius. Sed Theriaca Nicandri videtur designare. — *Et bella ferarum.* Cynegetica illis temporibus scripsit Gratinus. Vid. Proœm. de Gratio, huj. op. tom. I, p. 14. Ed. — B. *ac sæcla ferarum.*

46. *Immersum Tartaron atrum.* Vestigia veræ lectionis exstant in Gemblacensi: *Tartara natrum.* Puto

Omnis ad accessus Heliconis seinita trita est.
 Et jam confusi manant de fontibus amnes,
 Nec capiunt haustum, turbamque ad nota ruentem,
 Integra quæramus rorantes prata per herbas,
 Undamque occultis meditantem murmur in antris,
 Quam neque durato gustarint ore volucres,
 Ipse nec æthereo Phœbus libaverit igni.
 Nostra loquar : nulli vatum debebimus orsa.
 Nec furtum, sed opus veniet, soloque volamus
 In cælum curru : priva rate pellimus undas.

Namque canam tacita Naturam mente potentem,
 Infusumque Deum cælo, terrisque, fretoque,
 Ingentem æquali moderantem fœdere molem;
 Totumque alterno consensu vivere mundum,
 Et rationis agi motu; quum spiritus unus
 Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem
 Omnia pervolitans, corpusque animale figuret.

Quod nisi cognatis membris contexta maneret
 Machina, et imposito pareret tota magistro,

innui, qui de necromantia scripserunt, aut raptum Proserpinæ. Simile est Lucilii Junioris in luculento poemate de Ætna, v. 74, 75: « vates Sub terris nigros viderunt carmine Manes ».

53. *Integra quæramus.* In eadem sententiam Lucretius, IV, 2: « juvat integros accedere fontes ».

58. *Soloque volamus In cælum curru.* Sic paullo post vs. 139 *Verbere agam currus non occurrentibus ullis.* — In campum curru B. et cælum a librariis interpolatum putat ob verbum *volamus*. Sed campus curru idoneus, ut mare navi, et sæpe poetis currus in campo volitare dicti sunt. Ed.

59. *Priva rate.* Quod a Manilio

est. Apud Tertullian. de Spectacul. lib. VII: « Hoc igitur modo etiam a theatro separamur, quod est privum consistorium impudicitiae ». Melius ita legerim, quam *privatum*. At in libro de Pœnitentia privatum dixit pro proprietate, cap. 11: « cur pœnitentiam invadit delinquentium privatum? » id est, proprietatem. Horat. Epist. I, 1, 93: « locuples dncit quem priva triremis ».

63. *Quum spiritus unus Per cunctas habitet partes.* Hic sane Stoicis majori ex parte addictus est Noster.

65. *Atque irriget orbem.* Eadem translatione ignes irrigui, et carmen irriguum in Ætna; et Noster, III, 4, *irriguos cantus*.

Ac tantum mundi regeret prudentia censum,
 Non esset statio terris, non ambitus astris, 70
Hæreretque vagus mundus, standoque rigeret:
 Nec sua dispositos servarent sidera cursus,
 Noxque alterna diem fugeret, rursumque fugaret:
 Non imbres alerent terras, non æthera venti,
 Nec pontus gravidas nubes, nec flumina pontum, 75
 Nec pelagus fontes: nec staret summa per omnes
 Par semper partes æquo digesta parente:
 Ut neque deficerent undæ, nec sidera nobis,
 Nec cælum justo majusve minusve volaret.
 Motus alit, non mutat opus: sic omnia toto 80
 Dispensata manent mundo, dominumque sequuntur.
 Hic igitur Deus, et Ratio, quæ cuncta gubernat,
 Ducit ab æthereis terrena animalia signis.
 Quæ cogit, quamquam longo submota recessu,
 Sentiri tamen, ut vitas ac fata ministret 85
 Gentibus, ac proprios per singula corpora mores.

69. *Regeret prudentia censum*, non sensum, scripsit Manilius; ut jam in primo lib. v. 12: «et rapit æthereos per carmina pondere sensus». Apud Gellium quoque in Favorini declamatione legendum: «cælestium rerum censu alque ductu»; quamquam vulgata lectio defendi potest.

70. *Non esset statio terris*. Terra non immobilis foret; neque circulari motu raperetur cælum.

71. *Standoque rigeret*. Rigere, non de frigore intellige.

75. *Nec flumina pontum*. Juxta eos, qui ex solo fluminum conventu ac confluvio mare constare dicunt.

76. *Nec pelagus fontes*. Scatebras fontium nihil aliud esse, quam maris secretos cælles sub terra rimentis latices colatos exuta salu-

gine, et alii Veterum prodiderunt.

78. *Nec sideret orbis* reponit B. et explicat: Ut nec mare deficeret; nec ita exundaret, ut orbis, sive terra infra mare sideret. *Sidera* nobis vitiosum videtur. Nam Sol et Luna sidera sunt, et lamen in eclipsibus deficere dicuntur. Ed.

83. *Ducit ab æthereis*. A corpore æthereo alteratio manat. Permanat autem in totam terram, atque ea, quæ terram et ætherem interjecta sunt. Elementa, quæ infra Lunam sunt, ea et continentur, et mutantur a motu corporis ætherei: continent autem, et mutant inferiora, terram, aquam, omnia, quæ in ea sunt, animantes et plantas.

85. *Vitas ac fata ministret*. Fata de obitu, morte intelligit Scal. Ed.

Nec nimis est quærenda fides : si temperat arva
 Cælum, si varias fruges redditque, rapitque;
 Si pontum movet, et terris immittit et aufert :
 Atque hæc seditio pelagus nunc sidere Lunæ 90
 Mota tenet, nunc diverso stimulata recessu,
 Nunc anni spatio Phœbum comitata volantem:
 Si submersa fretis, concharum et cartere clausa
 Ad Lunæ motum variant animalia corpus;
 Et tua damna, tuasque imitantur, Delia, vires: 95

87. *Si temperat arva.* Quod enim cælum moveat et addiciat varie corpora nostra, exemplo rerum vulgarium et tritarum docet. Hæc est Manilii mens. Quamvis siderum vis a nobis remotissima est, tamen certissimum est, ab illis in terra omnes mutationes dimanare; ut longius non sit petenda fides, quandoquidem eodem modo et mutationes temporum, cæli et maris manifesto videamus. Idem argumentum persequitur Ptolemæus ad verbum; cuius locum adducit Scal.

89. *Sic ubique pro si* Scsl. male.

90. *Atque hæc seditio.* Locus apud Scalig. inquinatissimus. Hæc seditio pelagus nunc sidere lunæ mota tenet. Sed maria ipsa sunt mota sidere Lunæ: atque hoc postulat et ratio et Manilii propositio. Unde Scalig. coniecit, *Atque hæc seditio pelagi nunc sidere Lunæ Mota tumens.* Sed mox, ut nos dedimus, minori mutatione Gembl. habet *pelagus*. Et quid clarius hac lectione? Seditio tenet pelagus, i. e. augescente lumine Lunæ mota marin occupat, et eodem sidere imminuto in diversam stimulata recedit. — *Atque hæc seditio pelagi.* Æstus. Quod tanquam oscillo rursum prorsum reciprocetur. — *Nunc*

sidere Lunæ. De æstu marino agit. Sed cur hæc repetit, qui paullo ante dixerat, «Sic pontum movet, et terris immittit et aufert». Nam quid illud quoque est, nisi *παραμύρα καὶ ἀμφοτέρως*;

62. *Nunc anni spatio.* Æstus a Luna et Sole, inquit Plinius, sed non addit quomodo. Ego puto hic intelligi inaximos æstus in æquinoctiis. Nam æquinoctia a Sole, menses a Luna, quos sequitur variatio æstuum ex diversis Lunæ configurationibus. Totum autem hunc locum ad verbum adumbrant illa Lucani, I, 413: «au sidere mota secundo Tethyos unda vagæ Lunaribus æstnet horis: Flammiger au Titan, ut alentes hauriat undas, Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera tollat». Ubi babes de Luna et Sole, ut hic; et præterea confirmatur emendatio *sidere Lunæ mota tenet*, quod quidem hic est *sidere Lunari secundo mota et æstuant.*

93. *Si submersa fretis.* Sic declamator ille apud Gellium: «Quoniam viderant terrena quedam inter homines sita cælestium rerum censu atque ductu moveri: quale est, quod Oceanus quasi Lunæ comes cum ea simul senescit adolescitque».

Tu quoque fraternis sic perdis in oribus ora,
 Atque iterum ex iisdem repetis: quantumque reliquit,
 Aut dedit ille, refers: et sidus sidere constas.
 Denique si pecudes et muta animalia terris,
 Quin maneat ignara sui, legisque per ævum,
 Natura tamen ad mundum revocante parentem,
 Adtollunt animos, cælumque ac sidera servant,
 Corporaque ad Lunæ nascentis cornua lustrant,
 Venturasque vident hiemes, reditura serena.

Quis dubitet post hæc hominem conjungere cælo,
 Eximiam natura dedit linguamque capaxque
 Ingenium, volucremque animum? quem denique in unum
 Descendit Deus atque habitat, seque ipse requirit?

96. *Si perdis in oribus ora dedit B.* ex emendatione Bullialdij, et ingeniose quidem oribus reposuit: et ut antithesis servetur *perdis* τῷ *repetis* opposuit. *Perdit* Luna sua ora in fraternis oribus, quum in interlunio sive Lunæ silentiis nobis non conspicitur: repetit ora a novilunio et deinceps. Eadem opponuntur Ovid. Met. IV, 462: « Assidue repetunt, quas perdant, Belides undas ». Scalig. edidit, *sic reddis curribus ora*. E.D.

98. *Aut dedit ille, refers: et sidus sidere constas.* Quam tibi lucem Sol reliquit, tu-terris refers, et tuum sidus illius sidere subjectum est. Alii, *constat*. E.D.

99. Scalig. et hic, *Sic*, vitiose. Quod vero mox ait Noster multa animalia manere sui ignara, confirmat ipse Seneca, de vita beata, cap. 5. E.D.

103. *Corporaque ad Lunæ nascentis cornua lustrant.* De elephantis loquitur. Plin. VIII, c. 1: « Auctores sunt, in Mauritaniam saltibus, ad

quemdam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Luna nova, greges eorum descendere; ibique se purificantes solenniter aqua circumspergi, atque ita salutato sidere in silvas reverti vitulorum fatigatos præ se ferentes ». Dio etiam et Elianus amplius.

104. *Venturasque vident hiemes.* Prognostica animalium pete ex Arato, Plinio et aliis. Hiemes autem per Græcismum, id est, tempestates. Quare Bonincontrius interpolavit *venturosque vident imbres*. Atqui generalius hiems, sive tempestas, quam imber. Quas tempestates animalia prænotant, ea dicuntur Prognostica, ut sunt illarum avium apud Varronem: « Aut frigidis nimbos aquæ caduciter ruentis præinnuere aquatilis Querquedula natantes ». At quæ a stellarum ortu petuntur, eæ dicuntur ἀστρονομία, Latine siderationes et præsiderationes.

106. *Eximiam Natura dedit.* Subaudiendum *cui*, quod habent alii. E.D.

Mitto alias artes, quarum laud permissa facultas,
Infidas adeo, nec nostri munera census.

Mitto, quod æquali nihil est sub lege tributum,
Quo patet auctoris summam, non corporis esse.

Mitto, quod et certum est, et inevitabile fatum,
Materiæque datum est cogi, sed cogere mundo.

Quis cælum posset, nisi cæli munere, nosse,
Et reperire Deum, nisi qui pars ipse Deorum est?

Atque hanc convexi molem sine fine patentis,
Signorumque choros, ac mundi flammea tecta,

Æternum et stellis adversus sidera bellum,

Ac terras cæloque fretum, subjectaque utrisque

Cernere, et angusto sub pectore claudere posset,

Ni tantos animis oculos Natura dedisset,

Cognatamque sui mentem vertisset ad ipsam,

109. *Quarum laud permissa facultas.* Artes magicas intelligit legibus velitas. — *Quarum est Scal.*

110. *Infidas.* Infidas vocat, quia in errorem inducere possunt, negatque eas esse sui census munera, quippe quas nec docere vult, nec discere.

112. *Quo patet auctoris summam, non corporis esse.* Summa orbis non materiæ opus, sed Auctoris: atoma Epicuri refellit: sed ait B. differuntne Auctor et corpus? Ed.

114. *Materiæque datum est.* *Materiæque sat est cogi* Gembl. Sed veteres habent *fatum est*, propius ad nostram lectionem. En.

115. *Quis cælum posset, nisi cæli munere nosse.* Scal. *possit, nisi cæli munera nosset.*

119. *Stellis adversus sidera bellum.* Obluctantur enim motui Universi. Nullum tamen est bellum planetarum cum cælo.

120. *Ac terras cæloque fretum.* Si sententia aliqua ex istis elici posset, hoc videtur velle, hominem non posse comprehendere terram et mare, nisi Natura oculos animo dedisset. Atqui Manilio sermo est de cælestibus tantum, ad quæ penetrare vis humani ingenii non potuisset, nisi oculos menti Natura dedisset. Ac terras et mare cognoscunt omnes peregrinantes, etiam stupidissimi. Versus iste neque ullam sententiam habet, neque si ulla tolerabilior posset elici, ad ea, quæ tractat Manilius, pertinere potest.

121. Scal. *possit*, ut supra.

122. *Ni tantos animis oculos.* *Pingr. vegetos.* B. *ni tactos animis stimulos.*

123. *Cognatam sui.* Scilicet mentem homo divinæ rationi similem accepit. — *Ad ipsam*, hoc est, ad seipsam. Familiaris locutio Manilio.

Et tantum dictasset opus? cæloque veniret,
 Quod vocat in cælum, sacra ad commercia rerum, 135
Et primas quas dant leges nascentibus astra?
 Quis neget esse nefas invitum prendere mundum,
 Et velut in semet captum deducere in orbem?

Sed ne circuitu longo manifesta probentur,
 Ipsi res operi faciet pondusque, fidemque : 140
 Nam neque decipitur ratio, nec decipit unquam.
 Rite sequenda via est, a veris tradita caussis :
 Eventusque datur, qualis prædicitur ante.
 Quod Fortuna ratum faciat, quis dicere falsum
 Audeat, et tantæ suffragia vincere sortis? 145

Hæc ego divino cupiam quum ad sidera flatu
 Ferre, nec in terram, nec turbæ carmina condam :
 Sed, solus vacuo veluti vectatus in orbe,

124. *Et tantum dictasset, non dictasset.* Sane homo ad cognoscendum naturæ opus ineptus erat, nisi Natura dictasset illi, et ejus explorationibus facem præbuisset.

126. *Et primas quas dant leges.* Scal. maluit *Et privas* : sed spurius est versus. B.

127. *Quis neget esse nefas.* In lib. I, 28 : « Quis foret humano conatus pectore tantum, Invitis ut Diis cuperet Deus ipse videri ».

128. *Deducere in orbem.* Proverbialiter dictum putat Scalig. pro cogere in ordinem, quod miratur Pingr.

130. *Ipsa fides operi faciet* B. ex vulgatis habet : sed quis credat Manilianum esse, Ipsa fides faciet fidem? Unde mutat Scal. *Ipsi res operi faciet.* Rem tibi auctorem dabo, ut Plautus loquitur. Dabo tibi veritatem ipsam prius prædictam, ac creditam, quam eveniret.

131. *Nam neque ducitur.* In lib. I, vs. 548 : « docet Ratio, cui nulla resistunt Claustra, nec immensæ moles, ceduntque recessus ».

132. *Rite sequenda via est.* Gemh. « Rite secunda via est, ac veris eredita caussis », quod Scalig. interpretatur; Via, quæ fidem facit, secunda est, plana ac facilis, quia probata est veris caussis. B. autem *Arte secunda via est, a veris tradita caussis*, et explicat : In prædictionibus astrologicis procedendum est secundum artis regulas, a Chaldeis ex veris observationibus traditas.

133. *Eventusque datur.* Hanc doctrinam accurate refutat Pingr. nota ad hunc versum, t. I, p. 129. Alii *datus*. Ed.

135. *Suffragia vincere sortis.* Utrumque verbum comitiale.

137. Scalig. *nec in turbam.* Sed hæc idem significant : condere carmina turbæ, vel in turbata.

Verbere agam currus, non occurrentibus ullis,
 Nec per iter socios commune regentibus actus.
 Sed cælo noscenda canam, mirantibus astris,
 Et gaudente sui mundo per carmina vatis:
 Vel quibus illa sacros non invidere meatus,
 Notitiamque sui, minima est quæ turba per urbem.
 Illa fluit, quæ divitias, quæ diligit aurum,
 Imperia, et fascēs, mollemque per otia luxum,
 Et blandis diversa sonis, dulcemque per aures
 Adfectum, ut modico noscenda ad fata labore.

139. *Verbere agam currus.* Ita currus verberare instigabo, ut nemo mihi occurrentibus sit. *Verberagam* scriptum fuerat in archetypo, unde omnia illa, quæ hodie exstant, Maniliū descripta sunt exemplaria. — Ingeniose B. et Pingr. *Liber agam*, quod in textum fere recipiam. Ed. — *Verbere agam currus.* Homericum: μάστιγι δ' ἄγαν. — Cæterum B. tribus versibus deumptis ait sensum clariorem emergere: nec in terram, nec turbæ carmina condam: sed cælo noscenda canam. *Veluti* videtur in versu præced. mauium adulteram prodere. Quorsum enim *veluti* vectatus? Ed.

140. *Nec per iter socios commune regentibus actus.* Elegantissime. Nec per iter commune duobus vicinis regentibus actus socios. Ipsos curruum motus actus significat, non, ut Scaliger putat, sumptum esse a servitutibus prædiorum, itinere et actu. Nam imperiti, qui corrupeant, putabant actus esse participium. In quo flagitio admonendi erant.

141. *Sed cælo noscenda.* Non agam currus, quo alii, sed per ipsum cælum. Qui legebat *Sic cælo*, satis

sensum Maniliū non adsequatur; nam repetitio elegantissima est.

143. *Vel quibus illa sacros.* Aut astris solis gaudentibus, aut saltem illis, quibus illa non invidere sacros meatus, h. e. quibus astra vias cælestes patefecerunt.

145. *Illā fluit.* Sic Gembl. quod omnes interpretantur: Illa, scilicet turba numerosa est. Verbum autem *fluere* tali sensu reperiri negant B. et Pingr. atque reponunt: *Illā frequens.*

146. *Et blandis diversa sonis,* vera lectio, quamquam omnes habeant *adversa*, quod ineptum est. In hoc auctore semper, aut certe ut plurimum hæc duo *diversa* et *adversa* commutantur. *Diversa* blandis sonis sunt cantica modulis diversificata.

148. *Ut modico noscenda ad fata labore.* Optime. Et ita habent editiones, et confirmatur fide Gemblacensis codicis. Quid clarius potest dicere Manilius, quam turbam illam mollem et Musicæ potius quam Astrologiæ natam esse modico labore ad fata noscenda? Quia hæc non intelligit? Ptolemæus ad verbum dixit ἀστρολόγους, loquens de eodem genere hominum.

Hoc quoque fatorum est legem prædiscere fati.

At primum astrorum varia est natura notanda 150

Carminibus, per utrumque genus; nam mascula sex sunt,

Diversi totidem generis sub principe Tauro:

Cernis, ut aversus redeundo surgat in arcum?

Alternant genus, et vicibus variantur in orbem.

Humanas etiam species in parte videbis: 155

Nec mores distant. Pecudum pars, atque ferarum

149. *Hoc... fatorum est.* Non omnibus datum est fatorum legem discere. Nam a fato datur, fata discere.

150. *At primum.* A signis Zodiaci causæ originis et mortis defluunt. Eæ autem proprietates considerantur, aut ex diversa Solis Lunæve, aut astrorum positione; quæ quidem promissit Manilius, sed non exstant. Aut ipsa signa Zodiaci in se ipsis, aut invicem collata, vim quamdam habere dicantur. Ea igitur primo in se ipsis describit Noster. Et primum respectu generis sunt mascula, feminea; etc. Vide in argumento huj. lib. Hæc Manilius: quibus contenti erimus: nam longe plura sunt apud Firmicum, Panllum Alexandrinum et Arabes. Nos de multis hæc pauca delibavimus explicandi auctoris nostri gratia.

151. *B. Nominibus.* Grammaticæ loquitur: notare nominibus legitima et nota phrasîs: sed nihil mutandum videtur; et malui *carminibus*. Ed.—*Nam mascula sex sunt.* Alterna ab Ariete mascula sunt, reliqua femina. Arabes puto ex Ægyptiorum Myriogenesi etiam sexum in monomœriis signorum notant.

153. *Cernis, ut aversus.* Ita digere hos versus vult Scalig. *Diversi totidem... Alternant genus... Cernis.* Sed nihil necesse est, si post Tauro

distingas. Immo hæc connectenda sunt, *sub principe Tauro: Cernis ut surgat*, scil. Taurus. Ed.—*Cernis.* Taurus aversus surgit, posterioribus, non anterioribus. Ejus enim pars secta prior surgit, quam frons. In lib. IV, 521: «Aversus venit in cælum, divesque puellis». Cuiusmodi, quod aversus; et femina, quod dives puellis. Notum illud: «Si tu aversus et adversus, impudicus es». Male quidam legunt *adversus*. Si Taurus est aversus, quomodo potest esse adversus? —*Surgit in artus.* Scal. *arcum*, et explicat, quia curvus, ut Claud. IX, 1: «Surgeret in thalamum ducto quum Pelion arcu». Id est, quum Pelion in arcum concameraretur. Sed propius ad mentem Manilii, X, 149: «Umbratura Deam retro sinuatur in arcum Bellua». Nisi ab eadem mente legerimus *in artum*, quod tamen rejecimus in tom. I, p. 347 nostr. edit. — Alia lectio *in artus*, quam fere vidit Scalig. et confirmatur lib. V, 140: «Taurus in aversos præceps quum tollitur artus». Ed.

154. *Alternant genus.* B. *secus.* Alternant genus duce Tauro, et sunt femina. Dux enim femininus, quia surgit aversus.

155. *Humanas etiam.* Secunda divisio signorum, respectu formæ,

Ingenium facient : quædam signanda sagaci
Singula sunt animo, propria quæ sorte feruntur.

Nunc binis insiste: dabunt geminata potentes
Per socium effectus; multum comes addit, et aufert: 160

Ambiguisque valent, quis sunt collegia, fatis
Ad meritum, noxamque : duos per sidera Pisces,
Et totidem Geminos nudatis adspice membris.

His conjuncta manent alterno brachia nexu :
Dissimile est illis iter in contraria versis. 165

Par numerus, sed enim dispar natura notanda est.
Atque hæc ex paribus toto gaudentia censu
Signa meant : nihil exterius mirantur in ipsis,

sunt Gemini, Virgo, Libra, Aquarius. Cætera sunt ferina. — *Nec mores distant.* Sic distinguit Scal. — *Pecudum pars.* Ratione carentia et ferina signa homines ferinos efficere ait. Sed distinguendum fuerit ex illis alia mansueta esse, ut Aries, Taurus; alia immanueta, ut Leo, Scorpius.

157. *Veteres habent quædam signanda.* Omnes quæ jam. Scal. vult etiam signanda, aut quin jam, aut tale quid. Sed bene B. *quædam.* Eat enim tertia divisio signorum in singula et bina.

158. *Propria quæ sorte.* Propterea vocantur ἰδιότροπα, Latine singula. *Sors* est τῆρος. Nam imperite editum erat *forte*, ut sæpe alias. Vulgus inductum nescit distinguere Fortem a Sorte; quæ inter se differunt, ut τύχη et τῆρος.

159. *Nunc binis insiste.* Et est quarta divisio binorum: alia disjuncta, quæ dicuntur conjuncta et paria, ut Gemini, Pisces. Alia concreta, quæ dicuntur biformia.

161. *Ambiguisque valent, quis sunt*

collegia, fatis. Ea, inquit Noster, plurimum valent ambiguis fatis ad meritum et noxam, quibus sunt collegia duorum corporum; tamquam Gemini sunt collegæ inter se, et Pisces. Itaque hæc signa dicuntur paria, quorum alia sunt respicientia se, ut Gemini; alia aversantia, ut Pisces. Alteri ad concordiam, alteri ad odium pollent. Vide vanæ scientiæ curiositatem.

164. *His conjuncta manent.* Geminorum constellatio connexis brachiis describitur.

165. *Dissimile est illis.* Alter enim Boreus, alter Notius.

166. *Natura notanda est.* B. *positura* reponendum censet, quia Gemini juncti meant, Pisces diversi abeunt. Ed.

167. *Toto gaudentia censu.* Integra, ad differentiam biformium, de quibus mox.

168. *Nihil exterius mirantur in ipsis.* In se ipsis. Manilianum. Nihil alieni habent. Sunt enim duo quidem, sed ejusdem formæ et cognata. Nihil exterius habent, ut

Amissumve dolent : quædam quoque parte recisa,
 Atque ex diverso commissis corpore membris, 170
 Ut Capricornus, et hic, qui intentum dirigit arcum
 Junctus equo : pars huic oris sed nulla prioris.

Hoc quoque servandum est alta discrimen in arte:
 Distat enim, gemina duo sint, duplane figura.
 Quin etiam Erigone binis numeratur in astris. 175
 Nec facie ratio duplex : nam desinit æstas,
 Incipit autumnus media sub Virgine utrimque.
 Idcirco Tropicis præcedunt omnibus astra
 Bina, ut Lanigero, Chelis, Cancroque, Caproque,
 Quod duplices retinent connexo tempore vires. 180

Capricornus ex capro et pisce; Centaurus ex homine et bellua.—Pia-gr. conj. *externi vel externum*.

169. *Amissumve dolent*. Non enim dimidiata sunt, ut Centaurus est semiferus homo et semihomo fera: neque totus homo, neque tota fera.—*Quædam quoque*. Est divisio in gemina et biformia. Hæc autem parte recisa, quod dimidiam alterius animalis habeant.—Bentl. pro quoque reponit sunt: libri vet. habent quod. Ed.

171. *Intentum*. Scal. *tentum*. Sed IV, 788: « intentos imitatur sideris arcus ». Ed.

172. *Pars huic oris*, etc. Sic Scalliger ex Gemblacensi. B. et recentiores, *Pars huic hominis sed nulla prioris*. Sed huic equo, cui commissus est dimidiatus homo, anterioris hominis nulla pars est. Nam purus equus est dimidius, ut anterior pars purus homo dimidius.—Alii legunt *priori*, et ad Capricornum referant, scil. Centaurus habet partem hominis: nullam vero Capricornus.

174. *Distat enim*. Quinta divisio duplorum, quæ differunt a geminis, seu paribus: qualia sunt, quæ præcedunt signa tropica, Gemini, Virgo, Sagittarius, Pisces: non utique a forma dicta, sed ab effectu. Duplicem enim habent, quæ contingunt et præteriti temporis finem, et principium sequentis: Gemini quidem adfectant ver, et ineuntem æstatem; Virgo æstatis finem, et principium autumnus; Sagittarius autumnum relinquit, brumam excipit: Piscium alter consummat hiemem; alter ver sufficit.

176. *Nec facie ratio*. Non quod facie gemina sit Virgo, sed quod gemini temporis confinia tenet, æstatis desinentis, et autumnus ineun- tis.—Immo alii legunt *Et facie et ratione duplex*. Et Virginem facie duplicem explicant, quod aliis volucribus instructa sit. Hoc confirmat infra v. 661: « duplicemque in Virgine formam ». Ed.

180. *Quod duplices retinent*, i. e. tempestatum quas conjungunt, ea signa vires simul in se habent.

Ut quos subsequitur Cancer per sidera Fratres,
 Ex Geminis alter florentia tempora veris
 Sufficit, æstatem sitientem provehit alter.
 Nudus uterque tamen, sentit quia uterque calorem:
 Ille senescentis veris, subeuntis et ille.
 Æstatis: par est primæ sors ultima sorti.
 Necnon Arcitenens, qui te, Capricorne, sub ipso
 Præmittit, duplici formatus imagine fertur.
 Mitior autumnus molles sibi vindicat artus,
 Materiamque oris. Fera tergo membra rigentem
 Excipiunt hiemem, mittuntque in tempora signum.
 Quosque Aries præ se mittit, duo tempora Pisces
 Bina dicant: hiemem hic claudit, ver inchoat alter.
 Quum Sol æquoreis revolans decurrit in astris,
 Hiberni coeunt cum vernis roribus imbres:

185

190

195

181. *Per sidera.* Locutio Manilio familiaris.

182. *Ex Geminis alter.* Alter Geminorum dicitur Hercules, alter Apollon. Arabes *Iraclæus*, *Aphellan*. Sed posteritas corripit in *Abracaelens*, *Avellan* et *Avellar*.

185. *Subeuntis et ille.* Scalig. *subeuntis at ille Æstatis pars est: primæ sors ultima parti.* Sed vix ferri possunt hæc: E Geminis alter pars veris est, alter æstatis. Illa vero quæ sequatur nec constructionem nec sensum habent. Melius ergo Bentleius, quem sequimur. Facile intelligis: ille sentit calorem senescentis veris, ille autem æstatis. Sors prima par est sorti ultimæ. Sic vs. 196 de duobus Piscibus: «Utraque sors humoris habet fluiditiam signa». Ed.

187. *Necnon.* Sic Scal. Sed Gemh. et alius *Nec jam Arcitenens*; unde B. *Quin etiam.* Quid vero illud est

sub ipso Præmittit? Sub ipso est post se. Non potest dici *præmittere post se*; unde conj. B. *Promittit.* Sagittarius nempe Capricornum post se oriturum pollicetur, ut Aries vs. 192: *præ se mittit Pisces.* Cæterum Scal. *trajectionem fecit hunc et seq. vers. post 191 postponendo contra codicum fidem, et adversus sententiæ ductum.* Ed.

189. *Mitior autumnus molles sibi vindicat artus.* Sagittarius parte hominis, quæ mitior est, respicit autumnum, quæ et ipsa pars auni mitior subeunte hieme. At parte, qua fera est, excipit hiemem.

192. *Tempora Pisces bina dicant.* Ad duas tempestates referri debent.

194. *Revolans decurrit in astris.* Et merito: quis enim antea hæc intelligebat? Quum Sol est in æquoreis astris, in Piscibus scilicet.

195. *Hiberni coeunt cum vernis roribus imbres.* Fregia Scalig. emeu-

Utraque sors humoris habet fluitantia signa.

Quin tria signa novem signis conjuncta repugnant,
Et quasi seditio cælum tenet : adspice Taurum
Clunibus, et Geminos pedibus, testudine Cancrum
Surgere, quum rectis oriantur cætera membris. 200
Nec mirere moras, quum Sol adversa per astra

datio. Nam libri monstrose quum
ver tunc roboris imbres. Vernal rores
haud dubie hibernos imbres solent
excipere.

196. *Utraque sors humoris habet
fluitantia signa. Utraque sors humo-
ris, imbres et rores. Fluitantia si-
gna, Pisces. Merito utrique sorti
tam pluendi, quam rorandi Pisces
adtribnti sunt. — Utraque sors hu-
moris. Piscium exortu imbres cieri
et Q. Tullius Cicero attestatur
(Astronom. Epigr. huj. op. tom. V,
p. 629. Ed.) Flumina verna cient obs-
curo lumine Pisces.*

197. *Quin tria signa novem signis.*
Quid hoc, ait Benth. an tria signa,
Taurus, Gemini, Cancer, novem
cæteris conjuncta sunt, sive proxima?
Hoc enim significant conjuncta,
ut vs. 238 : « Sed sterilis Virgo est,
simili conjuncta Leoni ». Unde vult
pro signis reponere serie : sed ser-
vari potest, contractione mutata,
sc. repugnant novem signis. Ed. —
Quin tria signa. Sexta divisio signo-
rum in jacentia et stantia. Jacentia
quidem tria, Taurus, Gemini, Can-
cer. Reliqua stantia.

198. *Et quasi seditio cælum tenet.*
Ortum ex adversis seditioem vocat.
Taurus enim clunibus oritur,
et aversus, Gemini pedibus, Can-
cer testudine. — *Aspice Taurum
Clunibus.* Quod clunes Tauro tri-
buat, frustris est. Posteriora enim
non habet. Ovidius : « Pars prior

adparet, posteriora latent ». Est
enim omnino, ut dixi, dimidius ;
ejusque intercisio in Pleiadas desi-
nit, ut Veteres putabant. Neque
vero prudenter ei caudam adtribnit
Vitruvius, quum antea inchoatum
et imperfectum designasset. Adtri-
buit ei eandem et Plinius libro II.
Sed eadem lascivia caudam inter-
ciso adtribuere possunt, qua ursæ,
quæ vere nullam habet. Ursi enim
habent non caudam, sed loco cau-
dæ epiphsin.

199. *Testudine Cancrum.* Testudi-
nem vocat, ut Græci ψαλίδες. Nam
ut ψαλίδες in architectonica est testu-
dineum opus : sic testam Cancri
ψαλίδες posse dici auctor Homerus,
qui Cancros ψαλιδόστομους vocat in
Batrachomyomachia. Testudinem
Latini omnem camerationem : hic
vero intellige squammas Cancri.

201. *Ne mirere.* Pulchrum vero
commentum : propter formam ha-
rum constellationum moras longa-
rum dierum explicat : merito, ut pu-
tamus, hæc anilia et futilia Scaligero
videntur. Ed. — *Quum Sol adversa
per astra.* Nam hæc sidera orienti
soli opponere se fingit. Sic et vs.
198 : « Et quasi seditio cælum
tenet ». — *Quum Sol adversa per astra.*
Bulliald. substituebat *aversa*. Tay-
rus quidem aversus surgit : sed ob
id ipsum Sol adversum eum et a
fronte incurrit. Vid. Ovid. Met. II,
80. Ed.

Æstivum tardis adtollat mensibus annum.

Nec te prætereat, nocturna diurnaue signa
 Quæ sint, perspicere, et propria deducere lege,
 Non tenebris aut luce suam peragentia sortem; 205
 Nam commune foret nullo discrimine nomen,
 Omnia quod certis vicibus per tempora fulgent,
 Et nunc illa dies, nunc noctes illa sequuntur;
 Sed quibus illa parens mundi natura sacratas
 Temporis adtribuit partes statione perenni. 210
 Namque Sagittari signum, rabidique Leonis,
 Et sua respiciens aurato vellere terga,
 Nunc Pisces, nunc Cancer, et acri Scorpios ictu,
 Aut vicina loco, divisa aut partibus æquis,
 Omnia dicuntur simili sub sorte diurna. 215

202. *Tardis mensibus*, id est, longioribus.

203. *Nec te prætereat*. Septima divisio in signa nocturna et diurna.

205. *Non tenebris aut luce suam peragentia sortem*. Male ante Scal. *noctem*. Gembl. *peragentia sortem*. Non, inquit, nocturna aut diurna nocte aut die censentur. Nam ita variserent, et quod æstate diurnum erat, hieme nocturnum foret. Sed perpetuas, inquit, stationes habent.

207. *Omnia per tempora*. Noctis scilicet et diei. Versum sequentem pro spurio habet B. Pingr. hunc inintilem pronuntiat. Ed.

209. *Mundi natura sacratas Temporis adtribuit partes*. Quibus natura sacravit stationes suas singulis. Infra lib. III, vs. 64: «His regimen Natura dedit, propriasque sacravit Unicuique vices».

211. *Namque Sagittari*, etc. Signa diurna nunc quidem nominat Ma- uilius: sunt Pisces, Aries, Sagitta-

rius, Scorpius, Leo, Cancer, binis mediis intercepta. Illa autem bina media intercepta nocturna dicuntur. Sed vs. 218 aliam sententiam exponit. Alii diurna esse volunt, quæ mascula, et nocturna quæ feminina. Hæc omnia autem vana esse mutatione nominum, quæ pro variis temporibus signis adtributa sunt, facile demonstrat Pingr. ad h. l. t. I, p. 139. Ed.

212. *Aurato vellere*. Sic Anth. V, 29, in epigramm. Euphorbi, Aries dicitur «Velleris aurati pecus». Germ. in Arat. Phæn. 540: «No- bilis hic Aries aurato vellere», et ipse Manil. IV, 515. Ed.

213. B. dedit *Tunc Pisces*, et *Cancer*, et *aeri Scorpios ictu*, et adfirmat *Nunc, nunc* hic locum non habere. Hoc certe vet. codices non adse- runt. Ed.

214. *Aut vicina loco*. Vel, inquit, vicina loco, vel æquis partibus di- visa, nempe binis interjecta. Nam vicina sunt Pisces, Aries, Sagitta-

Cætera sex numero, consortia vel vice sedis
 Interjecta locis totidem, nocturna feruntur.
 Quin etiam sex continuis dixere diurnas
 Castris esse vices, quæ sunt a principe signo
 Lanigeri, sex a Libra nocturna videri. 220
 Sunt quibus esse diurna placet, quæ mascula surgunt:
 Feminæam noctem tutis gaudere tenebris.
 Quin nonnulla tibi nullo monstrante loquuntur,
 Neptuno debere genus, scopulosus in undis

rius, Scorpius, etc. — *Partibus*,
 h. e. intervallis.

216. *Cætera sex*. Scal. *Cætera nec numero consortia, nec vice sedis*, quod intelligi nequit. Lectionem Fayi damus, mutata distinctione. B. versum proscribit, et hoc probat Pingr. Stæb. pro *vice* dedit *jure*, vitiose et contra metrum. Ed.

217. *Nocturna feruntur*. Ratio postulat; et Gembl. ita habet.

219. *Esse vices astris*. Gembl. *castris*. Castra quidem Manilius vocat quaslibet stationes in Zodiaco. Sic infra 963: «in extremis subsidunt hospita castris»; et 687: «Ipsis dant fines astris, capiuntque vicissim». Bentl. tamen reponit *astris*, et eum sequitur Pingr. Ausonius, Carm. CCCLXIX, 27: «Septimus accepit limes rutilautia flammis Recto castra situ». Ed.—Nunc ait alterum hemicyclium a principio Arietis diurnum; alterum a Libra, nocturnum dici.

220. B. mutat *sex* a *Chelis*, quod non necesse est. En.

221. *Sunt quibus*. Alii masculina vocant diurna, feminina nocturna. Quæ hæc sint signa, dictum est v. 151.

222. *Feminæa in noctem*. Sic omnes libri. Scal. male *Feminæam* no-

ctem; nullam enim inde sententiam excudas. Bentleius audacter mutat *Feminæam sortem*, et pro *tutis* reponit *noctis*. Ovid. quidem Met. VI, 680: «Quatuor illa quidem juvenes totidemque crearat Feminæ sortis». Sed veteri lectioni constat sensus. Ed.

223. *Quin nonnulla tibi*. Scal. *tibi*, sed hoc pro suspecto habet. Est octava divisio in aquatica, terrestria et ambigua. Et quidem terrestria, Taurus, Gemini, Aries, Arcitenens, Virgo, Leo, Scorpius. Aquatica, Cancer, Pisces. Amphibia autem, Capricornus, Aquarius. — *Tibi* dedit B. Huet. substituebat *salis*. Sed auctor passim lectorem compellat. Ed.

224. *Neptuno debere genus*. Neptunus pro aquis. En. — *Scopulosus in undis*. Scopulosus cancer, qui saxosis locis delectatur. Plin. IX, 13. Sed quia idem Plin. IX, 49, caneros dixit mollibus locis vivere, Bentleius hinc mendum hic suspicatur et vult legere *populosus*. Versu enim 232, «Fecundum est proprie cancri genus», et *populosum* cancrum dici contendit, quod sub eo generali nomine species varæ comprehendantur. En.

Cancer, et effuso gaudentes æquore Pisces.
 Ut quæ terrena censentur sidera sorte,
 Princeps armenti Taurus, regnoque superbus
 Lanigeri gregis est Aries, hostisque duorum
 Prædatorque Leo, et dumosis Scorpius arvis.

Sunt etiam mediæ legis communia signa,
 Ambiguus terræ Capricornus, et æquoris undis,
 Humida terrenis æquali fœdere mixta:
 [Parsque mari nitens fundentis semper Aquari.]

225. *Et effuso gaudentes æquore Pisces.* Ad Catasterismum Piscium adludit. Nam Pisces in aqua, quæ ab urna Aquarii defluit, dicuntur natæ.

228. *Hostisque Deorum.* Ita emendat Scal. sed legebatur vulgo *pon-tique Deorum*, unde Gronov. Obs. III, 15: «*pestisque duorum*, quod probabilius, nam sæpe *pestis* a librariis corruptitur». Vid. I, 360. Eo. — Fayns contra Scal. et omnes habet *positusque duorum*, quod interpretatur quatuor illa signa, Gemini, Virgo, Libra et Sagittarius, quæ duorum sunt positio, id est, duplici forma constant.

229. *Et deest in Sc. et supplet B.*

230. Post hunc versum alio ordine omnes libri habent hunc *Ambiguus terræ*, etc. quod ut medatur Bentl. vs. 233 omittit, et v. 232 pro *et æquoris* reponit *Aquarius*. Omissum autem versum: *Parsque mari nitens* alio loco tradueit; nempe lib. IV, ante vs. 490 nostrum, ubi hiatus quidem est apud omnes. Vide notas nostras ad hunc locum.

231. *Humida terrenis æquali fœdere mixta.* Sic bene Scaliger locum explanavit pro monstrosa lectione *atque illi degere mixta*. Sed Fayns

habet *sidere*, quod non probo. Ed.

232. *Ambiguus terræ Capricornus.* Pars enim superior eapra est, inferior in piscem desinit; unde anonym. explicabat vs. Ciceronis, Arat. Phæn. 293: «*Corpore semifero magno Capricornus in orbe*»; et Pingr. ad h. l. notabat piscem esse *ferum*, respectu capræ, quod animal mansuetum est. Ed.

233. *Parsque in mari nitens.* Fayns *innitens*. Cæterum an ita pingeretur Aquarius, ut dimidiatus tantum adpareret, equidem nescio, et an Ovid. eo adluserit, Fast. II, 145: «*Jam puer Idæus media tennis eminet alvo*, Et liquidas mixto nectare fundit aquas». Nam etiam de dimidiato Aquario oriente intelligi potest. Certe poetæ videntur dimidiatum oriri voluisse. Arat. Phæn. 693, ubi Scal. legit *πίον* pro *πίον*, quod habent omnes. Ita igitur medius secatur a Zodiaco Aquarius, ut altera pars in Aquilonem, altera in Austrum excidat, profecto oriente illa parte Zodiaci, quæ medium secat, oriatur Aquarius media tenus alvo: reliqua pars adhuc erit sub Horizonte, quod Manilius est in mari esse. Sed propterea non satisfi menti Manilii. Nam ipse ait

Non licet a minimis animum deflectere curis :
 Nec quidquam rationis eget, frustrave creatum. 235
 Fœcundum est proprie Cancrî genus, acer et ictu
 Scorpîos, et partu complentes æquora Pisces.
 Sed sterilis Virgo est simili conjuncta Leoni.
 Nec capit aut captos effundit Aquarius ortus.
 Inter utrumque manet Capricornus corpore mixto, 240
 Et qui Cretæo fulget Centaurus in arcu:
 Communisque Aries æquantem tempora Libram,
 Et Geminos, Taurumque pari sub sorte recenset.
 Nec tu nulla putes in eo commenta notasse
 Naturam rerum, quod sunt currentia quædam, 245

semper mari niti alteram partem Aquarii, ut sit ambiguum signum terrestre et marinum: ex quo manifesto indicat pingi solitum dimidium extra aquas eminentem. Alioqui quomodo ambiguum signum maris et terræ esset? In Kalendariis rusticis Romæ totus expressus est, non dimidiatus. Ovidius intellexit de dimidia parte oriente. In Parapegmate, VI Id. Febr. Aquarius medius oritur.

234. Est nona signorum divisio in secunda, sterilia et communia. Fecunda censentur Cancer, Scorpîus, Pisces. Sterilia Virgo, Leo, Aquarius. Communia, sex reliqua signa.

236. *Fœcundum est proprie.* Plin. IX, 31, dicit Cancrum multa ova parere. Scorpîus eodem auctore, II, 25: «vermiculos ovorum specie parit».

238. *Simili Leoni*, i. e. pariter sterili. Plin. VIII, 16: «Semel edit partum, lacerato unguinis acie utero in enixu». Aristoteles autem tradit lænam primo fetu parere

quinque catulos; ac per annos singulos uno minus; ab uno vero sterilesce-re».

239. *Nec capit*, etc. Aquarius enim puer fingitur. Puer, juvenis et Ganymedes et ephēbus adpellatur Nostro, et Arateorum interpretibus. En.

240. *Inter utrumque manet.* Quæ neque secunda, neque sterilia, ea dieuntur communia.

241. *Et qui Cretæo.* Scal. contento. Dieitur enim Minois regis Cretæ filius. — *Centaurus in arcu.* Hellenismus. Sic infra 552: «geminumque sub arcu Centaurum». Sic Cicero: «Homo in tenui re».

242. *Æquantem tempora Libram.* Sic Q. Cicero de dnodecim signis, 8: «æquatque diurna Tempora nocturnis dispenso sidere Libra»; et vid. Noster, I, 267. En.

244. *Nec tu nulla putes in eo commenta notasse Naturam.* Libri omnes vocasse, unde Bentl. *momenta locasse*, et adducit v. 448: «magna tibi venient momenta futuri». Recte quidem. Incipit decima divisio in

Ut Leo et Arcitenens, Ariesque in cornua tortus:
 Aut quæ recta suis librantur stantia membris,
 Ut Virgo et Gemini, fundens et Aquarius undas.
 Vel quæ fessa sedent, pigras referentia mentes:
 Taurus depositis collo sopitus aratris, 250
 Libra sub emerito considens orbe laborum,
 Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus in astris.
 Strata jacent, Cancer patulam distentus in alvum,
 Scorpius incumbens plano sub corpore terræ,
 In latus obliqui Pisces semperque jacentes. 255
 Quod si solerti circumspicis omnia cura,

currentia, stantia et jacentia. Currentis sunt Leo, Sagittarius, Aries.

246. Cod. Veu. habet *tortus*.

247. *Aut quæ recta suis*. Stantia sunt Virgo, Gemini, Aquarius. *Librantur* hic dictum, ut in architectonica, quæ recta ad libram in plano collocantur, librari dicuntur; ut apud Cæsarem *machinæ ad libram* dicuntur *destitui*. Apud Ovidium aliud est, Fast. I, 429: «Et jam finitima corpus librabat in herba». Nam ibi, ut in tormentis, librari lapides et saxa dicuntur.

249. *Vel quæ fessa sedent*. Seditia sunt Taurus, Libra, Capricornus.

251. *Libra sub emerito considens*, quod proprium a labore in sede se collocantium. Textus Boniuacontrii quoque ita habet. Sane accommodatum ad astrothesiam priscam. Libra enim sub figura feminæ sedentis et libram gestantis pingebatur. Ed. — Bentl. pro *emerito* habet *emenso*. Huetius quidem, ut orbem laborum explicet, advocat Virgil. Georg. II, 401: «redit agricolis labor actus in orbem», recte. Sed huic sensui non convenit *emerito*.

Noster autem infra v. 836: «Ultimus emenso qui condit sidera mundo»; et IV, 52: «Et tres emenso meritis ex orbe triumphos». Ed. — *Orbe laborum*. Orbem laborum vocat, quod pensum alii. Quotidianus enim labor redit in orbem. Et operarii laboribus defuncti collocant se quieti, qualis Libra pingitur.

252. *Tuque tuo, Capricorne, gelu*.

Et Capricornus quoque contractus pingitur, habita scilicet ratione hiberni temporis, quo Sol illud signum decurrit. Sic Noster, I, 271: «Et angusto Capricornus sidere flexus». Et procumbens quoque quemadmodum bos, exstabat Capricornus in veteri Kalendario Romano Episcopi Vallesis, teste Scaligero. Ed.

253. *Strata jacent*. Omnes fere *contra jacent*. Bene ex Gemblac. codicis vestigiis correxit Bentleius *strata signa*, ut supra 249 *fessa sedent*. Ed.

254. *Plano sub pectore*. Ita Gemb. et Bentl. Scal. *corpore*. Ed.

256. *Quod si solerti*. Undecima divisio in mutila et integra. Qua-

Fraudata invenies amissis sidera membris.
 Scorprios in Libra consumit brachia: Taurus
 Succidit incurvo claudus pede: lumina Cancro
 Desunt: Centauro superest, et quæritur unum. 160
 Sic nostros casus solatur mundus in astris,
 Exemploque docet patienter damna subire:
 Omnis quum cælo Fortunæ pendeat ordo,
 Ipsaque debilibus formentur sidera membris.
 Temporibus quoque sunt propriis pollentia signa. 165
 Ætas a Geminis, autumnus Virgine surgit,
 Bruma Sagittifero, ver Piscibus incipit esse.
 Quattuor in partes scribuntur sidera terna:
 Hiberna æstivis, autumnis verna repugnant.

tuor sunt mutila. — *Scorprios in Libra consumit brachia.* Chelæ Scorpii in Libra consumuntur. Et nos alibi monemus Scorpionum occupare partem duorum Dodecatemiorum: quo nomine duplex dicitur Germanico in Arat. «majorem... Scorprios hinc duplex, quam cætera, possidet orbem, Sidera, per Chelas geminato sidere fulgens». Unde χηλαί Græcis sæpe pro Libra, ut multis locis apud hunc auctorem. Virgil. Georg. lib. I, vs. 34: «ipse tibi jam brachia contrahit ardens Scorprios, et cæli justa plus parte reliquit». Hoc est, tibi reliquit locum Libræ. Hinc poeta vetus: «Et Libram, quam Cæsar habet». Adde quod adludit ad natalem Cæsaris Augusti principio Libræ, IX Kal. Octobres Julianas.

159. *Succidit incurvo.* Taurus enim procumbit, posterioribus carens. Arat. 517: Ταῦρον δὲ σκελῶν ἕσση περιφαίνεται ἐπὶ αἰῶ. Lucan. III, 253: «Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla Signiferi regione

poli, nisi poplite lasso Ultima curvati procederet ungula Tanri».

160. *Centauro superest.* Pingitur enim dimidiato vultu. Et ita exstat in rustico Calendario Episcopi Valensis, quod Scaligeri iudicio est elegantius, quam illud, quod etiam viderat in palatio Farnesiano, in quo Sagittarius pleno vultu videbatur, non dimidiato. Apud Jævenal. simile est, Satir. VII, v. 128: «Et statua meditatur prælia lusca». Et illic vide quæ adnotata sunt.

165. *Temporibus quoque sunt.* Duodecima divisio eadem cum quinta. Nam signa dupla, quæ in illa tractantur, eadem sunt cum iis, quæ in hac proponuntur, quæ verna, æstiva, autumnalia et hiberna dicuntur.

167. *Esse omnes. B. incipit ire.* F.D.

168. *Quattuor in partes scribuntur.* Fortasse tribuuntur scripsit Manilius. Sed vulgatam lectionem non improbamus. — *Sidera terna.* Bene omnes. Scalig. terre. Sed hoc usquam legimus. Tria autem sidera

Nec satis est proprias signorum noscere formas. 270
 Consensu quoque fata movent, et fœdere gaudent,
 Atque aliis aliæ succedunt sorte locoque.
 Circulus ut dextro signorum clauditur orbe,
 In tres æquales discurrit linea ductus,
 Inque vicem extremis jungit se finibus ipsa: 275
 Et quæcumque ferit, dicuntur signa trigona,
 In tria partitus quod ter cadit angulus astra;
 Quæ divisa manent ternis distantia signis.
 Laniger e paribus spatiis duo signa, Leonis
 Atque Sagittari, diverso conspicit ortu. 280
 Virginis et Tauri Capricorno consonat astrum.

adsignantur quatuor anni partibus. Veri Aries, Taurus, Gemini, et sic deinceps. Ed.

270. *Nec satis... signorum n. formas.* Nunc transit poeta ad mutuos signorum et diversos adaspectus explicandos ab hoc versu ad 435. Nimirum quæ sint trigona, tetragona, etc. docebit. Et primo de trigonis dicit. — *Formas*, Bentleius mutat in *sortes*, quia de viribus et potentiis siderum egit; de formis autem in priore libro.

271. *Consensu... et fœdere*, sive ex adaspectibus; *fata movent*, i. e. decerunt.

272. *Atque aliis aliæ.* Sic omnes. Scal. intelligit de formis siderum. B. et Pingr. *Atque alias alia.* *Alias* adverbium, *alia sorte*. F. *aliis alia*, i. e. sidera ultima, ob cæsuram producta, non male, et quod fere in textum receperim. Ed. — *Sorte*, i. e. viribus et adfectionibus quibus pollent. Ed.

273. *Circulus ut dextro*, etc. B. et Pingr. habent *flexo*. Docet quomodo in circulo zodiacali quatuor æquila-

terales trianguli inscribi possint, quorum cujusque anguli signa trigona designent. Sic ab Ariete ducta linea ad Leonem, a Leone ad Sagittarium, et inde rursus ad Arietem, tres angulos efficiet, quorum extremis finibus tria illa signa tanguntur, quæ ideo sibi *trigona* dicuntur. Ed.

276. *Et quæcumque ferit.* Quæcumque ferit, sive percutit latus trigoni, ea dicuntur signa trigona, Quo enim desinit linea, aut quo incipit, dicuntur ea puncta initia trigoni. — *Trigona*, triangula, triangularia.

278. *Quæ divisa manent ternis distantia signis.* Separata et remota a se invicem per tria integra signa. Sic a principio Arietis ad principium Leonis linea ducta facit angularia signa trigona Arietem et Leonem, et tria signa intercepta relinquit, Taurum, Geminos, Cancrum. Ergo signa trigona sunt, quæcumque manent ternis distantia signis.

279. *Laniger e paribus.* Postquem

Cætera sunt simili ratione triangula signa,
Per totidem sortis * desunt quæ condita mundo.

* Sed discrimen erit dextris, seu caussa: sinistra

* Quæ subeunt: quæ præcedunt, dextra esse feruntur. 283

* Dexter erit Tauro Capricornus, Virgo sinistra.

* Hoc satis exemplo est. At quæ divisa quaternis

Partibus æquali laterum sunt condita ductu,

Quorum designat normalis virgula sedes,

Hæc quadrata ferunt: Libram Capricornus, et illum 290

docuit, quomodo fiat, et quatenus dicatur trigonum, nunc quæ dicantur trigona, exponit. Qui legebat ut paribus, delirare jure dicit Scal. hoc tamen servat F.

283. *Per totidem sortis* prisco more pro *sortes*. Locns desperatus. Gemblac. habet *tortis*. J. Bit. *toto*. Benti. *partes*. De sequentibus, Pingræus sic: « Omittimus quatuor versas a B. proscriptos, quorum initium non intelligimus; medianum vs. 285 brevius repetitur, ultimus est insulsus ». Sic se habent: « Desunt quæ condita mundo... Hoc satis exemplo est ». Fatendum quidem hunc vers. *quæ præcedunt, dextra esse feruntur*, idem sonare cum hoc: « Semper enim dextris censentur signa priora ». Si hæc Manilii sunt, satis fuse discrimen signorum dextrorum ac sinistrorum in trigonis enotavit. Ed. — *Desunt*, hæc supersunt, ait Scal. Reliqua quidem intelligens trigona, quæ omittit. Ed. — Elegantiùs sane legatur *partes*, omissis his, quæ sequuntur. Sic: « Per totidem partes. At quæ divisa quaternis ». Ita ut a trigonis ad tetragona sit transitio. Ed.

284. *Seu caussa*. Hoc vitiosum B. videtur. Inde corrigit: « Sed discrimen erit dextra an læva: sini-

stra, Quæ subeunt, etc. » quæ interprete non egent. Melius vero hæc pro irreptitiis habere. Ed.

285. *Quæ subeunt*. Sinistra sunt quæ sequuntur. Illud signum in unoquoque trigono sinistrum dicitur, quod sequitur ad sinistram nostram. Sic et dextrum, quod ad dextram præcedit. Ita v. g. in trigono Arietis Leo hinc sinister, Sagittarius dexter. Ed.

287. *At quæ divisa quaternis*. Sc. *diversa*. Sed illi constabat Manilium scripsisse *divisa*. Supra vs. 278: « Quæ divisa manent ternis distantia signis ». Pro *sunt* B. *stant*, et inf. 736: « stant astra locata ». Ed.

289. *Designat normalis virgula sedes*. Normalis, linea quæ ad perpendicularum cadit. Hæc in quatuor partes circulum dividit, et efficiuntur signa tetragona. Tria autem in circulo zodiacali inscribantur tetragona. Ed.

290. *Hæc quadrata ferunt*. Hæc mire ab interpretibus torta. Gembl. mutilus et corruptus. Scal. *Dextra fert Libram Cancer*. F. *Dextra ferunt. Libram Capricornus spectat*. B. et Pingr. sequor. Nam ut supra v. 276 dixerat quæcumque feret linea ter æqualiter ducta dicuntur signa trigona, ita quæ æqualibus lateribus

Conspicit hinc Aries, atque ipsum a partibus æquis
Cancer, et hunc læva subeuntis sidera Libræ.
Semper enim dextris censentur signa priora.
Sic licet in totidem partes deducere cuncta,
Ternaque bisseis quadrata effingere signis,
Quorum proposito redduntur in ordine vires.

295

Sed si quis contentus erit numerasse quadrata,
Divisum ut signis mundum putet esse quaternis,
Aut tria sub quinis signis ornare trigonum,
Ut socias vires et amicos exigit ortus,
Fœderaque inveniatur mundi cognata per astra,
Falsus erit: nam quina licet sint undique signa,
Qui tamen ex signis, quæ quinto quoque feruntur

300

quater ducta sunt, « Hæc quadrata ferunt ». Capricornus autem, Libra, Aries et Cancer sunt signa quadrata seu tetragona. Ed.

292. *Et hunc læva subeuntis Libræ.* Hoc explicat versu sequenti. Incipiat tetragonum a Libra. Libræ dexter Cancer, Cancro Capricornus, Capricorno Aries, Arieti Cancer, quia præcedunt: at Cancro rursus sinistra est Libra inter sequentia.

293. *Semper enim dextris censentur signa priora.* Mirum genus loquendi: signa censentur priora dextris, id est, eo censentur priora, quod dextra sint. — Scaliger errat. Censentur dextris, idem est ac accensentur, adnumerantur. Ed.

294. *Sic licet in totidem.* Hoc, inquit, modo licebit cætera tetragona exornare.

295. *Quadrata effingere.* Sic bene B. Scalig. *quadrata effingere*, minus apte. Tria enim quadrata tantum per xii signa effingi vel duci possunt. Ed.

296. B. mutat in *redduntur*.

297. *Sed si quis contentus erit.* In Gemblacensi titulus huic capiti prænotatus erat: *de mensura eorum signiliter atque partiliter*, et quidem recte. Manilius movet erroris periculum esse, si trigona signiliter describantur: nam si quinque absoluta signa comprehendat latus trigoni, erunt partes cl, quæ excedunt trientem de cccclx partibus. At si partiliter, hoc est, tertiam partem circuli acceperis, tunc comprehendet quatuor tantum signa absoluta. Exempli gratia si a principio Capricorni, ad finem Tauri, ducatur linea, ea includet quinque signa absoluta. Sed erit latus trianguli isoscelis, non isopleuri, cuius basis erit duorum signorum.

299. *Ornare trigonum.* Quid sit *ornare trigonum* Bentl. non capit, et reponit *formare*. Sic infra 333: « Quadrati si forte voles effingere formam ». Ed.

303. *Qui tamen ex signis.* Non statim sequitur, ut trigoni vim sen-

Astra loco, fuerint nati, sentire trigoni
 Non poterunt vires, licet illud nomine servant : 305
 Amisere loco dotes, numerisque repugnant.
 Nam quum sint partes orbis per signa trecentæ,
 Et ter vicenæ, quas Phœbi circuit ardor,
 Tertia pars ejus numeri latus efficit unum
 In tres producti partes per signa trigoni. 310
 Hanc autem numeri non reddit linea summam,
 Si signum a signo, non pars a parte notetur.
 Quod quamvis duo sunt ternis dirimentibus astra,

tire possit, qui in signo angulari natus est. Nam quia partiliter figuræ constituntur, si a xv parte Capricorni, ad xv Tauri, ducatur linea, et fiat trigoni latus : sane qui secunda parte Tauri nascetur, non poterit vires trigoni sentire. Nam ita quatuordecim partes a trigono excluduntur. SCAL.

304. *Astra loco.* B. conj. *Posta*, quia astra et signa hic idem sonant. Et Pingr. edidit *Posta*. Lucret. III, 870 : « Semina sæpe in eodem ac unnc sunt ordine posta ». Eo.

306. *Amisere loco dotes.* Eleganter. Nam in exemplo superiori licet Taurus, in cujus secunda parte horoscopus incidit, sit quintum a Capricorno signum ; tamen nomine tenus erit trigonum, quatenus signum a signo quintum est, loco autem, id est, si partes Zodiaci spectes, non erit. Amittit enim vires trigoni ; quia partes non sunt absolute.

311. *Hunc autem numeri.* Quod si a principio signi, ad finem quinti, ducatur linea, latus non efficit summam trientis : excedet enim, utpote quum quinque signa absoluta sint partes cl. : quas oportebat

esse cxx, ut sint triens circuli. SCAL. — Unde sequitur esse rectum a gradu ad gradum in quoque signo trigonum notari. Eo.

313. Scalig. conjecit legendum *Quod quum bis duo sint a dirimentibus astris.* Sed omnes habent *quamvis*. Dirimentia Scaliger intelligit angularia, quibus quatuor media stipantur. Quamvis, inquit, tibi concedam bis duo, sive quatuor signa a punctis dirimentibus esse, tamen latus efficit centum quinquaginta. Nam ex duobus dirimentibus signis, sive angularibus, unum integrum accepisti, quum principium tantum ejus adsumendum esset, non finis. A principio enim signi, ad principium quinti, non autem ad finem quinti, ducenda erat linea. Anguli sunt signa dirimentis ; quæ a similibus partibus sumenda sunt. — B. autem habet : « Quod quamvis duo sint, ternis dirimentibus, astra », et sic explicat : Licet duo sint astra, ternis illa sepsantibus, ut in toto sint quinque signa in singulis trigoni lineis. — Cæterum quod tot versibus auctor ostendit, hoc est : Errabis si in latere trigoni quinque signa nu-

Si tamen extremum lævi, primumque prioris
 Inter se conferre voles, numerumque notare, 315
 Ter quinquagenas implebunt ordine partes.
 Transibit numerus formam, finesque sequentis
 Consumet ductus: licet ergo signa trigona
 Dicantur, partes non servant illa trigonas.
 Hæc eadem species fallit per signa quadrata: 320
 Quod, quum totius numeri, qui construit orbem,
 Ter triginta quadrum partes per sidera reddant,
 Evenit ut, prima signi de parte prioris
 Si partem ad summam ducatur virga sequentis,

meraveris. Nam tertia circuli pars est graduum 120; quinque autem signa efficiunt 150 grad. Ed.

314. *Si tamen extremum.* Si tandem a principio signi primi anguli, ad finem signi secundi anguli numeres, puta a principio Capricorni, ad finem Tauri, confiet numerus *cz* partium, hoc est, ut ipse loquitur, ter quinquagenum partium.

317. *Transibit numerus formam.* Formam trianguli. Nam non amplius erit isopleuron, sed isosceles. Sic Censorino dicitur hexagoni lateralis forma. Sic infra, vs. 333: « Quadrati si forte voles effingere formam ». SCAL. — *Finesque sequentis Consumet ductus.* Ductus, hoc est, linea illa consumet etiam sequentis lateris principia. Triginta enim ille auferet gradus. Sio et Pingr. interpretatur. Hæc confudit Fayus. Ed. — *Ductus hic est linea:* tractus ipsius lineæ. Supra, 274: « In tres æquales discurrit linea ductus ».

318. *Licet ergo signa trigona Dicantur.* Licet trigonorum more quina signa in latere habeant, tamen non servant legem partium trigoni.

320. *Hæc eadem species fallit.* Similiter, inquit, errabis si in latere quadrati quatuor signa integra numeres. Nam gradus 90 habere oportet pro latere quadrati, quatuor autem signa efficient 120 gradus. Ad hæc bene notat Scalig. Quid autem moverit Manilium, ut rem tam puerilem tam anxie notarit, equidem causam comminisci non possum. Nam a principio signi, ad principium signi, et partis, ad similem, fit ductus. Valde bardum esse oporteret, qui aut erraret, aut quiniatum signum, quinque signa putaret esse. Nugatiora sunt hæc. — Hæc tamen excusant Huetius et post eum Pingræus, qui in his secundum Manilii miratur ingenium. Ed.

322. *Ter triginta.* Sic omnes habent. Displicet Benteio ultima in *triginta* correpta: reponit *nongentæ*. Sed *nongentæ* sunt 900 non 90, quod mirum est non attendisse doctissimum virum. Nominum autem in *ginta* ultimam aliquando corripuerunt, non Veteres tantum, ut Lucilius, sed Martialis et Ausonius. Pingr.

Bis sexagenas faciat: sin summa prioris,
 Et pars confertur subijuncti prima, duorum
 Signorum medium numerus transitque refertque;
 Triginta duplicat partes, pars tertia deerit;
 Et quamvis quartum a quarto quis computet astrum,

325. *Bis sexagenas faciat. Sin summa prioris.* — Ante Scal. sua pro sin. Gemblacensis retinet vestigia veræ lectionis: *Bis sexagenas faciat in summa prioris.* — Sin summa prioris. Ecce iterum urget nos incommodo. Si quadratum a fine dextri signi ad principium sinistri putetur; quamvis a xxx parte Capricorni, ad primam Arietis, quatuor signa numerantur: tamen duo intercepta media includentur in latus, duo extrema excludentur. Ita latus erit bis tricenarum partium. Summæ deerit triens. Tricena enim hæc deeruat, quæ priori summæ, hoc est, summæ prioris exempti sperabant. Sane hanc Maniliū περὶ πύλας amare non possum. Quis enim illi concedat ab ultima Capricorni, ad primam Arietis, quatuor signa comprehendere? Sunt enim sexaginta partes tantum exclusive, sexaginta et una inclusive, ut vulgus loquitur. Nam dodecatemiorum habenda est ratio. Dodecatemoria vero in quavis parte circuli, unde nude incipias, reperinuntur. A quacumque parte circuli tria continua dodecatemoria acceperis, trientem circuli absolveris. Is numerus, quem præscribit, constare non potest nec in trigono, si a prima Capricorni, ad tricesimam Arietis numeraveris: quatuor enim tantum signa erunt: neque in tetragono, si a prima Aquarii ad tricesimam Arietis. Nam tria tantum erunt. Et

tamen et trigono, et tetragono suos constabit partium numerus, quamvis signorum non constet, ut vult Manilius. Præterea quoniamfigurationes illæ a numeris vocentur, sextilis a sex, quadrata a quatuor, triquetra a tribus, dimidiatus circulus a sex: si sextilis habeat duo signa, quadrata tria, triquetra quatuor, opposita sex, et signa illa per numerum figurationis multiplicentur: ea integrabunt circulum, hoc est, xii signa Zodiaci, bis sex, ter quatuor, quater tria, sexies duo.

326. *Et pars confertur subijuncti.* Olim subijunctis, ineptissime, vel potius nullo sensu. Angulus dexter vocatur prior. Ergo lævus vocatur subijunctus merito.

327. *Signorum medium numerus transitque, refertque.* Sic Scal. et F. Mirum loquendi genus, inquit Scal. Signorum medium, media signa. Fortasse legendum numerum. Ita erit τὸ medium pro mediorum. Sed Bentl. hanc emendationem coarguit, legitque: *Signorum in quadro numerum.* Nempe ex quatuor signis in latere quadrati, duorum numerum omittit, duorum compatat: ut 60 tantum partes sint, desint 30. — *Transitque refertque*, i. e. transit signa refert. Transitorium refert numerum. Transita signa vocat intercepta. Infra, v. 368: "Alterius ductus locus est per transita signa", i. e. per signa omis-
 sa, ut explicat Bentl. Ed.

Naufragium facient partes unius. In ipsis
 Non igitur satis est signis numerasse trigona,
 Quadrative fidem cæli per signa quaterna;
 Quadrati si forte voles effingere formam,
 Aut trinis paribus facies quum membra trigoni.
 Hic poscit quintam partem centesima summa :
 Illic amittit decimam : sic convenit ordo.
 Et queiscumque quater junctis favet angulus usque,
 Quæque loca triplici signarit linea ductu,
 Quum signata viæ linquet dispendia rectæ,

330. *Naufragium facient partes unius. In ipsis.* Hanc distinctionem non observarunt B. et Pingr.

331. *Non igitur satis est signis.* Non satis est signiliter καὶ τετραγώνες putare formas. — Melior videtur B. lectio : « Non igitur satis est signis numerasse trigonum, Quadrative fidem quæri per signa quaterna ». Latus enim trigoni quinque signis clauditur: quadrati, quaternis. Vid. supra v. 278, 299, 302. Cæterum vix dici potest numerare fidem quadrati; sed « non satis est fidem quadrati quæri », h. e. tentari, explorari, examinari. Sic vs. 583 : « Quum fortuna fidem quærat, vix invenit usquam ». Ed.

334. *Facies quum membra trigoni.* Sic Gembl. recte.

335. *Hic poscit quintam.* Manifestum mendum deprehendimus olim quartam pro quintam. Sed et Gemblacensis agnoscit quintam. Hic, inquit, hoc est in trigoni finitione centesima summa poscit quintam partem. Centesima enim pars cum quinta centesimæ parte, quæ est xx, facit 120, quæ sunt partes in latere trigoni isopleuri. Illic, h. e. in tetragono, centesima summa amittit

decimam. Decima centenarii x : ergo fient xc in latere quadrati.

337. *Et queiscumque quater junctis.* Olim cunctis. B. habet junctus. Angulus in quadrato quater junctus. Sic antea de linea in trigono, vs. 275 : « Inque vicem extremis jungit se finibus ipsa ».

338. *Quæque loca in triplici.* Tò in abundat. Positio in sequenti, ut III, 277, apud Scalig. 459 : « Ne magna brevibus careant compendia dictis ». Sed negat Bentleius Nostrum hac licentia uti.

339. *Quum signata viæ.* Elegantissime dictum, inquit Scalig. hoc est, ubi coit angulus. Angulus est compendium viæ : quia arciatur, et brevior sit superficies. Sed Bentleius hoc sensu omnino casum dicit. *Dispendia rectæ viæ* nusquam, nisi hic, audita sunt : quum linea recta sit omnium inter duos terminos brevissima. *Compendium viæ* et itineris sit, quum recta itur. *Dispendium*, quum circuitu itur. Quid vero recurrit *signata*, quum proximo versu habuerimus *signarit*. Unde reponit : « Quum curvata viæ linquet compendia rectæ ». *Curvata*, linea scilicet, quia tribus curvato-

His natura dedit communi fœdera lege,
Inque vicem adfectus, et mutua jura favoris.

340

Quocirca non omnis habet genitura, trigonos
* Consumet ductus. Licet ergo signa trigonæ
* Dicantur partis, non servant illa trigonis
Consensum signis, nec, quum sint sorte quadrata, 345
Continuo inter se servant commercia rerum.
Distat enim, an partes consumat linea justas,
Detrahetve modum numeri, quem circulus ambit,
Nunc tres efficiat, nunc quatuor undique ductus,
Quos in plura jubet ratio procedere signa 350

ris tres angulos facit. Sic infra vs. 363: « Sexque per amfractus curvatur virgula in orbem ».

340. *His natura dedit.* His cum quiscumque vel queiscumque conjugendum bene viderunt F. et Pingr. Alii *fœdere legem.* E.D.

342. *Quo circa non omnis habet genitura, trigonos Consumet ductus.* Deest *trigona*. Ut supra: « Ingenium Natura dedit », id est, cui ingenium Natura dedit. Nisi dicamus *habens non habet* legendum esse, et ita edidit Fayus. Sed Bullialdus vult corrigere *Quocirca non omnis habet genitura trigoni Consimiles ductus.* Sed omnes frustra, ait Bentl. Nec sine ratione notat illinsisse Scalig. et aliis librariorum incuriam, qui duos versus quos supra habuimus 318 et 319 huc iterum intruserunt. Quibus sublati, locus sanus est: « Quocirca non omnis habet genitura trigonis Consensum signis ». E.D.

343. *Licet ergo signa trigonæ Dicantur partis.* Signa trigonæ partis, id est, signa partis trianguli. Nam profecto Aries et Leo sunt signa trigonæ partis, sive trigoni lateris. Sed

non statim erunt trigona, nisi a parte, ad similem partem numerentur.

345. *Nec quum sint sorte.* B. habet *quum sunt sorte.* Sunt veteres omnes. Pro *sorte* Gembl. habet *forte.* Vult Manilius: non in trigoni latere quinque signa, nec in quadrati quatuor signa, consensum et commercium semper inter se habent, nisi ita sint sita, ut justa distantia servetur: scilicet ut in trigono sit partium 120, in quadrato 90; et ductibus continuatis integer circulus completur. E.D.

347. *Distat enim, an partes consumat linea justas, Detrahetve modum numeri.* Bentl. omittit *an*, et habet *Detrahetve*. Plurimum, inquit, interest, an linea, quæ aut trigonum, aut tetragonum facit, consumat justas partes, et partiliter accipiat: an vero detrahet numerum totius circuli, quum scilicet in plura signa procedit, quam ratio numeri per totum orbem postulat.

348. *Detrahetque.* Melius ad mentem Manilii *Detrahetve*. Detrahere, vel ut alii scribunt, detrectare, idem quod primigenium Detrahere.

Interdum, quam sunt numeris memorata per orbem.

Sed longe major vis est per signa trigoni,
 Quam quibus est titulus sub quarto quoque quadratus.
 Altior est horum submoto linea templo:
 Illa magis vicina meat, cæloque recedit, 355
 Et propius terras accedit visus eorum,
 Aeraque infectum nostras dimittit ad auras:
 Deviaque alternis data sunt commercia signis,
 Mutua nec magno consensu fœdera servant,
 Invita angusto quod linea flectitur orbe. 360

352. *Sed longe major.* Quatenus forma differant signa, docuit: nunc, quatenus viribus. Longe, inquit, major vis trigoni, quam tetragoni. Quo enim propior nobis linea fuerit, eo efficacior. Quo major linea, eo ab arcu suo remotior, et centro suo propior. Subtensa in trigono remotior est ab arcu suo, quam in tetragono. Ergo nobis propior, qui centri vicem oblineamus. Efficacior igitur. — *Vis est per signa trigoni Quam quibus.... quadratus.* Vide orationis seriem. Vis major est trigoni quam quibus. Cur non *quorum*, casu genitivo? Deinde quid est titulus *quadratus*? unde reponendum *trigoni* et *quadratis*. Gembl. habet *quadratis* pro varia lectione Lipsiensis in textu, *Quibus titulus est quadratis*, ut Virgilius, Georg. IV, vs. 271: «Cui nomen Amello fecere agricolæ». BENTL.

354. *Submoto linea.* Linea, nempe subtensa. Templo, arcu suo. Horum, tetragonorum. Sic infra vs. 667: «Sic quæcumque manent quadrato condita templo».

355. *Illam magis vicina.* Linea trigoni.

356. *Et propius terras.* Sic omnes

habent. BENTL. tamen reponit *terris*, quod quidem solet Noster, ut in his: *accedere Geminis, Centauro, gradibus*, etc. Sed *accedere terras* ferri potest. ED.

357. *Dimittit ad auras.* B. reponit *demittit*. ED.

358. *Deviaque alternis.* Inepte hæc disjungunt a superioribus vulgatae editiones. Nunc ad hexagona pergit. Sexta pars circuli 1x, quot partium latus hexagoni. Devia vocat, quia eorum linea remotissima: ideoque obliquus eorum aspectus, ac minimus inter se consensus. Nove autem *alternæ* pro binis dicit: ut et Censorinus, qui latera hexagoni alternas lineas vocat. — Pro *Devia* Gembl. habet in textu *Dubique*, superne autem, et pro correctione *Deviaque*. Et BENTL. quæ sint *devia commercia* se nescire ait. Ideo reponit *At dubia*, et *Dubia commercia* explicat non fida et certa, neque ut v. seq. *magno consensu servant*. ED.

360. *Invita angusto.* Invitam lineam obliquam dicit. Quo magis lineæ a diametro recedunt, eo obliquiores. Orbem circumferentiam dicit.

Nam quum per tales formantur singula limas
 Sidera, et alterno divertitur angulus astro,
 Sexque per amfractus curvatur virgula in orbem,
 A Tauro venit in Cancrum : tum Virgine tacta
 Scorpion ingreditur, quo te, Capricorne, rigentem,³⁶⁵
 Et Geminos a te Pisces, adversaque Tauro,
 Sidera contingens finit, qua cœperat, orbem.
 Alterius ductus locus est per transita signa:
 Utque ea prætereas quæ sunt mihi singula dicta,

361. *Nam quum per tales formantur singula limas.* Gemblac. *Nam quum per tales formantur singula limes.* Sed *limas* legendum dicit Scal. et intelligit obliquas lineas: sed interrogat Bentl. an ipsa sidera formantur per tales lineas. Codices autem universi *limes*. Resituendus igitur hic locus: = Nam quum pertransit formatus singula limes Sidera. In hexagono enim linea pertransit singula sidera, et alterna tantum ferit. Sic mox de eodem, 376. Limes, idem quod linea, ut I, 607: = alter ab excelso decurrens limes Olympo. Eu.

362. *Divertitur.* Vetusti omnes *deveritur*, et sic B. et Pingr.

363. *Sexque per amfractus curvatur virgula in orbem.* Quid? latus hexagoni curvatur per sex amfractus? Intelligit fortasse sex peripherias segmentorum hexagoni. Hoc vero longe ineptius erit. Nam in circulo proposito quænam peripheriæ possunt curvari, non video; nisi aliam peripheriam segmento hexagoni tribuamus præter eam, quam unicam habet circulus. Quod est absurdum. — Hic manifeste de hexagono agitur, cujus nomen metro non aptum omittitur. Signa autem hexagona dicuntur in adspectu

sextili esse. Pingr. ad h. locum. Eu.

365. *Quo te, Capricorne, rigentem.* Sic. Gembl. *Quo pro a quo*, inquit Huetius, ut supra *a Tauro*. Sed B. *a* subintelligi posse negat. Legit tum te, et sic Pingr. Ed.

366. *Adversaque Tauro Sidera contingens.* Bene Huetius corrigit *Aversaque*. Nam hexagoni latus, eo ductu quem auctor describit, in posteriora Tauri incidit, non in frontem. Certe hexagonus rediens Taurum contingit, a quo aliens inceperat.

368. *Alterius ductus locus est.* Absoluto primo orbe a Tauro, ad Pisces, alterius orbis initium ab Ariete, ad Aquarium, et sic deinceps. Transita signa vocal intacta: suntque ea, quæ primo orbe singula interjecta erant, neque a linea contingebantur. Nam ea in secundo orbe angulum facient: quemadmodum in primo orbe Taurus et Cancer Geminos interceptos habent. In secunda repetitione Gemini et Leo Cancrum medium habebunt.

369. *Utque ea prætereas, quæ sunt mihi singula dicta.* Sic Gembl. Nihil verius. Ductus alterius orbis est, ut incipias a signis transitis in priore orbe, scilicet ut prætereas ea signa, quæ ego vocavi *singula*, nimirum *transita*.

Flexibus et totidem similis fit circulus illis.

370

Transversos igitur fugiunt subeuntia visus,
Quod nimis inclinant, ac ne limisque videntur,
Vicinoque latent : ex recto certior ictus.

Tertia connexo conduntur signa recessu.

At quæ succedit, connexa est linea cælo,

375

Singula circuitu quæ tantum transmeat astra ;

Vis ejus procul est, altoque vagatur Olympo,

370. *Flexibus et totidem*. Veram hic lectionem adfert Fayus : « Flexibus hic totidem similis fit circulus illi ». Hic illi similis : quia non plura quam duo hexagona duci possunt. Ed.

371. *Fugiunt subeuntia visus*. Pro *subeuntia* B. dat *sexangula*. Sic supra vs. 282 : « Cætera sunt similitudine triangula signa ». Innuit auctor ad aspectum sextilem seu hexagoni minus certum esse. Censorinus : « Hunc quidam conspectum non usquequaque receperunt, quod minimam ad maturitatem partus videbatur conferre ».

372. *Quod nimis inclinant*. Ausonius : « Obliqua exilem dimittit linea lucem, Adspirans tennes per inertia pondera motus ». — *Ac ne limisque*. Hoc loquendi genus insectatur B. et reponit *inclinant aciem*, quod dedit vetus editio in biblioth. reg. societ. *aciam* hoc est visum. Lib. I, 675 : « Nec visus aciemque fugit ». Ed.

373. *Ex recto certior ictus*. Ut in trigono linea recta certior, proxime a trigono in tetragono : in hexagono vero lima et obliqua.

374. *Tertia connexo*. De hexagono intelligit rursus. Error a vetere scriptura : *connesco* pro *con-*

nexo. — Hanc versum pro spurio habet B. et Pingr. Hic tamen legit *connexo*, sed B. *convexo*.

375. *At quæ succedit*. Omnes veteres *Et quæ succedit convexo*, quod rectum est, sed varii varie emendandum putarunt. B. cum Scal. mutat *Et* in *At*. B. restituit *convexo* pro *connexa est* ; sed *quæ succedit* mutat in *quis accedit*. *Succedit* autem hic est prope accedit : *succedere* eo sensu sæpiissime sumitur. Pingr. — Hoc versu et seqq. Scalig. putat jam non de hexagono agi, sed de signis sese uno tenore sequentibus, et ut eam interpretationem firmet vs. 379 de *sædere* inter sidera *sexus* diversos habentia intelligit. Sed merito negat hoc Pingr. nam vs. 385 tantum Manilius de signis singularibus agit. Immo vs. 380 seqq. adfirmat hæc signa ejusdem *sexus* esse, quod non fieret, si sese continuo sequerentur. Ed.

376. *Singula circuitu quæ tantum transmeat astra*. Transmeare et transire dicitur Manilio linea, quæ a signo ad signum ducitur. B. reponit *transeat* ob vs. 368.

377. *Vis ejus procul est*. Scalig. hæc de singularibus signis interpretans ait : Signa singularia nullum effectum habent, quia nullam

Et tenuēs vires ex longo mittit in orbem.
 Sed tamen est illis fœdus sub lege propinqua,
 Quod non diversum genus est, quod euntibus astris
 Mascula sex maribus respondent : cætera sexus 381
 Feminei. Sic conjungunt commercia mundi:
 Sic, inquam, alternis paret natura figuris,

figuram. Inefficacia vocat Firmicus, quæ signis singularibus dividendur. Hæc autem frustra sunt, nam Manilius pergit loqui de hexagonis. — *Vt ejus*. B. reponit *Virus enim* : displicet enim *Vis ejus* mittit vires; cod. Ven. *Virus ejus*, quod B. lectionem firmat. Ed.

379. *Sed tamen est illis fœdus sub lege*. Bene hoc versu fœdus restituit Scal. quum omnes habeant *Phœbus*. Sed tamen, inquit, fœdus est illis sub lege propinqua : quod ejusmodi configurationes possunt esse collegia masculorum et femininorum signorum. Nam linea a principio Arietis, ad finem Tauri, et sextilem adspectum includit, et masculum cum feminino conjungit. Si, inquit, qua sunt hexagona non valent, attamen sub lege propinqua fœdus habent. Propinqua enim lex est hexagonorum collegiis masculorum et femininorum.

380. *Quod euntibus astris*. Quod ordine incedentibus astris, id est, quod astris secundum ordinem suum binis sumptis masculum unum uni feminino respondet, et conjunctum est. — B. et Pingr. habent *Quod non diversum est genus, alternantibus astris*. Et hoc non falsum videtur, nam æterna astra in hexagonis eodem genere et sexu sunt. — *Mascula sex maribus*. Potest legi : « Mascula sex paribus

respondent ». Infra, v. 413 : « Mascula si paribus, vel si diversa suorum Respondent generi ». Respondent autem mascula sex masculis, quia terna ternis : Aries Libræ ; Gemini Sagittario ; Leo Aquario. Sic feminea femineis, terna ternis : Taurus Scorpio, Cancer Capricorno, Virgo Piscibus. — Omnes codices pro *sex* habent *sed*; et ita B. et Ping. Ed.

381. *Feminei : sic conjungunt commercia mundi*. B. *secum jungunt*. Id est, feminea cum femineis, non cum masculis. Scal. autem semper de singularibus intelligens : sub lege propinqua hæc figuratio valet : quod genus masculinorum et femininorum non est diversum hexagonis : ntpote quum signis secundum successionem suam euntibus sint mascula sex : et totidem masculis respondeant totidem cætera sexus feminei.

383. *Sic, inquam, alternis paret natura figuris*. — *Inquam* a Scaligero est. Libri veteres *Sic quidquam*. B. reponit *Sic quamquam*. Alternæ, ait, in hexagonis aigna non multum invicem consensum habent; quia linea eorum et visus a terris remotior est; aliquantulum tamen habent, quia utraque sunt ejusdem sexus. Ergo quamquam alternæ sunt, quod obest; prodest tamen, quod cognata sunt. Ed.

Et cognata jacent generis sub legibus astra.

Jam vero nulla est hærentibus addita signis 385

Gratia : nam consensus hebet, quia visus adeptus.

In se ducta ferunt animos, qua cernere possunt.

Sunt et diversi generis connexa per orbem

Mascula femineis, semperque obsessa vicissim :

Disparibus non ulla datur concordia signis. 390

Sexta quoque in nullas numerantur commoda vires,

Virgula per totum quod par non ducitur orbem :

384. *Et cognata jacent generis sub legibus astra.* Legem propinquam, cujus supra memiuit, vocat hic legem generis, sive sexus. Itaque restitutionem hujus loci codici Gemblacensi debemus.

385. *Jam vero nulla est.* Lemma hujus capituli in Gemblacensi præferebatur hoc : *de inconjunctis signis et quæ vi loco sunt.* Nunc de illis, quæ dicuntur hærentia, a similibus partibus, ad similes sequentes. Firmicus juncta vocat.

386. *Nam consensus hebet, quia visus adeptus.* Neque enim sese adspicere queunt. Male Scal. interpretatur quæ a nobis non videntur. Et contra hunc disserit Huetius.

387. *In se ducta ferunt animos, qua cernere possunt.* Libri omnes quæ cernere possunt. Hærentibus, inquit, i. e. contiguis signis, nulla concordia est ; quia visus adeptus est, nec linea ab uno in alterum duci potest : ergo animos ferunt in seducta et remota astra, in quæ lineæ possunt duci. Doctus quoque Huetius *seducta* nec minus commode Bullialdus *sejuncta*. Nihil hic vidit Scal. Ed.

388. *Sunt et diversi generis connexa per orbem.* B. reponit *Sunt etiam adversi.* Recte etiam : nam præter priorem, quod se mutuo videre nequeant ; alteram nunc causam reddit cur nulla contiguis gratia sit, quia etiam sexa differunt, et genere pugnant. B.

389. *Semperque obsessa vicissim.* Nam masculum signum binis utriusque femininis stipatum, et contra.

390. *Disparibus, i. e. varii generis.* Qualia sunt signa contigua sive hærentia. Omniuo hic deliravit Scal. Manilius pergit de signis hærentibus dicere : inconvenientia ea esse ait, quia disparia. Vid. Huet.

391. *Sexta quoque in nullas.* Ordo est *Sexta quoque signa*, ut Aries et Virgo, habentur commoda in nullas vires. *Commoda* hic est adjectivum. Hæc sunt alterna masculina, aut feminina, sexta quæque. Nam virga a principio Arietis ad principium Virginis ducta in nullas vires erit commoda. Quare ? « Virgula per totum quod par non ducitur orbem ». Quia omnes configurationes in circulo debent esse æquilateræ. At virgula a signi principio, ad principium sexti, non

Sed duo signa facit mediis submota quateruis.

Tertius assumpto ductus non sufficit orbe.

At quæ diversis ex partibus astra refulgent

395

Per medium adverso mundum pendentia vultu,

Et toto divisa manent contraria cælo;

Septima quæque, loco quamvis submota ferantur,

Ex longo tamen illa valent, viresque ministrant

semper eadem per orbem ducetur. Faciet enim triangulum isosceles; cujus basis a principio Virginis ad principium Scorpii.

393. *Sed duo signa facit.* Duo signa dirimentia quaternis interjecta. Signa dirimentia, Aries et Virgo. Quaterna interjecta, Taurus, Gemini, Cancer, Leo. Sed hæc nugatoria. Nam Aries totus est. Initium autem Virginis tantum adsumitur. Eadem nugatus est supra. Immo sunt quinque signa absoluta, a principio Arietis ad principium Virginis. — B. ad huuc versus: quid est, virgula facit duo signa, et reponit ferit, eleganter. Sic v. 276: «Linea ferit signa trigona». Ed.

394. *Tertius assumpto ductus non sufficit orbe.* Tertius, inquit, ductus non assumet circulum. Hoc est, tertia quæque signa non partiuntur æqualiter circulum. Itane Manili? Quid aliud hoc est, quam adspectus sextilis? linea a xv Arietis, ad xv Geminorum, tertii nempe signi ducta, quid aliud, quam hexagoni latus in circulo? Bis ergo hallucinarius, et quum hæc formam aliam ab hexagona putas, et quum imprudenter negas quod antea adstruebas. Scalig. Sed ipse Scaliger errat, et male Manilium intellexit. Sensus est: circulus absumetur, per-

fectus erit, ante quam tertium latus possit in integrum duci. Nam trigonum non poterit tertium latus par cæteris habere. Ed.

395. *At quæ diversis ex partibus.* In Gemblac. lemma præbat: *de contrariis signis*, et quidem recte: adspectus enim siderum oppositorum unum persequitur. Nam hæc tantum quatuor configurationes in signis valent, trigona, tetragona, hexagona, diametra. De tribus dixit: de quarta unum. Vulgo *Atque ita*. In Gembl. *Atque ea*. Diversitas aperit vitium. Nam neutrum huc infarciendum fuit. Ἀρχαῖως scriptum fuerat *Atque pro At quæ*. Nihil verius. Pro *ex partibus* Gembl. *e partibus*.

396. *Sit medium mundum pendentia.* B. negat dici posse *pendentia adverso vultu*, et legit *tendentia*. Sed in primo libro «cælum et omnia sidera pendere» sanxit Manilius. Nil ergo mutandum. Quæ vero in defensionem lectionis suæ adfert B., Pingr. ea tanto viro indigna iudicat. Ed.

398. *Ferantur.* Omnes *ferantur*, et sic B. et Pingr. Alii *singula*: sed jam olim emendavimus, *septima quæque*, interpunctione posita post vocem *quæque*: et ita Gembl.

399. *Ex longo tamen illa valent.* Oppositorum signorum vires sunt

Vel bello, vel pace suas, ut tempora poscunt, 400
Nunc Phœbo, stellis nunc et dictantibus iras.

Quod si forte libet, quæ sunt contraria signa
Per titulos celebrare suos, sedesque, memento
Solstitium brumæ, Capricornum opponere Cancro,
Lanigerum Libræ: par nox in utroque diesque: 401
Piscibus Erigonem, Juvenique Urnæque Leonem.
Scorpios e summo quum fulget, Taurus in imo est:
Et cadit Arcitenens, Geminis orientibus orbi.

Observant inter sese contraria cursus.

Sed quamquam adversis fulgent contraria signis, 410
Natura tamen interdum sociata feruntur,
Et genere: exemplis concordia mutua surgit,
Mascula si paribus, vel si diversa suorum
Respondent generi. Pisces et Virginis astrum
Adversi volitant, sed amant communia jura, 415

potentissimæ, quo enim rationes aspectuum ductus, eo certior est ictus; vid. v. 373. Censorinus: «A septimo Zodio, quod est contrarium, plenissimus potentissimusque conspectus». Ausonius, Carm. 369, vs. 26: «Ast ubi signiferæ media in regione cohortis Septimus acceperit limes rutilantia flammis Recto castra situ: turgentis fœdera partus Jam plena sub læce videt: nec fulgura parci Luminis intendens, toto foveat igne coronæ».

401. *Nunc Phæbo.* Sol cum signis et planetis, planetæ cum Sole et cum signis miscentur his quinque modis: hexagona, tetragona, trigona, diametra, et conjuncta. Sed omnium potentissimus conspectus, qui conjunctione efficitur; secundus, qui diametro, et sic deinceps. — B. tamen hic mendum suspicatur, et reponit: *Nunc fœdus stellis*,

nunc, etc. Nunquam enim Noster induxit Solem et planetas, quasi fixorum aspectus gubernantes vel mutantes: etsi recentiores Astrologi de his negatorie agant. Postremo quid agatur inspicere: ait septima quæque signa vires suas ministrare, vel bello, vel pace; *fœdus* igitur debet respondere *træ pace*. En. ~

402. *Quod si forte libet.* Nunc signa invicem diametra quæ sibi docet.

409. *Observant inter sese contraria cursus.* Lego *rursus*, non *cursus*. Rursus ea, inquit, contraria invicem sese observant, nempe ex diametro; tamen interdum natura et genere sociantur; ut postea dicit.

413. *Mascula si paribus.* Male Gembl. *Miscua*. Lege vero: «Mascula si paribus, vel si diversa suorum Respondent generi». Si mascula masculis, aut si diversa, i. e.

Et vincit natura locum : sed vincitur ipsa
 Temporibus; Cancerque tibi, Capricorne,, repugnat
 Femina femineo, quia brumæ dissidet æstas.
 Hinc rigor et glacies, nivibusque albertia rura :
 Hinc sitis et sudor, nudusque in collibus orbis, 420
 Æstivosque dies æquat nox frigida brumæ:
 Sic bellum natura gerit, discordat et annus.
 Nec mirere in ea pugnancia sidera parte.
 At non Lanigeri signum Libræque repugnat
 In totum, quia ver autumno tempore differt: 425
 Fructibus hoc implet maturis, floribus illud.
 Sed ratione par est æquatis nocte diebus,
 Temporaque efficiunt simili concordia textu,
 Permixtosque dies, mediis hiemem inter et æstum
 Articulis, uno servantia tempore utrinque, 430

feminina femininis respondent, mascula masculis ex diametro respondent, Aries Libræ, Gemini Sagittario. Feminina femininis, Taurus Scorpionis, Cancer Capricorno.

416. *Et vincit natura locum.* Loco concordant, quatenus mascula masculis, feminina femininis respondent. Interdum tempore repugnant, quatenus solstitiale brumali opponitur. Ita Cancer Capricorno genere sive sexu congruit: lege temporis discordia sunt. Contraria enim solstitium et bruma. — *Et vincit natura locum.* Loco amica sunt, quia masculum masculo. Natura, id est, lege temporis repugnant.

424. *At non lanigeri.* Ut Cancer Capricorno masculinum masculo congruit genere, ita etiam Aries Libræ. Sed ut Cancer Capricorno discordat tempore, non item Aries Libræ. In parte enim verum est, in parte sequius. Nam verum utique

est, quia utrumque diem æquat nocti: falsum vero, quia ver et autumnus si non omnino contraria, tamen aliquatenus inter se opposita et repugnancia. Rationem subjicit. Pro *repugnat* B. *repugnant*, quia duo sunt. En.

425. *Quia ver autumni tempore differt.* Magis amo lectionem Gemblacensis: *quia ver autumno tempore differt.* Ver, inquit, differt autumno, respectu temporis, sed convenit respectu æquinocitii.

426. *Fructibus hoc implet.* Nam autumnum etiam neutro genere Veteribus dicebatur. Varro apud Nonium.

427. *Sed ratione pari est æquatis nocte diebus.* Minima mutatione legendum: *Sed ratione par est æquatis nocte diebus.* Nisi quis malit, *æquali nocte diebus.*

430. *Servantia tempore utrinque.* Ita legimus, non *utrumque*. Tempore

Quo minus infesto decertent sidera bello.
Talis erit ratio diversis addita signis.

His animadversis rebus, quæ proxima cura,
Noscere tutelas, adjectaque numina signis,
Et quæ cuique Deo rerum natura dicavit, 435
Quum divina dedit magnis virtutibus ora,
Condidit et varias sacro sub nomine vires,
Pondus uti rebus persona imponere possit.
Lanigerum Pallas, Taurum Cytherea tuetur,
Formosos Phœbus Geminos; Cyllenie, Cancrum: 440
Juppiter et cum Matre Deum regis ipse Leonem.
Spicifera est Virgo Cereris, fabricataque Libra

dixit pro temperamento haud dubie:
ut infra: « ferrique rigor per tempora nota ». Verbum *temperare* ab eodem. Nam Veteres dicebant *tempera*. — B. hunc vers. mire refinxit ita: *unum servans utrinque tenorem*, et *tenorem* multis exemplis firmat. Ed.

431. *Quo minus infesto decertent sidera bello*. Ante Scalig. *Quo minus infesto decertent sidera celo*.

432. *Talis erit ratio diversis*. Diversa signa vocat adversa, contraria nempe et opposita. Et sæpe, ut diximus, diversum pro adverso apud hunc auctorem observabis.

433. *His animadversis*. Lemma huic capiti in Gemblacensi: *signorum commercia, et quæ cuique Deo adtribuuntur signa*. Quæ perspicue ostendunt illa lemmata a Grammaticis esse, non a Manilio. Nam commercia signorum partim tractata sunt, partim sequuntur. Manilius scripsit perpetuo carmine. Grammaticorum et librariorum hæ divisiones sunt et sectiones capitum. Tu-

tela igitur signorum persequitur, quæ nihil ad commercia et fœdera eorum faciunt. — B. *His animadversis, restat, elegantius sane*. Ed.

436. *Quum divina dedit*. Romæ virtutes consecratæ, et vitia. Spei, Fidei, Mentis: item Pavoris, Febris fana in annalibus Romanorum legimus. Aliter hunc versum accipit Bonincontris: quod æquo animo, ut alla pleraque omnia illi condonamus.

437. *Condidit et varias sacro sub nomine vires*. Sic Gemb.

439. *Lanigerum Pallas*. Hic infultus erat titulus in Gemblacensi: *signorum commercia, inepte*.

440. *Vet. Cyllenius Cancrum*. Olim emendabamus: « Cyllenie, Cancrum, Jupiter et cum matre Deum regis ipse Leonem ». Quæ omnia plane refert Gemblacense exemplar. — B. feliciter emendat: *Tuque pater cum*, etc. Ed.

442. *Spicifera est Virgo Cereris*. Merito spiciferæ Deæ spicifera Virgo attribuitur: nam Cicero: « Spi-

Vulcani : pugnax Mavorti Scorpios hæret.
 Venantem Diana virum, sed partis equinæ :
 Atque angusta fovet Capricorni sidera Vesta. 445
 E Jovis adverso Junonis Aquarius astrum est :
 Agnoscitque suos Neptunus in æquore Pisces.
 Hinc quoque magna tibi venient momenta futuri.
 Quum Ratio variet stellas, et sidera curet,
 Argumenta petes omni de parte, viasque 450
 Artis, ut ingenio divisa potentia surgat,
 Exæquentque fidem cælo mortalia corda.

cum illustre gerens præstanti corpore Virgo ».

444. *Sed partis equinæ.* Virum quidem illum, sed qui altera parte sui equus sit.

445. *Atque angusta.* Ita Gemblac. et Bouincontrius, non *Angusta*. Rationem alibi reddidimus. Angusta sidera Capricorni, ut alibi: «Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus in astra».

446. *Et Jovis adversum.* Gembl. *Et Jovis adverso.* Scribo, una litera minus, *E Jovis adverso.* Aquarius est Junonis astrum ex adverso Jovis. Nam adversum signum Aquario est Leo, dicatus tutelæ Jovis. Noti sunt Dii duodecim majorum gentium, quos disticho comprehendit Ennius: «Juno, Vesta, Ceres, Deiana, Minerva, Venus, Mars, Neptunus, Jovi, Mercurius, Vulcanus, Apollo». In calendariis rusticis Romania Farnesiano et Valleusi eodem modo dispositæ sunt tutelæ Deorum. In illis enim ita tutelæ respondent Manilianis, si modo Januario Aquarium, non Capricorium, Februario Pisces, non Aquarium, Martio Arietem, non Pisces adtribuas. Tene prius memoriter

distichon Ennianum: ut unicuique Deo suam tutelam adtribuas: tene et istud non id quidem exquisitæ elegantie, sed tamen magni ad memoriam subsidii: «Urna, Caper, Virgo, Crotus, Helles portitor, et Bos. Scorpio, tum Pisces, Leo, Cancer, Libra, Gemelli». Ergo Junoni Urnam, Vestæ Caprum, Cereri Virginem adtribuas. Et ita deinceps.

449. *Quum ratio tua fert.* Mirum in modum dissimulata lectionis veritas. Manilius scripsit: «Quum Ratio variet stellæ, et sidera curet». Sequentia tantum abest, ut hanc emendationem non confirmet, ut eam ultro poscere videantur. Sed melius fecero, si totum locum adponam: «Quum Ratio variet stellas, et sidera curet, Argumenta petes omni de parte, viasque Artis, ut ingenio divisa potentia surgat, Exæquentque fidem cælo mortalia corda». Quum Ratio et Providentia variet stellas, variet etiam methodum ingenium humanum, et certet cum cælo. Locus ille illustra, et a pnero capi potest.

452. *Exæquentque fidem cælo.* Hoc est, ut humana industria certet

Accipe divisas hominis per sidera partes,
 Singulaque in propriis parentia membra figuris,
 In quois præcipuas toto de corpore vires 455
 Exercent. Aries caput est ante omnia princeps
 Sortitus, censusque sui pulcherrima colla
 Taurus : at in Geminis æquali brachia sorte
 Scribuntur connexa humeris, pectusque locatum
 Sub Cancro est : laterum regnum, scapulæque Leonis.
 Virginis in propriam descendunt ilia sortem. 461
 Libra regit clunes; et Scorpios inguine gaudet.
 Centauro femina accedunt. Capricornus utrisque
 Imperat in genibus; crurum fundentis Aquari
 Arbitrium est : Piscesque pedum sibi jura reposcunt. 465

cum cælo. Si divina Ratio variet
 stellas, ut et humana quoque mens
 methodum variet, et per omnes
 trinitates cæli potentiam scrutetur.

453. *Accipe divisas.* Nunc de
 membrorum tutelis agit, et in quæ
 membra unumquodque signum jus
 habet. Hinc putabant artifices plu-
 rimum in curationibus adspectum
 cæli valere, adeo ut ne vena se-
 cauda sit, Hermes in Carpo veta-
 verit, si Luna sit in Geminis, quod
 brachia sint in tutela Geminorum.
 Omnes Astrologi hæc vocant *Aze-
 mena* : Græci dicebant *brachia*, i. e.
 caussaria. Sic græcismo utitur Mar-
 cellus Empiricus dicens *dentem caus-
 sarium*, et *oculorum caussarium* ho-
 minem, qui *dentium vel oculorum*
dolore laborat, Ed.

454. Scalig. *Singulaque propriis*
parentia membra figuris, omisso in.
 Proprias figuras dicit characteres
 signorum in constellationibus cor-
 pori humano vulgo adpingi solitos,
 quod et hodie fit in almanachis
 vulgaribus.

457. *Censusque sui pulcherrima*
colla Taurus. Sic alibi loquitur :
 « nec nostri munera census ». Nam
 census suum Taurus collum vo-
 care potest, quod collo arat. Idem
 collum proprius census illius. Vel
 quia torosus. Ovid. Met. II, 854 :
 « Colla toris exstant : armis palca-
 ria pendent ».

458. *At in Geminis.* Aut Scalig.
et in Geminis. B. dedit *et in Gemi-
 nos*, Ed.

461. *Descendunt ilia sortem.* Cui
 autem descendant magis, quam ad-
 scendant, ait B. ? et reponit *conce-
 dunt*, ut III, 118 : « hoc totum par-
 tem concessit in unam ». Ed.

463. *Centauro femora accedunt.*
 Quoties vulgo editum est *femora*,
 Geniblacensis habebat semper *fe-
 mina*.

464. B. *Imperat genibus.* Ex Ho-
 rat. Serm. I, 6, 4 : « olim qui ma-
 gnis legionibus imperitarent ». Ed.
 — B. *crurumque humentis Aquari*, ut
 Noster, V, 444 : « Sed regione means
 Cepheus humentis Aquari ». Ed.

Quin etiam propriis inter se legibus astra
 Conveniunt, ut certa gerant commercia rerum;
 Inque vicem præstant visus, atque auribus hærent,
 Aut odium fœdusque gerunt, conversaque quædam
 In semet proprio ducuntur plena favore. 470
 Idcirco adversis nonnumquam gratia signis,
 Et bellum sociata gerunt: alienaque sede
 Inter se generant conjunctos omne per ævum,
 Utrique et sorti pugnant, fugiuntque vicissim;
 Quod Deus, in leges mundum quum conderet omnem, 475
 Adfectus quoque divisit variantibus astris,
 Atque aliorum oculos, aliorum contulit aures;
 Junxit amicitias horum sub fœdere certo,
 Cernere ut inter se possint, audireque quædam:
 Diligerent alia, et noxas bellumque moverent: 480

466. *Quin etiam propriis.* Hic iterum Gemblacense exemplar præferebat lemma: *signorum commercia*. Vires signorum, quæ in se ipsis considerantur, dupliciter accipi supra monuimus, vel ex configuratione, vel ex simili potentia, quæ vel ad aspectu, vel auditu, vel odio, vel amore constat. Sigillatim omnia suo loco. Ed.

467. *Conveniunt, ut certa gerant commercia rerum.* Ante Scal. *Conveniunt, et certa gerunt.*

468. Vid. Excurs. I ad calcem huj. libri. Ed.

469. *B. Aut odium fœdusque gerunt.* Signa amica et inimica non sunt apud Ptolemæum. — *Conversa que quædam* In semet proprio ducuntur plena furore. Itane sunt quædam signa, quæ sibi inimica, et quidem furore in se convertuntur? Absurditatem tollit Gemblacensis, qui habet *plena favore*, rectissime. Sunt

quædam sibi amica, ut et quædam sunt sibi inimica. *Furore pro favore* interpolat Bonincontrius, ut alia fere omnia, in quibus ejus textus a scripta lectione dissentiunt.

471. *Idcirco adversis.* Idcirco contingit, ut ex adverso opposita signa gratiam, et contra conjuncta bellum pariant, et quæ longe distantia sunt, concordēs inter se efficiant. — *B. nonnumquam est.*

474. *B. Utrique aut.*

475. *Quod Deus, in leges,* ex Gemb. Est explicatio antecedentium. Itaque totus locus ita continuatur: — Utrique et sorti pugnant, fugiuntque vicissim: Quod Deus, in leges mundum quum conderet omnem, Adfectus quoque divisit variantibus astris.

480. *Diligerent alia et noxas.* Noxa et noxia. Hoc tritum est. Sed hic noxa est jurgium, simultas. Ausonius in Technopœgnio, infra,

His etiam propriæ foret indulgentia sortis,
 Ut se diligenter semper, sibi que ipsa placerent.
 Sicut naturas hominum plerasque videmus,
 Qui genus ex signis ducunt formantibus ortus.

Consilium ipse suum est Aries, ut principe dignum est;
 Audit se, Libramque videt : frustratur amando 486
 Taurum, Lanigero qui fraudem nectit, et ultra

tom. VII, p. 538 : « Sæpe in conjugii sit noxia, si nimia est dos ». Unde mei Galli *noise* pro jurgio usurparunt.

482. *Sibi que ipsa placerent, Sicut naturas.* Sunt enim quidam sibi amici, nimirum ut et signa quædam sibi amica : de quibus ante, « conversaque quædam In semet proprio ducuntur plena favore ».

486. *Audit se, Libramque videt, frustratur amando.* Se audit, et videt Libram : frustra autem diligit eam. Librarius per incuriam hunc vs. in Gembl. omiserat. — *Audit se.* In Antiscii Veterum, ut diximus, Dodecatemoria ad extremas diametri partes ponuntur. Omnia videntia sunt homozona Arieti et Libræ. Ita illa se ex diametro respiciunt, quum reliqua se ex homozonia respiciant. At Libra solam se audit, et Aries se quoque audit : qua in ratione audientium diameter sola habet locum in ipsis tropicis Dodecatemoriis. Quare Cancer se solum, et Capricornus quoque se videt. Ab ipsis enim ducitur ratio signorum audientium, non autem videntium. Ideo mutuo se audiunt, non autem mutuo sese vident. Hæc igitur ante oculos Diagramma Antisciorum Manilii. In eo, in ratione audientium, subtensa a Tauro, ad Pisces ducitur, conjus subtensæ ar-

cus ænigma apsis Arietem includit. Aries igitur utrimque lateronibus Tauro et Piscibus stipatus neminem audit, nisi se ipsum. Alioquin oppor-teret ut andiret oppositum signum Libræ. At oppositorum in Antisciiis ratio non est, nisi in propria ratione. Ratio videntium est propria tropicorum non æquinotialium. Itaque tropica ambo Cancer, et Capricornus se invicem vident, quia secundum ipsa tropica se mutuo videntia censentur. Contra ratio audientium propria est æquinotialium signorum. Ideo se vident mutuo Libra et Aries, non autem mutuo sese audiunt. Hanc rationem Antisciorum nemo ante nos explicaverat : et ignoratam fuisse, satis ostendebat Mathematicus ille, cui pæne supplicium dedi, quod illius veterum expergefacerem. Videntia et audientia Firmici longe alia sunt a Manilianis, quæ plane arguunt vanam scientiam illorum veterum Genethliacorum.

487. *Taurum, Lanigero qui fraudem nectit.* Scalig. *Taurus*, sed distinguit post *amando*, contra codd. omnes. Eo. — Audientia et videntia Manilii nituntur rationibus Antisciorum. Cætera sunt sine explanatione, amantia se et insidiantia. Insidiatur Taurus Arieti, Virgo Sagittario. Vides futilitatem artis.

Fulgentes videt, atque audit per sidera Pisces,
 Virgine amans capitur: sic quondam gesserat ante
 Europam dorso retinentem cornua læva,
 Indutusque Jovi. Geminorum ducitur auris
 Ad Juvenem æternas fundentem Piscibus undas,
 Inque ipsos animus Pisces, oculique Leonem.
 Cancer, et adverso Capricornus conditus astro
 Vertitur in semet oculis, in mutua tendit

491

495

488. *Fulgentes videt atque audit per sidera Pisces.* Audit Pisces sane, videt Virginem. Nam non potest eundem audire et videre. Hic Manilium fugit ratio, ut et Demophilum, qui Libram ait ὑπακούειν τῷ χρυσῷ quum in ratione audientium nulla linea ab Ariete ad Libram ducatur. Sunt enim illa videntia, ut toties diximus.

489. *Virgine amans capitur.* De Europa satis notum.—Libri omnes *Virgine mens*, quod mutavit Scal. et reponit B. eadem sententia est. Cæterum Taurus, inquit Huet. videt Virginem, non Pisces; unde legit: *et ultra Fulgens haud vides, ast audit*, etc. quem miror non sequutum esse B. Ed.—*Sic quondam gesserat.* Gembl. *vexerat*, et dedit B.

490. *Retinentem cornua læva.* Ovidius *dextra*: «Respicit, et dextra cornu tenet: altera dorso imposita est». Psullo aliter Theocritus: Τῇ μὲν ἔχεν τὰύρου δεξιχὸν κέρασ' ἐν χειρὶ δ' ἄλλῃ ἔειρεν περφυρίας καὶ λῆπας πτόχας.

491. *Indutusque Jovi.* Ita Gembl. Distingueudum vero: «Indutusque Jovi. Geminorum ducitur auris Ad Juvenem, etc. = *Jovi pro Jove ἀρχαῖως.* Ita alibi *parti pro parte, sorti pro sorte.* Sic et Plautus Cistellaria. — *Indutusque Jovi.* Ovidius:

«Induitur faciem Tauri». Magis nobis olim placebat *Indutusque Jovem.* — *Geminorum ducit et aures.* Recte olim hæc omnia extricavimus ita: «Indutusque Jovi. Geminorum ducitur auris ad Juvenem æternas fundentem Piscibus undas». Cor judicio nostro favet Gemblacensis, qui ita habet. Influita vero talia a nobis olim restituta comprobatis Gembl. longe melior reliquis omnibus codicibus Manilianis, quotquot hodie exstant.

493. *Inque ipsos animus Pisces.* Perturbatissima sunt. Legendum: «Geminorum ducitur auris Ad Juvenem æternas fundentem Piscibus undas, Inque ipsos animus Pisces, oculique Leonem». Gemini, inquit, audiunt Aquarium, vident Leonem. Quod verum est. Consule Antiscia Manilians.

494. *Capricornus conditus astro.* Legimus *conditus*.

495. *Vertitur in semet oculis.* Gemblacensis mirum quantum dissidet: «In semet vertunt, oculosque in mutua teudent». Tota igitur perioche ita comprehendenda: «Cancer, et adverso Capricornus conditus astro In semet vertunt, oculosque in mutua tendunt». In semet vertunt. In se invicem convertuntur ἀρχαῖως. Propert. «dominus vertat

Auribus : at Canceri captatur Aquarius astro.
 At Leo cum Geminis aciem conjungit, et aurem
 Centauro: Geminos Capricorni diligit astrum.
 Erigone Taurum spectat, sed Scorpion audit,
 Atque Sagittifero conatur nectere fraudem.
 Libra suos sequitur sensus, solumque videndo
 Lanigerum, atque animo complexa est Scorpion intra.
 Ille videt Pisces, auditque per omnia Libram.

500

iu aurículas ». Sed hoc fuerit nugari. Nam ratione videntium uulla linea subteuditor a Cauero ad Capricornum. Non igitur mutuo se vident. Non enim ratio videntium propria est eorum. Sed audiunt se invicem, quia ab illis est audientium ratio. Non dubito Manilium scripsisse : « Cancer, et adverso Capricornus conditus astro Vertitur in semet oculis, in mutua tendit Auribus ». Hæc referunt vulgatam lectionem, quam etiam retinet textus Bouiucotrii, et liber alius manuscriptus. Canceri et Capricorni propria ratio videntium est. Ideo Cancer se solum videt, ut et Capricornus solum se quoque videt. At mutuo se audiunt, quia audientium ratio non ab aliis est. Cancer se videt, Capricornus se videt : ambo se mutuo audiunt. — *In mutuaque tendit.* Eshendavimus : « in mutua tendit Auribus ».

496. *At Canceri captatur Aquarius astro.* At Cauernum amat Aquarius. Signorum invicem se amantium, aut sibi pugnantium, rationem querere, est cum ratione insuare. Forum enim, ut dixi, nulla causa reddi potest. Ergo Manilio Cauernum amat Aquarius, Sagittarius Virginem, Geminus Pisces, Cancer Geminos, Libra Scorpionum. Quæ nugatoria sunt omnia. — Bentl. habet :

« et Canceri captatur Aquarius astu », quia astro versum abhinc alterum finierat. *Astu captatur*, ut iuf. 634 : « sæpe est et subdolos astus ». Ed.

498. *At Leo cum Geminis aciem conjungit, et aurem Centauro.* Leo videt Geminos, audit Centaurum. Cousule Diagramma. — Sed B. falsum hoc, Capricornum amare Geminos; amat enim Leonem. Unde vs. seq. reponit *Centauro gemino*. Ita infra, 552 : « geminumque sub arcu Centaurum ». Ed.

501. *Libra suos sequitur sensus.* Sensus vocat hic auditum, ut in idiotismo Italico. Libræ et Arietis propria est ratio audientium. Ideo mutuo se vident. Sed Libra sola se audit, quia ipsius est ratio audientium.

502. *Atque animo complexa est.* Amat Scorpion. — Pro intra B. vult aut infra, quia Scorpion sequitur Libram, aut acrem, ut infra, vs. 513. Ed.

503. *Ille videt Pisces.* Scorpium quidem videt Pisces : sed falsum audire Libram : immo Virginem. Accepit contiguum pro homozono. — Hoc recte vidit Sc. unde Bulliæd. « Ille videt Pisces, audit quæ proxima Libræ ». Sed B. jubet « oditque per omnia Libram » : ut Taurus fraudem nectit Arieti ; ita Scorpium odit Libram. Ed.

Necnon Arcitenens magno parere Leoni
 Auribus, atque oculis sinum fundentis Aquari 505
 Conspicere adsuevit, solamque ex omnibus astris
 Diligit Erigonen : contra Capricornus in ipsum
 Convertit visus : quid enim mirabitur ille
 Majus, in Augusti felix quum fulserit ortum?
 Auribus at summi captat fastigia Cancri. 510
 At nudus Geminus intendit Aquarius aurem,
 Sublimemque colit Cancrum, spectatque reducta
 Tela Sagittiferi. Pisces ad Scorpion acrem
 Direxere aciem, cupiuntque adtendere Taurum.

504. *Nec non Arciteuens*. Totum locum ita legit Gembl. « Nec non Arcitencus magno parere Leoni Auribus, atque oculis sinum fundentis Aquari conspiceret adsuevit ». Sagittarius audit Leonem, et videt Aquarium : sinum, aliter Urnam vocavit. Asterismi $\chi\alpha\lambda\pi\iota\nu$, Theo $\epsilon\iota\sigma\chi\acute{o}\nu$. Fundens $\gamma\acute{\upsilon}\tau\eta\varsigma$ substantive, ut alibi.

505. *Atque oculis sinum fundentis Aquari*. Sed potest legi *signum pro sinum*, et quidem melius. — Retinendum videtur *sinum*, quia non totum signum respicit : ut enim Sagittarius spectat *sinum*, sive urnam Aquarii, ita v. 513 Aquarius spectat tela Sagittiferi. Ed.

507. *Contra Capricornus in ipsum Convertit visus. In ipsum*, id est, in se ipsum. Maniliana locutio, quam nos primi in hoc auctore indicavimus. Siue ope manuscripti libri non erat locus medicinae : neque vates sumus, qui in prior editione divinae non potuimus. Capricorni propria est ratio videntium, non audientium. Ideo se solum videt. Cancrum autem audit. Quateenus est $\acute{\alpha}\lambda\upsilon\epsilon\upsilon\epsilon\upsilon$ se ipsum videt. Sed

$\tau\alpha\upsilon\tau\omicron\lambda\omicron\gamma\iota$. Idem enim supra dixerat : « Cancer et adverso Capricornus couditus astro Vertitur in semet oculis ».

509. Vid. Excurs. III ad calcem huius libri. Ed.

510. *Auribus at summi captat fastigia Cancri. B. et summi captat fastigia Cancri*. Fastigia Cancri vocat, ex priscorum falsa opinione, qui Cancro nullum signum magis septentrionale oriri putabant : ideo altissimum omnium signorum esse pronuntiabant. Lucan. dixit, IX, 532 : « Circulus alti Solstitii ». Quod magistri, etiam qui se mathematicos profitentur, quare dictum a Lucano, ignorant. Sed fallebantur illi nascentis astrologiae amatores potius, quam consulti. Aequidistant enim a punctis tropicis Gemini et Cancer. Itaque Cancer non altius oritur, quam Gemini, ut volebant illi. Quod castigat Geminus.

512. *Sublimemque colit Cancrum. Sublimem Cancrum*, ut Lucanus, « circulus alti Solstitii ».

514. *Cupiuntque adtendere Taurum. Adtendere*, audire. Attentio et sensus apud Nostrum pro auditu.

Has natura vices tribuit, quum sidera fixit.

515

His orti similes referunt per mutua sensus,

Audire ut cupiant alios, aliosque videre :

Horum odio, nunc horum idem ducantur amore :

Illis insidias tendant, captentur ab illis.

Quin adversa meant etiamque trigona trigonis :

520

Alteraque in bellum diverso limite ducit

Linea : sic veri per totum consonat ordo.

Namque Aries, Leo, et Arcitenens, sociata trigono

Signa, negant Chelis fœdus, totique trigono,

Quod Gemini excipiunt, fundens et Aquarius undas.

525

Idque duplex ratio cogit verum esse fateri,

Quod tria signa tribus signis contraria fulgent,

Quodque æterna manent hominum bella, atque ferarum;

Humana est facies Libræ, diversa Leoni.

515. *Quum sidera fixit.* Sunt enim fixorum. Editiones et Bonincontrius *fixit*. Sed Gemblacens. *fixit*, et nos olim ita.

516. *His orti similes.* Gemblac. « His orti similes referunt per mutua census, Audire ut cupiant alios, aliosque videre ». Quod sequimur : quamquam *sensus* retinemus ; tamen si non caret ratione *census*. Alii, *quum cupiunt audire alios*, etc.

520. *Quin adversa.* Alia divisio signorum mutuo consentientium vel repugnantium, aut per se, aut perfigurationem.

522. *Sic veri per totum.* Epilogus Manilianus. Sic supra : « sic conjungunt commercia mundi : Sic, inquam, alternis paret natura figuris ». Item inf. 641 : « Sic erit ex signis odium tibi paxque notanda ».

523. *Namque Aries, Leo.* Trigona signa Aries, Leo, Sagittarius adversantur trigonis Libræ, Aquario,

Geminis. Id autem fit aut secundum situm, ut quum opposita, ideoque adversa ; aut secundum naturam, ut quum alia humana, alia ferina. Nam hic prius trigonum est ferinorum, alterum humanorum.

525. B. habet *Aquarius urnam*. Noster, I, 272 : « Post hunc inflexam defundit Aquarius urnam ». Ed.

527. *Quod tria signa tribus.* Aries Libræ, Gemini Sagittario, Leo Aquario opposita sunt, et quidem sexu convenientia. Mascula enim masculis respondent : sed natura dissident, quatenus humana ferinis opponantur. Aries ferinum, Libra humanum. Et sic de aliis. Itaque mira est hæc vana scientia, ut eadem concordent simul, et discordent.

529. *Humana est facies Libræ.* Libripens enim in astrothesia figurabatur. Alii a Virgine gestari vo-

Idcirco et cedunt pecudes : quod viribus amplis 530

Consilium est majus : victus Leo fulget in astris :

Aurea Lanigeri concessit sidere pellis.

Ipse suæ partis Centaurus tergo cedit.

Usque adeo est hominis virtus ! quo mirer ab illis

Nascentis Libræ superari posse trigonum. 535

Quin etiam brevior ratio est per signa sequenda.

Nam quæcumque nitent humana condita forma

Astra, manent illis inimica et victa ferarum.

Sed tamen in proprias secedunt singula mentes,

Et privata gerunt secretis hostibus arma. 540

Lanigero genitis bellum est cum Virgine natis,

Et Libra, et geminis et si quos protulit unda.

lunt, ut kalendaria ambo rustica Romana. Adulatores poetæ Augusto in manus tradunt : « Qua locus Eri-
gonen ioter, Chelasque sequentes ». Quasi locus ille vacaret, et non
esset libripennis, nisi Augusto in cælum recepto. Poeta satis vetus dixit :
« Et Libram, quam Cæsar habet ». Propterea quod anno ordinato Au-
gusti natalis in principium Libræ incidebat.—Pro *Leoni Scal. Leonis*,
non hec. Ed.

530. *Quis viribus ampla*, vulgo
habent. Emendabamus : « quia vi-
ribus ampla ». Sed Gembl. « Idcirco
et cedunt pecudes : quod viribus
amplis Consilium est majus ».

532. *Aurea Lanigeri concessit si-
dere pellis*. Ante Scalig. *Aurea Lanigero*.

533. *Ipse suæ partis*. Concedit
naturæ animalis. Est enim biformis.
— Sed non cedit, parte qua homo
est, tergo suæ, sive humanæ par-
tis : sed equinæ partis, qua pecus
est. Reponendum itaque videtur
Ipse feræ partis. Supra, vs. 189, de

eodem : « fera tergo membra rigeu-
tem Excipiunt hiemem ». En.

534. *Usque adeo est hominis virtus!*
Eo usque est hominis virtus. Tanta
est hominis virtus. Novum genus
loquendi. — *Quo mirer*. Quo magis
mirer. In sphaera mundi : *Admeto
volitans*. Loogius adsueto. Non raro
ita loquitur Tertullianus, ut in
libro De fuga in persecutione :
« tanto examinatio procuranda ».
Quo magis, inquit, mirandum es-
set, si humana signa a feris vin-
cerentur.

541. *Lanigero genitis*. Pessime hæc
accepta sunt. Legebat Sc. « Lanigero
genitis bellum est cum Virgine na-
tis, Et Libra, gemini Piscis quos
protulit unda ». Bellum est suli
Ariete natis cum illis, qui sub Vir-
gine : item illis, qui sub Libra, cum
illis, qui sub Piscibus. Unda Pi-
scium dicitur, quod, ut puto, Pi-
sces, undæ iostantes pingerentur.
Neque dubitandum hanc esse men-
tem Manilii. Sic in sphaera mundi :
« Piscibus adsuetas avide subeunti-

In partes Tauri sub Cancro nata feruntur
 Pectora, et in Chelis, et quæ dat Scorpios acer,
 Et Pisces : at quos Geminorum sidera formant, 545
 His cum Lanigero bellum est, ejusque trigono.
 In Cancro genitos Capricorni semina lædunt.
 Et Libræ partus, et quos dat Virginis astrum,
 Quique sub aversi numerantur sidere Tauri
 Lanigeri communis erit, rabidique Leonis 550
 Hostis. Sed totidem bellum subscribitur astris.
 Erigone, Taurumque timet, geminumque sub arcu

bus undas : quasi ex urna Aquarii defluant, quum tamen non Pisces gemini ultimum Zodiaci signum illas aquas excipiant, sed Piscis singularis, qui dicitur Notius. — B. sequi malui, ob vs. 525.

543. *In partes Tauri. In partes*, h. e. in contrariam factionem. Infra 619 : « At cum Lanigeri partu sub utroque trigono Non partes ». Quas enim hic partes vocat, sunt, quas a mathematicis *σπίρας* dici sup. notavimus. Juven. Sat. IV, 1 : « et est mihi sæpe vocandus Ad partes ». Πάσαςπιν suum Crispinum provocat. Ita igitur factiones vocantur, metaphorâ a ludo pile, in quo per factiones luditur. Unde removere a partibus, a societate anoliri. Capitolinus in Pertinace : « Inde ad ducentorum HS stipendium translatus in Daciam, suspectusque Marco quorundam relatu, a partibus remotus est ». Sed in eo loco Capitolini legendum : « ad ducentariorum stipendium translatus ». De ducentariis equibus habes apud Sueton. in Augusto : de protectoribus ducentariis mentio in duabus inscriptionibus veteribus. Legitur etiam in aliis inscriptionibus *EQVI CENTE-*

NARI et *DUCENTARI*. Apud Hieronym. de Resurrectione carnis, mentio est Senatorum ducentariorum : « Finge aliquem tribunitiæ potestatis suo vitio regradatum : per singula militiæ equestris officia ad tirones vocabulum devolutum : numquid ex tribuno statim tiro fit ? sed ante primicerius, dein senator ducentarius, biarchus, circitor, eques, id est, tiro ». — B. *In parteis*, ut mox vs. 548.

547. *Capricorni semina*. Sub Capricorno nati.

548. *Et Libræ partus*, etc. Nam terna sidera adversari dicit Arieti et Leoni : item Virgini totidem, Taurum, Sagittarium, Pisces.

551. *Sed totidem*. Hinc incipit sententia. Sed longe depravatissima hæc habent editiones, et liber vetus. Totidem signa subscribunt bello in Erigonem. — B. rectius : *Hostis, et in totidem...astra*.

552. *Pro Taurum* B. habet *Cancerum*, nam quomodo Virgo Taurum timet, qui in ejus trigono est. — *Geminumque sub arcu Centaurum*. Centaurus sub arcu per hellenismum, i. e. arcum habens. — *Geminum*, h. e. biformem. Ed.

Centaurum, et Pisces. At te, Capricorne, rigentem
 Maxima turba petit: Libram Capricornus, et illi
 Adversus Cancer, Chelis quod utrumque quadratum est.
 Quæque in Lanigeri numerantur signa trigonum, 554
 Scorpios in totidem fecundus creditur hostis.
 Æquoreum Juvenem, Geminos, Taurum, atque Leonem,
 Erigonen, Libramque fugit, metuendus et ipse.
 Quique Sagittarij veniunt de sidere partus, 556
 Hos Geminis nati Libraque et Virgine et Urna
 Depressisse volunt, naturæ lege jubente.
 Hæc eadem, Capricorne, tuis inimica feruntur.
 At quos æternis perfundit Aquarius undis,
 Ad pugnam Nemeæus agit, totumque trigonum 565
 Turba, sub unius Juvenis virtute, ferarum.
 Piscibus exortos vicinus Aquarius urget,

554. *Maxima turba.* Romane dictum *maxima turba*. Signa humana. Sed est decurtata locutio, pro optima maxima: ut Varroni nux juglandia dicitur optima maxima, item fundus optimus maximus in veteribus actionibus. — *Et illi Adversus Cancer, Chelis.* Nam tam Cancer, quam Capricornus ambo sunt quadrata Libræ. Aries, Cancer, Libra, Capricornus sunt quadrata.

556. *Quæque in Lanigeri numerantur signa trigonum.* Emendabat Scalig. olim *trigoni*. Sed Gemblac. habet *trigonum*, fortasse ἀρχαῖον pro trigono.

560. *Quique Sagittiferi* ante Scalig. Gembl. *Sagittarij*. Et ita semper quotiescumque *Sagittiferi* editum est.

562. Sic vet. lect. *legem et naturam jubentem* emendavit Scalig. nisi præfers lectionem Gembl. codicis: *natura et lege jubente*. Unum in duobus. Alioquin eadem est senten-

tia. Natura Centauri a Geminorum, Virginis, Libræ et Aquarii diversa. Hæc enim quatuor signa humana: ille ex utroque mixtus, ex humano et ferreo.

564. *At quos.* Sensus: At turba ferarum duce Aquario agitatos natos sub Aquario et toto trigono. Trigona Aquarii: Aquarius, Gemini, Libra: quæ sunt signa humana. At quadratum Aquarii: Aquarius, Taurus, Leo, Scorpio: quæ sunt tria signa ferina, vel, ut Manilius loquitur, turba ferarum sub uno juvene, sive humano Aquario. Illa, inquam, turba ferarum agitatur Aquarium, atque adeo totum Aquarii trigonum. Locus erat obscurissimus. At turba ferarum in tetragono Aquarii sub unius Aquarii virtute agitatur et natos sub ipso Aquario, et sub trigono Aquarii.

567. Sc. habet *ad pugnam veniens agitatur*, contra liberos. Ex.

Et Gemini fratres, et quos dat Virginis astrum,
 Quique Sagittari descendunt sidere nati.

Nec sola est ratio, quæ dat nascentibus arma, 570
 Inque odium generat partus, et mutua velle.
 Sed plerumque manent inimica tertia quæque
 Lege, in transversum vultu defixa maligno;
 Quoque manent quæcumque loco contraria signa,
 Adversosque gerunt inter se septima visus, 575
 Tertia quæque illis utrisquè trigona feruntur.
 Ne sit mirandum si fœdus non datur astris,
 Quæ sunt adversi signis cognata trigoni.
 Per tot signorum species contraria surgunt
 Corpora, totque modis, quotiens inimica creantur: 580
 Perque tot ætates hominum, tot tempora, et annos,
 Tot bella, et varios etiam sub pace labores,
 Quum Fortuna fidem quærat, vix invenit usquam.
 Ah quanta est scelerum moles per sæcula cuncta!

570. *Nec sola est ratio.* Nunc agit de signis sese invicem sequentibus, quorum diagramma dedit Scaligenos, ut futilissimam rem, omittimus. ED.—Non una est ratio amicitiae et odii inter signa: nam et tertia quæque inimica inter se propter lineam subtensam, ut in hexagonis dictum est. Item septima quæque, quia ex diametro: postremo quæcumque utrisque trigona, nempe tertia quæque ab illis. SCAL.

576. B. *illinc utriusque*, ut *illinc* respondeat *tō quo loco*. *Utriusque trigona*, ut vs. 546: « ejusque trigono ». ED.

577. Ante Scal. *Ne sit mirandum*, si *Phæbus*. Et hic quoque *Phæbus* joculariter positum pro *fœdus*, ut supra: « Sed tamen est illis *Phæbus* sub lege propinqua ». Nec sit

mirum, inquit, si nulla est ratio illis signis, quæ signis adversi trigoni cognata sunt.

578. *Quæ sunt adversi.* Sed Gemini habet *adversis*.... *trigona*, non male. ED.

580. *Corpora totque modis.* Post hunc versiculum expuigendi octo sequentes, et continnandus hic cum illo: *Perque tot ætates hominum*. Rationibus supersedeo. Hinc fit, inquit, ut tot diversi mores nascautur, tot odia, tot bella, tot labores, et nulla ideo fides inveniatur. Nimirum hoc accidit propter tot signorum species. Horum versuum hanc sedem esse nemo negaverit, nisi imperiti et zelotypi, quos quotidie ridemus simiolo Cercopas.

584. *Ah quanta.* Ante Scalig. *Et quanta*. B. *At quante*.

Quamque onus invidiæ non excusabile terris! 585
Venales ad fata patres, matrumque sepulcra.
Imposuit Phœbus noctem, terrasque reliquit.

Quid loquar eversas urbes, et prodita templa?
 Et varias pacis clades, et mixta venena?
 Insidiasque fori, cædesque in mœnibus ipsis, 590
 Et sub amicitiae grassantem nomine turbam?
 In populo scelus est, et abundant cuncta furore.
 Et fas atque nefas mixtum, legesque per ipsas
 Sævit nequities: pœnas jam noxia vincit.
 Scilicet in multis quoniam discordia signis 595
 Corpora nascuntur, pax est sublata per orbem,
 Et fidei rarum fœdus, pacisque tributum.
 Utque sibi cælum, sic Tellus dissidet ipsa,
 Atque hominum gentes inimica sorte feruntur.
 Idcirco nihil ex semet natura creavit 600
 Pectore amicitiae majus, nec rarius unquam.
 Unus erit Pylades, unus qui mallet Orestes
 Ipse mori: his una fuit per sæcula mortis,

585. *Quamque onus invidiæ non excusabile terris.* Quid est onus excusabile? Digna sententia defensoribus suis. Non intelligo. Nescio an Manilius scripserit *non excusabile*, quod depoui non potest. Certe nihil verius. Quid magis accommodum oneri quam excussio?—*Non excusabile.* Hesiod. ἀργαλὴν ἀπειτὸς βαί. Nondum displicet prior emendatio: «*Quamque onus invidiæ non exitiabile terris.*» Sueton. «*exitibilem invidiam sibi movit.*»—B. *Quantum onus*, et *excusabile* non probat. *Non excusabile* est quod purgari, expiari non potest. Ed.

595. *Scilicet in multis quoniam discordia signis.* Ante Scalig. *Scilicet in multis quoniam discordia vincit.*

597. B. *pacisque tributum.*

598. B. *displect ipsi*, h. e. sibi.

599. *Atque hominum gentes.* Versus illos, quos supra dispunximus, cum hoc continuandos esse, te ipsum iudicem fero, nisi aut bardus, aut malignus es. Vide sententiam: «*Atque hominum gentes inimica sorte feruntur.* Idcirco nihil ex semet Natura creavit Pectore amicitiae majus». De odio dixit. Sequitur de amicitia. — B. autem hos versus 600-607 post vers. 581 habet. Ed.

603. *His una fuit per sæcula mortis.* Alter quod raperet fatum, non cederet alter. Subintelligendum autem quibus. Quibus una his fuit mortis. Ut *Exiguum natura dedit.*

Alter quod raperet fatum, non cederet alter.

Et duo qui potuere sequi vadimonia sponsi :

605

Optavitque reum sponsor non posse reverti,

Sponsoremque reus timuit, ne solveret ipsum.

Si tamen et cognata cupis dignoscere signa,

Quæ jungant animos, et amica sorte ferantur,

Lanigeri partus cum toto junge trigono.

610

Cui exiguum natura dedit. Maniliana ellipsis jam tribus locis a nobis animadversa. — *Levis una*. Hæc est scriptorum codicum, et textus Bonincontrii, et vetustiorum editionum lectio. Editio Lugdunensis omnium recentissima *urna* pro *una* innovavit, ineptissime : unum par, inquit, amicorum succurrit, quibus nullum jurgium intercessit, præter unam litem mortis : quum alter alteri mortis causam præripere vellet. Porro *levis* est vestigium prisæ lectionis archetypi, unde omnia sequioris notæ Maniliana exemplaria propagata sunt. Nam *leis* scriptum fuit. Veteres enim *leitem* *veitem*, et similia, pro *litem* et *vitem* dicebant, ut nemo paullo eruditior ignorat. Ergo ex illo *leis* factum *levis*. Notum illud : *quam leitem, sive rem*. — *Per sæcula mortis*. Per sæcula, hoc est, in toto vitæ suæ tempore unam tantum litem hanc mortis habuerunt : ita sæculum hic, ut in divina pagina, sumitur pro tempore quovis.

604. *Alter quod raperet*. Notum illud Pacuvianum : « Ego sum Orestes : Immo ego Pylades ».

605. Ante Scal. *Et duo qui potuere sequi vix noxia panis*. Omnino historia, et ductus literarum legendum clamat : « Et duo, qui potuere sequi vadimonia sponsi ».

Quid erat *vix noxia panis* ? Vere fungi sunt, qui hæc non agnoscunt. De Damone et Pythea, vel potius Phintia, etiam me tacente hic agi notum est. Habes apud Ciceronem III de Officiis, et in Tusculanis ; apud Lactant. lib. V. Apud Valer. Max. lib. IV, cap. 7, et Iamblich. ex Aristoxeno, qui primus hanc historiam memoriæ prodidit. Et Ælianum de varia historia. — B. autem *sequi vestigia : tum quum*, etc. feliciore conjectura. Duo soli, qui Orestis et Pyladæ exemplum imitari potuerunt.

607. *Sponsoremque reum metuit, ne solveret ipsum*. *Ipsum*, se ipsum. Maniliana locutio. Metuit sponsorem, ne. Metuit ne sponsor : notus hellenismus.

608. *Si tamen et cognata*. Explicatis signis adversariis, et causis inimiciarum, litium, atque odiorum, præmisit, demonstrationis causa, utilitates et exempla amicitiae, quibus nunc subjungit signa, quæ amicitiam, concordiam, fœdus et pacem conciliant. Hæc autem sunt per trigona, tetragona, hexagona et diametra.

610. *Lanigeri partus*. Primum trigonum, vel, ut vulgus mathematicorum loquitur, triplicitas, ex Arabibus, qui dicunt triplicatum pro trigono.

Simplicior tamen est Aries, meliusque Leone
 Prosequitur genitos, et te, Centaure, creatos.
 Qua colitur, namque est natura mitius astrum :
 Expositumque suæ noxæ, sine fraudibus ullis :
 Nec minus ingenio molli, quam corpore constat. 615
 Illis est feritas signis, prædæque cupido,
 Venalisque animus, nonnumquam excedere cogit
 Commoditate fidem, nec longa est gratia facti.
 At cum Lanigeri partu sub utroque trigono
 Non partis : sed rara gerit pro tempore bella, 620
 Quod feritas utriusque magis pro tempore cogit.
 Plus tamen in duplici numerandum est roboris esse,
 Quoi commixtus homo est, quam te, Nemeæe, sub uno.

611. *Meliusque Leone*, ex Gemb.

613. *Qua colitur, namque est natura mitius astrum*. Quatenos est circur animal, et cultus patiens, eatous est mitius, quam reliqua duo, Leo et Sagittarius. — Hæc Scal. Sed oatura mite est, non cultu et arte inansescit. B. igitur reponit *quam colitur*. Ordo est : Aries melius prosequitur Leone et Centaurum, quam ab aliis colitur : quippe ipse mitis et simplex, illi feri et prædatores. En.

614. *Expositumque suæ noxæ*. Sic Sallustio : « Opportunus injuriæ », quod ille maximus Atticismi captator accepit et medio Atheoarum. — B. *nec pro sine*, et vs. seq. *vellere constans*.

615. *Nec minus ingenio molli*. Sc. distinguit : « Nec minus iogeoio molli, quam corpore constat », et explicat : Noo minus ingenium mite illi est, et mollis natura, quam lana ipsa, quam gerit. Vid. not. sup.

617. B. *et vendere cogit* : latine *excedere fidem pro rumpere, prodere*

dici negat. Illud eoim significat, omnem fidem supersare. En.

619. *At cum Lanigeri*. Locus insi- goiter sædatus, quem ita restituit Scalig. — *Partis*, archaismus, id est, partes. Partes pro factione poni alibi docuimus. — *Sub utroque trigono*. Sub duobus reliquis de trigono, Leone, Sagittario. Non utiq- ue cum Ariete et reliquis trigoni duobus Zodiis est bellom. Sed tamen aliquaodo intercedit frigusculum : quod magis ex feritate Leonis, et Centauri, quam Arietis natura occidere pouendum est. Sed B. merito hunc vs. et dno seqq. pro spu- riis habet. En.

623. *Quoi commixtus homo est*. Sed potest legi *commissus*, ut supra : « et pectus equo commissus equiuo ». Virg. *Æn.* III, 428 : « Delphioum caudas utero commissa luporum ». Et sane non commixtus est, sed commissus. In hoc trigono, inquit, inelior est Aries, deteriores Leo et Sagittarius ; quamquam et Leone melior Sagittarius propter aoterio-

Idcirco et pax est signis, et mixta querela.

Quin etiam Tauri Capricorno jungitur astrum; 625

Nec magis illorum coeunt ad fœdera mentes.

Virgineos etiam partus, quicumque creantur

Tauro, complecti cupiunt: sed sæpe queruntur.

Quosque dabunt Chelæ, et quos dat Aquarius ortus,

Unum pectus habent, fideique immobile vinclum. 630

Magnus erit Geminis amor, et concordia duplex.

Magnus et in multos veniet successus amicos.

Scorpios et Cancer fraterna in nomina ducunt

Ex semet genitos: necnon et Piscibus orti

Concordant: illis (nam sæpe est subdolus actus) 635

Scorpios adspersit noxas sub nomine amici.

At quibus in lucem Pisces venientibus adsunt,

His non una manet semper sententia cordi.

Commutant animos interdum, et fœdera rumpunt,

Ac repetunt: tectæque lues sub fronte vagantur. 640

Sic erit ex signis odium tibi paxque notanda;

rem partem, quæ humana est. Et ideo quod duplex melior eo, qui simplex.

624. *Idcirco pax est.* Pax ab Ariete, querela a duobus reliquis trigonis.

625. *Quin etiam Tauri.* Secunda triplicitas, sive secundum trigonum.

627. *Nec magis illorum.* Contrarium menti suæ dicit. Aut legendum *Nec minus*, aut *Et magis*.—Sed errat Scal. nam Taurus et Capricornus in eodem trigono sunt: *Nec* tamen *magis* concordantes sunt, quam Aries et Centaurus: quia hinc signa singula sunt, illine duplicia. En.

629. *Quosque dabunt Chelæ.* Tertia triplicitas.

633. *Scorpios et Cancer.* Quarta triplicitas.

635. *Illis nam sæpe est subdolus.*

B. *Concordant illis: sæpe est et sub-*

dolus astus: et sic Heins. et Huetius.

639. *Commutant animos.* Commutationes animorum sunt, quas Comicius describit: « Bellum, inimicitie, pax rursum ». Estque illud plane, quod ait: « interdum fœdera rumpunt, Ac repetunt ».

641. *Sic erit ex signis odium tibi paxque notanda.* Odium ex signis notatum absolvit, sed nondum pacem ex signis complevit. Superest enim quadratorum, hexagonorum, diametrorum descriptio, ex quibus pax petenda. Versus est epilogicus, et in finem totius tractatus rejiciendus. Præterea sequitur alius versus epilogicus, de triplicitatibus longe diversus. Itaque duo sunt epilogi de re diversa. Quod est absurdum. Dubito an sit Manilii.

In terris geniti tali sub lege creantur.

Nec satis est tantum solis insistere signis.

Contemplare locum cæli, sedemque vagarum.

Parte genus variant, et vires linea mutat. 645

Nam sua quadratis veniunt, sua jura trigonis,

Et quæ per senos decurrit virgula tractus,

Quæque secat medium transverso limite cælum.

Hinc modo dat mundus vires, modo deterit idem :

Quæque illic sumunt iras, hic acta reponunt. 650

Distat enim, surgantne eadem, subeantne, cadantne.

Crebrius adversis odium est : cognata quadratis

Corpora censentur signis, et amica trigonis.

Nec ratio obscura est : nam quantum quodque locavit

Ejusdem generis signum natura per orbem. 655

Quattuor æquali cælum discrimine signant,

In quibus articulos anni Deus ipse creavit,

Ver Aries, cererem Cancer, bacchumque ministrans

Libra, Caper brumam, genitusque ad frigora Piscis.

642. *In terris geniti.* Sane bene *in terris*. Nam profecto homines in cælo non nascuntur. Imperite fecerunt, qui mutarunt. Manilius enim scripsit *in ternis*. Est enim epilogus trigonorum, sive triplicitatum. Tali sub lege, inquit, nascuntur in trigonis. — *In ternis geniti.* Ita alibi : « sub Cancro nata feruntur Pectora, et in Chelis ». Item supra, 547 : « In Cancro genitos Capricorni semina lædunt ».

643. *Nec satis est.* Non, inquit, satis est sola ipsa signa per se considerare. Nam variant aut planetarum commixtione, aut alia configuratione : trigona enim amicitia accessione maleficarum stellarum odium generant, et signum trigoni lege consideratum, quadrati aut

diametri lege alias vires habet. Item distat, orienturne, an occident, id est, sint diametri intervallo separata. — B. *Nec satis hoc tantum*, et vs. seq. habet pro spurio. Ep.

645. *Parte genus variant.* Parte, situ. Nam alias vires habebunt in trigono, alias in quadrato ; alias in oriente, alias in occidente.

650. *Hic acta reponunt*, solæcis- mus. Lege *huc*. Ep.

651. *Distat enim surgantne.* Distat, sese respiciant ex diametro, nec ne.

652. *Crebrius adversis.* Ex diametris odium, ex quadratis amicitia, item ex trigonis.

659. *Caper brumam genitusque ad frigora Piscis.* Id est, Caper, idemque Piscis. Est enim pars Caper, pars Piscis.

Necnon et duplici quæ sunt connexa figura,⁶⁶⁰
 Quartum quemque locum retinent: duo cernere Pisces,
 Et Geminos juvenes, duplicemque in Virgine formam,
 Et duo Centauri licet uno corpore textos.
 Sic et simplicibus signis stat forma quadrata.
 Nam neque Taurus habet comitem, nec jungitur ulli⁶⁶⁵
 Horrendus Leo, nec metuit sine corpore quemquam.
 Scorpios atque uno censentur Aquarius astro.
 Sic quæcumque manent quadrato condita templo
 Signa, parem referunt numeris, aut tempore sortem.
 Hæc veluti cognata manent sub fœdere tali.⁶⁷⁰
 Idcirco adfines signant, gradibusque propinquis
 Accedunt, unaque tenent sub imagine natos.
 Longior in spatium porrecta est linea majus,
 Quæ tribus emensis signis facit astra trigona:

660. *Necnon et duplici.* Divisio signorum duplorum. Dieuntur etiam biformia.

663. *Ante Scalig. Et duo Centauri lie. u. corpore texti.* Duo quarti casus. Virg. *Æn.* XI, 285: "Si duo præterea tales Idæa tulisset Terra viros". Licet, inquit, cernere duos contextos in uno corpore Centauri. Est enim biformis. Gemblacensis hæc in parte sanus non est: "Et duo Centauri licet uno in corpore textum". — B. *licet uno corpora textu*, sane melius.

664. *Sic et simplicibus.* Simplicia signa sunt, quæ succedunt tropicis, ut biformia, quæ præeunt tropicis, biformia sunt anteedentia, simplicia sequentia. Ita tropica duobus utrimque lateralibus signis stipantur. Tropica Arabes mobilia vocant: simplicia fixa, quia Græcis etiam *εἰρη* dieuntur: biformia communia, quia temporis anteedentis

exitum, et sequentis initium tenent.

666. B. *Nec meruit sibi nectere quemquam Scorpios*, et *vs. seq. censetur*.

670. *Ac veluti cognata.* Ad cognationes et adfinitates quadrata plurimum valere: ad externorum amicitias contrahendas triquetra.

671. *Gradibusque propinquis.* Ita recte Lugdunensis editio; quum antea ineptissime etiam Gemblac. et veteres editiones et textus Bonincontrii haberent, *gravibusque propinquis*. Ubi homo minime malus Bonincontrii interpretatur *gravibus*, id est, stabilibus et fixis signis. — *Adfines signant, gradibusque propinquis Accedunt* pro eodem dixit. Adfinitas idem est cum gradibus propinquitatis.

672. B. *unoque tenent ab sanguine.* Bene. Nam non de eadem forma corporis, sed de consanguinitate agitur. Ed.

674. *Quæ tribus emensis signis.*

Hæc ad amicitias imitantes jura, gradumque
 Sanguinis, atque animis hærentia pectora ducunt.
 Utque ipsa ex longo coeunt submota recessu,
 Sic nos conjungunt majoribus intervallis.
 Hæc meliora putant, mentes quæ jungere possunt,
 Quam quæ nonnumquam fœdus sub sanguine fallunt.
 Quotquot cardinibus proprio quadrante moventur,
 Proxima vicinis subscribunt, tertia quæque

Ait trigonum omnium schematum ad jungendas amicitias esse efficacissimum: de quo loquitur etiam Ptolemæus. Quia nimirum ejus linea longior ac longius spatium complectitur, ac remotiores angulos conjungit. Ideo pertinebit ad amicitias externas, et ad diversarum nationum atque alias externas amicitias conjungendas.

675. *Hæc ad amicitias.* Aretissimam amicitiam intelligit, quam Græci Astrologi astrothesiam vocant. Id quod jam supra attigimus, nec opus repetere.

676. *B. fœdera ducunt*, meliori quidem sensu. Ed.

680. *Quam quæ nonnumquam.* Melior, inquit, amicitia positione, quam amicitia natura; quod in adfinitatibus interveniunt friguscula, dissentiunculae, quas Græci Astrologi παρὰ γινώσκουσιν vocant, quales in amantium iris: immo quas ancor noster superius designavit: «Committant animos interdum, et fœdera rumpunt, Ac repetant». Et in veteribus monumentis conjugiali amori nullas dissentiunculas intervenisse illis verbis declarabatur: eum qua vixit sine ulla querela, aut sine ulla animi læsura.

681. *Quotquot cardinibus proprio quadrante moventur Proxima.* Perse-

quitur sermonem de quadratis. Quadrata triplicia sunt, ut supra diximus, cardinalia, simplicia, dupla. Ac quidem cardinalia sunt cognatorum, simplicia vicinorum, dupla hospitum. Paucis obscurissimum locum explicavimus. Quotquot igitur cardinalia proprio quadrante moventur, ut Aries, Cancer, Libra, Capricornus, hæc: «ad fines signant, gradibusque propinquis Accedunt, unaque tenent sub imagine natos»: ut jam antea dixerat. — B. scribit *serie variante moventur*. Cæterum hos versus hoc ordine digessit: «673, Proxima. 674, Hospitibus. 675, Quotquot. 676, Quæ quamquam. 677, Sidera quadrata. 678, Censentur. 679, Longior. 680, Quæ tribus. 681, Hæc ad amicitias. 682, Sanguinis. 683, Utque. 684, Sic nos. 685, Hæc meliora. 686, Quam quæ. 687, Adde suas. 688, Nam nihil». Constructio clarior, sed audacissima. Ed.

682. *Proxima vicinis subscribunt tertia quæque Hospitibus.* Non est locus, qui non dicam me, sed et omnes magis fugerit. — *Proxima vicinis*, etc. Signa simplicia et fixa sunt, Taurus, Leo, Scorpions, Aquarius: quæ sunt vicina cardinibus, vicinis conciliant. — *Tertia quæque.* Signa dupla, vel

Hospitibus: sic astrorum servabitur ordo:

Quæ quamquam in partes divisi quatuor orbis

Sidera quadrata efficiunt, non lege quadrati 685

Censentur: minor est numeri, quam cardinis usus.

Nam nihil in totum servit sibi: mixta feruntur.

Ipsis dant fines astris capiuntque vicissim.

Quæ mihi mox certo digesta sub ordine surgent.

Adde suas partes signis, sua partibus astra. 690

Omnibus ex istis ratio est repetenda per artem,

biformia, sunt: Gemini, Virgo, Sagittarius, Pisces: quæ sunt remotiora a cardinalibus (sunt enim tertis) hospitibus dicata.

683. *Sic astrorum servabitur ordo.* Sic servatur ordo in quatuor *ῥῆμας*, quæ jus humanum continent, ut in astris. Quatuor illa *ῥῆμας*, sunt *συγγένεια*, cognatio, a natura: *ἀνάξια*, adfinitas, a lege: habitatio et vicinia, a jure gentium: hospitalitas, a naturali et gentium. De adfinitate dixit. Eam enim adsignat trigonis: reliqua tria quadratis et quidem secundum consequentiam signorum. Nam a cardinalibus signis proxima sunt fixa, illis biformia. Primis cognati, secundis vicini, tertiis hospites adsignati. Quantum noctis invexerat trajectio illius versiculi, *Quotquot cardinibus*, etc. quis hæc antea capiebat? Deinde *proprio variante*, pro proprio quadrante ineptissime legebatur; quod et tenor sententiæ, me tacente, docet. — *Sic astrorum.* Non male legeretur: *si astrorum servabitur ordo.* Si, inquit, signorum sequentium ratio habeatur. Sed nihil mutamus. Putamus tamen ita Manilium scripsisse.

684. *Quæ quamquam in partes di-*

visi. Quæ quidem cardinalia, quamquam jure divisi quadrifariam circuli quadratum sive tetragonum figuram efficiunt, non ideo tam valent jure quadrati, quam jure cardinis: ut ideo proxima, et tertia ab illis.

685. B. *Altera quadrata.* Ed.

686. *Minor est numeri.* Quamquam quadrata sunt Aries, Cancer, Leo, Sagittarius: tamen non tam quod quadrata, quam quod cardinalia, eorum ratio habetur. Similiter sequentia, id est, signa fixa, itemque biformia et ipsa quoque non tam jus suum capiunt a lege quadrati, quam a lege cardinis, idque singula in proprio quadrante, ut ipse ait, non utique in alieno.

687. *Nam nihil in totum servit sibi.* Siquidem si tantum lege quadrati valerent, servirent tantum suo sibi nomine, quia quadrata. Atqui eorum vis est mixta ex jure cardinum et quadrati.

688. *Ipsis dant fines astris.* Quatenus sunt quadrata, dant fines, et legem quadrato, et tunc servire sibi videntur, id est, contemplatione sui tantum effectus habere. Quatenus vero in cardinibus constituta, legem et fines a cardinibus acci-

Pacata infestis signa ut perdiscere possis.

Perspice nunc tenuem visu rem, pondere magnam,
Et tantum Graio signari nomine passam,
Dodecatemoria in titulo signantia caussas. 695

Nam quum tricenae per partes sidera constant,
Rursus bis senis numerus diducitur omnis.

Ipsa igitur ratio binas in partibus esse,
Dimidiasque docet partes: his finibus esse
Dodecatemorium constat; bissemaque cuncta 700

Omnibus in signis: quæ mundi conditor ille
Adtribuit totidem numero fulgentibus astris;
Ut sociata forent alterna sidera sorte,

Et simili sibi mundus, et omnia in omnibus astra,
Quorum mixturis regeret concordia corpus, 705
Et tutela foret communi mutua causa.

Idcirco quamquam signis nascuntur eisdem,

pinnt. — B. *Ipsis dant vires*. Ed.

691. *Pacata infestis signa ut perdiscere possis*, ex Gemblac. *Pacata* signa amicantia vocat, de quibus proxime loquebatur. *Infesta* vero inimicantia, de quibus antea. — *Pacata infestis*. Post hunc versum melius cohæreret ille, qui in alienas sedes irrepsit (641), si modo Manilii est: « Sic erit ex signis odium tibi, paxque notanda ». — *Perdiscere possis*. Nove dixit perdiscere, quod alibi dignoscere. Dignoscere nigrum albo frequenter dicimus. — B. *reponit dignoscere*.

693. *Perspice nunc tenuem*. Virg. Georg. IV, 6: « In tenui labor, at tennis non gloria ». — *Perspice*. Inapte Bonincontri textus *Prospice*. Sic alibi: « Nunc age subtili rem summam perspice cura ». Ubi idem error in Bonincontri.

694. *Pro signari* B. *signari*, quia

sequitur *signantia*. Alii habent, *quæ tantum... possit*. Ed.

695. Vid. Excursus IV ad calcem hujus libri.

696. *Nam quum tricenae*. Signi integri partes xxx. Divisis in xii, unaquæque erit partium ii. S. Dodecatemorium ergo est sestertius gradus; quomodo dicitur sestertius pes in lege xii Tabularum.

697. *Olim numerus deducitur omnis*. Gembl. *deducitur omnis*, meliusq. Nam triginta per duodecim diductis, id est, divisis, fit id, quod ipse dicit, nempe ut dodecatemorium sit binarum et semissis partium.

698. *Binas in partibus esse*. Divisis xxx partibus unius signi in xii, dodecatemorium est binarum partium cum semisse. *Binas et dimidiam partem*, i. e. sestertium gradum. *In partibus*, id est, dode-

Diversos referunt mores, inimicaque vota.
 Et sæpe in pecudes errat natura, maremque
 Femina subsequitur : miscentur sidere partus, 710
 Singula divisīs variant quot partibus astra
 Dodecatemoriis, proprias mutantia vires.
 Nunc quid sit, cujasve, canam, quove ordine constet,
 Ne vagus ignotis signorum partibus erres.
 Ipsa suo retinent primas in corpore partes 715
 Sidera : vicinis subeuntes adtribuuntur.
 Cætera pro numero ducunt ex ordine partes.
 Ultima et extremis ratio conceditur astris.

catemoriis, quæ sūnt signa technica, pars duodecima unius signi naturalis; quemadmodum unum signum naturale duodecima pars Zodiaci. At Bonincontris *partes binas*, id est, xxiv, et *dimidias*, iu sex, quæ conficiunt triginta. Vides acumen hominis. Et tamen fieri potest, ut nos quibusdam præ illo nugari videamur. Neque deerunt, qui ita arbitraturi sint.

711. Olim *singula diversis*. Gemb. *divisis*. Et frequens commutatio est in hoc auctore *divisis* et *diversis*. Ita erit, quot partibus astra variant, divisīs Dodecatemoriis. Sed profecto Maullius scripserat : « Singula divisī variant quot partibus astra Dodecatemoriū proprias mutantia vires ». Nam astra, id est, Dodecatemoria technica variant secundum partes Dodecatemoriū Zodiaci divisī. Nihil mutamus. Rem in medio relinquimus. — B. *variant quod*. Diversos enim referunt mores, eo quod astra divisīs partibus variant.

713. Nunc quid sit *cujusve*. Gemb. male *cujusque*. Legendum *cujasve*, i. e. quale. Apud Prudentium : « Deumque Quem colat, aut jnasu

cujatis venerit ». — B. *quæ sint cujusque... constant*.

715. *Ipsa suo retinent*. Signa, inquit, proposita, vindicant sibi primas partes : ut in exemplo superiore : proposita est pars xiii Geminorum. Ergo primum Dodecatemorion adtribuit Geminiis, signo proposito. — *In suo corpore*, i. e. in se ipsis : ut pnta Gemini, quia illud est signum propositum, primas tricenās partes retinebat in suo corpore. At Bonincontris putat, de corporibus nostris intelligi, et vicinis interpretatur planetis.

716. *Vicinis subeuntes*. Subeuntes partes, id est, reliquæ partes de 156 (deductis 30, quas adtribuimus signo proposito) 126 distribuuntur in vicina et proxime sequentia signa. — B. *vicinæ subeuntibus*, ex vetustis codd. quatuor : i. e. *vicinæ partes datur signis subeuntibus* sive sequentibus. Ed.

717. B. *sortes* legit, non *partes*, et hoc poscere dicit τὸ *ducunt*. Virg. *Æu.* VI, 22 : « Stat ductis sortibus urna ». Ed.

718. *Ultima et extremis*. Extremus numerus extremo signo debetur.

Singula sic retinent binas in sidera quæque,
 Dimidiasque sui partes, et summa repletur
 Sortibus exactis triginta sidere in omni.

Nec genus est unum, ratio nec prodita simplex,
 Pluribus inque modis verum natura locavit,
 Diduxitque vias, voluitque per omnia quæri.

Hæc quoque comperta est ratio sub nomine eodem.

Erogatis triacontadibus in omnia signa, reliquus numerus reliquo signo imputatur.

719. B. dat in *sidere quoque*, ut infra v. 747.

720. B. *Dimidiasque sibi*.

721. Pro *Sortibus B. Partibus*; vid. vs. 717. *Partes* quidem in omni sidere triginta sunt: sed *sortes* tantum duodecim. Ed.

722. *Nec genus est unum*. Nec una, inquit, est methodus. Nam alii multiplicant in duodecim, alii in sestertios gradus distribuunt: quæ methodus eodem recidit. Hoc vult, puto, Noster. Panllus Alexandrinus multiplicationem in duodecim falsi convincit. Esto, inquit, Sol in xxx Arietis, multiplicatione in xii facta, et distributis omnibus tricenariis, initio sumpto ab Ariete, numerus desinet in Piscibus, et non perveniet in Arietem, quod verum est. Atqui, inquit, hoc verum est Dodecatemorium, quando multiplicatione tricenarii numeri facta in alium numerum, summa in idem Zodion incidat, a quo initium factum est. Atqui tricenario in xii multiplicato incidit numerus non in Zodion, a quo initium factum est, sed in proxime antecedens. Ergo multiplicatio in xii est brevior justa. In xiii igitur multiplicatio facienda. Ita 30 in 13 ductis, distributionis

initio ab Ariete facto, secundum hypothesim, numerus cadet in ipsam tricesimam Arietis. Quæ et ipsa nihilo sequius inepta sunt, quam cætera. Itaque nihil aliud, quam vanam scientiam ridere possumus. Nam quis illi concedat numerum in ipsum Zodion, a quo initium factum, cadere debere?

723. Olim *pluribus inque modis rerum*. Scribe verum. Manifesta est menda. Firmicus: « Celari enim et abscondi plurimis tegumentis natura Divinitatis ab initio voluit, ne omnibus facilis esset accessus, neve cunctis patefacta majestatis suæ origine panderetur ». In textu Bonincontrii est *Finibus inque modis*, a typographis an a Bonincontrio.

724. Vulgo, *Deduxitque vias*. Inepte. Viam non deducimus: sed via nos deducit. Et hoc non vult Manilius. Vult per ramos compita et multa diverticula ad veritatem perveniri. Ergo lege, *Diduxitque vias*. In multos ramos et multa compita divisit hanc viam.

725. *Hæc quoque comperta est ratio*. Explicata doctrina Dodecatemorii signorum, nunc ad Dodecatemorion planetarum progreditur. Exemplum in Luna instituit. Idem potest in reliquis æx planetis. Est autem eadem methodus, quæ Dodecatemorii signorum.

Quacumque in parti nascentum tempore Luna
 Constiterit, numeris hanc ter dispone quaternis,
 Sublimi totidem quia fulgent sidera mundo.
 Inde suas illi signo, quo Luna refulsit,
 Et quæ dehinc fuerint, partes numerare memento. 730
 Proxima tricenæ partes sententia ducit.

729. *Quacumque in parti.* Quia signorum Dodecatemorion est et Solis et Lunæ, hic Manilius Dodecatemorion Lunæ tractat. Et eadem methodus cum altera. Ut a signo, in quo Sol fuerit, initium in illa amittitur, ita in hac a signo, in quo Luna.—*Quocumque in partu.* Et hoc quoque ineptissime. Neque insectamur Bonincontrium, cui mendosa lectio imposuit. Legendum igitur: « Quacumque in parti nascentum tempore Luna Coostiterit, numeris haec ter dispone quaternis ». Quam inepte antes legebatur, *Quocumque in partu.* Non de partu loquitur, quamquam de hora genituræ agit. Non ita stolidi sumus, ut hoc concedamus. Sed de parte signi, in qua Luna fuerit tempore genituræ: quam multiplicare jubet per XII. Alioqui multiplicandus esset partus. Quod quam ineptum esset! Quod de Luoa dicit, idem de omnibus planetis dici potest.

730. Olim *Quæ dehinc defuerint.* Et hoc quoque ridicule. Scribendum enim: « Et quæ dehinc fuerint ». Sic eoim locua concipiendus: « Inde suas illi signo, quo Luna refulsit, Et quæ dehinc fuerint, partes numerare memento ». *Inde suas*, nempe tricenæ partes. *Et quæ dehinc fuerint*, hoc est, et sequentibus signis. Memento attribuire suas partes primo signo,

mox sequentibus. Nam quod Bonincontrius intelligit de partibus, quæ desunt Lunæ ad explendum signum, id vero risu, non insectatione dignum est. Non enim a partibus, sed a toto signo numerandum, ut in Sole factum. Neque enim si Luna fuerit in 23 Scorpii, a septem reliquis putandum (quod quid sit, nemo capere possit), sed a toto signo Scorpii. Plane in tota doctrina Dodecatemoriorum infans est Bonincontrius. Sed ne alii quidem, qui alios insectari solent, melius hæc capere potuissent, oini nos illis ad hæc viam monuissimus. Tamen serio dissimulabant, et numquam hæc ignorasse videri volent.—Minori mutatione B. legit: *Quæque hinc defuerant, partes*: h. e. et suas partes, et quæ hinc defuerant; ut in toto triginta partes primo signo tribuantur. Esto Luna in xv parte Arietis: et itas quindecim ei tribue, et alias xv, quæ defuerant, ut fiat xxx. Ed.

731. *Proxima tricenæ partes.* Aliud genus Dodecatemorii Lunaris, quod nihil habet commune cum superiore. Vide quot tricenæ partes distat Luna a Sole. Eas aufer. Reliquas partes divide in sester-tios gradus. Ubi te destituet numerus, ibi erit Lunæ Dodecatemorion. Sin autem tricenæ numeros non habuerit, tamen divide reliquas

Hic ubi deficiet numerus, tunc summa relicta
 In binas sortes adjecta parte locetur
 Dimidia, reliquis tribuatur ut ordine signis.
 In qua destituent te, justum Luna tenebit

735

partes in sestertios gradus, ut in methodo Solaris Dodecatemorii. Esto Sol in XIII Geminorum, Luna in XXIII Scorpii. Arcus est partium CLX, in quo sunt quinque Triacontades: quibus sublati, supersunt decem, quæ in $2\frac{1}{2}$ gr. divisa dant quatuor Dodecatemoria: quæ a Scorpio, ubi Luna est, in sequentia Dodecatemoria Zodiaci erogata desinent in fine Aquarii. Ita Lunæ Dodecatemorion est in fine Aquarii. Hæc omnia antea omnibus ignota erant. Recte autem Demophilus hanc methodum aliam dicit. Alia enim res est, neque ullam cum altera cognationem habet. Nam ex prioris methodo Lunari multiplicentur 23 Scorpii in 12. Fient 276. In quibus triacontades sunt novem, partes reliquæ sex, quæ a Scorpio, in quo Luna est, putatæ desinunt in sextam partem Leonis. — *Proxima tricenae partes sententia ducit.* Ducit est deducit, per aphæresin. Sed manca est oratio. Non enim dicit unde illæ triacontades sint deducende. Plena esset oratio, si ita scripisset: « Proxima tricenae partes sententia ducit, Luna quot a Phæbo distans per signa recessit ». Nostri insectatores nunquam hujus loci sententiam consequuti fuissent: et tamen hoc non magis moverit illos, quam si nihil in Manilio præstissemus. Qui ridere volet, legat Bonincontrii in hunc locum expositionem. Nos vero illi bono viro omnia condonamus, id est, ignorantem hujus antiquitatis. ΣΩΛΕΥ

autem orationis ab eo animadvertum non esse, hoc vero non stomachum nobis, sed risum movet. Sed longe stolidius fecerint, qui eum sequuntur. — *Sententia ducit.* Ita ratio postulat, ita Gemblac. ita Germanica et Lugdunensis editio. Textus Bonincontrii ducunt, et invenit patronos Bonincontrinm ipsum et alios. Flagro hæc digna sunt. — *Tricenae pariterque sequentia ducunt* apud B. Clarus sensus: proxima et item sequentia signa triginta partes habeant, donec numerus exhauriatur. E.D.

732. *Hic ubi deficiet numerus.* Ubi absumptæ erunt, et deductæ omnes triacontades.

733. *In binas sortes adjecta parte locetur Dimidia, reliquis tribuatur ut ordine signis.* In sestertios gradus reliqua summa dividenda. Ut in exemplo nostro de 160 gradibus, triacontadas quinque deduximus. Reliqua decem in duo et semissem partiti sumus. Hæc egregie restituta sunt. Quod non pudebit dicere. Non enim adhuc æquos judices nostrarum vigiliarum et beuificii in hunc auctorem collati nacti sumus. Nos ipsimet in Olympico stadio nos victores prædicabimus. Ferat nos candidus lector non tam meriti nostri, quam ingratorum hominum causa nos hæc παῖσις-ζῆν. Quamquam non deest stupor, tamen majorem partem vindicat sibi in illis cacoethia et ambitio. Miseret me eorum. SCAL.

735. *B. destituent, ejus tum.* Bene.

Dodecatemorium signi : post cætera duces
Ordine quæque suo, sicut stant astra locata.

Hæc quoque te ratio ne fallat, perspice paucis.

Major in effectu, minor est : quod partibus ipsis

Dodecatemorii quid sit, quod dicitur esse

740

Dodecatemorium : namque id per quinque notatur

Partes : nam totidem præfulgent sidera cælo,

Quæ vaga dicuntur : ducunt et singula sortes

Dimidias, viresque in eis et jura capessunt.

In quocumque igitur stellæ quandoque locatæ

745

Nihil est enim, cur dicatur justum dodecatemorium; nam justum esse illud necesse est, ut dodecatemorium sit. Sensus est : Luna tum tenebit dodecatemorium ejus signi, in quo desituent partes, aive numeri. Ed.

737. *Olim sic constant astra locata.* Legendum : « Ordine quæque suo, sicut stant astra locata ». Similiter in secunda Institutione : « Ordine naturæ, sicut stant cuncta locata ». Gemblacensis hic nonnihil trepidat. Habet enim : « Ordine quæque velut stant astra locata ». Mendose.

738. *Hæc quoque te ratio ne fallat.* Aliud Dodecatemorii genus, quod dicitur Dodecatemorion Dodecatemorii. Unum Dodecatemorion est sestertius gradus, ut diximus, hoc est, quinque dimidii gradus. Singuli dimidii gradus singulis suis planetis adtribuuntur. Et hic quoque Boniucontrius graviter errat, qui elementius a nobis accipietur, quam ab aliis acciperetur, si malum aliquod fatum miserum interpretem horum furori objecisset. Sed bene cum eo agitur, quod illi Boniucontrio harum rerum peritiores non sunt.

739. *Major in effectu minor est.* Quo particularior, eo certior. Atque adeo Dodecatemorion planetæ, quod est Dodecatemorion Dodecatemorii, est certius et pollentius ipso Dodecatemorio, cujus Dodecatemorion est. Atque id est, quod vult illis : « Major in effectū minor est : quod partibus ipsis Dodecatemorii quid sit, quod dicitur esse Dodecatemorion ». Est, inquit, Dodecatemorion quoddam in partibus ipsius Dodecatemorii.

741. *Namque id per quinque notatur.* Sestertius gradus respondet quinque dimidiis partibus. Singula earum singulis planetis adtribuuntur. Hoc est, quod dicit : « ducunt et singula sortes Dimidias ». Singula nempe quinque sidera, quæ jam dixit, hoc est, planetæ.

744. *Olim Dimidias vires quæ in eis et cura capessunt.* Hæc deplorata ita restituantur in integrum : « ducunt et singula sortes Dimidias, viresque in eis et jura capessunt ». Perspicue verum.

745. *In quocumque igitur... quandoque, etc.* Egregie hunc loc. restituit codex Gemblacensis : « In quocumque igitur stellæ quandoque locatæ Dodecatemorio fuerint, spectare

Dodecatemorio fuerint, spectare decebit.
Cujus enim stellæ fines in sidere quoque
Inciderint, dabit effectus in viribus ejus.

Undique miscenda est ratio, per quam omnia constant,
Verum hæc posterius proprio cuncta ordine reddam. 750
Nunc satis est, docuisse suos ignota per usus :
Ut quum perceptis steterit fiducia membris,
Sic totum corpus facili ratione notetur,
Et bene de summa veniat post singula carmen.
Ut rudibus pueris monstratur litera primum 755
Per faciem, nomenque suum : tum ponitur usus,
Tum conjuncta suis formatur syllaba nodis.

decebit ». Ita enim habet scriptus ille codex. « Quocumque, quandoque, quæ quandoque », et similia, sunt Maniliana, ut alibi notamus.

747. *Cujus enim stellæ. B. stella in fines in... Inciderit, ut solœcismus videtur. Supersunt et vestigia in Gembl. Cujus enim stellæ in fine sint. Fines quinque Planetarum intelligit : vulgus cum Firmico terminos vocat. Hæc est tertis methodus dodecatemorii inveniendi ab arithmeticiis excogitata. Hauc apud Scalig. intricatam, sic evolvemus. Esto Luna in parte xxi Arietis. Divide numerum xxi in partes dimidias, sunt xxvi. Ex his da v dimidias Arieti (quot nempe dimidiis singula dodecatemoria constant), v etiam Tauro, v Geminiis, v Cancro, v Lœni. Jam dedisti xxv et ex xxvi restat una. Ergo hac methodo Luna incidit in primam dodecatemorii Virginis. Hanc methodum exponit Porphyrius, cujus locum adduxit Scal. ad h. vers. Ed.*

748. *Dabit effectus in viribus ejus. Dodecatemorion dabit effectus in viribus ejus stellæ, intra cujus*

fines et terminos suos deprehensum fuerit. Ne hæc quoque antea ab ullo capiebantur propter ignorantem vetustatis : ne mireris a Bonincontro non capi.

749. *Undique miscenda est ratio. Usus est proprio artis verbo : nam stellarum cum signis consideratio a peritis dicitur astrorum vis et mixtura. Contra siue stellis signorum per se consideratio dicitur siderum sine mixtura cogitatio. In secunda Institutione : « Mox veniens mixtura suis cum viribus omnis ».*

750. Vett. editt. *verum hoc posterius. Lege hæc. Adsentitur et Gembl. Hoc sæpe promittit : et de editione dubitare nos prohibet Firmicus, ut alibi aperuimus.*

751. *Nunc satis est docuisse. Platica informatio. Firmicus : « Debet is, qui instituitur, primum platice institui : ut, his apertioribus levioribusque compositis atque formatis, secretiora deinceps geniturae confidentius consequatur ».*

757. *Formatur syllaba nodis. Nodos syllabæ dixit, qua notione Ausonius « trinodem dactylum ».*

Hinc verbis structura venit per membra legendi.
 Tunc rerum vires, atque artis traditur usus,
 Perque pedes proprios nascentia carmina surgunt, 764
 Singulaque in summam prodest didicisse priora.
 Quæ nisi constiterint primis fundata elementis,
 Versis, quæ propere dederint præcepta magistri,
 Effluat in vanum rerum præposterus ordo.
 Sic mihi per totum volitanti carmine mundum, 765
 Erutaque abstrusa penitus caligine fata,
 Pieridum numeris etiam modulata canenti,
 Quaque Deus regnat revocanti numen ab arce,
 Per partes ducenda fides, et singula rerum
 Sunt gradibus tradenda suis: ut quum omnia certa 770
 Notitia steterint, proprios revocentur ad usus.

Ac veluti, nudis quum surgunt mœnibus urbes,
 Conditor et vacuos muris circumdare colles
 Destinatus, ante, manu quam tentet scindere fossas,
 Vertit opus, ruit ecce nemus, saltusque vetusti 775
 Procumbunt, Solemque novum, nova sidera cernunt:
 Pellitur omne loco volucrum genus, atque ferarum,
 Antiquasque domos et nota cubilia linquunt.
 Ast alii silicem in muros, et marmora templis

758. B. optime verbi: quo enim pertineret gerundium *legendi*? — Per membra autem intelligit de syllabis. ED.—Per membra legendi. Usus est et hic quoque technico verbo. Nam in oratione membra, ut etiam in corpore animalis.

766. Obruta reponit B. namque *Eruta* et *penitus* invicem repugnant. Pro *abstrusa*, alii *obstrusa*. ED.

772. Vett. edd. *Ac veluti in nudis montibus*. Sc. sic mutat: «Ac veluti, nudis, etc.» Planissima sententia. Conditor urbis ante, quam mœnia circumdet, prius verlit opus, etc.

Est hyperbaton in parabola usque ad illa, «Sic mihi cunctanti tantæ succedere moli». In hac et superiore parabola multa loculenter dicta. Atque haud scio, an ab Ovidio meliora sperare possemus. — Hic vero displicet B. *mœnibus*. Quid enim *nuda mœnia*? Et suntne mœnia, antequam opus destinetur. Reponit *montibus*, et sic libri omnes. Confirmant hoc *vacui colles*. ED.

773. *Muris circumdare colles*. Tangit morem Romanum: quo ut plurimum colonie in editioribus condebantur.

Rimantur, ferrique rigor per tempora nota 780
 Quæritur : huc artes, huc omnis convenit usus.
 Tunc demum consurgit opus, quum cuncta supersunt,
 Ne medios rumpat cursus præpostera cura.
 Sic mihi cunctanti tantæ succedere moli
 Materies primum, rerum ratione remota, 785
 Tradenda est, ratio ne sit post irrita, neve
 Argumenta novis stupeant nascentia rebus.
 Ergo age noscendis animum compone sagacem
 Cardinibus, qui per mundum sunt quatuor omnes
 Dispositi semper, mutantque volantia signa. 790
 Unus ab exortu cæli nascentis in orbem,

780. *Ferrique rigor per tempora nota. Tempora ferri* temperamentum. Supra : « *Permixtosque dies mediis bienem inter et æstum Articulis uno servantia tempore utrimque* ». *Tempora ferri* etiam mei Galli in suo idiotismo servant, *la trempe du fer*.

784. Vett. edd. *Sic mihi tractanti. Tractanti* succedere haud scio, an satis Latine dixerim. Gemblacensis veram, ni fallor, lectionem præfert : « *Sic mihi cunctanti tantæ succedere moli* ». Optime ad mentem ejus. Cunctanti, uon, statim irrumptenti. Aratus ad verbum dixit *ἐπιχρῶντι*.

786. *Ne sit. Alii, sit ne*, minus bene.

788. *Ergo age noscendis. Tripliter* Maullius signa considerat. In *se ipsa*, ex figura sua, absolute; ex consensu et mutua illorum relatione; deinde ex locis quæ tenent. Primam jam absolvit partem: secunda in manus nostras non venit: tertiam nunc promittit. Doctrina quidem hæc a Græcis dicitur dodecatopi iuveniendi. Platica est informatio ad XII locos genituræ: quo-

rum primi sunt quatuor cardines: secundi sunt loci dejecti, seu pigri; tertii quatuor, vulgo succedentes. Sic Veteres. Manilius autem dodecatopon in duo membra dividit: 1° quatuor cardines; 2° eorum intermedia numero octo; unde *octotopus* dicitur. Arabes hos vocant *Turres*, quod est apud illos frequentissimum: Maullius ea quoque uncupat *Castra*.

789. *Cardinibus, qui per mundum. Hos* numero quatuor alii cuspides vocant, alii etiam angulos. Sed omnes astrorum domus cuspides vocantur. Circulos hos nominat Pingræus, quamquam proprie semicirculi sint. Vulgo autem astrologorum sunt fusi quidem, quorum acumina ad puncta horizonis septentrionale et meridionale juuuantur. Maxima illis latitudo est 30 grad. si ordinem signorum sequeris, et a circulo cardinali numerare occipis. Horum autem fusorum sive domuum *prima*, est orientalis; *septima* occidentalis; quæ inferiora cæli tenet, *quarta* est: quæ superiora, est *decima*. Ed.

Qui primum terras æquali limite cernit.
 Alter ab adversa respondens ætheris ora,
 Unde fugit mundus, præcepsque in tartara tendit.
 Tertius excelsi signat fastigia cæli, 795
 Quo defessus equis Phœbus subsistit anhelis,
 Declinatque diem, mediasque examinat umbras.
 Ima tenet quartus fundato nobilis orbe;
 In quo principium est reditus, finisque cadendi
 Sideribus, pariterque occasus cernit, et ortus. 800
 Hæc loca præcipuas vires, summosque per artem
 Fatorum effectus referunt: quod totus in illis
 Nititur æthereis veluti compagibus orbis.
 Quæ nisi perpetuis alterna sorte volentem
 Cursibus excipiant, nectantque in vincula, bina 805
 Per latera, atque imum templi, summumque cacumen,
 Dissociata fluat resoluta machina mundo.
 Sed diversa tamen vis est in cardine quoque,
 Et pro sorte loci variant, atque ordine distant.
 Primus erit, summi qui regnat culmine cæli, 810
 Et medium tenui partitur limite mundum;
 Quem capit excelsa sublimem gloria sede.
 Scilicet hæc tutela decet fastigia summa,
 Quidquid ut emineat sibi vindicet, et decus omne

792. *Qui primum terras æquali limite cernit.* Paullus Alexadrinus hinc vocat διμωρίαν τῆς ἀντιμερίδος.

793. *Alter ab adversa.* Cardo est occidentalis, quæ septima domus.

795. *Tertius excelsi.* Summum cæli punctum: linæ meridialis cuspidis superior.

796. Vett. edd. *Phœbus subsistit habenis.* Melius Gemblac. *examinat umbras.* — B. reponit *mediam*.... *umbram.*

797. *Ima tenet quartus.* Ium cæli

punctum: linæ meridialis extremitas inferior.

799. *In quo principium est reditus, finisque cadendi.* In Sphæra mundi: «Qua caderet, subeat cælum».

803. B. *nititur æternis*, haud male.

810. *Primus erit summi.* Horoscopo præfert medium cælum, ut Ptolemæus et alii. Tractat vero significationes quatuor cuspidum.

814. *Olim et Deus omnis Adferat.* Ita Gemblac. et veteres omnes edi-

Adserat, et varios tribuendo regnet honores. 815
 Hinc favor, et species, atque omnis gratia vulgi:
 Reddere jura foro, componere legibus orbem:
 Fœderibusque suis externas jungere gentes,
 Et pro sorte sua cujusque extollere nomen.
 Proximus ast, ima quamquam statione locatus, 820
 Sustinet alternis nixum radicibus orbem.
 Effectu minor in specie, sed major in usu,
 Fundamenta tenet rerum, censusque gubernat.
 Quam rata sint fossis, scrutatur, vota metallis,
 Atque ex occulto quantum contingere possis. 825

tiones, præter Lugdunensem, quæ recte habet et *decus omne Adserat*. Sed ne sic quidem locus purgatus. Nam *Adserat* longe melius, auctore Gemblacensi.

817. *Componere..... orbem*. Hoc nimirum videtur; satis est, si urbem componat. Ed.

820. Rectius B. *Proximis, est ima quamquam*. Ast a Scal. venit.

821. *Sustinet alternis*. Confirmatur fide Gembl. in quo recte *alternis*, quia subinde cardines mutant. Supra: « Quæ nisi perpetuis alterna sorte volantem Cursibus excipiant ». — Sed quomodo unus et idem cardo *alternis radicibus* sustinet. Forsan auctor dederit *æternis*. Ed.

822. *Effectu minor in specie*. Quamquam ima statione locatus, atque ideo in specie minor videtur, non tamen propterea minor in effectu. — Magis ad stylum auctoris, « Effectu minor in specie, sed major in usum ». Sic V, 152: « nec in usum tegmina plantis, Sed speciem ». Ed.

823. *Fundamenta tenet rerum, censusque gubernat*. Fundamenta,

id est, opes, etiam Græci hujus artis inagistri *θημῶνα* vocant.

824. *Quam rata sint fossis scrutatur*. Firmicus: « Hic locus ostendit nobis parentes, patrimonium, substantiam, fundamenta, mobilia, et quidquid ad latentes vel repositas patrimonii pertinet facultates ». Ergo *tò quam rata vota sint fossis metallis*, est quævis de opibus et thesauris securitas. Atque haud scio, an *mobiliu* nomine thesauri quoque comprehendantur. Nam Polybins eo nomine supellectilem tantum designat, et veteres glossæ. Vides etiam hic *fundamenta* eadem notatione, qua Manilius, et Paulinus Alexandrinus, immo et Ptolemæus *θημῶνα* capite *πρὸς τὴν ἀναγκαίαν*. — Hunc et sequentem versum Bentleyus pro spuris atque irreptitiis habet. Ed.

825. *Atque ex occulto quantum contingere possis*. Quantum possideas in confiscato, ut Suetonius, et Tertullianus, quod de pecunia recte dicitur. Sed annonarum species, aut vina dicuntur condita, et in conditis ea habere aliquis dicitur.

Tertius æque illi pollens in parte, nitentem
 Qui tenet exortum, qua primum sidera surgunt,
 Unde dies redit, et tempus describit in horas :
 Hinc inter Graias Horoscopus editur urbes :
 Nec capit externum, proprio quia nomine gaudet. 836
 Illic tenet arbitrium vitæ, atque hic regula morum est :
 Fortunamque dabit rebus, ducetque per artes.
 Qualiaque excipiant nascentes tempora prima,
 Quos capiant cultus, quali sint sede creati,
 Utcumque admixtis subscribent viribus astra. 835

Ultimus, emenso qui condit sidera mundo,
 Occasumque tenens submersum respicit orbem,
 Pertinet ad rerum summas, finemque laborum,
 Conjungitque epulas, extremaque tempora vitæ,
 Otiaque, et cœtus hominum, cultusque Deorum. 840

Nec contentus eris percepto cardine quoquam.
 Intervalla etiam memori sunt mente notanda,
 Per majus dimensa, suas reddentia vires.

826. *Tertius æque illi pollens.* De Horoscopo loquitur, quem æquipollentem Horoscopo dicit, quod fundamentum dicatur. Nam fundamentum non semel vocari a Manilio, et in eo mundum fundatum esse, notius est, quam ut repetatur. — Bene, ut puto, B. *Tertius æquali.*

828. *Olim una dies redit.* Inepie. Scribendum sane : « Unde dies redit, et tempus describit in horas ». Neque exemplo caret. Ita enim in præmio sphaeræ mundi : « Qua mundus redit, et nigras supervolat urbes ».

830. *Nec capit externum.* Usus vicit, ut Græcum nomen retineret. Nam si libuisset Latine vocare : non daera nomen Græco respondens *horispex* : quid ni, ut cœlispex

Apollo Romæ apud Sext. Aurelium Victorem.

831. *Hic tenet arbitrium vitæ.* Propterea etiam dicitur, hoc est, gubernaculum. Paull. Alex.

837. B. *Despicit*, et ita omnes. Virgil. *Æn.* I, 228 : « Despicens mare velivolum ». Ed.

839. B. *Conjugia atque epulas* : et ita concilii ex cod. Voss. Hic cardo Paulo Alex. dicitur γαμετες, i. e. qui nuptias adparat.

841. *Nec contentus erit.* Lemma erat in Gemblacensi : *divisio ætatis in partes cœli.*

842. *Intervalla etiam.* Intercepta inter conspides.

843. *Per quadratum* B. l. e. per partes quatuor æquales. Vid. sup. vs. 323. Ed.

Quidquid ab exortu summum curvatur in orbem,
 Ætatis primæ, nascentisque adserit annos. 845
 Quod summo premitur devexum culmine mundi,
 Donec ad occasus veniat, puerilibus apnis
 Succedit, teneramque regit sub sede juventam.
 Quæ pars occasus infra est, imumque sub orbem
 Descendit, regit hæc maturæ tempora vitæ, 850
 Et propria serie, varioque exercita cursu.
 At qua perficitur cursus redeunte sub imo,
 Tarda supinatum lassatis viribus arcum
 Adscendens, seros demum complectitur annos,
 Labentemque diem vitæ, tremulamque senectam. 855
 Omne quidem signum sub qualicumque figura
 Partibus inficitur mundi: locus imperat astris,
 Et dotes noxamque facit. Vertuntur in orbem
 Singula, et accipiunt vires, cæloque remittunt.
 Vincit enim natura genus, legesque ministrat 860
 Finibus in propriis, et prætereuntia cogit

844. *Quidquid ab exortu.* Arcus orientalis continet primæ pueritiæ rudimenta, ac novellam infantiam.

846. *Quod summo premitur.* Occidentalis primam pubertatem.

849. *Quæ pars occasus.* Orientali oppositus statam ætatem.

852. *Olim, quæ perficitur cursu.* Occidentali oppositus senectam ætatem. Varist Gembl. a vulgata lectione: « At qua perficitur, cursus redeunte sub imo ». Quod verum est. Qua redeunte cursus cæli confectus est. Nam in fine ejus ortus mundi, i.e. Horoscopus constitutus. — Pro redeunte Benth. et Pingr. quadrante, clarius.

856. *Omne quidem signum.* Repetit quæ supra exponebat de domibus signorum. Explicatis igitur quatuor

cardinibus, nunc ad intervalla, hoc est, ad bina signa cardines interjecta progreditur. Sunt autem ea quidem a parte dextra adscensiones, a parte sinistra declinationes, quibus binis utrimque cardo cingitur. Et quia quatuor intervalla sunt, ideo octo sunt in summa.

858. *Partibus inficitur.* Supra ita loquitur: « Aeraque infectum nostras demittit in auras ». Firmicus libro VI: « Patrem etiam ipsum diligenter exquire, et vide quis sit patris dominus, et ubi positus. Ipse enim ex sua natura locum inficiet ».

859. *Et accipiunt vires cæloque remittunt.* Supra: « Ipsis dant fines castris, capiuntque vicissim ». — B. ultroque remittunt, ut IV, 505.

Esse sui moris, vario nunc dives honore,
Nunc sterilis; pœnamque ferentia sidera sæclis.

Quæ super exortum est a summo tertia cælo,
Infelix regio, rebusque inimica futuris,
Et vitio fœcunda nimis: nec sola, sed illi
Par erit, adverso quæ fulget sidere sedes.

* Juncta sub occasu: neu præstet cardine mundi,
Ut quæ præterita fertur dejecta ruina,
Porta laboris erit: scandendum est; atque cadendum.
Nec melior super occasus, contraque sub ortu

863. *Pœnamque ferentia sidera sedis.* Actum erat de hoc loco absque ope Gemblacensis, qui habet *sæclis*, nimirum pro *sæclis*. Et Scal. ita exponit: Et nunc dives vario honore, nunc sterilis cogit sidera esse sui moris, et ferentia pœnam sæclis. — Beutleio autem inepta sententia et oratio barbara videtur. Reponit « vario nunc ditia honore, Nunc sterilis pœnam referentia sidera sedis ». Sed forte malis pro *ferentia legere ferent ea sidera sedis*, quod sensum idoneum parit una tantum litera mutata. Ed.

864. Olim *Quæ super exortum est a summo sidere cæli*. Satis obscure, quamquam intelligimus quid velit. Gemblac. lucem reddidit: « Quæ super exortum est a summo tertia cælo ».

866. *Et vitio.* Malim *Est vitio*.

868. *Neu præstet cardine mundi.* Cardo mundi horoscopus. Ne hanc prærogativam habeat occasus, quam habet ortiva, cujus declinatio super ortum scandit, quum hujus declinatio infra occasum sit. Unde dicta laboris Porta.

869. *Utraque præterita.* Loquitur de sexta domo, quam ait Portam laboris dici, non de utraque. Om-

nino legendum *Ut quæ*, utpote quæ; et sane non aliter scripsit Manilius. Utpote, inquit, quæ jam lapsa sit. Immergitur enim infra Horizontem præceps. — *Præterita fertur.* Gembl. *Prætenta*, male, si bene judico. Nam solenter peccat in ejusmodi. — *Ut quæ* Iluetius non admittit, sed servat *præterita*. Quo tamen sensu? nam si ruina præterita est, quid restat metuendum, quo feratur dejecta? Quid quod si scandendum sit, non jam præteriit ruina, sed imminet. Rectius ergo vett. libri: *Utraque prætenta*, etc. quam lectionem B. et Pingr. probaverunt. Sic intellige: Utraque dejecta, i. e. demissa, humilis, tristis, fertur, prætenta et obversante oculis ruina: huic, ne scandendo cadat; illi, ne cadendo præceps ruat. Ergo non Gemblaceus, sed Scalig. ipse peccavit. Ed.

870. *Porta laboris.* Bouincontrius non solum de xii domo intelligit, sed etiam *ortam* vocari dicit, quia Sol in eam, ait, ingreditur, quum exit de iis locis, quæ sub terra. Quis contineat risum hæc legens, inquit Scaliger? — *Porta laboris.* Gembl. *Ora laboris*, non male. Sed recta lectio *Porta*.

Sors agitur mundi : præceps hæc, illa superne
 Pendens, aut metuit vicino cardine finem,
 Aut fraudata cadet : merito Typhonis habentur
 Horrendæ sedes, quem Tellus sæva profudit, 875
 Quum bellum cælo peperit : nec matre minores
 Exstiterunt partus : sed fulmine rursus in altum
 Compulsi, montesque super rediere cadentes;
 Cessit et in tumultum belli vitæque Typhoeus.
 Ipsa tremit mater flagrantem monte sub Ætnæ. 880

At quæ fulgenti sequitur fastigia cælo
 Proxima, neve ipsi cedat, cui jungitur astro,
 Spe melior; palmamque petens, victrixque priorum
 Altius insurgit, summæ comes addita fini :
 In pejusque manent cursus, nec vota supersunt. 885

875. B. *Horrendi*, scil. Typhonis.

876. B. *vix matre*, et vs. seq. in
 alium, sc. matris.

879. *Cessit et in tumultum belli,*
vitæque Typhoeus. Legit Scal. Ty-
 phoeo, ut Orphæo. Metaplasmus.
 Nam Typhoci dicendum esset,
 Τυφωσι. Ut Virg. Ecl. iv, vs. 57: « Or-
 phei Calliopea, Lino formosus A-
 pollo ». Venuste vero dictum: Terra
 sepelivit ana et bellum, et Ty-
 phoeum.

880. *Ipsa tremū mater flagrantem.*
 Typhoea scilicet.

881. Olim, *Atque refulgenti.* Locum
 vitiosissimus, et qui in uugas præ-
 cipitem dedit Bonincontrium. Non
 multum laborabimus in corrigendo:
 « At quæ fulgenti sequitur fa-
 stigia cælo Proxima ».

882. *Neve ipsi cedat.* Sic supra ad
 eundem sensum loquitur: « neu
 præstet cardine mundi ». Ne ipsi
 quidem horoscopo cedit.

883. *Victrixque priorum.* Persistit

in tralatione. Dixit enim, *Palmam-
 que petens.* Tandem præteribit prio-
 res ante se currentes. At Bonin-
 contrius, *victrixque priorum*, id est,
 viii, xii, vi, et secundæ domus.
 Nec hac hallucinatione contentus,
 interpretatur de tertia domo di-
 ctum, *Altius insurgens.* Tædet uo-
 garum.

884. *Summæ comes addita fini.*
 Nam puncto medii cæli vicina est:
 a quo altius fastigium non est.

885. *In pejusque manent cursus.*
 Quia, inquit Bonincontrius, sunt
 domus cadentes. Itane? De tertia
 putat dictum. At undecima domus
 non est cadens domus. Quomodo
 igitur in pejus manent cursus,
 quum sit adscensus ad partem
 superiorem cæli, a qua ad feli-
 ciora cursus est, non ad pejo-
 ra? Vide quæ superiori capite
 pronuntiat de felicitate, claritate,
 et eminentia medii cæli. Denique
 medium cælum reliquis omnibus

Quocirca minime est mirum, si proxima summæ,
 Atque eadem interior veneranda sorte dicatur,
 Quoi titulus Felix; census sic proxima Graiæ
 Nostra subit linguæ, vertitque a nomine nomen.
 Jupiter hac habitat : Fortunæ crede regenti.
 Huic in perversum similis dejecta sub orbe,
 Imaque submersi contingens fulmina mundi,

190

omni causa præstat. Profecto ab undecima domo, ad decimam, non in pejus, sed in melius processus fit. Ordo antem domuum non secundum consequentiam signorum censetur, prout dicitur prima, secunda : sed ex motu cæli. Horoscopus est prima domus, duodecima domus secunda, undecima est tertia, medium cælum est quarta. Ita Manilius non semel, non ut vulgus; cuius rei ignoratio imposuit Bonincontro. Estne hoc in pejus progredi? Unde Sc. corrigebat « Imperiisque manent cursus ». Ait omnium votorum summam ibi esse. Cursus in eo stadio est ad imperia. Nam persistit in metaphora stadii. In eo curritur ad imperia : neque votis ullus locus est, quia sequeris quod habes in votis. Vota locum non habent. Græce, τὸ ἐπιτυχτὶν πάσης εὐχῆς χρίττον. Quam inepta et nugatoria sit vulgata lectio, ex elegantia hujus advertere potes.

887. *Atque eadem interior.* Nulla enim est, quæ propior medio cælo. — B. hæc omnia aliter *Fortunæ sorte dicatur, Cui titulus forti.* Pingr. item, sed *Cui titulus felix.* Alteratrum recte : aliter enim nemo nominat, cui domus hæc dicitur.

888. *Quoi titulus Felix.* Pro *Quoi* textus Bonincontri et Gemblacens.

habet *Quod* : neque aliter umquam reperias. Census nomen virtutis nomine eleganter dictum, ut Jurisconsultus : *hoc jure omnes censemur*, et similia, quæ nec pueri ignorant. Sed lectio variat in Gemblacensi : « censum si proxima Graiæ Nostra subit linguæ, virtutisque a nomine nomen ». Bonincontri textus : « veterique a nomine nomen ». Procul dubio ex illis veram lectionem eruemus : « *Quoi titulus Felix, si census proxima Graiæ Nostra subit linguæ, vertitque a nomine nomen.* Census linguæ, vis linguæ, Maillianum est, utpote toties ab eo usurpatum. Siquidem, inquit, nostra lingua potest pedetentim sequi censum et vim Græcæ, et vertere nomen a nomine. Quibusdam hoc displicebit. Nobis vero doleret aliquid a vobis feliciter excogitatum, quod ipsis placeret.

889. *Vertitque a nomine nomen.* ὀνομαστικῶς.

890. *Jupiter hac habitat.* Nam propterea Sex. Empiricus et Paullus Alexandrinus ἀγαθὸν δαίμονα dictum putant. — *Fortunæ crede regenti.* Propterea bona Fortuna dicta.

891. *Imaque submersi contingens fulmina mundi.* Quomodo tam sæpe nomen dixit pro momento, sic fulmen pro fulmineato. Varro fulmen-

Adversa quæ parte nitet; defessa peracta
 Militia, rursusque novo devota labori,
 Cardinis et subitura jugum, sortemque potentem, 895
 Nondum sentit onus mundi: jam sperat honorem.
 Dæmonien memorant Graii: Romana per ora
 Quæritur inverso titulus: sub corde sagaci
 Conde locum, numenque Dei, nomenque potentis.
 Quæ tibi posterius magnos revocantur ad usus. 900
 Hic momenta manent nostræ plerumque salutis,

tam dixit genere feminiuo in illo proverbio: *Fulmenta lectum scandit*. Alibi docemus quid sit fulmentum in lecto, nimirum quod electrum vocabant. Celsus accipit non pro fulcro lecti, sed pro quovis fulcimento, quod pedi lecti, sive cliopodi subijcitur. Verba ejus ex libro II sunt hæc: « Si nihil horum est, suspendi lectus debet, et moveri. Si ne id quidem est, at certe uni pedi lecti fulmentum subijciendum est ». Ita veteres Celsi manuscripti codices, pro quo iuepte excusum est *funiculus*. — *Fulmina mundi*. Cælum axe suo, in media sui ipsius parte, fultum etiam in sphaera mundi supra dixerat: « Cardine tam simili fultum, quam vertice fingit ». — Bentl. reponit *culmina*. Submersus enim mundus suum quoque culmen habet, ut Noster: ita supra vs. 806.

893. *Defessa peracta Militia*. Ait defunctam militia, ac quasi emeritam, quia est finis quadrantis proprii.

895. *Cardinis et subitura jugum*. Defuncta enim quadrante quæ orientali opponitur imum cælum videtur scandere. Ab occidente enim, ad imum cælum, et hinc ad horo-

scopum, domos numerat Manilius.

896. *Nondum sentit onus mundi*. Nondum ad cardinem imum pervenit, qui sustinet onus mundi. Hic, ut dixi, recte docet, non ab imo cælo ad occidentis cardinem: sed a quinta domo, ad imum cælum, ab imo cælo, ad horoscopum progressum fieri secundum cæli motum. Nam prima et secunda domus vulgo dicitur secundum consequentiam signorum, non autem secundum motum cæli. Hoc imposuisset peritioribus, ne dicam Bonincontro. — *Jam sperat honorem*. Contrarium supra dixit: « nec vota supersunt ». Hic proponit imminentes honores: ibi invadendos objicit; nec voto aut spei locum esse.

898. *Quæritur inverso titulus*. Invertendo huic nomini Latine adhuc quæritur vocabulum: quasi dicat, Latine adhuc verti non potest. Et sane nescio, an Latium sit, quod huic respondeat, nisi forte Genialis. — Rectius Pingr. et B. reponunt « Quæritur in versu titulus ». *Quæritur* enim latino quidem vocabulo exprimi potest; sed non tali quod stet in versu hexametro.

901. *Hic momenta manent*. In quinta domo ponit ægritudines et

Bellaque morborum cæcis pugnantia telis,
 Viribus ambiguum geminis caussaque diei
 Nunc huc, nunc illuc sortem mutantis utramque.
 Sed medii post astra die, curvataque primum
 Culmina nutantis summo de vertice mundi,
 Æthera Phœbus amat: sub quo quoque corpora nostra
 Decernunt vitia, et Fortunam ex viribus ejus
 Concipiunt: Deus ille locus sub nomine Graio
 Dicitur: huic adversa nitens, quæ prima resurgit
 Sedibus ex imis, iterum reducit Olympum

salutis discrimina. At recentiores ea omnia sextæ assignant.

903. *Viribus ambiguum geminis.* Hiuc, inquit, surgunt discrimina vitæ nostræ, quod ambigo, au accidat duplicibus viribus et caussa diei pollentis duplici vi in utramque partem, nempe salutis et morbi. Adluisit ad proverbium: « Nescis quid vesper serus vebat », et illud Euripidis in Œdipode: Ἄλλ' ἡμέρα τοι μεταβολὰς πολλὰς ἔχει quasi dies nunc aliud mane promittat, nunc diversum vespere. — Aliter B. *ambigua in geminis casusque Deique*, et explicat: *momenta salutis, bella morborum* ambigua in geminis viribus et casus et Dei, qui v. 899 huic sedi præsidet. Ovid. Metam. XIV, 163: « Qui te casusve Deusve Servat, Achæmenide? » Ed.

905. *Sed medii post astra die.* Die ἀρχαῖος pro diei. Virg. G. I, 108: « Libra die somnique pares ubi fecerit horas ». Ausonius in Rosis: « Ad primi radios interitura die ». — *Post astra.* Nam una quæque domus habet astrum suum, sive Zodiou. Legebamus olim *post castra die*, quod saue puto verum esse: neque aliter scripserit Manilius.

VI.

Suspectum tamen est quomodo-cumque legas. Nam ea quidem domus est undecima, et ex vulgari serie, sequitur medium cælum. Sed Manilius, ut diximus, contra signorum consequentiam domos numerat. Supra dixit de 11 domo: « At quæ fulgenti sequitur fastigia cælo ». Quomodo igitur tam uona, quam undecima, sequuntur idem medium cælum?

907. *Degere Phœbus amat* B. quia hæc est domus Solis. — *Sub quo quoque corpora nostra Decernunt vitia.* Quid est corpora nostra decernunt vitia? Deinde quod vitium in illo loco, qui Deo dicatus? Locum in medio reliqui. Nam nullam opem adferre possum. — Posset legi *Dotes et vitia*, uide clarus sensus. Ed.

909. *Deus ille locus.* Deus enim dicitur Phœbus, ipsomet Manilio interprete: « Aera Phœbus smat ». Firmicus de hoc loco: « Est autem diei ac Solis locus ».

911. *Iterum reducit Olympum Pars mundi.* In quo primam producit in reducit, ut solebant veteres illi, ut Lucretius *reducere* dixit prima producta. De hac re vide Porphyrio.

- Pars mundi, fulvumque nitet, noctemque gubernat,
 Et dominam agnoscit Phœben, fraterna videntem
 Terga, per adversas cæli fulgentia partes,
 Fataque damnosis imitantem finibus oris. 915
 Huic parti Dea nomen erit Romana per ora:
 Græcia voce sua titulum designat eundem.
 Arce sed in cæli, qua summa adclivia finem
 Inveniunt, qua principium declivia sumunt,
 Culminaque insurgunt occasus inter et ortus, 920
 Suspenduntque suo libratum examine mundum;
 Adserit hanc Cytherea sibi per sidera sedem,
 Et veluti faciem mundi sua collocat ora,
 Per quæ humana regit. Propria est hæc reddita parti
 Vis, ut connubia, et thalamos, tædasque gubernet. 925

nem in illud Horatii, Epod. XIII,
 9: « Reducet in sedem vice ».

911. *B. furvumque nitet, imortisque.*
Scal. mortisque gubernat, non male,
 quia hæc sedes non temporum vices,
 sed fata hominum regunt. Ep.

912. *Et dominam agnoscit Phœben.*
 Idcirco vocatur Dea, ut oppositus
 ei locus Deus. Sed melius, meo
 iudicio, secundam domum Dianæ
 dicassent, quam tertiam, propter
 diluculum, sive crepusculum ma-
 tutinum, quod propius est orienti,
 sive horoscopo. Diana enim Pho-
 phorus, Latine Lucina, aliter lux
 dubia vocatur, i. e. crepusculum.

914. *Scal. Regna: sed Regna non*
fulgent. Terga Phœbi iterum v. 950.
B. seq. versum pro spurio habet.
Certe effectus videtur ex III, 197:
« Consule tum Phœben imitantem
lumina fratris ». Sed aliud est imi-
tari lumina, aliud imitari fata.

915. *Finibus oris.* Sic ex Gembla-
 censi editum. Alii, *orbis.*

918. *Arce sed in cæli.* Medinæ
 cælum. — *Qua summa adclivia.* Ab
 horoscopo ad medinæ cælum.

919. *Qua principium declivia su-*
munt. A medio cælo ad occasum.

920. *Suspenduntque suo libratum*
examine mundum. A lance momen-
 tanea translatus. In sphaera muni-
 di: « sextamque examinat horam ». *Supra:*
 « mediasque examinat um-
 bras ». Sed Arabes verticale pun-
 ctum Zenith, id est, exa-Themen
 vocant.

922. *Adserit hanc Cytherea.* Rur-
 sus redit ad quatuor cardines: quos
 supra consideravit, quatenus sunt
 cardines, nunc vero quatenus do-
 micilia et ad rationem XII locorum.
 Præterea illis adtribuit suas tutelas,
 quod supra non fecerat. Tutela
 medii cæli Venus, imi cæli Satur-
 nus, horoscopi Mercurius, occasus
 Dis pater. Atque ut supra, ita hic
 incipit a medio cælo propter excel-
 lentiam. Locus enim ille aliis pro-

Hæc tutela decet Venerem, sua tela movere.
Nomen erit Fortuna loco : quod percipe mente,
Ut brevia in longo compendia carmine præstem.

At qua subsidit converso cardine mundus
Fundamenta tenens, adversum et suspicit orbem, ⁹³⁰
Ac media sub nocte jacet, Saturnus in illa
Parte suas agitât vires, dejectus et ipse
Imperio quondam mundi, solioque Deorum;
Et pater in patrios exercet numina casus,
Fortunamque senum : prima est tutela duorum ⁹³⁵
Nascentum atque patrum, quæ tali condita parte est.
Asper, et attentus, titulum cui Græcia fecit

pterea præfertur, quia pleuissimo lumine supra omnes illustratur.

927. *Quod percipe mente.* Hoc solet præcipere Manilius, quoties brevior esse vult. Supra: « sub corde sagaci Conde locum ». Interea, inquit, animo memori, hoc retinebis, ne pluribus te obtundam. Sed et sequentibus verbis confirmatur.

928. *Compendia carmine præstem.* Exstant vestigia in Gemblacensi, ubi legitur *præstem*.

934. *Et pater in patrios.* Vestigia hujus lectionis exstant in textu Boniucontrii. Ibi enim legitur *in primos*. Nimirum quia compendiose scriptum erat *prios*. Sic semper in illo textu Boniucontrii *primum*, *prima*, *primos* ex compendiosa lectione legitur *prium*, *pria*, *prios*, id est, *patrium*, *patria*, *patrios*. Sic etiam in aliis editionibus, ut in hoc loco ex *prios* factum *proprios*. Hoc moneo, ne joculariter putes scriptum *primos* casus a Manilio.

935. *Prima est tutela duorum Nascentum atque patrum.* Prima est,

inquit, tutela duorum, natorum et patriæ. Nam et alia est tutela natorum, ut Horoscopns. Inf. 946: « In qua fortunam natorum condidit omnem Natura, æque illa suspendit vota parentum ». — Item quintus locus hic est ex doctrina Ægyptiorum; quod agnoverunt Græci, et æquitur vulgus astrologorum, qui ibi quoque adfectus paternos ponunt. Arabes hanc domum rebus patris præficiunt. Ptolemæus autem res paternas a positu Solis et Saturni, maternas vero a positu Lunæ et Veneris dijudicat. Ed.

936. *Olim quæ cæli condita pars est.* Quis hæc intelligit, inquit Scalliger? Gembl. *quæ tali condita pars est*. Retinet vestigia prisce codicis, ex quo vetermosa omnia illa hujus auctoris exemplaria descripta sunt: *quæ tali condita partest*, ex quo *pars est* reformatum. Ergo totus locus ita concipiendus: « prima est tutela duorum, Nascentum, atque patrum, quæ tali condita parte est ». Non opus interprete, sed æquo lectore, et miuime livido. — *Que*

Dæmonium, signatque suas pro nomine vires.
 Nunc age surgentem primo de cardine mundum
 Respice, qua solido nascentia signa recursu 940
 Incipiunt; udus gelidis ut Phœbus ab undis
 Enatat, et fulvo paullatim accenditur igne,
 Te tua templa ferunt, Maia Cyllenie nate.
 O facies signata nota: quod nomen et ipsi
 Auctores tibi dant artis, quæ ducit Olympum: 945
 In qua fortunam natorum condidit omnem
 Natura, eque illa suspendit vota parentum.
 Unus in occasu locus est super: ille ruentem
 Præcipitat mundum terris, et sidera mersat,
 Tergaque prospectat Phœbi, qui viderat ora. 950
 Ne mirere, nigri si Ditis janua fertur,
 Et finem vitæ retinet, mortique locatur.
 Hic etiam ipse dies moritur, terrasque per orbem
 Subripit, et noctis cælum sub carcere claudit.
 Nec non et fidei tutelam vindicat ipsam, 955
 Pectoris et pondus: tanta est in sede potestas,

tali condita parte est. In lih. III:
"quæ prima condita parte est".

938. *Signatque suas pro nomine vires.* Sup. 695: «in titulo signantia causas». Si vocatur δαίμωνιον, quas vires pro nomine adsignare possit, equidem non video, et serio quærendum censeo.

939. *Nunc age.* Horóscopus.

940. *Solido, vel solito.* B. *solitos recursum.*

943. *Te tua... ferunt.* Alii, *Et tua... ferit.*

945. *Auctores tibi dant artis, quæ ducit Olympum.* Auctores artis, Astrologi: ut Iurisconsulti auctores juris. — B. hanc et præced. versum pro spuris habet.

946. B. *In quis, i. e. templis; et vs. seq. illis.*

947. *Ex illo suspendit. Ex illa, vel eque illa.* Horoscopus partem fortunæ filiorum sibi vindicat, quia auctor vitæ est. Propterea ex eo vota parentum pendere ait.

950. *Tergaque prospectat Phœbi, qui viderat ora.* Horizon occidentis, qui Phœbi surgentis ora viderat, ejusdem occidentis terga prospectat. Clara lectio, et tamquam dicat orientis Solis ora videri, occidentis terga. In sphaera mundi dixerat, «Hinc ubi ab occasu nostros Sol adspicit ortus», ut occidens adspiciat nostros ortus.

953. *Terrasque per orbem.* B. ex-

Quæ vocat, et condit Phæbum, recipitque, refertque,
 Consumitque diem. Tali sub lege notandæ
 Templorum tibi sunt vires, quæ pervolat omnis
 Astrorum series, ducitque et commodat illis
 Ipse suas leges; stellæque ex ordine certo,
 Ut natura sinit, lustrant; variasque locorum
 Efficiunt vires, utcumque aliena capessunt
 Regna, et in externis subsidunt hospita castris.
 Hæc mihi sub certa stellarum parte canentur.
 Nunc satis est cæli partes titulosque notasse,
 Effectusque loci per se cujusque, Deosque,

plicat: Dies morte sua subripit terras, ideo quo amplius conspici nequeunt, et similiter cælum claudit.
 Male Scal. captum sub.

957. Quæ vocat et condit Phæbum recipit, refertque. Itane Manili, occasus refert Phæbum? quid reliquisti horoscopo, quem ais, ut verum est, referre Phæbum? Aliud agebat Noster, quum hæc caneret. Hæc non probantur nobis.

958. B. continuatque diem. Scal. Tali sub lege notandæ Templorum tibi sunt vires. Dodecatopi, hoc est, octo locorum cum quatuor cardinalibus diagramma in gratiam tiroum subjecit, quod apud eum vide. — B. sub sorte.

963. Utcumque aliena capessunt Regna. Stellæ aliena capessunt regna, et subsidunt hospitæ exterois castris, quando non sunt in suis domibus: ut quando Mars in alio signo, quam Ariete fuerit. Ita de aliis.

965. Hæc mihi. Non exstant illa, quæ tamen constat edidisse.

966. Nunc satis est cæli partes titulosque notasse. Tituli locorum sunt, decimæ domus τὴνδε, undecimæ

ἀγὰς δαίμων, duodecimæ καὶς δαίμων. Ita de aliis. Hoc enim vocat titulum, ut quum ait, vs. 916: «Huic parti Dea nomen erit Romana per ora: Græcia voce sua titulum designat eundem».

967. Effectusque loci. Effectus, ut quum gloriam, et honores in medio cælo ponit; patrimonia et thesauros in imo; mores et institutionem in horoscopo; epulas, convivia, otia in occasu. Nam hæc decreta eorum locorum ipsemet in quo de illis tractat, effectus vocat: ut quum de imo cælo loquitur: «Effectu minor in specie, sed major in usu Fundamenta tenet rerum, sensusque gubernat». Paullo ante: «Hæc loca præcipuas vires, summosque per artem, Fatorum effectus referunt». Quos effectus Manilius, vulgus Astrologorum significationes vocat. — Deosque. Nam quidam eorum, puta quatuor cardines, sunt tutela Deorum, ut horoscopus Mercurii, medium cælum Veeris, imum Saturni, occasus Ditis. Non enim, quum Saturnus præficitur imo cælo, ita intelligendum, quasi inimicum sit, quod

Quoi parti nomen posuit, qui condidit artem,
 Octotopos, per quos stellæ in diversa volantes,
 Quos reddant motus, proprio venit ordine rerum. 970

perperam putavit vir illustris, Phoenix sæculi sui, Picus Mirandula, sed tamquam numen tutelare.

968. *Quoi parti nomen posuit, qui condidit artem, Octotopos.* Vocatur hæc octotopos, ut XII locorum dodecatopos. Mirum vero octotopon tantum dici, quæ omnino dodecatopos sit. Nam octotopon plane designat versiculus: « Græcia voce sua titulum designat eundem ». Atqui et cardines quoque ipsos adjunxit. Est ergo dodecatopos. Sed non caret ratione. Nam cardines per se considerantur, octo topi autem sunt ad quatuor cardines κατά τι, quatenus cardinibus bini tropi adtribuuntur, quorum antecedens est ἀπόκλιμα, sequens ἐπαναφορά. Puta, nonus locus est ἀπόκλιμα decimi, undecimi ἐπαναφορά. Non immerito igitur doctrina quatuor cardinum antecedit doctrinam octo toporum: quod octo topi sint sequela quatuor cardinum, bini nempe singulis adtributi. — *Qui parti.* Vetus scriptura decepit

semper librios in hoc auctore *Qui pro Quoi.* Creberrimum hoc.

969. *Ante Scal. Octo tropos.* Puer emendaverit *Octotopos.* Nam *topos* sunt, quos tractat. At bonus Bonincontr. agnoscit modos. Quis de sæce horum Genethliacorum, quorum maxima pars omnium bonarum literarum et imperita et hostis est, non rideat, si duodecim *domos* quis vocaret duodecim *modos*? Dignus flagro esset, qui ita loqueretur. Sed duodecim *modus* etiam pro duodecim *domus* imperiti librarii scripserant apud Demophilum, qui tamen tractat duodecim modos. Quantum est imperitorum, et barbarorum, qui docere volunt, quod ipsi non intelligunt? — *Octo posteriore brevi,* ut Martialis, IX, 31: « Octo vides patulo pendere numismata rostro ». Ed. — *Scal. adserit volentes.* *Diversa volare* qui Latine scit neque usurpabit, neque prohibet. Contra eleganter dictum stellæ *diversa volentes*, et decernentes. Sed Noster, I, 207: « In convexa volant ». Ed.

EXCURSUS I

AD MANILII ASTRON. LIB. II, vs. 191.

Mittunt in tempora signum. Male Gemblacensis : « nunc jamque in tempora signum ». Nisi sit *nuntiantque*, quod habet Vossian. ut *nuntiant* sit spondeus ; quemadmodum illud, *Ut Nasidieni iuvit te cœna beati*. Sed recta est lectio *mittunt in tempora signum*. Tralatio a prætore, qui Circensibus signum mittendi currus dat, præeunte linea alba a carceribus ad metam. Cassiodorus : « Alba linea non longe ab ostiis in utrumque podium, quasi regula directa perducitur, ut quadrigis progredientibus inde certamen oriretur : ne, dum se præpropere conantur elidere, spectandi voluptatem viderentur populis abrogare ». Ex his verbis Cassiodori intelligis quid sit apud Ovidium, Am. III, II, 19 : « cogit nos linea jungi ». Et apud Martial. VIII, LXXVIII, 8 : « nec linea dives cessat ». (Vid. not. nostr. ed. t. II, p. 366.) Qui enim in suo novitio opere de Circensibus negat Martialis verba huc referenda, fallitur. Nam ea linea non solum committendis quadrigis, sed etiam reliquis omnibus, adhibebatur, quæ ad ludos spectabant : quid ? an Sparsiones erant sine spectaculis ? Ergo neque sine linea. Transenna vero dicitur funis ab uno extremo ad alterum protensus. Atque ita hæc linea vocabatur. Glossæ : *Transenna*, βρόχος ἐν ἀρι-τερπιας τεταμένος. Item, *Transenna*, ὑσπληγὴ, ἀπ᾽ ἀλλὰ γὰρ, μακκαρίου σημεῖον. Ccdrenus : ἐφ' ἄρματος αὐτοῦ ἱσχυμένῳ, καὶ τῆς ὑσπληγῆος μελλούσης αἰρεσθαι. Quod a carceribus ad metas extenderetur, ὑσπληγὴ declarat. Quod ἀπ᾽ ἀλλὰ γὰρ diceretur, docet Cassiodorus in iis, quæ ex eo jam produximus. Ad cuneos enim Theatri

tunc discedendum erat loci capiundi caussa. Propterea Ovid. dixit : *cogit nos linea jungi*. Signum, inquit, datum cogit ad spectaculum adtendere, et in cuneis nos densare. Densabant enim se, ne confusi ac permixti et sibi et aliis spectaculum eriperent. Simile legas περί σχόλου μεμλτωμένου Athenis. Sic τὸ μαππαρίου σημεῖον ostendit statim signum mappa a Prætoze initti. De ea mappa, hæc scribit Cassiod. « Mappa vero, quæ signum dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morem : quum Nero prandium protenderet, et celeritatem, ut adsolet, avidus spectandi populus flagitaret : ille mappam, qua tergendis manibus utebatur, jussit abjici per fenestram, ut libertatem daret certaminis postulati. Hinc tractum est, ut ostensa mappa certa videatur esse promissio ». Omnino ex Ennio cognoscimus signum emittendis equis a Prætoze mitti solitum. Hic igitur Manilius elegantissime dixit, Capricornum mittere signum venientis hiemis, tamquam Prætozem quemdam, qui, quod currus emittebat signo dato, ab eo ἀφίτης dicebatur, ut locus ipse ἀφίτηρία, hoc est, carceres. Ἀφίτης est, qui Romæ editor Circensium, idem qui ludos committit. Ἀφίτης est ludorum curulium, ut Munerarius gladiatorum. Dicitur et κύριος τῆς ἀφίσεως. Cujus enim magistratus erat Circensium editio, ejusdem et signi missio. Ab eo Planetæ, ἀφίται, καὶ κύριοι τῆς ἀφίσεως apud Astrologos ab eadem translatione : item potestatem ἀφίσεως sidera habentia. Ab eadem mente χρόνων ἀφίσει Ptolemæus dixit, ut hic Manilius mittere signum in tempora. Sic et locus ipse, unde movetur Planeta, ἀφίτηρία, et ἀφίτικὸς τόπος, qui in Circo dicuntur carceres. Ac, ut factiones quatuor Circensium erant, ita et factiones quædam sunt stellarum, quæ dicuntur ἀφίσεις ut qui sunt ejusdem factionis ἀφίτες συναφίται qui contrariæ, παραιφίται. Factiones proprie in ludo pilæ dicebantur, et factores. Plautus, in Curculione :

Tum isti, qui ludunt datatim, servi scurrarum in via,
Et datores et factores omnes subdam sub solum.

ut Latini in ludo pilæ Factiones vocabant, ita etiam Græci πρᾶξις. Pollux vocat ἑκατέραν τὴν πρᾶξιν, utramque factionem ludentium, quos factores dixit Plautus. Itaque toto cælo errant, qui ἀρίστεις in stellis conditiones vertunt, non factiones: ut ex Veteribus Firmicus, recentiores vero omnes, quod sciam. Sed longe ineptius ἀρίστην Prorogatorem vertunt: ἀρίστης nullam prorogandi significationem habet.

EXCURSUS II

AD MANILII ASTRON. LIB. II, vs. 468.

Inque vicem præstant visus. Quæ a quatuor punctis cardinalibus æqualiter distant, ea Veteres Antiscia vocabant: et quidem quæ æqualiter a punctis tropicis absunt, æquipollentia dicuntur, item videntia: æqualiter vero a punctis æquinotialibus dimota, juxta posita et audientia. At quidem videntia, sive æquipollentia, æquales dies et noctes habent. Contra juxta posita et audientia æquales ortus et occasus habent. Nam ducta per puncta æquinotialia linea circulum in duo hemicyclia, æstivum et hiemale, vel Septemtrionale et Australe secant: et semicirculum signorum septemtrionalium sese invicem juxta positorum semicirculum Australium audientium facit; quia ab Ariete dies noctem superant, a Libra superantur; ut hoc pulchro commento majores dies minoribus imperare debeant. Quæ igitur æqualiter a linea per centrum et puncta æquinotialia ducta distant, ea et æqualia sunt inter se; utpote æqualiter a diametro distantia; et æquales ortus atque occasus habent: ut in hac inclyta urbe Lugdunensi Batavorum, Aries

et Pisces oriuntur hor. 0, 51' 12"; Taurus, Aquarius hor. 1, 7' 36"; Gemini, Capricornus hor. 1, 45' 56"; Cancer, Sagittarius hor. 2, 31' 40"; Leo, Scorpio hor. 2, 51' 36"; Virgo, Libra hor. 2, 52' 0". Sed juxta posita tantum et audientia Antiscia vocat Firmicus in Institutione: « Antiscia sunt nobis Græcorum magisterio tradita: Nolo enim aliquis suspicetur, quod non sit apud Græcos iste tractatus. Nam si Ptolemæus nullam aliam rationem sequitur, nisi Antisciorum, et Antiochus, quum dicit, quod Libra Arietem propter terram, quæ media est, non videat, quasi per speculum quidem Antisciorum rationem tangit ». His verbis non innuit quidem Antisciorum nomen apud Ptolemæum exstare, sed juxta posita et audientia Ptolemæi nihil aliud esse, quam Antiscia: et immerito reprehenditur ab illustri viro Pico Mirandula, quasi voluerit nobis persuadere Antisciorum nomen apud Ptolemæum non exstare. At in hoc nullam culpam in se admisit Firmicus: nam diserte non expressum nomen Antisciorum esse dicit, sed per speculum eorum rationem tangi. Quod autem Antiscia Antiochi eadem cum Antisciis Ptolemæi facit, errat; non autem quod Libram et Arietem Antiscia facit. Hæc enim vetustiorum, non Ptolemæi sunt Antiscia. Nam non a punctis cardinalibus, sed ab integris Dodecatemoriis cardinalibus æqualiter distantia Antiscia vocabant. Demophilus: ὑπακούει ζώδιον ζώδιῳ Ζυγὸς Κριῶ, ὅτι ὁ μὲν Κριὸς ἀϋζει τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ Ζυγὸς μενοῖ Ἰχθύς Ταύρου, ὅτι ὁ μὲν Ταῦρος πλατύνων ἰσὶν ἀναφορὰν, εἰ δὲ Ἰχθύς μείνων· ὁμοίως Ἰδρυχός τοῖς Διδύμοις, Αἰγόκερως τῷ Καρκίνῳ, Τεζέτης Λέοντι, Σκορπίος Παρθένῳ. Plane sunt quæ Antiochus, non quæ Ptolemæus designabat: neque alia sunt Manilii Audientia et Videntia. Eadem etiam sunt Paulli Alexandrini, quum ait: ὁ Ταῦρος προσάσσει τοῖς Ἰχθύσιν ὑπακούουσι δ' Ἰχθύς αὐτοῦ. Sed ridiculum Virginem et Scorpionem, Leonem et Sagittarium, Geminos et Aquarium, Taurum et Pisces ὁμοζώνως capi, Libram autem, et Arietem ἐκ διαμέτρου, ut jam ex Antiocho apud Firmicum notavimus. At videntia et æquipollentia a Dodecatemoriis quoque Cardinalibus in-

tēgriς τῶν τροπῶν, non ab ipsis punctis Tropicis putabant, ita ut ὁμοζῶνα signorum paria quinque, interjectis singularibus Cancro et Capricorno, acciperent. ὁμοζῶνα vocant, quæ æqualiter ab æquinocitiis aut solstitiis distant. Ἀζιόνους θεοὺς ab eadem mente dixerunt, quorum nulla certa est sedes in cælo. Servius in illud Virg. Æn. XII, 118:

In medioque focos, et Dis communibus aras.

Post alia: *Dii communes sunt, qui ἄζωναι dicuntur*, id est, *qui cæli certas Zonas non habent*. Sic Antiscia Manilii. Nam Signa Cardinalia in illis sunt ἄζωνα. Putabant enim Solstitium et brumam non in puncto λόγῳ θεωρητῶ inter finem et initium Cancri fieri, sed in toto Dodecatemorio. Geminus: Καρκίνον μὲν ἐξετίθεντο μηδεμίαν εἶχειν συζυγίαν πρὸς ἄλλο ζῳδιόν, ἀλλὰ καὶ ἀνατῶλιν βερεσιότατον, etc. Aliquanto post: τὴν δὲ τοιαύτην ἐκθεσιν παντελῶς διαμαρτυρήμενην εἶναι συμβέβηκεν· οὕτε γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ Καρκίνῳ τροπαὶ γίνονται, ἀλλ' ἐστὶν ἐν τι σημείῳ λόγῳ θεωρητῶν, ἐφ' οὗ γινόμενος ὁ ἥλιος τὴν τροπὴν ποιεῖται. An satis constat in toto Dodecatemorio solstitium committi illis Veteribus et quidem nimis ἀρχαίως persuasum fuisse? Quod quum ante annos xv cuidam Mathematico probare vellem, non aliter exceptus sum ab eo, quam si testudines volare dixissem. Itaque minimo minus probis persequutus est me. Ea sunt ingenia horum, quorum Mathematicè nihil est, quam omnis civilitatis et cultiorum studiorum abdicatio. Vetustissima vero est hæc opinio, et ut puto, auctore Eudoxo, qui solstitium et brumam non in principio Cancri et Capricorni, sed in mediis signis fieri putabat. De Tropico æstivo loquens, δεύτερός ἐστι κύκλος, ἐν ᾧ θιβεῖναι τροπαὶ γίνονται· ἐστὶ δ' ἐν τούτῳ τὰ μέσα τοῦ Καρκίνου. De Tropico hiberno: τέταρτος δ' ἐν ᾧ χειμερῖναι τροπαὶ γίνονται· ἐστὶ δ' ἐν τούτῳ τὰ μέσα τοῦ Αἰγίου. Similiter æquinocitia non in principiis Arietis et Libræ, sed mediis signis fieri: τρίτος δ' ἐστὶ κύκλος, ἐν ᾧ αἱ ἰσημερίαι γίνονται· ἐστὶ δ' ἐν τούτῳ τὰ τοῦ Κριοῦ μέσα καὶ τὰ τῶν Κηλῶν. Certe tam apertis argumentis caussæ non erat, cur Mathematicus ille nobis tam iniquus esset. Sed pace nationis

Mathematicorum hæc ita esse nos adfirmamus. Neque profecto nobis tam infensi esse debent, si aliquando ex antiquis monumentis ea depromimus, quæ ipsi in suis Theoriis aut elementis Sphæricis non viderunt. In Centricis igitur Dodecatemoriis longissimas epochas Solis adsignabant, et nullum signum altius et propius ad Aquilonem surgere putabant. Unde Lucanus dixit *circulus alti solstitii*: quod Mathematici isti non intelligunt: de quo alibi. Diagrammata Antisciorum Ptolemæi et Veterum posuimus: quæ Mathematici ignorabant: immo propter quam doctrinam cerrito Mathematico pæne vapulavi. SCAL.

EXCURSUS III

AD MANILII ASTRON. LIB. II, vs. 509.

..... in Augusti felix qui fulserit ortum.

Suetonius: « In secessu Apolloniæ Theagenis Mathematici pergulam comite Agrippa adscenderat: quum Agrippæ, qui prior consuluerat, magna et pæne incredibilia prædicarentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere, perseverabat, metu, ac pudore, ne minor inveniretur: qua tamen post multas adhortationes, vix et cunctanter edita, exsiluit Theagenes, adoravitque eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut thema suum vulgaverit, nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit ». Germanicus Cæsar in ἀναδότοις, de Capricorno:

Hic, Auguste, tuum genitali corpore numen
Adiuvitas inter gentes patriamque paventem
In cælum tulit, et maternis intulit astris.

Omnino Augustus Capricornum horoscopantem habuit. Rursus Sueton. cap. 5: «Natus est Augustus, M. Tullio Cicerone et Antonio coss. ix Kal. Oct. paullo ante Solis exortum». Si Augustus natus est oriente Sole, aut circiter, et quidem horoscopante Capricorno: ergo Sol erat in Capricorno: et proinde September Romani anni prisci incidebat in Decembrem Julianum, quem fingimus semper fuisse, in quo Sol obtinebat Capricornum a xxv Decembris Juliani. Atqui plus quam sexaginta annis ante Consulatum Ciceronis September Romanus conveniebat ex parte in Julium, sive Quintilem Julianum. Quid quod anno reformationis Fastorum adhuc pars Septembris Romani deprehendebatur in Quintili Juliano? Sed pauculis annis ante Consulatum Ciceronis, teste ipso Cicerone in Frumentaria, fruges demessæ in Sicilia jacebant in area Kalendis Sextilibus, Verre Prætorē obtinente Siciliam. At messis in Sicilia fit in fine Geminorum, hoc est, in Junio Juliano. Ergo Sextilis antiquus conveniebat in Junium Julianum: et proinde September antiquus in Julium nostrum. Si igitur Augustus natus est Oriente Sole, ut vult Suetonius: ergo natus horoscopante Cancro. Falsum igitur horoscopante Capricorno editum. Si Capricorno horoscopante editus, ut vult Germanicus, qui Aratea sua Augusto dicavit: ergo falsum dixerit Suetonius, natum oriente Sole. Aut Suetonius hallucinatus est, aut Theagenes, et post eum Augustus et Germanicus. An vero simile est, Suetonium tam accuratum scriptorem, qui etiam omnia minima persequitur, tempus natalitium Augusti ignorasse? Non possumus defendere tantam ἀντιλογίαν, nisi dicamus Theagenem perperam thema designasse, aut potius Augustum perperam indicasse. Quomodo Agrippa et Augustus potuerunt tempus geniturarum suarum edere in tanta confusione anni Romani, qui quoties intercalatum sit a natalibus suis, ad cædem Cæsaris, omnino nesciebant: ne ipsos quidem Pontifices puto, qui non ex præscripto, sed ad libidinem intercalabant, potuisse adseverare in xx annis quo-

ties et quando intercalatum fuisset. Sed profecto ex iis, quæ perperam retulit Augustus Theageni, ipsum Theagenem ex conjectura, et tempore æstimato sub Capricorno Augustum editum pronuntiasse. Nam sub Capricorno editos, rerum potituros pronuntiat Firmicus: « Prima pars Capricorni, inquit, si in Horoscopo fuerit inventa, Regem faciet ac Principem, et cui maxima deferantur insignia potestatis ». Si hæc tam vera sunt, quam verisimilia, satis fuerint ad culpam a Suetonio in Theagenem derivandam. Sin aliter, parum cavisse videtur Suetonius. Hæc disputatio candidis viris ingrata non erit. Nam de Stellionibus non laboramus. SCAL.

EXCURSUS IV

AD MANILII ASTRON. LIB. II, vs. 695.

Dodecatemoria in titulo signantia causas.

In titulo, in nomine. Ut infra: *Queritur inverso titulus*, id est, nomen. Ecce alius consensus signorum ex Myriogenesi Ægyptiorum ac eorum monomœriis petitus. Recte vero post amicitias hæc connectit. Nam et hæc quoque ad amicitias, concordiam, odia, et discordiam pertinent, ut infra testatur ad versus 707 et 708:

Idcirco quamquam signis nascuntur eisdem,
Diversos referunt mores, inimicaque vota.

Signum habet partes xxx. Unaquæque in duodecim ducitur. Ita unumquodque Dodecatemorion Zodiaci habet duodena Dodecatemoria technica; et proinde duo gradus cum semisse Dodecatemorii Zodiaci respondent uni Dodecatemorio tecnico. Dodecatemorion duplex est: aut enim ipsorum

Signorum, aut planetarum. De signorum igitur prius; postea de planetarum Dodecatemoniis. Quaecumque signi pars proposita fuerit, eam in tot duodecimas ducito: deinde tricenae singulis secundum ordinem suum tribue: triginta nempe signo proposito, triginta sequenti, et sic deinceps, donec totum numerum partium consumpseris. In quo numerus te reliquerit, is erit locus Dodecatemonii. Esto proposita XIII pars, Geminorum puta, vel quia Horoscopus est in ea, vel quia centrum, vel propter aliam causam. Volo scire ubi sit Dodecatemonium Geminorum signi propositi. Duc illas XIII partes duodecies. Prodeunt CLVI. Ex quibus da XXX Geminis signo proposito: XXX Cancro, XXX Leoni, XXX Virgini, XXX Libræ. Supersunt VI. Ergo Geminorum Dodecatemonion est in VI parte Scorpii. Idem efficies, si XIII partes in duo et semis distribueris. Habebis enim quinque Dodecatemonia, et quintam partem unius, id est, quintam de triginta, nempe VI, ut antea. Priorem methodum Dorotheus Sidonius vetus poeta in suo carmine tradiderat: posteriorem docet Ptolemæus in Institutione, id est, libro primo Tetrabibli. Omnem vero Dodecatemoniorum doctrinam Ptolemæus, ut vanam ac fallacem exagitat: et in genere omnia de Monomœriis ab Ægyptiis conficta ἀνατιλόγητα καὶ περιττῶς ὑπὸ τῶν πολλῶν φλυαρούμενα καὶ μὴ πιθανόν ἔχοντα λόγον dicit. Multum enim ejuscemodi commentis delusit ac luxuriata est veterum Ægyptiorum περιεργία: adeo ut Paullus Alexandrinus τρισκαίδεκατημόριον excogitaverit, et omnem de duodecimis doctrinam falsam, et inconstantem esse convicerit: quem consulas licet. Arabes, qui nihil eorum, quæ Veteres in otio ἰπολυπραγμόνησαν, relinquunt, hanc doctrinam retinuerunt: vocant *Dorogen*. SCAL.

M. MANILII ASTRONOMICON LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM LIBRI TERTII.

Postquam de variis ac vulgaribus aliorum poetarum argumentis pauca præfatus est Manilius, (v. 31); materiem nulli priorum, ut ait, cantatam adgreditur; alteram nempe duodecim Athlorum rationem (in qua sors Fortunæ dux est cæterorum), mensura verborum metitur, carminumque vinculo constringit eleganter, (ad v. 159). Cunctis Athlorum sortibus breviter explicatis ex ordine, docet modum inveniendi Fortunæ locum per astra, quo cognito facile est cætera dignoscere. Neque enim ita immota stant duodecim Athla, sicut duodecim Stationes cæli sunt immobiles: sed varie moventur pro diverso Solis a Luna, aut Lunæ vicissim a Sole motu ac recessu. Quod quidem præcipue observandum est in genituris diurnis aut nocturnis, (ad v. 202). Rem longe difficiliorem adgreditur; docet enim varias signorum adscensiones ac descensiones, seu ortus et occasus per quamcumque terrarum regionem, pro vario Sphæræ situ ac habitu. Inprimis statuit duplicem temporis mensuram, horarum et stadiorum. Prius autem refutat veterem ac vulgarem opinionem de binis horis in ortum aut occasum cujusque signi, quam doceat modum inveniendi per quot horas ac stadia surgant aut cadant singula signa, (ad v. 246). Quibus explicatis demonstrat rationem, qua menses hiberni per horas crescant, æstivi vero decrescant. Docet et quomodo Solis annuos cursus signa quæque suos ducant: quomodo menstruos Lunæ motus quisque suos mensis adserat: et quomodo primam diem quodque suam, primamque horam diei quodque suam signum horoscopans vindicet, atque primum Solarem annum ejus esse signi, in quo Sol lucet: primum mensem ejus esse signi, in quo Luna lucet:

primum diem primamque diei horam ejus esse signi, quod horoscopans erit, dum quis nascitur, (ad v. 560). His autem absolutis aliam tradit rationem de annis vitæ, quos et signa quæque, et stationes quæque cæli dant, (ad v. 581). Quorum annorum per signa et stationes censum agit, quem exemplo Lunæ lucentis in prima statione, qui est ortus, confirmat inductionem præclaram agendo, (ad v. 617). Notat denique quot annos vitæ dent præcipue quatuor tropica signa; variasque refert opiniones de gradu, in quo cujusque signi tropici versura contingat, (ad finem).

In nova surgentem, majoraque viribus ausum,
Nec per inaccessos metuentem vadere saltus
Ducite Pierides : vestros extendere fines
Conor, et irriguos in carmina ducere cantus.
Non ego in excidium cæli nascentia bella,
Fulminis et flammæ, partusque in matre sepultos,

1. Hic liber tamquam reliquum de ratiuncula alterum membrum institutionis absolvit. Nam duodecimæ domus reliquias in principio absolvit, post quam operam ad ephodum horoscopi invenienti se confert. Ordo enim postulat ut post rationem duodecim domorum explicatam, ejus investigandi modum doceat.

3. *Vestros extendere fines Conor et irriguos.* Metaphora a fontibus et rivis, quos speciem et incili per arva deducunt. *Irriguos* semper illos veteres scripsisse sciunt antiquorum codicum periti. *Irriguos cantus* dixit, ut Corn. Severus *Carmines irriguos*. Quid verius potest dici? Scribimus hæc doctis et veris criticis, quos statim veritatis lumen adflabit.

4. *Irriguos.* Ita scribebant, ut sciunt et mediocriter docti. Glossarium: *Endoribuum*, ἑνδορίβιον, κα-

τάριβιον. Læge *Endoriguum*, ἑνδορίβιον, κατὰ τὰ ἑνδορίβια. — Olim editum *indignos, indictos*. — *Ducere cantus* displicet B. qui reponit in *gramina ducere fontes*. Fontes quidem non male, ut opinor: sed Manilius jam II, 9: «laticesque in carmina duxit» simili sane locutione. Ed.

6. *Fulminis et flammæ partusque.* *Fulminis flammæ partusque*, unum per duo. Familiarissimum schema Manilio, hoc est, *partus sepultos in matre Semele fulminis flammis, vel Gigantes partus Terræ in Tertia matre sepultos*. Sed melius de Semele intellexero. — B. *Fulminis et flammæ partus in matre sepultos*, sed non sine causa contendit, hæc de Baccho non posse recte intelligi, et de Gigantibus accipienda esse. Non enim *sepultus* est Bacchus, sed *percutiente matre servatus*. Post hunc vers. B. alium dedit. Vid. not. 37 infra. Ed.

Hectora venalem cineri, Priamumque ferentem,
 Colchida nec referam vendentem regna parentis,
 Et lacerum fratrem stupro, segetesque virorum,
 Taurorumque truces flammās, vigilemque draconem,
 Et reduces annos, auroque incendia facta,
 Et male conceptos partus, pejusque necatos.
 Non annosa canam Messanae bella nocentis,
 Septenosque duces, ereptaque fulmine flammis
 Mœnia Thebarum, et victam, quæ vicerat, urbem:
 Germanosque patris referam, matrisque nepotes,
 Natorumque epulas, conversaque sidera retro,
 Ereptumque diem: nec Persica bella profundo
 Indicta, et magna pontum sub classe latentem,
 Immissumque frētum terris, iter æquoris undis:
 Non reges magnos: spatio majore canenda,
 Quam si tacta loquar; Romanæ gentis origo,

7. *Priamumque ferentem.* Priamum ex Achillis tentorio cadaver Hectoris referentem.

13. *Non annosa canam.* Post XIX annum belli Messeniaci excisa fuit a Spartanis Messana Peloponnesi. Propterea annosum bellum vocat. Bonincontr. male de Messanensibus Siciliæ hoc intelligit. Ed.

15. *Ereptaque fulmine flammis Mœnia Thebarum.* Fulminato Capaneo vindicata est Thebanorum urbs a flammis, quas ille minabatur Thebis. Inepta est scriptura Gemblacensis, et textus Bonincontrii, *ereptaque flumina flammis*, quæ quidem Bonincontrius interpretatur de Lerna palude ab Hercule flammis excisecatæ. — *Et victam, quæ vicerat, urbem.* Cadmensem victoriam respicit; ideo B. reponit *victam quia vicerat*. Ed. — Propertius de eadem

re: « et semper prælia clade pari ».

20. *Immissumque frētum terris, iter æquoris undis.* Pomponius Mela, II, 2: « Athos mons... perfossus transjugatusque est, factus freto navigabili pervius ». Plinius adposite, Epist. VIII, 4: « Dices immissa terris ova flumina, novos pootes fluminibus injectos, etc. ». Ed. — *Iter æquoris undis*, i. e. Hellespontum quem Xerxes poote junxit. Ed.

22. *Quam si tacta loquar.* Tacta vocat res proteritas, historias ab omnibus decantatas, quales jam recensuit. Horatius vocat publicam materiam. Origo, inquit, Romanæ gentis majore otio, quam res vulgaræ, canenda, a me in aliud tempus differtur. — Bonam lectionem hic ex Voss. Bentleius restituit: « Non regis magni spatio majore canenda, Quam siot tacta loquar ».

Totque duces orbis, tot bella atque otia, et omnis
 In populi unius leges ut cesserit orbis,
 Differtur : facile est ventis dare vela secundis, 35
 Fecundumque solum varias agitare per artes,
 Auroque atque ebori decus addere, quum rudis ipsa
 Materies niteat : speciosis condere rebus
 Carmina, vulgatum est opus, et componere simplex.

At mihi per numeros, ignotaque nomina rerum, 30
 Temporaque et varios casus, momentaque mundi,
 Quorum quæque vices, partesque in partibus ipsis,
 Luctandum est : quæ nosse nimis : quid? dicere, quantum est?
 Carmine quid proprio? pedibus quid jungere certis?

Huc ades, o quicumque meis advertere cœptis 35
 Aurem oculosque potes, veras et percipe voces!
 Non ad juratos reges, Trojaque cadentes,
 Intendas animum, nec dulcia carmina quæras :
 Ornari res ipsa negat, contenta doceri.
 Et si qua externa referentur nomina lingua, 40
 Hoc operis, non vatis erit : non omnia flecti
 Possunt, et propria melius sub voce notantur.

Nunc age subtili rem summam perspicere cura,
 Quæ tibi præcipuos usus monstrata ministrat,

De Alexandro Magno accipe. Sic Despréaux : « Croit que l'on fait des vers comme l'on prend des villes ». En.

30. *Ignotaque nomina rerum*. Multa in hac arte Latinis vocabulis vix designari possunt.

33. *Quæ nosse nimis*. Ex Gembl. totus locus ita distinguendus, et fere sequens est B. « quæ nosse nimis : quid? dicere, quantum est? Ordine quid proprio? pedibus quid jungere certis? » Multum variant a vulgatis, et quidem longe elegantius.

37. *Trojamque cadentem*. Gembl. *Trojaque cadentes*. Hunc versum B. post sextum reponit, et sic mutat : « Non conjuratos reges, Trojaque cadente » : sed solus Voss. adserit.

40. *Et si qua externa*. Excusat novitatem verborum. Sic Lucretius de patrii sermonis egestate conqueritur.

41. *Non omnia flecti*. Non omnia peregrina verba flexum Romani idiomatis admittunt. — *Monstrata ministrat Et dat*. Sic Gembl. B. autem ministrat, et seq. versu det.

Et certas dat in arte vias ad fata videnda,
 Si bene constiterit vigilanti condita sensu.
 Principium rerum et custos natura latentum,
 Quum tantas strueret moles per mœnia mundi,
 Et circumfusus orbem concluderet astris
 Undique pendentem in medium, diversaque membra
 Ordinibus certis sociaret corpus in unum,
 Aeraque et terras, flammamque, undamque natantem
 Mutua in alternum præbere alimenta juberet,
 Ut tot pugnantes regeret concordia caussas,
 Staretque alterno religatus fœdere mundus;
 Exceptum a summa ne quid ratione maneret,
 Et quod erat mundi, mundo regeretur ab ipso:
 Fata quoque et vitas hominum suspendit ab astris,
 Quæ summas operum partes, quæ lucis honorem,
 Quæ famam adsererent, quæ numquam fessa volarent:
 Quæ quasi per mediam mundi præcordia partem

53. *Mutua in alterutrum.* In alterutrum vitiosum videtur. Nam de duobus tantum dicitur. At hic de quatuor elementis. Gemblacensis, in alternum, id est, in vias, ut in vanum. — *Mutua in alternum.* De conjunctionibus elementorum.

55. *Staretque alterno.* Mendum hic videtur esse: nam alternum jam habuimus altero abluino versu. Non male legatur *alterno religatus fœdere mundus*, et sic quoque habent Pingr. et B. Ed.

59. *Quæ summas operum partes.* Opera Græci vocant *πραξις*. Unde *ζώδια δ'πραξια, μυστήρια* veteribus Astrologis. Ea Manilius vocat Athla: quod nomen apud aliam artis magistrum non invenies. Nam ejus neque Ptolemaeus, neque alii, Firmicus, Arabes, recentiores me-

minerunt. Sed ne doctis quidem suboluit de istis Athlis Manilianis. Nam *πραξις* Græcis tantum, Latinis recentioribus Magisteriorum nomine nota sunt: quod ab Arabibus acceperunt, Athla Manilius vocat, quæ aliter *ἐμπροσθεν*. Latinis studia, artes. Vulgo professiones in idiotismo dicimus. Sallustius pluribus circumscripsit: « Quæ homines arant, navigant, ædificant ». Horum Athlorum peculiare thema editurus est nunc Manilius; cujus Horoscopus est Sors Fortunæ: de qua suo loco. Res hactenus etiam doctissimis ignota.

61. *Quæ quasi per mediam mundi præcordia partem.* Præcordia mundi Zodiacum vocat: ut in lib. I, vs. 16 seq. « impensius ipsa Scire juvat magni penitus præcordia mundi ».

Disposita obtineant, Phœbum, Lunamque, vagasque
Evinçant stellas, nec non vincantur et ipsa.

His regimen natura dedit, propriasque sacravit
Unicuique vices, sanxitque per omnia, summam 63
Undique uti fati ratio traheretur in unam.
Nam quodcumque genus rerum, quodcumque laborum,
Quæque opera atque artes, quicumque per omnia casus
Humana in vita poterant contingere sorte,
Complexa est: tot et in partes, quot et astra notarat, 70
Res posuit, certasque vices: sua nomina cuique
Adtribuit, totumque hominis per sidera censum

63. *Evinçant stellas.* Quia nempe eveniat et stellas signis, et vicissim signa stellis inferiora esse.

64. *His regimen natura dedit.* Gemblacensis, *His regimen.* Ita etiam Bonincontris, et sequitur Bentl.

65. *Sanxitque per omnia.* Ita hæc legenda sunt: «sanxitque per omnia, summam Undique uti fati ratio traheretur in unam». Nam Gemblacensis etiam habebat *undique uti fuit*. In unam summam, id est, in aliquam duodecim celestium domum. Quod sequentia declarant: omnium operarum rationem in unam summam duodecim locorum conjecit.

67: *Nam quodcumque genus rerum.* Non erat alius interpret querendus. Ipse his tribus versiculis rem summam complexus est. Docet enim, quid sit Athlon, et quid ejus appellatione contineatur, ut melius doceri non poterit.

69. *Olim Humana in vita poterant contingere sortem.* Gemblac. *sorte.* Humana sorte, i. e. humanitus.

70. *Complexa est in tot partes.* Gemblacensis: «Complexa est tot

et in partes, quot et astra vocant». Sed legendum: «Complexa est: tot et in partes, quot et astra notarat». Nam vocandi verbum nullum locum hic habere potest.

71. *Res posuit.* Totus locus contaminatus est. Ita legi B. «Nam quodcumque genus rerum, quodcumque laborum, Quæque opera atque artes, quicumque per omnia casus Humanæ in vitæ poterant contingere sorte, Complexa est: tot et in partes, quot et astra locarat, Disposuit; certasque vices, etc. — *Sua nomina cuique.* Lege *nomina*, quæ in Sphæra mundi vocat pondera: «signorum pondera vires». Nam ridiculum esset nominare ea, quibus jam nomina sunt. Ni cui tamen videtur retinendum *nomina*, poterit similitudine loci, qui sequitur: «nomenque genusque». Quamquam alia ratio est. — Hanc emendationem non probat B. et reponit *Munia*. Sic infra, 161, idem adfert *Muniaque in numerum*, ubi omnes libri habent *nomina*. Et IV, 307: «Mentiturque suas vires et munia celat» eadem mutatione. Ed.

Ordine sub certo duxit, pars semper ut eidem
 Confinis parti vicinis staret in arvis.
 Horum operum sortes ad singula signa locavit,
 Non ut in æterna cæli statione manerent,
 Et cunctos hominum pariter traherentur in ortus
 Ex iisdem repetita locis; sed tempore sedes
 Nascentum acciperent proprias, signisque migrarent,
 Atque aliis alio sors quæque accederet astro,
 Ut caperet genitura novam per sidera formam,

73. *Pars semper ut idem.* Scribe:
 "pars semper ut eidem Confinis
 parti vicinis staret in arvis", au-
 ctore Gemblacensi. Elegans meta-
 phora ab agris vicinalibus. Hic sen-
 sus est: Ut pars eidem parti confinis
 hæreret, ut ager confini suo agro
 vicinus est.

75. *Horum operum partes.* Horum
operum sortes, Gemblac. — *Horum*
operum sortes ad singula signa loca-
vit. Divisio genethliologie. In homi-
 nis genitura duo præcipua conside-
 rantur: corporalia et externa. Quum
 dico corporalia, etiam intellectua-
 lia complector. Et, ut melius men-
 tem Manilii aperiam, duo themata
 hominis præcipua instituit: alterum
 genituræ, alterum actionum. In
 genitura naturalia, hoc est, cor-
 pora et animæ continentur: in
 actionibus quæ extra nos sunt. In
 genitura primus locus datur Horo-
 scopo: in actionibus Sorti Fortunæ,
 qui est veluti actionum quidam
 Horoscopus. Hæc ita clara sunt, ut
 aliis demonstrationibus munienda
 non sint: in qua tamen re admo-
 dum pueriliter lapsus est Phœnix,
 delicia Musarum, atque alumnus
 Philosophiæ Picus Mirandula. Is
 putat ea, quæ Manilius mox expo-

siturus est de themate actionum, ad
 thema genituræ referenda esse: ne-
 que aliud præter thema γένεσις
 proponi a Manilio. Atqui longe dif-
 ferunt ista, ut dixi, tam meher-
 cule, quam Horoscopus et Sors
 Fortunæ. Nam Boulioucentrio sem-
 per ignoscimus si ei nihil horum
 suboluerit, quum ante nos nullus
 Mathematicus, ne gloriosuli qui-
 dem inter illos, quid essent Athla,
 sciverint; quod dicimus inviti: non
 quod tanti res sit: sed propter
 contemptores bonarum literarum,
 qui eas Grammaticam vocant.

76. *Non ut in æterna cæli.* Non
 semper Sors Fortunæ omnium ge-
 niturarum eidem parti hæret. Non
 semper a simili parte deducitur.
 Quia enim a Sole interdiu, a Luna
 noctu deducitur: illa autem duo
 sidera non semper in omni gen-
 itura eundem locum obtinent, ita
 neque Sors Fortunæ in omni gen-
 itura eundem locum obtinebit.

80. *Atque aliis alio.* Atque aliis
 nascentibus ab alio signo Sors For-
 tunæ deduceretur, aliis ab alio. Sed
 Gemblacensis habet *alius*. Puto esse
 vestigium emendationis nostræ prio-
 ris, *alias*, quam sequutus videtur B.
Atque alias alii. Eu.

Nec tamen incerto confunderet omnia motu:
 Sed quum pars operum, quæ prima condita parte est,
 Accepit propriam nascentis tempore sedem,
 Cætera succedunt, signisque sequentibus hærent. 85
 Ordo ducem sequitur, donec venit orbis in orbem.

Has autem facies rerum per signa locatas,
 In quibus omnis erit fortunæ condita summa,
 (Ut fit) quum stellæ septem læduntve juvantve,

82. *Nec tamen incerto*, Ita tamen ne confunderet omnia: tum ordinem servavit, ita tamen ne confusionem admitteret. Quot enim geniturarum Horoscopi, tot Sortes Fortunæ, Nova Sorte Fortunæ et novæ quoque actiones exoriuntur. Sortem enim Fortunæ tamquam ducem sequuntur. Nam, ut diximus, in genitura interiora, in Athlis autem exteriora considerantur. Atque horum utique Horoscopus dominus est, illorum Sors Fortunæ. Aliiter Hermes ἐν κρητῇ. Nam Horoscopo corporalia, externa autem Sorti Fortunæ; intellectualia Lunæ, actiones astris medium cælum obtinentibus subijcit. Ut quum hæc sint quatuor in nascente consideranda, tot etiam nova themata institienda sint: primum corporaliū, alterum externorum, tertium intellectualium, quartum actionum.

83. *Quæ prima condita parte est*. B. *sorte est*. Hoc enim Nostro frequens; infra, 96: «Fortunæ sors prima data est», et 138: «Præcipua undecima pars est in sorte locata». Ed.

87. *Facies*. Alii dant, *series rerum*.

88. *In quibus omnis erit natura et condita summa*. Repone ex Gembl. «In quibus omnis erit Fortunæ condita summa».

89. *Ut quum jam stellæ*. Locus deploratissimus. Gembl. *ut sit quum stellæ*. Præit viam toti loco restituendo, qui pessime acceptus erat: «Has autem facies rerum per signa locatas; In quibus omnis erit Fortunæ condita summa, (Ut fit) quum, etc. quum sic Scal. explicat: Quum has facies rerum per signa locatas, id est, duodecimam domum Sortis Fortunæ septem stellæ, ut fit, lædunt aut juvant, aut varia potentia cardinum mundi movent, prout, inquam, læduntur aut juvantur a stellarum suffragiis, aut factionibus, perinde erit felix aut triste satum: perinde quoque erit aliter atque aliter tale negotium. Obscurissimus erat locus, et quem olim non capiebamus bonorum codicum ope destituti. B. dat *Utrumque aut stellæ*, ex cod. Vossiano, et sic habet Pingr. Ed. — *Quum stellæ septem læduntve juvantve*. Non omnibus obviū, quid velit Manilius. Constituto themate Sortis Fortunæ, perinde septem stellarum Sortes ducebantur, ut Sors Fortunæ in genitura. Sors Saturni dicebatur ultio, Jovis pugna, Martis audacia, Solis bonus genius, Veneris amor, Mercurii necessitas, Lunæ bona fortuna. De quibus omnibus egerat in libro suo illi rei dicato Trismes-

Cardinibusve movet divina potentia mundi;
Sic felix, aut triste venit per singula fatum,
Talis et illius sors est speranda negoti.

Hæc mihi solenni sunt ordine cuncta canenda,
Et titulis signanda suis rerumque figuris:
Ut pateat positura operum, nomenque, genusque. ⁹⁵

Fortunæ sors prima data est: hoc illa per artem
Censetur titulo, quia proxima continet in se
Fundamenta domus, domuique hærentia cuncta:
Qui modus in servis, qui sit concessus in arvis,
Quaque datum magnas operum componere moles;
Ut vaga fulgentis concordant sidera cæli.

Post hanc Militiæ locus, qua quidquid in armis,
Quodque peregrinas inter versantibus urbes

gustus, cui libro nomen fecerat πανάστος. Prout igitur bonum locum maleficæ stellæ sors, aut malum benevolæ contigerit, ita erit fatum felix, aut triste, ita erit sors illius negotii speranda. Quomodo autem Sortes septem errantium ducendæ sint, docerem nisi supervacuum existimarem.

90. *Divina potentia mundi.* Videtur Mauilius scripsisse *divisa potentia*, B. reponit *mundum pro mundi*. Vid. infra v. 141. Ed.

91. *Sic felix, aut triste.* Vel, *Si felix.* Utrumque bene. Malim tamen, *Si felix.*

92. B. *Talis et ullius.*

95. *Ut pateat positura operum.* Positura, thema ad verbum.

96. *Fortunæ Sors prima data est.* In Gemblacensi hic adpositus erat in margine titulus: *Fortunæ locus.* Tenet autem Sors Fortunæ vicem Horoscopi in positura operum.

98. *Fundamenta domus.* Ope-

Ptolem. Paullus Alexandr. — *Domuique hærentia cuncta.* Male, meo iudicio, codex Gemblacensis: «dominoque hærentia cuncta». Monui, quod qui pruritu correctionum tentantur, possent hanc lectionem admittere, et invita Minerva interpretari.

99. *Qui sit consensus in arvis.* Legebamus olim *contentus*, non male. Bene enim nobis suspectus fuit locus de viño. Sed melius Gemblac. *qui sit concessus.* Eandem lectionem habet alter manuscriptus. — *Qui sit concessus in arvis.* Ad verbum τὰ ἄγρια. Paull. Alex.

102. B. *Posthinc*, ut Virg. *Æn.* VIII, 546: «Posthinc ad naves graditur». En.

103. *Quaque peregrinas.* Gemblacensis: *Quaque peregrinas.* Neutrum bene: optime olim emendavimus: «Quodque peregrinas inter, etc.» B. dat *quodve*. Hæc secunda sedes est militiæ et peregrinationis.

Accidere adsuevit, titulo comprehenditur uno.

Tertia ad urbanos statio est numeranda labores. 105

Hoc quoque militiæ genus est civilibus actis

Compositum, fideique tenet parentia vincla :

Format amicitias, et sæpe cadentia frustra

Officia; et, cultus contingant præmia quanta,

Edocet, adpositis quum mundus consonat astris. 106

Judiciorum opus in quarto natura locavit,

Fortunæque fori, fundentem verba patronum,

Pendentemque reum lingua, rostrisque loquentem

104. *Titulo comprehenditur uno.*

Due res uno titulo, militia et omnis peregrinatio. Vide quam stolide facerem, si alterum membrum de militia acciperem. Quam ineptum genus loquendi, Militia accipere adsuevit versantibus inter urbes. Omnem stultitiam vinceret, militiam versari inter urbes. Tantum abest, ut potius militiam urbansm sequenti loco ponat. Vides absurditatem. Quidquid igitur obvenit nobis tam militiæ, quam inter peregrinas urbes versantibus, hoc omne comprehenditur uno hoc loco : quæ est secunda sedes thematis Sortis Fortunæ.

105. *Tertia ad urbanos.* Titulus in Gemblacensi: *militia togata.*

107. *Fideique tenet parentia vincla.* Fidei vincla. Jura clientelæ in legibus Atticis, quæ fidei nomine comprehenduntur. Terentius, Eunuch. act. V, scen. 9, vs. 9 seq. • Thais patri se commendavit : iu clientelam et fidem Nobis dedit se •. Vincla jure Romano dixit, de necessitudine iuter clientes et patronos. Posteriores Græci voce Romana hoc jus *παρρησια*, patrocinium, vocant, in quibus Paullus Alexand.

110. *Quum mundus consonet.* Scribe *consonat* : quondocumque favent astra : familiare Manilio. Inf. 119 : • utcumque regni dominantia sidera •. Item, v. 141 : • movent ut mundum sidera cumque •.

111. B. *opus in quarta*, statione scil. ut v. 105. Eu.

113. *Rostrisque loquentem Impositum.* Si mendo locus vacat, *loquentem* nove dixerit, pro oratore. Prius ad verbum est loquens, loquutor. Et in Teutonismo Germanico ita vocatur. Sed videtur exulceratus locus. Gemblacensis suspicionem augeat. Ita enim babel : • rostroque loquentis Imposita •. Numquam probavi • loquentem Impositum rostris •. Sed proba est sententia ex vestigiis Gemblacensis, quam sequimur, et sic explicat Scal. Patronum orantem, et ejus lingua pendentem reum, atque adeo tribunal plebis aut alium quempiam popularem magistratum e Rostris perorantem in jura posita, et velus jus ac jam conditum ac receptum populo explicantem, puta Ciceronem agrarias leges propositas antiquantem, et veteres explicantem. Opponit posita jura conditis, id est, pro-

In posita, et populo nudantem condita jura,
 Atque expensa sua solventem jurgia fronte,
 Quum judex veri nihil amplius advocat ipso.
 Quidquid propositas inter facundia leges
 Efficit, hoc totum partem concessit in unam,
 Atque, utcumque regunt dominantia sidera, paret.

Quintus conjugio gradus est per signa dicatus,
 Et socios tenet et comites, atque hospitium una
 Jungitur, et similes conjungens fœdus amicos.

In sexta dives numeratur copia sede,
 Atque adjuncta salus rerum: quarum altera, quanti
 Contingant usus, monet: altera quam diuturni,
 Sidera ut inclinant vires, et templa gubernant.

Septima censetur sævis horrenda periclis,
 Si male subscribunt stellæ per signa locatæ.

mulgatam legem receptæ. In lib. IV, vs. 309 sq. « Hic etiam legum tabulas, et condita jura Noverit ». — B. autem voltuque loquentis Composito. Pendentem vultu, ut Ovid. Fast. I, 18: « Ingenium vultu statque caditque tno ». Vultus compositus passim, et oratori inprimis convenit.

114. In posita. Posita jura, leges trinndino promulgatas. Infra plane idem extulit: « Quidquid propositas inter facundia leges Efficit ». — Condita jura. Leges antiquas. Locus erat intricatissimus.

115. Atque expensa. Expensa examinata. — Cicero pro Rab. Post. 43: « Hæc mira laus est, quæ non poetarum carminibus... sed prudentum judicio expenditur ». E.D.

116. Quum judex vero. Scribe ex Gembl. Quum judex veri. Quum, inquit, judex veri ad verum tuendum nullum aliud externum auxilium advocat, præter ipsum verum.

Nam veritas ipsa satis est per se ad se ipsam defendendam.

119. Olim, Atque utcumque gerunt. Manifesto legendum: « Atque utcumque regunt ». — Vulgo, Dominantia sidera, manant. Gemblacensis optine: « dominantia sidera, parent ». Non opus habet doctore. Ineptissime hæc reformavit Bonincontrius: « Atque utcumque manent dominantia sidera, ducunt ». — Scalig. parent, mendose: nam præcedit quidquid. E.D.

121. Et socios tenet et comites atque hospitium una. Non probò lectionem Gemblacensis: « Et socios tenet et comitantes hospitis nna ». Vulgatæ accedimus. — Sed neutrum B. vult, et restituit: « socios tenet et consortes, hospitiiisque Jungitur, et similes conjungit fœdere amicos ». E.D.

123. In sexta dives. Bonine. Modice interpolavit, In sexta servum.

Nobilitas tenet octavam, qua constat honoris
 Condicio, et famæ modus, et genus, et specioso 136
 Gratia prætextu. Nonus locus occupat omnem
 Natorum sortem dubiam, patriosque timores,
 Omniaque infantum mixta nutritia turba.

Huic vicinus erit, vitæ qui continet actum,
 In quo sortimur mores, et qualibus omnis 135
 Formetur domus exemplis, quoque ordine certo
 Ad sua compositi discedant munera servi.

Præcipua undecima pars est in sorte locata,
 Quæ summam nostri semper, viresque gubernat,
 Quaque valetudo constat, nunc libera morbis, 140
 Nunc oppressa, movent ut mundum sidera cumque.
 Non alia est sedes, tempusve genusve medendi

131. *Nonus locus occupat omnem*
Natorum seriem. Scribe *Natorum se-*
riem. Ait enim eo puerorum edu-

cationem et disciplinam omnem
 contineri.
 133. *Omniaque intrantur.* Qui
 nascuntur, non intrant, sed pro-

deunt in lucem. Unde genitura ab

Astrologia dicitur exitus; ut etiam
 vertunt Arabes. Ineptum ergo *in-*

trantur, quod procul dubio falsum.

Manilius enim scripsit *infantum*.—

Omniaque infantum mixta nutritia

turba. Omnia nutritia mixta infan-

rum turba. Continet enim ea quæ

ad filios splendos pertinent. Nam

136. *In quo servorum mores et*
qualibet omnis. Atqui de servis in
 officio continendis postea dicit. Bis
 ergo idem dixisset. Ne igitur tau-

tologiam auctori nostro imputemus,

consulemus Gemblacensem. In eo

scriptum fuit: « In quo sortimur

rumores æqualibus omnis ». Textus

Bonincontrii: « In quo sortitur mo-

res et qualibet omnis ». In utroque

aliter atque aliter exstant vestigia

veri. Scripsit Manilius: « In quo

sortimur mores, et qualibus omnis

Formetur domus exemplis ».

141. *Nunc oppressa movent.* Viti-

osam interpunctionem restituo:

« Quaque valetudo veniat nunc li-

bera morbis, Nunc oppressa, mo-

vent ut mundum sidera cumque.

— *Movement ut mundum sidera cumque.*

Paullo ante: « Sidera ut inclinant

vires, et templa gubernant ». Ter

ant quater in hoc tractatu habes

similem clausulam.

142. *Non alias sedes.* Vestigia

Quæ sibi deposcat, vel cuius tempore præstet
 Auxilium, et vitæ succos miscere salubres.
 Ultimus et totam concludens ordine summam 145
 Rebus apiscendis labor est, qui continet omnes
 Votorum effectus, et quæ sibi quisque, suisque
 Proponit studia atque artes, hæc irrita ne sint :
 Seu ferat officium, nutus blanditus in omnes :
 Aspera sive foro per litem jurgia tentet, 150
 Fortunamve petat pelago, ventisque sequatur :
 Seu Cererem plena vincentem credita messe,
 Aut repetat Bacchum per pingua musta fluentem.
 Hac in parte dies, atque hæc momenta dabuntur,
 Si hunc convenient stellæ per signa sequentes, 155
 Quarum ego posterius vires in utrumque valentes
 Ordine sub certo reddam, quum pandere earum
 Incipiam effectus : nunc ne permixta legentem
 Confundant, nudis satis est insistere membris.
 Et quoniam toto digestos orbe labores, 160

priscæ scripturæ, « Non alias sedes », ut supra : « quæ condita partest ». Ergo : « Non alia est sedes, tempusve genusve medendi Quam sibi deposcat ». — *Non alia est sedes.* In ea est, quam vulgo electionem vocant : cuius operæ prope ad insaniam studiosi sunt Arabes.

144. B. *Auxilium in vitæ* : sed male nostram lectionem carpiit, quæ intelligi bene potest.

149. *Nutus blanditur in omnes.* Melius Gemblacensis : « nutus blanditus in omnes ».

152. *Seu Cererem plenam, vincentemque hæcra messem.* Mendosum tinnit. Gembl. et alterum manuscriptum sequimur : « Seu Cererem, etc. » Ed.

157. *Quum pandere earum, scilicet*

Stellarum. Sed utinam compararent eo.

158. *Incipiam effectus. Pandere incipiam*, archaismus, id est, *pandam*. Catull. Carm. LXXXI, vs. 2 : « quem tu diligere inciperes », i. e. diligeres. (Vid. in nost. ed. p. 361.) Infra, v. 176 : « Et ne forte vagus Fortunæ querere sedem Incipias », i. e. quæras.

160. *Et quoniam toto digestos.* Ita interpretatur Scal. « Et quoniam toto digestos orbe labores Nominaque in numerum, viresque exegimus omnes (Athla vocant Græci) quæ cuncta negotia rerum In genera et partes bis sex divisa cohærent : Nunc quibus adscendant signis quandoque canendum est ». — *Toto digestos orbe. Orbe, circulo*

Nominaque in numerum, viresque exegimus omnes;
 Athla vocant Graii quod cuncta negotia rerum
 In genera, et partes bis sex divisa cohaerent:

Nunc, quibus adscendant signis quandoque, canendum est.

Perpetuas neque enim sedes, eademque per omnes
 Sidera nascentes retinent: sed tempore mutant,
 Nunc huc, nunc illuc signorum mota per orbem;
 Incolumis tamen ut maneat, qui conditus ordo est.

Ergo age, ne falsa variet genitura figura,
 Si sua quemque voles revocare ad fata laborem,
 Fortunæ perquire locum per sidera cuncta,

Zodiaci; cujus divisione sunt XII domicilia. Hactenus thema Athlorum. Primus igitur locus est Sortis Fortunæ, et continet in se quæ ad opes, agriculturam et œconomiam spectant. Dupliciter Fortuna consideratur. Aut enim circa animum, et vocatur cum adiectione *τὴν διανοητικὴν* aut circa corpus, et dicitur *κτετικὴν*, de qua nunc agimus.

161. *Nominaque in numerum.* Manilium *Nomina*. Sæpe hæc duo coniungit, nomina et vires. Sed quidam dicent excusari posse. Maneat ergo securum in sede sua.

162. *Athla vocant Graii.* Quot Hercules Athla, tot vitæ humanæ adtribuunt. Sunt autem omnia, quæcumque homines facere, aut pati possunt. Apud unicum Manilium rei huius memoria servata; ne miremur hactenus ignoratum fuisse.

163. *B. divisa coercent.* Certe apud Scal. solœca est oratio: « illi enim: Athla vocant Graii: quæ cuncta... cohercent ». Intellige autem: Athla, ex XII laboribus Herculis, quia hæc loca coercent, continent, comple-

ctantur omnia negotia sub sedibus duodecim.

164. *Nunc quibus adscendant signis quandoque canendum est.* Quibus quandoque, Quod quandoque Manilianum. Infra: « Quod quandoque vadis emissum redditur orbi ». De quo genere loquendi supra monimus.

165. *Perpetuas neque enim sedes.* Salis supra idem inculcarat: « Non ut in æterna cæli statione manerent ». — B. *eademve*, ex veti. quatuor.

166. *Sed tempora mutant.* Scribe, « sed tempore mutant ». Jam dixit in illis: « sed tempore sedes Nascentium acciperent varias ».

168. *Incolumis tamen ut manent.* Sufficiebat, quod dixerat supra: « Nec tamen incerto confunderet omnia motu ». Quamvis, inquit, ambulatoria sunt, tamen salvo ordine variant. Sequuntur enim duces Sortem Fortunæ, qui, ut toties diximus, alter Horoscopus est.

169. *Olim, ne falsa varia.* Scribo, *ne falsa variet*.

170. *Si sua quemque voles revocare ad fata laborem.* Ut extremo

Quæ primo pars est numero sic dicta sub Athlis.

Qui tibi quum fuerit certa ratione repertus,

Cætera prædicto subeuntibus ordine signis

Conjunges, teneant proprias ut singula sedes.

Et ne forte vagus Fortunæ quærere sedem

priore libro, invento Horoscopo, domus duodecim instituere docuit: sic in hoc, invento loco Fortunæ, quomodo XII Athla collocanda sint, et quid quæque sedes, sive domicilium cujusque Athli significet, iudicabit. Unde constare potest quam falsi sint duo illustres viri, Picus Mirandula, et Johannes de Rojas Hispanus, quibus hæc Athla Maniliana nihil aliud esse videntur, quam thema genituræ, quæ longe inter se differunt; quum prima sedes themati genituræ adsignata sit Horoscopus: prima sedes autem inter Athla sit sors Fortunæ, qui est alter Horoscopus Athlorum. Quis igitur omnes docti, ut video, ignoratione Athlorum, rei antiquissimæ, huic locum Manilii non adsequuntur, nos quemadmodum primi doctrinam Athlorum ab oblivione vindicavimus, ita ejus thema infra subjecimus cum Dodecatopo genituræ, ut lectores manifestum utriusque rei discrimen animadvertere possint. Vid. Scal. ad h. l. Inscitiam Bouincontrii, qui hic putat de themate genituræ agi, excusat error illorum duorum summorum virorum, de quibus jam mentio a nobis facta. — B. Si una quemque voles revocare ad signa, i. e. si quemque laborem voles revocare ad sua signa. Omnes codices ita habent; et Scal. nihil in notis, unde illum mutasse consulto putes. En.

172. *Quæ primo pars est numerosis dicta sub Athlis.* Parvo discrimine legendum: « Quæ primo pars est numero sic dicta sub Athlis ». Quæ, inquit, pars ita cognominata, nempe pars Fortunæ, vel, quod idem est, sors Fortunæ est primo numero sub Athlorum Dodecatopo. — *Quæ primo pars est numero sic dicta sub Athlis.* Primo igitur investiganda sors Fortunæ: quo invento, cætera disponenda, ut in themate genituræ sit. Ex his videmus, tempore Manilii majorem rationem fuisse thematis Athlorum quam genituræ: et quidem thema genituræ ad Sortem Fortunæ indagandam, thema autem Sortis Fortunæ ad apotelesmata institui solitum. Quod accurate notandum.

174. *Cætera prædicto.* Aperte jubet thema Athlorum a Sorte Fortunæ numerare, ac novum thema instituere. Neque profecto aliter sensit Ptolemæus. Nam sane prima sedes, quæ est Sors Fortunæ, apud Manilium continet. Fundamenta domus, domuique hærentia cuncta. Aperte æqualem modum instituendi thematis intelligit, a simili parte, ad similem. Nam nullum alium novit Manilina, neque pleraque omnis vetustas.

176. *Et ne forte vagus naturæ.* Res ipsa cogit legere. Fortunæ quærere sedem. Sic supra: « In quibus omnis erit naturæ condita

Incipias, duplicem certa ratione capesse.

Quum tibi, nascentis percepto tempore, forma

Constiterit cæli, stellis ad signa locatis,

Transverso Phœbus si cardine celsior ibit,

Qui tenet exortum, vel qui demergit in undas,

Per tempus licet adfirmes natum esse diei.

At si subjectis senis fulgebit in astris

Inferior dextra lævaque tenentibus orbem

Cardinibus, noctis fuerit per tempora natus.

Hæc tibi quum fuerint certo discrimine nota,

Tunc si forte dies nascentem exceperit alma,

suinma*, perperam legi naturæ pro fortuna tam ratio, quam vetus codex docet. Quærere incipias, archaismus, id est, quærens.

177. *Duplicem certa ratione capesse.* Duplex Sors Fortunæ, diurna et nocturna: quod et ex verbis Petosiridis et Necepsio, quæ infra producemus, patebit. Vide infra ad vs. 187.—B. duplici certam, clarius.

178. *Percepto tempore forma Constiterit.* Nascentis forma, Horoscopus.

179. *Cæli Stellis ad signa locatis.* Instituto themate. Thema est positus stellarum, et constellatio genituræ. Glossæ, θέμα ἀστρον, constellatio. Suetonius: «Tantam mox fiduciam fati habuit, ut thema suum vulgaverit». Inde figura geneseos dicitur etiam thema.

180. *Transverso Phœbus.* Si Sol erit in supremo hemisphærio, ab oriente per meridiem, ad occidentem, erit diurna genitura: sin ab occidente, per inum cælum, ad orientem, erit in infimo hemisphærio, et proinde erit nocturna genitura.

183. B. *Phæbus fulgebit*, quia subjectis senis durum est. Ed.

187. *Tunc si forte dies.* In diurna genitura hoc modo progredere. A Sole ad Lunam per signa consequentia numerare. Eas partes abijce ab Horoscopo, id est, numerare per signa consequentia, initio facto ab Horoscopo. Hoc enim Manilius vocat *deducere*, et Græci ἐκβάλλειν. In quo te destituet numerus, ibi erit Sors Fortunæ. Ascendat 17, 4' Tauri. Locus Lunæ sit in 13, 6' Canceri, Solis in 4, 9' Capricorni. Distantia Solis a Luna per signa consequentia, grad. 188, 57', quam si ab Horoscopo numeravero, numerus destituet me in 26, 1' Scorpii. Itaque grad. 26, 1' Scorpii est locus Sortis Fortunæ. Petosiris et Necepsio docent: «Numerandos dies a Sole ad Lunam, et partes æquales ab Horoscopo per signorum consequentiam detrahendas». Recentiores Magistri faciliorem viam insistant. Locum Solis a loco Lunæ detrahunt. Reliquum est distantia Solis a Luna: quæ distantia ad Horoscopum adjecta desinit in loco

A Sole ad Lunam numerabis in ordine partes
 Signorum : ortivo totidem de cardine duces,
 Quem bene partitis memorant Horoscopon astris. ¹⁹⁰
 In quodcumque igitur numerus pervenerit astrum,
 Hoc da Fortunæ : junges tum cætera signis
 Athla suis, certo subeuntibus ordine cunctis.

At quum obducta nigris' nox orbem texerit alis,
 Si quis erit, qui tum materna excesserit alvo, ¹⁹⁵
 Verte vias, sicut naturæ vertitur ordo.
 Consule tum Phœben imitantem lumina fratris
 Semper, et in proprio regnantem tempore noctis.
 Quotque ab ea Phœbus partes et signa recedit,

Sortis Fortunæ. In nostro exemplo : Loens Lunæ, grad. 103, 6' ; Solis, 274, 9'. Abjicio locum Solis a loco Lunæ, a commodato asse circuli. Relinquuntur grad. 188, 57', distantia Solis a Luna, ut antea.

188. *A Sole ad Lunam*, scil. per consequentiam signorum. Hoc enim addiderunt Theoremati Petosiris et Necepsa.

189. *Ortivo totidem de cardine duces*. Abjicies ab Horoscopo secundum signa consequentia, infra horizontem imum cælum versus. In nostro exemplo distantia Solis a Luna gradus 188, 57'. Is arcus ab Horoscopo per signorum consequentiam putatus desinit in gradu 26, 1' Scorpii. Ibi est Sors Fortunæ. Itaque Sors Fortunæ est veluti Lunaris Horoscopus, ut scribit Ptolemæus.

190. *B. Horoscopon Athlis*, quod ita probo, ut in textum fere admitterem; sed in astris conspirant codd.

191. *Junges tum cætera signis*. Cætera signa sequuntur ordine Sortem Fortunæ, tamquam Horosco-

pum. Tauro primam sedem obtinente, secundam habebunt Gemini. In exemplo nostro Sors Fortunæ cecidit in 26, 1' Scorpii. Igitur in positura Athlorum prima domus incipiet a 26, 1' Scorpii. Secunda 26, 1' Sagittarii. Tertia 26, 1' Capricorni, et ita deinceps secundum æqualem distributionem, quam faciebant Veteres illi, ut supra copiose demonstravimus.

194. *At quum obducta nigris*. Minus hunc versiculum longe aliter concipi in textu Bonincontrii : « At quum subfectis orbem nox tinxerit aliis ». — *At quum obducta nigris*. Aliud exemplum. Dnas enim Sortes Fortunæ dixit, diurnam et nocturnam. Vid. sup. vs. 177. Quomodo in diurna genitura consequeris Sortem Fortunæ, docuit. Nunc docet in nocturna genitura quomodo habeas.

195. *Qui tum materna excesserit* (alii *cesserit*) *alvo*. Τροπήν excessum ab alvo vocant magistri artis.

196. *Verte vias*, etc. Quod igitur illi Ægyptii dicant ἀνὰ πάλιν, hoc

Tot numerare jubet fulgens Horoscopus a se.

Hunc Fortuna locum teneat subeuntibus Athlis
Ordine naturæ, sicut sunt cuncta locata.

Forsitan et quæras agili rem corde notandam,

200

Manilius dicit *Ferte vins*, i. e. ordine contrario procedere jubet. In diurna genitura sumebatur distantia Solis a Luna. In nocturna contra sumitur distantia Lunæ a Sole. In diurna genitura rejiciebatur ab Horoscopo in consequentia. Recte igitur ἀντίπαλιν, et *Ferte vias*. Esto igitur 561 in 21, 49' Leonis. Luna in 26, 31' Virginis. Horoscopus in 1, 0' Leonis. Distantia Lunæ a Sole 325, 18', quæ detracta de Horoscopo, hoc est, in antecedentia signorum putata reliquit gradus 155, 42', h. e. 5, 42' Virginis. Ex hoc fortunæ manaverit character vulgaris Sortis Fortunæ, qui figura circuli in quatuor partes secti designatur, nisi sit thema ipsius Athlorum in quatuor cardines sectum; vel, quod omnino verum puto, quia sortes omnes ligneæ, vel eburnæ, ita scalperentur.

200. *Tot numerare jubet fulgens Horoscopus a se.* In signa antecedentia, non in consequentia. Nam Manilius domus quidem ipsas primam, secundam, tertiam secundum signa consequentia vocat, ut vulgus solet. Sed tamen ordinem domorum eum esse censet, non qui a numero secundum signorum consequentiam, sed qui a motu cæli censetur, secundum antecedentia: quod in significationibus Dodecatopi genituræ in fine superioris libri: item in Dodecatopo Athlorum, non semel proficitur. In diurna igitur genitura Manilius ju-

bet distantiam Solis a Luna putari: nocturna autem distantiam Lunæ a Sole. Atqui idem est. Quid enim interest distantiam Solis a Luna per signa consequentia sumptam ab Horoscopo in consequentia numerare, aut distantiam Lunæ a Sole per antecedentia, ab Horoscopo in antecedentia quoque putare, si eadem res, methodus diversa? Itaque frustra sunt Petosiris et Necepsio, qui rem diversam putarunt, et Manilius nostrum fugit ratio, qui diversas Sortes Fortunæ censet, nocturnam et diurnam. Sat enim est tam in nocturna, quam diurna genitura loco Solis detracto a loco Lunæ, reliquum ab Horoscopo in consequentia numerare. Ergo Ptolemæus optimo jure diurnam et nocturnam eandem esse Sortem Fortunæ dicit, atque una tantum methodo indagandum. Non enim duæ sunt Fortunæ Sortes, ut ridicule vult Noster, sed duæ methodi unius Sortis hujus requirendæ, quæ eodem recidunt.

201. *Hunc Fortuna locum teneat. Fortuna Sors Fortunæ.* Prima sedes, inquit, detur Sorti Fortunæ. Cætera sedes cæteris Athlis secundum ordinem signorum. Vides manifesto æqualem modum intelligi. Idem supra: - Cætera prædicto subeuntibus ordine signis Conjunges, teneant proprias ut singula sedes -.

203. *Forsitan et quæras.* Neque Athla sine Sorte Fortunæ, neque Sors Fortunæ sine Horoscopo inda-

Qua ratione queas a tali tempore nati
 Exprimere immenso surgentem Horoscopon orbe. 205
 Quod nisi subtili visum ratione tenetur,
 Fundamenta ruunt artis, nec consonat ordo:
 Cardinibus quoniam falsis, qui cuncta gubernant,

gari potest. Nam Athlorum Sors Fortune, et Sortis Fortune Horoscopus dux est. Necessario igitur prius Horoscopus habendus, deinde Sors Fortune, quæ sine eo frustra indagatur.

204. *Qua ratione queas natalis.* Ineptissime, ut et cæco paret. Felicissime olim nobis succurrit legere: «Qua ratione queas a tali tempore nati Exprimere immenso surgentem Horoscopon orbe». Quo nihil verius excogitari potuit. *A tali tempore*, scil. ex tempore dato. Sic infra ad eundem modum, ad eandem sententiam: «variosque referre Sub tali regione dies», i. e. in dato climate. Auson. Ep. LXXVI, 6: «Et quidquid vovum bellua talis habet», id est, τὸ δαῖμα ἔσπιν. Imuit quoque Scalig. legendum *a talis*, Ephodus ad Horoscopum indagandum.

205. *Exprimere immenso.* Lege *immerso*, quia sequitur *surgentem*. *Immensum orbem* adserit F. ob vs. 2151: «ac tantæ molis minium deprendere punctum». Ed.

206. *Quod nisi sub stellis visus ratione tenetur.* Ita habent manuscripti duo Gemblacensis, et alter, item textus Bonincontri. Solennis error veterum librorum *subtelis* pro *subtilis*. Sciunt hoc qui veteres libros triverunt. Itaque olim non absurde legebamus: «Quod nisi subtilis visus ratione tuetur». Quid sane rejici nunc poterat, nisi Gem-

blacensis partim jvaret, partim reclamaret. Ibi enim cōceptum est: «Quod nisi substellis visum ratione tenetur». Itaque minimum laborem reliquit ad veram eruendum. Legendum enim: «Quod nisi subtili visum ratione tenetur, Fundamenta ruunt artis, nec consonat ordo». Ita vetus conjectura nostra adjuncta ope codicis Gemblacensis veram sententiam hujus loci restituit. Quam ineptum sit sub stellis Horoscopum indagare, sciunt qui sine risu hæc audire non possent. Quod, inquit, visum et consideratum subtili ratione nisi tenetur, fundamenta ruunt artis.

207. *Fundamenta ruunt artis.* Quid enim Horoscopus aliud, quam fundamentum? Iam, ut diximus, βᾶσις καὶ πρῶτος ἰστίον a Paulo Alexandrino vocatur. Corruente igitur artis fundamento, artem quoque ipsam corruiere necesse. Græci aiebant omnium principium et radicem Horoscopum esse: quo falso, omnia falsa: recto autem, omnia necessario vera esse: quæ quid aliud quam Manilium interpretantur?

208. *Cardinibus quoniam falsis.* Falsos cardines, hoc est, fallaces vocat, nimirum propter inobilitatem. Nam τὸ *falsum* hoc significat apud hunc Nostrum, ut: «falsi fallacia mundi»; quemadmodum versu seq. mandum *mentiri faciem* dixit. Neque tantum ob mobilita-

Mentitur faciem mundus, nec constat origo,
 Flexaque momento variantur sidera templi. 210
 Sed quanta effectus res est, tam plena laboris,
 Cursibus æternis mundum per signa volantem,
 Ut totum lustret curvatis arcibus orbem,
 Expressere, et vultus ejus componere certos,
 Ac tantæ molis minimum deprendere punctum: 215
 Quæ pars exortum, vel quæ fastigia mundi
 Aut ferat occasus, aut imo sederit orbe.
 Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,

tem falsos vocat; sed etiam quia fere semper inæquales, ut supra notavimus. Nam circulus magnus per punctum Eclipticæ transiens et Meridianum ad angulos rectos in polo mundi secans inæquales tetrantes Zodiaci facit nunc majores et gradum, nunc minores. — *Qui cuncta gubernant.* Invento Horoscopo tamdiu Sphæram solidam volebant, quoad punctum Eclipticæ datum ortivo horizonti admovebant. Unde fiebat, ut circulus magnus, qui ad polos mundi Meridianum ad rectos angulos secat ad contactum ortivi horizontis tetrantes, ut dixi, quatuor faceret cum Meridiano. Illi quadrantes Manilio dicuntur gubernare cuncta, quia ex eorum intervallis octotopos exornatur.

209. *Mentitur faciem. Mentitur, variat.*

213. *Ut totum lustret curvatis arcibus orbem, Expressere.* Curvatos arcus circulos solares parallelos intelligit.

214. *Expressere, et vultus, etc. Expressere* etiam in eandem sententiam sup. v. 204: « Quæ ratione quæas a tali tempore nati Expressere im-

menso arguentem Horoscopi orbe ». Textus Bonincontri: « Expressit et vultus ». Sunt vestigia priscae scripturæ in archetypo, ex quo propagata sunt ista, quæ exstant hodie inferioris notæ et mendosissima exemplaria. Nam in archetypo scriptum erat « Expresseret cultus », ut supra « partest », et alibi « Et Capite uno ».

215. *Deprendere punctum.* Gembl. habet *comprehendere*, quod sequitur Bentl. En.

217. *Aut ferat, etc.* Libri vet. *Auferat*, unus *Aufferat*; omnes *orbem*. B. reponit *Aut seros obitus*, aut *inum obsederit orbem*. Ed.

218. *Nec me vulgatæ.* Circulus ille magnus cum Meridiano Zodiacum in quatuor partes inæquales dividit, nisi Horoscopus in alterutrum punctum æquinoctiorum aut tropicorum inciderit. Atque adeo invento Horoscopo non admodum difficile illos tetrantes constitinere. Signorum vero anaphorica tempora colligere, hic vero labor est. Non placet, inquit Noster, hæc vulgatæ methodus, quæ binas horas signis adscendentibus adtribuit. Tricenarum, inquebant, partium est

Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
 Et paribus spatiis æqualia digereit astra:
 Ut parte ex illa, qua Phœbi cœperit orbis,
 Discedat numerus, summamque adcommodeit astris,
 Donec perveniat nascentis tempus ad ipsum:
 Atque ubi substerit, signum dicatur oriri.
 Sed jacet obliquo signorum circulus orbe,

signum. Quinæ denæ horarum constituunt. Ergo unum signum constans his quinæ denis gradibus binarum horarum est. Hinc illi partes, quæ in Zodiaco accipiendæ sunt, confundentes cum temporibus Æquinoctialis, in cœclæ partes sectus est circulus Zodiacus: in totidem $\chi\rho\epsilon\upsilon\upsilon\varsigma$ Æquinoctialis: illæ sunt mensura adscensionum. Isti mensura horarum: xv enim $\chi\rho\epsilon\upsilon\upsilon$ horarum constituent. Sed horum opinio locum habuerit, siquidem signorum adscensiones æquales essent. Nunc vero sunt inæquales, aliæ plurium, aliæ pauciorum, quam triginta graduum. In hac Lugdunensi Batavorum inclitya urbe Aries cum Piscibus adscendit graduum 12, 48'; Taurus cum Aquario grad. 16, 54'; Gemini cum Capricorno 26, 29'; Cancer cum Sagittario 37, 8'; Leo cum Scorpione 42, 54'; Virgo cum Libra 43, 0'. Non igitur sunt tricenarum partium, et consequenter neque binarum horarum, atque id quidem, quatenus Dodecatemoria considerantur, non quatenus $\zeta\omega\delta\iota\alpha\ \kappa\alpha\tau\epsilon\varsigma\ \pi\epsilon\pi\eta\mu\epsilon\upsilon\alpha$. Tunc enim longe magis discrepabunt. Quædam enim $\kappa\alpha\tau\epsilon\varsigma\ \pi\epsilon\pi\eta\mu\epsilon\upsilon\alpha$ minora sunt, quam Dodecatemorion: ut verbi gratia, Cancer ne tertiam quidem partem obtinet Dodecatemorii. Virgo autem vindicat portionem de Leone et Chelis.

Piscinam denique australis totus promodum in Dodecatemorio Aquarii situs est. Scorpio duo Dodecatemoria occupat.

220. *Et paribus spatiis.* Inæquales sunt eorum adscensiones. Ergo etiam inæqualia. Quomodo igitur paribus spatiis?

221. *Ut parte ex illa.* Locus Solis esto 13, 25' Libræ. Natus est aliquis de die, hora vii absoluta. Horarum numerus iii signa cum semisse, hoc est, partes cv. Eas ego numero consequenter a 13, 25' Libræ. Numerus consistit in 28, 25' Capricorni. Ita colligebant illi. Neque alia Æruscatorum illorum Chaldæorum Horoscopi indagandi methodus erat. — *Ut parte ex illa.* A loco Solis detrahebant horarias illas partes, seu tempora. Ubi summa consistebat, ibi Horoscopum sistebant. Hæc quamquam puerilia, tamen non adsequitur Bonincontrius, et valde ridiculus est.

222. *Summamque adcommodeit astris.* Quot signa ab ortu Solis ad tempus genituræ adscenderint, tot binas horas distribuunt. Ista non capit bonus Bonincontrius.

223. *Sed jacet obliquo.* Tò jacet etiam pertinet ad obliquitatem Zodiaci. Inf. 230: «Quam brevis illa jacet, tam longus circulus hic est». Item, 345: «Quod quamquam per

Atque alia inflexis oriuntur sidera membris :
 Ast illis magis est rectus surgentibus ordo ,
 Ut propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
 Vix finit luces Cancer, vix bruma reducit.
 Quam brevis illa jacet, tam longus circulus hic est.²²⁹
 Libra Ariesque parem reddunt noctemque diemque.
 Sic media extremis pugnant, extremaque summis.
 Nec nocturna minus variant, quam tempora lucis :
 Sed tantum adversis idem stat mensibus ordo.
 In tam dissimili spatio, variisque dierum ²³⁵
 Umbrarumque modis, quis possit credere, in auras

tres signorum circulus arcus Obliquus jaceat. Adscensiones rectæ et oblique dupliciter intelliguntur: prout sphaera recta aut inclinata est. In sphaera recta ortus omnium signorum improprie recti dicuntur, quum quatuor tantum in ea oriuntur recte, nimirum quæ ambo puncta tropica æqualiter interjacent, Gemini, Cancer, Sagittarius, Capricornus. Reliqua oblique oriuntur. De hoc sphaeræ situ non intelligit Manilius. Is enim situs proprius est eorum qui sub æquinociali habitant. Superest igitur, ut de inclinata sphaera intelligatur: in qua sex recte adscendunt, sex oblique. A principin Canceri, ad principium Capricorni, recte omnia adscendunt: oblique autem a principio Capricorni ad principium Canceri. Hæc satis nota et tironibus ex elementis sphaericis. Quæ oblique adscendunt, minus habent de arcu æquatoris: quæ plus habent de arcu æquatoris, recte oriuntur. Ita alia signa sunt minora binarum horarum æquinocialium, alia majora. Falsa igitur ratio, quæ paribus spatiis æqualia digerit astra.

227. *Ut propius nobis.* Prout nobis signa sunt propinquiora, aut remotiora, eo oblique magis, aut recte magis oriri. Cancrum remotiorem, Capricornum terræ propiorem. Ideo tardiores adscensiones a Cancro ad Capricornum, et contra.

230. *Quam brevis illa jacet.* Et digito ostendit, a Brumæ puncto, ad punctum Solstitii, obliqua computari: a puncto Solstitii ad Brumam, recta. Codex Ven. et B. ex illo: *quam brevis ille.* — *Tam longus circulus hic est.* Circulus, id est, semicirculus, arcus, ut vulgo loquuntur, est inferior semicirculus, qui est recte orientium. Alter semicirculus est superior, qui est oblique orientium.

232. B. habet *postremaque primis.*

233. *Nec nocturna minus.* Nec minores sunt uocium, quam dierum variationis, immo æquales, sed in diversis signis.

234. *Sed tamen adversis.* Gembl. *Sed tantum adversis.* Et sic B. longe melius, et sententiæ Manilii convenientius. Nam adversis mensibus, id est, septem quibusque mensibus teuorem eundem alternæ dic-

Omnia signa pari mundi sub lege meare?

Adde quod incerta est horæ mensura, neque ullam

Altera par sequitur: sed sicut summa dierum

Vertitur, et partes surgunt, rursusque recedunt: 240

Quum tamen in quocumque dies deducitur astro,

Sex habeat supra terras, sex signa sub illis.

Quo fit, ut in binas non possint omnia nasci,

Quum spatium non sit tantum pugnantibus horis,

Si modo bissexæ servantur luce sub omni, 245

Quem numerum debet ratio, sed non capit usus.

rum et noctium diversitatis constare ait. Cancrī dies longissimæ: adversi vero signi sive Capricorni noctes pari mensura. Jam clara omnia.

237. *Pari sub lege manere.* *Manere in auras* barbarum est. Opus est enim non quietis, sed motus verbo, ut loquuntur Grammatici. Sed omnino scripsit Manilius: *sub lege meare*. Etiam alibi *manent pro meant* legebatur. Meare in auras, est oriri. Lucanus de signorum ortu: « Non obliqua meant, nec Tauro Scorpīus exit Rectior ». Quis inquit, possit credere, pares adscensiones esse, quum jam probaverim alia longi, alia brevi tempore efferi.

238. *Adde quod incerta est.* Si dies sunt incerti, et diurnæ quinque duodecimæ sunt incertæ. Hora est duodecima diurna. Ergo horæ diurnæ sunt incertæ. De noctibus idem concludas licet. Dierum magnitudo incerta est. Ergo senum signorum adscensionales mensuræ inæquales. Recte. Rursus aliud argumentum. Horarum sunt magnitudines incertæ. Ergo adscensiones non semper binarum horarum esse possunt. Se-

parat hoc argumentum, quod pendet a priore.

239. B. *Altera pars.* Sic inf. v. 532: « Horæque non ulli similis producit horæ ». Mirum quidem videtur si nullam horam altera pars horæ sequitur.

244. *Quum spatium non sit tantum.* Quum omnibus non sit tantum spatium, ut eorum adscensu binas horas compenset. Pugnautes horas etiam infra dixit, v. 264: « Donec ad ardentis pugnarunt sidera Cancrī ». — B. *pro pugnantibus* habet *brumalibus*, quia hæc breviores sunt.

245. *Si modo.* Tō modo abundat, ut tō tamen apud Horat. Carm. 1, 111, 23: « Si tamen impiæ Non tangenda rates transiliunt vada ».

246. *Quem numerum debet ratio, sed non capit usus.* Si non est mendam in hac lectione, hæc horum verborum mens fuerit: Ratio, inquit, postulabat, ut singula signa essent binarum horarum: sed experientia aliter docet. Ratin colligit, si signum est tricenarium partium, hora quinarum denarum, sequi necessarium, ut signum sit binarum horarum. Hæc recte colliguntur. Sed usus docet, non se-

Nec tibi constabunt aliter vestigia veri,
 Ni lucem noctemque pares dimensus in horas,
 In quantum vario pateant sub tempore noris,
 Regulaque exacta primum formetur in hora,
 Quæ signetque diem sedes, perpendat et umbras.
 Hæc erit in Libra, quum lucem vincere noctes
 Incipiunt, vel quum medio concedere vere.
 Tunc etenim solum bis senas tempora in horas

caudum longitudinem Zodiaci tempora putanda, sed secundum adscensionem signorum.

247. *Nec tibi constabunt.* Vid. n. ad v. 328. Mox v. 475 jubelât: « Principio capienda tibi est mensura diei, Quam minimam Capricornus agit ». Quam viam insistes? Non aliter potes, nisi prius indagaveris diem ipsum æquinoclii: et cur non potius præcipit indagare diem brumæ, a qua incipit et dierum incrementum, et incrementorum dierum consideratio? quia observationes brumæ aut solstitii non sunt tantæ propter longum Solis transitum, qui per quædraginta fere dies videtur in punctis tropicis immorari, ut testatur Geminus, quum revera non moretur, sed ita nobis videatur. Propterea observatio alterutrius, vel utriusque æquinoclii tutior, quam vel solstitii, vel brumæ. Nam observato æquinoclio utroque tunc facile incrementorum excessus colligitur, qui a bruma ad æquinoclium distribuitur eo, quo supra inceptum est, modo: quamquam falsa sunt illa incrementa: quæ neque veris arcubus diurnis conveniunt, neque iis, quas methodus Maniliana colligit, adscensionibus.

250. *Regulaque exacta.* Gnomonicis rationibus investigationem fa-

ciendam præcipit. Regulam vocat, ut Græci cauonem horarium. — Alii, *exactas... in horas.*

251. *Quæ signetque diem.* Gembl. *Quæ signemque diem.* Munit viam ad veram lectionem. Trajectio: quæ sedes signet diem, et perpendat umbras. — B. habet: « Quæ sub lauce dies æqua perpendat et umbras », ex conjectura.

252. *Hæc erit in Libra.* Horologium æquinoclitale. Sic Vitruvius: « In quibuscumque locis horologia erunt describenda, eo loci sumenda est æquinoclitale umbra ». Horologii nomen posterius est. Prius enim polus dicebatur, quod postea horologium. Vid. Athen. lib. V; Aristoph. et Herodot. lib. II. Erantque prius horologia brumalia, ut Romæ. Primus omnium æstivum horologium in Pnyce statuit Meton. Erant autem tam nocturna, quam diurna iu usu jam tempore Menandri: cuius lepida verba exstant de quodam invitato ad cœnam hora XII, ex fabula, cui titulus ὀππύ. Nam quum invitatus esset tunc adesse, quando ad duodecimum pedem porrigitur umbra, ipse expectans noctu plenilunio, et clarissimo lumine, putavit non solum diem esse, sed duodecimam horam diei confectam, conspecta umbra in duodecima li-

Æqua patent, medio quod currit Phœbus Olympo. ²⁵⁵
 Hic quum per gelidas hiemes submotus in Austros
 Fulget in octava Capricorni parte biformis,
 Tunc angusta dies verna fertur in horas
 Dimidiam atque novem : sed nox oblita diei
 Bis septem, adposita, numerus ne claudicet, hora ²⁶⁰
 Dimidia : sic in duodenas exit utrimque,
 Et redit in solidum naturæ condita summa.
 Inde cadunt noctes, surguntque in tempora luces,
 Donec ad ardentis pugnarunt sidera Cancri.
 Atque ibi conversis vicibus mutantur in horas ²⁶⁵
 Brumales : noctemque dies, lucemque tenebræ
 Hibernam referunt : alternaque tempora vincunt,
 Nunc huc, nunc illuc gradibus per sidera certis
 Impulsæ : quarum ratio manifesta per artem

uea : quod plane plenilunio accidit.

255. *Medio quum currit Phœbus Olympo.* Repono ex Gemblac. *quod currit.* Medium Olympum vocat Æquinoctialem in duo æqualia hemisphæria Mundum dividentem.

258. *Vernales vertit in horas. Fertit* vertitur Propert. Sed Gemblacensis habet : *fertur in horas.*

259. *Sed nox oblita diei.* Quatenus nox detrahit diei, videtur ab eo dici oblivisci diei, *oblita diei.* Sed nox oblita diei, ne summa claudicet, compensat quod die defuerit. Diurno de asse circuli deducto, remanet arcus nocturnus, et contra. In exemplo Manilii proposito, arcu nocturno 9, de solida conversione horarum 24 detracto, remanet arcus diurnus horarum 15.

261. *Sic in duodenas exit utrimque.* Singuli arcus numquam duodenas horas æquinoctiales restituere possunt, nisi tempore æquinoctii.

Alias aut plurium, aut pauciorum horarum sunt. Sed uterque arcus conjunctus est semper bis duodenarum horarum. Hoc est, quod vult. Non leviter autem mirati sumus in Kalendario rustico Romano quod est in ædibus Vallensibus per omnes menses noctem cum die compositam constare horis xiv, non xxiv. In Januario *dies hor. viii, s. Nox hor. xiv, s.* quæ simul componunt horas xxv. Sic in mense Martio : *dies hor. xii, s. nox hor. xii, s.* Ergo dies cum nocte est horarum xxv. Sic per omnes menses. Et tamen nullus antiquarius hæc monuit.—*Donec ad ardentis pugnarunt.* Alii, *pugnarint.* Pugnare est vicissim mutari. Jam indicavimus.

269. *Quarum ratio manifesta per artem Collecta est.* Quarum diversitatum ratio collecta est per artem supra a nobis traditam, et exemplo illustratam.

Collecta est, venietque suo per carmina textu.

270

Atque hæc est illas demum mensura per oras,
Quas rigat æstivis gravidus torrentibus annis
Nilus, et erumpens imitatur sidera mundi

Per septem fauces, atque ora fugantia pontum.

Nunc age quot stadiis, et quanto tempore surgant

Sidera, quotque cadant, animo cognosce sagaci, 276

Ne magna brevibus careant compendia dictis.

Nobile Lanigeri sidus, quod cuncta sequuntur,

Dena quater stadia exorians, duplicataque ducit,

Quum cadit: atque horam surgens ejusque trientem

270. *Venietque suo per carmina textu.* Statim subjiciet. Intelligit eum exemplum horarum adscensionalium cum stadiis: de quibus in ox. Ex illo enim exemplo colligitur horarum et temporum variantia.

271. *B. Atque hæc Nilias de-
num est.* Sed vid. Excursus I ad
caleem hujus libri. Fd.

273. *Imitatur sidera Mundi. Se-
ptem planetas.*

275. *Nunc age quot stadiis.* Supra
in doctrina temporum adscensionalium docuit quot surgant in
quoquo loco cedantque per horas
signa: hic vero ejus doctrinæ uni-
cum adfert exemplum. Et quem-
admodum ibi doctrinæ horarum
adscensionalium subjecit doctrinam
stadiasmi, quæ eadem est, ita etiam
hic nri exemplo horarum Cnidii
tractus subjicit exemplum stadiasmi
ejusdem tractus. Neutrum enim est
Egyptiaci soli, quod ipse putat,
sed Cnidii. Nam hora maxima,
quam nunc retulit, ad minimam,
eam rationem habet, quam 19 ad
29, ea enim est ratio 14, 30', ad
9, 30'. Est autem in stadiasmi

exemplo ratio maximæ diei ad mi-
nimam, quæ trium ad duo. Sic fere
est 29 ad 19. Nam sunt pene 30 ad
20. Quare idem est. In exemplo
horario dies maxima est horarum
14, 30'. Hic vero est, 14, 24'. Neque
tam exacta harum rerum fides ab
hoc auctore exigenda est. Sic etiam
Firmicus, loco supra a nobis ad-
ducto, Ægypti climati, et Babylo-
nio maximam diem ex ratione ad-
scensionum hor. 14, 24' assignat.

276. *Sidera quoque cadant.* Scribe
quotque cadant: quot stadia. In-
fra, 413: « Quot surgant in quinque
loco cedantque per horas ».

277. *Ne magna in brevibus* Tollo
rò in. *Ne magna brevibus.* Positio
syllabæ committitur io sequenti.
Sup. II, 338: « Quæque loca triplici
signarit linca ductu ». Compendia
ne careant brevibus dictis. Hoc est,
quod superius dixerat: « Ut brevina
in longo compendia carmine præ-
stem ». Sed Bentl. versus scaber et
sensus perversus videtur. Reponit:
« Ne magna in brevibus pereant
compendia dictis ».

279. Vid. Excursus II ad cal-
cem hujus libri. Fd.

Occupat : occiduus geminat : quum cætera signa
 Octonis crescunt stadiis orientia in orbem,
 Et totidein amittunt gelidas vergentia in umbras.
 Hora novo crescit per singula signa quadrante:
 Tertiaque in quartas partes inducitur ejus.
 Hæc sunt ad Libræ sidus surgentibus astris
 Incrementa : pari monento damna trahuntur,
 Quum subeunt orbem, rursusque a sidere Libræ

281. *Quum cætera signis Octonis crescunt stadiis.* Alii dicerent *quum crescunt.* Sed probum est *quum crescunt.* Ennius: « quum voluto vivu' per ora virum ».

283. *Et totidein amittunt.* Adscensionibus accedunt octona stadia: occasibus decedunt. Palet ex diagraphmate. — *Gelidasque rigentia.* Legendum haud dubie *vergentia in umbras.* Gelidum solet vocare, quod Solis aut stellarum lumine privatum est. In lib. I, 652: « Et gelidum extremum lumen sentimus ab igne ». H. e. languens a luce. Sic frigidum est obscurum, I, 416: « Frigida cæruleo contorquet lumina vultu ».

285. *Tertiaque in quarta parte si ducitur ejus.* In Gemblacensi nihilo sanior est locus: « in quarta parte sic ducitur ejus ». Sed non magnæ molis est veram lectionem ex illis vestigiis odorari: « Tertiaque in quartas partes inducitur ejus ». Quadrans horæ, inquit, accedit reliquis quinque adscensionibus, et præter quadrantem illum, tertia pars ejus quadrantis inducitur in quartas, id est, in quadrantes ipsos. Nam quadrans horæ sunt xv scrupula: tertia pars quadrantis quinque scrupula: quæ in singulas quartas in sequentibus erogantur. Ergo quum scrupula singula accedant

singulis quartis, sive quadrantibus, jam non quadrans erit, id est, xv scrupula, sed xvi, excessus accrescens singulis horariis temporibus adscensionum. Obscurus locus antea, nunc, ni fallor, illustratus est. Sed Bonincourio et hic quoque ignoscimus. Hanc veniam illi impetrarunt ii, qui hæc ignorant, et tamen omnia videri voluit scire. — B. repouit: « Tertiaque in quinas partes pars ducitur ejus », h. e. tertia pars ejus quadrantis in quinas partes dividitur.

288. *Quum subeunt orbem.* Hic τὸ subire est occidere. Alioqui in lib. I, vs. 181, subire est adscendere, quod Hispanicum idioma retinuit: « Qua cadat, et subeat cælum, rursusque resurgat ». Plinius lib. II: « Decidunt imbres, nebulae subeunt ». Inde *subjices nubes*, quia subeunt sublimia, ut exprimant Græcum παύωρα. Difficile est constituere utram significationem viudicet in illo vs. I, 651: « Distat enim surgantne eadem, subeantne cadantne ». Nam utrumque et quidem contrarium designare potest. Est enim medium constitutum inter surgere et cadere; ut alterutrinus extremi esse possit. Non est novum in Latinitate ejuscemodi compositorum duas contrarias notiones es-

Ordine mutato, paribus per tempora versa
 Momentis redeunt : nam per quot creverat astrum ²⁹⁰
 Lauigeri stadia, aut horas, tot Libra recedit.
 Occiduusque Aries spatium tempusque ruendi
 Quod tenet, in tantum Chelæ consurgere perstant.
 Ejus in exemplum se signa sequentia vertunt.
 Hæc ubi constiterint vigilanti condita mente, ²⁹⁵
 Jam facile est, si quod quandoque horoscopet astrum,
 Noscere, quum liceat certis surgentia signa
 Ducere temporibus, propriisque adscribere in horas
 Partibus, ut ratio signis ducatur ab illis,
 In quis Phœbus erit : quorum mihi reddita summa est.

se, ut *inmixtum* pro *mixtum* in, et non *mixtum*. Et alia, quæ studiosi adolescentes melius neminerint quam ego. — Rursusque ad sidera Libræ. Scribe : « rursusque a sidere Libræ ». Eandem errorem supra in doctrina horarum castigavimus.

292. Olim editum fuit, *Occiduusque Aries spatium tempusque oriendi*. Quomodo autem convenire possunt hæc duo, *occiduus* et *oriendi*? Contraria enim sunt, tamquam occidere et oriri. Sed Manilius scripsit : « tempusque ruendi Quod dabat ». Ruere diem aut noctem Oceano, solennis poetarum locutio : « ruit Oceano nox ». Alii eodem sensu legunt, *cadendi*.

293. *In tantum Chelæ quum surgere perstat*. Emendavimus olim : « in tantum Chelæ consurgere perstant ». Adsentitur Gemblacensis. Signa in conjunctione, hoc est, æqualiter a punctis æquinoctialibus distantia, sunt *ισοβάπεια* hoc est, æquales ortus et obitus habent; quibus scilicet contingit recte oriri, et oblique occidere, aut contra. Virgo et Chelæ, sive Libra æquali-

ter a punctis æquinoctialibus abant. Ergo *ισοβάπεια* sunt.

296. *Jam facile est, si quod quandoque. Quod quandoque, quæ quandoque*, Maniliaua sunt, redundante *quod quandoque*. — B. ait hoc si supervacuum esse : reponit *Jam facile est tibi*.

298. Olim *propriis*que adscribere in horas. Lege, « propriisque adscribere in horas Partibus ». Idem alibi plane eademque sententia, inf. 468 : « In nulla fallit regione Horoscopus umquam, Quum poterunt certis numerari singula signa Temporibus parte ex illa, quam Phœbus habebit ».

300. Ante Scal. *In qua Phœbus erit*. Archaismus, in qua erit. Ulpianus : « in pnbertatem decesserit ». Cicero : « in senatum dixi ». Sed Gemblæ. habet *In quos*. Manifesto legendum *In quis*. — *Quorum mihi reddita summa est*. Quorum signorum anaphorica summa et epilogismus redditus est. Gemblæ. *quorum*, id est, horarum : utrum melius, delibero. Ex longissima disputatione tandem pervenimus ad

Illa etiam poterit nascens via ducere ad astrum, 301
 Quod quandoque vadis emissum redditur orbi.
 Nam quota sit lucis, si luce requiritur, hora,
 Adspicies : atque hanc numerum revocabis in ipsum
 Multiplicans decies, adjectis insuper eidem 305

methodum Horoscopi, quo nomine instituta fuit disputatio. Esto igitur aliquis natus in Rhodo insula, Sole initium Geminorum obtinente, hora noua æquinoctiali absoluta. Consule diagramma adscensionum. Ab initio Geminorum ad finem Virginis colligantur horæ 9, 4'. Respondeo igitur Horoscopum esse in fine Virginis. Hoc est igitur, quod dicit : « quum liceat certis surgentia signa Ducere temporibus ». Ortus Geminorum, Canceri, Leonis et Virginis suis temporibus horariis collegimus, et propriis adscripsimus in horas partibus. Et rationem, sive sententiam, deduximus ex illo signo, in quo Phæbus est, nempe ex Geminis. Quantum igitur hallucinetur Bonincontrius, qui usitato modo Horoscopum apud Manilium venatur, hinc æstimare licet : sed ne alius quidem hactenus hæc odoratus erat. Nos vero omnia infra pleue exsequemur, si prius doctrinam totam Manilii præmiserimus.

301. *Illæ etiam poterit nascens via ducere ad astrum.* Cæcum esse oportet, qui non videat hæc unuc recte cohære, quæ tam longo spatio dissita erant : ut in multis locis videres humano capiti cervicem equinam. Non leviter de Manilio et ejus studiosis meriti sumus, qui textum ex tam fœda luxatione in suos artus resituimus. Non deerunt et improbi et iuvenusti, qui aliter censebunt, aliter deblaterabunt.

Duas igitur methodos Horoscopi investigandi proposuit : illam, quam modo periclitati sumus, et hanc, quæ omnibus illius ævi et retro mathematicis vel potius plauis in usu fuit, estque ea, quam supra vulgarem vocavit, v. 218 : « Nec me vulgatæ rationis præterit ordo Quæ binas tribuit signis surgentibus horas ». Horas in gradus redactas a loco Solis computabant. Ubi designabat numerus, ibi erat Horoscopus. Hæc erat illorum Æruscatorum methodus. — *Nascens via ducere ad astrum.* Ita olim emendavimus. Ita etiam habet Gemblaceus. At corrupta vulgatæ editionis lectio, quæ habet *astrum*, decepit bonum Bonincontrium, adeo ut meridionales et australes horas somniarit : quod monstri quid sit, nescio. Nascens astrum esse Horoscopum et pueri dixerint.

303. *Nam quota sit lucis, si luce requiritur, hora, Adspicies.* Aut enim genitura est diurna, aut nocturna. Prius de diurna.

305. *Multiplicans deciesque.* Corrupta hæc ita restituere jubet sententia : « atque hunc numerum revocabis in ipsum Multiplicans decies, adjectis insuper eidem Quinque tamen summis ». Ipsum numerum horarum multiplicabis decies et quinquies. Esto aliquis uatus Sole initium Geminorum obtinente, hora inæquali uona absoluta. Multiplicatis horis 15 inæqua-

Quinque tamēn summis : quia qualicumque sub hora
Ter quinas mundi se tollunt sidera partes.

Hic ubi constiterit numerus, conjungere et illas,

Quæ superent Phœbo partes per signa, memento.

Ex hac tricenae summa per sidera partes

310

Distribues : primamque vicem, quo Phœbus in astro

Fulserit : hinc aliis, Solem quæcumque sequentur.

Tum quo subsistet numerus consumptus in astro,

Quave in parte suam summam, momeneve relinquit,

libis in xv, fiunt gradus 135, quæ sunt signa quatuor, gradus xv, et pntata ab initio Geminorum, desinunt in 15 Δ . Ita Horoscopus erit in 15 Δ Geminorum secundum hanc ridieulam methodum, quæ erat propria illorum Agyrtarum. Sed et Demophilus vetus scriptor, quum de methodo signi seminalis ageret, qui est alter Horoscopus conceptionis, ut ille alter nascentiæ, habet ab Horoscopo non a Sole numerari ; item non in xv, sed in quasvis partes signi horas multiplicari ; tamen utraque methodus multum habet inter se adfinitatis, et vetustatem præfert.

306. Quia qualicumque sub hora Ter quinas mundi sex tollunt. Lege se tollunt. Jubet ergo binas horas signis adtribui. Atqui hanc opinionem faveillis supra exagitaverat. Quæ hæc est levitas ? Bonincontrius agnoscit $\tau\theta$ sex, hoc est, solens traducit sese. Et sane rarum est, quum illi homini aliquid boni excedit. Se tollunt, ἀνατίθεται.

307. Ter quinas mundi se tollunt sidera partes. At ubi sunt illæ superiores censores notæ in eos, qui binas horas signis orientibus tribuunt ? ut tacitam horas civiles Veterum inæquales fuisse. At xv gra-

das Æquinoctialis horam æqualem constituunt.

308. Conjungere et illas, Quæ superent Phæbo partes per signa, memento. Esto homo natus, Sole xvi Tauri obtinente, hora viii inæquali. Horis 8 in 15 dnetis fiunt signa quatuor. Adde partes xv absolutas, quas perfecit Sol in Tauro, ut præcipit Manilina. Numero igitur a principio Tauri. Numerus desiuit in xv Virginis, qui erit locus Horoscopi.

313. Tum quo subsistet numerus consumptus in astro. Recte Gembl. Sic supra, 224 : « Atque ubi substiterit, signum dicatur oriri ».

314. Olim Quave in parte suam summam numerive reliquit. Qua in parte numerus relinquet suam nunterive partem. Elegantia profecto digna Bonincontrii auditoribus, quibus persuadebat hæc Latina esse : quid Latina ? Satis erat, si aliquo sensu essent. Nobis olim feliciter succurrit legendum momeneve relinquit. Scriptum fuerat vitiose mumenve. Sic alibi : « qui munera summis Imposuit ». Perperam pro mumina hoc est, momina. Quod momē apud hunc auctorem creberrime positum sit pro summa et numero, sat suis locis patuit.

Hæc erit exoriens et pars, et forma. Per ignes
 Continua partes : ubi summam feceris unam,
 Tricenas dabis ex illa per singula signa,
 Donec deficiat numerus : quaque ille sub astri
 Parte cadat, credas illam cum corpore natam
 Esse hominis, pariterque orbem vidisse per ignes. 315
 Sic erit ipse tibi rapidis quærendus in astris
 Natalis mundi, certoque horoscopus ortu :

315. *Hæc erit exoriens et pars et forma.* Exoriens pars et forma est signum vel pars horoscopans. Alibi, sup. 178 : « Quum tibi nascentis percepto tempore forma Constituerit ». Sic dixit signa formantia ortus, id est, horoscopantia. — *Per ignes*, per stellas. Infra : « pariterque orbem vidisse per ignes ». In sphaera : « quibus ille supervenit ignis », id est, stella. — *Per ignes*. Noctu. Nocturnæ genituræ inveniendæ methodum docet. Hæc omnia quis antea intelligebat? Nam Bonincontro ne minima quidem hujus loci suspicio mentem perstrinxit. Non magis Latine scieus ejus expositionem in hunc locum intellexerit, quam ille locum istum. Nos quid esset *per ignes* ostendimus.

316. *Continua partes.* Nihil novi dicit. Hodie astronomi putant omnia sua ratiocinia a meridie : veteres Chaldaei, sive Genethliaci ab ortu Solis. Utroque modo ratiocinia sunt 24 horar. Si igitur genitura inciderit per ignes, id est, noctem, non a nocte novum ratiocinium instituere debet, sed horas diurnas, id est, duodecim horas ab ortu Solis cum horis nocturnis connectere. Esto aliquis natus hora septima noctis. Illa hora erit decima nona ab ortu Solis. Hoc est,

quod vult. Hujus autem rei dabinus illustre exemplum in themate mundi, quamquam negatorio ab illis priscis Ægyptiæ matheseos antecessoribus prodito. Ponunt mundum couditum Sole in quinta decima Leonis posito, hora xi noctis ineunte. Ab ortu Solis ad horam xi inenntem noctis, putatur horæ absolutæ xxii quæ in gradus xv multiplicatæ ex hac methodo fiunt gradus 330, quibus adijce a principio Arietis, ad partem 14 Leonis absolutam, gradus 134. Fient omnes gradus 464. Detracto asse circuli, remanent gradus 104, qui ab initio Arietis putati desinunt in gradum absolutum 14 Cancr. Ergo Horoscopus est in gradu xv ineunte Cancr, ut erat propositum. Itaque non ab ineunte nocte putanda sunt ratiocinia genituræ nocturnæ, sed continuanda cum tempore diurno, ut præcipit Manilius. Nam bene hoc monuit, quamquam, ut diximus, nihil novi edicit. Hoc enim facit, quia ineunte nocte putatur hora prima, non tertia decima. In hoc themate recte est apud Firmicum Sol in xv Leonis, non in vi, ut apud Paullum Alexandrinum ; ubi legendum vi, errore satis proclivi.

322. *Natalis mundi.* Horoscopus. Infra celi nascentis hora dicitur.

Ut, quum ex hoc sedes steterit sub cardine primo,

Fallere non possit summi fastigia cæli

Signifer obliquus : stent fundamenta sub imo : 325

Stent veri stellarum ortus, verique subortus.

Denique ut in proprias vires sortesque recedant.

Sed neque per terras omnes mensura dierum

325. Ante Scal. *Non feret oblitus*. Nusquam felicius conjectura nobis cecit olim, quam in hoc inquinatissimo loco. Manilius enim scripserat *oblitus*; unde *oblitus* scripsit librarius. Non, inquit, imponet nobis signifer propter obliquitatem suam. — Sed hanc conjecturam carpit Bentl. negat nusquam *Signiferum* Manilio nominari; denique sic locum refigere tentat: « Ut quum exacta fides steterit sub cardine primo; Fallere non possint summi fastigia cæli, Non seri te oblitus; stent fundamenta sub imo ». Hoc est: Ut quum certus sis de horoscopo, tres reliqui cardines non possint te fallere: nam invento primo qui in summo cælo est, certa fit cæterorum statio. Conf. vs. 216 seq. Ed.

326. *Verique sub ortus*. Coniunctim legendum: « verique subortus ». Suboriri dicit pro occidere. — *Stent fundamenta sub imo*. Ut communi sensu. Ut, ait, neque signifer obliquitate sua veram regionem summi cæli auferat; et ut imum cæli sibi constet, constet etiam occasus. Itaque vero Horoscopo deprehenso, reliqui tres cardines constabunt.

327. Vid. Excursus III ad calcem huius libri. Ed.

328. Hoc loco B. habet 54 versus: « Nec tibi constabunt ... quorum mihi reddita summa est », quæ in-

fra Scaliger inserit post v. 428. Sic autem bujus trajectionis reddit rationem: Hi versus pertinent ad partem hinc multis versibus submotam, quæ est de horarum mensura. Itaque illam necessario hæc sequi debebat. Nam post doctrinam horarum horologium instituendum, et quidem ut præcipit, ab æquinoctio. At quid hæc ad argumentum longitudinis temporariæ signorum, et adscensionum ipsorum? Deinde quod sequitur exemplum stadiasmi signorum, quam inepte post sequitur, ut longe multis versibus et paginis antecedit doctrinam stadiasmi, quam postea docet. Deinde, quod maximum telum est, caput longum, quod post stadiasmi exemplum sequitur, pertinet ad continuationem nostri argumenti, quo confutatur opinio de binis horis signorum adscensionis adtribueudis. Valde hinc optimo scriptori nocuit importuna scriptorum curiositas, qui ejus libros in capita secuerunt, quum auctor perpetua oratione scripserit, ut Laetius et Empedocles. Hinc tam facile fuit membra suo ordine luxari, quam proclive fuit, libros in membra secare. Isti igitur viginti octo versiculi cum toto capite sequenti, qui sunt summa versus 217, quo transferendi sint, suo loco docebitur. Itaque mirus est consensus totius contextus ita eo ordine resti-

Umbrarumque eadem est, simili nec tempora summa
 Mutantur : modus est varius : ratione sub una 330
 Numquam Phryxæi ducuntur vellera signi,
 Chelarumque fides, justæque examina Libræ,
 Omnia consurgunt binas si signa per horas.

totu, qui pristinu servato nullus erat. Egregia est hujus trajectinnis restitutio : neque emendatinni huic adversari possunt, nisi Simioli et Zelntypi.—*Sed neque per terras.* Duobus argumentis confutat vanitatem opininnis, quæ binas horas adscensionibus signorum adtribuit. Prius est inæquales esse adscensionnes in eodem loco. Nam Alexandriæ Aries oritur gradib. 22, 23', Taurus 24, 9'. Ergo non sunt æquales adscensionnes : neque igitur binarum horarum. Posterius adscensionnes eorumdem signorum in hoc loco non esse æquales adscensionnibus eorumdem in alin. Alexandriæ Aries oritur grad. 22, 53', Romæ grad. 17, 21', Taurus Alexandriæ gradib. 24, 9', Romæ gradib. 21, 6'. Unde illa diversitas? a positu regionum, quod ab æquinotiali ad polum pergentibus semper nbliquæ adscensionnes decrescunt, rectæ autem crescunt : dies æstivi majores sunt, biberni breviores. Hæc igitur omnia argumenta ex positu glubi terræ instructa sunt ad evertendam sententiam de binis horis adscensionnum. Quam ineptum erat disputationem hanc interrumpi, interjecta materia valde dissimili de horologiis et stadiasmis signorum, tam absurdum post illam materiam iterum ex abrupto disputationem eandem repeti. Mentio horarum fecit, ut hinc capnt de horologiis conijceretur, quum, ut diximus, horarum mentin facta

sit, quod sit membrum sive sequela prioris argumenti. Nam si dies sunt incerti, et duodenæ quoque partes eorum, id est, horæ, sunt incertæ : rectissime. Pergit : sed noli putare signorum adscensionnes inter se variare in eodem loco, quod jam diximus, unde et horæ variant : variant etiam per omnes terras : quæ enim oblique adscendunt, eo magis illa nbliquæ adscendunt, quo magis ad polum pergitur : et contra magis recta, quæ recte adscendunt.

329. *Simili nec tempora cursu.* Gemblacensis : « Simili nec tempora summa ».

330. *Modus est varius : ratione sub una Numquam Phryxæi.* Æquinotium una ratio est semper. Nam ubique terrarum eodem modo et mensura æquinotia conficiuntur. Si, inquit, signa sunt binarum horarum, ergo nullum æquinotium conficitur neque vernum neque autumnale : sed semper erit nulla discriminine æquinotium. Atqui modus est varius. Ergo, etc. — R. aliter et distinguit : modus est varius statim sub una : *Namque Phryxæi.* Una enim statio est Zodiaci, sed varius dierum est modus.

333. *Omnia consurgunt binas si signa per horas.* Si, inquit, omnia signa consurgunt per binas horas, nulla est dierum inæqualitas. Atqui est. Ergo non consurgunt per binas horas. Minorem probat, quia æquinotia duo sunt in anno. Ergo in

Quo medius recto præcingitur ordine mundus,
 Æqualisque super transversum vertitur axem, 335
 Illi perpetua junguntur pace diebus
 Obscuræ noctes : æquo stat fœdere tempus.
Nec manifesta patet falsi fallucia mundi
Nec similis simili toto nox redditur ævo.

toto reliquo anno inæqualitas est dierum et noctis. Non enim æquinoctium dictum esset, nisi essent et dies non æquinoctiales. Nam æquale dictum est respectu inæqualis. Æquinoctium igitur dictum contemplatione reliquarum dierum cum noctibus inæqualitatis. Hæc ita clare Manilius, quæ antea ne OEdipus quidem intelligebat. — *Omnia consurgunt.* Its duo manuscripti, Gemblacensis et alter : item veteres editiones, præter textum Boniucontrii, ubi ineptissime est, « Omnia qui surgunt bimas sibi signa per horas ». Quod homini tenebras offudit, ne posset ne minimum quidem in sententia horum versuum videre.

334. *Quos medius recto ... Illis perpetua junguntur pace diebus Obscuræ noctes.* Est principium descriptionis climatum ab æquinoctiali ad polum. Per quos homines transiens mundus percingitur recto ordine. Sed in Gemblacensi legitur *Illi non Illis*. Tuuc τὸ ἰλλί esset *illie* : et retinendum esset *Quo* : « Quo medius recto præcingitur ordine mundus Illi perpetua junguntur pace diebus Obscuræ noctes » ; quod magis placet. *Illi* Cicero dixit nox semel pro *illie*, ut alibi notamus. Verissima est ea lectio. — *Quo medius recto præcingitur.* Dies æstimantur a circulis parallelis, quos Sol numero GLXXXII describit, e

quibus medius est æquinoctialis. Illi circuli, ubi in arcus æquales dividuntur, æquales dies faciunt. In sphaera recta horizon æquinoctialem ad angulos rectos, proinde et in arcus æquales dividit. Ergo æquales dies facit. Sub sphaera igitur recta æquales semper dies sunt, quia per polos mundi transiens Horizou idem semper est : « Ac bene diviso mundus patet orbe, latetque ». — *Recto præcingitur orbe.* Unde recta sphaera positio. — B. habet *Quod medius*, ut vs. 341 *una quod æquali*. Causam reddit, cur sub Ariete et Libra signa omnia in binas horas surgant.

338. *Nec manifesta, etc.* Fallaciam mundi anomaliam dierum dicit.

339. *Nec similis simili toto nox vertitur orbe.* Gemblacensis longe melius : « Nec similis simili toto nox redditur ævo ». Similis simili per Hellenismum. Aristophanes : Ὀψας ἀνάγκης ἴσας ἴσας κεκραμμένης. Est autem simile pro æquali dictum : quod in Sphaera Mundi notamus. — *Nec similis simili.* Io obliqua sphaera multi dies sunt inter se æquales, et multæ item noctes : quæ nimirum æqualiter a punctis tropicis distant, modo summatis, non exacte accipiuntur. Nam alioqui intervallum dierum a solstitio, ad æquinoctium autumnii, minus est eo, quod ab æquinoctio veris ad solstitium. Sed hoc nou sensu, sed

Omnibus autumnus signis, Ver omnibus unum, 140
 Una quod æquali lustratur linea Phœbo.
 Nec refert tunc quo Phœbus decurrat in astro,
 Litoreumne coquat Cancrum, contrane feratur
 Sideribus mediis, an quæ sint quatuor inter.
 Quod quamquam per tris signorum circulus arcus 145
 Obliquus jaceat, recto tamen ordine zonæ

ratione tantum percipi potest. Itaque non rem exacte, ut est, sed mentem Manili interpretamur, qui dicit habitantibus sub sphaera recta non id contingere quod nobis. Nos dicimus quintam decimam diem, puta, ante solstitium esse æqualem quintæ decimæ diei post solstitium. At habitantes sub sphaera recta nihil tale dicere possunt, ut pote quibus omnes dies æquales sint. Nobis omnibus annis multi dies multis diebus æquales sunt, et multæ noctes multis noctibus. At illis ne toto quidem ævo, id est, ne unquam quidem hoc accidit : quare ? « Una quod æquali lustratur linea Phœbo ». Alii, *Et... non vertitur.*

340. *Omnibus autumnus signis, ver omnibus unum.* Æquinoctium quidem sempiternum esse sub recta sphaera, verum est. Perpetuum ver et autumnum ibi florere, falsissimum. Simile argutabatur supra de longissimo die sub Cancro, quem dicit habitantibus sub Tropico viz Solem occidere. Quod et Ausonius somniabat in Technop. (vid. inf. t. VII, p. 539) : « Semper ubi æterna vertigine clara nitet Lux ». Quomodo ibi æterna lux, aut longissimæ moræ Solis, ubi dies est tantum horarum 13,8' ?

342. *Nec refert.* Nihil refert scire, utrum solstitium sit, an bruma.

Nam semper æquinoctium est.

344. *Sideribus mediis.* Versus irreptitius B. videitur.

346. *Obliquus jaceat.* Misere me Boninecontrii, quem vulgata lectio in uugarum casses induit. Quid indignius Mathematico, quam putare circulum Zodiacum jacere per tres circulos obliquos ? Itane Tropici et æquinoctialis, ut uno verbo dicam, paralleli circuli, obliqui sunt ? *Ti jaceat* de obliquitate circuli dictum etiam alibi letigimus : « Sed jacet obliquo signorum circulus orbe ». Sed magis ludibrium debet, quum legit *jnciat* non *jaccat*. — *Recto tamen ordine Zonæ Consurgunt.* Quantum quidem ad situm pertinet, recto ordine : quantum vero ad signa ipsa inter se, alia recte, alia oblique. Sed Manilius vult omnino omnia signa in sphaera recta recte oriri : quod satis illis testatur : « Et paribus spatiis per singula lustra resurgunt ». Quæ fuit Veterum opinio. Nam et ita Lucan. IX, 533 : « Non obliqua meant, nec Tauro Scorpis exit Rectior, aut Aries donat sua tempora Libræ. Aut Astræa jubet lentos descendere Pisces. Par Geminis Chiron, et idem quod Carcinus ardens, Humidus Ægoceros : nec plus Leo tollitur Urna ». Omnia signa sub sphaera recta pari tempore surgere, quod iste

Consurgunt, supraque caput terrasque feruntur,
 Et paribus spatiis per singula lustra resurgunt,
 Ac bene diviso mundus latet orbe, patetque :
 Et simul ex illa terrarum parte recedas, 350
 Quidquid ab extremo temet præverterit axe
 Per convexa gradus gressum fastigia terræ,
 Quam tereti Natura soli decircinat orbe
 In tumidum, et mediam mundo suspendit ab omni.

cavit, tam falsum, quam quod sub-
 jicit : « At tibi, quæcumque es Li-
 byco gens igne dirempta, In Notou
 umbra cadit, quæ nobis exit in Ar-
 cton ». Ait sub Canero positæ um-
 bras semper in Anstrum jaci, falso.
 Hoc enim illis, qui extra Capricor-
 num habitant, accidere necesse est.
 At illis, qui intra Tropicos habitant,
 pro diversitate conversionum Solis,
 nunc Austrina, nunc Aquilonia est.
 Sed de hoc in Prolegomena.

347. *Supraque caput*. Verticaliter,
 ut vulgus loquitur. *Zonæ Zodiaci*,
 aut simpliciter circuli cujusvis. —
Pro terrasque feruntur B. subterque
feruntur. Et hæc emendationem sic
 adserit : *Consurgunt*, mane : supra
 caput feruntur interdum ; subter no-
 ctu ; resurgunt postridie. Hæc veri-
 similia sunt. Ed.

348. *Per singula lustra resurgunt*.
Lustra simpliciter periodos quas-
 cumque ; *lustrum Solis*, ut infra,
 v. 580, « vertens annus ». — B. au-
 tem habet *puncta*, quia *lustrum* pro
 quinquennio absolute sumit. Ed.

350. *Et simul ex illa*. Gembla-
 censis male : *At simul ex illa*. Et
 simul ab æquinoctiali recedas, qua-
 cumque te tulerit gressus in Septem-
 trionem.

351. *Præverterit axe*. Axem adscen-
 sum, clivum vocat. Propert. « Scan-

dentisque axis patriæ de vertice mu-
 rus ». Juven. IV, 117 : « Dignus Arici-
 uos qui mendicaret ad axes ». Ergo
 clivum vocat summum globi sub
 æquinoctiali. Nam ab æquinoctiali
 ad polum pergentibus descenditur ;
 vel simpliciter extremum axem,
 remotum clima. Sic Lucanus : « Ca-
 lida medius mihi cognitus axis
 Ægypto ». — Huetius *extremum*
axem polum interpretatur et *præ-*
verterit adparere inceperit. Sed et
 Scaliger et Huetius Bentleio errasse
 videntur. Reponit : « Quidquid ad
 extremos temet deverteris axes » :
 extremi axes polus uterque : recte,
 nam de utroque æque verum est.
Devertere, a via recta sub æquatore :
quidquid, i. e. quantumcumque vel
 quantulumcumque. Ed.

352. *Per convexa gradus gressum*
vestigia terræ. Ordo : quidquid gra-
 dus præverterit te gressum per fa-
 stigia terræ. Hæc fuerit sententia
 hujus loci, siquidem vitio caret,
 quod valde dubito. Tò *quidquid* est
 quantum, 602. Ita plane Lucan.
 III, 294 : « Quidquid ab occiduis
 Libye patet arida Mauris. Quidquid
 patet, quantum patet. Item libro
 VIII, 179 : « Quidquid descendet ab
 arbore summa. Arctophylax, pro-
 piorque mari Cynosura feretur
 In Syriæ portus tendit ratis ». Quod

Ergo ubi conscendes orbem, scandensque rotundum
 Degrediere, simul fugiet pars altera terræ, 356
 Altera reddetur : sed quantum inflexerit orbem,
 Tantum inclinabit cæli positura volantis.
 Et modo quæ fuerant surgentia limite recto
 Sidera, curvato ducentur in æthera tractu : 360
 Atque erit obliquo signorum baltheus orbe,
 Qui transversus erat : statio quando illius una est,
 Nostræ mutantur sedes : ergo ipsa moveri
 Tempora jam ratio cogit, variosque referre
 Sub tali regione dies, quum sidera flexo 365

sane eodem modo dictum, ut hic quidquid te præverterit gradus. B. autem *Per convexa trahens... fastigia*, sensu quidem planiore.

355. *Ergo ubi conscendes orbem.* Gemblacensis *consedes* depravato ex *consides*. — *Stridensque rotundum.* Nemo dubitaverit vitiosam esse scripturam. Succurrit Gemblacensis *seandensque*. Quod sine dubio verum est, et probavit Benth. et ipse F. Scalig. autem : « Ergo ubi consides, etc. » cujus sic rationem reddit : Ab æquinotiali ad Septemtrionem pergentibus polus adtollitur : quia ab æquinotiali Septemtrionem versus descenditur, quod ipse vocat *desidere*, translatione a ponderosis, quæ pessum eunt. Hoc est enim *desidere*, tamquam qui ab æquinotiali ad Septemtrionem pergunt, perinde ac qui a summo deorsum devolvuntur.

356. *Degrediere.* Hoc est, descendes. Aliud enim est *Digredi*. Glossæ. *Degredietur* κατὰ βῆμα. Non erat locus emendando huic loco sine codice. — *Simul fugiet pars altera terræ.* Horizon quidem orbem in duo hemisphæria æqualia dividet, quia

magnus circulus est, sed non ad rectos angulos, quia per polos ejus non transit. Simul igitur facta fuerit poli elevatio, obliqua intersectio sequetur.

357. *Sed quantum inflexerit orbe, vel orbem.* Prima fuit hæc differentia ab habitu spheræ : quod aut obliquus, aut rectus. Altera hæc, quod inter se diverse obliqui. Atque hæc quidem est, de qua loquitur. — B. *sed quantum inflexerit orbis*, intransitive, pro si inflexerit, ul v. seq. inclinabit pro, se inclinabit, non male. En.

358. *Tantum inclinabit cæli positura.* Ab hac igitur varia positura et variæ umbræ, et ab illis horarum varietas colligitur. Quæ enim recte oriebantur, ea hic oblique oriuntur : et quidem obliqua alia aliter : quia positura alia atque alia.

362. *Qui transversus erat.* Transversum dicit quod ad angulos rectos stat. Obliquum ad angulos acutos.

363. *Nostræ mutantur sedes.* Nostræ sedes mutantur : hoc est, noster Horizon variat, et prout a polis eclipticæ discedit, obliquiores

Ordine conficiant cursus obliqua malignos :
Longius atque aliis aliud propiusve recumbat.

Pro spatio mora magna datur : quæ proxima nobis
Consurgunt, longos cæli visuntur in orbes.
Ultima quæ effulgent, cæcis inerguntur in umbris. 370
Et quanto ad gelidas propius quis venerit Arctos,
Tamen magis officiant oculis brumalia signa,
Vixque ortus occasus erit : si longius inde
Procedas, totis condentur singula membris,
Tricenasque trahent connexo tempore noctes, 375

ejus intersectiones facit. — *Ergo ipsa moveri Tempora.* Argumenti conclusio. Horæ habitum sphaeræ sequuntur. Habitus sphaeræ mobilis est. Ergo mobiles horæ, seu tempora.

366. *Cursus obliqua malignos.* Cursus malignos dicit, ut in lib. I, 589, *invida munera* : « Invidiæque obliqua radiorum munera flamma. Dat per iter minimum nobis ». Utrumque enuntiatum eadem et translatione et notatione.

368. *Pro spatio mora longa datur.* Interpunge post *datur*. Quo propiora nobis, eo majores oriendo moras interponunt. Hoc est, quod dicit : « quæ proxima nobis Consurgunt, longos cæli visuntur in orbes ». Sup. 226 : « Atque alia inflexis oriuntur sidera membris : Ast illis magis est rectus surgentibus ordo, Ut propius nobis aliquod, vel longius astrum est ». Ita fiet, ut borealia signa eo magis supra terram exstant, quo longior sit in latitudine distantia ; et contra australia magis deprimantur, quæ ipse vocat ultima : quamquam non omnia signa borealia recta sunt ; ut neque omnia australia obliqua : quod ipse tamen omnino sentit. Siquidem vult

ea, quæ supra terram magis exstant, esse recta. Sic fieret, ut arcus ille a principio Arietis ad finem Virginis totus rectorum signorum esse debuerit : quod falsum. Sed hæc est illorum priscorum astronomia, quam Manilius et Lucanus sequuti sunt. — B. habet : *Pro spatio mora cuique datur* ; mora enim æqualis æqualibus spatiis datur. En.

370. Benth. *Ultima quæ fulgent, citius merguntur in umbras, rectius, ut videtur.*

372. Aliter B. *Tamen magis effugiunt oculos*, ut infra 405.

373. *Vixque ortus occasus erit.* Aratum de his intellexisse volunt : quidam Veterum, in quibus Hyginus, ad Phænomen. Sed Aratus intelligit de contactu Horizontis et circuli Arctici. Ibi enim mutuo ortus, et occasus miscetur : quod in eo puncto stella oriatur et occidat. Non igitur de illis intelligebat Aratus de quibus hic Manilius, quum potius de his nostris intelligat Homerus : de quibus interpretantur quoque illud Homeri ex X Odysseæ : ἔνθα κ' αὖτις ἀνίη, etc.

374. *Si longius inde Procedas.* Si fiat longior in latitudine distantia.

375. *Tricenasque trahent.* Hoc ac-

*Et totidem luces adiment : sic parva dierum
Efficitur mora, et adtritīs consumitur horis :
Paullatimque perit statio fulgentibus astris,
Pluraque per partes subrupto tempore signa
Terræ quaerentur medio celata tumore,*

380

cidit sub elevatione poli ad LXVI grad. serup. xxx, in septemtrionalibus partibus Islandiæ, quam primus omnium Pytheas Thulen esse dixit : item in Scirfinia et Boddia regionibus Suetiæ conterminis, sub polo ælipticæ, quo neoteriei magna inscitia Arcticum definiunt. Nam eas regiones habitantibus vertex a polo mundi 23, 30' grad. distat : polus mundi 66, 30' adtollitur. Tropicus illis tangit pulsum Horizontis, obtinetque eum locum, quem in Hellesponti tractibus pes prior majoris Ursæ. Et quia illis polus Zodiaci est pro vertice, necessario eisdem Zodiacus erit pro Horizonte secundum ea, quæ libro primo diximus. Semel vero in die polus Zodiaci eorum Zenith stringit. Sed subito transit Zodiacus, atque elevatur, et Horizontem ad majores, quam antea, angulos intersecat. Unde altera pars supra terram exstat, altera tecta subtus latet. Quia autem snbita fit conversio : fit quoque, ut puncto temporis sex signa subito existant, altera vero nascantur tardissime, quantum xxiv horarum spatium est. Tanta est obliquitas eclipticæ. Contra accidit, quum occidunt. Quum igitur Caueer sit omnium signorum polo vicinissimum, propterea non occidit : sed simul ac pulsum Horizontis tetigit, iterum resurgit. Contrarium imaginare in Capricorno. Quare quum Sol in puncto solstitiū fuerit, necesse est diem viginti quatuor

horarum esse, quia noctis interjectum momentum brevissimum est. De hoc igitur interpretamur illud princepis poetarum : ἔγρυς γὰρ νυκτός τε καὶ ἡμέρας αἰὲς ἀδαυδῶν. — *Tricenasque trahet.* Quia nimirum minimum noctis momentum interjicitur, adeo ut pæne sensum fugiat : propterea ait integrum mensem continuari die uno, vel diem esse unius mensis. Quod sane quindecim diebus ante, et totidem post confectum solstitiū sidus accidere debet. Nam tanta est nox, quantum satis est, temporis primo puncto Cancri, ut Horizontem tangat : quod pæne in jaetu visus, ut ita dicam, eontingit. Hoc in Islandia, ut supra tetigi, et illi parallelis tractibus accidit.

377. *Et adtritīs consumitur horis.* Recte. Nam etiam in die, quæ annis scrupuli fuerit, xii horæ considerantur.

378. *Paullatimque perit statio.* Hunc et duos præcedentes B. pro spuris habet : certe quid sit *statio perit astris* intelligere nequeo.

379. *Pluraque per partes subrupto.* *Subrupto*, subrepto ἀρχαϊκῶς, ut infra : « Mensibus eruptis », hoc est, ereptis. Paullus libro primo Sententiarum de extraord. criminib. *fimo corrupto*, id est, correpto. Et Plautus dixit *subruptum* pro *subreptum*. Neque aliter fere scribebant illi. Quod dicit *per partes*, id est, paullatim ut jam dixerat : « Paullatimque perit statio fulgentibus astris ».

380. *Terræ quaerentur.* Locus vi-

Abducentque simul Phœbum, texentque tenebras,
Mensibus eruptis donec sit debilis annus.

• Si vero natura sinat sub vertice cæli,
Quem gelidus rigidis fulcit compagibus axis,
Æternas super ire nives, orbemque rigentem
Prona Lycaoniæ spectantem membra puellæ:
Stantis erit cæli species; laterumque meatu

385

tiosus. Tò tempore formatum ex eodem in antecedenti verbo. Major pars astrorum celebratur terræ timore. Ita procul dubio scripsit Manilius.

381. *Adducentque simul Phœbum, texentque tenebras.* Planc est, quod ex Homero adduximus: Ἐγρὺς γὰρ νυκτὸς τι καὶ ἡμερῆς σὺν χιλευθαί. Ubi vides Periegesin Homeri et Geographiam eorum temporum: quum tractum oræ Campaniæ ac Magnæ Græciæ adeo longe in septentrionem submoverent, ut, si eam thesin sequimur, sub polo eclipticæ Læstrygonas et Lami oppidum ponendum sit. Itaque Strabo et alij veteres Homeri studiosi multum æstuant in Geographia Homeri explicanda. — Ex Huetio in textum admisimus *Abducent*, nam hic de longia notibus agitur.

383. Vid. Exc. IV ad calc. hujus lib. Ed. — *Si vero Natura sinat sub vertice cæli.* Ne hodie quidem ad ea loca navigationes penetrarunt. Nuper nostri Hollandi ad LXXXI usque gradum velificati sunt. Inclementia cæli et mare concretum ultra pergere vetuit. Tamen illi strenui Argonautæ naturæ et incommodorum omnium victores hanc gloriam reportarunt, ut primi omnium ea loca adiisse ausi sint, nullis fortasse postea eandem gloriam, ne dicam majorem adepturis.

384. *Quem rigidis fulcit.* Axis fulcire videtur eos, quia illis stans et rectus est subjectus: ad angulos rectos stat.

385. *Æternas super ire.* Probum esset et *superare*. — *Orbemque.* B. reponit *Boreamque*.

386. *Prona Lycaoniæ spectantem membra puellæ.* Puellæ quidem prius, sed postea in ursam mutatæ. *Prona membra*, ad illos respicientia, qui directo sub polo siti sunt. Nam nobis non ita, qui remotiores. Et prona, id est, in terras respicientia constellationum membra facit contra Theonis sententiam, qui imagines cælestes in cælum, non in terram conversas esse scribit. Sic idem Theo Cancrī pectus et os in cælum, testem autem et dorsum in nos conversu esse.

387. *Stantis erit.* Tò κτιοῦ trisariam exponitur: jacere, sedere, stare. Tot habitus sunt Sphæræ: primus jacentis, qui dicitur rectæ sphæræ, propter rectos angulos Horizontis cum æquinoctiali: alter sedentis, inclinatæ. Stantis, molæ similis. Tunc enim Æquinoctialis, qui in Horizontis vicem est, ac in ambitum rectum circumvertitur, omnino molæ trusatilis et habitum et conversionem refert. Minus autem proprie sphaera recta dicitur propter rectos angulos, quos cum Æquinoctiali facit, quia per ejus

Turbinis in morem recta vertigine currit.
Inde tibi obliquo sex tantum signa patebunt
Circuitu, nullos unquam fugientia visus,

390

polos transit, quam ea adpellatiu staotis sphæræ magis propria sit, in qua Æquinoctialis idem cum Horizonte et circulo arctico. Axis autem stat ad rectos angulos : ideo mundum fulcire dicitur paullo ante. Is enim rectus situs est, proinde ut hominis rectus situs, quom stat, non quum jacet. Nam homu dicitur stare, sedere, jaccere, κατὰ τὸ καίσθαι, οὐ κατὰ τὸ εἶναι. Sic sphæræ situs denotatio κατὰ τὸ καίσθαι esse debebat: quæ tamen recta vulgo dicitur non κατὰ τὸ καίσθαι, sed κατὰ τὸ εἶναι quia scilicet situs ejus respectu Horizontis rectus est. Et sane vetus Ptolemæi scholiastes ἐρῶν σφαῖραν vocat τὸ εἶμα, ad librum II Τετραβήλου, cap. de Eclipsibus : quod accurate notandum. Porro utraqne stans et recta sphaera immutabilis. Quam minimum enim aut ex recta adtolletor polus, aut ex stante deprimitur, statim rectæ et stantis nomen perit. At contra diversitates inclinatæ sphæræ mutationes multas esse nemo dubitat. Recta sphaera una est ; quia unus Æquinoctialis. Stantes duæ ; quia poli duo. — *Latere mentu*. Alii exhibent, *meatus*.

388. *Turbinis in morem*. Mola superior dicitur meta. Paullos de instructo et instrumento legato, lib. XVIII : « Est autem meta inferior pars molæ, catillus superior ». Falsum. Jurisconsultus scripsit : « Est autem meta superior pars molæ, catillus inferior ». Apud Veteres enim superior mola καὶνωτὶς fuit : inferior cava instar catini : unde

illi nomen. Meta autem instar turbinis inversi coeveniebat in catillum, ut mas in feminam, quæ parte basis est, non quæ mocræ. Nam mocræ superoe pendebat, basia autem in catillo vertebatur. Sunt et hodie ejusmodi molæ trusatiles hordeo, olyræ, sinapi pinsendis. Meta igitur, turbo et conus : et proinde turbo est superior mola. Quia igitur io morem metæ molaris sphæra circumvertitur, ab eo dicta sphæra καίνωτὶς, i. e. molæ similis. Quibus ad eam modum polus adtolletur, illi periscii dicuntur, i. e. umbram circum se habentes : quamvis initium perisciorum incipit ab iis, quibus Arcticus aut idem cum Tropico, aut major est.

389. *Inde tibi obliquo*. Habitantibus sub polo vertex est polus ipse. Igitur Æquinoctialis est Horizon. Necesse ergo sex signa septemtrionalia semper super terram esse, sex contraria sub terra : item a principio Arietis ad finem Libræ, quamdiu Sol io illis signis, unum tantum dicim sine ulla interpellatione continuari : contra in signis Australibus unam tantum noctem perpetuari. Hæc vel indoctus e sphaera petere potest. — *Sex tantum signa patebunt*. A principio Arietis scilicet ad principium Libræ. Nam profecto excusari non potest Plinius, qui refragatur, libro IV, capite 12 : « Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die Solis aversi : non ut imperiti dixere, ab æquinoctio verno in autumnum. Semel

Sed teretem acclini mundum comitantia semper.
 Hic erit una dies per senos undique menses,
 Dimidiumque trahens contextis lucibus annum:
 Nunquam erit occiduus quod tanto tempore Phœbus,
 Dum bis terna suis perlustrat cursibus astra; 395
 Sed circumvolitans recto versatur ab orbe.

At simul e medio præceps descenderit orbe,
 Inferiora petens dejecto sidera cursu,
 Et dabit in pronum laxas effusus habenas,
 Per totidem menses junget nox una tenebras. 400
 Vertice sub cæli nam quisquis spectat, ab omni
 Dimidium et toto mundum videt orbe rotundo:
 Pars latet inferior: neque enim circumvenit illum
 Recta acies, mediaque tenuis distinguitur alvo.
 Effugit ergo oculos summo spectantis ab orbe, 405
 Dum sex submersis vectatur Phœbus in astris:
 Adducitque simul luces, tenebrasque relinquit,
 Sideribus donec totidem, quot mensibus actis,
 Cesserat unde, redit, geminasque adscendit ad Arctos.

in anno oriuntur iis Soles bruma-
 que, semel occidunt *.

391. *Sed teretem acclini*. Male
 apud Fayum *adclivi*. Nam *adclivis*
 est, qui collem aut clivum scandit.
 Hoc non vult Noster. Non enim
 ibi Sol scandit, ut in nostra incli-
 natione, ad Cancrum usque: sed
 semper incumbit Horizonti. Itaque
adclini optime, id est, circuito in-
 cumbente in Horizontem et ipsum
 stringente. — B. autem, quid sibi
 velint hæc, rogat. An sex signa
 circuitu suo incumbent in horizon-
 tem, qui in hac sphaera parallela
 æquator est? Nonne finis Geminor-
 um et initium Cancri (si in ejus
 initio solstitium ponitur) aberunt
 ab horizonte gradus 23, 30'. Igitur

reponit: «sed teretem inclini mun-
 dum comitantia spira». *Inclini*,
 h. e. non inclinante, sed semper
 horizonti parallela. Versus autem
 fit davior vocali correpta ante *sp.*
 etsi non desint exempla. En.

396. *Recto versatur ab orbe*. Cir-
 cumvertitur ut turbo, ait Scal. quod
 immerito impugnatur B. et reponit
visetur ab axe contra codd. Se-
 quentes versus, atque adeo totam
 hanc tractationem supra omnes ele-
 gantis Scaliger esse ait. Ed.

401. *Ab omni dimidium et toto*. B.
 e. *toto tantum videt orbe rotundi*.
 Gembl. quoque *rotundi*, ut sit orbis
 rotunditas, non rotundus orbis. —
 B. dicit *rotundi* substantive et nen-
 trius generis, et ita explicat locum:

Hic locus in binas annu noctesque diesque
Per duo partitæ dirimit divortia terræ.

410

Et quoniam quanto variantur tempora motu,
Et quibus e causis, dictum est : nunc accipe, signa
Quot surgant in quoque loco, cedantque per horas,
Partibus ut preñdi possint orientia certis, 415
Ne falsus dubia ratione horoscopus erret.
Atque hoc in totum certa sub lege sequendum,
Singula quod nequeunt per tot distantia motus
Temporibus numerisque suis exacta referri,
A me sumat : iter positum sibi quisque sequatur, 420
Perque suos tendat gressus : mihi debeat artem.

Sub cæli vertice, i. e. polo, nox erit per sex menses. Verum hoc est, sed ratio quæritur. Quisquis enim, inquit Noster, ab axe sive a vertice cæli spectat, dimidium tantum videt e toto rotundi orbe.

412. Vid. Excursus V ad calcem hujus libri. En.

413. *Nunc accipe signa Quot surgant in quoque loco cedantque per horas.* Postquam signa non binarum horarum esse convicit : nunc reliquum est, ut quot horis quæque ascendant, ostendat. Non enim aliter Horoscopus haberi poterit. In Gemblacensi codice adpositus erat titulus : *quomodo in omni inclinatione mundi opus inveniat; ubi opus decurtatum est ex Horoscopus.* Aliqui istis non tractatur de Horoscopo inveniendū, sed de horis et stadiis adscensionum. Ridiculus titulus. Adposui tamen, ut omnes videant, non esse Manilii has sectiones et capita : quæ unica causa fuerunt textus perturbandi. Nam duo capita, ut ostendimus, hanc pragmatiam antecedeant, quæ sequi debent. Quia in re non leviter

Manilii studiosos promereri speramus.

415. *Ne falsus dubia ratione Horoscopus erret.* Nam totius Horoscopi adipiscendi causa hæc explicatio instituta.

416. *Atque hoc in totum certa sub lege sequendum est.* Generatim, inquit, regula hujus doctrinæ instituenda, quod singulorum nulla potest esse certa propter diversitatem inclinationum Mundi. Sed non coherentia sequentia idque propter rō est infultum. Totum locum ita concipies : « Atque hoc in totum certa sub lege sequendum, etc. » Liquida sententia : Atque aliquis, inquit, a me discat hoc in genere quidem sequendum, quia sigillatim omnia persequi non possumus.

420. *Iter positum sibi quisque sequatur.* Institutam a nobis methodum sequatur.

421. *Perque suos tendat gressus.* Et tendat iter per suos gressus. Eandem viam gressibus suis insistat, quam ego illi indicavi, et me auctorem hujus artis, id est, methodi agnoscat. — B. meos, male.

Quacumque hoc parti terrarum quisque requireret,
 Deducat proprias noctemque diemque per horas;
 Maxima sub Cancro minimis quæ cingitur umbris:
 Et sextam summæ, fuerit quæ forte, diurnæ 425
 Vicino tribuat post Cancri templa Leoni.
 At quæ nocturnis fuerit mensura tenebris,
 In totidem partes simili ratione secanda est:
 Ut, quantum una ferat, tantum tribuatur ad ortus
 Temporis adverso nascentis sidere Tauri. 430
 Has inter, quasque accipiet Nemeeius, horas
 Quod discrimen erit, per tres id divide partes,

422. Quoque modo hoc parat. Inepta hujus loci scriptura valde sensum impediēbat: Gembl. nost. lect. optime habet. — *Parti, Jovi, Sorti*, pro parte, Jove, Sorte familiare Manilio. Ita etiam Plautos. Notat Priscianus. Sic quoque Lucret.

423. Deducat proprias noctemque diemque per horas, Maxima sub Cancro minimis quæ cingitur umbris. Exemplum. Romæ maxima dies horarum xv, minima ix, quæ æqualis est minimæ octidi. Propterea jubet habere maximam diem et minimam noctem.

425. Et sextam summæ. Sexta de quindecim horis, hoc est, scrupula 150, tribuantur Leo, ut habes in hoc diagrammatio. Simili modo sexta minimæ noctis, nempe oovem horarum, quæ est scrupulorum 90, exiipitur Tauro.

429. Ut quantum una ferat, i. e. quantum trahit una sexta minimæ noctis vel minimæ diei: et quidem ea est, ut diximus scrup. 90. Potest etiam diei, quantum temporis una sexta fert, tantum temporis tribuatur nascenti Tauro.

430. Olim Temporis adverso na-

scencia sidera Tauro. Depravatissima erant. Emendavit Scal. et explicat: Quotum una sexta feret temporis, taotum temporis tribuatur ad ortus Tauri nascentis adverso sidere. — Male F. nascenti.

431. Has inter quasque accipiet Nemeus in horas. Ioepta sunt hæc: Lege: «Has inter, quasque accipiet Nemeeius, horas». Nemeeius, Νεμεῖος. Ionice pro Νεμῆος, ut Φοῖβος, Φοῖβιος. Phœbeæ lampadis instar: ibi Phœbæ est Φοῖβος. At «Phœbeia virgo... Phœbeius oscen». Ibi est Φοῖβιος. Hæc omnia perperam per diphthoogum etiam a doctis viris scribuntur: Nemeus, Phœbeus. Nam sunt Φοῖβιος, Νεμῆος, etc. Neque ignarus sum tam Νεμῆος, quam Νεμῆιον, agoosei a Stephano. At tamen Νεμῆος noo potest esse nisi a Νεμῆος, non autem a Νεμῆιος. — B. Nemeus in ortus, et explicat: Has inter, scil. partes, noo has horas ut Sealiger. Et ut antea vs. 348 tribuatur ad ortus Tauri, ita nunc Leo accipiet in ortus. Ed.

432. Quod discrimen erit. Discrimen inter Leo et Tauri adscen-

Tertia ut accedat Geminis, quæ tempora Tauro
 Vinciat, atque eadem Cancro, similisque Leoni :
 Sic erit ad summam ratio perducta priorem, 435
 Quomodo divisio Nemeæus duxerit horis.
 Inde pari Virgo procedat temporis auctu :
 Sed certa sub lege, prioris semper ut astri
 Incolumem servet summam, crescensque novando.
 His usque ad denas horarum partibus auctis 440

sionem, nempe inter 15n et 90 sunt 6n; quorum tertia pars, nempe 2n, erit excessus progressionis arithmeticæ in his ratiociniis adscensionum : quod et oculus ipse docet in Diagrammate.

433. *Tertia ut accedat Geminis.* Neque ut tertia illa cum adscensione Tauri componat adscensionem Geminorum scrup. 11n. Fallitur in his omnibus Bonincentrius. Quid mirum? Nam quis antea vel minimum hæc odorabatur? — Quæ tempora Tauro vinciat. Tempora, scilicet adscensionis.

434. *Vinciat*, quia in omni progressu arithmetico excessus est vinculum prioris summæ et sapientiæ. — *Atque eadem Cancro similisque Leoni.* Idem excessus compositus cum adscensione Geminorum, nempe cum 11n', dabitur Cancro, atque erit scrupulorum 13n. Similis quoque datur Leoni. Hinc est, similis compositus cum 13n dabit adscensionem Leonis 150'. Simile noster auctor non semel sumit pro æquali : de qua in sphaera mundi, et supra.

435. *Sic erit ad summam ratio deducta priorem.* Gemblacensis optime perducta, quod omnino necessarium erat. Nam excessus ad adscensionem Cancri adposito, conflatur adscen-

sionem Leonis 150, quæ, inquit, est prima summa a nobis proposita, nempe sexta pars arcus diurni maximi. Sic est ratio perducta ad primam summam, h. e. ad sextantem arcus diurni maximi.

436. *Sc. Quomodo divisio Nemeæ duxerit horis.* Si truncum est pro sibi. Nemea autem pro Leone capit Scal. et adducit v. 572, male. — B. *Quam modo... duxerat.*

437. *Inde pari Virgo procedat temporis auctu.* Pari excessu.

438. *Sed certa sub lege, prioris semper ut astri Incolumem servet summam.* Ea lege omnia hæc crescant per adjunctionem accessus, ut semper antecedentis signi adscensionis incolumis servetur, et illi adjectus excessus sequentis signi adscensionem componat.

44n. *His usque ad denas horarum partibus auctis.* Hic et infra Manilius usurpat augere pro multiplicare. Ad commodiorem computi usum jubet partes horarias per dena multiplicare : puto, quia 90 capit per quindecim, 54 pro novem : assem, id est, tantum tempus 144. Nam hora est duodecim uncias, ut habes apud Plinium. Sic duodecim hæræ sunt duodecies duodecim uncias : quæ in rationem quinque ad tria divisa dant 90 pro maximo

Per totidem a Libræ decreſcent ſidere partes,
Et quantis in utrumque modis tolluntur ad ortus,
Diverſam in ſortem tantis mergentur ad umbras.

Hæc erit horarum ratio ducenda per orbem,
Illa quot ſtadiis oriantur quæque cadantque :

445

arcu diurno, 54 pro minimo diurno aut nocturno. Ergo ſexta pars maximi arcus 15, miniſimi 9. Ad commodiorem calculum jubet adſumi 1450 pro 144, et quidem 144 pro 288. Nam nocturno integro ſunt 288 unciz, non 144. Sed omnia ad compendium et commoditatem computationis. Quod autem de die maxima xv horarum loquatur, non de alia, mox infra ex ratione ſtadiasmi patebit : quæ omnia ne Sibylla quidem intelligebat, et tamen qui hæc tam facili genere tradita percipient, quidvis molientur, ut perſuadeant aliis, ſe hæc ante uos ſciſſiſſe, immo ſi poſſint, a ſe nos didiciſſe.

441. *Per totidem Libræ decreſcent ſidera partes.* Quam inſigue mendum, quam facile etiam oculatiſſima imponere poſſet? Legendum enim : « His uſque ad denas horarum partibus auctis Per totidem a Libræ decreſcent ſidere partes ». Sic inf. de Libræ, et de eadem re, v. 461 : « Ex illa totidem, per partes ſic breſviantur ». Nam a Libræ incipiunt decreſcere per totidem partes, quot creverant, ut habes in diagrammate. — F. a Libræ decreſcent ſidera, non male. Ed.

442. *Et quantis in utrumque modis tolluntur ad ortus.* In utrumque uodum, oblique et recte. Quantis modis, id eſt, menſuris temporum oriuntur oblique, tantis menſuris recte occidunt. Hoc eſt, quod dicit *diverſam in ſortem*. Nam quæ oriun-

tur recte, occidunt oblique, et contra. A Libræ ſidere contrario modo oriuntur et occidunt oppoſitis ſuis. Libræ ortus eſt æqualis occaſui oppoſiti ejus, nempe Arietis; occaſus Libræ æqualis ortui Arietis. Aries oritur oblique horariis ſcrupulis 70'; occidit recte ſcrup. 170. Contra Libræ oritur recte ſcrup. 170; occidit oblique ſcrup. 70'. — *Quantis modis.* Quot modis : *quanti ſumus*, quot ſumus Tertullianus dixit.

444. *Hæc erit horarum ratio ducenda per orbem.* Duplīciter putabantur modi anaphorici, per horas et per ſtadia. Horarum ratione abſoluta, nunc ad ſtadium pergit, quæ methodus eadem cum ſuperiori; ut mirer, quid illi fuerit conſilii, ut eundem modum nihilo quidem discrepantem a priore iterum retractet. Satis mirari non poſſum. Poterit dicere : quæ ratio eſt adſcenſionum in horis, eadem eſt in ſtadiasmiſ. Itaque experiamur.

445. *Illa quod ſtandis oriuntur quæque cadantque.* Sic Gemb. ſed proclive quidem eſt divinare quod ſtandis pro quot ſtadiis perperam exaratum fuiſſe. Tò *illa*, id eſt, ratione. Bonincontr. inuovavit : *illa quoque inſtandis*. Jubet eandem rationem conferre ad Zodiacum orbem, quem veteres in ſtadia diſiſerunt, ut ex illa ratione ortus et occaſus in ſtadiasmiſ expendantur. Hæc ratio, inquit, a nobis excogitata erit re-

Quæ quum tercentum numeris, vicensaque constant,
Detrahitur summæ tota pars, quota demitur inde

ferenda ad stadiasnum Zodiaci orbis, ut illa ratione expendatur quot stadiis quæque oriantur, et cadant. Vetustissimi Ægyptii orbem, quem hic memorat, id est Zodiacum, in stadia 7704000 dividebant, quæ sunt miliaria Italica 963000, Germanica 1540800. Signum iu 642000, gradum in 21400. Usus horum stadiorum tacet Firmicus, qui contentus fuit hactenus hæc de illis scribere libro VIII: *Pars igitur Signi viginti unum millia et quadraginta stadia habet. Sed legendum quadringenta.* Puto quia totidem stadiorum ambitum terræ desiniebat, in quot stadia cælestia unum signum oriebatur, in totidem terrestria ejus vim extendi. Neque profecto stadiasnum signorum adposuisset Manilius, nisi ejus usum aliquem in hac arte sua esse sibi consclus fuisset. Qui autem adsumitur numerus stadiorum in adscensionibus, arbitrarius est, et secundum numerum, qui iu rationem maximæ et minimæ diei secatur, deligitur. Exemplum: Ad methodum diei maximæ et minimæ Ægypti adsumitur duodenarius, qui in 7 et 5, quæ ratio est maximæ et minimæ diei, secandus est. Ille igitur duodenarius pro arbitrio in mediocrem summam multiplicatur, puta in 60, ut fiant 720 numeri, aut in 90, ut sint 1080, ad expeditam scilicet methodum: quia quo brevior summa, eo tractabilior. Hoc facto videbant quam rationem haberent 1080 ad 770400, ut referrentur ad usus suos. Sic in exemplo stadiasmi, quod post hanc tractationem ponet, summa stadio-

rum est 720. In hac autem doctrina, quæ nunc est præ manibus, stadia sunt tantum 320, nimirum pro ratione adsumpti numeri octonarii. Nam ratio maximæ diei ad minimam Romæ est ut quinque ad tria: et proinde numerus adsumendus et secandus in eam rationem est octonarius. Octo igitur in arbitrarium aliquem numerum, puta octoginta, ductus producit 320, et sectus in rationem quinque ad octo dabit 200 maximæ diei arcum, 120 autem minimæ diei: sexta pars maximi arcus, stadia 33, 20'; minimi, 20, 0'. Sed commodioris computationis gratia multiplicentur in novem. Ita 300 erit sexta pars arcus maximi diurni pro adscensione Leonis, 180 sextans minimi arcus pro adscensione Tauri. Differentia 120. Triens 40, qui erit excessus progressionis, ut habes in diagrammate. Ita illi Veteres nunquam adponebant horaria adscensionum tempora sine stadiasmi, ut videbimus alibi in exemplo a Manilio producto. — Fayus reponit: *Sidera ut in stadiis.*

446. *Quæ quum tercentum numeris vicensaque constant.* Hoc est 320, non 360, ut putat Bonincontrius, et de gradibus dictum vult, in quos secatur circulus Zodiacus. Repetit enim bis 720, quod neque ratio loquendi, nec mens auctoris patitur. Delirium est. Et hanc scripturam male tuetur Fayus.

447. *Detrahitur summæ tota pars.* Tota priore correpta τασύτη, cui e regione respondet *Quota*. Tertull. de anima, cap. 37: « ut quoto die dedicata Dei conditio, toto mense

Omnibus ex horis æstivæ momine noctis,
 Solstitium summo peragit quum Phæbus Olympo.
 Quodque his exsuperat demptis, id didito in æquas
 Sex partes, sextamque ardenti trade Leoni. ⁴⁵¹
 Rursus qui steterit numerus sub nomine noctis,
 Ejus erit signo Tauri pars illa dicanda.
 Quodque hanc exsuperat partem, superatur ab illa,
 Distinguitque duas medio discrimine summas, ⁴⁵⁵
 Tertia pars ejus numero super addita Tauri

interdum prodneatur Dei imago ». Sed aliter accipit Tertullianus ac Manilius. Manilio enim *tota* est tanta, i. e. τοσούτη. Tertulliano *totus* est τοσούτος. Sed et apud eundem Tertullianum *totus* est τοσούτος, in Valentinianos: « Cæterum tota in adytis divinitas, tot suspiria Epoptarum, totum signaculum linguæ simulacrum membri virilis revelatur ».

448. *Omnibus ex horis æstivæ momine noctis.* Hæc non cuius sunt obvia. Sed modo patebunt. Ex tota summa, inquit, stadiorum 320 tota pars, id est, ea pars proportionalis demitur, quam demit Sol ea omnibus horis, nempe integri nocturni, quæ sunt 24, quando conficit solstitium: et quidem illæ sunt xv horæ Romæ: quæ eam rationem habent ad totam summam 24 horarum, quam 200 ad 320. Ergo 200 erit arcus maximæ diei, et reliquus de summa 320, nempe 120, erit arcus minimus diurnus. Igitur tota pars detrahatur de 320, quotam partem aufert maxima dies ex 24 horis. Ablatis igitur 120 de 320, remanent 200, arcus maximus diurnus.

450. *Quodque bis exsuperat dem-*

ptis. Demptis 120 de 320, quod exsuperat, nempe 200. — Olim *id ducito in æquas Sex partes.* Itane ducito? Quid hic multiplicatio? Immo me hercle dividito. Et profecto Manilius scripsit: « id didito in æquas Sex partes ». Sic antea de eadem re: « Quod discrimen erit, per tris id divide partes ».

451. *Sextamque ardenti trade Leoni.* Sexta pars τὸν 200 sunt 33, 20', quæ ob commoditatem in novem ducta sunt 300, ut habes in diagrammate.

452. *Rursus qui steterit numerus sub momine. B. nomine.*

453. *Ejus erit signo Tauri pars illa dicanda.* Qui numerus fuerit sub momento minimæ noctis, vel minimæ diei, ejus illa pars, id est, sexta, erit Tauro dicanda. Numerus stadiorum minimæ noctis 120. Sexta pars 20 in 9 ducta sunt 180 pro adscensione Tauri.

454. *Quodque hanc exsuperat partem.* Id est, discrimen, sive excessus inter 300 et 180, quæ sunt 120.

456. *Tertia pars ejus.* Tertia pars ejus discriminis, nempe τὸν 120, hoc est, 40, addita numero Tauri, nempe τῷ 180, dat adscensionem Geminorum 220.

Traditur et Gemiis : simili tunc cætera lucro
 Procedunt, numeros semper tutata priores,
 Augebuntque novem vicenas momina summas,
 Donec perveniant ad justæ tempora Libræ.
 Ex illa totidem per partes sic breviantur,
 Lanigeri ad fines : conversaque nomina legem
 Accipiunt, perduntque pares cedentia sortes.

460

Hæc via monstrabit stadiorum ponere summas,
 Et numerare suos ortus per sidera cuncta.
 Quod bene cum propriis simul acceptaveris horis,

465

457. *Simili tunc cætera lucro.* Simili excessu τὸν 40. Patet ex ipso diagrammate.

458. *Augebuntque novem.* Deformatus locus. Sed cod. Gemblacensi gratia habenda, qui sub involucris latentem veritatem præfert. Habet enim : « Augebuntque novem vicinas munera summas ». Sed τὸ munera ex alia lectione vitiosa numeratas conflatum: omnino legendum : « Augebuntque novem vicinas momina summas ». Novem momenta, sive numeri augebunt, multiplicabunt viginti ad commoditatem computationis, ut supra in horis fecimus. Nam et hic quoque 20, quæ Tauro debebatur, in 1x duximus, ad expeditum calculi usum. — Fay. *novo vicinas momina summas*, et interpretatur novo temporis aucto. Bentl. « novo... munere summas », et *vicinas summas* interpretatur summas vicinorum siderum. Ed.

460. *Donec perveniant ad justæ tempora Libræ.* Gemblacensis. *sidera Libræ*, et id omnes et B.

461. *Ex illa totidem per partes sic breviantur.* Idem supra, 441 : « Per totidem a Libræ decrescunt sidere partes ».

462. *Conversa que nomina lege Ac-*

cipiunt. Legendum : « conversa que nomina legem Accipiunt ». Accipere legem victi a victore solent. Itaque ait, dies, qui vicerant, vicissim a victis vinei, ut fiat pugna Cadmeia. — Hæc mendosa videntur Bentleio: reponit : « conversa que omnia lege Accipiunt, redduntque, etc. » Ordo est : Conversa que lege, omnia accipiunt pares sortes, et cedentia reddunt. Conversa lege, i. e. mutata vice, ut inf. 495; et v. 265, *conversis vicibus*.

464. *Hæc via monstravit.* Gemblacensis *monstrabit*, et merito : nondum enim produxit exemplum stadiasmorum Cnidi, quod faciet alibi. Atque hactenus methodus adscensionum per æqualia incrementa, quam methodum suam esse dicit. Nos aliam paullo ante dedimus. Sed mirum de adscensione Arietis tacuisse in utraque methodo, horarum et stadiasmi. Nos ostendimus in nostra methodo, excessum detrahendum esse ex triente areus semi-diurni minuti, eamque fore adscensionem Arietis et Piscium.

465. *Et numerare suos ortus per sidera cuncta.* Numerare adscensiones signatim per stadiasum.

466. *Quod bene cum propriis.* Quod

In nulla fallet regione horoscopus unquam,
 Quam poterunt certis numerari singula signa
 Temporibus parte ex illa, quam Phœbus habebit.

Nunc quibus hiberni momentis surgere menses ⁴⁷⁵
 Incipiant (neque enim paribus per sidera cuncta
 Procedunt gradibus, nivei dum vellera signi
 Contingant, æquum lucas cogentia et umbras
 Ferre jugum) magna est ratio, breviterque docenda.

Principio capienda tibi est mensura diei, ⁴⁷⁵
 Quam minimam Capricornus agit: noctisque, per horas,

simul bene acceptaveris cum propriis horis, numquam te effugiet Horoscopus.

468. *Quam poterunt certis.* Numquam te effugiet Horoscopus, quam horas dici auferes ab Horoscopo, non adtribuendo signis hinas, sed tot, quot debeantur eorum adascensionibus ex doctrina tradita. Hæc non intelligit Bonincontrius referens ad modum vulgarem. Longe discedit a mente auctoris. Sed non pauci doctiores illo longe turpius hallucinati essent.

470. *Nunc quibus hiberni.* Ultimis verbis disputationis dixit jam tuto posse Horoscopus haberi, si ex horis propositis deducamus adascensionum horaria momenta, quemadmodum tradita sunt, inilio ducto a loco Solis, et in quo consistit numerus, ibi esse Horoscopus. Sed horæ variant, ut ipse longa hac disputatione nos docuit. Quæ incrementa horarum quibusque accedant adascensionibus, docuit: at quæ incrementa et decrementa horarum ipsarum sint, non docuit. Hoc igitur debet in antecessum dare, ne semper eundem horarum modum usurpemus. Horæ enim

diurnæ solstitiales sunt longiores diurnis brumalibus, et nocturnæ brumales longiores nocturnis solstitialibus. Ne huic parti deesset, pergit ad incrementa horaria, inilio facto, ut debet, a bruma. Ab ea enim incipiant dies crescere. — *Nunc quibus hiberni.* De incrementis horarum dicturus ab eo tempore incipit, unde et ipsa incrementa dierum, a brumalibus diebus scilicet: quæ decrementa dierum et incrementa Vitruvius brevitates et depalationes vocat.

476. *Quam minimam Capricornus agit.* Ut dierum incrementa, ita umbrarum decrementa rite capiuntur a bruma. Plinius libro XXXVI, cap. 10: «strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die sexta hora.» Mendose. Corrige: «Strato lapide ad magnitudinem, cui par fieret umbra brumæ confecto die.» Nam quantum umbram faciebat obeliscus die brumæ in meridie, tantum stratum lapideum erat, quod pro amussivo horario adsumpsit, cujus gnomon erat obeliscus ipse. Itaque non ad obelisci magnitudinem stratum erat, sed ad eam magnitudi-

Quam summam : quoque ab justo superaverit umbra,
 Et trepident luces, ejus pars tertia signo
 Tradenda est medio : qua semper sorte retenta

nem, cui par obelisci umbra fieret die brumæ. Quis non sibi persuadebat se illum locum Plinii intellexeret! Nos ex eo duo notabilia menda sustulimus. — *Noctisque per horam.* Omnino legendum *per horas.* Mensura enim dierum et noctium per horas colligitur.

477. *Quam summam quoque.* Quid velit, non est obscurum nobis. Sed quod uobis menda vacare videbatur, id vero mendosissimum prodidit liber Gemblaceusis. In eo ita scriptum fuit: « Quam summam quoque adjusto superaverit umbras. Ac trepident ». Nulla fere licentia hæc indubitata lectio eruitur, quam damus. Non erat locus in Manilio, cui tam male adfecto minus succurri posset siue ope manuscriptorum. Primo, inquit, mensuram capere debes summæ noctis, et minimæ diei, tempore brumali: et illius excessus, quo nox diem superat, tertia pars tradenda est medio signo. Sed hæc paullo fusius explicanda. Nam impendio nugatur Bonincontrius. Sed quod solemus semper dicere, a culpa eum liberant ingenia hujus ævi, quæ quum se omnibus præstare putant, minus hæc adsequerentur, quam Bonincontrius. Ita incrementa horarum capiebant Veteres. Diserimen inter maximam et minimam noctem in duodecim uncias dividebant: unciam tribuebant Capricorno, sextantem Aquario, quadrantem Piscibus, eundem quadrantem Arieti, sextantem Tauro, unciam Geminis. — *Quoque ab justo superaverit um-*

bra, Aut trepident luces. Et qua quantitate aut nox superaverit, aut dies defecerit, ejus pars tertia danda est signo medio. Vide totumue discrimen maximæ et minimæ diei accipias, an dimidium. Eodem enim res recidit: sed nomina partium mutantur. Nam totius duodecimæ est sextans dimidii: totius sextans, est triens dimidii. Ut hic quam nos diximus duodecimam totius, eam is vocat sextantem dimidii. Differentia maximæ et minimæ diei Romæ, horæ sex: duodecima sunt scrupula triginta, quæ et sunt triens trium horarum. — Ante Scalliger. *Et crepident.* Inepte pro *trepidant.* Confirmavit Gemblaceusis. Superare et trepidare contraria. Nam quod deficit, trepidat a summa. Dies dicitur a justo trepidare, quidquid desciscit a die æquinoctiali, hoc est, a XII horis. — *Pars tertia signo.* Pars tertia ejus, quo umbra superat, aut lux trepidat, tradenda est Aquario. Nox maxima superat minimam diem Romæ sex horis, æquinoctialem autem tribus. Hic igitur intelligitur de excessu noctis maximæ supra noctem æquinoctialem, aut, quod idem est, de defectu diei minimæ a die æquinoctiali. Tertia pars trium horarum est hora, vel 60 scrupula, ut habes in diagrammate.

479. *Qua sorte retenta Dimidio vincat primum.* Aquarius acceptis 60 scrupulis, ea summa vincit Capricornum, qua ipse vincitur a Piscibus. Nam 30, 60, 90 sunt in progressu arithmetico: et ut Aqua-

Dimidio vincat primum, vincatur et ipsum
 Extremo : totum in partes ita digere tempus.
 His opibus tria signa valent; sed summa prioris
 Accedit numeri conjuncta sequentibus astris,
 Cesserit ut : ternis fuerit si longior horis
 Brumali nox forte die; Capricornus ut hora
 Dimidia adtollat luces, et Aquarius horæ
 Ipse suam proprie ducat, summæque priori
 Adjungat : Pisces tantum sibi temporis ipsi

480

485

rius 30 scrupulis superat Capricornum, ita ipse vicissim vincitur totidem a Piscibus. — B. *Dimidia ut vincat*, hoc est, ita digere, ut vincat. Sic digere totum tempus in partes; ut medium signum dimidia parte vincat primum, et ab extremo dimidia vincatur.

482. *His opibus tria signa valent.* Sic paullo post, v. 494 : « Ita summa diebus ». Est epilogus.

483. *Sed summa prioris Accedit numeri conjuncta sequentibus astris.* Supra de simili progressu arithmetico idem extulit, 438 : « Sed certa sub lege, prioris semper ut atri Incolunem servet summam, crescensque novando ».

484. *Cesserit ut ternis.* Totam periochen explicat Scal. Hæc incrementa, inquit, ita intelligenda accedere, ut tamen summa prioris signi moneat. Verbi gratia Capricornus in principio habet 540 scrupula horaria, id est, novem horas absolutas. In fine accedentibus 30 scrupulis fient 570 scrupula, quibus 60 accedant : fient 630 scrupula in fine Aquarii. Ita semper summa prioris servatur, cui accedente excessu conflatur summa sequentis, ut fit in omni progressu arithmetico. Neque aliter sentiebat in do-

ctrina horariorum progressuum. — *Cesserit ut.* Prout cesserit discrimen inter maximam et minimam diem : puta, si excessus ille fuerit trium horarum, ut Romæ. Exemplum idem Poeta subjicit, quod nos. Beutl. vero mendosum locum putat, et versus 482 et 483 spurios existimat, et tollit, locumque ita refingit : « Sic erit, ut, ternis fuerit si longior horis Brumali nox forte die, Capricornus in hora Dimidia adtollat luces, et Aquarius horæ Ipse suam sortem ducat ». Sententia apertior sit : sic erit, i. e. sic eveniet, ut Capricornus, etc.

485. *Brumali nox forte die.* T₃ forte est exempli gratia ut demonstrationem juvet. — *Capricornus ut hora Dimidia adtollat luces.* Habes in exemplo. Nam ad 540 scrupula, id est, ad novem horas, accedentibus 30 scrupulis, fiunt scrupula 570 in finem Capricorni.

487. *Ipse suam proprie ducat.* Sic Gemh. ut nos olim. — *Summæque prioris Adjungat.* Summa prior 570. Accedente hora, nimirum 60 scrupulis, fient 630. — *Summæque prioris Accedat.* Legendum ait Scal. « Summæque priorum ». Nam 90, quæ accedunt Piscibus, æquant 60, et 30 priorum.

Constituunt, quantum accipiant de sorte priorum.

Et tribus expletis horis, noctemque diemque 490

Lanigero tradant æquandam tempora veris.

Incipit a sexta tempus procedere parte

Dividuum : duplicant vires hærentia signa :

Ultimaque acceptas triplicant : ita summa diebus.

Cedere conversa labentia tempora lege : 495

Namque Aries totidem deducit noctibus horas,

Quot prius abstulerant proprio sub nomine Pisces.

Hora datur Tauro : cumulentque ut damna priora,

Dimidiam adjungunt Gemini : sic ultima primis

Redditur : æquatæ solvuntur sænore noctes. 500

[* Rursus et incipiunt propria de sorte diebus

489. *Quantum accipiant.* B. *tantum.* Nempe tantum sua sorte, tantum de priorum sorte accipiant, ut tres horæ fiant. Eo.

493. *Incipit a sexta.* Recapitulatio methodi traditæ. Primo signo horam dimidiam dedimus : secundo duplicatam dimidiam : tertio triplicatam, hoc est, sesquihoram.

— *Dividuum.* Dividuum διαμέριον. Ovidius : « Insula, dividua quam facit amnis aqua ». Tempus dividuum est distributio horariorum scrupulorum in signa. Incipit autem a sexta, quia sexta pars trium horarum est hora dimidia. — *Triplieant vires.* Falsissimum; legendum : « Duplicant vires hærentia signa ». — *Arentia signa.* Ærere pro hære, umor pro humor, et alia in hoc auctore. Legendum igitur : « hærentia signa ».

494. *Ultimaque acceptas duplicant.* Alter error hunc peperit. Alter emendatus huic emendando præjudicium fecit. Nam si ibi *triplicant* pro *duplicant*, et hic contra *dupli-*

cant pro *triplicant* positum erat.

— *Ita summa diebus.* Epilogus.

496. *Namque Aries totidem.* Nam Aries accipit 90, quot scilicet habebant Pisces : eaque adjungendo diebus totidem de noctibus deducit, ut ratio postulat, ut quod accedat dici, decedat nocti.

497. *Quot prius abstulerant proprio sub nomine.* Sic in lib. IV, 379 : « Diversasque ferunt proprio sub nomine leges ». Nisi utrobique legendum *nomine*.

498. *Hora datur Tauro.* Consule diagramma Scaligeri.

499. *Sic ultima primis Redditur.* Sic dimidia hora, quæ ultima datur Geminis, compensat eam, quæ prima data est Capricorno.

* *Rursus et incipiunt.* Subjungebat Scal. versum supra a nobis post 494 olim positum : « Cedere diversa labentia tempora lege » ; et sic rationem reddebat : Vox *diebus* præcedit hic vs. ut eadem antea præcedebat. Tempora incipiunt cedere de diebus, et de propria sorte eorum.

* Respondent pariterque illis, quæ proxima fulgent,
 * Et media æquatis censentur viribus astra,
 * Præcipuosque gerunt varianda ad tempora motus.]
 Hac vice discedunt noctes a sidere brumæ,
 Tollunturque dies anuique invertitur orbis,
 Solstitium tardi quum fit sub sidere Cancri.
 Tuncque diem brumæ nox æquat, tempora noctis
 Longa dies, similique redit, quam creverat, actu. 505
 Nunc sua reddentur generatim tempora signis,

Decedunt enim eis, quæ antea adcreverant: et quia a sænore translatio erat, in eadem persistit. Sed Fayus quem sequi malimus hic quatuor versus pro spuriis habet et omittit: ideo vos nec in numerum versuum admittimus. Ed.

* Respondent pariterque illis, etc. Isti versus tam constat vobis alienos esse huius loci, quam incertum uude irrepserint. Loquuntur autem de stellarum situ, et eundem omnino sensum habent, quem illi in lib. I, 473: «Ligna designat species atque iguibus ignes Respondent, media extremis atque ultima summis Redduntur».

501. *Hæc vice discedunt noctes ad sidera brumæ.* Immo a sidere brumæ. Res ipsa locuples testis est.

503. *Solstitium tardi quum fit; alii, quum sit.* Legi Scal. jubet, dum fit. Ita enim semper loquitur.

505. *Similique redit. Similique et actu, scil. impulsione vel motu, nisi mavis aucti:* quod fortasse præferendum. Hactenus doctrina incrementorum et decrementorum horariorum: quæ neque vera est, neque per unum signum integrum eadem possunt esse incrementa horarum; quod tamen hic decernitur. Quotidie enim mutantur scrupula hora-

ria. At hic solido signo unum idemque decrementum aut incrementum attribuitur. Post huuc versum retrahenda sunt illa duo capita, quorum prius de horis, alterum de stadiasmo signorum. Prius incipit: *Nec tibi constabunt;* alterum: *Nunc age quot stadiis.* Nam docuit incrementa horarum ab observatione minimæ diei. Sed quomodo observanda sit minima dies, non docuit. Hoc igitur ordine sequi debet. At quam ridicule supra connexum erat cum disputatione in illos instituta, qui binas horas signis adtribuebant. Propter horarum mentionem subditum erat hoc caput antecedenti disputationi, quæ tam convenit illi, quam horologium cuius adscensionibus signorum.

506. *Nunc sua reddentur.* Hic prænotabatur lemma in Geinblacensi: *cujus signi quisque annus aut mensis aut dies aut horæ sint.* Quod non male conceptum est. Agit enim Mautilius hic de duodecim annis Dodæcæteridos Chaldaicæ, id est, Genethliacæ, cuius quamquam mentio exstat apud Censorium, tamen hactenus omnibus iguorata nos primi omnium patefecimus ex Arabum scriptis, in libro secundo de Emeudatione tempo-

Quæ divisa etiam proprios ducuntur in annos,
Et menses, lucesque suas, horasque dierum,
Per quæ præcipuas ostendunt singula vires.

Primus erit signi, quo Sol effulserit, annus, 510
Annun quod lustrans consummat tempora mundi,
Proximus atque alii subeuntia signa sequuntur.

Luna dabit menses, peragit quod menstrua cursuri.
Tutelæque suæ primas Horoscopus horas
Adserit atque dies, traditque sequentibus astris. 515
Sic annum, mensesque suos natura diesque,

rum. Chaldæi habent generalem et omnium communem, qualem in illo libro produximus. Sed et aliam habent privatarum genitrarum peculiarem, cujus primus annus incipit ab eo signo, in quo Sol est tempore genituræ; quamquam alii non ab eo signo, in quo Sol fuerit, eam instituebant, sed ab eo, in quod Horoscopus incidere: intrinseque sectæ meminit Noster; et prius illius, quæ incipit ab eo signo, in quo Sol fuit tempore genituræ. Itaque si Sol, verbi gratia, fuerit in Leone, primus annus erit Leonis, secundus Virginis, tertius Libræ, et ita deinceps.

507. *Quæ divisa etiam.* Dividuntur in proprios annos singula, ut primus annus sit Arietis, secundus Tauri, et sic consequenter.

510. *Primus erit signi.* Primus annus Dodæcaeteridos Genethliacæ erit cognominis ejus signi, in quo Sol fulserit. Aliquis natus est Sole in Leone posito, ejus Dodæcaeteridos Genethliacæ annus primus erit annus Leonis, secundus Virginis, tertius Libræ, et sic deinceps.

511. *Annum quod lustrans.* Sol est dominus temporis annus, Luna

mensurius, Horoscopus diurnus, Planeta horarius. Anni igitur ductus ad Solem pertinet, ut mensis ad Lunam, diei ad Horoscopum, horæ ad Planetam. — B. *Annum quod lustrans consumit tempora mundi:* Sol enim lustrat loca, non tempora. Sensus idem.

512. *Proximus atque alii subeuntia signa sequuntur.* Proximus annus, id est, secundus sequitur secundum signum, alii deinceps subeuntia signa ordine. Quanta caligine hæc antea obducta erant? Ergo continuantur ita duodecim anni, donec ad primum signum perventum fuerit, unde prius coeperat Dodæcaeteris. Infra etiam meminit, 543: «et exactis bis sex jam Solibus annus». Orpheus scripserat etiam poema apotelesmaticum, cui titulus Dodæcaeterides. Ex illis apotelesma citant Grammatici; ubi pronuntiat tamquam Astronomus de quodam, qui illo anno Dodæcaeteridos, in illo signo, et illa constellatione nasceretur, fore regem, principem, aut summum virum. Recte autem Manilius de temporum nati ratione subjicit post Horoscopi doctrinam. Nam Horoscopi methodum et or-

Atque ipsas voluit numerari signa per horas :
 Omnia ut omne foret divisum tempus in astra,
 Perque alterna suos variaret sidera motus,
 Ut cujusque vices ageret redeuntis in orbem. 520

Idcirco tanta est rerum discordia in ævo,
 Et subtexta malis bona sunt, lacrymaque sequuntur
 Vota, nec in cunctis servat Fortuna tenorem.
 Usque adeo permixta fluit, nec permanet usquam,
 Amisitque fidem variando cuncta per omnes. 525

Non annis anni, non menses mensibus usque,
 Conveniunt : seque ipse dies, aliumque requirit.
 Horaque non ulli similis producitur horæ.
 Tempora quod non stant propriis parentia signis,
 Per numeros omnes ævi divisa volantis: 530

dine et potentia sequitur temporum locus. Sunt autem duo methodi. In priore quæritur quot annos victurus sit natus; in altero quot annos, quot menses, dies, horas. Nam temporis nomine intelligitur solaris periodus. Ita anni, mensis, diei, horæ ratio venit in Horoscopum. Atque hic quidem recte a Manilio servatur. Omnis tamen temporum consideratio sine locis apheticis inutilis ac manca est. Sed hoc reservavit illi libro, quem de stellis errantibus scripserat.

517. *Atque ipsas voluit numerari signa per horas.* Puta in quo signo Horoscopus deprehensus fuerit, id signum denominabitur ab ea hora, vel Planeta, cujus hora erat. Nascat-ur aliquis ascendente Leone, hora Mercurii. Leo princeps Do-decaeteridis illius nati denominabit-ur a Mercurio, Virgo a Luna, Li-bra a Saturno, Scorpius a Jove, et sic deinceps.

519. *Per quæ alterna.* B. *Perque aliena.*

527. *Seque ipse dies aliumque re-linguit.* Sic bene Gembl. *aliumque requirit.* Se requirit, et alium. Ne-que ipse sibi similis videtur, neque alium sibi ipsi similem experitur. Et superiore versu idem liber ha-bet : « non menses mensibus us-quam ». — Benth. dat *aliumque re-visit.* Ed.

529. *Tempora consistunt propriisque carentia signis.* Recte olim suspica-bamur de vitio hujus loci. Sed non opus humanæ erat sine ope codicum scriptorum vitium tollere. Præsto fuit Gemblacensis, in quo scriptum erat : « Tempora quod sistant pro-priis parentia signis ». Sistere abso-lute, ut in lib. IV, 549 : « Index extremæ sistet vitæque necisque ». Est verbum substantivum, nisi quis censeat legendum : « Tempora quod sic stant propriis parentia signis ». Sed nihil mutandum.

Talesque efficiunt vires, casusque minantur,
Qualia sunt, quorum vicibus convertimur, astra.

Sunt quibus et cæli pateat nascentis ab horæ
Sidere, quem memorant Horoscopon, in venturis

531. Scal. male menses. Gembl. casusque minantur. Et ita quoque editio Lugdunensis.

532. B. tum vertitur, astra. Convertitur, astra. Vulgatam lectionem non potest tueri, nisi qui nugari præoptaverit.

533. *Sunt quibus ut cæli.* In Gemblaceusi iterum superior titulus repetitur, et oræ marginis adponitur: *cujus signi quoque annus sit*, et recte. Nam de eadem re continuatur sermo, sed diversa sententia. Superior enim sententia incipiebat Dodecaeterida a signo, in quo Sol erat tempore natalitio: hæc vero a signo horoscopante. Tenebræ erant in toto hoc capite, neque quis quo hæc omnia pertinebant magis sciebat antea, quam quid ipsa verba designarent; adeo omnia mendis obsita sunt; præsertim hæc tota perioche, quæ, si quæ alia in Manilio, veterum codicum opem implorabat. Nam humani ingenii vis hic nihil poterat. Gratia codici Gemblacensi; cui hanc restitutionem debemus. Minimam licentiam unius literulæ nobis sumpsimus. Nam *et pateat pro ut pateat* legimus. Sunt alii, inquit, quibus constet et exploratum sit, omne ratiocinium anni, mensis et diei deducendum esse a sidere horæ cæli nascentis, quem vocant Horoscopum, et ex eodem capite omne tempus instituendum, propterea quod ab Horoscopo hora sequentibus diebus describitur. Vides summo fulgore

tenebras discussas. — *Sunt quibus ut cæli pateant nascentibus.* Non erat opis nostræ hæc emendare sine veteri codice. Gemblacensis itaque habebat: «Sunt quibus ut cæli pateat nascentis ab horæ Sidere, quem memorant Horoscopos». Sed mendum est in *ut pro et*, quod totam sententiam perturbabat, item in *Horoscopos*, quam etiam vulgatæ editiones et Bonincontrii textus *Horoscopon* habeant, et Latinitas ita postulet. — *Sunt quibus et pateat.* Ita restituimus *pro ut pateat*, in quo totius sententiæ cardo versatur. Cætera enim omnia hinc pendent. Sunt, inquit, quibus pateat, et exploratum sit ab Horoscopo omne ratiocinium deducendum esse. Ita nos receptam lectionem excusamus. Sed non dubitamus Manilium scripsisse: «Sunt quibus et placeat». Neque vero dubitandum eam fuisse auctoris scripturam. Reliqui tamen vulgatam, quia et ipsa constat sibi, et Latina est. — *Cæli nascentis ab horæ Sidere, quod memorant.* Gembl. quem memorant. Horoscopus enim, non Horoscopum dicitur; quem Manilius definit horam cæli nascentis. Signum autem horoscopantem definiit sidus horæ cæli nascentis. — B. omnino aliter: «Sunt quibus et cæli placeat nascentis ab ortu Parte quod ex illa describitur hora diebus». Vult enim dodecaeterida deduci ab ortu cæli nascentis. En.

534. *Horoscopon in venturis.* Ridicula erant hæc omnia. Distinguen-

Parte quod ex illa describitur hora diebus,
 Omne genus rationis agi per tempora et astra,
 Et capite ex uno menses, annosque, diesque
 Incipere, atque horas, tradique sequentibus astris:
 Et quamquam socia nascuntur origine cuncta,

535

dum enim : « Horoscopon, in venturis ». Quæ quis non intelligit nunc? Et quis antea intelligebat? *in diebus venturis.*

535. *Parte quod ex illa.* Alii male *Parte quoque.* Una vocula sustulit omne dubium. Hoc enim plane vult; quod horæ sequentis temporis describuntur ab Horoscopo (unde vocatur Horoscopus); hora autem est principium omnis temporis : omne igitur tempus ab Horoscopo esse putandum. Itaque hæc sic connectenda docet : « in venturis Parte quod ex illa describitur hora diebus ». Quod omnis hora describitur in omni sequenti tempore a parte illa, scilicet Horoscopo : unde et prima Institutione (lib. II, 828) : « Unde dies redit, et tempus describit in horas, hinc inter Graias Horoscopus editur urbes ». Quæ his faciem adlucent.

536. *Omne genus rationis agi.* Omne ratiocinium temporis.

537. *Et capit ex uno.* Vestigia prisci archetypi, unde hi inferioris notæ descripti. In eo enim scriptum fuit, *Et capit ex uno*, ut *partest*, etc. — *Et capite ex uno.* Ex Horoscopo.

538. *Incipit atque horas.* Gemelli recte *Incipere*. Ita etiam textus Boniucontrii. — *Tradique sequentibus astris.* Ergo ut primus annus Leonis, in quo Horoscopus, secundus Virginis, tertius Libræ fuerit; sic etiam primus mensis Leonis horoscopantis, secundus

Virginis, tertius Libræ. Nec minus primus dies Leonis, secundus Virginis, et hora quoque similiter, non autem secundum priorem sententiam, quæ annum incipiebat a signo in quo Sol erat tempore nascentis, menses autem a signo in quo Luna; diem et horam ab Horoscopo et Planeta in quo Horoscopus: in quo convenit cum altera sententia. Duplex igitur Dodecaeteris Chaldeorum, generalis et particularis. Generalis incipit ab Ariete, ejusque hic annus agitur undecimus, qui erat Christi Dionysianus 1598, cujus anni undecimi Zodiou est Canis; ut habes in Diagrammate. Anno autem Christi 1600 inibit Dodecaeteris, cujus Zodion Mus. Vide quæ nos libro secundo de Emendatione temporum primi de hac re vetustissima prodidimus. Ea est de qua Censorinus meminit. Particularis vero Dodecaeteris est cujusque genituræ. Quot enim uati, tot sunt Dodecaeterides istius generis. Sed quia duæ factiones sunt initium ejus intuentium, duplex quoque ipsa facta est. Nam aut a signo, in quo Sol est, incipit, aut ab horoscopante. De posteriore igitur nunc tractat Manilius, postquam de priore egisset. Sed et Paulli Alexandrini de hac posteriore legenda sunt verba. Ut ipse Manilius, ita Manilius ipsum interpretatur.

539. *Et quamquam socia nascuntur*

Diversas tamen esse vices : quod tardius illa, 340
 Hæc citius peragunt orbem : venit omnis ad astrum
 Hora die bis, mense dies semel, unus in anno
 Mensis, et exactis bis sex jam Solibus annus.

Difficile est iu idem tempus concurrere cuncta,
 Unius ut signi pariter sit mensis et annus. 345

* Asperiores ut agat mensem : si mensis in astrum
 Lætius inciderit, signum sit triste diei :
 Si Fortuna diem foveat, sit durior hora.
 Idcirco nihil in totum sibi credere fas est ;

Non annos signis, menses vertentibus annis, 350
 Mensibus aut luces, aut omnes lucibus horas :
 Quod nunc illa nimis properant, nunc illa morantur,
 Et modo deest aliis, modo adest, vicibusque recedit,
 Aut redit, atque alio mutatur tempore tempus
 Interpellatum variata sorte dierum. 355

Et quoniam duxi per singula tempora vitæ
 * Quod quandoque genus veniat, cujusque sit astri
 Quisque annus, cujus mensis simul hora, diesque :
 Altera nunc ratio, quæ summam continet ævi,

origine cuncta. Quamquam annus, mensis, dies et hora incipiunt a tempore nascentis, tamen diversæ sunt vices et recursus eorum : quatenus annus lardior mense, mensis die, dies hora.

541. Vid. Excurs. VI ad calcem hujus libri. Ed.

543. *Solibus annus.* Sed vix Soles de mensibus dici possunt. Unde B. reponit *mensibus*.

545. *Unius et signi.* Difficile est, inquit, ut in idem tempus concurrant omnia, ut quum unius signi fuerint annus et mensis, tamen annus asperiores agat mensem ; item ut mensis astrum sit lætius, astrum

diei tristius ; item ut fortuna diei sit felix, signum horæ durius.

546. *Asperiores ut agat mensem.* Sed suspectum locum facit Gemblacensis, - *Asperioris agam mensem* -. Profecto locus non est sanus.

556. Vid. Excurs. VII ad calcem hujus libri. B. *Et quoniam docui.* Ed.

557. *Quod quandoque genus.* Sæpe hoc Manilianum genus loquendi adnotavimus : quod quandoque genus, quod genus. Nescio an rō venit sanum sit.

559. *Quæ summam continet ævi.* Ergo et prior pars pertinebat ad summam ævi, et recte hæc illam sequitur.

Reddenda est, quot quæque annos dare signa ferantur.
 Quæ tibi, quum finem vitæ per sidera quæris, 561
 Respicienda manet ratio, numerisque notanda.

Bis quinos annos Aries, unumque triente
 Fraudatum dabit: adpositis tu, Taure, duobus
 Vincis, sed totidem Geminorum vinceris astro. 565
 Tuque bis octonos, Cancer, binosque trientes:
 Bisque novem, Nemeæc, dabis, bessemque sub illis.
 Erigone geminatque decem, geminatque trientem.
 Nec plures fuerint Libræ, quam Virginis anni.
 Scorpios æquabit tribuentem dona Leonem. 570
 Centauri fuerint eadem, quæ munera Cancri.
 Ter quinos, Capricorne, dares, si quattuor essent
 Adpositi menses. Triplicabit Aquarius annos
 Quattuor, et menses vitam producet in octo:
 Piscibus ast Aries et sorte et finibus hærens 575
 Lustra decem tribuet Solis cum mensibus octo.

Nec satis est annos signorum noscere certos,
 Ne lateat ratio finem quærentibus ævi.

563. *Unumque trientem Fraudatum.* Lege *triente*. Annus uno triente fraudatus sunt octo menses, ut scis, et patet ex diagrammate.

564. *Adpositis tu, Taure, duobus Vincis.* Nimirum excessus est bienium, ut jam vidimus; ejus adjectione progreditur numerus.

567. *Bisque novem, Nemeæc, dabis.* Recte, si non interpolatum esset. Gemblacensis. *detegit mangonium:* « Bisque novem, Nemeæ, tribuis ». Nimirum *Nemeæ* legendum. Sic supra, vs. 435, *Nemeæus* Leo: « Quomodo divisit Nemeæus sibi duxerit horis ». — *Bis sexque sub illis.* Emendavimus jaudum *bissemque sub illis*. Ita scribebant pro *bessem*. Sic apud Persium *trissis agaso* in

veteribus libris, apud Varronem *vicissis, dueissis*. Frequentia hæc in veteribus libris.

575. *Piscibus ac Aries.* Lege *ast Aries*. Supersunt vestigia in Gembl. *Piscibus est Aries.* — Hunc versum et seq. aliter dedit B. « I anigero Pisces et sorte et finibus hærent; Lustra duo tribuent solidis cum mensibus octo ».

577. *Nec satis est annos.* Lemma est in Gemblacensi: *quot annos quæque loca tribuant.* — *Nec satis est annos.* Duo membra de tempore vitæ adsumpsit Manilius, quamvis plura sunt alia. Nam temporum ratio præcipue consideratur aut ex locis, aut ex vi astrorum. Et quidem partem quæ ad vim astrorum

Templa quoque et partes cæli sua munera norunt,
 Et proprias tribuunt certo discrimine summas, 580
 Quum bene constiterit stellarum conditus ordo.

Sed mihi templorum tantum nunc jura canentur:
 Mox veniet mixtura suis cum viribus omnis.
 Quum bene materies steterit præcognita rerum,
 Non interpositis turbabitur undique membris. 585

Si bene constiterit primo sub cardine Luna,
 Quo redit in terras mundus, nascensque tenebit
 Exortum, octonos decies ducetur in annos,
 Si duo decedant: at quum sub culmine summo
 Consistet, tribus hic numerus fraudabitur annis. 590

pertinet supra et alibi promisit. Nunc eam, quæ ad locos spectat, exponit.

579. *Templa quoque et partes cæli.* Dodecatopos.

581. *Quum bene constiterit stellarum.* Inhet primum disponere planetarum locos: et tamen nihil dum de illis scripserat. Sed promittit.

583. *Mox veniet mixtura suis.* Apotelesmata, quæ docet Manilius, sunt discretæ, non mixtæ, vel simul dominantia.

584. *Fuerit præcognita rerum.* Malim steterit præcognita. Ita profecto scripsit Manilius.

586. *Si bene constiterit.* Quum $\chi\rho\nu\nu\epsilon\pi\alpha\rho\tau\omicron\pi\iota\alpha\varsigma$ disponerent, et de vitæ longitudine quærerent, locum, in quo erant luminaria, observabant, quem vocabant $\mu\omega\sigma\tau\omicron\pi\omicron\upsilon\tau\alpha$ τόπον, item $\mu\omega\sigma\tau\omicron\pi\iota\alpha\varsigma$. Ptolemæus certe commendat, et vocat τόπον ἀναγκαστικόν. Porro $\mu\omega\sigma\tau\omicron\pi\iota\alpha\varsigma$ Lunæ præferebant. Nam signum, in quo illa esset, horoscopare dicebant. Et quum tropica signa non solum universaliter, sed et pro ipsa gentium observarent: id signum,

in quo Luna esset, Horoscopum vitæ dicebant, et ab eo tropica signa numerabant. Habes igitur rationem, quare præcipue $\mu\omega\sigma\tau\omicron\pi\iota\alpha\varsigma$ Lunæ in hoc negotio requirit. Ponit vero $\chi\rho\nu\nu\epsilon\varsigma$ βωστικὸς, qui unicuique domicilio competunt, Luna in aliquo eorum posita, ut sint quasi quedam Ferdaria Lunæ. Oriens dat LXXVIII, medium cælum LXXV, occidens LXXVI, imum cælum LXI, occasus summi cæli LXXIII, adscensio ini cæli LXIII, adscensio medii cæli LVII, occasus ini cæli L, adscensio orientis XXIII, adscensio occidentis XIII, occasus occidentis XII. Sed non certioribus rationibus hæc nituntur, quam Ferdariæ Planetarum, de quibus fatetur sapiens Aben Ezra se nihil scire.

587. *Quod redit.* Lege *Quo redit.* Præfert Horoscopum, at Ptolemæus summum cælum. Subtiliora quam veriora; et profecto omnia cuiusmodi sunt vanæ scientiæ. — B. *Quæ redit*, ut lib. I, vs. 45: «Qua mundus redit».

590. *Tribus hic numerus.* Erunt LXXV.

Bis quadragenis occasus dives in actu
Solis erat, numero nisi deesset Olympias una.
Imaque tricenos bis fundamenta per annos
Censentur, bis sex adjectis mensibus ævo.

Quodque prius natum fuerit, dextrumque trigonum,
Hoc sexagenos tribuit, duplicatque quaternos. 596
Quod fuerit lævum, prælataque signa sequetur,
Tricenos annos duplicat, tres insuper addit.
Quæque super signum nascens a cardine primum
Tertia forma est, et summo jam proxima cælo, 600
Hæc ter vicanos geminat, tres abstrahit annos.

591. *Bis quadragenis*. Sic infra, 605: « Dena quater revocat vertentis tempora Solis ». Ita etiam supra dixit. *Bis quadragenis annis*. — *Bis quadragenis*. Occasus LXXVI. — Huertius legit: « Bis quadragenos occasus dives in actus Solis erat ». Sed recte *quadragenis*, subaudi *armis*. Dives enim cum ablativo. Sed Bentleius pro *acta Solis* reponit *in ortos Solis erat*. In ortos, id est, in partus suos; solus erat, i. e. solus esset dives 80 annis: nullum enim signum dat supra 78. En.

593. *Primaque tricenos*. Lege *Imaque tricenos*. Imum cælum annos LXI.

595. *Quodque prius natum*. Occasus medii cæli. Nona domus annos LXVIII.

597. *Quod fuerit lævum*. Lævum trigoni adscensio imi cæli. Quintus locus annos LXIII, qui est annus climactericus. Firmicus libro IV: « Inter cæteros præterea diametros hoc maxime observandum est, quod septeni anni, ac noveni per omne vitæ tempus multiplicata ratione currentes naturali quadam et latenti ratione variis hominem pe-

riculorum discriminibus semper adficiunt. Unde et sexagesimus tertius annus, quia utriusque numeri summam pariter excipit, androclæ adpellatus est ». Locus iste Firmici insignis est, et tamen ita depravatus, ut vix dignoscatur, quid velit. Ego primum lego: « Inter cætera primum climacteras maxime observandum est ». Item: « androclæ adpellatus est ». Nam ἀνδρακλᾶς dictus, quasi virifragus: quod disertim a Firmico quasi digito indicatur infra: « Hac igitur ex caussa androclæ ab Ægyptiis dictus est, quod omnem vitæ substantiam frangat atque debilitet ». His duabus nostris emendationibus postes suffragari vidimus codicem scriptum Jac. Cujacii jurisconsultorum principis. — *Prælataque signa*, id est, præcedentia.

599. *Quæque super signum nascens* hoc ordine primum. Gemblacensis longe melius: cui subscribit textus Bonincontri: « Quæque super signum nasceus a cardine primum Tertia forma est, et summo jam proxima cælo ». Est adscensio summi cæli, annos LXII.

Quæque infra veniet spatio divisa sub æquo,
 Per quinquagenas complet sua munera brumas.
 Quemque locum superat nascens horoscopus, ille
 Dena quater revocat vertentis tempora Solis, 605
 Adcunulatque duos cursus, juvenemque relinquit.
 At qui præcedit surgentis cardinis horam,
 Vicenos ternosque dabit nascentibus annos,
 Vix degustatam rapiens sub flore juventam.
 Quod super occasus tentatum est, dena remittit 610
 Annorum spatia, et decimam tribus applicat auctis.
 Inferius puerum interimet : bis sexque peracti
 Immatura trahent natales corpora morti.

Sed tamen inprimis memori sunt mente notanda,

602. *Quæque infra veniens. Ma-*
lim veniet. Occasus summi cæli.

604. *Quemque locum superat na-*
scens Horoscopus. Subscribit Gem-
 blac. Adscensio orientis annos XLII.

607. *At qui præcedit.* Occasus
 orientis annos XLIII.

610. *Quod super occasus tentatum*
est. Adscensio occidens annos XLII.
 Quid autem repouam pro vitioso
tentatum, equidem comminisci uou
 potui.—Bene B. = *templum est, hoc*
dena remittit Annuorum spatia, et
 decimum tribus ampliat anuum.

612. *Inferius perimet.* Gemblaceus,
interius. Occasus occidens annos
 XLII. — *Bis sexque peractis Immatura*
trahet natalis. Tò natalis prisce pro
 natales. Ego *peracti* legendum et
trahent morti, ad mortem, ut « viam-
 que adfectat Olympo », ad Olym-
 pum. Gemblacensis habet *corpora*
morbus. Totius capitis hujus sum-
 mam in schema coniecit Scal. cujus
 exemplum apud illum vid. b. l.

614. *Sed tamen inprimis.* Præibit
 lemma in Gemblacensis quæ sint tri-

plicata signa et quas vires habeant.
 Sed corruptum est *triplicata* pro
tropica. Tropicorum nomine qua-
 tuor centra mundi iutelliguntur;
 quorum duo proprio nomine tro-
 pica, Cancer, Capricornus: duo
 autem æquinocetialia, Aries, Libra.
 Tropica, quia in contrarium sta-
 tum mutant tempora. Contrarii sta-
 tus sunt æstas et hiems, ut calor
 et frigus. Sed et Manilius ipse infra
 tropicorum etymologiam habet,
 vs. 662: « Quatuor hæc et in arte
 valeat, et tempora vertunt ». Lucan.
 X, 212: « varii mutator circulus anni ».
 Quamvis Cicero melius a conver-
 sione, quam ad uos facit Sol. Ob-
 servabant autem Veteres tropica in
 genituris: quæ si nou in genitura
 essent, hoc est, si cardines genitu-
 ræ non incidebant in tropica signa,
 locum Lunæ observabant, quem
quæquidvra vocabant, et ab eo tro-
 pica numerabant. Cicero II de Di-
 vinatione, de Chaldeis: « Etenim
 quum, ut ipsi dicunt, ortus nascent-
 tium Luna moderetur, enque aum-

Partibus adversis quæ surgunt condita signa, 615
 Divisumque tenent æquo discrimine cælum,
 Quæ Tropica adpellant, quod in illis quattuor anni
 Tempora vertuntur signis, nodosque resolvunt,
 Totumque emittunt converso cardine mundum,
 Inducuntque novas operum, rerumque figuras. 620

Cancer ad æstivæ fulget fastigia Zonæ,
 Extenditque diem summum, parvoque recessu
 Destruit: ut, quanto fraudavit tempore lucēs,
 In tantum noctes angescat summa per omnes:
 Tum Cererem fragili properat distinguere culmo 625
 Campus, et in varias destringunt membra palæstras,
 Et tepidum pelagus jactatis languet in undis.

advertant, ac notent sidera natalitia Chaldei, quæcumque Lunæ juncta videantur: oculorum fallacissimo sensu judicant ea, quæ ratione atque animo videre debebant. Ita alia erunt tropica natura, alia positione. Hinc colligitur, quare Manilius tropica signa post domiciliorum tempora protinus subjecit. Faciunt enim et illa ad vitæ tempora, quum eorum ratio in geuitaris habeatur.

615. *Partibus adversis.* Opposita enim sunt Cancer Capricorno, Libra Arieti.

618. *Nodosque resolvunt.* Centra mundi nodos vocat.

619. *Totumque emittunt.* Tamquam e carceribus.

622. *Parvoque recessu Destruit.* Vix enim videtur recedere a puncto solstitiali, adeo ut per quadraginta dies parallaxis nulla fere percipitur. Geminus.

623. *Ut quanto fraudavit tempore noctes In tantum lucēs.* Gemblac. contra: « et quanto fraudavit tem-

pore lucēs In tantum noctes anget », et quidem optime. Nam in Cancro incipiunt lucēs decrescere. Sed et textus Bonincontrii eandem lectionem retinet.

625. *Quum Cererem fragili.* Melius Gembl. *Tum Cererem.* Bonincontrii textus *Tunc.* — *Distinguere culmo.* Irrepsit ex sequente versu. Legendum vero *distinguere*: quod ab Arato mutuatur ita canente de Sirio: ἡστία γὰρ οὖν ἔσπερος διὰ σίχας δέξῃς αἰέτας. « Exoriensque suo distinguit sidere culmos ». Ita Maniliane. Potes aliter: « Atque suo vehemens segetes discriminat ortu ». Recte Germanicus, Arat. Phæn. vs. 335: « acceditur æstas, Discernitque ortu ». Distinguuntur segetes, quum interflavescent ad maturitatem properantes. Nam aliter interpretari est meræ inscitie.

626. *Et in varias destringunt.* Ita etiam olim legebamus Mart. XIV, 51, 1: « curvo destringere ferro ».

627. *Et tepidum pelagus jactatis languet in undis.* Nolim mutari,

Tunc et bella fero tractantur Marte cruenta,
 Nec Scythiam defendit hiems. Germania sicca
 Jam tellure fugit, Nilusque tumescit in arva.
 Hic rerum status est, Cancrī quum sidere Phœbus
 Solstitium facit, et summo versatur Olympos.

Parte ex adversa brumam Capricornus inertem
 Per minimas cogit luces, et maxima noctis
 Tempora, producitque diem, tenebrasque resolvit:
 Inque vicem nunc damna facit, nunc tempora supplet.

quamquam Gemblacensis habet: « Et trepidum pelagus jactatum languet in undas ». — B. vero rogat, quomodo *jactatus undis*, tempore solstitii? contrarium enim verum est. Reponit *siccatis languet in undis*. Similiter v. 211, sub ortu Caniculæ: « Dimicat in cineres orbis, fatumque supremum Sortitur, languetque suis Neptunus in nudis ». *Siccatis autem undis*, ut I, 163: « Et siccata magis strinxerunt æquora terræ », ubi sententia clara. Nam quo magis aqua exhalans et rarescens in æra secessit, et eam ob causam magis siccata æquora, in cavas convalles secesserunt; ideo tandem, terra stringente, orbis terræ exsiliit. Ovid. Met. XV, 245: « resolutaque tellus In liquidas rorescit aquas; tenuatus in auras Aeraque humor abit ». Huetius autem legi jubebat: « Siccatasque magis strinxerunt æquora terras ». Sed vir summus hic in perversum sensum incidit, cui volebat mederi. Si enim æquora magis magisque terras strinxissent, eo tardius, immo nunquam terra arida emerisset. Non male quoque hic reponi possit *tenuatis languet in undis*, ex loco Ovidii snpra adlato. Ed.

630. Jam tellure fugit. Vagatur

exsiccat solo; quod hieme ea loca aquis operiantur. — *Nilusque tumescit in auras*. Lege in arva. Diversus error supra: « Musamque inducit in arva ». Ubi legebatur in auras. Noster autem alibi, IV, 752: « Nilusque tumescens In Cancrum, et tellus Ægyptia jussa natæ ». Quum igitur et nunc de Cancro loquatur, quo imperante inundationes Ægypti fiunt, conjicere potes scribendum: « Nilusque tumescit in astrum ». Ed.

631. Gembl. *Hic iterum situs est*. Lege: « Hic rerum status est, Cancrī quum sidere, etc. » Manifesta lectio, nisi quis forte ad ejus lucem caliget, ut nocturni oculi.

632. B. habet et *summo vectatur Olympos*. Sic enim V, 9: « omnia circum Sidera vectantur, et toto discurrere cælo ». Ed.

633. B. habet *brumæ Capricornus inertis*, et sic quatuor velt. codd. Quid sit *cogit brumam* B. non intelligit, unde vs. seq. reponit *Per minimas surgit luces*. Ed.

634. Olim *Per minimas cogit noctes*. Immo contrarium: « Per minimas cogit luces et maxima noctis Tempora ». Ita olim emendavimus. Ita etiam Gemblacensis.

636. *Damna facit*. Gembl. *damna legit*. Haud scio an bene.

Tunc riget omnis ager, clausum mare, condita castra.
Nec tolerant medias hiemes sudantia saxa.
Statque uno natura loco, paullumque quiescit.

Proxima in effectu similes referentia motus 640

Esse ferunt noctes æquantia signa diebus.
Namque Aries Phœbum repetentem sidera Cancrī
Inter principium reditus, finemque coercet,
Tempora diviso jungens concordia mundo:

Convertitque vices, victumque ad sidera brumæ 645

Exsuperare diem jubet, et succumbere noctes,
Æstivi donec veniant ad sidera Cancrī.

Tunc primum initi pelagus consternitur unda,
Et varios audet flores emittere Tellus.

Tunc pecudum volucrumque genus per pabula læta
In venerem partumque ruit, totumque canora 651
Voce nemus loquitur, frondemque virescit in omnem.

636. *Tunc riget omnis ager.* Gemblac. *Tunc fugit.* — *Clausum mare.* Et supra: « Tum subeunt Hædi claudentes sidere pontum ». Vide Vegetium. — *Condita castra.* Hierna militum.

639. *Statque uno natura loco.* Et hic quoque stationem Solis in Capricorni partibus intelligendam Gemmius testatur: non quod revera sit, sed quod videatur vix per quadraginta dies nox decrescere. Veteres illi serio credebant. Sane sensus ipse non aliter judicat, sed ratio non patitur. Ex hac theoria pendet ratio Autisciorum Manilii, ut suo loco demonstratum est.

640. *Proxima in effectu similes.* Etiam adtestatur Gemblacensis, in quo scriptum: « Proxima in effectum et similes referentia motus ». — B. *Proxima in effectu et similes.*

641. *Esse ferunt lucēs.* Hic error

qui supra, *lucēs* pro *noctes*. — Sed libri omnes habent *lucēs*, cum quo diebus ineptum est. Unde B. reponit *Esse ferunt lucēs æquantia signa tenebris*, Ed.

643. *Inter principium reditus finemque coercet.* Propterea Cicerō in Arateis nodum mundi vocat; quia scilicet apud Aratum *διὰ τὸν ἰσὺν πᾶντος* legerat, non, ut hodie editur, *ὑπερπᾶντος*. Sequitur vero: « Tempora diviso jungens concordia mundo ». Nam ea divisio mundi dicitur nodus cælestis. Aliter locum hunc capere non potes.

645. B. *victumque a sidere.*

651. *In venerem partumque ruit.* Quibusdam displicuit *ruere in partum*; immo inutilem repetitionem pronuntiantes, conjiciebant: « in venerem partumque », e Virgil. Georg. IV, 434: « Vesper ubi e pastu vitulos ad lecta reducit ». Sed

Viribus in tantum seguis natura movetur.

Huic ex adverso simili cum sorte refulget

Libra, diem noctemque pari cum fœdere ducens; 655

Tantum, quo victas usque ad se vincere noctes

Ex ipsa jubet ad brumam, quum tempora vincunt.

Tum Liber gravis descendit plenus ab ulmo,

Pinguiæque impressis despumant musta racemis.

Mandant et sulcis Cererem, dum terra tepore 660

Autumni resoluta patet, dum semina ducit.

Quattuor hæc et in arte valent, ut tempora vertunt

Sic hos aut illos rerum flectentia casus,

Nec quidquam in prima patientia sede manere.

Sed non per totas æqua est versura figuras, 665

male hoc, nam *pabula* præcessit, et eleganter æ more poetico *vehere* et *partum* junguntur. En.

653. *Viribus in tantum signis. Segnis*, ut olim emendabamus. Adprobat Gembl. Est epiphannema. Segnem naturam sub bruma quare dixerit, patet ex illo: « Statque uno natura loco, paullumque quiescit ». — B. pro *segnis* reponit *deses*: quippe *segnis* est, qui perpetui sic est; *deses*, qui tunc otatur, alioquin operi habilis. Virg. *Æn.* VI, 813: « residesque movebit Tullus in arma viros ». En.

656. *Tantum, quo, etc.* Hæc videntur mendosa: quid est, *tempora vincunt*? Fortasse « Tantum quod solitas usque ad se vincere lucas Ex ipsa jubet ad brumalia tempora vinci ». B. Sed propius ad librorum scripturam: « Tantum quid victas usque ad se vincere noctes Ex ipsa jubet ad brumam quum tempora vertit ». En.

657. *Ex ipsa jubet ad brumam.* Etiam Gemblacensis habet *ad*, non

ac: « Ex ipsa jubet ad brumam, quum tempora vincunt ». Quousque, inquit, Libra noctes victas usque ad se (ad initium scilicet Libræ), vice versa jubet vinoere usque ad initium Capricorni, ubi brumæ sidus conficitur. — *Ad brumam.* Gemblacensis: « ad brumæ tum tempora vincit ». Male, meo iudicio.

662. *Ut temporu.* Alii, et *tempora*.

665. *Sed non per totas.* Præbat lemma in Gemblacensi: *quæ partes in quatuor signis tropicæ sint.* Vere quidem, sed importune: non enim hic ulla sectio capitis esse debet. Alioquin infinitæ sectiones esse debebant. — *Sed non per totas æqua est mensura figuras.* Gemblacensis rectissime *versura* pro *mensura*. Nam *versura* est *ὑπομήνη* unde tropica dicta: *ὑπομήνη* in metris Circensibus et *ὑπομήνη* idem. *Versuram* in porticibus dixit Vitruvius, quam *vorsoriam* Plautus. Quanda ad nos a Capricorni principio redit Sol, tunc ad nos dicitur capere vorsoriam aut versuram. Ait igitur ne ipsorum

Omnia nec plenis vertuntur sidera signis.

Una dies sub utroque æquat sibi tempore noctem,
Dum Libra, atque Aries autumnum, verque figurant.

Una dies toto Cancrī longissima signo,

Quoi nox æqualis Capricorni sidere fertur.

670

Cætera nunc urgent vicibus, nunc tempore cedunt.

Una ergo in Tropicis pars est cernenda figuris,

Quæ moveat mundum, quæ rerum tempora mutet,

Fata novet, consulta alios declinet in usus,

675

quidem tropicorum inter se similitudinem esse. Nam tropicorum signorum quatuor duo tantum sunt vere tropica, reliquis duo æquinoctialia. Simile, inquit, aut commune inter se habent, quod vertant tempora: dissimile, quod diversa tempora faciant æquinoctialia a tropicis. Communis, inquam, ipsa versura, sive *versura*: sed ipsæ versuræ dissimiles inter se.

666. *Omnia nec plenīs flectuntur sidera signis.* B. Et hic quoque Gemblacensis iure merito habet, *vertuntur sidera*. Dixit enim *versura*.

669. *Una dies toto Cancrī longissima signo.* Geminus hanc quidem opinionem priscorum fuisse monet, ut in toto signo Capricorni brumam, in toto Cancrī Solstitium confieri putarent. Nos ex illa opinione Antiscia Veterum manasse, et Lucanum eos sequutum fuisse indicavimus. Hoc, inquam, persuasum fuit priscis illis. Sed hoc non vult Manilius. De una tantum die longissima in toto Cancrī sidere loquitur, non de omnibus illius sideris diebus. De prima tantum die Cancrī, vel, ut alii, de octava: quandoquidem nonnulli solstitium in octava parte Cancrī fieri putabant. Propterea infra concludit:

«Una ergo in tropicis pars est cernenda figuris, Quæ moveat mundum, quæ rerum tempora mutet». Una dies brumæ, una solstitii, non tota sidera: una ntrisque æquinoctii, non totum sidus Arietis aut Libræ. Sed et illi Veteres non quando Sol Arietem ingreditur, tunc ver confici credebant: neque Solstitium, quando primam partem Cancrī iniret. Apud Columellam enim, Ovidium, et auctorem parapegmatis a Leonico conversi, ver multis diebus ante ingressum Solis in Arietem notatum est, et Solstitium longe ante quam Sol primam partem Cancrī tangat. Cui consentaneum, quod ea tempore in octavis signorum confieri putarent.

675. *Fata novet. Gemblacensis Facta movens consulta.* Non sequimur. Non possumus mutare sententiam in iis, quæ olim sic legebamur. Sane hæc et Maniliaua sunt et elegantissima. Ineptos et barbaros codices nihil moramur. B. *Facta novet*, et opponit *facta consultis*, ut apud Sallustium, Cat. I: «Nam et priusquam incipias, consulto; et ubi consulueris, mature facto opus est». Ed. — *Consulta alios.* Consulta, quæ decreta vocat Firmicus, apotelesmata.

Momina in adversum flectat, rursusque revolvat.

Has quidam vires octava in parte reponunt.

Sunt quibus esse placet decimam : nec defuit auctor,

Qui primæ momenta daret frenosque dierum.

676. *Momina in adversum.* Reposuimus *Momina* pro *Omnia* : quod nomen plurifariam in hoc scriptore depravatum fuit.

678. *Esse placet decimam.* Male Scal. *decimas*. Sententia est: Sunt quibus placet decimam partem esse, quæ solstitii punctum facit. *Decimam*, ut *octava*, *primæ*. F.D.

679. *Qui primæ momenta darent.* Non defuit, qui æquinoclia et solstitia in partibus signorum, alius, qui in octavis, alius in decimis conferri putarent. Et sane primum Sosigenes putavit solstitia confieri in octavis partibus, idque patet ex Juliani anni dispositione, quæ ab ipso facta est, quum octavas partes in kalendis mensium poneret, Arietis quidem in kalendis Aprilis, Cancris kalendis Quintilibus, Libræ

kalendis Octobribus, Capricorni kalendis Jannarii. Sed post eundem Cæsaris ter mutavit sententiam trinis commentationibus dubitationem potius suam, quam rei scientiam professus. Non dubium est, quin eorrigens sese illa tempora non in octavis, ut antea, sed in primis partibus confici existimarit. Nam vetustissima est epoche æquinocetiorum et solstitiorum in octavis partibus signorum, ducentis annis ut minimum ante primam Olympiadem, si rem propius putemus. Sed de his in libris de Emendatione temporum. — *Frenosque dierum.* Quibus tanquam habenis Sol nunc relaxat, nunc in gyrum diem eogit, relaxat in solstitio, eogit in bruma. Propterea eardines nodos vocavit supra.

EXCURSUS I

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 272.

Qua rigat æstivus gradibus.

Profecto legendum :

Quas rigat æstivis gravidus torrentibus annis
Nilus.

Nilum gravidum æstivis torrentibus dicit ex opinione eorum, qui putant incrementa Nili ex torrentibus Æthiopie fieri : quod et multi Veterum scripserunt, et verum est. Quod hic *gradibus* scriptum fuit, adtribuendum vitiosæ consuetudini scribentium *grabibus* pro *gravibus*. Alioqui si voluissem esse stultorum more molestus, somniassem gradus τοῦ νελοσεκεπίου, qui in columna scalpti erant : et futilem conjecturam mihi blanditam pro vera accepissem. Sed quod dicit :

Atque hæc est illas cæli mensura per oras,
Quas rigat, etc.

Fugit Nostrum ratio. Non enim mensura diei maximæ in Ægypto est horarum æquinotialium 14, 30', sed ea maxima dies est in regionibus, in quibus polus adtollitur ad grad. 36, et usque ad partes Græciæ. Nam si rationem propius putemus, dies maxima Alexandriæ est hor. 14, 1', 12". Ejus enim arcus maximus diurnus est grad. 210, 18'. At hæc mensura, quam ponit Noster, est Cnidi et Rhodi : quod et me tacente loquuntur Plinius, Ptolemæus, alii. Cnidi maximæ diei arcus est graduum 216, 50', hoc est, horarum 14, 27', 20", quod parum differt ab hoc modo horario.

Quæ de sphaera mundi et horariis rationibus docet Manilius, omnia ex Eudoxo hausit. Omnes enim sphaeræ Græcorum ad inclinationem 36 grad. fabricabantur, ut testatur Leontius Mechanicus, nimirum ad circulum Arcticum Cnidi, ubi Eudoxus suum Speculum scripsit, quæ et erat ejus patria. Neque solum in patria sua Cnido, sed etiam in Cyzicenis et Hellesponti tractibus scripsit. Quum esset in patria sua et Speculum scriberet, polum ibi adtolli dicebat ad vi partes, qualium xv quadrans circuli esset. Sic quum esset in Hellesponto, aut in Cyziceni partibus, maximam diem ad minimam eam habere rationem dixit, quam quinque ad tria; quod distinguere nescivit Aratus, qui Arcticum definit capite Draconis, hoc est, 37 grad. a polo: diem autem maximam ad minimam rationem habere dicit, quam quinque ad tria: quæ non possunt convenire illis tractibus, in quibus polus ad 37, sed in quibus ad 41 grad. adtollitur. In Hellesponti partibus diu degisse et summo in honore fuisse scribit et Laertius. Itaque in patria sua Speculum scribens ortus et occasus stellarum designat aliter ac in alio opere, quum esset in partibus Cyzici. Diversi enim horizontes sunt, discrimine graduum quinque et amplius. Non igitur in eodem tempore oritur Arcturus Cnidi, quo in Hellesponto, et Cyzici partibus. Sed unde Nostro tam iusignis hallucinatio, ut adtribuat Ægypti partibus, quod Cnido aut Rhodo convenit? Dicam vere. Eudoxus cum Platone diu inter Ægyptios sacerdotes versatus, penes quos adservabantur arcana astronomiæ, tandem ea, quæ ab illis didicerat, popularibus suis publicavit, et hanc Ægyptiorum non suam doctrinam esse testatus est. Laertius de scriptis Eudoxi: *οὗ δὲ γυμνασίῳ μὲν Αἰγυπτίους τῇ αὐτῶν συνῆ· τούτων δὲ μεταφρασεύσαντα ἐκδιδόναι τοῖς Ἕλλησι*. Quæ igitur ex Eudoxo citabantur, Græci Ægyptiacam, Latini barbaricam rationem vocabant. Quia vero omnia ab Eudoxo scripta Ægyptiacam doctrinam esse putavit Manilius, etiam quæ de patria sua intelligebat Eudoxus, ea is de Ægypto accipienda esse pu-

tavit. Hæc erroris ansa Manilio fuit. Nisi dixerimus climata Ægypti et Rhodi confundi solita a Veteribus illis. Nam Firmicus eandem mensuram maximæ diei adtribuit climati primo, id est, Ægypti, et secundo, id est, Babylonio et vicinis regionibus. Vise locum libro primo, cap. 13: « In climate primo, hoc est, Æthiopie ». Repone ex manuscripto: « hoc est, Alexandria, etc. » Hæc ratio melior priore.

EXCURSUS II

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 279.

Dena quater stadia. In hac æquabili ratione adscensio Leonis est semper sexta pars arcus diurni maximi, adscensio Tauri item sextans arcus minimi diurni. Ergo inter se habent rationem, quam maxima dies ad minimam, per XII quinti Elementi Euclidis. Adscensio Leonis 72 stadia. Adscensio Tauri 48. Quæ habent inter se rationem, quam tria ad duo. In hoc igitur tractu, in quo collecti sunt isti stadiasmi, maxima dies est hor. 14, 24', minima 9, 36'. Quæ omnia congruunt superiori exemplo, minimo discrimine, utpote 6 scrupulorum. Porro dedimus tibi diagramma horum stadiasmorum cum horis, quas assignat Manilius. Adjecimus cumulum gradus ipsos, quibus non utitur Manilius. Ergo insistamus viam, quam supra nobis præbuit Manilius. In omni collectione anaphoricorum temporum aut graduum, summa omnium semper componit semicirculum. Ut hic ex gradibus componitur semicirculus 180 graduum, stadiorum vero 360. Ergo totus circulus est stadiorum 720. Ratio, ut diximus, maximæ diei ad minimam,

vel adscensionis Leonis ad Taurum, est ut tria ad duo : sectis 720 in rationem trium ad duo, habemus 432 pro arcu maximæ diei, 288 pro arcu minimæ : sexta pars utriusque, 72 quidem erit Leoni adtribuenda, 48 autem Tauro. Differentia utriusque 24, triens 8 : qui erit excessus hujus progressionis, ut detractus quidem semel ex 48 det 40 adscensionem Arietis, additus autem semper det reliquas. Ita secto semicirculo horario in horas 12 æquinoctiales, vel 1440 scrupula iu eandem rationem, habebimus scrupula 864 pro arcu maximo, 576 pro minimo : sexta utriusque pars scrupul. 144, sive hor. 2, 24' pro Leone, scrupula 96, vel hor. 1, 36', pro Tauro. Differentia 48 scrupula. Triens 16 scrup. qui est excessus. Nemo negaverit antea et methodum Manilianam, et stadiasmos ignorata fuisse. — *Dena quater stadia.* Hic circulus est stadiorum 720 in elevatione Cnidi aut Rhodi. Supra erat 320 in elevatione Romæ. Ergo ratio stadiasmi arbitraria fuit. Quia ratio maximæ diei ad minimam est ut tria ad duo, ergo numerus erit quinque : et proinde quinarius cum 144 multiplicatus est ad commodiorem methodum. — *Duplicataque ducit Quum cadit.* Signa oblique orientia recte cadunt et contra. Aries oblique oritur : ergo recte occidit. Signi cujusvis occasus est æqualis ortui signi oppositi, et contra. In Cnidio tractu Aries oritur grad. 19, 24'. Libra grad. 36, 34'. Ergo Libræ ortus est æqualis occasui Arietis in hoc stadiasmo. Aries oritur stadiis 40, Libra 80. Ergo 80 stadiis occidit Aries.

EXCURSUS III

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 327.

Denique ut in proprias. Olim male *dena quod*. Hæc etiam lectio imposuit Bonincontrio, ut de denis signis nugaretur. Caveant studiosi ab illius interpretis inscitia; quam non exprobro homini, sed illam metuo parum cautis adolescentibus. Et præterea sæculum suum, et multa alia tam eum ab insectatione tutum præstant, quam inscitiae convincerent, qui tali interpreti fidem adhiberent.

Hactenus Manilius magnis molitionibus horoscopi sui methodum eruit; cujus nos exemplum quoque dabimus, siquidem prius, quod antea nos polliceri meminimus, præcepta doctrinæ Manilianæ, et quidem eo fere ordine, quo ipse docuit, collegerimus.

PRÆCEPTA DOCTRINÆ MANILIANÆ.

I. *Dodecatemorion signi aut planetæ invenire.*

Partem datam signi, in quo planeta fuerit, dec duodecies. Tricenas distribue in omnia signa, initio ducto ab eo, in quo Sol fuerit. In quo signo desinet numerus, ibi est Dodecatemorion signi aut planetæ: per illud:

Quacumque in parti nascentum tempore Luna
Constititit. 51, 23.

Aliter. Partem datam signi per 2 $\frac{1}{2}$ divide. Numeros in signa distribue, initio, ut antea, facto ab eo signo, in quo Sol fuerit: per illud:

Nam quum tricenas per partes sidera constant,
Rursus bisseis numerus diducitur omnis. 50, 26.

II. *Dodecatemorion Lunæ per posteriorem modum indagare.*

Vide quot tricenarios Luna distet a Sole. Omnibus tricenariis deductis, reliquos numeros per $2\frac{1}{2}$ divisos distribue in signa, initio facto ab eo signo, in quo Luna fuerit. Ubi consistet numerus, ibi est Dodecatemorion Lunæ; per illud:

Proxima tricenas partes sententia ducit. 51, 28.

III. *Dodecatemorion Dodecatemorii invenire.*

A parte signi data numera deinceps gradus semisses quinque. Primum dimidium gradum da ei planetæ, in cujus terminum inciderit pars signi proposita: secundum dimidium gradum sequenti planetæ: et ita deinceps. In quo planeta quintus dimidius gradus consistet, in ejus finibus est Dodecatemorion Dodecatemorii.

IV. *Sortem Fortunæ in diurna genitura indagare.*

Distantiam Solis a Luna numera incipiens ab Horoscopo per consequentiam signorum. Ubi consistet numerus, ibi est Sors Fortunæ in genitura diurna: per illud:

Tunc si forte dies nascentem exceperit alma. 65, 3.

V. *Sortem Fortunæ in nocturna genitura invenire.*

Distantiam Lunæ a Sole numera incipiens ab Horoscopo per antecedentia. Reliqua, ut supra: per illud:

At quum obducta nigris nox orbem texerit alis. 65, 10.

VI. *Horariorum temporum adscensionalium excessum invenire.*

Accipe trientem sextæ partis differentię maximi et minimi arcus diurni horarii: per illud:

Quod discrimen erit, per tres id divide partes. 70, 2.

VII. *Adscensionum signorum horaria tempora colligere.*

Habeas excessum per antecedens. Abjice a sextante minimi arcus diurni. Ipsa est adscensio Arietis. Deinde per adjunctionem excessus, habebis adscensiones horarias reliquorum quinque ad initium Libræ: per illud:

Tertia ut accedat Geminis, quæ tempora Tauro
Vinciat. 70, 3.

VIII. *Excessum stadiasmi anaphorici invenire.*

Numerum stadiasmi seca in rationem maximæ et minimæ diei. Triens sextæ partis differentię utriusque rationis est excessus stadiasmi anaphorici: per illud:

Quodque hanc exsuperat partem, superatur ab illa. 70, 24.

IX. *Stadium adscensionum colligere.*

Excessum per antecedens repertum abjice a sexta parte numeri minimæ diei respondentis. Is erit stadiasmus Arietis. In reliquis perge per adjunctionem excessus, ut in horariis temporibus adscensionum: per illud:

Hæc erit horarum ratio ducenda per orbem. 70, 14.

X. *Incrementum dierum colligere in quadrante hiberno.*

Sextam partem differentię minimæ et æquinoctialis diei adjice diei minimæ. Aggregatum est tempus horarium finis Capricorni. Tempori Capricorni adjice tertiam partem ejusdem differentię. Aggregatur tempus horarium finis Aquarii. Cui rursus adjiciatur dimidium differentię. Aggregabitur finis Piscium: per illud:

Principio capienda tibi est mensura diei. 71, 12.

XI. *Incrementa dierum colligere in quadrante verno.*

Aggregato fini Piscium adde rursus dimidium differentię pro tempore horario finis Arietis. Tempori horario Arie-

tis adde trientem differentiae pro fine Tauri. Denique aggregato Tauri adjice sextantem differentiae. Colligitur tempus horarium finis Geminorum : per illud :

Namque Aries totidem deducit noctibus horas. 71, 32.

XII. Decrementa dierum colligere in quadrante æstivo.

De tempore horario finis Geminorum detrahe sextantem differentiae pro tempore horario finis Cancrī. De tempore horario Cancrī detrahe trientem differentiae pro tempore finis Leonis. Denique de tempore horario finis Leonis detrahe dimidium differentiae pro tempore horario finis Virginis : per illud :

Rursus et incipiunt propria de sorte diebus
Cedere. 72, 4.

XIII. Decrementa dierum colligere in quadrante autumnali.

Tempori horario finis Virginis detrahe dimidium differentiae pro tempore horario finis Libræ. Tempori horario Libræ detrahe trientem differentiae pro tempore finis Scorpīi. Tempori Scorpīi detrahe sextantem differentiae pro tempore horario finis Sagittarii : per idem.

XIV. Data hora genituræ horoscopum indagare.

Ab horis absolutis abjice adscensiones signorum per VII præceptum collectas, quantum opus erit, initio a loco solis facto. Ubi numerus consistet, ibi est Horoscopus : per illud :

..... quum liceat certis surgentia signa
Ducere temporibus. 73, 31.

XV. Horoscopum per modum agyrtarum genethliacorum invenire.

Horis datis in xv ductis adjice gradus, quos Sol peregit in signo, siquidem in principio signi non fuerit. Summam graduum aggregatam computa a principio signi. Ubi con-

sistet numerus, ibi est Horoscopus Genethliacorum Æruscatorum : per illud :

Ille etiam poterit nascens via decere ad astrum. 74, 2.

Ut igitur ad methodum Horoscopi veniamus, adsumatur elevatio poli graduum 44, locus Solis 22 gr. Arietis. In data elevatione, maxima dies est hor. 15, 18'. Igitur per præceptum VII, construatur tabella anaphoricorum temporum. Duplex fiat. In priorie parte adscensiones Manilianæ methodi, in altera castigatæ ponantur. Utraque pagina trinis versibus constet. In primo gradus, in secundo horaria adscensionum tempora, in tertio tricesima temporis anaphorici collocentur, ut ex ea canon adscensionalis construatur, ut patet ex ipso canone adscensionali. De gradibus adscensionum nulla facta a Manilio mentio. Sed nos ideo adposuimus, ut et suis horariis temporibus responderent, et cum castigatis gradibus comparari possent. Rursus per præcepta X, XI, XII, XIII, canon horarius fiat triplici versu : in primo esto arcus diurnus methodi Manilianæ. In secundo duodecima arcus, sive hora temporaria, vel civilis. In tertio arcus diurnus castigatus respondens principio signi, cui e regione oppositus est. Arcum vero horarium nocturnum si quis volet, accipiat signi oppositi arcum diurnum, ut et mediocriter docti sciunt. Exemplum: Arcus diurnus Leonis est 13, 39', oppositi signi arcus diurnus, nempe Aquarii, est 10, 21', qui erit arcus nocturnus Leonis. Et vicissim arcus diurnus Leonis est arcus nocturnus Aquarii : vel aliter : arcus diurnus Leonis 13, 39' de 24 deductus relinquit arcum nocturnum Leonis 10, 21' æqualem arcui diurno Aquarii signi Leoni oppositi. Quod autem integro Dodecatemorio unum tantum arcum horarium adtribuerimus, quum per singulos tamen dies varient horaria momenta, id fecimus ex ipsius Manilii præscripto, qui illos Veteres sequutus horas per Dodecatemoria, non per singulos dies variare credebant. Ideo in Calendariis notabant, illo mense hora

est tot pedum, mensis tot horarum : ut habes in kalendariis rusticis Romanis, et apud Palladium. Sic etiam, ut alibi tetigimus, solstitium per totum Cancrum, brumam per totum Capricornum committi putabant. Et quia maledicentie propter illam animadversionem olim vapulavimus, ne iterum nobis idem contingat, de horario arcu idem monere visum est, si modo istis mathematicis hoc satisfacere potest. Denique construaturs canon ex tricesima temporum adscensionalium, sextuplici versu, ut canon indicat, cum linea graduum triginta; quos reticuit Manilius, quia vulgo notum erat gradus singulos respondere tricesimæ unicuique, cui adpositi erant. His ita constitutis, esto quidam natus in dato climate 44 graduum, hora nocturna temporaria $7\frac{1}{2}$ fere, Sole in 22 Arietis posito. In canone horario arcus diurnus Leonis est hor. 13, 39'. Nocturnus igitur, per ea, quæ demonstrata, erit 10, 21'. Hora temporaria respondet horis æquinoctialibus, 0, 51, 45'. Igitur horæ temporariæ $7\frac{1}{2}$ respondebunt horis æquinoctialibus 6, 43', 39", cum quibus si componitur arcus diurnus 13, 39', fient horæ 20, 22', 39": quibus denique adjice ex canone adscensionali tricesimas collectas respondentes gradui 21 Arietis, quem jam Sol peregit : nempe hor. 1, 47', 6". Fiet omne tempus ab ortu Solis, ad tempus genituræ propositæ, horarum æquinoctialium 22, 9', 45", id est, 22, 10' fere. Jam ab initio Leonis, in quo Sol est, numera omnia tempora horaria adscensionum, donec aut numerum propositum consummaveris, aut proxime minorem adeptus fueris. Ab adscensione igitur Leonis hor. 2, 33', 0", ad initium Cancræ, conflantur horæ 21, 49', quæ deductæ de hor. 22, 10', relinquunt hor. 0, 20', post adscensionem Geminorum. Ergo pertinent ad Cancrum. Ideo quæro 0, 20', aut proxime majorem numerum in arca canonis, sub nota Cancræ. Et occurrunt 0, 21', 50" e regione gradus v. Aio igitur horoscopum esse in quinto gradu Cancræ, per XIII præceptum. Itaque a simili parte reliquorum Signorum sequentes $\tau/\pi\alpha$ Thematis insti-

tuentur. Nam modum inaequalem adhuc non norant : quum ipse Manilius thema Sortis Fortunæ per similes signorum partes construi præcipiat. Instituto themate, reliqua præcepta μεθεύειν licet. Luna est in 27 Sagittarii. Ergo Dodecatemorion Lunæ est in 24 Piscium per I præceptum. Ita de reliquorum planetarum Dodecatemoriis. Rursus Dodecatemorion Lunæ, per posteriorem modum, est in 18 Piscium, per II præceptum. Horoscopus est in termino, sive finibus Martis, utpote in quinto gradu Cancri. Ergo ejus Dodecatemorion Dodecatemorii cadet in fines Lunæ in dimidia parte gradus XII Cancri, hoc est, in 11, 30', 69", per III præceptum. Denique per V præceptum, Sors Fortunæprehenditur in 9, 42', sive in 10 Arietis. Itaque eodem modo aliud thema instituetur, quod Athlorum vocatur, cujus Horoscopus est Sors Fortunæ. Ex quo poteris sententiam eorum refellere, qui ubi Manilius περὶ τῆς δωδεκατόπου τῶν ἄλλων agit, ipsi putarunt de themate genituræ intelligendum. Atqui tantum discrepat thema Athlorum a themate natalitio, quantum horologium ab analemmate. Nam thema genituræ instituebatur quidem ad apotelesmata et κρίσιν hominis nati, sed præcipue ad Sortem Fortunæ indagandam. At ex themate Athlorum omnis doctrina apotelesmatum pendeat. Hæc est methodus Horoscopi illorum Veterum, quæ castigabat imperitiam Æruscatorum Genethliacorum, qui eodem quidem modo Horoscopum eruebant, sed binas horas singulis signis adtribuebant. Ut illam delirationem confutavit hic modus, quo utitur Manilius, ita ipse castigatione indigebat. Ut enim alia taceam, in dato tempore et hora genituræ Cancer signum horoscopans est τῶν προσσόντων. Nam τὰ προσάσσοντα dicuntur, ut alibi monemus, et satis vulgatum est, signa sex a principio Arietis ad principium Libræ. Reliqua vocantur ὑπακύνοντα. Quum igitur signum horoscopans fuerit τῶν προσσόντων, quadrans ἀπλιωτικὸς, hoc est, intervallum a medio cælo, ad Horoscopum, est major nonaginta gradibus, hoc est, signum horoscopans est quintum

a signo culminante. Contra minor est nonaginta gradibus, si fuerit τῶν ὑπακούοντων, hoc est, signum horoscopans tertium est a culminante. Ergo, quum Horoscopus hujus genituræ in signum, quod est τῶν προσαρσόντων, inciderit, τὸ ταταρτημόριον ἀπλιωτικὸν est majus 90 gradibus: quod verum est. Culminabit enim x gradus Piscium in data elevatione, oriente quinta Cancrī. Ergo tetrans ἀπλιωτικὸς erit graduum 115, hoc est, horarum 7, 40'. Atqui si ex canone adscensionali putare velimus totidem horas et scrupula a decima Piscium, numerus desinet in 5 Arietis. Ergo Horoscopus esset in signo sexto a medio cælo, quum tamen quintum signum tantummodo a culminante possit esse: quod est ridiculum. Quum enim decima pars Piscium culminet, numeros nonæ parti exactæ Piscium respondentes, hoc est, 16, 30', abjice a tota adscensione Piscium 1, 5', et reliquum conjunge cum adscensionibus Arietis, Tauri, Geminorum, Cancrī: compones horas 7, 17', 30", quæ deductæ de horis 7, 40', relinquunt horas 0, 22', 30". E regione v grad. Leonis habes proxime majorem 0, 25', 30". Ergo, ut diximus, Horoscopus erit in v Leonis, non Cancrī. Multa ejusmodi absurda istius methodi notare possim. Hoc unum exemplum suffecerit, ut ostendamus non sine caussa a priscis damnatam: qui prius adscensionem rectam medii cæli collegerunt, et nonaginta gradibus ad adscensionem rectam adjectis, aggregatum ad canonem climatis contulerunt, et ei gradum eclipticæ respondentem pro parte adscendente adsumpserunt: reliquas domos simili gradu signorum terminarunt, qui est omnium vetustissimus modus, quo et Arabes hactenus utuntur, diciturque a nobis modus æqualis; cujus exemplum dat Scal. ad h. l. in tertia figura. Eo modo utuntur Firmicus et Paull. Alexandr. et secundum aliquos, quibus nos quoque adsentimur, Ptolemæus: quod colligitur ex iis, quæ de Apheticis locis dixit: τόπους μὲν τοίνυν ἀφητικούς εἶναι νομισθέν, τὸ, τε περὶ τὸν ὠροσκόπον δωδεκατημόριον ἀπὸ πάντα μοιρῶν τῶν προαναφερομένων αὐτοῦ τοῦ ὀρίζοντος, μέχρι καὶ

τῶν λοιπῶν παρῶν πάντα καὶ εἶναι ἐπαναχρησμένον. Hoc certe non fieret, nisi omnes domus essent tricenum graduum : et quidquid ad hoc convellendum adferunt docti, non dicam falsum, sed ineptum est. Etiam interpretes ipsius Ptolemæi ea adfert, quæ ne ipse quidem intelligebat. Quid mirum Ptolemæum hoc modo usum, qui sit omnium post illum Manilianum vetustissimus? Successit illi et ipse quoque vetustissimus, qui sit per trientes arcus semidiurni et seminocturni, qui est primus modus inæqualitatis. Hoc etiam quidam Arabum utuntur, qui maximam partem harum nugarum non a suis, sed a Græcis habent. Etiam sapiens Aben Ezra Judæus ait Ptolemæum hoc usum : quod omnino necessarium, siquidem non usus est modo æquali. Nullus enim modus inæqualitatis antiquior isto ; cujus exemplum Scal. dat in quarta figura. Ab eo modo minuunt Indi octo gradus tam in domuum initiis, quam in locis planetarum, ut in quinta figura. Vid. Scalig. h. l. Quemadmodum enim illi Veteres prius thema genituræ construebant, deinde thema Athlorum : ita etiam Indi prius thema genituræ per illum modum disponunt, deinde aliud thema adjiciunt, deminutis, ut diximus, octonis gradibus ex singulis domibus et locis planetarum. Hunc modum confutavit primus Campanus, alio instituto, cujus exemplum datus in sexta figura. Eum Regiomontanus profligavit, novo excogitato, quem rationalem vocavit, eoque, si Diis placet, vult Ptolemæum usum fuisse. Tres isti modi in cardinibus consentiunt, in domorum metatione valde discrepant. Campanus circulos positionis per æquales sectiones maximi circuli verticalis, Regiomontanus per sectiones æquinotialis trajicit. Habes quoque exemplum modi rationalis in septima figura, cum themate Athlorum in octava, per eundem modum. Hactenus, candide lector, quæ Manilius de Horoscopo sensit : cujus rei vestigia nulla olim exstabant in ejus carmine, hodieque adeo obscura sunt, ut nisi a nobis indicata essent, gloriosis, qui dicunt nos Manilium tractare non debuisse,

desperandum erat ea invenire posse. In prima figura adsumpsimus tempus genituræ horam inæqualem $1\frac{1}{2}$ post mediam noctem, hoc est, hor. æquinoct. 1, 31', 48". Idque fecimus commoditatis causa, quum verum tempus fuerit hor. 1, 30', quod sequimur in reliquis exemplis. Nisi hoc monuissemus, fortasse hoc futurum erat argumentum alicujus monstri in nos edendi. SCAL.

EXCURSUS IV

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 382.

Mensibus eruptis donec sit debilis annus.

Eruptis, ereptis, ἀρχεινός. Annus sane fit debilis uno mense, ut contra eodem uno mense major erat solstitiali tempore. Nam ibi una dies, hic una nox continua mensem abstulit. Contrariorum eadem ratio. Quod de die dictum, id de nocte quoque intelligendum. Sunt CLXXX paralleli circuli, quos Sol lustrat per annum. Quantum illorum supra horizontem exstat, tantam esse dierum mensuram supra diximus. Quia vero duo ultimi Tropicorum vicem sunt, in hac autem cæli inclinatione ea est horizontis obliquitas, ut totum Cancrī Tropicum supra terram relinquat, totum vero Capricornī Tropicum subtus demergat: sane quum Sol erit in omnium signorum sublimissimo Cancro, ad diem conficiendum integra Æquinotialis circuli conversione opus est, hoc est, CCCLX partibus: arcum autem diurnum totidem partium esse necesse est. Contra, quando Sol in omnium signorum humilimo erit, in eo videlicet circulo, qui totus infra terram est,

ad noctis curriculum conficiendum tota Æquinoctialis conversione opus est. At in contrariam partem puncto temporis Sol ortus id efficiet, quod erit vicem temporis diurni : sed nullum παραυγασμὸν faciet : quia παραυγασμὸς nihil aliud quam τοῦ φωτός ἀντιπερίρρασις, quæ nulla esse potest, quum ab horizonte in tantum circulus ille deprimatur. Nam hic παραυγασμος fit tantum sub illis signis, quæ propius punctum solstitiale sunt, Geminis et Cancro, et quidem in illis tractibus, in quibus nox longiuscula est, quam sub polo Eclipticæ : ut verbi gratia, quibus Tropicus non est pro Arctico, neque tangit punctum horizontis Aquilonii, illis tantum temporis noctes obscurantur, quantum Tropicus ipse abest a pulso horizontis septemtrionalis ; ut scimus accidere in Scotia, in qua nostrates milites noctu in excubiis alea ludentes nullum lumen adhibebant solstitiali sidere confecto. Tropicus autem distat ab horizonte Edinburgi part. 9, 17' circiter. Tantum igitur mediæ noctis tempore Sol ab illorum horizonte distat in solstitio, ut reliquum noctis παραυγάζεσθαι necesse sit, et ex horis 6, 23', duos tantum trientes horæ minus in scrup. fere noctem obscurari, reliquas autem horas illustrari, καὶ παραυγάζεσθαι. Unde habes rationem lucidarum dierum in illis regionibus, a quarum horizonte propius abest Tropicus : quare τὴν τοῦ φωτός ἀντιπερίρρασιν ignorantes Romani putarunt vix ibi noctem esse. Sed nec causas omisit diligentissimus scriptor Strabo, his verbis rem quasi indicans : ὁ δὲ, inquit, κατὰ τὰς ἀρκτους τόπος τοῦ ὀρίζοντος ἐν διαίᾳ σχεδὸν τι ταῖς θεριναῖς νυξὶ παραυγάζεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἀπὸ δύσεως ἕως καὶ ἀνατολῆς ἀντιπεριρραμένου τοῦ φωτός· ὁ γὰρ θερινὸς τροπικὸς ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος ἐνὸς ζωδίου ἡμῖσι καὶ δωδῆκατον· τεσσαῦτον οὖν ὁ ἥλιος ἀφίσταται τοῦ ὀρίζοντος κατὰ τὸ μεσονύκτιον· καὶ παρ' ἡμῖν δὲ τεσσαῦτον τοῦ ὀρίζοντος ἀποχὼν πρὸ τοῦ ὀρθρου καὶ μετὰ τὴν ἑσπέραν ἤδη καταυγάζει τὴν περὶ τὴν ἀνατολὴν ἢ τὴν δύσιν αἴρα. Hinc consequens est, ut quanto remotior sit Tropicus ab horizonte, tanto minus noctes illustrentur : et qui proxime Æquinoctialem habitant, tantum abest, ut illis noctis extrema illustrentur, ut non prius luceat, quam Sol ortus

sit : nulla vero aurora fere, aut crepusculum adparet in regionibus, quæ intra decimum gradum ab æquinoctiali sunt, cujus rei nulla caussa alia, quam maxima Tropici a Finitore distantia. Quod si nullus in æstate παραυγασμὸς fieri potest, tanto minus fiet, quum Sol erit in altero Tropico : ne forte quis credendum putet Ludovico Cadamusto, qui quum hoc scriberet, id fieri dixit ideo, quod ibi nulli montes sint, qui orienti Soli officiant. Ridicula est ratio, neque digna quæ confutetur. *SCAL.*

EXCURSUS V

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 412.

Et quoniam quanto. Hactenus duobus validissimis argumentis opinio de binis horis adscensionalibus expugnabit, priore a varietate adscensionum in eodem loco : posteriore a varietate adscensionum in omni. Nam secundum aut finitorum varietatem, aut poli exaltationem, crescunt horaria momenta adscensionum, et quidem per æqualia incrementa, et decrementa, quæ fuit priscorum astronomia. Superest nunc docere quomodo fiant illa incrementa : quæ pars obscurissima videtur in hoc auctore, et quidem non bene a nobis hactenus, ab aliis ne minimum quidem percepta. Quia demonstravit non esse binarum horarum adscensiones, superest, ut quot, et quando, et quibus in locis, si non ubique, et quorum signorum adscensiones, et quatenus crescant et decrescant. Hoc vetustatis argumentum etsi vitiosum, non tamen ingratum studiosis erit, quorum caussa, non invidorum, laboramus. In eorum igitur

gratiam hæc aperiemus, et rem ab ultima origine revocabimus : veteres igitur illi Ægyptii non aliter obliquarum et rectarum adscensionum rationem putabant quam per æquales progressus : et quamvis ab Hipparcho et aliis summis artificibus Canones adscensionum obliquarum instituti essent, qui possent frenum huic licentiæ imponere, tamen vulgus astronomorum ab illa scabie adhuc unguis continere non potuit, ut opus fuerit Ptolemæo eorum amentiam castigare, qui eam methodum sequerentur. Nam ejus verba in eam rem operæ est audire : ἡ κεινὴ πραγματεία ἡ πρὸς ὁμαλὰς ὑπεροχὰς τῶν ἀναφορῶν συνιστάμενη καὶ κατὰ μικρὸν ἐστὶ (ῥηταί) ἀληθείας. Non enim tunc solum obtinebat hæc vitiosa methodus, sed etiam temporibus Valentiniani senioris. Tunc enim Paullus Alex. scribebat suam εἰσαγωγὴν ἀποτελεσματικὴν. Is refert adscensiones Signorum κατ' ὁμαλὰς αὐξομειώσεις in inclinatione Ægyptiaca. Exemplum ejus in diagramma conjecimus : quod quidem duplex est. In priori parte sunt adscensiones æquabiles, ut et referuntur a Paulo Alexandrino, cui nos horas respondentem adjecimus e regione. In altera parte habes castigatas adscensiones cum horis illarum progressioni congruentibus. Invenies etiam idem exemplum ὁμαλῶν ἀναφορῶν apud Ptolemæi Scholiasten, quem Paulo Alexandrino vetustiores judicamus. In illo igitur exemplo differentia sive excessus inter adscensionem duorum signorum est grad. 3, 20'. Excessus ille est nona pars differentiæ duorum semidiurnorum arcuum maximi et minimi : quæ detracta ex triente minimi constituit adscensionem Arietis. Rursus in hac ratione adscensio Leonis ad adscensionem Tauri eam semper rationem habet, quam maxima dies ad minimam. In exemplo, adscensio Leonis est grad. 35, 0'. Adscensio Tauri grad. 25, 0' quæ inter se rationem habent, quam septem ad quinque. Si igitur semicirculus, id est, grad. 180 dividatur in rationem vii ad v, habebimus pro arcu maximo semidiurno grad. 105, pro minimo 75. Differentiæ utriusque nona pars grad. 3, 20' detracta de triente minimi arcus, hoc

est, de gradibus 25, 0', dat adscensionem Arietis grad. 21, 40'. Addita dat adscensionem Tauri grad. 25, 0', nimirum ipsum trientem arcus minimi semidiurni. Ita semper progrediendo per æquales adjectiones graduum 3, 20', tandem adscensio Leonis erit triens arcus semidiurni maximi, nempe grad. 35, 0' : quemadmodum Taurus erat triens arcus minimi. Denique adjectis iterum grad. 3, 20', habebimus adscensionem Virginis grad. 38, 40'. De horis idem facies. Nam septem sunt maximus arcus semidiurnus, quinque minimus. Nova pars differentiae utriusque, nempe hor. 0, 13', 20' detracta de triente arcus minimi, nempe hora 1, 40', 0", dat adscensionem Arietis hor. 1, 26', 40". Et sane grad. 21, 40' totidem momenta horaria respondent. Manilii methodus, quam esse suam gloriatur, non admodum abludit nostra. Jubet sextam partem arcus maximi diurni poni pro adscensione Leonis, et sic sextam partem arcus minimi diurni pro adscensione Tauri : deinde tertiam partem differentiae utriusque assumi pro excessu. Eodem utraque methodus recidit : neque indiget exemplo. Nam satis prior nostra viam ad hæc munivit. Præter ignorationem hujus pragmatiae, quam aperte præfert Bonincontrius, etiam ausus est dicere Manilium fuisse mathematicorum principem, qui hæc arcana carmine heroico complexus sit. Sed et neque constat sibi. Nam quum initio hujus pragmatiae Manilium tractare dicat, et quidem vere, de temporibus adscensionum horariis, tamen in progressu expositionis suæ, non de adscensionum horariis momentis, sed de longitudinibus dierum explicat : quæ est summa λογική. Locus hic omnium intricatissimus erat in toto Manilio et propter rem ipsam, et propter menda. Rem ipsam tenemus : propterea minore labore ad sententiam eruendam opus erit. Menda ope Codicis Gemblacensis puto aut omnia sublata, aut paucæ admodum reliqua esse. SCAL.

EXCURSUS VI

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 541.

..... venit omnis ad astrum
Hora die bis, mense dies semel, unus in anno
Mensis, et exactis bis sex jam Solibus annus.

Sane hora ter redit in æquinociali ut minimum; siquidem eam a planeta dominante accipias. Nam quatenus dicitur prima, secunda, tunc verum fuerit illam redire bis tantum: quatenus vero horæ sunt cognomines planetarum, tunc in singulis æquinocialibus horæ planetariæ, quæ inciderunt in primam, secundam, et tertiam diei, incident quarta vice in 22, 23 et 24 horam æquinocialis, id est, horas 10, 11, 12 noctis. Itaque falsum fuerit horas æquinocialis bis tantum redire, quum possint quater reverti. Quod si diem tantum artificialem accipimus, ne tunc quidem semper eadem hora bis redire potest in die. Nam sexta et septima Planetaria semel tantum contingent. Si nolumus auctorem nostrum ἀλογεῖν, adjuvandus erit interpretatione, et dicendum hoc ut plurimum evenire, ut hora planetaria bis in die, et toties in nocte contingat, rarius autem semel: quod sane verum est. Sed cur hæc diverticula quærimus? Non enim intelligit de hora planetaria, sed de hora τῆς δωδεκάτηρης. Ut enim primus annus, mensis et dies, signo horoscopanti adtribuitur, ita etiam hora. Itaque aliquis natus est hora nona diei temporario, adscendente Leone, die Mercurii. Hora pertinet ad Lunam. Sic Lunæ hora intra viginti quatuor horas bis redibit ad Leonem. Nam nascente homine hora Lunæ adtribuebatur Leoni, hora Saturni Virgini, hora Jovis Libræ, et sic deinceps: ergo tertia decima hora a nato

homine, redit Lunæ hora in Leonem. Tunc dicitur hominem natum *πολεύοντας Ἑρμοῦ*, Σελήνης δὲ διαπόσης. Omnis enim dies, id est, feria septimanæ, cognominis est uni planetæ. Planeta igitur, cujus dies est cognominis, dicitur *πολεύειν* toto illo æquinociali; cæteri planetæ dicuntur *διέπειν*. Ut in exemplo a nobis adducto, feria quarta est Mercurii; hora, in qua natus homo, Lunæ. Ergo natus est *Ἑρμοῦ πολεύοντας*, Σελήνης διαπόσης. Quam autem vocamus Septimanam Christiani, ipsi Gentiles vocabant τὴν ἑπτάζωνον, Septizonium, præsertim Ægyptii; item θεοῦ ipsas ἡμέρας et πόση τῶν θεῶν dicebant, id est, quota feria. Illud autem τοῦ μὲν πολεύοντας, τοῦ δὲ διέπεντος, simile est illi in inscriptione veteri: *κουρατῶ-
ρεύοντας Λόρηλιου Πρωτίου, καὶ ἐπιμελουμένου Λόρηλιου Τερκευάτου.*

Venit omnis ad astrum Hora die bis. Ad astrum, εἰς το ὁροσκοποῦν ζώδιον. In viginti quatuor horis bis redibit ad Horoscopus ἢ πολεύουσα ὥρα.

Mense dies semel. Intellige ut horam, ita etiam ἡμέραν πολεύουσαν ὥρα vel ἡμέρα πολεύουσα est cognominis illi planetæ, cujus hora fuerit nascente homine. In nostro exemplo Luna est πολεύουσα, quia nascente homine, feria quarta, id est, die Mercurii, hora nona erat hora Lunæ: ideo Luna erit πολεύουσα illius diei, quæ incipit ab hora nona. Nam toto vitæ tempore illi homini dies incipiet a nona hora: et primus planeta illius erit Luna, primum signum Leo. Ut autem ἢ πολεύουσα ἡμέρα in orbem redeat, hoc est, ut ad signum Horoscopi καὶ τὴν πολεύοντα ὥραν revertatur, hoc non potest fieri, nisi post duodecim hebdomadas, qui sunt plus quam menses duo. Nam octogesimo quinto die ἢ πολεύουσα ἡμέρας hora ad idem signum revertitur. Itaque parum cavisse videtur Manilius. Quum dico redire ad idem signum, non intelligo ad locum Zodiaci, sed feriæ. Sive dies Septizonii distribuuntur signis in consequentia, initio ab horoscopi signo facto, numquam feria adtribuetur illi signo, nisi post duodecies septem dies. Non solum experientia, sed et ratio ita exigit.

Et exactis bis sex jam Solibus annus. ἡ δωδεκαετηρίς a duodecima annorum conversione dicta est, quod unusquisque annus a consequentia signorum denominatur: primus a signo horoscopi, secundus ab epanaphora horoscopi, tertius ab apoclimata ini cæli, et sic deinceps. SCAL.

EXCURSUS VII

AD MANILII ASTRON. LIB. III, vs. 556.

Et quoniam duxi. Hic lemma adpositum erat in vetere Gemblacensi: *Quot annos unumquodque signum tribuit, quæ est pars doctrinæ τοῦ περὶ χρόνων τόπου*· eaque, ut diximus, hæret methodo Horoscopi. Nam nato homine, quis vitæ progressus, et quatenus, investigatur. Progressus vitæ in Dodecaeteride consideratur, finis vitæ in anaphoricis temporibus, quibus τὰ ἐτη βίωσιμα investigabant. Nam quod gradus adscendit signum, tot annos vitæ datæ hariolantur. Paullus Alexandrinus: ἐπειδὴ ὁ ἥλιος ἐστὶ Σκορπίου μοίρᾳ ιε', ἀνατῶναι δὲ καὶ κατ' Αἰγυπτίους ἐν τῷ δι' Ἀλεξανδρείας κλίματι ἐτών λβ'. Aliter et quidem male meo iudicio Firmicus, qui non tot annos illud signum oriri dicit, puta viginti, sed vicesimo anno. Ita enim libro primo: « Debemus ostendere, quoto anno unum quodque signum in genituris oriatur ». Deinde subjicit: « In climate primo, hoc est, Alexandriæ, Aries oritur anno vicesimo, Taurus vicesimo quarto, Gemini vicesimo octavo, Cancer tricesimo secundo, Leo tricesimo sexto, Virgo quadragesimo ». Quod est plane exemplum stadiasmī Cnidi a Manilio propositi: si modo gradus geminaveris. Sed imperite τὸ λίων ἀνατῶναι ἄς' ἐτη vertit, *Leo oritur tricesimo sexto anno*: immo triginta sex annis, ut supra ex Paulo Alexandrino ostendimus. Sed

clarius hanc μαθητικήν veteres Ægyptii exposuerunt. Nam thema constituebant omnium regionum. Horoscopus erat signum, cui regio subdita est. Quot graduum est quadrans ortivus, id est, ab Horoscopo ad medium cælum, in tot annorum spatium vitam illius gentis extendi posse putabant. Hanc doctrinam τεταρτημόριον vocabant, item Tetartemorion, nempe a quadrante Circuli. Plinius libro septimo, cap. XLIX: « Poscere videtur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes cxxii annos impleri negavit posse: Berosus excedi cxvii. Durat et ea ratio, quam Petosiris, ac Necepso traderunt, et Tetartemorion adpellant, a trium signorum portione, qua posse in Italiæ tractu cxxvi annos vitæ contingere adparet. Negavere illi quemquam xc partium exortivam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, et has ipsas incidi occurso maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solisque ». Quod dicunt de Italia, non parum discedit ab eorum ratiociniis. Signum, cui subjectum Italia, est Libra, auctoribus illis veteribus, et Manilio. Horoscopante igitur prima parte Libræ, prima Cancri culminat, ut ipsorum ratio postulabat, qui omnia ad methodum Horoscopi sui, et præterea ad æqualem modum dirigebant. Secundum illorum anaphoricas αἰχμαλώσεις Cancer oritur grad. 32, 30', Leo grad. 37, 30', Virgo 42, 30'. Summa gradus 112, 30'. Tot annorum vita contingere posset in Italia, non autem 126, hoc enim potius in Germaniæ tractibus contigerit. Sed hæc sunt futilissima. Manilius vero aliam insistit viam, et quidem caussam φυσικώτερον repetit. Nam vita a Sole et Luna, et contra mors ex eorum cum maleficis stellis occurso: συμβαίνει δὲ, inquit Græci, τοὺς θανατηφόρους ἢ καὶ ἐπικινδύνους αἰμακτῆρας γίνεσθαι ἐκ τῆς κατὰ περίπατον συναντήσεως ἡλίου καὶ σελήνης, ὅτε δὲ καὶ ὡρασκοῦται πρὸς τὰς τῶν κακοποιῶν ἀκτῖνας, etc. Quia igitur auctores vitæ sunt ambo Sol et Luna, eorum et periodos considerarunt, Solis quidem viginti octo annorum, quam etiam Persæ vocant Salchodai, Lunæ autem decem et novem, quam iidem Persæ vocant Salmahi. Et quidem ut Solis quatuor

periodos longissimam vitam præstare aiunt, ita etiam totidem Lunæ periodos mediocrem. Ergo Solis sæculum longissimum cxii annorum, Lunæ lxxvi. Et profecto Latini unam periodum Solis vocant aream vitæ. Martialis celebrans natalem suum quinquagesimum septimum :

Quinquagesima liba septimamque
Hanc vestris fero nunc rogis acerram.
Annos addite ter, precor, novenos :
Ut nondum nimia piger senecta,
Sed vitæ tribus arcis peractis,
Lucos Elysia petam puellæ.

Postulat ad quinquagesimum septimum annum ineuntem addi annos xxvii. Nimirum octogesimo quarto decedere cupit. Hoc tempus vocat tres areas vitæ. Adparet, quantum conjectura adsequi licet, unum missum, qui erat septem cursuum in Circo, vocatum fuisse Aream. Nam Area sumitur pro ipso Circi spatio. Claudianus vi Consul. Honorii. (Carm. xxviii, vs. 618, ubi vid. nost. lect. Ed.)

Nec solis hic cursus equis; adsueta quadrigas
Cingit rava Tigris, subitæque adspectus arenæ
Diffundit Libycos aliena valle cruores.
Hic et bellicosos exercuit area lusus.

Ergo una area viginti octo anni, quatuor areæ, longissimus terminus anni cxii. Mediocris terminus quatuor cycli Lunares, anni lxxvi. Peragere unam aream vitæ dixerit Martialis, ut Epicrates Comicus de Laide :

Ἐπεὶ δὲ δολιχὸν τοῖς ἔτεσιν ἦδη τρέχει,
Τὰς ἀρμονίας τε διαχαλᾷ τοῦ σώματος.

Nam metaphora est a stadio, ut illa Martialis a Circo. Sed clarius Alexis :

τὸν γὰρ ὕστατον
Τρέχων διαυλὸν τοῦ βίου, ζῆν βούλομαι.

Nam διαυλος est versura stadii : quod melius confirmatur

lectione quorundam librorum etiam scriptorum Martialis, ubi legitur:

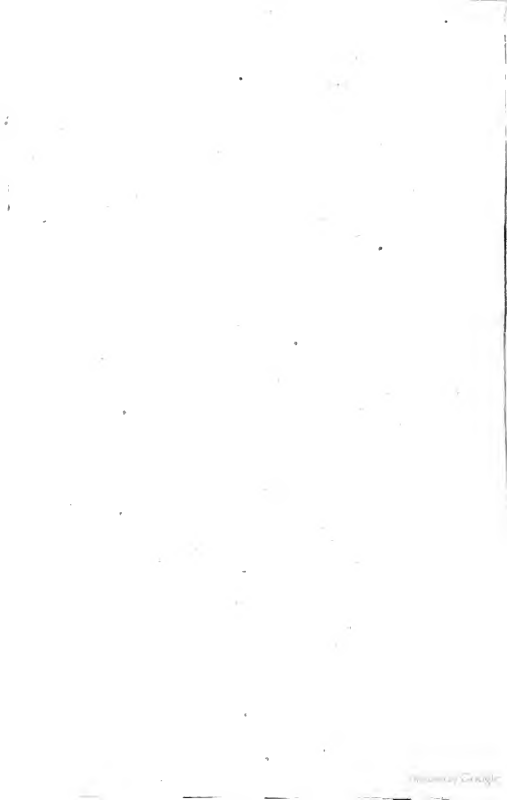
Annos addite bis, precor, novenos.

Ita LXXV annos optat vivere: et proinde area erunt XXV anni, non XXVIII; ut adlusio fiat ad viginti quinque missus Circensium. Servius ad illud, *Centum quadrijugos*: « Unius diei exhibendo Circenses ludos, ut Varro dicit in libris de rebus pop. Rom. olim viginti quinque missus exhibebantur, etc. » Ergo area XXV anni, et omnino curriculum vitæ aream vocat idem Martialis:

Per varias artes, omnis quibus area servit,
Ludere quum liceat, currere pigritia est:

Quia igitur vitæ modus ex anaphoricis temporibus signorum æstimatus, neque gradus anaphoricos probat Manilius, alias adscensiones signis adtribuit, nempe ἀναφορικὰς χρόνους τοῦ τῆς ζωῆς μεγέθους. Ergo methodo eadem utendum, qua supra Manilius colligebat horaria adscensionum tempora. Da igitur sextam partem annorum 112, id est, annos 18, menses 8, adscensionem Leonis, per præceptum VII, et IX: itidem sextam partem annorum 76, hoc est, annos 12, menses 8, Tauro, per eadem. Differentiæ utriusque triens sunt anni duo, excessus, nempe progressionis, per præcepta VI, VIII, qui abjectus ex adscensione Tauri, dabit adscensionem Arietis annos 10, menses 8, per præcepta VII, IX. Habemus igitur et χρόνους βιωσίμους Manilii, et causas eorum. Ita studiosi addiscant verum quærere per verum, non per falsum; numquam enim invenient: multis imponit δεικνοστροφία καὶ τύφος. Nimio plures sunt, quam vellem. Hæc omnia tenebrososa erant. SCAL.

M. MANILII ASTRONOMICON LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM LIBRI QUARTI.

Præmisso procæmio de variis hominum curis in opibus comparandis, quasi victuros agerent semper, (ad vs. 11) variis argumentis probat et adserit Fatuum, Fatigue rationem immutabilem, e qua pendeant et opes et artes, et mores, et vita morsque hominis (ad vs. 121). Quæ studia, quos mores, quasve artes sub se natis quæque signa tribuant, eleganti carminum serie recenset, docetque sub Ariete nasci lanifices, vestiarios, et mercatores eos, qui quasi lucrum inter et damnum perpetuo sint; similiter et timidos, et inconstantes, et laudibus venales homines (139). Sub Tauro creari vult agricolas, laudis amatores, taciturnos, robustos, et Cupidiuem ipsum sub fronte gerentes (151). Sub Geminis vero musicos, cantores, hilares et astronomos (161). Sub Cancro sœneratores et lucri cupidos (175). Sub Leone venatores, ferarum confectores, minime dolosos, ad iram pronos, sed placari faciles. Sub Virgine doctos, oratores, scribas, notarios, moderatos in utroque genere virtutis et vitii. Sub Libra mensores, ponderatores, calculones, jurisperitos, legislatores, legum interpretes, prætores et iudices. Sub Scorpione bellicosos, venatores etiam, gladiatores, et quos belli simulacra ludique delectant. Sub Sagittario rhedarios, equorum domitores, mansuetarios, acuta mente viros, atque corpore robustos et veloces. Sub Capricorno fusores, conflatores, artifices, fabros ferrarios, metallarios, pictores, vestium institores, inconstantes etiam animos, et per juventutem Veneri deditos. Sub Aquario creari putat eos, qui ductibus aquarum, expressionibus, elicibus, et naumachiæ studeant; et dociles, ac prodigos. Sub Piscibus denique nautas,

naueleros, remiges, prole sæcundos, et animo leves (ad v. 291). Decanorum rationem omnem per duodecim quæque Zodiaci signa rite explicat (ad vs. 502). Recenset quæ cujusque signi partes noxiæ sint, quæve salubres (ad vs. 365). Docet sub primis signorum ortibus varios oriri partus ab iis, qui sub totis signis oriuntur : cujus rei censum agit integrum (ad vs. 585). Totius orbis terrarum et aquarum descriptionem exactam instituit, notatque quas terræ regiones sibi quæque signa in tutelam vindicent (ad vs. 817). Docet quæ signa dicantur Ecliptica, et qua ratione suos patiantur labores ac defectus (ad vs. 865). Proponit objectionem, quæ contra hanc siderum notitiam fieri solet, quasi vis animi sit impar his rebus cælestibus, atque minor, quam ut cælorum faciem, et interiora jura possit percipere. Hanc autem validis argumentis, ac præclaris comparationibus solvit (ad finem).

QUID tam sollicitis vitam consumimus annis?
 Torquemurque metu, cæcæque cupidine rerum,
 Æternisque senes curis, dum quærimus ævum,
 Perdimus, et nullo votorum fine beati
 Victuros agimus semper, nec vivimus unquam?
 Pauperiorque bonis quisque est, quo plura requirit?
 Nec quod habet, numerat : tantum, quod non habet, optat.

1. Duo superiores libri sunt descriptivi et elementarii. Hi posteriores sunt apotelesmatici, seu decretorii. Nam hæc scientia aut informat, aut decernit. Et decreta ipsa vocantur apotelesmata, h. e. responsa : ἀποτελεσμα enim dicitur Astrologus, quando respondet; quæ in significatione usurpatur a Ptolemæo, item ab ejus interprete in librum secundum. Prædictionis, quæ per Astrologiam fit, duæ partes sunt : altera circa astrorum motum, altera circa effectum astrorum. Unde Græci eam partem vocant τὸ πομπικόν. Priorem partem

tractavit primo libro; alteram quatuor sequentibus : quæ et ipsa in duas partes discedit : descriptivam et apotelesmaticam. Et quidem descriptiva tractat astrorum et signorum, sive absolutas, sive respectu aliorum ad alia, vires et positiones. Ea omnia, ut diximus, jam prioribus libris absolvit : apotelesmaticam in hoc et sequenti. Orditor vero non dicam luculento, sed divino præmio.

6. B. *quo plura paravit.*

7. *Nec quod habet, numerat.* - Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet. Mallet vero : « Paupe-

Quumque sibi parvos usus natura reposcat
 Materiam struimus magnæ per vota ruinæ?
 Luxuriamque lucris eminus, luxuque rapinas, 10
 Et summum census pretium est effundere censum?
 Solvite, mortales, animos, curasque levate,
 Totque supervacuis vitam deplete querelis.
 Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
 Longaque per certos signantur tempora cursus. 15
 Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.
 Hinc et opes et regna fluunt, et sæpius orta
 Paupertas, artesque datæ, moresque creatis,
 Et vitia, et clades, damna, et compendia rerum.
 Nemo caret damno, poterit nec habere negatum, 20
 Fortunamve suis invitam prendere votis,
 Aut fugere instantem: sors est sua cuique ferenda.
 An nisi fata darent leges vitæque necisque,
 Fugissent ignes Ænean? Troja sub uno
 Non eversa viro fatis vicisset in ipsis? 25

riorque bonis quisque est quo plura
 requirit ».

11. *Et summum census pretium est effundere censum.* Ovid. Fast. I, 213: « Querere ut absumant, absumpta requirere certant: Atque ipsæ vitii sunt alimenta vices ».

13. *Totque supervacuis vitam deplete querelis. Lege deplete querelis, h. e. exhaurite.* Sic Stat. Achill. I, 8: « Pierios latices digno deplevimus haustu ». Tralatio a vasis, et rō supervacuis quum dicit, in eadem tralatione persistit. Nam vasa supervacua sunt, quæ Græci περιτλῶς, vel potius ὑπερπλῶς.

15. *Longaque per certos signantur tempora casus ex Gembl.* Sic in sphaera mundi, I, 53: « Singula nam proprio signarunt tempora casu ».

VI.

19. *Olim damna et compendia vitæ.* Verum est, quod concipit Gembl. « damna et compendia rerum ».

20. *Nemo caret damno.* Inepte Bonincontrius: « Nemo caret dando ». — B. ingeniose: « Nemo carere dato poterit, nec habere negatum ». Disjunctum enim nec, postulat antitheton. En.

21. *Invitam prendere votis.* Hanc pristinam emendationem nostram confirmat Gembl.

22. *Olim sors est sua culpa ferenda.* Et cæco patet legendum: « sors est sua cuique ferenda ». Adprobatur a Gembl.

24. *Fugissent ignes Ænean.* Non probo lectionem Gembl. « Fulsissent ignes ». Hic ignes de Palladio, quod ferebat Æneas, intelligendum.

30

An lupa projectos nutrisset Martia fratres,
 Roma casis et nata foret, pecudumque magistri
 In Capitolinos auxissent culmina montes,
 Includeve sua potuisset Jupiter arce?
 Captus et a captis orbis foret? igne sepulto 30
 Vulneribus, victor repetisset Mutius urbem?
 Solus et oppositis clausisset Horatius armis
 Pontem urbemque simul? rupisset fœdera virgo,
 Tresque sub unius fratres virtute jacerent?
 Nulla acies tantum vicit: pendebat ab uno 35
 Roma viro, regnumque orbis sortita jacebat.
 Quid referam Cannas, adnotaque mœnibus arma?
 Varronem profugum magnum quam vivere posse,

27. *Romaque sic enata foret.* Interpolatitium. Gemblac. et alter manuscriptus: « Roma casis et nata foret », optime. Sed alter habebat *casis enata*, quod probat B.

28. *In Capitolinos auxissent fulmina montes.* Legendum: « culmina montes » construxissent aream Capitolinam in Tarpeii monte. Hoc enim auget montem. Ineptum est in Gembl. *flumina*. Sequentia probant: « Includeve sua potuisset Jupiter arce ». Nam de fulmine Jovis, quod somniat Bonincontrius, nulli persuasedit. Est autem enallage, « auxissent culmina in Capitolinos montes », pro, « auxissent Capitolinos montes in culmina », hoc est, arcem et ædem Jovis Capitolini. — Huetius vult: « In Capitolinos duxissent fulmina montes? » quod B. accipit de Numa et Jove Elicio. Historiam habes in Ovidii Fast. III, 285. *Duxissent*, ut Ovid. ib. 321: « Jupiter huc veniet valida deductus ab arte ». En.

30. *Captus, vel caput his orbis fo-*

ret. Semper suspectus mihi fuit locus hic. Gemblacensis: « Captus et captis orbis foret ». Deest literula: « Captus et a captis orbis foret ». Egregia sententia. Orbis victores Romani prius victi sunt a Græcis. Sunt enim a Trojanis oriundi, qui a Græcis olim capti, ipsi rursus et Græcos, et orbem ipsum ceperunt. Virg. Æn. VII, 295: « Num capti potuere capi? » — B. hanc interpretationem rejicit, et *captis* intelligit de Fanno et Pico. Male, ut opinor. En.

32. *Solus et adpositis.* *Oppositis* scribendum. Objecto umbone.

33. *Rupisset fœdera virgo.* Clœlia.

35. *Nulla acies tunc evicit.* Multum discrepat a vero. Gemblacensis optime: « Nulla acies tantum vicit ». Nulla acies tantum vicit, quantum tres illi fratres, immo quantum tertius duobus superstes. Sequentia confirmant.

38. Ante Scal. *Varronemque pigrum magnum quod vivere posset.* Pigrumne, qui celeritate fugæ se cladi Cannensi eripuit? Deforma-

Postque tuos, Thrasymane, lacus? Fabiumque morantem?

Accepisse jugum victas Carthaginis arces? 40

Speratum Hannibalem nostris cecidisse catenis

Exsilium regi furtiva morte luisse?

Adde etiam vires Italas, Romanque suisinet

Pugnantem membris: adice et civilia bella;

Et Cimbrum in Mario, Mariumque in carcere victum:

Quod consul toties, exsulque, ex exsule consul: 46

Et jacuit Libycis compar jactura ruinis,

tissimus est hic versiculus: neque vero integrior in Gemblacensi: « Varronemque pugum magnum quam vivere posset ». Procul dubio *pugum* ex *pfugum* conflatum, id est, *profugum*. Varronem fuga vitæ consulentem, quem mirum post tantam eladem vivere potuisse, idque post cladem ad Thrasymentum. *Magnum quam*: alii dicerent *magnum quantum*: utrumque dicitur, *magnum quam*, *magnum quantum*: immane quam, immane quantum. Græcum *ταυμασθὲν ὄντων*.—B. propius ad scriptos: « Varronemque fuga magnum (quod vivere possit...) Fabiumque morando », scil. *Fabium magnum morando*. Ed.

40. *Accepisse jugum victas Carthaginis arces*. Hunc versum pro spurio habet Beutl. ea ratione inductus, quia *populi* jugum accipiant, non *arces*. Sed facile refellitur epigr. vet. quod Scipionis Africani epitaphium inscribitur, ubi v. 4: « olim invictas per nos Carthaginis arces Insolitum subiere jugum ». Forte et hic præstaret *invictas*; sed Claud. præfat. in II Cons. Stilich. v. 15: « Quomque triumpharet gemina Carthagine vieta ». Ed.

41. *Spectatum Hannibalem*. Melius Gemblac. et textus Bonincontri:

« Speratum Hannibalem nostris cecidisse catenis ». Frustra enim legatione Romana a rege Prusia petitus catenas veneno hausto prævenit. Bonine. textus habet *Speratum*, quum tamen interea ipse *Spectatum* legat. Haud dubie interpolatio est ab illo: *cecidisse catenis*, cecidisse in catenas, ut supra trahere morti, trahere in mortem: « Immatura trahent natales corpora morti ».

42. *Exsilium regi furtiva morte luisse*. Hannibal quem Romani sperabant casurum in catenas suas hausto veneno ignominiam avertit. Gemblacensis habet: « Exsiliumque rei ». Poterat tolerari. Nam tamquam exsul reus, non profugus latuit apud Prusiam, quis a Romanis petebatur. Itaque luit exsilium rei furtiva morte; tanquam reus exsilio damnatus obiit. Sed hoc sententiæ tenor non fert, quia priorem versum disjungit a posteriore, quum prior per se constare non possit.—Olim *Exsiliumque regi*, inepte.

43. *Adde etiam vires Italas*. Bent. vult: « Adde et utrumque Italas acies », ex conjectura.

45. *Et Cimbrum*. B. « Et Cinnam ... Marinumque in Cæsare victum », meliori quidem sensu.

47. *Et jacuit Libycis compar jactura*

Eque crepidinibus cepit Carthaginis Urbem.
 Hoc nisi fata darent, numquam Fortuna tulisset.
 Quis te Niliaco periturum litore, Magne, 50
 Post victas Mithridatis opes, pelagusque receptum,
 Et tres emenso meritos ex orbe triumphos,
 Quum jam etiam posses alium componere Magnum,
 Crederet, ut corpus sepeliret naufragus ignis,
 Ejectæque rogam facerent fragmenta carinæ? 55
 Quis tantum mutare potest sine numine Fati?
 Ille etiam cælo genitus, cæloque receptus,
 Quum bene compositis victor civilibus armis,
 Jura togæ regeret, toties prædicta cavere
 Vulnera non potuit, toto spectante senatu 60
 Indicium dextra retinens nomenque, cruore
 Delevit proprio, possent ut vincere fata.
 Quid numerem eversas urbes, regumque ruinas?
 Inque rogo Cræsum, Priamumque in litore truncum,
 Cui nec Troja rogas? quid Xerxem, majus et ipso 65

ciura ruinis. Adposite eximius poeta Delille, *les Jardins*, ch. IV: « Et ces deux grands débris se consolaient entre eux ». Sed melius Lucan. II, 92: « pariterque jacentes Ignovere Deis ». Vid. Plutarch. in Mario, ed. gr. 785. Steph. En.

48. *Cepit urbem*, sc. Romam. Ante Scal. *orbem*, perperam. Gemblac. veram lectionem aperuit: « Eque crepidinibus cepit Carthaginis arces ». Crepidinem vocat ruinas, quæ Plutarcho l. l. ipsius Carthaginis dicuntur. Non male etiam legebamus *Carthaginis urbem*.

49. *Hoc nisi fata darent.* Fato Stoicorum omnia addicit; Fortunæ Epicuri omnia abjudicat.

53. *Quumque etiam posses.* Gemblac. « Quum jam etiam ». Jam

et jam dictum ut magis magisque.

55. *Ejectæque rogam.* Sic unius litterulæ mutatione legimus. Ejectam carinam dixit, quæ ex naufragio in litus a mari ejecta fuerat, ex qua rogam constructus, quemadmodum rogam ipsum vocat naufragum ignem. Sed vulgaris lectio videtur interpolata ex Luc. VIII, 754: « summas dimovit arenas, Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ Exigua trepidus posuit scrobe ».

61. *Indicium dextra retinens.* Suetonius sinistra: « Libellum insidiarum indicem ab obvio quodam porrectum libellis cæteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commisit ». — *Nomenque cruore.* Fortasse omniensque cruore.

65. *Quid Xerxem?* Scal. emendat

Naufragium pelago? quid capto sanguine regem •
 Romanis positum, raptosque ex ignibus ignes,
 Cedentemque viro flammam, qui templa ferebat?

Quot subitæ veniunt validorum in corpora mortes?
 Seque ipsæ rursus fugiunt, errantque per ignes? 70
 Ex ipsis quidam elati rediere sepulcris.
 Atque his vita duplex, illis vix contigit una.

Xerxæ, sed nihil muto. *Xerxem* et *naufragium* intellige naufragium *Xerxæ*: hoc poetæ solent. Nam dixit *regumque ruinas*: ergo et *Xerxæ* ruinam et naufragium dicit.

66. *Quid captos agmine reges Romanis posuitos*. Hæc monstra non possunt confici siue Heracle, h. e. Gemblac. libro. Is habet: « quid capto sanguine regem Romanis positum? » Pro quid tantum quod scriptum erat. Servium Tullium natum capto sanguine, nimirum captiva Ocrisia Oticulana (aliis Corniculana) Romanis regem impositum fuisse nemo nescit. Captum sanguinem pro captivo eo modo dixit, quo Catullus et Horatius maritam pro maritali. — Sed hanc locutionem barsam dicit B. et vult *Quid Graio sanguine*, intelligens Tarquinium Priscum, Demarati Corinthii filium. Liv. I, 34. Hoc enim mirabile, ut Romani Trojanæ sanguine regem Graio sanguine haberent. Ed.

67. *Raptosque ex ignibus ignes*. Raptos ex ignibus ignes dupliciter accipi potest: aut Palladium ereptum ab Eneæ ex ignibus, ut ignis Vestalis intelligatur: aut, quod magis credo, ipsos ignes Palladios sive Vestales raptos ex incendio a Metello.

68. *Cedentemque viro flammam*,

vel Metello, ut diximus; Juvenalis, III, 139: « Servavit trepidam flagranti ex arce Minervam », vel Eneæ. Sed de Metello accipi præstat. — *Qui templa*. B. quæ, sc. flamma, quomodo enim, ait, Metellus templa tulisset? Ed.

69. *Quot subitæ veniunt*. Habes apud Val. Max. lib. IX, cap. 12; Plin. lib. VII, cap. 53.

71. *Ex ipsis quidam elati*. Plin. lib. VII, cap. 52.

72. *Atque his vita duplex*. Celsus: « Si certa futuræ mortis indicia sunt, quomodo interdum deserti a medicis convalescunt, quosdamque fama prodiderit in ipsis funeribus revixisse? Quin etiam vir jure magni nominis Democritus ne finitæ quidem vitæ satis certas notas esse proposuit, quibus medici credidissent: adeo illud non reliquit, ut certa aliqua signa futuræ mortis essent ». Intelligit autem Celsus de volumine, quod Democritus περὶ ἀνθρώπων scripserat, hoc est, de exanimi muliere, quæ post septem dies revixit. Plinius attribuit Heraclidæ, non Democrito: « Huc, inquit, pertinet illud apud Græcos nobile volumen Heraclidis, septem diebus feminæ exanimis ad vitam revocata ». Meminit ejus voluminis alicubi Diogenes Laertius, nisi ego fallor memoriæ.

Ecce levis perimit morbus, graviorque remittit :

Succumbunt artes, rationis vincitur usus.

Cura nocet, cessare juvat, mora sæpe malorum 75

Dat causas, læduntque cibi, parcuntque venena.

Degenerant nati patribus, vincuntque parentes,

Ingeniumque suum retinent : transitque per illum,

Ex illo Fortuna venit : furit alter amore,

Et pontum tranare potest, et vertere Trojam : 80

Alterius sors est scribendis legibus apta.

Ecce patrem nati perimunt, natosque parentes ;

Mutuaque armati coeunt in vulnera fratres.

Non nostrum hoc bellum est : coguntur tanta moveri,

Itaque suas ferri pœnas, lacerandaque membra. 85

Quod Decios non omne tulit, non omne Camillos

73. *Ecce levis perimit*. Lucilius :
« At cui? quem febris una atque
una aepsia, Vini, inquam, hiatus
posuit annus tollere ».

74. *Rationis vincitur usus*. Lucret.
VI, 1177 : « Mussabat tacito medi-
cina timore ».

76. *Parcuntque venena*. Ausonius,
Epigr. X, 12 : « Et quum fata volunt
bina venena juvant ».

80. *Et vertere Trojam*. Vertere
Trojam, ut vertere solnm. Abyde-
nus adolescens vertebat solum
suum, hoc est, Troada, in qua
posita Abydus, et transfretabat in
Europam. Meus Manilii: Duo ger-
mani fratres dissimilimi: alter adeo
amore insanus, ut ipsum Abyde-
num vincat; alter autem Juriscon-
sultus. Hinc Pers. Sat. VI, 18 : « ge-
minos, Horoscopus, varo Producis
genio ». Horat. Epist. II, 2, v. 183,
sqq. : « Cur alter fratrum cessare, et
ludere, et ungi Præferat Herodis
palmetis pingnibus : alter Dives, et
importunus ad umbram lucis ab

orto Silvestrem flammit et ferro
mitiget agrum, Scit Genius, natale
comes qui temperat astrum Naturæ
Deus humanæ, mortalis in unum
Quodque caput, vultu mutabilis,
albus et ater ».

84. *Non nostrum hoc bellum est*.
Non sponte nostra ad huc ducimur.
Sed nimirum est aliquid, quod nos
cogat. Nullum est in hoc quod ad
nos pertineat. Ergo est aliquid su-
pra nos, cujus arbitrio movemur.
B. mutat: non hominum hoc scelus est.
— *Coguntur tanta movere*. In Gembl.
est hellenismus : « coguntur tanta
moveri ». Neque dabiam est scri-
pturam veram esse. Sic Lucanus,
IX, 580 : « Jupiter est, quodcum-
que vides, quodcumque moveris »,
ut habent bonæ notæ codices.

86. Olim *Et Decios non omne tu-
lit*. Totam hanc periochen longe
melius concipit Gemblacens. quem
sequimur. Non deerat quidem ma-
teria nascendis Catonum similibus,
sed lex fati repugnat.

Tempus, et invictum devicta morte Catonem,
 Materies in rem superat, sed lege repugnat.
 Et neque paupertas breviores excipit annos,
 Nec sunt immensis opibus venalia fata. 90
 Sed rapit ex sceptro funus Fortuna superbo,
 Indicitque rogum summis, statuitque sepulcrum.
 Quantum est hoc regnum, quod regibus imperat ipsis?
 Quin etiam infelix virtus, et noxia felix,
 Et male consultis pretium est : prudentia fallit. 95
 Nec Fortuna probat caussas, sequiturque merentes :
 Sed vaga per cunctos nullo discrimine fertur.
 Scilicet est aliud, quod nos cogatque regatque,
 Majus, et in proprias ducat mortalia leges,
 Adtribuatque suos ex se nascentibus annos, 100
 Fortunæque vices : permiscet sæpe ferarum
 Corpora cum membris hominum : non seminis ille
 Partus erit : quid enim nobis commune, ferisque?
 Quisve in portenti noxam peccarit adulter?

87. *Et invictum devicta.* Male Gemblacensis : « et invicta devictum morte Catonem », quod B. servat, mutans morte in mente.

91. *Olim Sed rapit exceptos funus Fortuna superbos.* Interpretetur Oedipus. Neque distinctio, quam olim adposueramus, hilum juvat. Vera lectio quam damus. Opes et regna, inquit, non redimunt fata regum. Sed e medio sceptro et regno Fortuna rapit funus. *Funus*, cadaver, quod sepulcro infertur, dici et pueri sciunt. Sequentia suffragantur. Stat. Theb. IV, 571 : « Æoliden humero jactantem funus onusto », id est, Learchum a se interfectum. Itaque *funus* vocat, quod Ovidius *corpus inane*. — B. *ex tecto* ; nam funus e sceptro rapi posse negat.

92. *Indicitque rogum summis.* Proprie *indicit*. Nam est et funus aliquod iudicium.

94. *Quin etiam infelix virtus.* Firmicus plura in eandem sententiam studiose collegit : « Fortis ab ignavo superatur, bonum prostravit inferior, justo justitia non profuit, castos providentia sæpe decepit, pudicis ac sobriis impudicus ac dissolutus in honoris petitione prælatus est : jacent strenui, laudantur improbi ; et quidquid huic profuit, illum incauta imitatione decepit. Hæc nobis omnia stellarum cursibus conferuntur : his nos Fortuna varietatibus conficit ». Quæ Firmicus a Græcis accepisse minime dubium est. In eandem sententiam quoque Messallianus Arabs : « Quia

Astra novant formas, cælumque interserit ora. 105

Denique si non est fati, cur traditur ordo,
Cuuctaque temporibus certis ventura canuntur?

Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,
Virtutemve suis fraudare in præmia donis.

Nam neque mortiferas quisquam minus oderit herbas,
Quod non arbitrio veniunt, sed semine certo. 111

Gratia nec levior tribuetur dulcibus escis,
Quod natura dedit fruges, non nostra voluntas.

Sic hominum menti tanto fit gloria major,
Quod cælo gaudente venit, rursusque nocentès 115

Oderimus magis in culpam, pœnasque creatos.

Nec refert, scelus unde cadat : scelus esse fatendum.

Hoc quoque fatale est, sic ipsum expendere fatum.

Quod quoniam docui, superest nunc ordine certo
Cælestes fabricare gradus, qui ducere flexo 120

Tramite prudentem valeant ad sidera vatem.

videmus alios prudentes ex sui bonis, aliis stultis bene esse, nunc quid hoc ab aliqua causa est? Quod igitur bene aut male succedat hominibus præter eorum voluntatem, nimirum id Dei nutu, et planetarum decretis accidere, quemadmodum et omnes bonos successus atque incommoda, fatendum est.

105. *Cælumque interserit ora.* Ut in Centauro homo interseritur equo. SCAL. — Immo non interseritur, sed connectitur. Repone *interpolat ora*. Nonius : « Interpolare est novam formam e veteri fingere ».

106. *Denique si non est.* Potentissimum hoc argumentum : Si non esset fatum, nulla essent apotelesmata. Atqui sunt. Quod autem sint, postea probat. Quum enim apotelesmatus aut ex disjunctione

signorum, aut ex vi astrorum considerentur, ea nunc præsentī libro duntaxat expositurus est, quæ ex disjunctione siderum spectantur. Cujus pragmatice quum multæ partes sint, illa præcipua censetur, quæ circa mores signorum versatur. Illi autem mores signorum aut circa universalis sunt, aut circa particularis. Ac de universalibus ultimo loco. De particularibus nuncaget, quæ circa individua versantur.

110. *Minus oderit.* B. autem *magis oderit*. Herbas enim odisse, quæ natura noxiæ sunt, nemo dicitur.

113. *Nostra voluntas.* Alii *ulla vol.*

114. *Menti tanto fit.* Bentl. *meritis tanto sit*, et sic rett. habent.

115. *Quod cælo gaudente venit.* Gemblac. *Quo cælo.* Manilianum Quo pro Quo magis. Sed nihil muto.

Nunc tibi signorum mores, summumque colorem,
Et studia et varias artes, ex ordine reddam.

Dives fecundis Aries in vellera lanis,
Exutusque novis rursus, spem semper habebit; 122
Naufragiumque inter subitum, censusque beatos
Crescendo cadet, et natis in damna feretur;
In jugulumque dabit fructus, et mille per artes
Vellera diversos ex se parientia quæstus:
Nunc glomerare rudes, nunc rursus solvere lauas: 123
Nunc tenuare levi filo, nunc ducere tela:
Nunc emere, et varias in quæstum vendere vestes,
Quis sine non poterant ullæ subsistere gentes:
Vel sine luxuria tantum est opus: ipsa suismet

122. *Nunc tibi signorum mores.* Mores, ἰδιότητες. — *Summumque colorem.* *Summum colorem* vocat, nulla enim hic errantium suffragia. *Summum colorem*, ut Græci ἐν χρυσοῦ. Auson. in *summa ante*. Nam et χρυσοῦ cutis apud Græcos. Proverbiale est. Idem quod alibi: «sed summa est rerum referenda figura».

123. *Et studia et varias artes.* Nam et morum nomine etiam studia veniunt, quæ ipse Athla vocat.

124. *Dives fecundis.* Aries dabit mercatores, qui variis casibus rem frangent, ac iterum stabiliunt. Dat et lanifices et vestiariam facientes. Hæc sunt Athla sive studia. Facit et sollicitos et incoustantes.

125. *Exutusque novis.* Ut et pecus ipsa, quæ quotannis lanitium exuit, ac iterum producit. Quare qui sub hoc signo nascuntur, ut momento rem facient, sic et momento facultatibus labentur. — Bentl. vult: «Exuviisque novus», et perperam adducit Virg. Æn. II, 472.

127. Olim, et notis in damna fere-

tur. Quemadmodum antea dixit: «spem semper habebit». Sed reclamat Gemblac. «et natis in damna feretur». Quid est crescendo cadet? h. e. natis opibus in damna feretur. Sic Catull. X, 15: *Natum æs* (var. l.), i. e. existens. — *Natis in damna feretur.* Αυστηριότητος vocant Græci artis magistri, quos nunc lucrari, nunc datum sequitur. Sic Paul. Alexandr. — *Melior videtur Benetleiana lectio: votis in damna feretur*, id est, successibus sua. Vid. sup. v. 9.

128. *In jugulumque dabit fructus.* Fructus gregis sunt agni et lana. Quoties id dicunt Jurisconsulti? Agni ad jugulationem et macello dantur, læm lanificio. Itaque uno versu utrumque comprehendit, quod nomine fructus venit.

129. *Nunc emere.* Interpolatores vestimentorum faciet: qui emunt vetera vestimenta et interpolata pro novis vendunt.

133. *Quis sine non poterant ullæ subsistere gentes Vel sine luxuria.*

Adseruit Pallas manibus, dignumque putavit. 135
 Seque in Arachnea magnum putat esse triumphum.
 Hæc studia et similes dicet nascentibus artes,
 Et dubia trepido præcordia pectore finget,
 Seque sua semper cupientia vendere laude.
 Taurus simplicibus donabit rura colonis; 140
 Pacatisque labor veniet: nec præmia laudis,
 Sed Terræ tribuet partus: submittit in astris
 Colla, jugumque suis poscit cervicibus ipse.
 Ille, suis Phœbi portat quum cornibus orbem,
 Militiam indicit terris, et segnia rura 145
 In veteres revocat cultus, dux ipse laboris;
 Nec jacet in sulcis, solvitque in pulvere pectus.
 Serranos Curiosque tulit, fascesque per arva
 Tradidit, eque suo dictator venit aratro.

Quibus vestibus, etiam si non abuteremur ad luxum, tamen, amoto omni luxu, sine ipsis degere non possemus; nisi nudi vellemus prodire. Tantum est opus illud, ac tam necessarium.

136. *Seque in Arachnea magnum putat esse triumphum.* Pallas dicitur triumphus, hoc est, triumphatrix, quomodo pastor certamen, h. e. certator apud Virg. Ecl. VII, 16: «Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum».

138. *Et dubia in trepido.* Dele τὸ in. Positio fit in sequenti syllaba: ut supra: «Ne magna brevibus careant compendia dictis».

140. *Taurus simplicibus donabit.* Exstant vestigia in Gembl. *dotabit.* Taurus agricolas dabit, laboriosos, laudis cupidos, taciturnos, tarda ingenia, et amoribus dedita. — *Dotabit rura* habet Bentl. Vid. infra vs. 177. En.

141. *Pacatisque labor veniet.* Gemblacensis recte: «Pacatique labor veniet». Si retines *Pacati*, erit pacati soli. Utroque recidit sententia. Natis sub Tauro continget labor quidem, sed in pacato, et fructus, non gloria.

142. *In astris.* Alii *aratri*.

143. *Jugumque suis poscit cervicibus ipse.* Adludit ad astrothesiam. Taurus pingitur inflexus, et quasi jugum poscens.

144. *Ille suis Phœbi portat.* Et Virgilius pæne iisdem verbis in eandem sententiam, Georg. I, 217: «Candidus auratis aperit quum cornibus annum Taurus».

145. *Militiam... terris.* Habes ibidem apud Virgilium et Hesiodum, qui sunt vice interpretis Manilio. — B. dat *Militiam* dicit. Vid. vs. 569.

148. *Fasces pro faciles*, ut olim corremimus, et Gembl. retinet: et sequentia probant.

Iaudis amor, tacitæ mentes, et corpora tarda 150
Mole valent, habitatque puer sub fronte Cupido.

Mollius e Geminis studium est, et mitior ætas,
Per varios cantus, modulataque vocibus ora,
Et graciles calamos, et nervis insita verba,
Ingenitumque sonum : labor est etiam ipsa voluptas. 155
Arma procul, lituosque volunt, tristemque senectam :
Otia et æternam peragunt in morte juventam.
Inveniunt et in astra vias, numerisque modisque
Consummant orbem, postquam ipsos sidera linquunt.
Natura ingenio minor est, perque omnia servit. 160
In tot sæcundi Gemini commenta feruntur.

Cancer ad ardentem fulgens in cardine vittam,
Quam Phœbus summis revocatus curribus ambit,

152. *Mollius e Geminis.* Gemini Calliopicos, seu cantores, et musicos dant, voluptarios, astronomos, arithmeticos, geometras.

153. *Per varios cantus.* Ejusmodi Calliopicos vocat Firmicus, ὀδικοί, Ptolemæus, καὶ φιλομούσους: fortasse etiam musicarios suspiceris in veteri inscriptione Romana:

CALOCASIO

VERRE DYLCHER.

ET MUSICARIO

INGENIOSISSIMO.

Nisi intellexeris musicorum instrumentorum artifices; quod fortasse verius.

155. *Ingenitumque sonum.* Nervis verba insita, et nervis ingenitum sonum. Nugandum absque ope codicis fuisset. — *Labor est etiam ipsa voluptas.* Adeo laborem gravantur, inquit, ut etiam ipsa voluptas illis oneri sit. Hyperbolice dictum.

157. *Peragunt in morte.* Hoc obscurum est: felicitur conjicit Bentl. *peragunt in amore.* Sic V, 111: - *va-*

rio ducunt in amore juventam. Ed.

158. *Inveniunt et in astra vias.* Astronomi sunt. — *Numerisque modisque.* A numeris arithmeticos, a modis geometras censet.

159. *Consummant orbem.* Proprio vocabulo utitur: orbis enim disciplinarum dicitur, ut græce encyclopædia. Mathematicos orbem complebant. Musici, astronomi, geometræ, arithmetici erant. Tot enim partes mathematicas κύκλον μαθημάτων consummant. — *Postquam ipsos sidera linquunt.* A siderum studio, ad geometriam et arithmeticon se conferent. — *Postquam. B. Postque ipsos,* h. e. post æc.

160. *Cancer ad ardentem fulgens in cardine vitam.* Vitam antiquitus pro vitam scriptam accipimus, id est, zonam. Ita vocat, ut Lincanus loquitur, circulum alti solstitii. — B. reponit *metam*, et hoc confirmari ait τῷ revocatus, quod et a Circo desumptum. Ed.

163. *Quam Gembl vitam scilicet.*

Articulum mundi retinet, lucesque reflectit.
 Ille tenax animi, nullosque effusus in usus, 165
 Adtribuit varios quæstus artemque lucrorum :
 Merce peregrina Fortunam ferre per urbes,
 Et gravia annonæ speculantem incendia, ventis
 Credere opes, orbisque orbi bona vendere posse,
 Totque per ignotas commercia jungere terras, 170
 Atque alio sub Sole novas exquirere prædas,
 Et rerum pretio subitos componere census.
 Navigat, et celeres optando sortibus annos,
 Dulcibus usuris, æquo quoque, tempora vendit.

164. *Articulum mundi.* Quia longius Sol non excurrit in Borealia.

165. *Ille tenax.* Sub Cancro avari, mercatores, fœneratores nascuntur. — *Nullosque infusus.* Lege, ut olim, *effusus.* Confirmat Gemblac.

168. *Et graviora annosæ speculantem incendia mentis.* Aegrorum somnia sunt hæc. Turnebus, et nos olim, antequam *Adversaria* Turnebi ederentur, valde adolescentes legebamur : « Et gravia annonæ speculantem incendia, ventis Credere opes ». Ita habet Gembl. ne una quidem litera minus. Færor est adversus hæc pertendere.

173. *Olim Navigat et steriles optando sortibus annos.* Quid ? optat steriles annos sortibus ? O illepidum caput, cujus hæc interpolatio fuit. Gembl. « Navigat, et celeres optando sortibus annos ». Profecto fœneratores nihil prius in votis habent, quam ut quam primum sors æqueur fœmori. Hoc est, quod dicit, optare celeres annos sortibus. Inde Ausonius velocem usuram vocat : « et velox inopes usura trucidat ». De nautico fœnore et trajectitia pecunia intelligi clarum est.

174. *Dulcibus usuris æquo quoque tempora vendit.* Si non navigat, ut negotietur in sua sibi pecunia : at saltem aliis trans mare fœnerat. Non solum, inquit, vendit tempora sorti, quum exigit usuræ sortis, sed etiam æquo, id est, pro rata exigit usuras usurarum. Hoc enim est vendere tempora usuris æquo ; quia et sortibus quoque annos vendit, quos optat celeres fluere, ut sortem quam primum æquent usuræ, et usura fiat altera sors. Vera et indubitata hujus loci expositio. De trajectitia enim pecunia sermo est, quæ graviores longe, quam mediterranea, usuræ exigit, quod trajectitia periculo creditoris sit. Ita igitur intelligendus locus : Aut navigat, aut navigantibus mutuatur. Nam quum ipse navigat, tunc periculo suo, et suis nummis navigat. — *Dulcibus usuris.* Ulpianus *dulcitate usurarum dixit*, L. 10, ff. Quæ in fraud. cred. Quod autem hic dicitur, ex aliquot casibus accidere potest, non semel. Nimirum temporis usuræ quoque exiguntur. — *Æquo quoque*, h. e. usura, quæ sortem æquet, quod *cent pour cent* dicimus.

Ingenium solers, suaque in compendia pugnax. 173

Quis dubitet, vasti quæ sit natura Leonis?

Quasque suo dictet signo nascentibus artes?

Ille novas semper pugnæ, nova bella ferarum

Adparat, et spolio vivit pecorumque rapinis.

Hoc habet, hoc studium, postes ornare superbos 180

Pellibus, et captas domibus præfigere prædas,

Et pacare metu silvas, et vivere raptō.

Sunt quorum similes animos nec mœnia frenent,

Sed pecorum membris media grassentur in urbe,

Et laceros artus suspendant fronte tabernæ, 185

176. *Quis dubitet vasti.* Leo dat venatores, vestigatores, bestiarior, confectores ferarum. Facit et simplices, ac minime dolosos.

180. *Hoc habet, hoc studium.* Probanda mihi videtur emendatio Marklandi ad Stat. Silv. p. 43, legis: *Hic labor, hoc studium*, pro quo infeliciter Pontanus, *Hoc havet, hoc studium*, et legi posset *Hic amor, hoc studium*, ut sit imitatio Virgilii, *Æn.* XI, vs. 739: « Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus haruspex Nuntiet », et ita Bentleium conjicere video. Ed. — *Postes ornare superbos.* Melius Gemblacens. *superbis.* Postes illi Veteres ornabant spoliis ferarum, item armis. — Ad hunc ritum refer illud e carm. ad Pison. 8: « Nam quid imaginibus, quid avertis fulta tropæis Atria ». Neque publica tantum templorum, sed et privatarum ædium limina et postes spoliis hostilibus exornatos fuisse plurima Veterum docent testimonia; vid. Virg. *Æn.* II, 514; III, 287; V, 360, et præsertim VII, 183: « Multaque præterea sacris in postibus arma Captivi pendent cur-

rus ». Et Horat. *Carm.* IV, 15, 8. Denique Val. Flaccus, III, 25. De privatis ædibus insignis etiam locus Siliî Italici, VI, 435: « Adfixi clypei, currusque et spicula nota Ædibus in parvis ». Ed.

182. *Et pacare metu silvas.* Recte Gembl. Stat. Theb. IV, 248: « tum saltus forte remotos Pacabat cornu, gelidique aversa Lycei ». — *Et vivere raptō.* Gembl. *et vivere victor.* Non sequimur. Nisi sit *vivere victo*, hoc est, feris domitis.

184. *Sed pecorum membris.* Inteligit bestiarios, non utique qui ad bestias damnati erant, quos *ἐπιμαρτυροῦς* vocat Apostolus, I ad Cor. IV; sed eos, qui auctorati hoc faciebant, ac spectaculo meridiano operam locabant, vel ut Maniliane loquar, qui luxuriæ cædem parabant; de quibus diserte scribit Theodericus rex apud Cassiodorum, in epistola penultima libri V, et Callistratus l. 3, ff. lege, De testib. II propter desperatam audaciam dicebantur *παράτολοι*. Claud. *Carm.* XVII, 294: « Audaces legati ipsa viros, qui colla ferarum Arte ligent, cer-

Luxuriæque parent cædem, mortesque lucrentur.
Ingenium ad subitas iras, facilesque recessus,
Ac quale est puero : sententia pectore simplex.

At quibus Erigone dixit nascentibus ævum,
Ora magisterio, nudosque coercita Virgo 190
Ad studium ducet mores, et pectora doctis
Artibus instituet : nec tam compendia census,
Quam caussas, viresque dabit perquirere rerum.
Illa decus linguæ faciet, regnumque loquendi ;
Atque oculos mentis, quæ possit cernere cuncta, 195
Quamvis occultis naturæ condita caussis.
Hic et scriptor erit velox, cui litera verbum est,

toque premant venabula nisu. Vides Claudianum τῶς παραβόλῃς *audaces* vertere. Dicuntur et αὐτοὶ παραβόλῃς confectores Suetonio. Glossæ, confector, ἀναμίτης. In veteri inscriptione legitur : *Confectuarius. et. Svariorum. corpus.* Et Glossæ adstipulantur : Confectores, παραβόλῃς. Malim παραβόλῃς ita dicti, quod hasta feras collocabant in ludo meridiano. Et videndum, an locus, quem ζωγρεῖν et ζωγρεῖον vocant Græci, quo bestię includebantur, hinc dictus sit. Vocabatur enim Catsbyolum : de quo in Martyrologiis et alibi.

186. B. reponit *parent cœnam*, moresque lucrentur, et hic de lauiis agi putas, qui ex moribus publicis quum cœnæ luxuriôsæ parantur lucram faciunt. En.

187. *Ingenium ad subitas iras facilesque recessus.* Horat. Epist. I, 20, vs. 25 : « Irasci celerem, tamen ut placabilis essem ».

188. *Æquale et puero.* Malim : « Et quale est puero ». Et ita scriptum reliquit Manilius.

189. *At quibus Erigone.* Virgo

dociles, studiosos, eruditos, facundos, scutos dabit. Nascuntur etiam notarii, singularii scriptores : item pudentes et compositis moribus.

190. *Ora magisterio.* Virgo coercita et sapiens ducit magisterio in studium ora et mores nudos. *Ducere in studium*, informare. *Ora*, quia docet eloquentiam. *Nudos mores*, puerorum primam ætatem imbuet ethicis præceptis. — *Ora magisterio.* Virgo dicitur magistra infra : « Nec Leo venator veniet, nec Virgo magistra ».

191. *Et pectora doctis.* Philologos, literarum amantes efficit. Ptolem.

192. *Illa decus linguæ faciet.* Olim ille : sed qui consequitur eloquentiam a Virgine, non ille eam fecit, sed Virgo, quæ illi dedit. Et ita Firmicus : « Horoscopus in Virgine, et in eodem Mercurius, et Venus et Mars partiliter collocati eloquentissimos facit. Talis Hermodori et Demosthenis fuisse genitura prodit a Veteribus ».

197. *Hic et scriptor erit felix.* Gembl. *scriptor erit velox.* Inde tachygraphi dicuntur, qui et notarii.

Quique notis linguam superet, cursimque loquentis
 Excipiat longas nova per compendia voces.
 In vitio bonus: at teneros pudor impedit annos, 200
 Magnaque naturæ cohibendo munera frenat.
 Hinc fecundus erit, quod mirum in Virgine, partus.
 Librantes noctem Chelæ cum tempore lucis
 Per nova maturi post annum tempora Bacchi,
 Mensuræ et tribuent usus, et pondera rerum, 205
 Et Palamedeis certantem viribus ortum:
 Qui primus numeros rebus, qui nomina summis
 Imposuit, certumque modum, propriasque figuras.
 Hic etiam legum tabulas, et condita jura

— *Cui litera verbum est.* Singularum scriptor. Imperator Justinianus.

198. *Quique notis linguam.* In Ausonio et Martiale talem olim ostendimus. Dio Mæcenatem hujus artis inventorem prædicat. Sed Isidorus habet, Aquila Mæcenatis libertus, non autem Mæcenas.

200. *In vitio bonus.* Ironice dictum, ut « solaque libidine fortis ». Vitium enim est, quod magna naturæ cohibendo munera frenat. Vitium, inquam, subrusticus ille pudor; absque quo foret, magnas naturæ dotes in lucem promeret. Ejusmodi etiam, qui homines videntur convenire, ut ille Novius Martialis vicinus. In veteribus codicibus, quos vidimus, constanter est scriptum: *In Novium Microscopicum*, vitiose pro *Micropsychum*: quæ erat eorum temporum consuetudo scribendi. Sic in saxo Romano CLAUDIA SPYGMARIO. Rectum enim erat CLAUDIA PSYCHARION. B. *Ingenio bonus*, i. e. natura et indole bonus.

202. *Hinc fecundus erit.* Fecundi etiam sub Virgine nascuntur: quod

mirum; quoniam Virginis illi effectus esse non debeant. Nam ut ipsa non parit, ita neque eam parentem aut secundam efficere consequens erat. Et quidem Virgo est de signis sterilibus. — Melius legeretur: *Nec fecundus erit (quid mirum in Virgine?) partus*.

204. *Per nova maturi post addunt.* Item Gembl. et textus Bonincontrii *post annum*. Chelæ librantes noctem cum luce per nova munera Bacchi. Suspectus versiculus. — B. emendat: « Quum nova... gustamus munera Bacchi ».

207. *Qui primus numeros.* Palamedes ipsemet de se prædicat apud Euripidem in Palamede. Si Æschylo credas, etiam Palamedes primus acies ordinaverit, duces, centuriones instituerit. Ille quoque in tragœdia Æschyli ter cibum in die sumendi auctorem se gloriatur. — *Qui munera summis Imposuit.* Non feliciter Scal. *nomina* pro *munera* legendum esse monuit. Bentleianæ lectioni favet Gemblacensis codex, qui habet *nomina*. — *Qui nomina*

Noverit, aquæ notis levibus pendentia verba. 210
 Et licitum sciet, et vetitum quæ pœna sequatur,
 Perpetuus populi privato in limine prætor.
 Non alio potius genitus sit Servius astro,
 Qui leges potius posuit, quam jura retextit.
 Denique in ambiguo fuerit quodcumque locatum, 215
 Et rectoris egens, diriment examina Libræ.

Scorpius armatæ violentus cuspide caudæ,
 Qui, sua quum Phœbi currum per sidera ducit,
 Rimatur terras, et sulcis semina miscet,
 In bellum ardentes animos, et Martia corda 220
 Efficit, et multo gaudentem sanguine civem:
 Nec præda, quam cæde magis: quumque ipsa sub armis
 Pax agitur, capiunt saltus, silvasque pererrant.
 Nunc hominum, nunc bella gerunt violenta ferarum:
 Nunc caput in mortem vendunt, et funus arenæ: 225

summis Imposuit. Summas numeros vocat, measuras, ut infra: «Designat summas».

210. *Aque notis levibus pendentia verba.* Justinianus vetat leges singulis aut notis scribi. Marcus Diaconus Guzenis: «Frater Cornelius sciens notis scribere, quibus utuntur in jure». Sed illas notas ut e libris juris Latinis Justinianus; ita e Græcis quoque Basilius Imperator sustulit; vide Cedrenum, 467. Firmicus libro III: «Facit etiam aut calculi, aut musicæ, aut notarum, aut difficultium literarum inventores: redditque quoque socio in hoc loco Mercurio psephopæctas sæpe». Ita emendavimus ex veteri libro.

213. *Non alio potius genitus sit Servius astro.* Servium Sulpitium juris antistitem, familiarem Ciceronis, non regem Tullium intelligi,

ut putat Bonincontrius, operam perdam si pluribus probem.

214. *Bentl. ob geminatum potius versum refigit Qui leges proprias posuit, quum, etc.*

217. *Scorpius armatæ.* Scorpius dat alacres, bellicosos, martiales, crudeles, venatores, gladiatores, arenas, campidoctores.

222. *Quumque.* B. et Gemb. *Quin.*

224. *Nunc hominum, nunc bella gerunt.* In arena gladiatores cum aliis depugnant, et bestias quoque munere meridiano venantur in spectaculo.

225. *Nunc caput in mortem vendunt.* Auctorati enim, non autem ad ferrum damnati hoc faciunt. Sic supra de bestiariis: «mortesque lucentur». Firmicus: «qui se ob alienæ gratiæ voluntatem, undinatti sanguinis jactura, ad mortis spectaculum vendant».

Atque hostem sibi quisque parat, quum bella quiescunt.
Sunt quibus et simulacra placent, et ludus in armis;
Tantus amor pugnae est, discuntque per otia bellum,
Et quodcumque pari studium producit arte.

At quibus in bifero Centauri corpore sors est 226
Nascendi concessa, libet subungere currus,
Ardentes et equos ad mollia ducere frena,
Et totis armenta sequi pascentia campis,
Quadrupedum omne genus positus domitare magistris,
Exorare tigres, rabiemque auferre leoni, 235
Cumque elephante loqui, tantamque aptare docendo
Artibus humanis varia ad spectacula molem.
Quippe ferae mixtum est hominis per sidera corpus;

226. *Quum bella quiescunt.* Jam dixit, 222: «quumque ipsa sub armis Pax agitur».

227. *Sunt quibus et simulacra.* Campidoctores sunt: aut sub Campidoctore simulacra pugnae proludunt, et ad palia batunt, et virgis deludunt. Glossæ: *Campidoctor*, ὁ πλεδιδρακτής, *Armidoctor*, ὁ πλεδιδράκτωρ. In passione Thebeorum militum: «Cum Experio, ut exercitus adpellant, Campidoctore, et Candido Senatore militum». Vide Vegetium.

229. B. monet hic non studium arte produci, sed artem studio: ergo refingit: «Et quodeumque Nepæ studium producit astro». *Nepæ* est Scorpions. Ed.

230. *At quibus in bifero.* Sagittarius rhedarios, equarios, domitatores, mansuetarios, robustos, acutos, agiles, vegetos facit.—*At quis semifero.* B. *biferum* enim non locum habet, ut Georg. IV, 119. Ed.

231. *Libet conjugere currus.* Legge, ut vetus Gemblacensis: «sub-

ungere currus». Coniunguntur duo currus: subjungitur equis currus. Longe differunt.

232. *Ardentes et equos ad mollia ducere frena.* Subjungit curribus equos: aliquando etiam interjunctos domitabit. Interjuncti enim sunt iugo exempti. Stat. Theb. VI, 307: «Libyæcumque natantibus ire Interjunctus equis». Martial. Epigr. III, LXVII, 7: «et hora Interjungit equos meridiana».

234. *Quadrupedum omne genus.* Videndum, an scripserit: «Quadrupedum genus impositus domitare magistris». Nam impositus pro equo vehens dicitur. Virgil. Georg. III, 115: «Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere Impositi dorso». Et Manilius ipse «imposito pareret tota magistro». Non aliter hic scripsit Noster.

235. *Exorare tigres.* Elegantissime dictum de mansuetariis. Sed diversam et miram scripturam præfert Gembl. *Exunglare tigres*, h. e. exarmare. In vitis imperatorum,

Impositumque manet : quocirca regnat in illas.
 Quodque intenta gerit curvato spicula cornu ;
 Et nervos tribuit membris, et acumina cordi,
 Et celeres motus, nec delassabile pectus.

Vesta tuos, Capricorne ; foveat penetralibus ignes.
 Hinc artes studiumque trahis : nam quidquid in usus

exammati leones, quibus dentes, et ungues vulsi, ne noceant. Sed propterea nihil velim mutari. Nam recte conjunguntur exorare et rabiem auferre. Qui enim exammat leonem, non propterea rabiem leonui, sed rabiei leonis facultatem nocendi auferit. Fortasse translative dixit exuugulare, pro cicurare, et feritatem exnere. Contra Statius, Theb. VI, 724 : « et extremos auro mansueverat ungues ». Exarmare vero dictum, eo quod ungues in leonibus dicuntur arma, ut dentes in apris. Stat. IX, 589 : « Arinaque curva summi, et vacuorum terga leonum ». Unde eleganter nostrates venatores dentes aprinos defensacula vocant. Idem lib. XI exammatum senio leonem dicit : qui per senium nocere non potest. Sic Val. Flacc. VII, 596 : « alium (taurum) dehinc turbida Colchis Exarmat, lentumque offert timideque minantem », i. e. cicurat. — *Exorare tigres*. Mansuetarios efficiet. Ita vocat Firmicus. Glossæ : *Mansuetarius*, ἡμάρτυρος. In Apotelesmatis sphaeræ barbaricæ elegantissimè mansuetarius describitur : « Non inuicæ feræ tali sub tempore natus Ora feret : placidas reget in commercia gentes. Ille manu vastos poterit frenare leones, Et palpare Impos, pantheris ludere captis, etc. » — *Rabiemque auferre leoni*. Silius, lib. I, 406 : « Karthago non pavidus

fetas mulcere lænas ». — B. præfert : *Exarmare tigres*, et adducit Lampridium : « leones et leopardos exarmatos » ; et Calpurn. Ecl. V, de serpente : « et obtuso jacet exammata veneno ».

239. *Impositumque manet : quocirca regnat in illas*. Ita habet Gemblac. qui magna Scaligerum hæsitacione liberavit. Nam male vulgatæ editiones in illos. Quare qui nati sub Centauro imperant feris ? quia Centauri corpus mixtum est feræ corpori, atque adeo impositum est feræ ipsi. Nam pars anterior et erectior hominis est. Itaque imposita est parti ferinæ, ut domitor equo. Quocirca, inquit, regnat in illas, scilicet feras. — *Impositumque manet*. Nam et domitores equis impositi eos moderantur. Et supra, versu 234, recte legimus : « Quadrupedum genus impositis domitare magistris ».

243. *Vesta tuos*, etc. Gemblacensis et alter codex : « Vesta tuos, Capricorne ». Capricorni sidus dicatum Vestæ. Supra in tutelis Deorum : « Atque angusta foveat Capricorni sidera Vesta ». Ignis, qui dicatus est Vestæ, et ad Capricornum quoque pertinet, et omne opus ex igne.

244. *Hinc artes studiumque*. Capricornus dat fusores, conflatores, sive flaturarios, metallarios, aurifices, fabros ferrarios, pistores, furnarios. Dabit et salaces et incon-

Ignis agit, poscitque novas ad munera flammæ,
 Sub te censendum est : scrutari cæca metalla,
 Depositæ et opes, terræque exurere venas,
Materiamque manu certa duplicarier arte :
 Quidquid et argento fabricetur, quidquid et auro :

stantes : quæ quidem pertinent ad morum habitum, ut illa priora ad Athla. Hoc quidem semper in his Apotelesmaticis facit, ut prius studia et operas, deinde animæ et corporis habitus exponat. Tantum monuisse suffecerit.

245. *Poscitque novas ad munera flammæ.* Ita Gemblacensis et editio Lugdun. item Bonincontrii, non autem sidera, ut aliæ editiones.

246. *Scrutari cæca metalla.* Metallarii hinc nascuntur. In vetusto Martyrologio, IV Kal. Septembr. *Herodes metallarius.* Rem metallariam Romani fatentur se a Bessis didicisse. Auctor Cassiodorus. Claudianus, Carm. XVII, 30 : « Hinc... quidquid fluviis evolvitur auri, Quidquid luce procul venas rimata sequaces Abditæ pallentis fodit solertia Bessi ».

247. *Terræque exurere venas.* Gemblacensis : « terramque exurere venis ».

248. *Materiamque manu.* Versus ab homine alchimista iufartus. Saltem debebat loqui latine non alchimistice, si nobis persuadere volebat hanc futuram esse Manilii. Nam profecto nunquam *exurere et duplicari* activum et passivum simul conjunxisset, nulla alia distinctione facta ; et præterea, quod caput est, nunquam *duplicarier* pro duplicari dixisset. Deinde abrupta est sententia. Postremo est contra historiam et ordinem tem-

porum. Illis enim temporibus alchimie neque nomen neque res nota, ne audita quidem Romanis auribus. Non habemus antiquiorem Firmico, qui ejus mentionem fecerit. Nam lib. III, in decretis Lunæ in nona domo : « Si, inquit, Saturni hæc domus fuerit, scientiam alchimie (dabit), si Solis, providentiam in quadrupedibus ». Unde potes colligere, quamvis inventum vetustissimum est, tamen sero ad Romanos pervenisse. Nam a quibus temporibus Arabes eam popularibus suis vulgarunt, ex eo sero tandem barbære et insolenter exposita ad nos traducta est. Dolebat nimirum homini alchimistæ, qui sciebat populares artis suæ sub hoc signo nasci, id negligenter a Manilio præteritum esse. Sed nulla fornax civi-
 florum ita recoquere hunc versum poterit, ut purum Manilianum efficere possit. Quid verbis opus est ? Versus est alchimista dignus. — Scaligero adsentit Bentleius ; sed conjicit ordine mutato : « Quidquid ... Materiamque rudem cara duplicaverit arte ». En.

249. *Quidquid et argento fabricetur.* Flaturarios auri et argenti efficiet. In veteri inscriptione Romæ : FLATURARIUS. AVREI ET ARGENTI. MONETAR. Item in alia : C. SETLIVS. QUESIMVS. FLATURAR. DE. VIA. SAC. Flaturarii non flaturarii editum est l. 6 de falsa mon. in Codice Theodosii.

Quod ferrum calidi solvant atque æra camini, 250
 Consumantque foci Cererem, tua munera surgent.
 Addis et in vestes studium, incermque fugacem,
 Frigore brumalem servans per sidera sortem,
 Qua retrahis ductas summa ad fastigia noctes,
 Nascentemque facis revocatis lucibus annum. 255
 Hinc et mobilitas rerum, mutataque sæpe

251. *Consumantque foci Cererem.* Quia ferri fusio, item panificium non sine igne fit; propterea et furores et furnarios dabit. Denique omnes circa ignem operantes sub eo nascuntur, etiam alchimistæ et cinisifones. Flaturarii, χυμωταί, χαύςσι, χαλαύς; Ptolemæo dicuntur. — *C. foci Cererem.* Intelligit mediastinos balneariorum. Glossæ: *Médiastinus, Prefusor*; item ministri furnariorum his accensentur. Glossæ, *Furnarius.* Suetonius Vitellio: « Antiochi cujusdam furnariam exercentis filia ». Meminit et Ulpian. l. 24, ff. De dam. inf. — B. et Huet. emendant *Consumment*: consummatio enim frumenti est panificium in furno. Codd. veterriimi habent *Consummentque.*

252. *Addis et in vestes.* Noli putare dictum vestiarios, aut sagarios sub eo sidere nasci, sed potius vestis pretium accendi Sole in Capricorno posito: quæ quidem recta est interpretatio: cui favent sequentia: « Frigore brumalem servans per sidera sortem ». Sic etiam Plinius Vergiliarum sidus ait esse institoris vestium, quia mense Novembri matutina parum cautos jam frigora mordent. Verba ejus sunt ex lib. XVIII, cap. 25 (60): « Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui a. d. III Idus Novemb. ut

diximus, servant; quoniam id sidus etiam vestis institor est, et est in cælo notatu facillimum. Ergo ex occasu ejus de hieme augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris avaritiæ ». Post: « Nubilo occasu pluviosam hiemem denuntiat, statinque augent lacernarum pretia: sereno asperam, et reliquarum vestium accendunt ». Non poterat melior interpretes Manilio dari. — *Mercemque fugacem.* Quia dixit Capricornum experefacere institores vestium, et augere pretium lacernarum, sequitur, ut eam mercem fugacem vocet, quæ cito extruditur, neque in iustitorio manet. Tunc enim propter anni tempus, Sole Capricornam ingrediente, magna sunt vestiariæ mercis incendia.

253. *Per sidera.* Ex Gembl. et Lips. codd. restituendum *per sæcula.* Ed.

255. *Nascentemque facis.* Gembl. *focis*, unde vellem *fores.* Vid. v. 243.

256. *Hinc et mobilitas.* Capricornus est sidus biforme: nam pars caper est, pars piscis. Prior pars caprinos mores efficit, hoc est, inconstantes: caprarum enim est nusquam consistere. Rursus Capricornus ex eadem pecudis natura producit salaces. At melior pars ultima: nam effeta vitibus senecta vel invita tandem ad temperantiam redigitur.

Mens natat : at melior juncto sub Pisce senecta est.

Pars prior at Veneri inmixto cum crimine servit.

Ille quoque, inflexa fontem qui projicit urua,

Cognatas tribuit juvenilis Aquarius artes.

259

Cernere sub terris undas, inducere terris,

Ipsaque conversis adspargere fluctibus astra,

Litoribusque novis per luxum ludere ponto,

Et varios fabricare lacus, et flumina ficta,

Et peregrinantes domibus suspendere rivos.

263

Mille sub hoc habitant artes, quas temperat unda,

257. *Mens natat.* Horat. Sat. II, 7, vs. 7 : « pars multa natat modo recta capesens, Interdum vitii obnoxia ». In veteribus Glossis : *Titubo, nato, vacillo.*

258. *Pars prior et Veneri. Pars prior at veneri.* Non solum salaces, sed etiam molles et effeminati.

259. *Ille quoque inflexa.* Qui sub Aquario nascuntur, studium habebunt circa aquæductus, expressiones aquarum, elices, naumachias; euripos, sphaeram mundi. Dociles et mites erunt; liberales ac effusi.

261. *Undas inducere terris.* In versu his posuit *terris*, si hanc vulgatam lectionem sequimur. Non dubium est posterius corruptum esse. Qui dubitat, aut contradicit, imperite facit, neque audiendus est. Quid substituam nescio, nisi, quod verum puto, *tectis pro terris* legamus. Significat expressiones aquarum, quæ epitoniis versis, salientibus suis excussæ sursum emicant. — *Litoribusque novis.* Per hæc, et quæ sequuntur, euripos, et nova fluminum emissaria in Circo intelligit, quæ vocat ficta flumina. Virg. Georg. III, 18 : « Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus ».

Flumina, hoc est, Euripum Circensem. Cassiodorus : « Circenses, quasi Circuenses; propterea quod apud antiquitatem rudem, quæ necdum spectacula in ornatu duxerat fabricarum, inter enses, et flumina locis virentibus agerentur ». Fluminibus ergo successit Euripus; qui, ut ait idem Cassiodorus, maris vitrei reddebat imaginem; unde illuc delphini æquorei aqua interfluebant. Servius ad eum locum poetæ idem quod Cassiodorus : « Olim in litore fluminis Circeus agitabantur, in altero latere positus gladiis, ut ab utraque parte esset ignominis præsens periculum ».

262. *Adspargere fluctibus astra.* Hoc non de antiis intellige, sed de aquis salientibus. Vid. Huet. ad h. l.

263. *Ludere pontes.* Veterrimi codices habent *includere*, recte. En.

266. *Mille sub hoc habitant artes, quas temperat unda.* De Metone Atheniensi aquilice et astrologo hæc dicta esse olim in libro II operis de Emendatione temporum docuit Sc. Meton enim non solum astrologiæ studii, sed etiam aquilicis et aquarum librationibus nobilis fuit. Nam quos fontes hic

Quæ per aquas veniunt operum, pontesque sequuntur.
 Quippe etiam mundi faciem, sedesque movebit
 Sidereas, cælumque novum versabit in orbem.
 Mite genus, docilesque fluunt ab sidere partus. 270
 Pectora nec sordent : faciles in damna feruntur.
 Nec deest, nec superest census : sic profluit urna.

Ultima quos gemini producunt sidera Pisces,
 His erit in pontum studium, vitamque profundo
 Credent, et puppes, aut puppibus arma parabunt, 275
 Quidquid et in proprios pelagus desiderat usus.
 Innumeræ veniunt artes : vix nomina rebus
 Sufficiunt : tot sunt parvæ quoque membra carinæ.

Manilius memorat, eos ipse induxit Athenas, auctore Phrynicho Comico in *μενέστρεον*. — *Mille sub hoc habitant*. Post hunc versum transponendus hic is, qui quartus ab hoc erat : « Quæ per aquas, etc. »

267. *Quæ per aquas veniunt operum pontisque sequuntur*; sædاتا sunt hæc. Recte Gemblacensis et alter inanuscriptus : *pontesque sequuntur*, id est, arcus operum; aqueductus arcibus pontium impositos. — B. hunc versum ineptum et spurium pronuntiat. Salmasius autem hunc interpretatur de horologiis hydraulicis, mutato tamen *pontesque in fontesque*. Vid. Exercit. Plin. p. 378, ed. 1629. Ed.

268. *Quippe etiam mundi faciem*. Parapegma ortuum et occasuum siderum edet. Ex illo parapegmate Metonis Plinius et Columella novum ortus et occasus stellarum petunt. Vid. lib. IV de Emend. temp.

269. *Sedesque movebit Sidereas*. Institut conversionem cæli, quam dicit fieri decem et novem annis. — *Cælumque novum versabit in or-*

bem. Orbem periodum novem et decem annorum, cujus auctor Meton. *Novum*, novam periodum, quæ veterem periodum, Harpali octaetericam sustulit, ut Harpalea Cleostrateam.

270. *Dulcesque fluunt ad sidera partus*. Scribe *ab sidere*. Non semel in hoc scriptore *ad sidera* pro *ab sidere* scriptum fuit. — Bentl. habet *dulces*, et omnes scriptos ita habere adfirmat. Cur mutaverit Scaliger, nescio.

271. *Pectora nec sordent*. Liberales sunt. Interdum prodigi. — *Faciles in damna feruntur*. Luxus amantes sunt. Ptolemæus *δαπάντες* vocat.

272. *Sic profluit urna*. Expletur et impletur.

273. *Ultima quos gemini*. Piscibus geniti maritimis studiis implicabuntur : naves et armamenta navalia parabunt : nsucleri erunt : peritissimi rei navalis : piscatores, naumachi, secundi, voluptarii, inconstantes, ac nullibi stabile stabulum habentes.

Adde gubernandi studium : pervenit in astra,
 Et pontum cælo conjunxit : noverit orbem, 284
 Fluminaque, et portus mundi, ventosque, necesse est.
 Jamque huc atque illuc agilem convertere clavum,
 Et frenare ratem, fluctusque effindere rectos :
 Aut remos agitare, et lentas flectere tonsas,
 Et placidum inductis everrere retibus æquor, 285
 Litoribusque suis populos exponere captos,
 Aut uncas celare cibis, aut carcere fraudem :
 Navales etiam pugnas, pendentia bella
 Adtribuunt, pelagique infectos sanguine fluctus.
 Fecundum genus est natis, et amica voluptas, 290
 Et celeres motus, mutataque cuncta per ævum.

Hos tribuunt mores, atque has nascentibus artes
 Bis sex materia propria pollentia signa.
 Sed nihil in semet totum valet : omnia vires
 Cum certis sociant signis sub partibus æquis, 295
 Et, velut hospitio, mundi commercia jungunt,
 Conceduntque suas partes retinentibus astris.
 Quam partem decimam dixere Decania gentes.

279. *Pervenit in astra.* Argo enim in astra illata est.

282. Ante Scal. *Jamque huc atque illuc caligine vertere clavum.* Quis hæc probaverit? Gembl. *aliquem convertere.* Susius recte *agilem convertere.*

283. *Fluctusque effindere rector.* Aio rectam lectionem esse : « fluctusque effindere rectos ». Tò *frenare ratem* id ostendit : item sequentia. Nam dicit aut rector stabil ad clavum, aut remex remoaget navem. Vera est ea lectio.

285. *Et pl. ductis.* Scribe *inductis everrere.* Etiam infra dixit « inductis retibus... everrere », proprium verbum. Nam inde *Everriculum*.

290. *Fecundum genus est natus.* Ridicule. Scribe : *Fecundum genus est natis.* Qui hinc nascuntur, fecundi sunt, etiam voluptarii.

293. *Bis sex materia propria pollentia signa.* Pollentia propria materia, quatenus mores considerantur, et per se, sine conjunctione, — B. legendum ait *natura propria*, ut infra, vs. 318 : « natura per astrum Siat tamen et proprias miscet per singula vires ». En.

294. Vid. Excursus I ad calcem hujus libri. En.

295. *Pro partibus B. sortibus.* En.

298. *Quam partem decimam dixere Decania gentes.* 7½ decimæ deprava-

A numero nomen positum est, quod partibus astra
 Condita tricenis triplici sub sorte feruntur,
 Et tribuunt denas in se coeuntibus astris,
 Inque vicem ternis habitantur singula signis.

300

Sic altis natura manet consepta tenebris,
 Et verum in cæco est, multaque ambagine rerum.
 Nec brevis est usus, nec amat compendia cælum. 305
 Verum aliis alia opposita est, et fallit imago,
 Mentiturque suas vires, et nomina celat.
 Quæ tibi non oculis, alta sed mente fuganda est
 Caligo; penitusque Deus, non fronte notandus.

Nuncquæ sint conjuncta quibus, quoque ordine, reddam,
 Ne lateant aliæ vires aliena per astra.

311

Namque Aries primam partem sibi vindicat ipsi.
 Altera sors Tauro, Geminis pars tertia cedit.
 Sic in ter denas divisum ducitur astrum.

Totque dabit vires, dominos quotcumque recepit. 315

Diversa in Tauro ratio est, nec parte sub ulla
 Censetur. Cancro primam, mediamque Leoni,
 Extremam Erigonæ tribuit: natura per astrum
 Stat tamen, et proprias miscet per singula vires.

Libra decem partes Geminorum prima capessit: 320
 Scorpium adjunctas. Centauri tertia pars est.

tum. Non possum opem adferre.
 Tolerabiliter legeris *decimam*.—Sed
 scripti vetustiores non *decimam* ha-
 bent, sed *decana* et *degane*; unde
 forte legendum « Quapropter Graeci
 dixerunt Decania gentes », ut Noster,
 l. 751: « quapropter lacteus orbis
 Dicitur, et nomen caussa descendit
 ab ipsa ». Ed.

304. *Et verum in cæco est*. Cor-
 reximus olim *in cæco est*. Neque
 debet nos sententiæ præniterè. Gem-
 blacensis habebat *in cæno est*, i. e.

in cæno, in voragine, non male.
 Sed Manilius scripsit *in cæco*.

307. *Nomina celat*. *Nomina celat*
 Semper conjungit hæc duo, vires
 et nomina.—B. *munia* vel *numina*.

312. Olim legebatur, *Astrorum*
princeps primam servat sibi partem.
 Repone quem habet Gembl. et quæ-
 dam editiones: « Namque Aries
 primam partem sibi vindicat ipsi ».
 — B. vult *sortem* sibi, et vs. seq.
Geminis sors. Nimirum *pars* est tri-
 cesima pars signi; at sors est ter-

Nec quisquam numero discernitur; ordine cedit.

Cancer in adversum Capricorni dirigit astrum,

Bis quinas primum partes dignatus in illo

Temporis articulo, sub quo censetur et ipse; 325

Quod facit æquales luces brumalibus umbris,

Cognatamque gerit diverso in cardine legem.

Alterius partis perfundit Aquarius ignes,

Quem subeunt Pisces extremo sidere Cancrī.

At Leo consortis meminit, sub lege trigoni, 330

Lanigerumque ducem recipit, Taurumque quadrato

Conjunctum sibi: sub Geminis pars tertia fertur.

Hos quoque conjungit per senos linea flexus.

Præcipuum Erigone Cancro concedit honorem,

Quoi tribuit primam partem: vicina relicta est 335

Vicino, Nemeæ, tibi: pars ipsius ima est,

Quæ fastidito concessa est jure potiri.

Sed Libra exemplo gaudet, pariterque regentem

Noctes atque dies diverso in tempore secum

Lanigerum sequitur: veris juga temperat ille: 340

pars signi, sive partes decem. Ed.

322. *Nec quisquam numero discernitur: ordine cedit.* Quia dixerat in Tauro diversam esse rationem ac in Ariete, quia Aries primam suam sibi decuriam in signo suo vindicat, nec ideo tamen primus est Decanus signi sui Taurus; propterea, inquam, addit, hic non numeri, sed ordinis rationem haberi. Neque enim quia primus est Taurus post Arietem, propterea primam in suo signo decuriam obtinebit; sed cedit ordini. Cancer enim ordine venit.

323. *Cancer in adversum Capricorni dirigit astrum. Dirigit, tendit, absolute, ut non semel apud Terullianum.*

324. *Bis quinas partes primum dignatur. Dignatus* Gemb. et nos olim.

328. B. hic quoque sortis pro partibus reponit, ut et vs. 316, 321, 332, 335, 336, recte, ut videtur. Ed.

333. *Hos quoque conjungit.* Ita melius puto, quam quod exstat in Gemb. *His quoque contingit.* Ut Leo Tauro quadratus est, ita Geminis sextilis. Hoc vult; Bonincontrins enim somniat.

337. *Quæ fastidito concessa est.* Græcissat, concessa est jure potiri. Paullus l. ultima, ff. De aleatoribus: "Quod in convivio vescendi causa ponitur, in eandem rem familia ludere permittitur".

340. *Veris juga temperat illa.*

Hæc autumnales componit lucibus horas.

Nulli concedit primam, traditque sequenti

Vicinam partem. Centauri tertia summa est.

Scorpios in prima Capricornum parte locavit :

Alterius dominum, qui nomen fecit ab undis. 345

Extremas voluit partes sub Piscibus esse.

At qui contento minitatur spicula nervo,

Lanigero primas tradit sub jure Trigoni,

Et medias Tauro partes, Geminisque supremas.

Nec manet ingratus Capricornus crimine turpi, 350

Sed munus reddit Cancro, recipitque receptus,

Principiumque sui donat : conjuncta Leonis

Regna ferunt, summas partes at Virginis esse.

Fontibus æteruis gaudens Urnaque fluenti

Jura sui Libræ permittit prima regenda. 355

Hærentesque decem partes Nepa vindicat ipsi :

Summas Centaurus retinet juvenile per astrum.

Jam superant gemini Pisces, qui sidera claudunt.

Lanigero primos tradunt in finibus usus.

Perque decem medias partes tu, Taure, receptus. 360

Quod superest, ipsi sumunt, atque orbe feruntur

Extremo : sic et sortis pars ultima cedit.

Immo ille : contra in sequenti hæc, non hic, et lucibus, non lucidus. Tæ lucidus imposuit Bonineoutrio. Itaque satis stolidè lucidus in lucibus innovavit.

343. *Ficinam sortem B.*

356. *Hærentesque decem partes Nepa vindicat ipsi. Ipsi, sibi ipsi, Manilianum. Nepam pro Scorpione usurpat etiam Cicero uterque Marcus et Quintus. Glossæ : Nepa, αὐτοπίος. Alii Veterum pro Cancro, ut Plautus; vide Varronem.*

359. *Lanigero primos tradunt. Piscium primam decuriam obtinet*

Capricornus, secundam Aquarius, tertiam Pisces ipsi. Atque ita rem habere, nisi prorsus insanimus, vel unum Diagramma nostrum convicerit. Ratio trigoni aliter non patitur. Et quemadmodum priuum signum Aries primam decuriam in suo sibi signo obtinet, ita Pisces ultimam in suo. At Manilius primæ Piscium decuriæ Arietem decimum facit, secundæ Taurum, tertiæ ipsos. Magna est inscientia, an alogistia.

361. *Atque orbe. Melius atque. Alterum enim alteri respondebit, ut, sic et sortis. Ed.*

Hæc ratio reteggit latitantis robora mundi,
 In pluresque modos, repetitaque nomina cælum
 Dividit, et melius sociat, quo sæpius, orbem. 365
 Nec tua sub titulis fallantur pectora notis.
 Dissimulant, non ostendunt mortalibus astra.
 Altius est acies animi mittenda sagacis,
 Inque alto quærenda manent, junctisque sequendum
 Viribus, et cujus signi quis parte creatur, 370
 Ejus habet mores, atque illo nascitur astro.
 Talis per denas sortes natura feretur.

Testis erit varius sub eodem sidere fetus,
 Quodque in tam multis animantium millibus, uno
 Quæ veniunt signo, tot sunt, quot corpora, mores, 375
 Et genus externum referunt aliena per astra,

364. Pro nomina C. omina. Vide an præstet munia. Horat. Sermon. II, 2, 67: «dum munia dedit». Eo.

365. Et melius sociat quoque sæpius orbem. De vitio satis constat. De remedio consulendus Gemblac. «et melius sociat, quo sæpius, orbem». Idem est, quod paullo ante dixit, repetitaque nomina, vel nomina. Utrumque enim admitti potest.

366. Ne tua sub titulis. Sigorum natura in terna signa alia divisit, ne forte sub uoto titulo fallaris, et hæreas illis tantum, quæ supra in Apotelesmatis signorum integrorum posuimus. Nam si duo sub eodem sigoo nati sunt, alter puta in sexta parte Arietis, alter in decima sexta, ne ideo putes similitudinem morum fore. Fallet enim te titulus Arietis. Nam quamvis in eodem signo, tamen prior mores Arietis sortietur, quos supra in Ariete enarravimus; quia Aries suæ primæ decuriæ Decanus est. Alter vero, qui natus est sub decuria Tauri, habebit mix-

ta Apotelesmata Arietis et Tauri.

367. Dissimulant non ostendunt. Tituli scilicet non ostendunt qualia sunt ipsa astra, sed dissimulant. Hic corruptus est Gemblac. Habet enim ostentur. An dicendum Manilius scripsisse: «Dissimulant non ostentum mortalibus astra». Astra dissimulant non ostentum: quod nolunt ostendere. B. repouit: «Dissimulant, non se ostentant».

368. Inque alio quærenda manet. Legebat Scal. Inque alto, i. e. obstruso, recondito. Sed melius alio retinere, et sequentium legere, i. e. sequentium signorum.

369. Testis erit varius. Pone Solem esse in vi parte Arietis, primo decano Arietis. Quia Sol animalis imperat, erit is animus perplexus, dubius, vendicator, vanus. Rursus statue Solem in xvi parte Arietis, secundo decano Tauri. Dicemus eum animum laudis cupidum, taciturnum, amoribus ac deliciis deditum. Denique pone in xxv

Confusique fluunt partus hominum atque ferarum.
Scilicet in partes junguntur condita plures.

Diversasque ferunt proprio sub nomine leges.

Nec tantum lanas Aries, nec Taurus aratra, 380

Nec Gemini Musas, nec merces Cancer amabit,

Nec Leo venator veniet, nec Virgo magistra,

Mensuris aut Libra potens, aut Scorpius armis,

Centaurusque feris, igni Capricornus, et undis

Ipse suis Juvenis, geminique per æquora Pisces: 385

Mixta sed in plures sociantur sidera vires.

Multum, inquis, tenuemque jubes me ferre laborem,
Cernere quum facili lucem ratione viderer.

Quod quæris, Deus est: conaris scandere cælum,

Fataque fatali genitus cognoscere lege, 390

Et transire tuum pectus, mundoque potiri.

Pro pretio labor est, nec sunt immunia tanta.

Nec mirere viæ flexus, rerumque catenas.

Admitti potuisse sat est: sunt cætera nostra.

Arietis, decano Geminorum tertio. Dicemus solertem, vigilacem, lucrificum. Nam hæc omnia singulis signis suis exposita supra sunt. Vide quot diversitates morum in uno signo pro ratione decanorum.

378. *Scilicet in partes*. B. *in sortes*, iisdem de causis, quæ dedimus vs. 312.

380. *Nec tantum lanas Aries*. Quia Luna corpora et actus regit, pone Lunam similiter esse in primo decano Arietis. Nascetur mercator. In secundo constituta aratorem faciet, in tertio musicum. Vides manifesta discrimina. Sed hæc pari levitate perierunt, atque inventa fuerunt. In solis enim Arabibus, tamquam in fundo, hæc fæx resedit.

387. *Multum, inquis*. B. post hunc

versum subnectit v. 396: « Rursus et in magna mergis caligine mentem ». Certe hic venit commodè, et eo loco, quem vulgo obtinet, sensum valde perturbat. Ed.

388. *Cernere quum facili lucem ratione viderer*. *Viderer*, putarem. Sic apud Terent. *Ennuch.* vs. 454: « Audire vocem visa sum modo militis », hellenismus.

391. *Et transire tuum pectus*. Et exire extra te.

392. *Pro pretio labor est*. Ad eandem sententiam auctor Ætnæ: « immensus labor est, sed fertilis idem: Digna laboratis respondent præmia curis ».

393. *Nec mirere*. Ne primo aditu deterrearis: satis est potuisse intrare. Cætera in tua potestate.

At nisi perfossis fugiet te montibus aurum,
 [Rursus et in magna mergis caligine mentem,]
 Obstatitque suis opibus superaddita tellus.
 Ut veniant gemmæ, totus transibitur orbis.
 Nec lapidum pretio pelagus cepisse pigebit.
 Annua solliciti consummant vota coloni. 400
 Et, quantæ mercedis erunt fallacia rura?
 Quæremus lucrum navi, Martemque sequemur
 In prædas? pudeat tanto bona velle caduca.
 Luxuriæ quoque militia est vigil, atque ruinis
 Venter: et, ut pereant, suspirant sæpe nepotes. 405
 Quid cælo dabimus? quantum est, quo veneat omne?
 Impendendus homo est, Deus esse ut possit in ipso.
 Hac tibi nascentum mores sunt lege notandi.
 Nec satis est, signis dominantia discere signa
 Per denos numeros, et quæ sint insita cuique. 410
 Sed proprias partes ipsas spectare memento,

395. *At nisi perfossis.* Piget te modici laboris in divinæ rei investigatione, at non immodicæ fatigationis in auro eruendo. Persequitur hoc argumentum auctor *Ætne* v. 267, sup. l. III, p. 119: «Scrut. rimas, et vertimus omne profundum».

400. *Annua solliciti consummant vota coloni.* Senec. *Hercul. Fur.* vs. 1039: «nondum litasti, nate; consumma sacrum». Sed *Gembl.* habet *consumunt*, et multum alternant apud illum et excusos consummare et consumere.

404. *Luxuriæ quoque militia est vigil.* Non solum militia est in castris, qua Martem sequentes in prædas ruimus: sed et sollicitudo circa gulam et ventrem est altera militia.—*Vigil, atque.* Omnes vigilatque; unde B. *vigilatque culinæ,*

non male. Scal. *ruinis de nepotatu et prodigientia interpretatur.*

406. *Quantum est, quo veneat omne?* aurum scilicet.

407. *Impendendus homo est.* Si aurum impendis, nihil magnum impendis. Impendenda major res, homo ipse, ut adipiscaris Deum.

411. *Sed proprias partes.* Non solum monomærias inter se spectare sat est, sed et absolute. Est altera pars monomæriarum. Veteres *Ægyptii* in portiones et momenta signa dividebant; easque particulas etiam signa vocabant, ut quedam quasi signa in signis essent. Neque vero æqualiter ea diviserunt, ut in decanis fecerant; sed alias atque alias diversimodis portiones fecerunt, propter diversas rationes, quas absolutis stellarum circuituibus ad-

Vel glacie rigidas, vel quas exusserit ignis,
 Et steriles utroque tamen, quas largior humor,
 Quasque minor jam succus obit: namque omnia mixtis
 Viribus, et vario consurgunt sidera textu. 415

Est æquale nihil: terrenos adspice tractus,
 Et maris, et notis fugientia flumina ripis.
 Crimen ubique frequens, et laudi noxia juneta est.
 Sic sterilis terris lætis intervenit annus,
 Ac subitos rumpit parvo discrimine fetus, 420
 Et modo portus erat pelagi, jam facta Charybdis,
 Laudatique cadit post paullum gratia ponti.
 Et nunc per scopulos, nunc campis labitur amnis:
 Aut faciens iter, aut quærens uritve redivte.
 Sic etiam cæli partes variantur in astris. 425

Ut signum a signo, sic a se discrepat ipsum,
 Momentoque negat vires victumque salubrem.
 Quodque per has geritur partes, sine fruge creatur,
 Aut cadit, aut multis sentit bona mixta querelis.

Hæ mihi signandæ proprio sunt carmine partes. 430
 Sed quis tot numeros toties sub lege referre,
 Tot partes iterare queat, tot dicere summas,

tribuebant. Portiones igitur eæ in signis aliæ Saturni inveniuntur, aliæ Jovis, aliæ Veneris, ac deinceps reliquorum Planetarum. Quorum igitur stella quædam invenitur in domo benevolæ, ac terminis malevolæ, ea vitiat atque obscurat fortunam. Ita terminorum effectus alterat stellarum Apotelesmata. Sunt autem earum partium aliæ lucentes, aliæ obscuriores, aliæ steriles, aliæ ustæ, aliæ rigentes, seu algidæ. Puteales etiam addiderunt sive a se, sive a prisca Græcis Arabes maleferati, ridicula ac joculari impudentia. Denique noxias aut uti-

les partes constituebant, prout decanorum potestates erant. Idem judicandum de partibus plenis ac vacuis apud Firmicum libro IV. Quæ omnia veterum Ægyptiorum otiosa curiositate reperta sunt ex illorum monomæriis, et Æsculapii Myriogenesi evenssa.

413. Benth. retingit: = Et steriles utroque modo, quæ largior humor, Quævis minor justo nocuit =.

424. Aut faciens iter aut quærens. Suspectus versus. Gemblac. habet uritve redivte. B. curritee.

427. Momentoque negat vires utroque salubres. Præferimus lectionem

Per partis causas faciem mutare loquendi,
 Lucinus si verba piget? sed gratia deerit :
 In vanumque labor cedit, quem despicit auris. 435
 Sed mihi per carmen fatalia jura ferenti,
 Et sacros cæli motus, ad jussa loquendum est :
 Nec fingenda datur, tantum monstranda figura.
 Ostendisse Deum nimis est : dabit ipse sibi met
 Pondera : nec fas est verbis suspendere mundum. 440
 Rebus enim major : nec parva est gratia nostri
 Oris, si tantum poterit signare canendo.
 Accipe, damnandæ quæ sint per sidera partes.
 Lanigeri pars quarta nocet, nec sexta salubris.
 Septima pars illi a decuma, decumæque secunda, 445

Gemblacensis : *victumque salubrem.*
 Sequentia adtestantur.

433. *P. p. causas*, per singularum
 partium causas. — *B. Proque artis*
causis, i. e. pro necessitatibus, re-
 quiritis artis. Alii, *per varios casus.*

434. *Incipimus si verba piget.* Lo-
 cus pessime acceptus. Opem ferre
 non possum. Nescio an legendum
Incidi. Hoc est, si piget nos verbo-
 rum inflexionis in hac egestate ser-
 monis Latini. Nam nove imperso-
 nale cum verbo non transitivo
 posuit. Sic in sphaera barbarica :
 « Ardentem medios animum libet
 ire per ignes ». Eodem modo di-
 ctum fuerit hic, *incidi verba piget*,
 ut illic *animum ire libet*. *Incidi verba*,
 ut dolari. Aliud est verba cadere
 apud Terentium, pro verba facere.
 Quamobrem incidere verba fuerit
 nova incude recudere : quod facien-
 dum necessario in paupertate elo-
 quii Romani. Si ponamus ita in-
 telligendum : Quomodo extraneam
 dictionem expressero, nisi verba
 ipsa quomodocumque inflectam ?

nisi nova incude verba procudam ?
 — *B. Incipimus ... quod gratia.* Querit-
 ur enim de argumenti sequentis
 jejunitate.

434. *Sed gratia deerit.* Aliquis
 dixerit : Hoc non probabitur. Nam
 quid in poesi acceptum esse potest,
 nisi delectet? Frustra probatur, quod
 aurium judicio improbat.

436. *Sed mihi per carmen.* Atqui
 mihi non fingenda arbitrio meo
 materia datur, ut poetis, sed mon-
 stranda. Non cuivis hæc erant obvia.

437. *Cæli motus.* Melius monitus.

442. *Oris si tamen hæc.* Tamen
 abundat, ut Horat. od. I, 3, vs. 23 :
 « si tamen Non tangenda rates tran-
 siliunt vada ». Scal. Sed Gemb. ha-
 bebant : *si tantum poterit.* Et B. emen-
 dat *cavenda.*

443. *Ac, damnandæ.* Noxias dum-
 taxat monomærias expositurus est.

444. *Lanigeri.* In Ariete hæc par-
 tes noxiæ sunt secundum Manilium :
 IV, VI, XII, XIV, XVII, XVIII, XXI,
 XXIV, XXV, XXVII.

445. B. talis feliciter : « Septima

Quæque duas duplicat summas, septemque novemque,
Unaque viginti numeris pars addita lædit,
Et quinta, et duram consummans septima partem.

Tauri nona mala est, similis quoque tertia pars est
Post decumam, nec non decumæ pars septima juncta,⁴⁵⁰
Bisque undena nocens, et bis duodena nocentes.
Quæque decem tresque ingeminat, fraudatque duobus
Triginta numeris, et tu tricesima summa.

Pestifera in Geminis pars prima, et tertia signis.
Septima non melior: ter quinæ noxia par est.⁴⁵⁵
Unaque bis denis brevior nocet, unaque major:
Et similis noxæ veniet vicesima quinta:
Quumque duæ subeunt, vel quum se quattuor addunt.

Nec Cancrī prima immunis, nec tertia pars est:
Nec sexta, octavæ similis; decumæque peractæ⁴⁶⁰
Prima rapit: nec ter quinæ clementior usus.

par illi ac decima est; vult enim VII, X designare, non XVII, ante XII.

447. *Unaue viginti numeris pars addita laudet. Lego, pars addita lædit. Gemblac. gaudet. Vera lectio, quam restituiimus. Sic infra: vicesima et altera lædit.*

448. *Et quinta. Melius quinta Gemblac. — Consummans, et ita B.*

449. *Tauri nona mala est. Tauri partes noxiæ, IX, XIII, XVII, XXI, XXIV, XXVI, XXVIII, XXX.*

451. *Nocentes. Al. leg. nocens est.*

453. *Triginta numeris et tu. Gemblacensis: Triginta numero sextum. Quæ profecto sunt vestigia nostræ emendationis. Nota autem, candide lector, fecunditatem ingenii poetæ in istis morosis numeris concipiendis. Nescio, an Ovidio melius cessasset.*

454. *Pestifera in Geminis. Gemi-*

norum partes noxiæ, I, III, VII, XV, XIX, XXI, XXV, XXVII, XXIX.

455. *Ter quinta et noxia per se. D'pravatissima sunt. Gemblacensis. ter quina et noxia pars est. Noli dubitare, quin vera sit lectio: ter quinæ noxia par est. Sic infra: et similis noxæ veniet.*

459. *Nec Cancrī. Cancrī partes noxiæ, I, III, VI, VIII, XI, XV, XVII, XX, XXV, XXVII, XXIX.*

460. *Decumæque peracta. Scribo peractæ. — B. reponit: «Nec sexta: octava est similis: decimaque peracta, Prima rabit». Decima peracta, prima, est undecima, ut mox vs. 475: «Quartaque bis denis actis», pro XXIV. *Rabū*, furit æstu, in Cancro scilicet. Sic infra de Canicula, V. 208: «Et rabit igne suo». En.*

461. *Nec ter quinta. Scribe, ter quina. Ita etiam Gemblacensis. Sic supra: ter quinae noxia par est.*

Septima post decimam luctum, et vicesima, portat;
Et quinta accedens, et septima, nonaque summa.

Tu quoque contactu summo, Nemeæ, timendus,
Et quarta sub parte premis : bis quinta salubri 465
Terque caret cælo : vicesima et altera lædit,
Et tribus adpositis junctim totidemque sequutis :
Ultima nec prima melior tricesima pars est.

Erigones nec pars prima est, nec sexta, nec una
Ad decumam, nec quarta, nec octava utilis unquam. 470
Proxima viginti numeris, et quarta timendæ,
Et quæ ter decimam claudit sors ultima partem.

Et quinta in Chelis, et septima inutilis esto.
Septima, et undecimæ, decimæque et tertia juncta,
Quartaque bis denis actis, et septima, et ambæ, 475
Quæ numerum claudunt, nona, et tricesima, partes.

464. *Tu quoque contactu.* Tangit enim horizontem, quando exstare incipit supra horizontem. Leonis partes noxiæ, I, IV, X, XV, XXII, XXV, XXVIII, XXX.—*Contactu summo.* Repouendum videtur primo, h. e. parte prima, et sic libri omnes. Summo enim esset parte ultima. Hoc casu irrepsisse videtur. Ed.

465. Ante Scalig. *Et prima sub parte.* Gembl. *Et quarta sub parte.* — *Et quinta salubris.* Gemblac. *bis quinta salubris.* Atqui non loquimur de salubribus partibus, sed contrariis. Lege ergo « bis quinta salubri Terque caret cælo : vicesima et altera lædit ». Desperatus erat locus: bis quinta et ter quinta (hoc enim latinius) sunt insalubres. — *Bis quinta.* Mallem *quina*, ut supra *bis undenis*, *bis denis*, et vs. 461 *ter quina.* F. D.

466. *Terque caret cælo.* Jam dictum est. Boniocontrins: « Immo

non caret; quia Leo est magnum signum, sed caret lumine, quia est nebulosa in juba Leonis », quasi de stellis loquamur. Sed multis ejusmodi emblematis vermiculatum est est ejus commentarium. — *Salubri Terque caret cælo.* Sic infra: « bis sexque peractis Octo his aut denis metuendus dicitur aer ». Ibi aer, ut hic cælum. — *Vicesima et altera.* Vicesima secunda. *Alter ab undecimo* est tertius decimus.

467. B. pro *junctim* conjicit *vitium est*, i. e. nocent xxv et xxviii.

469. *Erigones.* Virginis partes noxiæ, I, IV, VI, VIII, XI, XXI, XXIV, XXX.

473. *Et quinta in Chelis.* In Libra partes noxiæ, V, VII, XIII, XVIII, XXIV, XXVII, XXIX, XXX.

474. *Septimaque.* Quia pars xviii numeratur ante xiii, B. mutato ordine: « Tertia et undecimæ, decimæque et septima »: xiv ante xvii, Ed.

Scorpios in prima reus est, cui tertia par est,
Et sexta, et decima, et quæ ter quoque quina notatur,
Undecimam et geminans, et quæ vicesima quinta est,
Octavoque manet numero, nonumque capessit. 480

Si te fata sinant, quartam ne selige partem
Centauri, fuge et octavam: bis sexque peractis,
Octo bis aut denis metuendus ducitur aer:
Quumque iterum duodena refert, aut terna decemque,
Aut septena quater, vel quum ter deua figurat. 485

Nec pars optanda est Capricorni septima: nonæ
Consentit, decimamque sequens, quam tertia signat;
Et tribus, aut una quæ te, vicesima, fraudat;
Quæve auget quinta, numero vel sexta feretur.
* Pars est prima nocens lumentis semper Aquari.
Damuanda est decimæ succedens prima peractæ. 490
Tertiaque et quinta, et numero quæ condita nono est;
Et post viginti prima, et vicesima quinta;
Cumque illa quartam accumulans vicesima nona.

Tertia per geminos, et quinta, et septima, Pisces,
Undecima, et decimæ metuenda est septima juncta, 495
Et quinta in quinos numeros revocata, duasque

477. *Scorpios.* Scorpii partes noniæ, I, III, VI, XV, XXII, XXV, XXVIII, XXIX. — *Cui tertia pars est.* Lege "cui tertia pars est"; item "et quæ ter quoque quina notatur".

478. *Et. B. Ut...decima est, et, ac omittit quoque, qui Scaligeri est.*

480. *Potumque capessit.* Gembl. ut nos olim nonumque capessit.

481. *Si te fata sinant.* Sagittarii partes noniæ, IV, VIII, XII, XVI, XX, XXIV, XXVI, XXVIII, XXX.

486. *Nec pars optanda.* Capricorni partes noniæ, VII, IX, XIII, XVII, XIX, XXV, XXVII.

490. *Damanda est.* Deest verius

nomen Aquarii notans. Aquarii partes noniæ, XI, XIII, XV, XIX, XXI, XXV, XXIX. Sed Beotl. dat verum quem asterisco notamus, et ait hunc ad vs. 232 lib. II, deerravisse, sic depravatam: "Parsque marina nitens fundentis semper Aquari".

491. *Vulgo condita non est.* Vestigia scripturæ veteris archetypi, non est; ut partest, capitez, aliazt.

493. *Cumque illa quartam accumulans.* Ge. ablac. accumulans: est vestigium veræ lectionis.

494. *Tertia per geminos.* Piscium partes noniæ, III, V, VII, XI, XVII, XXV, XXVII.

Accipiens ultra summas, metuenda feretur.
 Hæ partes sterilem ducunt et frigore et igni
 Aera, vel sicco, vel quod superaverit humor,
 * Seu rapidus Mavors ignes jaculatur in illum,
 * Saturnus sumet glaciem, Phœbusque calores.

Nec te perceptis signorum cura relinquit 500
 Partibus: in tempus quædam mutantur, et ortu
 Accipiunt proprias vires, ultraque remittunt.
 Namque ubi se summis Aries extollit ab undis,
 Et cervice prior flexa, quam cornibus ibit;
 Non contenta suo generabit pectora censu, 503
 Et dabit in prædas animos, solvetque pudorem.
 Tanta audere juvat: sic ipse in cornua fertur,
 Et ruit, et mutat, non ullis sedibus idem.
 Mollia per placidas deludunt otia curas,
 Sed juvat ignotas semper transire per urbes, 510

499. *Aera, vel siccum.* Gemblacensis recte *vel sicco*, i. e. siccitate: *sterilem siccitate vel humore.*

* *Seu (al. ii) rapidus Mavors.* Miram descriptionem Planetarum hic adpoui, eamque duobus versiculis adstrigi, quom antea non fecerit.—
 B. *Seu rapidos*, et v. seq. *Saturnusve inam... Phœbuse.*

* *Saturnus sumet glaciem.* Tò *sumet* suspectum. Quia et illi dno de Planetis versiculi, ut ingeoue loquar, non sunt Manilii.

500. *Nec te perc.* Tertia et ultima hæc pars morum particularium, quæ quoad ortum signorum consideratur. In Gemblacensi lemma præbat: *orientia signa quid efficiant*, et vere. Nam orientiom tantum habetor ratio; quia, ut inquit Poeta, orientia has vires habet, ultra ortum remittunt.

503. *Namque ubi se.* Aries oriens

dabit inexhaustas et inexplebiles cupiditates, impudentia et audacia ingenia, incoostantia, otiosa, peregrinandi avida.

504. *Et cervice prior flexis quoque.* Interpolata sunt. Gemblac. *sequor.* Arietis astrothesia est sua terga respicientis. Alibi: * *Et sua respiciens aorato vellere terga.* Ergo flexa cervice prior oritor, quam cornua.

507. *Tantum audire juvat.* Gemblacensis. *Tante.* Legendum vero *audere.* Est epiphœema. Boivin contritii textus *Tantum haurire.* Quod ipse innovavit.

508. *Et ruit et mutat.* Gemblac. *Uruat, et vincat.* Hinc B. *Ut ruit, aut vincat*, i. e. viocatur aut viucatur.—*Non illos sedibus isdem Mollia per placidam delectant otia vitam.* Felix sane emendatio. Sensus est: Non juvat in iisdem sedibus placide vivere, sed peregrinari. En.

Scrutarique novum pelagus, totius et esse
Orbis in hospitio : testis tibi Laniger ipse,
Quum vitreum findens aurato vellere Pontum,
Orbatumque sua Phryxum per fata sorore
Phasidos ad ripas, et Colchida tergo vexit.

515

At quos prima creant nascentis sidera Tauri,
Feminei jaceant : nec longe caussa petenda est,
Si modo per caussas naturam quærere fas est.
Aversus venit in cælum, divesque puellis,
Pleiadum parvo referens glomeramine sidus.
Accedunt et ruris opes, propriaque juvencum
Dote per inversos exornat vomere campos.

520

Sed Geminos æqua quum profert unda tegitque

513. *Quum vitreum findens aurato.* Pro *aurato* B. *transavit*. Gensbl. *auravit*. Tamquam luce aurei velleris etiam ipsum mare adficeret. Sed vulgata lectio melior.

515. *Et Colchida regna revexit.* Innovatum ex alia vitiosa scriptura, et *Colchida terga revexit*. Facili errore. Semper hic poeta dicit tergus pro tergo : quod tamen negarent Grammatici, qui tergum *ῥῆτον*, tergus *τὸ ῥῆτον δῖον* interpretantur. Sane verum est tergus et tergum pro corio usurpari, ut Lucilio : « dum salvo tergo et tergino licet ». Sed et tergus pro tergo vetus Sotadeus versiculus dixit : « Galli timidi semineces tergora vertunt ».

516. *At quos prima creant.* Tauro oriente ciuædi, agricolæ fiunt.

517. B. *Feminei incedunt*.

519. *Aversus venit in cælum.* Tauro aversum oriri, et posteriora ejus prius ascendere, supra teligimus. Propterea qui eo oriente nascuntur, eos ait in posterioribus effeminatos esse. — *Divesque puellis*.

Ahuudat puellis Taurus. Nam in fronte Hyadas et Pleiadas habet, quas alii Veteres in intercisione collocabant. Itaque a Pleiadibus oriri incipit : *Dives puellis*, ut infra : « jugis Bithynia dives ».

520. *Pleiadum parvo referens.* *Referens*, unde referri dicuntur sidera, quum oriuntur. Sidus Vergiliarum parvo *glomeramine* dixit, quia sunt in se conglobatæ, ac confertæ, ita ut minimum spatium occupent. Nihil enim aliud sunt, quam collectio astrorum, quod oculi et experientia docent : a qua mente Val. Flaccus lib. V dixit : « Pleiadumque globos ». Aratus quoque confertas describit et in se collectas, quum de Perseo loquitur, et eas Theo uvarum gravis comparat. Ovidius in Phænomenis suis ita vertebat ex Arato (vertit enim Arates) : « Pleiades ante genu septem radiare feruntur; Sed tantum adparet sub opaca septima nube ». — *Glomeramine*. Scalig. et vulg. *glomerabile*, non bene.

523. *Sed Geminos æqua profert*

Parte, dabit studia, et doctas producet ad artes.

Nec triste ingenium, sed dulci tincta lepore 525

Corda creat; vocisque bonis, citharæque sonantis

Instruit, et dotes alto cum pectore jungit.

At niger obscura Cancer quum nube feretur,

Quæ velut exsutus Phœbeis ignibus ignis

Deficit, et multa fuscatur caligine sidus; 530

cum vincula cogit Parte. Quam multa delirare cogimur, nbi sine ope manu scriptorum profligatos locos, cuiusmodi iste est, emaculare volumus. Gemblacensis diversam lectionem ostendit ab ea, quam olim proferebamus. Habet enim: « quum vincla tegitque Parte », quæ proxime abest a vero. Lege ergo: « Sed Geminos æqua quum profert unda tegitque Parte ». In hoc scriptore, ut et in aliis codicibus, non raro literæ *cl* coaluerunt, et contra litera *d* divulsa: quare unda, vincla invicem commutantur apud huic, et item *sedis, seclis*. Hoc in omnibus manu scriptis accidere sciunt, qui in illorum lectione accurate versantur. Sidera quum oriuntur, proferri ab unda Oceani, pluries dicit in sphaera barbarica, ut Aratus ab Oceano; et res exemplis non indiget. Quum unda profert et tegit, id est, quum prima pars Geminorum oritur ab Oceano, et reliquum adhuc tegitur: æqua parte, h. e. æqualiterambo incipiunt oriri. Amborum enim capita prima oriuntur. — *At Geminos æqua quum profert unda tegitque Parte.* Geminorum ortus producit literatos, studiosos, hilares, facetos, cantores, fidicines, aeres et aentos.

527. *Et dotes alto cum pectore jungit.* Non est sanus locus. Gembl.

lectio etiam exulcerata est: « et dotes saltus ». Fortasse: « et dotes salium cum pectore jungit ». Urbanos et salibus abundantes, ut supra: « tincta lepore Corda ». In vulgari fortasse latet veritas: « et voces læto cum pectore jungit »; quod putamus verum esse. — B. feliciter reponit « et dotem cantus cum pectine jungit ». Bonis vocis et citharæ, ut Ovid. Met. X, 563: « Frange pedum, formæne bono præstantior esset ». Manilius bis eandem rem cum incremento dicit: voci respondet cantus, citharæ pecten. Dotem cantus, ut Ovid. de Sirenibus, Met. 562: « Tantaque dos oris ». Ed.

528. *At niger obscura.* Cancer oriens cæcos creat. Genitura OEdipodis.

529. *Quæ velut exsutus.* Sic tres vetusti et Vossianus. Ignis exsutus Phœbeis ignibus est Luna deficiens privata Solis lumine, quo illustratur. Sed sine exemplo est, ut ignis absolute positum Lunam notet, præsertim quum deficit. Ignem hic de foco accipe, qui Solis radiis verberatus lumine privatur. Pro exsutus Beutleius *extinctus*, id est, qui lucere desiit; etsi sub cinere adhuc vivat. En.

530. *Deficit, recte, non deficit,* ut in Gembl. quæ nubes, inquit, deficit, velut deficere solet ignis

Lumina deficient ortos, geminamque creatis
Mortem fata dabunt: se quisque, ut vivit, et effert.

Si quoi per summas avidus produxerit undas
Ora Leo, et scandet malis hiscentibus orbem;
Ille patri, natisque reus, quas ceperit ipse, 535
Non legabit opes, censumque immerget in ipso.
Tanta fames animumque cibi tam dira cupido
Corripit, ut capiat semet, neque compleat unquam,
Inque epulas funus revocet, pretiumque sepulcri.

exsutus ignibus Solis, Luna privata fraterno lumine. — *Et multa fuscet caligine sidus.* Intelligit nubilosam astrorum collectionem, quæ est circa Cancrum. Eam dicit obscuram perinde ut Lunam, quum deficit. Sed quum hic agatur de prima parte signorum oriente, tam frustra est, quod Cancrum incipere oriri putat a Præsepi, quam quod Scorpionum ab acuminis caudæ.

531. G. habet *deficient artus*. Legit Scal. *ortus* vel *ortos*, quod melius. Beutl. *partus*. In Cancri nebula orti cæci erunt. Veteres etiam astrologi in genitura OEdipodis prodiderunt, eo nascente Horoscopum et Lunam in Cancri nubila partem incidisse.

532. *Se quisque, ut vivit.* B. et libri omnes *et vivit*. Sensus constat: Cæcus et vivit, et effert se funus quotidie. Mortuus enim vivens est. Propterea ait cæcis genitis geminam mortem dari. Nam et vita, quam vivunt, mors est, quia sine luce; et mors altera omnibus communis nihilominus eos movet.

533. *Si quoi.* Gemblaceus. *Si qui,* quæ sunt vestigia veri. B. *Sed cui,* ut 516 *At quos*, et 513 *Sed Geminos.* — *Summas undas,* Oceanum, h. e. horizontem, more Veterum, qui

Oceanum quoque horizontem vocant. Leo igitur oriens prodigos ac lurcones dabit. Genitura Erysi- chthonis.

534. B. emendat *scandat*, male.

535. *Ille patri, natisque reus, quas.* T^o reus in eam significationem accipit, quam idiotismus Italicus: quod alibi non legi, nisi apud hunc. Nam et ita supra: *Scorpius in prima reus est.* Reo, funestus, it.

536. *Censuque immergit in ipso.* Lege *censumque immerget in ipso*, ut etiam habet Gemblac. *In ipso*, in se ipso. Manilianum.

537 et 538. Hos versus certe infictos B. pro spuris habet.

538. *Ut capiat semet neque compleat unquam.* Ovidius, Met. VIII, 841: «cibus omnis in illo Causa cibi est, semperque locus fit inanis edeudo». Ut supra genitura OEdipodis, sic Manilius hic genituram Erysi- chthonis tangit.

539. *Inque epulas funus.* Etiam impensam funeris et culturam sepulcri absumet. Tanta gula erit, ut ne ad justa quidem mortuo facienda, aut ad annuam culturam sepulcri, et ejus tutelam quidquam reliquum factura sit. — *Revocet.* Melius *rediget*; nam G. habet *revitet*.

Erigone surgens, quæ rexit sæcula prisca * 540
 Justitia, rursusque eadem labentia fugit,
 Alta per imperium tribuit fastigia summum;
 Rectoremque dabit legum, jurisque sacrati,
 Saneta pudicitia Divorum templa colentem.

Sed quum autumnales cœperunt surgere Chelæ, 545
 Felix æquato genitus sub pondere Libræ
 Judex extremæ sistet vitæque necisque;
 Imponetque jugum terris, legesque rogabit.
 Illum urbes et regna tremant, nutuque regentur
 Unius, et cæli post terras jura manebunt. 550

Scorpios extremæ quum tollit lumina caudæ,
 Si quis erit stellis tum suffragantibus ortus,
 Urbibus augebit terras; junctisque juvenis

540. *Erigone surgens.* Virgo summos honores ei defert, qui ex oriente nascitur. Civilis et Pontificii juris consultum, item ædilitium templorum efficit.

545. *Sed quum autumnales.* Sub ortu Libræ nati erunt iudices, legislatores, summa rerum potenter. Genitura Augusti.

547. *Judex extremæ sistet.* Sistet, erit. Supra: «Tempora quod sistunt propriis parentia caussis». Est verbum substantivum, ut Grammatici loquuntur: qualia apud Græcos τυγχάνειν, πίδαιν, πειραίναν. Absolute etiam apud Plautum Curculione: «quin capite sistat in via de semita». In Captivis: «Nam qui obstitit, ore sistet». — *Extremæ vitæque necisque.* Hæc sunt eadem. Extrema vita, uex est. Rarum autem sistet, absolute. Fortasse *Judex examen sistet*, i. e. ponet trutinam vitæ et necis. Ed.

548. *Imponetque jugum terris.*

Omnia adulatoria. Nam propter Augustum dicit, ejus natalis in anno Juliano celebratur initio Libræ IX Kal. Octobris, vel, ut Suetonius et fragmentum Kalendarii, VIII Kalend. At supra sub Capricorno natum dixit. Non potest levitas excusari. — *Legesque rogabit.* Leges Julius Augusti intelligit. In sphaera mundi: «Qui regis Augusti parentem legibus orbem». Ovidius, Met. XV, 832: «Pace data terris, animum ad civilia vertet Jura suum, legesque feret justissimus auctor».

550. *Et cæli post terras jura manebunt.* Apotheosis futura Augusti, quæ contigit anno circiter quarto post scriptioem hauc in sphaera: «Cæsar nunc terris, post cielo maximus auctor».

551. *Scorpios extremæ.* Scorpios obtinet partes Zodiaci LX fere. Duo igitur dodecatemoria occupat. Prius dodecatemoron Chelæ con-

Mœnia subcinctus curvo describet aratro,
 Aut sternet positas urbes, inque arva reducet 555
 Oppida, et in domibus maturas reddet aristas.
 Tanta erit et virtus, et cum virtute potestas.

Nec non Arcitenens prima quum veste resurgit,
 Pectora clara dabit bello, magnisque triumphis
 Conspicuum patrias victorem ducet ad arces; 560
 Altaque nunc statuet, nunc condita mœnia vertet.
 Sed nimium indulgens rebus Fortuna secundis,
 Invidet in facie, sævitque asperrima fronti.
 Horrendus bello Trebiam, Cannasque, Lacumque
 Ante fugam tali pensabat imagine ductor. 565

plent. Fæ libræ dantur. Nam et Chelæ sæpe pro Libra ponuntur. Arabes vocant *Zuben clakrabi*, i. e. chelas Scorpii, ad differentiam *Zuben essartani*, i. e. chelarum Cancri. Alterum dodecatemorion est corpus ipsum Scorpii, cujus extremum cauda, quæ incidissimis stellis constat, quarum in ortu Scorpii potior habetur ratio. Fæ igitur cauda oriente qui nascentur, urbium conditores erunt et vastatores. — *Tollit lumina*. Libens conjicerem *acumina*. Ovid, *Fæst.* IV, vs. 163: «Scorpios elatæ metuendus acumine caudæ». Ed.

554. *Mœnia succinctus*. Cinctu Gabino.

555. *Et in domibus maturas reddet aristas*. Horat. lib. I, od. 16, vs. 20 et 21: «imprimeretque muris Hostile aratrum exercitus insolens». Aratur enim solum urbis dirutæ.

558. *Nec non Arcitenens*. Sagittario oriente nascentur bellatores, triumphatores, urbium conditores, ac dirutores. Infelicem exitum sortientur. Genitura C. Cæsar. —

Prima quum veste resurgit. Vestem Sagittarii vocat, quam Asterismi chlamydem. Quia vero illa chlamys utrimque alarum pensilium appendices imitatur, eam, quæ Aquilonem spectat, Græci boream chlamydem, alterum notiam chlamydem vocant; quod non intellexit Georgius Trapezuntius magni operis Ptolemæi interpret. Omisit enim, quia non intelligebat. Contactus igitur ille a partibus Aquilonis primo oritur. Eadem figura Sagittarius dicitur hic oriri veste, qua supra Cancer dicebatur oriri nube.

560. *Conspicuum patrias*. Triumphi Cæsar. —

561. *Nunc condita*. Gembl. et B. nunc idem.

562. *Sed nimium indulgens*. Cædes Cæsar. —

565. *Ante fugam talis pensabat in agmine*. Ineptissimam hanc lectionem eludit fides Gembl. codicis: «Ante fugam tali pensabat imagine victor». Tali exitu, inquit, compensavit clades Cannensem et Trebianam Annibal antequam fugeret

Ultimus in caudæ Capricornus acumine summo
 Militiam ponto dictat, puppisque colendæ
 Dura ministeria, et vitæ discrimen inertis.
 Quod si quem sanctumque velis, castumque, probumque,
 Hic tibi nascatur, quum primus Aquarius exit. 570

Neve sit in primos animus procedere Pisces.
 Garrulitas odiosa datur, linguæque venenum
 Verba maligna novas mussantis semper ad aures.
 Crimina per populum populi fert ore maligno.
 Nulla fides inherit natis, sed summa libido 575
 Ardentem medios animum jubet ire per ignes.
 Scilicet in piscem sese Cytherea novavit,

a patria. Horrenda nimirum erat species, et imago fortunæ ejus, quæ tantum ab illa veteri mutaverat. — *Ductor*, passim de Hannibale: neque victor dici potest, qui *fugeret*. Ed.

566. *Ultimus in caudæ*. Caudæ Capricorni ultimum fastigium in Asterismis dicitur *πᾶσιπov*. Hoc oriente natus militabit in classibus et castris navalibus.

569. *Quod si quem sanctum*. Ortu Aquarii probi et sancti creantur.

571. *Neve sit ut primos*. *Lege in primos*. Piscibus orientibus creantur garruli, maledici, susurriones, infidi, libidinosi. Item gemelli nascuntur. — B. *Ne vero sit te primos produere Pisces*, non male. Id est, absit ut sub primis Piscibus nascaris. Ed.

574. *Crimina per populum populi*. Non est Manilii. Est ineptissimus.

577. *Scilicet in piscem*. Adscensio Veneris est in Piscibus, quia signum Piscium accedit ad naturam Veneris, hoc est, humilem est. Inde fabula Venerem in piscem mutatum, Chaldaeorum utique et Syro-

rum conimentum, apud quos Venus piscis figura colebatur, nomine Dagon et Derceto. Defectio vero Veneris est in Virgine, signo opposito, quod est signum sterile. Quod autem propter hanc fabulam piscibus abstinerent Syri, pleni sunt Veterum libri. Ovid. Fast. II, 473: «Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis, Nec violant timidi piscibus ora Syri». Inde apud Timoclem Comicum locus de quodam piscium avido, qui excalesciebat forum piscatorium, ut loquitur Augustus. Fore enim, si ipse, ut solet, omnes pisces devoret, ut et lari ipsi, quibus pisces escæ sunt, evadant Syri, i. e. non amplius pisces vorent. Quod autem Ovidius dixit *timidos Syros*, non frustra dixit, quamquam vulgo parum intelligitur. Timebant enim, si piscibus vescerentur, ne illis venter, aut aliud membrum intumesceret. Nam id plane persnasum habebant. Menander hoc adserit, et testatur Venerem ab illis ut Deam coli, eamque in piscem mutatam haberi; quam ipsi, ut diximus, Der-

Quum Babyloniacas submersa profugit in undas
 Anguipedem alatis humeris Typhona furentem,
 Inseruitque suos squaminosis piscibus ignes.
 Nec solus fuerit, geminis sub Piscibus ortus.
 Frater erit, dulcisve soror, materve duorum.
 Nunc age diversis dominantia sidera terris

580

keto et Dagon vocabant. Itaque placabant eam more patrio in sterquilino sedentes sacco operiti, quod crebrum in sacris bibliis. Quare placabant? ut quemadmodum ipsa tumorem membrorum immiserat, ita tolleret ipsum. Hinc etiam Martialis loco male a grammaticis concepto lux adfulget, Epig. IV, 43, 17: « Juro per Syrios tibi tumores, Juro per Berecynthios furores ». Nihil enim aliud sunt Syrii tumores, quam quos describit Menander. Itaque eo quoque adludit satira: « Incussere Deos inflantes corpora ». Syriæ Deam esse Venerem, quæ in piscem mutata fuerit, docet Lucianus proprio ei rei dicato libro.

579. Olim *Anguip. alatos ungues*. Falsum alatos ungues habuisse; immo joculare. Gemblacensis legit *alatis humeris*, quem sequimur. Titanes, Gigantes, et Saturnus alatis humeris pingebantur; quod nemo nescit.—B. hunc pro spurio habet.

581. *Nec solus fuerit*, ut nos olim et Gembl. Nec, inquit, solus nascitur, qui Piscibus orientibus matris alvo educitur. Sed aut gemelli erunt, aut gemellipara. Id est, aut qui nascuntur, erunt gemelli, aut quæ nascetur, gemellos pariet. Vid. Ptolem. lib. III, cap. de Geminis. Gemellos autem, aut gemelliparas creant signa biformia.

583. *Nunc age diversis*. Mores, quæ quoad signorum separationem

spectantur, aut particulares sunt, ut diximus, aut universales. Nunc de universalibus: præpostero sane ordine. Non enim ab universalibus, ad particularia, quod Ptolemæus fecit, sed contra, a particularibus, ad universalia progressus est. Porro hujus studii alteram partem astronomicam esse diximus; alteram ad effectus spectare. Rursus hujus posterioris duo membra fecimus: descriptivum et apotelesmaticum. Et vero descriptivum disputat, quomodo signa se habent aut per se, aut inter se. Per se, ut quæ sunt mascula, quæ femineæ: quæ gemina, quæ duplicia: quæ stantia, quæ jacentia. Inter se, aut ex configuratione, ut quæ ex trigono, tetragono, hexagono, diametro sibi respondent: aut ex similitudine quadam: ut respicientia, audientia: amantia, inimica. Apotelesmatica versatur circa universalia et particularia. Aut enim effectus astrorum secundum gentes et urbes sunt, aut secundum hunc et illum hominem. Sed particularia sunt signa indivisa. Universalia vero in particulares causas secantur: puta, quod signum huic, aut illi regioni præsidet: quo temperamento sunt gentes, quibus moribus, et similia. Ac sane illa prius tractori debent, quam particularia. Nam universalis apotelesmata validiora et

Percipe : sed summa est rerum referenda figura.
 Quattuor in partes cæli describitur orbis, 585
 Nascentem, lapsumque diem, mediosque calores,
 Teque, Helice : totidem venti de partibus iisdem
 Erumpunt, secumque gerunt per inania bellum.
 Asper ab axe ruit Boreas, fugit Enrus ab ortu :
 Auster amat medium Solem, Zephyrusque profectum.
 Hos inter binæ mediis e partibus auræ 591
 Exspirant similes mutato nomine flatus.
 Ipsa vacat tellus pelagi lustrata corona
 Cingentis medium liquidis amplexibus orbem.
 Inque sinus pontum recipit, qui vespere ab atro 595
 Admissus dextra, Numidas, Libyamque calentem
 Abluit, et magnæ quondam Carthaginis arces,

propiora quidem natura sunt, quam particularia. De qua re vide amplius Ptolem. lib. IV de divisione temporum. Sequutus est igitur sensus suos Manilius, quum particularia anteposuit, non ipsam naturam. Itaque ad generales mores nationum ea præmittit, siue quibus illæ explicari non poterunt. Sunt autem ea, quæ ad totius orbis terrarum descriptionem pertinent: non exacte tamen, ut res ipsa docet. — *Nunc age.* Titulus huic capiti in Gemblacensi: *de partibus terræ distributis ad signa, et de universa terra et mari.*

584. *Sed summa est rerum referenda figura.* Summa figura rerum, ut summa entis. Sic in secunda Institutione dixit: « summumque colorem », in eundem sensum.

586. *Olim Nascentemque ipsumque.* Andreas Melvius Scotus eximie doctus restituit: « Nascentem lapsumque diem ».

588. *Secumque gerunt.* Fortasse *cæcumque.* Virg. *Æn.* IX, vs. 518: « Nec curant cæco contendere Marte Amplius audaces Rutuli ».

589. *Asper ab axe ruit Boreas.* Falsum. Nam is oppositus Austro non est Boreas aut Aquilo, sed Septentrio. Non tamen est error Manilii; sed est idiotismus. Sic opponuntur vulgo Borea Notiis. — *Fugit Enrus ab ortu.* Immo ab ortu spirat, non hinc *fugere* dici potest. Potes legere: « *Asper ab axe ruit Boreas, furit Enrus ab ortu* », minima mutatione. *En.*

590. *Olim Zephyrusque profundum.* Profundum Solem pro occasu dici semper miratus sum. Gemblacensis satisfecit. Is habet: *Zephyrusque profectum.* Arabes etiam dicunt Solem profectum pro occasu.

593. *Ipsa vacat tellus.* B. ut Scal. prius *natat*, haud absurda sententia. Terram enim in medio Oceani magni navigii instar vectari et agi-

Litoraue in Syrtes revocans sinuata vadosas,
Rursusque ad Nilum directis fluctibus exit.

Læva freti cædunt Hispanas æquore gentes, 600
Teque in vicinis hærentem, Callia, terris;
Italique urbes dextram insinuantis in undam
Usque canes ad, Scylla, tuos, avidamque Charybdis.
Ac ubi se primum porta mare fudit ab illa,
Enatat Ionio, laxasque vagatur in undas. 605
Et prius in lævam se effundens circuit omnem
Italiam, atque Adriam comitatur nomine pontum,
Eridanique bibit fluctus : secat æquore lævum
Illyrium, Epirumque lavat, claramque Corinthum,

tari Veterum quosdam scripsisse sciunt omnes. Sed Gemblacensis habet : « Ipsa vacat tellus », longe melius. Ipsa tellus nulla est et exstans in medio Oceani.

597. *Abluit*. B. cum Voss. legit *Alluit*. Virgil. *Æn.* VIII, 149 : « Et mare, quod supra, teneant, quodque adluit infra ». Ed.

599. *Rursusque ad Nilum*. Redundare videtur illud *que*. Vide an malis : « Rursum usque ad Nilum ». Ed.

600. *Læva freti cædunt... æquore*. Voss. *æquora*, melius. *Æquora freti*, ut Lucretius; Virgilius alii *æquora ponti*. Ed.

602. *Italique urbes dextram sinuantis in undam*. Sinuare non legitur absolute. Sed Manilius scripsit *insinuantis*. Nam insinuat in dextram undam, id est, partes Africæ, qua Calabria excurrit in pelagus. *Dextram undam*, pelagus Africum. Supra : « qui vespere ab atro Admissus dextra ».

604. B. *Hæc ubi... Judit, aperto Emicat Ionio*. *Emicat*, i. e. ostendit se, exsultat in aperto Ionio.

605. *Et natat Ionio*. Gemblacensis *Enatat*, ut etiam nos olim. *Enatat*, exspatiatur libere.

606. *Et prius in læva se fundens*. Sic Scal. et Gembl. Vett. ut uos.

607. *Atque Adriam*. B. *Adriaco mutatum nomina ponto*. Gronovii emendatio. Ed.

608. *Secat æquore lævum Illyrium*. Similem meudam olim in Tibullo sustulimus : « Permisit læva ministro ». Nos : « permisit vela ministro ». Gemblacensis habet : « secat æquore bellum ». Nihil aliud est quam bellum pro lebum, et lebum pro levum, i. e. lævum. — B. autem dehinc æquore lævum Illyrium Epironque lavat. *Secat* enim inconcinne, et falso, nam Illyrium non dividitur æquore. Deinde legit *Epiron* et *Corinthon*, ut v. 688 *Epiros*.

609. *Claramque Corinthon*. Non ad Corinthum, quæ ab utraque isthmi ora sexagenis distat stadiis, sed ad Lechæum, qui est portus Coriuthi occidentalibus negotiationibus, ut Cenchreæ est altera parte orientalibus. Lechæum etiam celebre ludis

Et Peloponnesi patulas circumvolat oras. 610
 Rursus et in lævum refluit, vastoque recessu
 Thessaliæ fines, et Achaica præterit arva.
 His pontus, juvenisque fretum, inersæque puellæ
 Truditur invitum, faucesque Propontidos arcæ
 Euxino jungit ponto, Mæotis et undis, 615
 Quæ tergo conjuncta manet, pontumque ministrat.
 Inde ubi in angustas iterum se navita fauces
 Hellespontiacis revocatus fluctibus effert,
 Icarium, Ægæumque secat, lævaque nitentes
 Miratur populos Asiæ, totidemque trophæa, 620
 Quot loca, et innumeras gentes, arcumque minantem
 Fluctibus, et Cilicum populos, Syriamque perustam,
 Ingentique sinu fugientes æquora terras;
 Donec in Ægyptum redeant curvata pèr undas
 Litora, Niliacis iterum morientia ripis. 625
 Hæc medium terris circumdat linea pontum,

trietericis, quæ Isthmia dicta. In VII libro Thebaidos Lycæo perperam editum pro Lechæo, vs. 97: «Nec sua pinifero magis adnatet umbra Lycæo». De Palæmonis manibus et ejus trietride serino est.

610. *Patulas circumvolat oras.* Sane nullus poeta dixit mare circumvolare terram, sed circumluere. Malim igitur *circumluit*.

613. *B. Hinc intra, juvenisque.* Pontus enim abundat. Hinc mare invitum truditur in Hellespontum. — *Mersæque puellæ Truditur invitum.* Sic habet Gemblacensis. Neque multum laborandum fuit ad hæc diviuanda. Sed et textus Bonincontrii habet *invium*, ut nos olim emendavimus.

614. *Pro arcæ B. arctas, nempe fauces.*

617. *Inde ubi in angustas iterum se navita fauces.* — *B. revocatus navita*, et vs. seq. *Hellespontiacis iterum se.*

620. *Miratur populos.* *B. miratur campos.*

621. *Arcumque minantem.* Duos arcus faciunt geographi: alterum in ora Paphlagoniæ ad Colchida; alterum, de quo hic sermo, ad sinum Issicnm. — *B. Taurumque minantem.*

626. *Hæc medium terris.* Hoc est, mediterraneum. Omnino hæc divisio est ab Eratosthene, ducta linea a freto Gaditano ad sinum Issicum, quam lineam continuat cum monte Tauro. Quare quidquid citra Taurum, et lineam Boream versus, partem Boream, quod ultra in Anstrum, partem Notiam vocavit.

Atque his undarum tractum constringit habenis.

Mille jacent mediæ diffusa per æquora terræ.

Sardiniam in Libyco signant vestigia plantæ:

Trinacria Italia tantum præcisa recessit :

630

Adversa Euboicos miratur Græcia montes,

Et genitrix Crete civem sortita Tonantem.

Ægypti Cypros pulsatur fluctibus omnis.

. . .

Totque minora solo tamen emergentia ponto

Litora, et æquales Cycladas, Delonque, Rhodonque, 635

Aulidaque, et Tenedon, vicinaque Corsica terræ

Litora Sardiniae, primamque intrantis in orbem

Oceani victricem Ebusum, et Balearica rura

Innumeri surgunt scopuli, montesque per altum.

Nec tantum ex una pontus sibi parte reclusis

640

Faucibus abruptit orbem : nam litora plura

627. *Constringit arenis. Lege habenis.* Sæpe apud auctores hæc mutantur *harenis, habenis*. Vera lectio hæc.

629. *Sardiniam in Libyco signant vestigia plantæ.* Inde sondalio similia dicta, et Ichnusa. Sallustius in historia secunda : « Sardinia in Africo mari facie vestigii humani in occidentem, quam in orientem latior ». Sil. XII, vs. 355 : « Insula fluctisomno circumvallata profundo Castigator aquia, compressæque gurgite terras Enormes cohibet nudæ sub imagine plantæ. Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis ». In vulgatis editionibus male *sub margine plantæ*.

633. *Olim Pulsatur Cypros Ægyptia.* Non frustra de vitio suspectus nobis olim locus iste. Gemblacens. « Ægyptia Cypros pulsatur ». — B. dedit *amnis pro omnis*.

634. *Totque minora solo.* Deesse versum autem hunc et pueri fatebuntur, nedum doctiores, et in hanc sententiam concipiendus videtur : Quid loquar tot urbes? Qui hoc negarit, ineptissime negarit. — B. autem menduam suspicatur, et reponit *Totque minora sola, et tamen emergentia ponto Prætereo, Ægæas Cycladas, et sola* explicat insulas.

636. *Terræ Sardinie, ut terra Gallia.* Libri omnes habent *terris*, quod membranæ scribunt *tris*. Forte *tristi*. Silius de Sardinia, XII, 37 : « Sed tristis cælo » :

637. *Primamque.* Vetusti et Bentl. *primamque*, ut I, 256 : « primumque canentur Quæ medium ».

638. *Rura.* Sic vet. Scal. habet *regna*.

640. B. aliter statuit : « Nec tantum...recluit Objicibus ruptis orbis ». Quod metro et sensui satisfacit.

Impulit Oceano pontus : sed montibus altis
 Est vetitus, totam ne vinceret æquore terram.
 Namque inter Borean, ortumque æstate nitentem,
 In longum angusto penetrabilis æquore fluctus 645
 Pervenit, et patulis tum demum funditur arvis,
 Caspiaque Euxini similis facit æquora ponti.

Altera sub medium Solem duo bella per undas
 Intulit Oceanus terris : nam Persica fluctus
 Arva tenet, titulum pelagi prædatus ab iisdem, 650
 Quæ rigat ipse, locis, latoque infunditur orbi.

Nec procul in molles Arabas terramque ferentem
 Delicias, variæque novos radicis odores,
 Leniter adfundit gemmantia litora pontus,
 Et terræ mare nomen habet : media illa duobus. 655

Quondam Carthago regnum sortita sub armis,

642. *Impulit Oceano pontus.* Est elegans repetitio *vsq̃ pontus*. — Immo B. *potius sed . . . totam ne mergeret æquore terram*, h. e. mersisset pontus terras, nisi montes alti obstitissent.

644. *Ortum æstate nitentem.* Ortum æstivum. Sane Caspium est inter Borean et ortum æstivum.

645. *Penetrabilis æquore fluctus.* Sequitur Clitarchum auctorem, qui ex Scythico mari Caspium erumpere ait, ut Persicum et Arabicum ex Oceano australi. Idem sentit Strabo lib. II. At vetustissimus scriptor Herodotus et scivit, et testatus est esse instar lacus, neque aliunde fluere, sed suis litoribus circumscriptum esse.

647. *Caspiaque exigui.* Recte. Nam comparatione mediterranei est exiguum. Sed Gemblacensis lectio anteferenda *Euxini*. Instar Euxini esse ait. Immo Clitarchus dixit esse non

minus Euxino mari, et fauces efficere instar Cimmerii Bospori, et dilatari, instar Mæotidos paludis. — B. aliter *Caspiaque Euxini pelage facit æmula ponti. Pelage sunt maria.* Catull. *truculentaque pelage*.

651. *Quæ rigat ipse. Quæ rigat.* Sed et Gemblacensis habet *regat*, vestigium veri. — *Infunditur orbi.* Bentl. *ore.* Lato ore, contra ac Caspium quod angusto. Virg. *Æn.* II, 482 : — et ingentem lato dedit ore fenestram. — Eo.

655. *Et terræ mare nomen habet : media illa duobus.* Sic distingue : *Illæ*, hoc est, Arabia media est duobus sinibus, Persico et Arabico, de quibus jam loquebatur. Ergo *illa*, hoc est, terra ferens delicias, et novos odores variæ radicis. Hic B. scribit : *multa desunt*.

656. *Quondam Carthago.* Decet versus ante hunc, qui continebat

Ignibus Albanas quum contudit Hannibal arces,
Fecit et æternam Trebiam, Cannasque sepulcris
Obruit, et Libyen Italas infudit in urbes.

Huic varias pestes, diversaque monstra ferarum 666
Concessit bellis natura infesta futuris.

Horrendos angues, habitataque membra veneno,
Et mortis pastu viventia, crimina terræ,
Et vastos elephantas habet, sævosque leones

In pœnas fecunda suas parit horrida tellus, 665

Et portentosos Cercopum ludit in ortus,

Ac sterili pejor siccas infestat arenas,

nomen Libyæ. Manifesta est lacuna. Bouin contrarius dicit Carthaginem esse medium inter mare mediterraneum et Indicum. Propinqua sane loca, qui una Carthagine disjungantur. Tam vicina esse putavit Indum mare et Mediterraneum. Acute quidem.

657. *Ignibus Albanas*. Voss. *Alpinas* rectius, ex historię ordine, ante Trebiam et Cannas. Ed.

658. *Fecit et æternam Trebiam*. *Æternavit* Trebiam clade. B. *æternum*. Trebia enim genere masculino. Sil. IV, 645 : « Magnas, o Trebia, et meritis mihi, perfide, pœnas Exsolves ».

659. *Libyen*. Sic Huetius. Scalig. *Libyan*, haud recte.

661. *Bellis infesta*. Quis hoc capit : melius *sæclis natura infesta futuris*.

663. Scalig. sine sensu *Et mortis partus, viventia crimina*. Mortis autem pastus, est pastus herbarum venenosarum. Ed.

666. *Et portentosos Cyclopum* olim vulgo. Itane Africa mater Cyclopum, quæ homines vescos et siccos producit, quæ, ut ipse Mani-

lius dicit, suo pulvere exsiccat populos? Neque Africa ullos umquam Cyclopos tulit, sed angues, scorpiones et feras, de quibus omnibus jam dixit. Gembl. non *Cyclopum*, sed *Cecropum* habet pro *Cercopum* : « Et portentosos Cercopum ludit in ortus ». Cercopes sunt simiarum genus omnium turpissimarum. Cercopas homines fraudulentos in simias conversos Pithecusis insulæ nomen dedisse habes apud Ovid. in *Metam.* XIV, vs. 91, sqq. Non solum, inquit, sævit Libya gignendo feras noxias et serpentes, sed etiam ludit produciendo ridicula animalium portenta Cercopas. Apud Festum quoque potest legi « Cercops, genus simiarum »; et verum est, ut et vera lectio Maniliana, quam reposuimus. In Glosis legitur nomen mihi ignotum : *κίρκουζ* *ζῶεν*, *Harder*. Nam constat esse *ζῶεν*, et quidem simiam.

667. *Ac sterili pejor siccas infestat arenas*. Habitatator quidem, sed inæqualiter propter illas arenas et syrtes, quibus habitationes Africæ tamquam insulæ mari cinguntur. Ideo Africam similem pantheræ

Donec ad Ægypti ponat sua jura colonos.
 Inde Asiæ populi, divesque per omnia tellus,
 Auratique fluunt amnes, gemmisque relucet 670
 Pontus : odoratæ spirant medicamina silvæ.
 India notitia major, Parthique vel orbis
 Alter, et in cælum surgentis mœnia Tauri.
 Totque illum circa divisæ nomine gentes
 Ad Tanaim Scythicas dirimentem fluctibus urbes, 675
 Mæotisque lacus, Euxinique aspera ponti
 Æquora, et extremum Propontidos Hellespontum.
 Hic Asiæ metam posuit natura potentis.
 Quod superest, Europa tenet, quæ prima natantem
 Fluctibus exceptitque Jovem, Taurumque resolvit. * 680

scribit Strabolib. II, p. 130. Αἰθίοις autem et, quod idem est, ὄαισις Ægyptii vocabant loca habitabilia desertis undique obsessa. Cicero ejusmodi habitationes maculas vocat, lib. V de Rep. quomodo Africa pardalis dicitur, quia illis habitationibus distincta, tamquam id animal maculis suis genuinis.—Hanc autem Scaligeri sententiam refutat Wernsdorffius, huj. op. tom. IV, pag. 410, 411. Et ibidem vide quæ ad Oases adtinent, pag. 412. En.

673. *Mœnia Tauri.* An *mœnia montis.* Fortasse *culmina.* Stat. Silv. I, vs. 11: « ingesti portaret culmina montis ».

675. *Ad Tanaim Scythicas dirimentem fluctibus urbes.* B. vult *orbes pro urbes*, quia nullæ urbes Scythiæ. Orbes de Europa et Asia intelligit. Et *Scythiæ fluctibus* conjungit. En.

677. *Æquora et extremum.* Non est Manili, sed alienus scoli, qui putabat imperfectam esse orationem, quia dictum *aspera Ponti.*

Hunc autem et præcedentem pro spuris habet B. Male prima in *Propontidos* producitur. En.

678. *Hic Asiæ metam.* Gemblac. *Hanc Asiæ.* — B. legit *Hunc* deletis duobus versibus. *Hunc*, sc. Tanaim. Et *Hanc* possit legi eodem sensu.

* *Pondere passa suo.* Et hic quoque vs. est supposititius, quem post 680 F. habet « Condere passa sibi ignisque humerisque juvantem ». Librarius hic putavit imperfectam esse orationem. Putavit, inquam, *resolvit* suspensum esse, nisi adderetur nomen in sexto casu. At *resolvit* *ponderis* quis umquam latine sciens dixerit? Quid denique volunt illa *σολυξίζοντα*, signi onerisque *juvantem*? Editio Lugdunensis agnoscit barbarismum quidem; sed pro eo supposuit *juvamen* non meliori sententia, neque emendatiore locutione. At bene Manilio dictum, *resolvit taurum*, hoc est, Jovem exsui taurina forma; quemadmodum in prima Institutione taurus indutus Jovem dicebatur.

Ille puellari donavit nomine fluctus,
 Et monumenta sui titulo sacravit amoris.
 Princeps illa domus Trojani Græcia belli,
 Maxima terra viris, et fecundissima doctis
 Urbibus : in regnum florentes oris Athenæ ,
 Sparta manu, Thebæ divis, et rege vel uno
 Thessalia, Epirusque potens, vicinaque ripis
 Illyris, et Thrace Martem sortita colonum;
 Et stupefacta suos inter Germania partus :
 Gallia per census, Hispania maxima belli,
 Italia in summa, quam rerum maxima Roma
 Imposuit terris, cæloque adjungitur ipsa.

685

690

681. *Ille puellari donavit nomine fluctus.* Voss. pro *fluctus* dat *litus*, ita ut omnis Europa intelligatur, et vs. 683, Benth. legit « Trojani gloria belli », ut de Achille dictum sit. Cæterum hos tres versus pro spuris habet. Ed.

682. *Et monumenta sui.* Post hunc versum retrahere illum : « Princeps illa domus ». Quæ est egregia restitutio. Europæ, inquit, princeps ac primaria Græcia.

683. *Princeps illa domus.* Regionum Europæ princeps Græcia. Dextra Europæ Græcia, sinistra Thracia, cui succedit Germania, hoc est, ea vastissima regio, quam Κέλτων nomine comprehendebant Græci. Deinde Gallia, tum Hispania, postremo Italia. Hunc ordinem sequitur Noster.

685. *Urbibus in regnum.* Locus hic insigniter perturbatus est, quem restituit Scalig. Florida oratio, et de qua sententiam ferre, nou est plebei ingenii. — *In regnum florentes oris.* Regnum oris et linguæ pro eodem usurpat. Supra: « Illa

decus linguæ faciet regnumque loquendi ». Tragicus dixit λόγος τύπαρος. Pacuvius vertit : « Regina omnium rerum oratio ».

686. *Thebæ divis, et rege vel uno Thessalia Epirusque potens.* Thebarum urbs Deorum nutricula Bacchi, et Melicertæ, et Herculis : Thessalia magnorum regum, Achillis, et regum Macedoniæ. Quorum vel unus satis erat illustrandæ Thessaliæ Achilles, Macedoniæ Alexander Magnus. Epirus Pyrrhum Alexandrum cognomine Æpiroten, et alios tulit. B. *Epirosque.*

687. *Vicinaque ripis Illyris.* Cur ripæ de quibus hic agitur non nominantur. Ingeniose B. *vicinaque Cadmum* nempe sortita colonum Illyris, ut Thrace Martem. De Cadmo ex Bæotia in Illyricum profecto, et coloniam condente, notæ sunt Veterum historiæ. Vide autem seriem orationis : Sparta manu insignis, Thebæ divis, Baccho, Hercule, Thessalia Achille, Illyricum Cadmo.

690. *Gallia per census.* Gallia dives, ut Hispania bellicosa. Gallia

Hos crit in fines orbis, pontusque notandus,
Quem Deus in partes, et singula dividit astra,
Ac sua cuique dedit tutelæ regna per orbem,
Et proprias gentes, atque urbes addidit altas,
In quibus efferrent præstantes sidera vires.
Ac velut humana est signis descripta figura,
Ut tamquam communis eat tutela per omne
Corpus, et in proprium divisis artubus exstet:
(Namque Aries capiti, Taurus cervicibus hæret,
Brachia sub Geminis censentur, pectora Cancro,
Te scapulæ, Nemeæ, vocant, teque ilia, Virgo:
Libra colit clunes, et Scorpium inguine regnat:
At femina Arcitenens, genua et Capricornus amavit,
Cruraque defendit Juvenis, vestigia Pisces:)
Sic alias aliud terras sibi vindicat astrum.

per census nobilis, Hispania belli
laude. Inf. 790: "et quod fert Gallia
dives". Poetæ ἡδυστοῦρα.—*Hispania
maxima belli*. Sic Gemblacensis.
Etiam uos olim pro *Italia*, divina-
vimus legendum *Hispania*. *Maxima
belli*, hellenismus.—*Maxima rerum*,
Virgiliana locutio. Conf. ad *Æneid*.
VII. vs. 602. Ed.

694. *Hic erit in fines. Hoc legebat*
Gemblacensis. Sed alia manu era-
sum, et *Hos* super scriptum, ut et
nos olim emendabamus.

698. *In quibus offerrent praestantes,*
Gemblac. *asserent.* Sed puto Mani-
lium scripsisse *exerent.* — Forte
exercent, ut II, 455: « In quis
præcipuas toto de corpore vires
Exercent ». Ed.

699. *Ac velut humana*. Longum hyperbaton ad illud: = Sic alias aliud terras sibi vindicat astrum*.

700. B. aliter ex libb. = Et quam-
quam communis est tutela per

omne Corpus, et in proprium divis-
is artubus exit. Ordo est: Et tu-
tela, quamcumque eat communis per
omne corpus, et (etiam) exit in
propium divis is artubus. — *Ut tam-
quam communis*, etc. Platice enim
omnia signa in totum corpus hu-
manum exercent imperium, et par-
tiliter aliud alii membro. Supra in
prima Institutione de signis, quæ
membris præsumt, satis dixit; quæ
tamen hic necessario repetuntur;
quia ut corporis humani, sic or-
bis terrarum membrorum quædam
structura est, et signorum tutelæ.
Sed si analogiam servare volebat,
oportebat prius orbem terrarum in
membra tamquam humanæ tri-
bunere, ut ejus esset tutela quædam;
et secundum illam signa suis mem-
bris redderentur. Puta si India,
verbi gratia, esset caput orbis, ei
adtribueretur Aries. Si Arabia, au-
tæ quæcumque alia regio esset bra-

Idcirco in varias leges, variasque figuras
 Dispositum genus est hominum, proprioque colore 710
 Formantur gentes, sociataque jura per artus,
 Materiamque parem privato fœdere signant.
 Flava per iugentes surgit Germania partus.
 Gallia vicino minus est infecta rubore.
 Asperior solidos Hispania contrahit artus. 715
 Martia Romanis orbis pater induit ora,
 Gradivumque suum miscens bene temperat artus.
 Perque coloratas subtilis Græcia gentes
 Gymnasium præfert vultu, fortesque palæstras.
 At Syriam produunt torti per tempora crines. 720
 Æthiopes maculant orbem tenebrisque figurant

chia, Geminis subjicerentur. Eodem modo Minerva Indiæ, Apollo Arabiæ esset tutela. Ita enim esset quædam ratio. Nam duodecim Zodia Ægyptii Deos senatores vocarunt, qui simpliciter dieuntur Græcis duodecim Dii, suntque ii, quos disticho comprehendit Ennius, ut habes in iis, quæ in lib. II notavimus. Atque ut duodecim Zodia Deos senatores, ita et Planetas lictores, quasi adparitores magistratuum duodecim adpellabant. Sed a Manilio nulla hic analogia, nulla mundi tutela membrorum observata, ut infra dicetur, Excursu II, ad v. 742.

709. *Idcirco in varias.* Transitus ad mores gentium luculente, ut solet.

714. *Gallia vicino minus est.* Minus torrida est Solis rubore vicino, i. e. quia vicinius minus est Sol Galliæ, quam Hispaniæ, propterea Gallis Hispani sicciores, atque adeo asperiores. Contra Celtæ humidiores, et mitiori ingenio.

716. *Martia Romanis orbis.* Nihil

muto. Indicabo lectionem scriptam in Gemblacensi: « Martia Romanas urbes pater induit ora », eodem sensu. Nam Romanæ urbes Italia. Sic supra Italiæ urbes dixit, et Scythicas urbes, pro Italia et Scythia. Græcorum poetarum est ἱστία καὶ τῶν, id est, καὶ τῶν.

717. *Gradivumque suum.* Recte. Sed Gemblacensis: « Gradivumque genus », unde B. *Venus*, quæ et Romanis origo. En.

719. *Gymnasium præfert.* Coloratos innuit, propter cutem asseo Sole, et gymnastico ceromate coctam. Propterea chromatarios, sive colorarios palæstritas vocat Juvenalis vetus scholiastes. Quin Græci colorem adfectabant per ipsos chromatarios. Et Lacedæmonum lex fuit, *Ælian.* Var. Hist. XIV, 7. Alioquin et Græci sunt subfusi. Is color Ptolemæo et Theocrito dicitur μελίχρους: mel enim flavum.

721. *Æthiopes maculant orbem.* Maculare etiam vulgo in Gallia dicimus *bigarrer*, ut Hybridis dicimus

Perfusas hominum gentes : minus India tostis
 Progenerat, mediumque facit moderata tenorem.
 Jam propior tellusque natans Ægyptia Nilo
 Lenius inriguis infuscat corpora campis. 725
 Pænus arenosis Afrorum pulvere terris
 Exsiccat populos, et Mauritania nomen
 Oris habet, titulumque suo fert ipsa colore.
 Adde sonos totidem vocum, totidem insere linguas,
 Et mores pro sorte pares, ritusque locorum. 730
 Adde genus proprium simili sub semine frugum,
 Et Cererem varia redeuntem messe per orbem,
 Nec paribus siliquas referentem viribus omnes,

esse maculatos, id est, ex differenti-
 bus parentibus natos. Lucanus
 lib. VIII, 286 : « Hannibal, obliquo
 maculat qui sanguine regnum, Et
 Numidas contingit avos ». Quasi
 discolor esset genus Hannibalis. Eo
 modo igitur hic Æthiopes dicuntur
 discolorum orbem terrarum facere.
 Hinc poeta tragicus Æthiopiam vocat
 μελάχροτον. Et in sphaera mundi
 in eum sensum dixit « nigras super-
 volat urbes ». Et idem de Zona, sub
 qua habitant. Zonæ in figuris terræ,
 fuscae, aut rutilæ pingebantur, ut
 ex Leontio novimus. Et hic Scalig.
 adducit Eratosthenem de Zonarum
 coloribus; quarum Zonarum aucto-
 rem esse Parmenidem scripsit Posi-
 donianus.

722. *Perfusas hominum gentes :*
minus India tostis Progenerat. Ita
 Gemblac, ita ratio postulat : ea est
 elegantia. Sic inf. « Perfunduntque
 suo subjectas æquore gentes ». Hic
 olim, *Perfusas tenebris gentes.* Nam
 inde dicuntur Æthiopes, i. e. nigri.
 Melius *Perfusas*, ut supr. *coloratas*.
 — *Minus India tostis Progenerat.*

India progenerat homines non to-
 stos, ut Æthiopes, sed minus tostis.
 Sed idem sensus fuisset, si dedisset
 minus India tostas Progenerat. Ep.—
 Hunc colorem Galli et Itali oliva-
 strum vocant, medium quidem in-
 ter fuscum, qualis est Hispanorum
 et Afrorum, et tostum, qualis Æ-
 thiopum. Ideo subjicit : « medium-
 que facit moderata tenorem ».

724. *Jam propior tellusque natans.*
 Voss. *Jam propior*; unde Bentl. *Jam*
proprio tellus gaudens Ægyptia Nilo.
 Elegans emendatio.

726. *Pænus.* Pænus per synecdo-
 cheu pro Pænorum regione, h. e.
 Africa. Ovid. Am. III, 2, 20 : « Cre-
 tes nutrito terra superba Jove », i. e. Creta. — *Pænus arenosis Afro-
 rum pulvere terris.* Eodem modo lo-
 quitur Val. Flacc. I, 13 : « Solymo ni-
 grantem pulvere fratrem ». Non
 pulvis tamen regionis, sed afflatus
 Solis insicit corpora. Est autem me-
 taphora a pulvere palæstrico. B.
 autem Phæbus, melius, ut opinor.

727. *Et Mauritania nomen.* Nam
 Μαριτύς Græci ab eo dixerunt.

Nec te, Bacche, pari donantem munere terras,
 Atque alias aliis fundentem collibus uvas: 735
 Cinnama nec totis passim nascentia campis:
 Diversas pecudum facies, propriasque ferarum,
 Et duplici clausos elephantas carcere terræ.
 Quot partes orbis, totidem sub partibus orbes,
 Et certis descripta nitent regionibus astra, 740
 Perfunduntque suo subjectas æquore gentes.
 Laniger in medio sortitus sidera mundo,
 Caurum inter gelidum, tepidi per tempora veris
 Adserit in vires pontum, quem vicerat ipse,
 Virgine delapsa quum fratrem ad litora vexit, 745
 Et minui deflevit onus, dorsumque levare.
 Illum etiam venerata colit vicina Propontis,
 Et Syriæ gentes, et laxo Persis amictu
 Vestibus ipsa suis hærens, Nilusque tumescens
 In Cancrum, et tellus Ægypti jussa natare. 750
 Taurus habet Scythiæ montes, Asiamque potentem,

Itaque Μαυρίτις, Manrita Græca inflexione. Latina Manritanus. Mauricatum extulit Laberius: Μαυρίτις. Sed potius Manrusii dicuntur, ut Amathusii, Rhamnusii.

738. *Et duplici clausos elephantas carcere terræ.* In Asia scilicet et Africa: nam in Europa nulli.

739. *Totidem sub partibus orbes.* Non clara sententia. An legendum *sub partibus ora*. Scal.—Quot partes orbis sunt, totidem ora, facies hominum. Ed.

740. *Et certis descripta nitent regionibus.* Chorographiam hic innui fidem fecerit descriptio cosmographica, quam præmisit; cujus pars est chorographia. — Pro et melius ut, id est, prout regiones certis astris subjectæ sunt. Ed.

741. *Æquore gentes.* Sic supra dixit: «tenebris perfusas gentes». *Æquore* Huet. pro *influxu* (*influence*) habet: sed hoc negat B. et reponit *æthere* vel *aere*. Ed.

742. Vid. Excursus II ad calcem hujus libri. Ed.

743. *Caurum inter gelidum.* Olim *Caurum inter*. Non leve mendum, neque cuivis manifestum, nedum emendandum. Sed B. retinet *Caurum*, et legit *Caurum inter gelidumque Caprum per...* quia hic lacuna in codd. Hic non excusamus audaciam Bonincontri, qui textum hunc ita depravavit: «Cancrum inter gelidum per tempora vertitur axis».

744. *Adserit in vires pontum.* Intellige Hellespontum.

Et molles Arabas, silvarum ditia regna.

Euxinus Scythicos Pontus sinuatus in arcus

Sub Geminis te, Phœbe, colit : post, brachia fratris

Ultimus ex solido tetrans. Colit India Cancrum : 755

Ardent Æthiopes Cancro, cui plurimus ignis.

Hoc color ipse docet. Phrygia, Nemeæ, potiris,

Idææ matris famulus, regnoque feroci

Cappadocum, Armeniæque jugis; Bithynia dives

751. *Taurus habet Scythicos*. Vides hunc conflatum ex sequentibus. Gemblaccensis hunc retinet, sequentem non habet, præpostere.

753. *Euxinus Scythicos*. Val. Flacc. lib. IV, 728: « Atque hac Europam curvis amfractibus urget, Hac Asiam, Scythicum specie sinuatus in arcum ». Phœbum autem facit unam ex Geminis, ut et Varro in libris rerum rusticarum, et Ptolemæus.

754. *Post brachia fratris Ultimus*. Alter ex Geminis est Hercules. Mythologi et Varro. Brachia dixit ob astrothesiam, quod connexis brachioliis pingerentur. Manilius: « His conjuncta manent alterno brachia nexu ». Euxinus igitur subjicitur alteri Geminorum Apollini, nempe arcum et sagittas tenenti, quia scilicet ora Euxini maris in arcum Scythico similem curvatur, auctore, quem modo produximus, Strabone. Et hæc quidem nimis curiosa explicatio. Similiter Persidem vindicat, ob lausificum, quia illi genti longæ vestes. Et reliquæ nugæ, quarum piget.

755. *Ultimus et solitus Ganges colit India Cancrum*. Ubi est Ganges, ibi procul dubio et India. Quomodo igitur Ganges et India diversis signis adtribuuntur? Sane rō Ganges

est infarctum, et in Gemblacensi versus est supra mensuram nunc pede integro: « Ultimus et solidos Ganges et transcolit India Cancrum ». Tolle *Ganges*, importune huc infultum. In reliquis videbis veram lectionem minima immutatione: « Ultimus ex solido tetrans. Colit India Cancrum ». Euxinus igitur alteri Geminorum: ultima pars reliqui tetrantis ex solido datur alteri. Ultimum tetrantem dixit, quomodo Jurisconsultus primum, secundum edictum, hoc est, primum, secundam partem edicti. Quod igitur in subsicivis illius quadrantis est nulli alii signo vindicatum, id totum adsignatur alteri Geminorum. Omnino prima pars tetrantis Arieti, secunda Tauro, tertia Geminis, cujus pars alteri Geminorum, pars reliqua ex solido alteri datur. Et sane Euxinum et Clima sextum Geminis subjicit Firmicus libro primo. — *Ultimus ex solido tetrans*. Id est, reliquum tetrans. Nam tetrans τετραπύσιον. Vitruvius vox Sicula, ut in libello de re nummaria ostendimus. In hac felici restitutione Gemblacensis fuit *Deus ex machina*. Ab Hipparcho autem, ut puto, habet illos tetrantes, qui et cælum et terram in quatuor tetrantes divisit, ut ostenderet cui te-

Te colit, et Macetum tellus, quæ vicerat orbem. 760
 Virgine sub casta felix terraque marique
 Es Rhodos, hospitium recturi principis orbem.
 Tuque domus vere Solis, cui tota sacrata es,
 Quum caperes lumen magni sub Cæsare mundi.
 Ionix quoque sunt urbes, et Dorica rura 765
 Arcades antiqui, celebrataque Caria fama.
 Quod potius regat Italiam, si selegis astrum
 Quam quod cuncta regit, quod rerum pondera novit,
 Designat summas, et iniquum separat æquo,
 Tempora quo pendent, coeunt quo noxque diesque? 770

tranti terræ quis exli tetrans imperaret. — Huetius hunc locum sic interpolat: « post brachia fratris Ultimus ex solido Ganges: colit India Cancerum ». At sequente versu de Cancro agitur. Itaque B. adserit Cancerum nullum hic locum habere posse: venit huc forsitan ex asterisco qui pro nota Caneri librarium fefellit. Igitur reponit et distinguit: « Sub Geminis te, Phæbe, colit post brachia fratris; Ultimus et colit bos Ganges et decolor Indus ». Ovid. Metam. IV, 21: « Decolor extremo qua cingitur India Gange ». En.

760. Et Macetum tellus. Placet lectio textus Bonineontii Macetum. Non enim est commentum Bonineontii. Vide Lectiones Ausonianas. Certe quotiescumque in poetis legitur Macetum, ego non dubitem Macetum reponere. Nam veteres libri habent Macetum.

762. Et Rhodos. Scribe: es Rhodos. B. cum libb. omnibus Est Rhodos. — Hospitium recturi principis orbem. Tiberii. Adulatorium. Jam enim constabat successurum Augusto. Nam quarto anno ante decessum Augusti

hæc scribebat Noster. Notus vero Tiberii secessus vel potius voluntarium exsilium Rhodi: « Non es eques: quare? non sunt tibi millia centum. Omnia si queras, et Rhodos exsilium est ». De Aquila, cuius Apollinidæ poetæ inuentum et acutissimum poematum meminit, habes apud Suetonium. — Recturi principis. Ovidius de Augusto, Met. XV, 836: « prolem sanctam de conjuge natam Ferre simul nomenque suum curasque jubebit ».

763. Tuque, unde editores es, Et caperes; sed lege Tumque, quia codices habent sacrata est.

764. Quum caperes. Voss. caperet, recte, si legitur Tumque. Ed.

769. Quod potius regat Italiam. Gembl. melius habet colat Italiam. Nam *regit* est in sequenti versiculo. Nihil tamen muto. Nam eleganter dictum, Quod astrum reget Italiam, nisi id quod regit omnia. — B. habet colat, bene.

769. Designat summas. Sic supra: « et nomina summis Imposuit ».

770. Coeunt quo noxque diesque, i. e. quo fit æquinocetium.

Hesperiam sua Libra tenet, qua condita Roma
 Et propriis frenat pendentem nutibus orbem,
 Orbis et imperium retinet; discrimina rerum
 Lancibus, et positas gentes tollitque premitque.
Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem.
 Inferius victæ sidus Carthaginis arces,
 Et Libyam, Ægyptique latus, donataque rura,

772. *Et propriis frenat.* Istum versiculum Scalig. subijcit ei, qui supra illum apud B. et in scriptis quartus est: «qua condita Roma Et propriis frenat pendentem nutibus orbem.

773. *Orbis et imperium.* Gemblac. habet *imperia*; deiu repetitio τῶν orbis, orbem offeudit. Lege et distingue: «Urbis in imperio retinet discrimina rerum, Lancibus et positis gentes tollitque premitque».

775. *Qua genitus cum fratre.* L. Tarrutius Firmanus mathematicus consultus a Varrone, conceptum prouuntiavit anno primo Olympiadis secundæ, hora tertia, xxiii die mensis Choiae, id est, xix Decembris. Intellige Choiae Actiacum, siquidem fingas semper Thoth fixum fuisse in xxix Augusti. Præterea idem L. Tarrutius dixit fuisse integram Solis eclipsin, quod tam falsum, quam verum est fuisse proxime conjunctionem luminarium. Denique manifestam genituram, quam Ptolemæus vocat prænuntiam, xxi die Thoth, Sole oriente, sive xviii Septembris. Conceptus igitur anno mundi 3179. Cujus Zygonos 1, 21, 49, Kalend. Octobris, cyclo Solis 22, Lunæ 9, anno periodi Julianæ 3942. Proinde Toxonis neomenia fuit feria quinta, Novembris tricesima. Ergo Romulus cum fratre conceptus Toxonis

vicesima, penultima Castæi anni Judaici 2990, quum sequentis Tebeth neomenia, cujus character 3, 8, 240, incidit in noctem quæ sequuta est xx Decembris. Rursus neomenia Parthenonos ejusdem anni fuit feria sexta, Augusti ultima. Ergo editus in lucem xxi Parthenonos. In Virgine igitur, non Libra in lucem editi Remus et Romulus. Recte vero distantia servata est genituræ et excessus, dies 273. Tot enim sunt, a xxiii Choiae ad xxi Thoth. — *Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit Urbem.* Demonstrative dictum. Scribebat enim hæc Romæ. Romam vero ante Romulum conditam volunt multi. Vid. Solin. Junius Philargyrus: «Roma et ante Romulum fuit, et ab ea sibi Romulum nomen adquisivisse Marianus Lupercaliorum sic ostendit: Sed de Flavio et Cano * ita Roma Æsculapi filia Novum nomen Latio facit: Quod conditricis nominis Ab ipso omnes Romam vocant». — *Qua genitus.* Versus barbarus et spurius. *Qua* referri deberet ad Libram, sed vi constructionis ad Romam. Ineptæ. Ep.

776. *Inferius victæ.* Scorpios.

777. *Ægyptique latus.* Cyrenaicam et Catabathmon. — *Donataque regna.* Gembl. *donataque rura.* Sequemur vulgarem lectionem. Ipsammet Æ-

Tyrrenhas lacryinis radiatus Scorpius arces
 Eruit, Italiæque tamen respectat ad undas,
 Sardiniamque tenet, fusasque per æquora terras. 780
 Gnosia Centauro tellus circumdata ponto
 Paret, et in geminum Minois filius astrum
 Ipse venit geminus : celeres huic Creta sagittas
 Adserit, intentosque imitatur sideris arcus.
 Insula Trinacriæ fluitantem ad jura sororem 785
 Subsequitur Creten, sub eodem condita signo,
 Proximaque Italiæ, et tenui divisa profundo
 Ora, pares sequitur leges, nec sidere ruptas.

gyptum, agros donatos vocat eruditissime, memor nimirum Herodoti, qui Ægyptum vocavit ἰσχυρὸν ποταμὸν, donum fluminis Nili. Vera est interpretatio. Nam quod Bonincontrius de Numidia Masinissæ a Romanis donata dicit, quam multis castigandum est? quasi propinqua sint Numidia et Ægyptus. Solennes ejus sunt nugæ. Hujus quoque aliam rationem adferre possumus. Nam Lucanus Ægyptum vocat regnum donatum, quod Ptolemæus Auletes penultimus Ptolemæorum in regnum a senato, Pompeio auctore, restitutus sit in regnum, tamquam non regno restitutus esset, sed regnum illi a senatu donatum videretur: « Rege sub impuro Nilotica rura tenente, Hospitii fretus speperis, et munere tanto In proavos, cecidit donati victima regni ». Vid. Pharsal. lib. IX, 130. Hæc interpretatio melior altera.

778. *Tyrrenhas lacrymis radiatus Scorpius arces*. Pretiosum hoc emblema huc insertum ab illepido homine, qui putavit deesse nomen Scorpii: atqui adposuit, quum dixit:

Inferius victæ sidus, etc. Scorpius scilicet, qui est Libra inferior. Deinde quod hoc monstrum loquutionis, *radiis lacrymatus*? Denique quam bene cohærent antecedentia cum consequentibus, si hunc spurium versus admittamus? Postremo quid hoc est? eligit Tyrrenhas arces, et tamen spectat ad undas Italiæ? Perinde ac si dicas: Eligit Libyam, et tamen spectat ad Africam.

782. *Et in geminum Minois filius astrum*. Centaurus est geminus, biformis, qui et Minotaurus.

785. *Insula Trinacriæ... nec sidere ruptas*. Hos quatuor versus post nostrum 780 B. habet, et sic refingit: « Non ita Trinacriam, quæ dantem jura sororem Subsequitur gaudens, sub eodem...sequitur leges nec sidere rupta est ». *Insula Trinacriæ* ignave dictum pro Trinacria. *Fluitantem ad jura*, quis intelligit. Crete tum, ut quondam Delos, erraticæ erat et nabat in pelago. En.

786. *Subsequitur Creten*. In Gembo. *Subsequitur Creten*. Cretem eidem signo, nempe Sagittario, subjicit, cui et Siciliam. Nam Sagittarius est

Tu, Capricorne, regis quidquid sub Sole cadente
 Expositum, gelidamque Helicen quod tangit : ab illo
 Hispanas gentes, et quod fert Gallia dives, 791
 Teque feris dignam tantum, Germania, matrem
 Adserit ambiguum sidus terræque marisque,
 Æstibus assiduis terrain pontumque tenentem.

Sed Juvenis nudos formatus mollior artus 795
 Ægyptum ad Leptimque, arces Tyriasque recedit,
 Et Cilicum gentes, vicina et Aquarius arva.
 Piscibus Euphrates datus est, ubi piscis * amator

Minotaurus, ut habes apud Hyginum, et Minos tam Cretæ, quam Siciliæ imperavit. Nota Dædali in Siciliam fuga, et Minois in eam Dædalum persequentis adventus. Quin et animismata oræ Tarentinæ et Siciliæ hodieque inveniuntur Minotauri imagine signata.

788. *Tu, Capricorne, regis.* Capricornus occasum regit. Ab eo Propert. IV, 1, 86: « Lotus et Hesperia quid Capricornus aqua ». Servius in illud: « *Frigida Saturni quo sese stella receptet.* Hic autem, inquit, in Capricorno facit gravissimas pluvias, et præcipue in Italia; unde et Horatius ait: *et tyrannus Hesperice Capricornus oræ* ». Nam delirat Beceselenus, qui ad Augusti natalem refert, et de commento serio triumphat. An Capricornus apud illum Teutonice aut Brabantice loquatur, equidem nescio: hoc unum scio in Persica lingua *muder, brader, tochter, band, fader*, esse quod Brabantis matrem, fratrem, filiam, vinculum, patrem, et multa alia, que nos in lingua Persica passim notavimus. Quod si ille scisset, dubito, an Cimbros a Persis, an Persas ab illis deducturus fuisset.

789. *Gelidamque Helicen.* Quomodo Septentrionis sub Capricorno, quum prius Scythia sub Tauro, et Euxinus sub Geminis. Ed.

791. *Et quod fert Gallia dives.* Sed quod pro quot passim.

794. *Æstibus assiduis terram pontumque tenentem.* Intelligit de Germania ad Oceanum, quæ tunc tantum nota erat auspiciis Drusi, et in qua Quintilius Varus cum legionibus cæsus. Animosæ enim dixit *feris dignam*, propter recentem cladis memoriam; quod autem dixit *æstibus assiduis ambignam esse terræ marisque*, idem et voluit Lucanus ad verbum: « Quaque jacet litus dubium, quod terra fretumque vindicat, alterius vicibus quum funditur ingens Oceanus, vel quum refugis se fluctibus aufert ».

795. *Sed Juvenis nudos formatus mollior artus.* At Gembl. « nudo formatus mollior actu ». Nescio an actum vocet filum corporis, ut Lucilius et Arnobius loquuntur.

796. *Ægyptum ad G.* — B. *Ægyptum tepidam Tyriasque recedit ad arces.* Leptis enim ut tota Libya sub Scorpio, v. 777.

798. *Ubi Piscis amator.* Gembla-

Quum fugeret Typhona, Venus subsedit in undis.
 Magna jacet tellus, magnis circumdata ripis, 800
 Parthis, et a Parthis domitæ per sæcula gentes,
 Bactraque, et Herios, Babylon, et Susa, Panosque*
 Nominaque innumeris vix amplectenda figuris,
 Et Tigris, et rubri radiantia litora ponti.
 Sic divisa manet tellus per sidera cuncta. 805
 E quibus in proprias partes sunt jura trahenda:
 Namque eadem, quæ sunt signis, commercia servant.
 Utque illa inter se cœunt, odioque repugnant;
 Nunc adversa polo, nunc et conjuncta trigono,
 Quæque alia in varios effectus caussa gubernat: 810
 Sic terræ terris respondent, urbibus urbes,
 Litora litoribus, regnis contraria regna.
 Sic erit et sedes fugienda, petendaque cuique.
 Sic speranda fides, sic et metuenda pericla,
 Ut genus in terram cælo descendit ab alto. 815
 Percipe nunc etiam, quæ sint Ecliptica Graio

census habet uruptor. Quærant studiosi. — Voss. ad Catull. corrigit ubi *Pisee sub atro*. Conf. h. l. ad Ovid. Fast. II, 461, sqq. Ed.

800. *Bactraque*. Nescio an scribendum: « Bactraque et Arii Babylon et Susa Hypanisque ». Sed suspecta omnia. Gemblacensis magis turbat: « Bactraque ætherios Babylonem et Sisipinosque ». Versus est spurius, ni fallor. — Bentl. « Bactraque et Hyrcani, Babylon et Susa, Panosque ».

810. *Quæque... in varios effectus*. Vett. omnes *adfectus*. Repone *Quæve alia in varios adfectus*. *Adfectus*, odium, amorem, etc. Sic II, 476: « adfectus quoque divisit variantibus astris ».

813. *Petendaque*. Melius *petendave*.

816. *Percipe nunc etiam*. Pendet hæc a superioribus. Nam quum ex generalibus constitutionibus fata dignoscantur, nunc hic nos docet, in quibus universalia particularibus nocere possunt: quod accidit, quando in genituris præcipua loca, nempe luminarium, aut cardinum, quos *ῥασηροῦντας τόπους* vocat Ptolemæus, eadem fuerint cum illis, a quibus universalium casuum causæ veniunt, id est, eclipticis ipsis, aut oppositis. Duo igitur cavenda: prius, locus, in quo eclipsis contigit; alterum, signum oppositum, ut aperte clamat Ptolemæus. Quare *ῥασηροῦντας* Lunæ quærat Manilius, supra in annis signorum diximus: nimirum quia imperium vitæ illi adtribuit. Ergo si adfecta

Nomine, quod certos quasi delassata per annos
 Nonnumquam cessant sterili torpentia motu.
 Scilicet immenso nihil est æquale sub ævo,
 Perpetuosque tenet flores, unumque colorem. 810
 Mutantur sed cuncta diu, variantque per annos,
 Et secunda suis subsistunt frugibus arva,
 Continuosque negant partus effeta creando.
 Rursus quæ fuerant steriles ad semina terræ,
 Post nova sufficiunt, nullo mandante, tributa. 815
 Concutitur tellus validis compagibus hærens,
 Subduciturque solum pedibus: natat orbis in ipso,
 Et vomit Oceanus pontum, sitiensque resorbet,
 Nec sese ipse capit: sic quondam merserat urbes,
 Humani generis quum solus constitit hæres 820
 Deucalion, scopuloque orbem possedit in uno.
 Necnon quum patrias Phaethon tentavit habenas,

fuerit ἡ παρρησία, quæ hanc dominationem habet, hoc est, locus Luæ, genituram, quæ sub illa contigerit, generali cum adfectu coincidere necesse est. Itidem ab opposito signo periculum denuntiat Ptolemæus. Quare hæc duo signa, in quo scilicet eclipsis contigit, item ei oppositum, ecliptica vocal Manilius. Nam semper, ut ait ille, subbina laborant. Itaque quamquam nomen binorum signorum eclipticorum non exstat apud Ptolemæum, res tamen ipsa conceptis verbis expressa est in illo testimonio, quod jam produximus.—*Quæ sint ecliptica Graio.* Manilius ecliptica signa vocat bina illa, quorum in altero deliquium contigerit, alterum autem ei oppositum.

817. *Nomine, quod certos.* Nimirum quare ecliptica dicta.

820. *Unumque colorem.* Vetusti qua-

tuor *unumque tonorem.* Vid. II, 428.

822. *Subsistunt.* Melius *absistunt.* Desinunt fruges dare. Eu.

826. *Concutitur tellus variis.* Melius Gemblacensis: « Concutitur tellus validis ». Et sic B.

828. *Et venit Oceanus pontum, sitiensque resolvit.* Turpiter hæc erant fœdata. Correxerit Scaliger, et sequitur eum B. Intelligit labes, quas aut subitis inundationibus, aut recessibus Oceanus facit.

829. *Sic quondam merserat urbes.* Merserat orbem Gembl. et propius historiæ poeticæ de diluvio. Nos nihil mutamus. Per hæc et sequentia satis fidem facit, se credere sæpe omnium rerum destructionem per incendium et inundationem accidere.—De diluvio vide luculentissimam dissertationem viri cl. CUVIER, quam Ovidii tomo III præmisimus. Ed.

Arserunt gentes, timuitque incendia cælum,
 Fugeruntque novas ardentia sidera flammæ,
 Atque uno timuit condi natura sepulcro. 835
 In tantum longo mutantur tempora cursu,
 Atque iterum in semet redeunt: sic tempore certo
 Signa quoque amittunt vires, sumuntque receptas.
 Causa patet, quod Luna quibus defecit in astris
 Orba sui fratris, noctisque immersa tenebris, 840
 Quum medios Phæbi radios intercipit orbis,
 Nec trahit in se tum, quo fulget, Delia lumen,
 Hæc quoque signa suo pariter cum sidere languent
 Incurvata simul, solitoque excepta vigore,
 Et veluti elatam Phæben in funere lugent. 845
 Ipsa, docet titulus causæ, quæ Ecliptica signa
 Dixere antiqui: pariter subbina laborant,
 Nec vicina loco, sed quæ contraria fulgent:
 Sicut Luna suo tunc tantum deficit orbe,
 Quum Phæbum adversis currentem non videt astris.
 Nec tamen æquali languescunt tempore cuncta: 851

833. *Timuitque incendia. Timuit*, immo perperum est: et versu altero redit illud *timuit*. Lib. I, 745, de eodem Phaethonte: « luit ipse incendia mundus Et vicina novis flagrant sidera flammis »; unde restitues: « luit ipsum incendia cælum, Fulseruntque novis radiantia sidera flammis ». *Fugerunt* hic pro *fulserunt*, ut contra IV, 24 vet. habebant *fulsissent* pro *fugissent*. Ed.

836. *Tempora cursu*. Editi habent *tempora cuncta*: forte *tempore cuncta*, quod dedit B. Ed.

837. *Sic tempore. Melius sic fœdere certo*. Ed.

839. *Causa patet, quod Luna suis. Quod Luna quibus*, sententia postulante, et Gemblacensi adprobante.

840. *Orba sui fratris*, ἀρχαῖος μὲν. Orba suo fratre.

844. *Incurvata simul*. Eadem translatione, qua dixit lugere. Nam attractionem et lugentium est pronus habitus. — *Solitoque excepta vigore*. Vett. *exempta*. Repone *exsuta*, i. e. spoliata. Ed.

846. *Ipsa, docet titulus causæ, quæ ecliptica signa Dixere antiqui*. Et ita etiam Gembl. B. antem *Ipsa docet titulus causas*. — Sic alibi, lib. II, 695: « Dodecatemoria in titulo signantia causas ».

847. *Pariter subbina laborant*. Subbina mihi eleganter dictum videtur, quod bina alterius laborent. Sed G. *sed bina*, quod probat B. et *subbina* barbarum pronuntiat. Sunt autem

Namque modo infectus totus producit annus,
 Nunc brevius lassata manent, nunc longius astra,
 Exceduntque suo Phœbeia tempora casu.
 Atque ubi perfectum est spatium, quod cuique dicatur,
 Impleruntque suos certa statione labores ⁸⁵⁶
 Bina per adversum cælum fulgentia signa;
 Tum vicina labant ipsis hærentia signis,
 Quæ prius in terras veniunt, terrasque relinquunt:
 Sidereo non ut pugnet contrarius orbis, ⁸⁶⁰
 Sed qua mundus agit cursus, inclinatur et ipse,
 Amissasque negat vires, nec munera tanta
 Nec similes reddit noxas: locus omnia vertit.

Sed quid tam tenui prodest ratione nitentem
 Scrutari mundum, si mens sua cuique repugnat, ⁸⁶⁵
 Spemque timor tollit, prohibetque a limine cæli?
 Condit enim quidquid vasto natura recessu,

bina signa eclipctica: nempe $\frac{1}{2}$ π ωσ-
 ποία, in qua contigit deliquium, et
 ei oppositum partiliter dodecate-
 morion. Igitur subbina vocat, ut
 diximus, id est, alterna bina. Nam
 exacto tempore laborant, et lan-
 guent etiam ipsa, quæ eclipctis
 proxima sunt. Deliquium contigit
 in Ariete. Oppositum, hoc est,
 Libra et Aries sunt eclipctica signa:
 quæ quum lictus sui spatium exer-
 gerint, aut, ut Jurisconsultus lo-
 quitur, postquam eluxerint, proxima
 eclipctica erunt Taurus et Scorpius.
 Hoc est, quod dicit: «Atque
 ubi perfectum est spatium, etc.»

852. *Namque modo infectus.* Sic
 alibi dixerat: «Aeraque inficiunt». *Gemblacensis* tamen variat: «Sed
 modo in adfectus totus producit
 annus», quod sequitur B. et Scaligerum
 vulgatum lectionem prætulisse miratur.

855. *Atque ubi perfectum est spatium.* Alia dicit intra, alia ultra
 annum lugere. Sed quænam tandem
 illa sint, non designat.

860. *Contrarius orbis.* Non quidem
 ut terra adversetur cælo. Nam cælo
 nihil contrarium.

861. *Sed quia mundus agit...ipse.*
 Orbis terrarum. Melius *Sed qua.*

864. *Sed quid tam tenui.* Epilogus,
 ubi multa luculenta ac divinitus
 dicta. Prænotatum erat lemma
 in Gembl. *fatorum rationem perspicere*
posse.

867. *Condit enim quidquid.* Multa
 sententia est. B. *Condit enim se,*
inquit, vasto. Inquit, ponit aliquem
 contra loqui, se desperantem hæc
 posse perspicere. Cui respondet:
 «Quid juvat, etc.» En.

868. *Mortalesque fugit visus et*
pectora nostra. Quidquid natura ab-
 didit, id fugit et visus nostros et

Mortalesque fugit visus, et pectora nostra.
 Nec prodesse potest, quod fatis cuncta reguntur,
 Quum fatum nulla possit ratione videri. 870
 Quid juvat in semet sua per convicia ferri,
 Et fraudare bonis, quæ nec Deus invidet ipse,
 Quosque dedit natura, oculos deponere mentis?
 Perspicimus cælum; cur non et munera cæli?
 Quanta at pars superest rationem discere noctis; 875
 Inque ipsos penitus mundi descendere census;
 Seminibusque suis tantam componere molem;
 Et pretium cælo sua per nutritia ferre;
 Extremumque sequi pontum, terræque subire
 Pendentis tractus, et toto vivere in orbe? 880
 Jam nusquam natura latet: pervidimus omnem,
 Et capto potimur mundo, nostrumque parentem
 Pars sua conspiciamus, genitique accedimus astris.
 An dubium est habitare Deum sub pectore nostro?
 In cælumque redire animas, cæloque venire? 885
 Utque sit ex omni constructus corpore mundus,

pectora nostra. Verissima lectio. Nam τὸ *hebetat* repositum ex Virgilio, et quidem nihil ad rem.

874. *Perspicimus cælum.* Post huoc versus reponit Scal. « Quanta at pars superest, etc. » qui io libris post 880 venit. Sed hunc B. irrepitum et insulsum iudicat et reponit: « cur ooo est munere cæli Inque ipsos... » *Cur non est, oon licet? Munere cæli, cæli ipsius ope et beneficio.*

875. *Quanta et. Lege: Quanta at.* At quid difficultatis superest ad descendendum causas latentes? quasi dicat, nihil. Sic Lucanus, ut Suetonius scripsit in ejus vita, dicebat: « Et quantum mihi superest ad Maronis culicem? » Vid. nost. edit.

877. *Seminibusque suis.* Mallem *seminibus.*

878. *Et pretium cælo.* Cognoscere cælum hoc vocat ὁρατρίαια, id est, vices, pretium cælo retribuere. Sed Gronov. ex cod. Ven. « Et parteio cæli, sua per outricia ferre. » — *Partum cæli* habent Gemblac. Lips. et Voss. Homioem, qui *partus cæli* est, *ferre per sua nutritia*, per loca cælestia ubi ioitio factus, formatus, nutritus est. Ed.

881. *Pervidimus omnem.* B. *pervisimus omne.* Omne τὸ πᾶν. *Pervisimus*, tempore præsentis. Ed.

883. *Pars sua conspiciamus.* Gembl. *perspiciamus.* B. *Stirps sua.*

885, 886, sqq. Cf. loca similia ap. Virg. G. 219, sqq. Æo. VI, 724, sqq.

Aeris atque ignis summi, terræque, marisque;
Spiritus et toto rapido quæ jussa gubernans :
 Sic esse in nobis terrenæ corpora sortis,
 Sanguineasque animas animo, qui cuncta gubernat, 887
 Dispensatque hominem? quid mirum, noscere mundum
 Si possunt homines, quibus est et mundus in ipsis;
 Exemplumque Dei quisque est in imagine parva?
 An quoquam genitos, nisi cælo, credere fas est
 Esse homines? projecta jacent animalia cuncta 893
 In terra, vel mersa vadis, vel in aere pendent.

887. *Ætheris atque ignis. Æther* et ignis idem. Legendum *Aeris*; nisi dicamus *Æthera* quoque pro aere usurpatum, quod nescio an concedere debeam. — *Aeris* quoque B. placet. Sic I, 137: « Aut ueque terra patrem uouit, nec flamma, nec aer », et alibi. Ed.

888. *Spiritus et toto rapido quæ jussa gubernans.* Verissime. Spiritus est gubernans, quæ jussa sunt in toto hoc rapido, in tota hac mole rapida. Stat. Theb. VI: « quis fulmen agat, quis sidera ducat Spiritus ». Codici restitutionem hanc accepto referimus. *Gubernans, movent* pro *Gubernans, mouens*, sæpissime in G. adnotauimus. — Versus spurius et barbarus. *Quæ jussa gubernans*, et mox altero abhinc versu *qui cuncta gubernat*. Mendum manifestum. Ed.

889. *Sic esse in nobis.* Immo *Sic esse et nobis.* Ed.

890. *Sanguineasque animas animo, qui cuncta gubernat.* Haud dubie *to* animas conformatum ex sequenti. Sed quid repetendum sit, lubricum est statuere. Nam multa possumus comminisci. Vult enim dicere, ut sit spiritus quidam in tota hac rapida mole, qui jussa guber-

net, sic esse sanguineam vim animo nostro, qui cuncta gubernet. Scio *minas* esse, quas poetæ dicunt *ἐμψυλας*, quibus instigantur bestię ad incensum tardiores: quod valde conveniret huic loco, ubi jussa facienda præscribuntur. Sed non ita temerarii sumus, ut sine codicis auctoritate admittamus. Valde tamen adridet conjectura. Festus Avienus: « instanti similis similisque minus ». Ex illo Arati *ἀρόντι ἰσχυρός*. Sed de hoc alibi diximus. Porro hoc argumentum tractat Firmicus libro VIII. — Sententia auctoris hæc: Ut mundus partim gravibus constat aqua et terra; partim subtilibus aere et igni; ita et hominibus sunt corpora terrenæ sortis, animi vero cælestis sortis. Si hoc est, quis credat sanguineas animas opponi terrenæ sorti? Querendum aliquid purius, subtilius, cælestius. Forte « *Ætheriasque auras animo* » Dogma Stoicorum. Ed.

893. *Exemplumque Dei, etc.* Cf. ad Ovid. Met. I, 83: « Finxit ad effigiem moderantem cuncta Deorum »; et quæ ibi notata sunt, nost. edit. tom. III, p. 55. Ed.

895. *Projecta jacent animalia cun-*

Omnibus una quies, venter, sensusque per artus,
 Et quia consilium non est, et lingua remissa,
 Unus et inspectus rerum, viresque loquendi
 Ingeniumque capax varias educit in artes.
 Hic artus quicumque regit, secessit in orbem,
 Et domuit terram ad fruges, animalia cepit,
 Imposuitque viam ponto, stetit unus in arcem
 Erectus capitis, victorque ad sidera mittit
 Sidereos oculos, propiusque adspectat Olympum,

900

905

cta. B. reponit animalia muta. Sic II, 99 : « Denique si pecudes et muta animalia terris ». Recte vero muta, cui mox opponuntur vires loquendi. Senec. ad Marciam, c. 8 : « mutorum animalium quam concitata desideria ». En.

897. *Venter sensusque*. Bentl. ad hæc : Sensus male convenit cum quiete, et reponit venter somnæque. — Sic Sallustius, Catil. 12 : « Sed multi mortales dediti ventri atque somno ». Tacit. Germ. XV : « Per otium transigunt, dediti somno ciboque ». Dein B. hos versus invertit sic : « Et quia consilium... Omnibus una quies ». En.

898. *Et quia consilium non est*. Aristoteli in Nicomacheis ἀσφαιδὲς dicitur, quod hic consilium. Eo dicit carere bruta, quia neque res aut sensus inter se componendi facultatem habent.

899. *Unus et inspectus rerum*, etc. Rectius B. « Unus in inspectus... variasque educitur artes ». Ex omnibus animalibus, unus, homo, educitur in inspectus rerum, etc. Ovid. Met. VIII, 533 : « Non mihi si centum Deus ora sonantia linguis, Ingeniumque capax totumque Heliconæ dedisset ». En. .

901. *Hic artus quicumque regit, secessit in orbem*. Spiritus scilicet, de quo est sermo, quo homo præditus, bestie autem, ut inquit, carent. Neque dubitandum. Virgilius, Æn. IV, 336 : « dum spiritus hos reget artus ». Infra : « Sic animi sedes tenui sub corde locata Per totum angusto regnat de limite corpus ». Eandem rem mutatis verbis lxxit. Sequentia magis probant. Nam dicit enim esse erectum in arce capitis. Deinde quam leve esset partum accipere pro homine ? — Sed intelligi possit partus cæli. Vid. sup. not. 878. Homo cunctorum dominus secessit in urbes, etc. Ergo lege : « Hic partus qui cuncta regit, secessit in urbes ». En.

902. *Et domuit*. G. et Voss. Edomuit. En.

903. *Stetit unus in arcem Erectus capitis*. Ovid. Met. I, vs. 84 : « Os homini sublime dedit cælumque tueri Jussit et erectos ad sidera tollere vultus » ; ibique vid. not. Sic nostras Buvron, Hist. nat. « Tout marque dans l'homme, même à l'extérieur, sa supériorité sur tous les êtres vivants ; il se sent droit et élevé, son attitude est celle du commandement ; sa tête regarde le

Inquiriturque Jovem, nec sola fronte Deorum
Contentus manet, et cælum scrutatur in alto,
Cognatumque sequens corpus se quærit in astris.

Hinc in tanta fidem petimus, quam sæpe volucres
Accipiunt, trepidæque suo sub pectore fibræ. 910
An minus est sacris rationem ducere signis,
Quam pecudum mortes, aviumque adtendere cantus?
Atqui adeo faciem cæli non invidet orbi
Ipse Deus, vultusque suos, corpusque recludit
Semper volvendo, seque ipsum inculcat et offert, 915
Ut bene cognosci possit, doceatque videndo,
Qualis eat, doceatque suas adtendere leges.

Ipse vocat nostros animos ad sidera mundus:
Nec patitur, quia non condit, sua jura latere.
Quis putet esse nefas nosci, quod cernere fas est? 920
Ne contemne tuas quasi parvo in corpore vires.
Quo valet, immensum est: sic auri pondera parvi
Exsuperant pretio numerosos æris acervos.
Sic adamas punctum lapidis, pretiosior auro est.
Parvula sic totum pervisit pupula cælum. 925
Quoque vident oculi, minimum est, quum maxima cernant.

ciel, et présente une face auguste, sur laquelle est imprimé le caractère de sa dignité ».

907. *Cælum scrutatur in alvo*. *Mallim in alto*. — B. « at cæca scrutatur in alvo ». *Alvus* interior mundi.

909. *Hinc in tanta fidem*. G. *Huic*. B. *Huic in fata*, sc. homini petimus fidem in fata. E.D.

910. *Melius trepidæque bonum*. *Fibræ* enim pecudum sunt, ut reddatur vers. 912. E.D.

911. *An minus est*. An difficile est huic arti credere: haruspiciæ autem et Etruscæ disciplinæ credetur?

913. *Atqui adeo*. B. *atque ideo*. Ordo et series, *Atque ideo* non invidet faciem, ut possit bene cognosci. E.D.

916. *Doceatque videndo*. Quatuor vett. *videndus*. Forte *pateatque videndus*. *Doceat* enim, quia sequitur iteratum, certe mendosum est: sed vs. seq. Voss. habet *cogatus*; et *videndo* defendi omnino posset illo Virgilii, Georg. III, versu 215: « *uritque videndo Femina* ». E.D.

922. *Quo valet*. Sic Plin. XXXIII, 13, 5: « *valet aureo nummo* ». At Varr. de L. L. IV: « *Denarii, quod denos æris valebant; quinarîi,*

3/4.

Sic animi sedes tenui sub corde locata
 Per totum angusto regnat de limite corpus.
 Materiæ ne quære modum, sed perspice vires,
 Quas ratio, non pondus habet: ratio omnia vincit. 930
 Ne dubites homini divinos credere visus.
 Jam facit ipse Deos, mittitque ad sidera numen,
 Majus et Augusto crescit sub principe cælum.

quod quinos ». — *Quod valet*, hoc loco erit casus nominativi. Id quod valet, animus scilicet immensum est.

932. *Jam facit ipse Deos*. Apotheosis Cæii Cæsaris. Aug. Cæsar: « Iis ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub Septemtrionibus est, coospectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque et omnibus terris coospectum fuit. Eo sidere significari volguis credidit Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina

receptam: quo nomine id insigne capiti simulacri ejus, quod mox in foro consecravimus, adjectum est ».

— *Mittitque ad sidera numen*. Stat. « et sidera dones ». — De Claudii apotheosi facite Juvenalis, Sat. VI, 622: « tremulumque caput descendere jussit In cælum ». Stat. Silv. III, 111, 77: « Nondum stelligerum senior dimissus in axem ». Ed.

933. *Majus et Augusto crescit*. In Gembl. *crescet*. Ita intelligendum fuerit de futura apotheosi Augusti. Sed nihil mutandum.

EXCURSUS I

AD MANILII ASTRON. LIB. IV, vs. 294.

Sed nihil in semet. Absoluta prima parte quæ mores universales signorum spectat, nunc ad secundam se confert, quæ est de individuís signorum moribus, sive monomæriis. Porro et monomæriæ ipsæ aut absolute, aut relative considerantur. Quæ relative eæ tantum uno modo considerantur, qui per denarium fit; ut per eos denarios numeros signorum commercia sint. Quin autem tricenarum partium signum sit, unum quodque decurias tres habet. Singulis decuriis singuli decani præsident: primæ parti Arietis præsidet Aries ipse, et reliquis novem. Undecimæ, ac reliquis novem Taurus. Vicesimæ primæ, ac reliquis novem Gemini. Idem ordo in cæteris signis constat, ut habes in tabula. Vid. Scal. ad h. l. Signa, quæ se ex trigono adspiciunt, eosdem decanos habent. Nam Aries, Leo, Sagittarius, quæ trigona sunt, eosdem decanos habent, Arietem, Taurum, Geminos. Eadem ratio in reliquis; ut nimirum in uno signo terni decani sint; quia tribus contuberniis, seu decuriis distincta sunt. Res admodum prisca est. Nam et vetustissimus scriptor Teucer Babylonius de illis tractavit. Abrogata vero a Ptolemæo, et ab Arabibus relata, qui has partes vocant *Wageah*. Ac quamvis prisca res est, adpellatio tamen non vetusta. Nam sumpta est a militia Romana, ut pleraque alia in hac matæotechnia. Qui enim Græce et Latine sciunt, numquam concedent decanum Græca analogia inflexum esse. Nam si verum erat, etiam Græca analogia pentanum, heptanum, et similia formaret. Contra militiæ Romanæ sunt decanus, primanus, quintanus. Decanus in

castris est caput contubernii habens novem sub se : ipse decimus eis præerat : a quo nomen illi. Idem dicebatur caput scholæ : hodieque in collegiis ecclesiasticis qui decimus est, ac princeps collegii, alibi decanus, alibi caput scholæ vocatur, ut in Volskis Tectosagibus, et Arecomicis, et reliqua provincia Narbonensi. Nimirum quia schola et contubernium idem. Turcæ etiam omnem decanum vocant cameræ præfectum : hoc enim apud eos sonat *Odabassi*. Nam *oda* est camera, sive contubernium. Ubi enim magnus numerus est, distribuunt in decurias, quas, ut diximus, *Odas*, id est, contubernia vocant. Magis ostendunt morem Romanum, qui suis decanis singulos munifices adtribuerunt, quos Græci artis magistri *συνεργηταί* vocant ; quod et ipsum Romanæ militiæ verbum esse non dubitat, nisi qui Latine nescit. Quare et nomen quoque illis a militia Romana Arabes, ut dixi, vocant *Wageah*. Ita ipsi hominem vocant aliquo honore præditum, aut aliquo in gradu constitutum, ut est decanus in decuria sua et contubernio. Esto Sol in x parte Arietis : quia domus magistra Martis est Aries, dicemus Solem esse in decano primo Arietis, qui Marti imperat. Rursus esto Sol in xx Arietis : dicemus Solem esse in secundo decano Arietis, qui Soli imperat. Et sic deinceps. Aries est Martis primus decanus, secundus Solis, tertius Veneris juxta seriem errantium.

EXCURSUS II

AD MANILII ASTRON. LIB. IV, vs. 742.

Laniger in medio. Constat signis alias tutelas regionum a Manilio, alias a Ptolemæo, alias ab Hipparcho adsignari. Arieti Ægyptii Babyloniam, Arabiam Ægypto conterminam; Ptolemæus Britanniam, Galliam, Germaniam, Basterniam, Palæstinam subjicit. Hipparchus Arietis humero dextro Thraciam, lævo Babyloniam, pectori Armeniam, lateribus Arabiam Ægypto confinem, dorso Persida, Cappadociam, Mesopotamiam, Syriam, Rubrum mare, etc. Manilii absurda et superstitiosa plane explicatio. Arietem Propontidi et Hellesponto præficit, quia a poetis Hellespoutum transasse fingitur: Phrygiæ Leonem, propter Magnam Matrem Deum, cui sacer sit: Babylonie Pisces, propter Typhonem et Venerem. Nam illius fabulæ scena in ea regione ponitur. Item alia propter alias causas, quæ quamvis omnino fabulosæ non sunt, tamen rationes, quæ possunt adsignari, plus quam fabulosæ: quales illæ, Arietem rursus Persidi præesse, quia ea gens lanicii, et vestificii studiosa: Libram Italiæ, quia Romani unicuique genti æquum tribuunt: item Scorpion Libyæ, propter animalia venenata, quorum Africa feracissima: Sagittarium Cretæ, quia Cretes periti jaculatores: Capricornum toti Occidenti et Oceano, quia oræ Oceani occidui nunc accedente æstu cooperiuntur, nunc recedente denudantur. Ita eas regiones ambiguas inter mare et terram esse, quemadmodum Capricornus signum est ambiguum maris et terræ. Par superstitio, quum Aquarium oris maritimis præficit, propter aquam, quam ex urna dicitur projicere. Quæ omnia manifesto magnum otium illis ad

nugandum superfuisse testantur. Ita Manilius. Ptolemæi ingeniosius commentum, et tamen commentum, nihil aliud, ut alia omnia hujus vanæ scientiæ. Sed quemadmodum Ptolemæus terram universam dividit in quatuor tetrantes, ita etiam Manilius, sed diverso instituto. Ptolemæus per trigona signa distribuit regiones: Manilius per consequentiam signorum. Primus igitur tetrans Manilio comprehendit Hellespontum, Propontida, Euxinum, Scythiam, Asiam, Persida, Arabiam, Ægyptum; quarum Arieti adtribuitur Hellespontus, Propontis, Syria, Persis, Ægyptus: Tauro Scythia, Asia, Arabia: Geminis, Euxinus Pontus. Secundus tetrans continet Macedoniam, Bithyniam, Phrygiam, Cappadociam, Armeniam, Rhodon, Ioniam, Dorida, Cariam, Indiam, Æthiopiam: Cancro dantur India, Æthiopia: Leonī Phrygia, Cappadocia, Armenia, Bithynia, Macedonia: Virgini Rhodos, Ionia, Doris, Caria. Tertius tetrans continet Italiam, Sardiniam, Magnam Græciam, insulas, Cretam, Siciliam, Africam provinciam, ubi Carthago, Libyam, Cyrenaicam: Libræ Italia adtribuitur: Scorpio Africa provincia, Libya, Cyrenaica, Sardinia, insulæ, Magna Græcia: Sagittario Creta, Sicilia, atque iterum Italia inepte. Quartus et ultimus tetrans complectitur totum Occidentem, Germaniam, Galliam, Hispaniam, Leptitanam, Africam provinciam, iterum inepte, Siciliam (1), Babyloniam, Bactrianam, Persicum sinum. Quæ sunt scopæ dissolutæ. Servat tamen ordinem quemdam horum tetrantum, sive tetartemiorum. Melius fecisset, si structuram membrorum mundi prius constituisset, et singulis membris singula Zodia et tutelæ Deorum adsignasset, ut supra notavimus.

(1) Forte legendum *Ciliciam*, quæ nondum occurrit. Scaliger scribit *Ciciliam*. Ed.

M. MANILII ASTRONOMICON LIBER QUINTUS*.

ARGUMENTUM LIBRI QUINTI.

Explicatis duodecim signorum Zodiaci ortibus atque occasibus, cæterorum siderum quum Australium, tum Septentrionalium ortus atque occasus cum Zodiaci signorum ortibus atque occasibus collaturus est Poeta (toto libro). Exorditur ab eo, quod alius hic operi huic finem fecisset, eque supremo cælo descendisset, ut medios ignes planetarum per æthera observaret: ipse vero imperfectum opus reliquere non vult (ad v. 31). Itaque docet cum Arietis 14 grad. exoriri et navim Argo, quæ procreet navium rectores, naucleros, navalia bella amantes; et Orionem qui det solertes animos, velocia corpora, mentes agiles officio, salutatores communes (ad v. 66.) Iterum cum ejusdem Arietis 15 grad. surgere Heniochum, qui generet aurigas, equorum domitores, curulium Circensium agitadores, desultores, et ex equo arma tractantes (ad v. 101). Tertio cum 22 grad. ejusdem Arietis oriri Hædos, qui luxuriosos ac pastores generent (ad v. 117). Quarto cum ejusdem grad. 27 adtolli Hyades, quæ popularis auræ cupidos, seditiosos, bubulcos et armentarios procreent (ad v. 127). Denique cum ejusdem grad. 33 ascendere Oleniam, quæ timidas mentes ac ignota visendi cupidos det (ad v. 139). Cum 6 grad. Tauri surgere Pleiades, quibus adspirantibus nascantur luxus ac cultus amatores, qui calamistratos capillos artusque lævigatos gerere gestiant (ad v. 156).

Tradit cum 7 grad. Geminorum exoriri Leporem, quo sub sidere gignantur stadiodromi, pyetomachi, pililudii, saltatores, vigiles industrii, et qui per varios lusus otia dulcia exercent,

* Vid. Excursus I ad calcem hujus libri. Ed.

(ad v. 173). Vult cum primis Cancrī partibus emergere Jugulas, quos Asellos Cancrī vocant, quibus suffragantibus procreentur venatores et piscatores. Pariter cum ejusdem Cancrī grad. xxvii adtolli Procyonem (197), qui venandi arma atque instrumenta omnia ministret. Tradit cum primis Leonis (206) gradibus exoriri Canem majorem atque Caniculam, quo sub sidere nati sæpissime sint violenti, iracundi, minaces, litigiosi, feroces et impavidi. Similiter (234) cum ejusdem Leonis ultimis partibus surgere Craterem, quo sub sidere nati vitem colant, et merces mari committant (ad v. 250). Cum Virginis xv grad. scribit exoriri Coronam Ariadnæ, qua micante nascentur, qui hortos ac flores colant, unguenta coquant, et munditiam cultumque quærant (ad v. 269). Item cum ejusdem x grad. surgere vult Spicam, quæ suboriens det agricolas (ad v. 287). Cum Libræ grad. viii surgere et Sagittam, quæ det sagittarum jaculatores; et Hædum, qui procreet solertes animos (ad v. 318). Deinde cum ejusdem Libræ grad. xxvi Lyram, quæ det fidicines ac cantores (ad v. 331). Cum Scorpionis vii grad. adscendere Aram, quæ creet sacerdotes et prophetas (ad v. 342). Cum ejusdem Scorpionis grad. xii Centaurum meridionalem, qui fingit aurigas, equorum nutritores et medicos ac muliones (ad v. 351). Cum Sagittarii grad. v Cycnum, qui progignat aucupes (ad v. 383). Cum Capricorni primis partibus adscendere Serpentarium, qui generet marsos. Cum ejusdem vero Capricorni partibus posterioribus exoriri Fidem, seu Fidiculam, quæ det viros summæ æquitatis, scelerum vindices (405): similiter Delphinum, qui det urinatores et petauristas (ad v. 440). Cum Aquario surgere Cepheum, qui generet viros moribus integros. At cum ejusdem Aquarii xii grad. adtolli Aquilam, quæ creet prædatores, et regum per bella ministros (ad v. 496). Cum ejusdem vero grad. xx adsurgere Cassiopeam, quæ progignat artifices auri (ad v. 537). Cum Piscium xii grad. oriri Andromedam, quæ det pœnarum publicarum ministros carcerum custodes (ad v. 630). Cum eorundem vero xxi grad. Pegasum, qui rhedarios, equorum domitores procreet. Cum eorundem ultimis partibus exoriri ad dextram Herculem, qui det dolosos et mendaces: ad sinistram vero Cetum, qui procreat piscatores (ad v. 692). Denique docet occidentibus Leone et Scorpione oriri Helicen et Cynosuram, quæ dent mansuetarios (ad 709). — Tunc multa desunt. Fragmento, ubi de magnitudinibus stellarum pauca aguntur, liber concluditur.

Hic alius finisset iter, signisque relictis,
 Queis adversa meant stellarum lumina quinque,
 Quadrijugis et Phœbus equis, et Delia bigis,
 Nōn ultra struxisset opus, cœloque rediret:
 Ac per descensum medios decurreret ignes
 Saturni, Jovis, et Martis, Solisque sub illis:
 Post Venerem, et Maia natum, te, Luna, vagantem.
 Me properare viam mundi lubet, omnia circum
 Sidera vectatum, toto decurrere cœlo;
 Quum semel æthereos jussus conscendere currus
 Summum contigerim sua per fastigia culinen.

Hinc vocat Orion magni pars maxima cœli,
 Et Ratis Heroum, quæ nunc quoque navigat astris,
 Fluminaque errantes late sinuantia flexus,
 Et biferum Cetum squammis, atque ore tremendo,
 Hesperidumque vigil custos, et divitis auri,
 Et Canis in totum portans incendia mundum,
 Araque Divorum, cui votum solvit Olympus.

Illinc per geminas Anguis qui labitur Arctos,

1. Sic alius. Gembl. Hic alius, ut etiam nos olim. Multi, inquit, contenti illis, quæ exposuimus, Zodiaci sola apotelesmata sufficere dixerunt, non admixtis inerrantium auxiliis. Nam Zodiaco tenus Agyræ Astrologi apotelesmata promittebant. Propert. IV, 1, 107: « Adspicienda via est cœli, versusque per astra Limes, et a stellis quinque petenda fides ». — Signisque relictis. Gembl. signisque relictis, etc. Nam iter melius hic convenire, sequentia probant. Signis relictis, desistens in ipsis signis. — Sed B. signisque relictis, i. e. enarratis. Sic I, 602: « Inter se adversi, qui cunctos ante relos Seque secant ».

2. Stellarum lumina quinque. Melius vet. habent numina: nam mox Sol et Luna quadrijugis et bigis non ut lumina, sed ut numina vehuntur. Eo.

5. 6, 7. Ac per descensum, etc. Tres hi versus adulterini. Similes vidimus I, 809.

8. Me properare viam. Differentia matheseos vulgaris et spheræ barbaricæ. B. autem me superare viam mundus jubet. Nam libet me barbarum est. Properare vero non convenit. Virgil. Georg. III, 141: « non salin superare viam ».

15. Versus barbarus. Cetus non Cetum dicitur. Biferum pro semiferum: sed neque Cetus semifer. Eo.

Heniochusque memor currus, plaustrique Bootes, 10
 Atque Ariadneæ cælestia dona coronæ,
 Victor et invisæ Perseus cum falce Medusæ,
 Andromedamque negans genitor cum conjuge Cepheus,
 Quaque volat stellatus Equus, celerique Sagittæ
 Delphinus certans, et Juppiter alite tectus, 15
 Cæteraque in toto passim labentia cælo.

Quæ mihi per proprias vires sunt cuncta canenda,
 Quid valeant ortu, quid quum merguntur in undas,
 Et quo de his sex astris pars quemque reducat.

23. *Andromedamque negans genitor.* Negans abdicans eam, utpote quam Ceto tamquam alienam exposuerit. Hinc Cicero in Arateis: « Andromeda aufugiens adspectum mœsta parentia ».

24. *Quaque volat.* Constructio peccat, et *stellatus*, absolute, ignavum est epitheton. Melius « Inque alas stellatus ». Sic I, 341: « volitat stellatus in alas ». Ed.

28. *Quid valeant ortu, quid quum merguntur in undas.* Duos libros sphaeræ barbaricæ scripsit; in prioribus, qui est hic, quem nunc in manibus habemus, quintus scilicet operis Maniliani, tractat, « quid valeant ortu: in posteriore tractabat, quid valeant, « quum merguntur in undas ». Tempore Firmici uterque liber exstabat; et ex utroque apotelesmata sphaeræ barbaricæ desumpsit, ita fideliter in omnibus sequens Manilium, ut commentarii vicem esse possit. Sed hominem ingratum piguit profiteri per quem profecisset, ut ne nomen quidem ejus memoraverit. Ubi erravit Manilius, et ipse quoque cum duce suo erravit. Ubi partem signi non adposuit, ne ipse quoque. Aliquan-

do etiam perperam auctorem suum interpretatur, ut suo loco videbitur. Quare iste liber quintus operis Maniliani tractatus de orbitibus est primus apotelesmaticus sphaeræ barbaricæ; alter, qui perit, erat secundus apotelesmaticus sphaeræ barbaricæ. Sequebantur suffragia planetarum, de quo libro non semel inveniit. Ex duobus igitur istis libris Manilii, qui perierant, sua apotelesmata sphaeræ barbaricæ concinnavit Firmicus, in quibus et occasus et decreta planetarum simul coniecta sunt. Neque alia decreta planetarum scripsisse Manilium credimus.

29. *Et quo de his sex astris pars quemque reducat.* Pars de his sex astris. Intelligit monomæriam. Quo reducantur quemque. Qualem quemque efficiant monomæriæ. Nam hæc tractatio nihil aliud quam monomæriæ sphaeræ barbaricæ.—B. hæc corrupta putat. Reponit « Et quota ... pars quodque reducat », i. e. quota pars de XII signis Zodiaci reducat quodque astrum ex illis quæ extra Zodiacum sunt. Hoc agit toto hoc quinto libro. Sic mox quartus gradus Arietis reducit navem Argo.

Has stellis proprias vires et tempora rerum
Constituit magni quondam fabricator Olympi.

Vir gregis et ponti victor, cui parte relicta
Nomen onusque dedit, nec pelle immunis ab ipsa;
Colchidos et magicas artes qui vertere Iolcho
Medeam jussit, movitque venena per orbem;
Nunc quoque vicinam puppim, ceu naviget, Argo
A dextri lateris ducit regione per astra.
Sed tum prima suos puppis consurgit in ignes,
Quattuor in partes quum corniger extulit ora:

30 et 31. B. spurios dicit et orationem turbantes.

34. *Colchidos et magicas artes qui vertere Iolcho Medeam jussit.* Medea mutavit Colchou Iolcho. Utraque urbs clara beneficiis. Sic dicitur vertere solum, ut supra: «et vertere Trojam». Et mutare terram terra. Sed non explicatur *vertere artes Iolcho*. Voss. habet *visere*; unde B. «qui visere Iolcon Medeam jussit», h. e. qui jussit magicas artes Colchidos Medeam visere Iolcon, atque inde per totum orbem venena movit. Ed.

36. *Nunc quoque vicinam puppim.* Vicinam Argo Arieti dicens ostendit se astrothesiæ imperitum esse. Similes hallucinationes reperias apud Vitruvium.

37. *A dextri lateris ducit regione per astra.* Conjungenda vero sunt illa: «nec pelle immunis ab ipsa Nunc quoque vicinam puppim, etc.» Vult enim adhuc cum ipsa pelle aurata in cælo Arietem collocatum esse. Supra: «Et sua respiciens aurato vellere terga». Versum 34 et 35 Scal. suspicatur adulterios esse.

38. *Sed tum prima suos puppis con-*

surgit in ignes. Primos ignes puppis vocat, non Canopum, quæ stringit horizontem Rhodi, sed emergit supra horizontem Ægyptiacum, et est in gubernaculo australi: sed capiendum de stellis, quæ sunt in gubernaculo aquilonari. Duo enim gubernacula habet Argo, ut et omnis navis antiquitus. *Ælian. lib. IX, cap. 40, et nummi veteres.* Textus Bonincontrii agnoscit *ignes*. Quod autem Argo a puppi oritur, et prora ejus latet, sciunt et mediocriter docti; quod Latinis est remos inhibere; quod sit quando nautæ mutato situ in puppim navim aversam impellant, non, ut antea, in proram. Ideo aversa Argo in cælo fingitur sita. Silius libro II: «Converso Tyrios petierunt remige patres», id est, inhibendo remos. Oritur igitur Argo a puppi, atque adeo aplustri ipso, cujus summitas *χρυσίον* dicta a rostro ausuris, ut etiam visitur in numismatis Romæ.

39. *Quattuor in partes.* Mendum ergo est in Firmico: «In Arieti parte decima oritur Navis». Nam quum Manilius verbatim sequatur, videtur legendum *quarta*, non *decima*. Sed quæ hæc sphaera barba-

Illa quisquis erit terris oriente creatus, 40
 Rector erit puppis, clavoque immobilis hærens
 Mutabit pelago terras, ventisque sequetur
 Fortunam, totumque volet tranare profundum
 Classibus, atque alios menses, aliumque videre
 Phasin, et in cautes Tiphyn superare trementem. 45
 Tolle istos partus hominum sub sidere tali:
 Sustuleris bellum Trojæ, classemque solutam
 Sanguinè, et adpulsam terris: non invehet undis
 Sipara, nec pelagus Xerxes ferietque tegetque:
 Vera Syracusis Salamis non merget Athenas, 50

rica, Navem oriri in Ægypto in quarta parte Arietis? Monstrum astrologiæ. Tempore Manilii in finitore barbarico oriebatur ab xi Cancrî ad xxii Virginis, hor. 4, 50'. Vides absurditatem.

40. *Illa quisquis erit.* Qui Argo oriente nascetur, naucleri erunt, navicularii, rectores puppis, sive gubernatores. — Male Scal. *Illo.*

41. *Clavoque immobilis hærens.* Sic Virgil. *Æn.* V, 902, de Palinuro: «clavumque adfixus, et hærens, etc.»

45. *Tiphyn superare trementem.* Gemblacensis mendose «superare triremem». Si Latinum esset superare navem pro adigere, non dubitarem legere: «et in cautes Tiphya superare triremem». Tamquam Tiphys alter adigere navem, per medias cautes Symplegadas. Sed hæc incerta, et vulgata lectio proba. Nam tremens in cautes bono gubernatori accommodum.

46. *Tolle istos partus.* Gemblac. *Tolle istos ortus*, et sic B.

47. *Classemque solutam Sanguine, et adpulsam terris.* Nam ut soluta est sanguine Iphigeniæ, ita adpulsa

Protesilai cæde. Auson. *Epig.* xx, 5: «Protesilæ, tibi nomen sic fata dederunt, Victima quod Trojæ prima futurus eras».

48. *Non invehet undis Sipara, nec pel. Xerxes facietque tegetque.* Sustuleris istos partus: sustuleris omnem navigationem: neque Xerxes vela invehet undis, neque faciet pelagus, neque teget. — *Sipara.* Libb. omnes *sidera*: et sine exemplo *Sipara* velorum pro totis classibus poni. Cod. Voss. habebat *Per sidera*; unde Voss. ad Catallum *Persida* argute. *Persida invehit*, quasi totam gentem. Sic IV, 662: «Libyen Italas infudit in urbes». Ed. — *Nec pelagus Xerxes facietque tegetque.* Fecit pelagus in Atho. Catullus, *Carm.* lxxvi, vs. 45: «Quam Medi irrupere (alii *pepulere*) novum mare». — *Teget*, classibus scilicet. Tamen valde placet quod docti viri emendarunt, «ferietque regetque». Vide Herodotum. Hic Gemblacensis male, meo iudicio, «Xerxen facietque tegetque». — B. *faciet* adserit et Voss. dat.

50. *Vera Syracosis Salamis non*

Punica nec toto fluitabunt æquore rostra,
 Actiacosve sinus inter suspensus utrimque
 Orbis, et in ponto cæli Fortuna natabit.
 His ducibus cæco ducuntur in æquore classes,
 Et coit ipsa sibi tellus, totusque per usus
 Diversos rerum ventis arcessitur orbis.

Sed summa lateris surgens de parte sinistri
 Maximus Orion, magnumque amplexus Olympon;
 Quo fulgente super terras cælumque trabente

merget Athenas. Sic Gemblac. Tantum abest, ut Salamis merscrit Athenas, ut contra Athenienses Salamina vastarint. Sed male apud Syracusas rem gessisse Athenienses ducibus Nicia et Demosthene scimus, teste Ælian. Var. Hist. V, 10. An huc referenda, quæ Silius lib. IV canit, v. 285, ubi de Syracusis agit: «ter centum ante ora triremes Unum naufragium, mersasque impune profundo Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas». Et de hac clade Atheniensium rursus infra repetit: «Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hostis Perdidit». Quæ est historia, quam tangit Ælianus l. c. Quidquid latet sub iuvolucro hujus versus, ad illud adserit Lucanus, III, 183: «Tresque putant veram credi Salamina carinæ». Nam tam hic, quam apud Lucanum, Salamis dicitur vera. — *Mergit Athenas.* Vett. *merget*, recte, ut *invehit*. Salamis vera est insula prope Athenas, Ajacis: altera urbs in Cypro, Teneri. Sententia est: Gloria et superbia ob Salaminiam victoriam, non merget Athenas Syracusis, dum ultra vires Siciliam adgrediuntur. Ed.

52. Olim suspensus aterque orbis.

Oriens et occidens; vel potius terra et cælum, quod magis placet. Sed Gembl. *utrumque*. Lego *utrimque*. Manifesta sententia, et probat B.

53. *Et in ponto cæli Fortuna natabit.* Adulatorium, ut I, 914: «et in ponto quesitus rector Olympi».

54. *Ducuntur in æquore. Ducibus et ducuntur ibi offendunt.* Forte *discurrunt æquore classes*. Ed.

57. *Sed summa lateris.* Firmiens designavit: «In Arietis sinistro latere, in parte scilicet decima oritur Orion». Ex quibus adparet eum sensisse Navim non in quarta parte oriri, sed in decima. Hinc Bentl. habet *Sed decima*. Nam de quarta parte egit v. 39, et de decima quinta v. 67. Inter iv et xv recte venit decima. — *Sinistri.* A sinistra parte Arietis in quarto gradu oriente Orione, nascentur homines solertes, solliciti, urbanis togæ officiis et salutationibus matutinis occupati.

58. *De parte sinistri.* Quarta scilicet parte Arietis, sed a læva, ut in eadem quarta Navis, sed a dextra. En iterum astrologiam Manilianam. Sæculo Manilii in finitore barbarico oriebatur a xiiii Tauri ad xix Cancri, horis duabus.

59. *Cælumque trahente.* Hoc dicit

Ementita diem nigras nox contrahit alas, 60
 Solertes animos, velocia corpora finget,
 Atque agilem officio mentem, curasque per omnes
 Indelassato properantia corda vigore.
 Instar erit populi, totaque habitabit in urbe
 Limina pervolitans, unumque per omnia verbum 65
 Mane salutandi portans communis amicus.

Sed quum se terris Aries ter quinque peractis
 Partibus extollit, primum juga tollit ab undis
 Heniochus, clivoque rotas convellit ab imo,
 Qua gelidus Boreas Aquilonibus instat acutis. 70
 Ille dabit proprium studium cæloque retentans,
 Quas prius in terris agitator amaverat, artes :
 Stare levi curru moderantem quattuor ora

propter magnum cæli spatium,
 quod obtinet : de quo in sphaera
 satis.

64. *Totaque habitabit in urbe.* Simile de mercatore proximo libro : « totius et esse Orbis in hospitio ».

65. *Unumque per omnia verbum.* Hoc est, *ave*.

67. *Sed quum se terris Aries ter quinque peractis.* Ait in xv gradu Arietis Aurigam supra finitorem barbaricum tolli. Sæculo Manilii oriebatur a prima Arietis ad xx Tanri, hor. 2, 45'. Prima stella, borealissima in capite : ultima, quæ in dextro pede. — *Sed quum se terris.* Auriga oriente aurigæ nascuntur, equorum domitores, curulium Circensium agitadores, desultores, armaturis militaribus sese exercentes, cursores. Bellerophontis genitura. Salmonci genitura.

69. *Clivoque rotas convellit ab imo.* Quia oriens ascendit, non solum dixit eum ascendere, sed, quia auriga, convellere rotas ex clivo.

Nam aurigæ plaustra aut carros per clivum inigentes solent posteriores rotas nixu adjuvare. Quod Manilius dixit ab imo clivo rotas vellere, tamquam hæreant rotæ, ni adjutentur. Alfenuus Jurisconsultus dixit sublevare plaustrum in clivo Capitolino, ad legem Aquiliam, l. 52, § in clivo.

70. *Qua gelidus Boreas Aquilonibus instat acutis.* Firmicus « Aquilonem versus ». Sed quid est Borean instare Aquilonibus? Idem profecto, quod Istrum instare Danubio, Eridanum Pado. Nam Boreas est Aquilo. Effundebat versus hic Noster, neque ad incensum revocabat. Excusari non potest, ut illud apud Lucretium : « Matuta Auroram portat ». Nam est, ut illud : « leni fluit amne Garumna ».

71. *Cæloque retentans.* Miror Scallig. dedisse *retentas*, quum in prins editis reperisset *retentans*. Ov. Trist. V, 2 : « At puto si demens studium fatale retentem ». Est.

Spumigeris frenata lupis, et flectere equorum
 Prævalidas vires, ac torto stringere gyro : 75
 Aut quum laxato fugerunt cardine claustra,
 Exagitare feros, pronumque anteire volantes,
 Vixque rotis levibus summum contingere campum,
 Vincentem pedibus ventos: vel prima tenentem
 Agmina, in obliquum currus agitare malignos, 80
 Obstantemque mora totum perludere Circum:
 Vel medium turbæ, nunc dextros ire per orbes
 Fidentem campo; nunc meta currere acuta,
 Spemque sub extremo dubiam suspendere casu.
 Necnon alterno desultor sidere dorso 85

76. *Aut quum laxato fugerunt cardine claustra.* Laxatis carceribus. B. *fregerunt.* Vid. Virgil. *Æn.* VII. 621. — *Vincentem pedibus ventos.* Quis usus pedum stanti in carru? Vincit sane ventos pedibus equorum, non suis. At Latinitas postulat intelligi de ipsius aurigæ pedibus. Suspecta lectio. Fortasse: — *Vincentem penitus ventos.*

81. *Totum præcludere Circum.* Gembl. *percludere.* Legit Scaliger *perludere*, ludere per totum Circum. Sed omnia postulant *præcludere*. — Quum auriga prima agmina teneret, artis erat currus in obliquum agere, ut obstaret sequentibus, et ita Circum *præcludere.* Ep.

82. *Nunc dextros ire per orbes.* Dextratio in Circensibus curriculis, nimirum exterior flexus.

83. *Nunc meta currere acuta.* Sinistratio, interior flexus.

84. *Suspendere casu.* Non placet *casu*, quum agatur de arte; forte *calce.* Calx est meta, finis curricula. Lucret. VI, 91: — *Tu mihi supremæ præscriptæ ad candida calcis.* Aliis est masculino genere. Ep.

85. *Nec non alterno desultor.* Desultor a veteri magistro redditur, qui iungit equos. Combinator. Desultores in Circo præmittabantur missuum nuntiandorum. Cassiodorus: — *Equi desultorii, per quos Circensium ministri missus denuntiant exituros, Luciferi præcursorias velocitates imitantur.* Hyginus in *Mythologico*: — *unde etiam Romani sumunt institutum, quum desultorem mirtunt. Unus duos equos habet, pileum in capite: equo in equum transilit.* — Recte ergo Combinatores sunt desultores. Iuncti enim erant equi: ab equorum alteratro in alterum corpus transmittabant. Sed illi equi poterant etiam non esse iuncti. Firmicus hunc locum transferens in suum librum, ut solet, *quadrupedum* interpretatur *quadrigarum.* — Aut, inquit, qui saltu quadrigas transeat. — Quod si verum erat, accipienda fuerit de genere aurigarum, qui dicebantur Vertumni. Propert. IV, 2, 35: — *Est etiam aurigæ species Vertumnus, et ejus, Traiecit alterno qui leve pondus equo.*

Quadrupedum, et stabiles poterit defigere plantas;
 Per quos vadit equos, ludens per terga volantum:
 Aut solo vectatus equo, nunc arma movebit,

Atqui vertumnus non intelligit Manilius, sed potius simplicem desultorem equorum, cui opponit equitem singulatorem, quum ait: « Aut solo vectatus equo ». Hujusmodi equitum meminit Isidorus lib. XVIII, cap. 35. Sed Julius Firmicus, qui totam suam sphaeram barbaricam sine ulla immutatione a Manilio mutuatur, in ipsius Manilii mente reddenda non semel lapsus est.

86. *Et stabiles poterit defigere plantas.* Talem describit Clælium Silius lib. X, 467: « Milite non illo quisquam feliciter acri Insultat equo, vel si resupina citato Projectus dorso ferretur membra, vel idem Si nudo staret tergo, dum rapta volucris Transigeret cursu sonipes certamina campi ». Stantes in equo effusis in cursum habenis admissis et nos vidimus aliquando. Sed et Silius singulari equo modo insidentem, modo per ejus terga incedentem, inducit. At noster Manilius per equos combinatos, Homerus quoque per conquaturnatos desultasse Veteres canit, Iliad. XV. Desultorem intelligit Valerius Flaccus, VI, 161: « comitumque celer inutator equorum Morsus, et ingentis frenator Sarmata conti ». Comitum equos vocat junctos. ἄμιννευς quidam desultores interpretantur. Nos rem similem, non eandem scimus fuisse: similem quidem, quatenus ἄμιννευς erant equi juncti: dissimilem, quod in altero auriga insidebat, ex altero autem miles armatus pugnabat. — *Et stabiles po-*

terit defigere plantas. Vidimus Turcas, qui non solum equitantes subito surgentes equo plantis insisterent, sed etiam ita stantes jacularentur. Vide Itinerarium Martini nobilis a Baumgarten, lib. primo, cap. 30.

87. *Per quos vadit equos.* Vettres *Per quos labit*; unde B. *Perque volabit equos.* Scal. *ludet pro ludens*, sed cum mala interpunctione. Nos veterem revocamus. Vid. not. seq.

88. *Nunc arma movebit.* Firmicus: « Atque adprime vectus equo militares armaturas exercent ». Et male mentem Manilii adsequutus est, qui nihil tale sentit, et armatura quid esset, ignoravit, quum sit ex equo armaturas militares exerceri. Decepit hominem vitiosa interpunctio, quam etiam vulgatæ editiones retinuerunt: « ludet per terga volantum, Aut solo vectatus equo nunc arma movebit ». Atqui Manilius scripserat: « Aut solo vectatus equo: nunc ». Aut, inquit, desultor erit, aut singulatur, h. e. sedit alternis dorsis duorum equorum; et ludet aut duorum, aut unius dorso. Est autem ludicrum illud, quo se exercet nobilitas hodierna, cujus tirocinia et rudimenta prius periclitatur in equuleo ligneo. Armatura autem, seu armorum exercitatio, a campidoctore in castris docebatur diebus festis. Vegetius libro primo, cap. 13: Ejus numeros omnes et gestas studiose ediscebant milites, si quando vacabat illis a muneribus castrensibus. Suetonius Augusto: « Exercitationes campestris equorum et arriporum statim post bella

Nunc licet in longo per cursus præmia Circo,
 Quidquid de tali studio formatur, habebit. 90
 Hinc mihi Salmoneus, qui cælum imitatur in orbe
 Pontibus impositis, missisque per æra quadrigis
 Expressisse sonum mundi sibi visus, et ipsum
 Admovisse Jovem terris de fulmine fingit,
 Sensit et immissos ignes, super ipse sequutus 95
 Morte Jovem didicit, generatus possit haberi.
 Hoc genitum credas de sidere Bellerophontem
 Imposuisse viam mundo per signa volantem:
 Cui cælum campus fuerat, terræque, fretumque
 Sub pedibus: non ulla tulit vestigia campus. 100
 Hæc erit Heniochi surgens tibi forma cavenda.
 Quumque decem partes Aries duplicaverit ortus,

civilia omisit. Vides distingui armaturas ab equestribus exercitationibus contra Firmici sententiam. Armaturæ etiam dicebantur, quum armati currebant.

89. *Nunc licet in longo... præmia.* B. reponit *Nunc ciet... prælia.* Heniochus astrum surgens habebit, dabit, quidquid ad aurigandi studium pertinet. *Ciet prælia*, ut Virg. in ludis Trojanis, *Æn.* V, 586: « pugnæque ciet simulacra sub armis ». Ed.

91. *Hinc mihi Salmoneus.* Contaminatissimum locum hunc egregie restituit Gemblacensis. Hyperbaton, sententia tamen aperta. Hinc Salmoneus possit videri generatus, qui cælum in terra imitatur, et missis currihus per pontes æneos putabat se admovisse Jovem fulminantem terris, sed malo suo, quippe veros ignes Jovis sensit, et sequutus ipsum verum fulmen didicit et expertus est Jovem. — B. qui cælum

imitatus in urbe, ex Vossiano. Ed.

92. *Pontibus impositis.* Impositis et missis quadrigis per pontes et æra. Unum in duobus, i. e. pontes æneos. Cf. Virg. *Æn.* VI, 585 sqq.

94. *De fulmine fingit.* Hæc dura et obscura. B. emendat *admovisse Jovem terris; male fulmina fingi Sensit et immissos.* Pro *immissos* Scalig. male *immissos*, ut demonstrat Gronov. Obs. III, 15.

100. *Non ulla tulit vestigia campus.* Voss. *cursus*, alii *curzu*. B. *cursor*, i. e. cursor nulla vestigia campo impressit. Ed.

102. *Quumque decem partes.* In Arietis parte vicesima oriuntur Hædi. Oriuntur cum Capra et humero Aurigæ. Vide supra. Lascivos creabunt, petulcos, illeceberosos, amoribus ac luxui deditos, sola libidine fortes. Caprarius etiam efficient, ac fistulatores. — *Duplicaverit ortus.* B. *orta*. Sed nihil mutandum: intell. *Aries ortus*.

Incipient Hædi tremulum producere mentum,
 Hirtaque tum demum terris promittere terga,
 Qua dexter Boreas spirat : ne crede severæ 103
 Frontis opus signo, strictos nec crede Catones,
 Aut Brutum, atque parem Torquatum, et Horatia facta.
 Majus onus signo est, Hædis nec tanta petulcis
 Conveniunt : levibus gaudent, lascivaque signant
 Pectora, et in lusus agiles, agilemque vigorem 104

105. *Qua dexter Boreas spirat.* Firmicus : *Aquilonem versus oritur Hædus.* Ita ad verbum Manilium suum interpretatur. — *Ne crede severæ Frontis opus signo : strictos nec crede Catones.* Hoc est, neque adeo putes severos ac graves sub hoc sidere promitti. Hoc Hædorum petulantiae non convenit. Major et gravior res est, quam ut ei signo adtribuatur. Itaque quod dicit : « ne crede severæ Frontis opus signo », est, ne adtribue, neve adsigna severitatem illi sideri. Sic in fine Apotelesmatum : « Ne dubites homini divinos credere visus » : hoc est, adtribuere. Infra in apotelesmatis Libræ : « Teve Philocteta, cui malim credere parti? » Ibi quoque est adtribuere. At Firmicus vulgarem lujus verbi notionem sequulus joculari errore egregiam sententiam depravavit. Scribit enim : « Hoc sidere quicumque nati fuerint, aliud ex fronte polliceantur, aliud latenter in moribus celant. Sunt enim austera facie, proluxa harba, obstinata fronte, ita ut Catonis prorsus institutum imitari videantur ; sed totum hoc fucato mentinnitur adfectu ». In quibus paraphrastæ Manilianæ verbis vides rō credere vulgari notionē acceptum. Insuperite rō ne crede severæ Frontis

opus signo putavit idem esse, ac si dixisset : Noli credere severæ frontis ; vel « Fronti nulla fides ».

106. *Strictos nec crede Catones.* Alibi : « et strictas pondere mentes ». Firmicus libro V, cap. 2 : « facit strictos, avaros, sordidos ». — *Frontis opus*, inquit B. non ipsam frontem. Opus igitur Torquati filius cervice abscisa : opus Horatii, soror pectore perfosso. At si *Catones* legas, non *opus frontis*, sed ipsam tantum frontem habebis. Legit igitur : *strictas in colla secures*. Claudian. in Rufin. I, 249 : « juvenum rorantia colla Ante patrum vultus stricta cecidere securi ». En.

107. *Atque parem Torquatum*, ut etiam Gembl. et nos in priorē editione. Nota sunt Manliana imperia e Livio, lib. IV, c. 29, et l. VIII, c. 7. Sed omnes libb. habent *Abreptamque patri*, cui scriptum proprius *Abreptumque patri* Torquatum. Abreptum patri ad eadem : ut Terent. Andr. IV, 47 : « Hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi ». Horatia facta, ut Propert. III, 2, de Ennio : « Et cecinit Curios fratres et Horatia pila ». Sic et Livius Horatia pila memorat, lib. I, 26. Ep.

108. *Majus onus signo est.* Illud onus, inquit, est impar molli et lascivo signo.

Desudant : vario ducunt in amore juventam.
 In vulnus numquam virtus, sed sæpe libido
 Impellit, turpisque emitur vel morte voluptas.
Et minimum cecidisse malum est, sed crimine victum.
 Necnon et cultus pecorum nascentibus addunt,
 Pastoremque suum generant, cui fistula collo
 Hæreat, et voces alterna per oscula ducat.
 Sed quum his denas augebit septima partes
 Lanigeri surgunt Hyades; quo tempore natis
 Nulla quies placet : in nullo sunt otia fructu;
 Sed populum, turbamque petunt, rerumque tumultus.
 Seditio clamorque juvat, Gracchosque tenentes
 Rostra volunt, montemque Sacrum; rarosque Quirites
 Pacis : bella probant, curæque alimenta ministrant.

112. *In vulnus numquam virtus.* Plane est, quod ille ait : « solaque libidine fortis ». Quo acroteleutio hæc et sequentia explicantur. Nam hæc quidem adsequitur Firmicus, quum ita interpretatur : « qui omne pugnarum periculum perhorrescant ». Atqui Manilius vult contra eos audaces esse, non utique ullo virtutis consilio, sed libidinis impetu. Quos virtus non potest, eos fortes fecerit libido.

116. *Pastoremque suum generant.* Hædi non possant dicere pastorem suum, nisi caprarium. Inepte igitur Firmicus ovium pastores intellexit. Neque enim magis pastorem hic pro opilione potes accipere, quam hædos pro ovibus.

118. *Sed quum his denas.* In vicesima septima parte Arietis oriuntur Suculæ; quod est falsum. Tempore Manilii oriebantur supra finitorem barbaricum cum XVII Tauri. Ergo orientes Suculæ inquietos, impigros, populariter seditiosos,

turbulentos, pacis ac quietis inimicos efficient. Nascentur etiam subulci. Eumæi, Ulyssis subulci, gentura. Hyades ob τὸ ὕαι putant dictas Græci: quo adlusit satis obscure Val. Place. V, 416: « Pleiades et madidis rorant e crinibus ignes ». Latini Suculas non a succo, ut iuepte Nigidius: sed tamquam Hyades sint ὕαι nomine dulciori.

123. *Rostra volunt montesque Sacros.* Gemblac. *montemque Sacrum.* Prius magis poeticum: hoc magis ad historiam. Unus enim est mons Sacer.

124. *Pacis bella probant.* Male distinguitur vulgo. Ita interpunge: « rarosque Quirites Pacis; bella probant ». Quirites raros pacis vocat seditiosos, ut quum in montem Sacrum secesserunt. — Malim raros absolute, quia ex urbe secesserant. Tum jange *Pacis bella*, ut I, 883, *funera pacis*. *Pacis bellu* suu seditiones. Pro *curæ*, *furtim*. Amant seditiones et eas furtim, clani, alunt:

Immundosve greges agitant per sordida rura : 125
 Et fidum Laertiadæ genuere syboten.
 Hos generant Hyades mores surgentibus astris.
 Ultima Lanigeri quum pars excluditur orbi,
 Quæ totum ostendit terris, atque eruit undis,
 Olenie servans prægressos tollitur Hædos, 130
E gelido stellata polo, quæ dextera pars est,
 Officio magni mater Jovis : illa Tonanti
 Fundamenta dedit, pectusque implevit hiantis
 Lacte suo, dedit et dignas ad fulmina vires.
 Hinc timidæ mentes, tremebundaque corda creantur, 135

125. *Immundosque greges agitant.* Immundos greges nunc. Nam quia Hyades dicuntur, hinc Suculæ etiam Latinis ab eadem origine. Unde vanitatis damnes metaphrasten Firmicum, qui scribit : « Facit enim hoc sidus bubulcos, opiliones, armentarios, oviumque pastores ». Sub uno nomine immundorum gregum hæc omnia pecudum genera comprehendit, mendose.

126. Olim *Et fidum interdum non alium genuere bootem.* Bootem sub hoc signo natum innui putabamus non futili argumento, quod Hyades sint in Tauro. Sed et hoc modo sub Pleiadibus nati fuerint etiam subulci. Moustrum lectionis præfert G. « Et fidum nerciadu genuere syboten ». Non magni moliminis est veram lectionem eruere : « Et fidum Laertiadæ genuere syboten ». Hinc, inquit, subulcus, qui Græce σὺβὺλκς, Eumæus natus est Ulyssi. — *Et fidum Laertiadæ genuere syboten.* Εὐμῆης σὺβὺλκς quoties legitur in Odyssea? Vise locos. Suculæ igitur, quas Græci βῆδς vocant, subulcos faciunt ortu suo, qui nascuntur.

Inmerito Cicerois libertas Tiro Latinus veteres reprehendit, qui βῆδς; Suculas verterunt.

128. *Ultima Lanigeri quum pars excluditur orbi.* Fortasse orti, non orbi. Utramque probum.

129. *Quæ totum ostendit terris atque eruit undis.* Firmicus : « In Arietis parte tricesima, quæ pars totum signum supra terram semper ostendit ». Plane fucum Manilii se prodit, quem ne semel nominare pensum habuerit. Capram ait cum xxx parte Arietis emergere. Sed eo sæculo potius cum xxxiii Arietis supra finitorem barbaricum existebat.

133. *Fundamenta dedit.* Nihil mutuo. Videndum tamen, an in archetypo fuerit, *Fidalimenta* ; unde *Fundamenta* factum. Hæc dubitatio ratione non caret : immo vera est. Nam ita legit Firmicus : « Exoritur Capra, quam fabulosi poetæ alimenta volunt Jovi infantulo præbuisse ». Hinc B. vult *Nutrimenta dedit.* *Fundamenta* non nisi de arce dicitur.

135. *Hinc timidæ mentes.* Gembl. *Hinc fidæ mentes.* Non probio.

Suspensa trepidis, levibusque obnoxia caussis.
His etiam ingenitur visendi ignota cupido,
Ut nova per, montesque, ruunt arbusta capellæ
Semper, et ulterius pascentes tendere gaudent.

Taurus in aversos præceps quum tollitur artus
Sexta parte sui, certantes lucis ad oras
Pleiadas ducit; quibus adspirantibus alinam
In lucem eduntur Bacchi, Venerisque sequaces;
Perque dapes, mensamque super petulantia corda,

136. *Suspensa in trepidis.* Dele rō in. In tricesima igitur parte Arietis oriente Capella, timidi, suspensi, trepidi, solliciti, novarum rerum cupidi nascuntur. — Sed *trepida* et *levibus* secum pugnant. *Trepida* enim res sunt periculosa. Horat. Carm. III, 2, 6: « Vitamque sub dio et trepidis agat In rebus ». Voss. habet *suspensa trepitus*, unde corrigendum *suspensa in strepitus*. Timidi enim est strepitu terreri. Virgil. Georg. III, 79: « nec vanos horret strepitus ». Claudian. in Cons. IV Honorii, vs. 280: « qui talia curat, inanes Horrebit strepitus, nulla non anxius hora ». Ed.

137. *His etiam ingenitur visendi ignota cupido.* Sic emendat Scalig. *Ingenitur*, nimis antiquum; melius *ingenita est*. B. vult *His tamen ingenita est: quamquam meticolosi sint*, tamen (quod mirum) visere cupiunt ignotas regiones. Ed.

138. *Ut nova per montesque.* Ma- lim, « Ut nova per montes quærunt arbusta capellæ », et hoc rectius, et B. probat. His significat, eos, qui sub Capra nascentur, fore ejusce- modi, otiosos et vagantes.

140. *Taurus in aversos præceps ut tollitur ortus.* Taurus oritur posteriore sui parte, hoc est, in sua

sectione. Ita Pleiades oriebantur tunc. Nam Virgiliarum sidus consti- tuit sectionem Tauri, secundum Ve- teres, quamvis posteriores hoc eor- rexerint. Propterea dicitur aversus oriri, quod non ex fronte, sed posteriore parte oriatur. Deinde præceps oritur, ut dicitur hic; quia nimirum influxus situs est in Zo- diaco: quo nomine πικρότα dicit Aratus, ut et alibi monemus.

141. *Sexta parte sui certantes lucis ad oras Pleiades ducit.* Certantes, lu- mine scilicet. Sic I, 304: « Septem illam stellæ certantes lumine si- gnant ». Gemblacensis habebat *lucis odores*, unde B. conj. *certantes luce sorores*, non male. Firmic. « In Tauri sexta parte oriuntur Pleiades ». Aliud est, Taurus ducit Pleiades sexta parte sui, alind Pleiades orinatur sexta parte vel gradu Tau- ri. Nam sexta parte sui intelligit sextam partem signi, h. e. quinque partes de triginta. Sexta parte Tau- ri, h. e. sextum gradum. Germ. men- tem Arati de Pleiadibus non attigit.

143. *In lucem eduntur.* Tauro sexta parte sui oriente existunt et Vergiliæ. Sed temporibus Manilia- nis oriebantur supra finitorem bar- baricum eum xxix parte Arietis. Earum orta generantur vinosi,

Et sale mordaci duces quærentia risus.

Illis cura sui cultus, frontisque decoræ

mulierosi, petulautes, mendaces, expoliti, effeminati, pumicati, circati, cinædi.

145. *Et sale mordaci.* Sunt apinarii, quos *Plaisantius* vocant Galli mei. Volentius in Vero scurras mimarios vocat, qui dicteria funditabant, qualia scurræ, h. e. actores et Urbicarii in mimis. Proprie dicterium verbum scenicum, ut alibi ostendimus ex Varrone: « Quibus sonant in Græcis dicteria, Qui fabularum collocant exordia ». Propterea *δαιτυρία* dicebantur, tamquam *δαιτυρα* quædam: quod essent specimen futuri cantus, aut modorum fidicinorum. Nam experimentum in antecessum dabant mimarii scurræ, et pantomimi, et citharistæ. Quum autem scurra archarius prodiret in scenam, is citharam aut psalterium adferebat, aliquid proludii loco præcenturus ad colligendum studia et favorem spectatorum. Varro ex illis, quæ jam citavimus: « Et orthopthallica adtulit psalteria, Quibus sonant in Græcia dicteria, Qui fabularum collocant exordia ». Multa autem ridicularia in eo specimine frauditabant, adeo ut dicteria in maledicæ procacitatis infamiam abierint. Quin et psalterii, de quo jam diximus, nonne probra intelligebantur. Paullus Sententiarum libro V, de injuriis: « Psalterium, quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, et publice cantatum ». Canticum, dicterium, psalterium, tria hæc idem significant, et ab eadem historia prodierunt. Nam sæpe ab auctoribus

cantica inimorum, et dicteria mimorum citantur: quæ ratione et mimus quoque ipse cantor dicebatur. Horat. Art. Poet. 155: « donec cantor, Vos plaudite, dicat ». Quod Turuebus primus indicavit. Cantator etiam. Illa dicteria si ante fabulam erant, dicebantur exordia, si in media fabula interponerentur, *ἐξοδία*. Unde mulier embolaria Plinio, mimaria. Si in fine fabulæ, exodia. Unde apud auctores passim mentio Atellanorum exodiorum. Juvenalis, Sat. VI, 71: « Urbicus exodio risum movet Atellanæ ». Firmicus libro VI exitus fabularum vocat: « Cum effeminati corporis mollitie cinædos efficient, et qui veterum fabularum exitus in scenis sæpe saltantes imitentur ». Porro dicterium perperam a dicendo Varro. Nam ne Latium crederet, potuit eum monere character et flexus, item natio; unde, etiam teste ipso, in Latium venit. Nam ipsemet in Græcia hoc fieri dicit: quod quidem verum est. Primus enim Augustus pantomimos e Græcia in scenam Romanam evocavit. At dicteria ex eadem Græcia petita jamdudum in ea scena produci solebant. Claudianus scurræ mimarium, sive actorem urbicum, item et pantomimam pulchre hisce verbis designavit: « Nec molles egeant nota dulcedine ludi, Qui nutu manibusque loquax ». Nam prior est scurra mimarius; alter pantomimus. Hic vero Manilius non quidem mimarios intelligit, sed urbanos tantum, quos scurras vocant, ut ait Plautus.

Semper erit : tortos in fluctum ponere crines,
 Aut vinclis revocare comas, et vertice denso
 Fingere, et adpositis caput emutare capillis,
 Pumicibusque cavis horrentia membra polire,
 Atque odisse virum, sterilesque optare lacertos.
 Femineæ vestes, nec in usum tegmina plantis,

147. *Tortos in fluctum ponere crines.* Undantes crines calamistratos intelligit, recte, inquam. Alii, in *flexum ponere crines*. Hanc lectionem videtur agnoscere Firmicus: « quorum inflexi crines torqueantur ». Nobis magis placuit Gemblacensis lectio.

148. *Aut undis revocare.* Ineptissime. Demissi crines sunt undantes, et in fluctum positi: quomodo contrario modo, hoc est, revocati, possunt esse undantes? Non satis absurditas manifesta? Non solum in hoc auctore, sed in omnibus manuscriptis non raro hæc commutant, et alterant *vincla*, *unda*; ut jam vidimus supra. Sic infra *Sanguineis vinclis* pro *undis* editum fuerat. Profecto et hic quoque legendum *vinclis*. Tæniis aut vittis crines revocare tam effeminatorum, quam in fluctum ponere. Utrumque enim feminæ faciunt: « tortos in fluctum ponere crines ». Firmicus: « quorum inflexi crines torqueantur semper in oestro », id est, purpureis vinclis aut vittis. — Quispiam etiam suspicari posset legendum, *Aut vinnis revocare*. Nam *vinnus* cinciunus dicebatur auctore Isidoro. Prior tamen lectio vera est.

149. *Et adpositis caput.* Adpositi capilli, falsi, supposititii. Firmicus, « nec non adpositis alienis crinibus fictam et compositam pulchritudinem mentiantur ».

151. *Sterilesque optare lacertos.* Voluos intelligit, vel potius unguento, ne cresceret pilus, resinatos. Martialis: « Nullusque vivat in tuo pilus crure ». Intelligit ergo levigatos, pice ac psilothro curatos. Capitolinus in Pertinace: « Vasa Samia calfactandæ resinæ, ac pici, divellendis hominibus, ac levigandis ». Tales ministros Glabratores et Glabrarios vocabant, qui etiam, si Diis placet, in officio domus Augustæ. Vetus inscriptio: DIOPHANTVS. TT. CAESARIS. ORNATOR. GLABR. id est, ornator glabrarius. Adde ex Glossis *εὐχέλως*, *Pumicator*. Miratus sum apud Martialem non solum corpus expillari, sed etiam caput ipsum, lib. III, LXXIV, 1: « Psilothro faciemque levas et dropace calvum. Numquid tonsorem, Gargiliane, times? » Atqui decalvari in probris erat. Sequitur: « Quid faciem tingis? » Ridicule: veteres libri: « Quid facient ungues? » Nam sequitur: « nam certe non potes illos Resina, Veneto nec rescare luto ». Si, inquit, tonsorem metuis, ut capiti tondendo operam ei dare nolis; saltem ungues dabis rescandos, quos non potes ullo dropace aut tali unguento tollere, ut pilos. — Vide quæ ad hunc Mart. locum notata sunt in nost. edit. t. I, p. 34. Ed.

152. *Femineæ vestes nec in usum tegmina plantis.* Locus depravatus.

Sed speciem, fictique placent ad mollia gressus.
 Naturæ pudet, atque habitat sub pectore cæca.
 Ambitio, et morbum virtutis nomine jactant. 155
 Semper amare parum est: cupient et amare videri.
 Jam vero Geminis fraterna ferentibus astra
 In cælum, summoque natautibus æquore ponti,
 Septima pars Leporem tollit, quo sidere natis
 Vix alas Natura negat volucresque meatus. 160
 Tantus erit per membra vigor referentia ventos.
 Ille prius victor stadio, quam missus, abibit.

Volebat Scal. « Feminæ vestes nec uon sunt tegmina plantis ». Ita Statius VII Theb. « Brachiaque in manicis et pictæ viucula plantæ ». Totum hunc locum adumbrant ea Senecæ lib. VII Quæst. Nat. « Quidquid est boni moris, extinguimus levitate et politura corporum. Muliebres munditias antecessimus, colores meretricios matronis quidem non induendos viri sumimus. Tenero et molli ingressu suspendiosus gradum: non ambulamus, sed incedimus ». Diceret a nostro mutatum. — Sed cur vitio vertat tegmina plantis? An soli cinædi calceis utebantur? Melius B. *nec in usum tegmina... sed speciem*. Sic II, 822: « Effectus minor in speciem, sed major in usum ». En. — Sed et Petronius idem: « Scorta placent, fractique enervi corpore gressus, et laxi crigres, et tot nova nomina vestis »; unde malim *fractique placent*. D. Hieronymus: « qui gradum mollius incedendo frangunt ». En.

154. *Naturæ pudet*. Recte Firmicus: « Eos pœnitebit, quod viri nati sunt ».

155. *Et morbum virtutis nomine jactant*. Accedit metaphrastes Fir-

micus: « Hos tamen sic ambitio sollicitat: quem morbum sic adpetunt, ut hinc puteant virtutem sibi, et maximum gaudium felicitatis accedere ». Satis his castigatur vitium, quod vulgata lectio effert pro *morbum*. Quod morbus in malam partem accipiat, nemo nescit. Claud. Carm. LXXVI (epigr. 26), 5: « Quod turpem pateris jam cano podice morbum ». Firmicus refert ad ambitionem: neque illud inale.

156. *Semper amare parum est: cupient et amare videri*. Non solum amatores erunt, sed et tales credi volent. Nam Firmicus male: « Hi præterea semper amabunt, aut se amare simulabunt ». Non enim ad sensum Manilii.

157. *Jam vero Geminis*. A 14 Cancris ad 27 Geminorum, in finitore barbarico oriebatur Lepus temporibus Manilianis, quem tamen ipse Manilius ait oriri cum septima parte Geminorum. Oriente Lepore nascuntur velocissimæ pernicitatis homines, stadiodromi, pyctomachi, pililindii, et quibus pedes vicem manuum sint. Efficiet et vigilaces ac diligentes, otio deditos, volutarios.

Ille cito monitu rigidos eludere cæstus;
 Nunc exire levis missas, nunc mittere palmas:
 Ille pilam celeri fugientem reddere planta,
 Et pedibus pensare manus, et ludere saltu,
 Mobilibusque citos ictus glomerare lacertis;
 Ille potens turba perfundere membra pilarum,
 Per totumque vagas corpus disponere palmas,
 Ut teneat tantos orbes, sibi que ipse reludat,
 Et velut edoctos jubeat volitare per ipsum.

163. *Ille cito monitu*, id est, animadversione: quod cito animadvertit imminuentes ictus cæstum et declinat. Sed valde placebat prior conjectura *cito motu*, ut agilitas designetur; et sic habent Voss. et B. reete. Virg. de Darete et Eutello, *Æneid.* lib. V, vs. 430: «Ille pedum melior motu». En. — *Eludere cæstus*, etc.. Non sine cruore cæstibus dimicabatur. Qui incruento pugilatu magis delectabatur, sacculis tomento fartis manus muniebant, cæstum vicem. In vita Imp. Galieni: «sacculis non veritate pugilantes».

164. *Nunc exire levis missas, nunc mittere palmas*. *Levis exire*, *levis mittere*, ut indoctis pauperiem pati. Exire palmas adversarii dicitur, qui declinatione corporis evitat. Contra mittere palmas, infligere palmas in pugilatu. Exire ictum Latinum est. Exire sanguinem dixit Lucretius. Exire hominem Solinus. — *Nunc exire levis*. *Pycnomachos* creat. Firmicus vocat *pyctomacharios*. *Pycnale certamen* pro pugilatu bis dixit Servius enarrator Virgilii.

165. *Ille pilam celeri fugientem reddere planta*. Habes apud Homerum pila ludentes saltare, et pedi-

bus pilam reddere; quod hic dicitur ludere saltu.

166. *Et ludere saltu*. B. et *ludere folle*. Martial. XIV, 46: «Folle decet pueros ludere, folle senes». Fd.

168. *Ille potens turba perfundere membra pilarum*. Ille potens perfundere membra turba pilarum. Corruptas utraque manu pilas, quot poterat, a tergo altera manu capiebat, quas ab ante altera projecerat: contra ab ante accipiebat, quas a tergo projecerat: et ita per totum corpus pilis ludebat, tamquam duo essent, qui datatim pila luderent. Hoc ait Scaliger Turcarum piluludios dexteritate mira facere, quod hic immit Manilius. Hi sunt, quos vocabant piluludios.

169. *Per totumque vagas corpus disponere palmas*. Valde differunt qui pila ludunt, et qui piluludiū Firmico dicuntur. Piluludios jam descripsit. Pila ludentes sunt, qui pila datatim ludunt, quos pilicrepos vocat Seneca.

170. *Ut teneat tantos orbes. Tantos orbes*, tot orbes, tot pilas. Tertullian. Apologet. «et suot tanti, quanti denotamur», id est, tot, quot denotamur. Terentianus: «Maurus item quantos potui cognoscere

Invigilat somnis : curas industria vincit.

Otia per varios exercet dulcia lusus.

Nunc Cancro vicina cauam, cui parte sinistra

Consurgunt Jugulæ : quibus adspirantibus orti 175

Te, Meleagre, colunt flammis habitantibus ustum,

Atque Atalanteos conatum ferre labores,

Reddentemque tuæ per mortem munera matri;

Cujus et ante necem paulatim vita sepulta est.

Et Calydonea bellantem rupe puellam, 180

Graios? id est, quot Graios. — *Sibi quæ ipse reludat*, ex Gemblac. Nam pilas per totum corpus jacit et recipit, tamquam sibi ludat datatim et reludat.

173. *Invigilat somnis*. Huet. explicat, quia leporēs apertis oculis dormiunt. Sed hoc est *vigilat in somnis*, quod multum abest. Quid autem industria curas vincit? Immo auget. Mutandus forte verborum ordo: « *Invigilat curis somnos industria vincit* ». Silius, X, 330: « *Sed mens invigilat curis* ». *Vincit somnos*, i. e. pellit. Ovid. Met. I, 685: « *Ille tamen pugnat molles evincere somnos* ». Ed.

174. *Nunc Cancro vicina cauam*. Asellis orientibus nati venatui dediti erunt, retibus feras capient, aut foveis decipient, aut ferro sectabuntur. Alatores, pressores, vestigatores erunt. Genitorum Meleagri et Atalantæ. Piscationibus etiam operam dabunt.

175. *Consurgunt Jugulæ*. Jugulas vocat, quos alii Asellos in sidere Cancri. Nam ita etiam Firmicus paraphrastes interpretatur. Nusquam memini me legere Jugulas pro Asellis Cancri. Sed Orion vocatur Jugula auctore Varrone, Glossario et scholiaste Germanici, apud

quem male *Incola* pro Jugula. Itaque Bonincontrium decepit Papius suus, vel potius ipsemet seipsum, qui apud Papiam Orionem jugulam vocatum putat esse sidus, de quo hic agitur. Asellos ait oriri in prima parte Cancri in finitore barbarico. Verius dixisset in XIII Cancri.

176. *Flammis habitantibus*. Quid? An instar Caci, flammis sibi ingentitas habebat? Reinesius conjecit *latentibus*. Sed certior Gronovii lectio Observ. II, 11, *absentibus*. Ovid. Ib. 603: « *Natus ut Alhæra flammis absentibus arsit* ».

177. Hunc vs. qui in membranis est 179, huc adduxit Scal. merito quidem si *Atalanteos* admittatur. Sed omnes habent *Atlanteos*: de Hercule intellige. Nam et Hercules venator. Claud. IV Honorii, 534: « *Alcides pharetras Diræaque tela solebat Prætereunt feris* ». Ed.

178. *Reddentem munera matri*, i. e. vitam, animam. Sed Reinesius ingeniose post mortem mutua matri, i. e. reddentem vices matri post tamen mortem. Quippe ea, sera pœnitentia, ut Ovidius narrat, se gladio transegit. Met. VIII, 530. Ed.

180. *Et Calydonea*, recte. Nam Atalantam hoc sidere natam vult Firmicus: « *Sed et femina, si sic*

Vincentemque viros, et, quam potuisse videri
 Virgine majus erat, sternentem vulnere primo;
 Quamque erat Actæon silvis imitandus, et ante
 Quam canibus nova præda fuit: ducuntur et ipsi
 Retibus, et claudunt campos formidine mortis, 183
 Mendacisque parant foveas, laqueosque tenaces,
 Currentesque feras pedicarum compede nectunt,
 Aut canibus ferro necant, prædasque reportant.
 Sunt quibus in ponto studium est cepisse ferarum
 Diversas facies, et cæco mersa profundo 189
 Sternere litoreis monstrorum corpora arenis,
 Horrendumque fretis in bella lacessere pontum,
 Et colare vagos inductis retibus amnes,
 Ac per nulla sequi dubitant vestigia prædas.
 Luxuriæ quia terra parum, fastidiet orbem 195
 Venter, et ipse gulam Nereus ex æquore pascet.
 At Procyon oriens, quum jam vicesima Cancrī
 Septimaque ex undis pars sese emergit in astra,

nata fuerit, viraginis animo hæc eadem similibus rationibus persequetur.

181. *Quam potuisse videri.* Voss. et Gronov. *videre*, rectius. Quam feram, bellam, etiam videre et contueri supra virginis animos erat. Sic infra, vs. 611, de Ceto bellua: «Tunc quoque terribilis nec virginis ore videnda». Ed.

182. *Virgine majus erat.* Quum viri sternentem viros erat majus virginis. Mirum genus loquendi. Cujus species vincentis viros erat supra sexum muliebrem, etiam supra Actæonem ipsum, vel tunc, quum silvis formidandus erat, antequam a canibus devoraretur.

183. *Quamque erat.* Gronov. *Quaque erit.* B. *Quaque erat.* Sententia

totius loci est, Colunt Melesgrum, Herculem, Atalantam, quin et Actæonem, quatenus erat imitandus.

184. *Quamque erat Actæon silvis imitandus.* To imitandus est nulli rei. Scribo mirandus, id est, tunc quum formidolosus esset silvis.

185. *Formidine mortis.* Lips. et Voss. *monūs*, unde B. *claudunt vastos formidine montes.*

189. *In ponto.* Sed IV, 274: «His erit in pontum studium». — *Ferarum*, piscium. Quis hoc umquam vidit? Forte *natantum*.

193. *Et colare vagos.* Etiam cola Ausonio inter suppellectilem piscatorum: «Cola que et insutos terrenis vermibus hsmos».

197. *Quum jam vicesima Cancrī Septimaque ex undis.* Castiganda

Venatus non ille quidem, verum arma creatis
 Venandi tribuit : catulos nutrire sagaces, 200
 Et genus a proavis, mores numerare per artes,
 Retiaque, et valida venabula cuspile fixa,
 Lentaque contextis formare hastilia nodis,
 Et quodcumque solet venandi poscere cura
 In proprios fabricare dabit venalia quæstus. 205
 Quum vero in vastos surgit Nemeæus hiatus,
 Exoriturque Canis, latratque Canicula flammæ,

etiam paraphrasis Firmici : « In Cancrî parte vicesima oritur Argion ». Lege : « In Cancrî parte vicesima septima oritur Procyon ». Dictus autem Procyon, quod ante Canem majorem oriatur, constitutus juxta lacteum circulum : unde Plinio Antecanis dicitur. Ciceroni Antecanes ἀνταῖνες. « Antecanes, Graio Procyon qui nomine fertur ». Oriebatur sæculo Manilii a xxx parte Geminorum ad quintam Cancrî. Quare errat Manilius. Nam id potius sæculo nostro conuevit, quam illi prisco. Oriente Antecane qui nascentur, erunt non quidem venatores, sed arma venatoribus parabunt, catulos nutrient, prolem et genus canum peritissime referent; cujusmodi fuisse dicitur P. Virgilius Maro.

199. *Venatus non ille quidem.* Firmicus ne uno quidem verbo plus aut minus : « Erunt quidem ab omni studio separati : verum arma venatoribus aut facient aut parabunt, ut retia, venabula ».

201. *Mores numerare per artes.* Vett. quatuor per urbes, quod Gron. adse-rit et explicat per patrias. Ed.

206. *Quum vero in vastos surgit Nem. hiatus.* Primam partem Leonis intelligit. Nam os in ejus aste-

rismo prima pars ejus est. Firmicus quoque in paraphrasi horum primam partem Leonis interpretatur. Melius dixisset Canem principio Cancrî oriri in finitore barbarico. Sæculo Manilii oriebatur in vii Cancrî. Intelligo autem cum Firmico stellam Sirint nomine in maxilla Canis, quæ est, quam proprie Caniculam Romani vocabant. Plinius dubitat, an ea, quæ Procyon dicitur, Canicula sit. Sed alia est. Et Columella distinguit recte Procyon a Canicula. Nam Procyon est, quem Vitruvius minusculum canem vocat. Quis ignorat quantum intersit inter Caniculam et Antecanem? tota constellatio dicitur Canis: Sirius autem in maxilla, aut ore Canis, dicitur Canicula: Itaque non immerito dubitat Plinius, an Antecanem vocare debeat Caniculam, quum constaret Canem alium esse ab Antecane.—Male B. *Quum surget.*

207. *Latratque Canicula flammæ.* Qui igitur oriente Canicula nascuntur, erunt furiosi, violenti, iracundi, omniumque in odio et metu erunt: præfesto nato loquentes, faciles moveri, rixosi, rabidi, temulentii. Ferris subsistent, et eas venabulo collocabunt. Scal. *flaminant.*

Et rabit igne suo, gemuatque incendia Solis :
 Qua subdente facem terris, radiosque movente,
 Dimicat in cineres orbis, fatumque supremum 210
 Sortitur, languetque suis Neptunus in undis,
 Et viridis nemori sanguis decedit et herbis.
 Cuncta peregrinos orbes animalia quærunt;
 Atque eget alterius mundus : natura suisinet
 Ægrotat morbis nimios obsessa per æstus, 215
 Inque rogo vivit : tantus per sidera fervor
 Funditur, atque uno ceu sint in lumine cuncta.
 Hæc ubi se ponto per pronas extulit oras,
 Nascentem si quem pelagi perstrinxerit unda,
 Effrenos animos, violentaque pectora finget, 220
 Irarumque dabit fluctus, odiumque, metumque
 Totius vulgi : præcurrunt verba loquentes :

208. *Et rabit*, ut jam monuimus. Idem error infra : *Lingua rapit*, pro, *Lingua rabit*. *Canicula rabit*, ut *insana Canicula* Satirico.

210. *Fatumque supremum Sortitur*. Nam ardores Caniculares iram Deorum, quasi quamdam vim majorem vocat Valerius Flaccus : eo-que nomine ait illud astrum a Calabris propitiari. Ita enim libro I, 682 : « sic quum stabulis et messibus ingens Ira Deum, et Calabri populator Sirius arvi Incubuit, coit agrestum manus inscia priscum In nemos, et miseris dictat pia vota sacerdos ». Sed et Aristæus Apollinis et Cyrenes filius aram Jovi imbrifero in insula Ceo statuit, et ipsi quoque Sirio astro, ut Apollonius ait libro II, hostias immolavit. Unde factum, ut in Ceo insula per xl dies, quot scilicet astri illius incendia vigent, Etesiae flare soleant. Sed Sirium a Ceis observari solitum

ex Ciceronis primo de divinatione alibi notamus : *quæ est lex Aristæi*.

212. *Et viridis nemori sanguis decedit*. *Sanguis succus*. Arborum succus ille vulgo dicitur sapa (*sève*), et sane ita vocatur a Palladio. De intensionibus æstuum in diebus, qui dicuntur Caniculares, vide Gemini eruditissimam disputationem, qui æstuum illorum causam non Caniculæ tribuit, sed aliis rationibus nititur.

217. *Ceu sint in lumine*. B. *Aque uno se accendunt lumine*.

219. *Nascentem si quem pelagi. Pelagi unda horizon*.—*Perstrinxerit*, Gemblac. *restinxerit*, unde Bentl. conjicit : « Tosta siti, quam nec pelagi restinxerit unda ». Voss. enim *quam nec pro si quem*. Ed.

221. *Odiumque metumque*. Notum : « oderiui, dum metuavi ». Paraphrasis Firmici : « Furiosi, iracundi, terribiles, minaces, et quos omnes

Ante os est animus; nec magnis concita caussis
 Corda micant, et lingua rabit, latratque loquendo;
 Morsibus et crebris dentes in voce relinquit. 215
 Ardescit vitio vitium, viresque ministrat
 Bacchus, et in flamma sævas exsuscitat iras.
 Nec silvas rupesque timent, vastosque leones,
 Aut spumantis apri dentes, atque arma ferarum,
 Effunduntque suas concesso in robore flammās. 230
 Nec tales mirere artes sub sidere tali.
 Cernis, ut ipsum etiam sidus venetur in astris?

homines et oderiat pariter et metuunt.

223. *Ante os est animus.* Legimus apud veterem poetam nescio quem: ἡ δὲ γλῶσσαι τοῦ νοῦ προτρέχει: quod est plane horum omnium interpretamentum. An dixit ante os esse animum, h. e. ex garrulitate ejus aperiri, qualis ejus sit animus?

224. *Corda micant.* Pueri sciunt quid sit corde micante toties apud poetas. Sed audi paraphrasten Firmicum nobiscum facientem: « Hi etiam nōva cussarum jurgia concitantes cor habent crebris agitationibus palpitans ». Sane nemo sanus dixerit cor micare esse cor lucere, sed quod Firmicus dixit palpitare. Sic Virgil. *Æn.* X, 396: *semianimesque micant digiti.*

225. *Morsibus et crebris.* Non male olim legebamus: « Morsibus increpitis ». Nam non solum ita poetæ loquuntur, quum dicunt frendere dentibus, sed etiam omnino ita legit Firmicus paraphrastes: « ita sæpius impetu et furore commoti, aut dentes quatiant, aut adritos semper excuant ». Sed potest ferri lectio Gemblacensis: « Morsibus et crebris ».

226. *Ardescit vitio vitium viresque ministrat Bacchus.* Firmici paraphrasis: « Sed si hunc locum Mars viderit, fortius hæc, quæ diximus, convalescunt ». Ut ponamus verum dicere, non tamen iuentem auctoris sui adsequitur. Nam recte quidem vitium vitio ardescere interpretatur fortius vitium convalescere: sed non advertit naturam iracundam, si accedat temulentia, perinde esse, ac si oleum camino addatur: et ita accipiendum apud Manilium. — B. vult *Ardescit vino vitium*, sed repetitio sequentium erit.

228. *Rupesque timent, etc.* B. *rupesque timent, ungueve leonis, Aut spumantis apri dentes, aut cornua tauri.* Sed audacior videtur emendatio, quam tamen a literarum ductibus non admodum abscedere ait. *Timent, et infra effundunt, habent libb. Scalig. timet et effundit. En.*

229. *Arma ferarum dentes et ungue;* unde Exarmare leones.

230. *Effunduntque suas concesso in robore flammās.* Effundunt furores suos in quovis obvio hoste: componunt se pares cum quavis fera in silvis, quæcumque illis fors concesserit. Paraphrasis Fir-

Prægressum quærit Leporem comprehendere cursu.
 Ultima pars magni quum tollitur orbe Leonis,
 Crater auratis surgit cælatus ab astris. 135
 Inde trahit quicumque genus, moresque, sequetur
 Irriguos ruris campos, amnesque, lacusque;
 Et te, Bacche, tuas nubentem junget ad ulmos,
 Disponetque jugis imitatas fronde choreas,
 Robore vel proprio fidentem in brachia ducet, 140

mici: «Ita ut frequenter illis pericula et a feris et ab incendiis inferatur». Et *flammas* pro incendio accipit, non pro furore, et ab illis illi exitium imminere somniat contra mentem auctoris sui, quem non adsequitur.

233. *Prægressum*. Post hoc fortasse versum inserendus, qui lib. I, vs. 442 alienus videtur: *Intentans morsum*, etc. Sic enim Avienus de Lepore: «Urgetur curso rutili Canis: ille per æthram Effugit instautem: premit autem Sirius ore».

235. *Surgit cælatus ab astris*. Io Leonis parte tricesima oritur Crater. Hoc sidere oriente qui nascetur, irriguos campos, fluvios et lacus amabit: ulmos vitibus aditis maritabit: vites jugamentis, palis, ridicis eriget, aut arbustis disponet. Vino etiam liberalios sese invitabit: annonæ vectigalia redimet: merces humidas tractabit. Crater sæculo Manilii oriebatur hor. o, 40', a xxx Leonis ad ix Virginis. Quare hic Manilio constat ratio.

237. *Sequitur Irriguos ruris campos*, etc. Paraphrasis Firmici: «Irriguos amabit campos: et fontes aut rivos seu fluvios ab alveo suo ad alia loca deducet». Male coöcipit *to sequetur*. Ipse potat dictum in

dedocendis rivis cum sequiturum quos ducet rivos. At nulla apud Maonium rivorum deductio. — B. reponit: *Irriguos rivis*. Horat. Carm. I, 7, 13: «et uda mobilibus pomaria rivis». Ed.

239. *Disponetque j. imitatas*. Dispositos vitium versus choreas vocat. Firmici paraphrasis: «vel qui buxas arbores tondens in bellonas fingat», falso. Nam quid Crater ad buxeta, et opera ex buxo topiaria? Sed corrigit se mox: «Aot virides porticus in circulum flexis vitibus faciat». Intelligit haud dubie vites comploviatas: in quo meotem quidem Manilii non adipiscitur, sed tamen propius ab ea abest. Nam choreas Manilius dixit gemmas vitium instar eorum, qui manibus couertis choreas ducunt, et, ut Terentius loquitur, rectem ducunt. Voss. *Disponetve...imitatus*. Rectius *Disponet Bacchum*, i. e. vitem.

240. *Robore vel proprio fidentem in brachia ducit*. Inepte. Gemblic. *findentem*, ut id quoque bene: sed tamen propius veritati: quin etiam vetustissima est menda. Agnoscitur enim a Firmico, cujus paraphrasis hæc: «Et qui in secundis arboribus secundos inserat surculos». Nam *infindere* est inserere apud

Teque tibi credet semper : quin matre resectum
 Adjunget calamis, segetemque interseret uvis :
 Quæque alia innumeri cultus est forma per orbem,
 Pro regione colet : nec parce vina recepta
 Hauriet emiscens, et fructibus ipse fruetur, 243
 Gaudebitque mero, mergetque in pocula mentem.
 Nec solum terræ spem credet in annua vota :

Cæronem in Bruto. Vide notas nostras in Computum Judaicum libro VII de Emend. temp. Sed hæc nugatoria sunt. Notum enim, vetustiores libros habere *findere*, *relinquisti*, *instinguo*, pro *fidere*, *relinquisti*, *instigo*. Et hic quoque haud dubie *fidentem* scripsit Manilius, librarius *findentem*, non quidem habens in animo sententiam mutare, sed utens vitio sæculi ita scribentis. Vites aut junguntur, aut solutæ in suo sibi stipite singulari relinquuntur. Junguntur multifariam : nam aut maritantur, aut jugantur, aut impluviate flectuntur. Singulari stipite relinquuntur, aut adminiculate, aut solitariae : et quidem solitariae, hoc est, sine ridicis, minus quidem vini, sed præstantius edunt, ut in multis locis Galliae nostrae. Ex igitur, quæ illa singulari stipite sine adminiculo nituntur, manifesto fidunt robore suo, utpote quibus ridicis opus non sit, neque adminiculis. Vel igitur, inquit, vites jugat, vel fidentes suo stipite in brachia ducit. Ista brachia habent nomina sua apud auctores rei rusticæ, et in Gallia nostra, aliis nominibus in Tectosagibus, et Aquitania, aliis in Celtis, aliis in Belgio. Vides quam vetustæ sint librorum mendiæ, quæ etiam a veteribus auctoribus agnoscantur. Itaque qui

dicunt non temere recedendum a vet. codd. opponi illis potest, ne temere quoque illis fidendum. Habes hic exemplum illustre. — *In brachia ducit*. Brachia vitis scilicet. Cic. sup. p. 40, v. 678 : « Quos tenet Ægeο defixa in gurgite Chius, Brachia cui viridi convestit tegmine vitis ». I. e. cui insulæ frondescit vitis in sua brachia. Nam in Chio tunc erat Orion.

241. *Teque tibi credet*. Elegantissime. Nam fidentem proprio robore dixit eadem mente, qua nunc dicit ipsum sibi ipsi credi. Te tibi credit, non ridicis, aut palis, aut ulmis. — *Qui matre olim*. Plana sententia. Sarmenum et matrice resectum pangit in segete : quod in multis locis Campaniæ in Italia, et in agro opimo ad Tarnum Aquitaniæ mæ. Lege igitur : « quin matre resectum Adjungit calamis ». Recentes enim surculi pacti adjunguntur calamis in novellæ. — B. autem *Teque tibi credet : Semeleve a matre resectum Adjunget palis*. Palis, ut Tib. I, 8, 33.

244. *Pro regione colet*. In agro Neapolitano in Italia, Bigerritano in Novempopulania, maritabit arbores : in agro Vicentino et Vibiscorum jugabit : in Nitiohrigibus singulari stipite et fidentem suo robore educet.

245. Ante Scal. *Hauriet e miseris*.

Annonæ quoque vectigal, mercesque sequetur,

Præcipue quas humor alit, nec deserit unda.

Tales effinget Crater humoris amator.

150

Jam subit Erigone : quæ quum ter quinque feretur

Ubi *miscere* scriptum erat, Gembl. habet *miserere*, quod mendum iu aliis quoque manuscriptis non raro occurrit. Ita hic sine ullo dubio *emiscens* legendum pro *e miseris*. Emiscere ex cratere haurire. Miscere Falernum Martiali, haurire. Scio principem et ornamentum harum literarum Adrianum Turnebum *mystris* legere. Sed eur Latini voce peregrina utantur, relieta propria *cochlear*, sive *ligula* ? Sane illud jocularè, ligulis aut cochlearibus in convivii vinum haurire. Crater erat ingeus vas viuarium, quod iu media mensa supra mæhinulam ineitegam destituebatur. Ex eo cyathis vinum emiscebant, i. e. hauriebant.—*Hauriet emiscens*. Vera conjectura. Firmicus agnoscit. Sed *emiscere* paullo sequius, quamquam non male, interpretatur : « quod hic vinum sine aquæ admixtione libenter bibet ». *Emiscere*, interpretatur contrarium τὸ *miscere*. At non est. Est enim e cratere in scyphum miscere. Miscere vinum, ut diximus, est haurire, iu pocula defundere. Constat a paraphraste Firmico correctionem nostram agnosci.—Bentl. agnoscit *Hauriet e cratere*, nempe ut qui sub Cratere natus sit. Ex crateribus autem vinum bibebant. Virg. *Æn.* I, 724 : « Crateras magnos statuunt » ; *Æn.* III, 525 : « ... Anchises magnum cratera corona Induit », et *Æn.* IX, 165 : « Indulgent vino et vertunt erateras shenos ». Ed.—*Et fr. i. fruetur*. Ipse,

inquirit, ipsos fructus ahsument, neque ex illis negotiabitur, aut compeudium faciet : ebibet enim omnes.

248. *Annonæ quoque vectigal*. Annonæ quoque publicum redimet. Firmicus libro tertio : « Exactorem retiarum annouarum, vel fiscalium pecuniarum ». Ita reponimus ex veteri codice. Retiæ seu retiæ annonæ meminit Augustinus de Civitate libro XVIII, cap. 18.

249. *Præcipue quas humor alit*. Firmicus alicubi aquaticas negotiationes, item aquarum opera vocat. Quia vero crater non solum vini, sed et omnium liquorum capax est, ideo et aquam quoque capit : nisi ideo dixerit, quia quidam Veterum non craterem, sed urnam, hoc est, *καλπην* vocarunt, ut scholiastes Germanici. Cicero feminino genere crateram : *καλπην* etiam fontem vocabant Veteres, Plantus et Varro.

251. *Jam subit Erigone*. Iu decima quinta parte Virginis oritur Corona. Sub bæ natus erit delicatus aomollibus studiis deditus : hortos colet, corollas plectet. Seplasiarius, pigmentarius, turarius erit. — *Ter quinque feretur Partibus*. In xv parte Virginis ait oriri Coronam. At Firmicus quinta parte. Et sane corruptus est locus. Nam infra Spica oritur decima parte. Non ergo scripsit Manilius « quæ quum ter quinque », sed « quæ quando quinque », aut simile quid. Sed nugatur. Nam illius sæculo Corona oriebatur supra finitorem barbaricum a xxx

Partibus ereptis ponto, tollentur ab undis
 Clara Ariadneæ quondam monumenta coronæ,
 Et molles tribuent artes : hinc dona puellæ
 Namque nitent; illinc oriens est ipsa puella. 255
 Ille colet nitidis gemmantem floribus hortum,
 Pallentes violas, et purpureos hyacinthos,
 Liliaque, et Tyrias imitata papavera lucas,
 Vernantisque rosæ rubicundo sanguine florem.
 Cæruleum foliis viridi quin gramine collem 260
 Conseret, et veris depinget prata figuris:
 Aut varios nectet flores, sertisque locabit;
 Effingetque suum similes : in mutua pressos

Virginis ad 1x Libræ hora una fere.
 Sed mirum Coronæ austrinæ nul-
 lam fieri mentionem ab Arato in
 Phænomenis, neque a Manilio libro
 primo. An dicemus ante Hippar-
 chum in asterismos non relatam?
 Non ita videtur. Hyginus enim, qui
 ex Eratosthenæ, et antiquioribus
 Astronomicon suum describit, vo-
 cat eam Sagittarii Coronam.

255. *Illinc oriens est ipsa puella.*
 Sequitur eos, qui dicunt non solum
 Coronam, sed etiam Ariadnam, in
 cælo effingi. Propertius : « Te
 quoque enim non esse rudem tes-
 tatur in astris Lyncibus in cælum
 vecta Ariadna tuis ». Et ipse Mani-
 lius Coronam in cælo capiti Ariad-
 næ impositam canit in sphaera. At
 contra Aratus ait Coronam in cælo
 positam a Baccho monumentum
 relictæ Ariadneæ esse. Quid si non
 de Ariadna, sed de ipsa Erigone
 intelligas?

258. *Tyrias lucas.* Hoc ineptum;
 lege *Tyrios*... *fucos*. Ovid. Met. VI,
 222 : « Tyrioque rubentia fuco ». Ep.

260. *Cæruleum foliis viridi quin*

gramine collem Conseret. Viridem et
 cæruleum confundunt poetæ. Nam
 et Ovidius aerem viridem dixit pro
 cæruleo, et aquas virides pro eodem.
 — B. *Cæruleumque oleis.* Viridemve
 in palmit. Olea enim cærulea et
 glauca. Ovid. Art. Am. II, vs. 518 :
 « Palmite collem », ut Stat. Silv.
 IV, 2, 36 : « vitifero sub palmit
 nudos Umbravit colles ». En.

261. *Conserit et veris.* Potes et
 legere *vernis*.

263. *Olim Effingetque sinn, simili-*
lesque. Quid est *effingere sinu flores*?
 quid similes excoquere? Nugas ege-
 rit tam qul interpretationem exiget,
 quam qui dabit. Gemblacensis :
 « Effingetque suum similes ». Quod
 est verissimum. Effinget suum si-
 miles, suorum similes flores : suo-
 rum florum coronæ est idiotismus
 Manilianus. Effinget flores sertis,
 cujusmodi flores habet Corona ipsa
 Ariadneæ : omnino effinget similes
 suorum coronæ florum, ut Mani-
 liane loquar. Virgil. Æn. IV, 634 :
 « Namque suam antiqua patria cinis
 ater habebat ». Suam Didonis nutri-

Incoquet, atque Arabum silvis mulcebit odores;
 Et medicos unguenta dabit referentia flatus, 265
 Ut sit adulterio succorum gratia maior;
 Munditiæ cultusque adsunt, artesque decoræ,
 Et lenocinium vitæ præsensque voluptas.
 Virginis hoc anni poscunt, floresque coronæ.

At quum per decimam consurgens horrida partem 270
 Spica, feret præ se squallentis corpus aristæ :

cem dixit, ut Noster suorum coronæ
 florum. — Voss. *Effingetque suum*
sidus. B. quin mutua. Scil. effinget
 ex floribus, coronam sub quo si-
 dere natus est. *Mutua* pro *mutuo*,
 quod durum mihi videtur. *Pressos*
 subaudi flores. Ed.

264. *In mutua pressos Incoquet.*
 Simul omniū succos expressos
 excoquet: ad opus seplasiarium
 scilicet. Hæc clausula manifesto a
 superioribus tam sensu, quam argu-
 mento separata est. Seplasiarios
 intelligit.

265. *Medicos flatus.* Vett. quatuor
Medios: forte *Medos*, i. e. malum
 Medicam.

267. *Cultusque placent* Benl. ut
 supr. 153.

268. *Et lenocinium vitæ.* Para-
 phrasis Firmici: « corpusque suum
 leuocinio pulchritudinis excolens ».
 Non prorsus hoc voluit, sed plus.
 Nam leuocinium vitæ plus est,
 quam leuocinium corporis. Intelli-
 guntur enim molles et delicati,
 quos non semper sequitur esse mo-
 chos, aut adulteros. — *Præsensque*
voluptas. Virginis hoc anni poscunt.
 Paraphrastes: « et qui stupra et
 adulteria lateuter exerceat, ad vir-
 ginum pulchrarum puerorumque
 concubitus prona libidinis animo-
 sitate festinans et currens ». Stupor

hominis. Nam 26 *Virginis hoc anni*
 est epilogus, ut et cæco adparet.
 Itaque plane hic deliravit.

269. *Floresque coronæ.* Potnit
 etiam ad mythologiam adludi. Nam
 Timachides poeta scripsit coronam
 Ariadnæ ex quodam flore plexam
 fuisse, qui dicebatur Thæseus.

270. *At quum per decimam.* Ori-
 batur Spica cum xxvi parte Virgi-
 nis, quam cum decima parte Virgi-
 nis oriri vult ut fuitore barbarico.
 Spica igitur oriente qui nascuntur,
 erunt adtentiores ad agriculturem
 et ad condita frugum. Pistrinorum
 maucupes erunt, pistores dulciarii.
 Erunt etiam publicorum horreorum
 curatores.

271. *Squallentis corpus aristæ.* *Cor-*
pus, adpositive, *squallentis* seu *squal-*
lentes aristæ. Rectissima lectio. Ma-
 gis placeret « squallentis corpus
 aristæ ». Quare aristæ dicantur
 squalidæ, non magis ratio exigi de-
 bet, quam quare dicantur horridæ.
 Alioqui squallere est contaminari,
 et squalor contaminatio. Firmicus
 in partium Scorpii Myriogeuesi:
 « turpes faciet homines, meretricio
 squallore sæpe pollutos ». Tertullian.
 exhortatione ad castitatem, c. 10:
 « ingredi in disciplina Domini non
 secundum carnis et squallentis
 concupiscentiam ».

Arvorum ingenerat studium, rurisque colendi,
 Seminaque in fenus sulcatis credere terris,
 Usuramque sequi majorem sorte, receptis
 Frugibus innumeris, atque horrea quærere messi, 275
 Quod solum decuit mortales nosse metallum.
 Nulla fames, non ulla forent jejunia terris.
 Dives erat census saturatis gentibus orbis,
 Et si forte labor ruris tardâverit artes,
 Quis sine nulla Ceres, non ullus seminis usus, 280
 Subdere fracturos silicis frumenta, superque
 Ducere pendentes orbes, et mergere farra,
 Ac torrere focis, hominumque alimenta parare,
 Atque unum genus in multas variare figuras.
 Et quia dispositis aptatur spica per artem 285

274. *Usuramque sequi majorem sorte.* Et nos quoque ita olim edidimus. Imperite, ut alias, lectionem innovavit Bonincontris: «*Versuramque sequi*». Nam quæ versura hic intelligenda est, quum loquatur de terræ fide, quæ majore senore frugea reddit? Est enim metaphora. Neque Danistæ hic magis locum habent, quam agricultura in foro Romano. Sine metaphora aut allegoria extulit paraphrastes Firmicus: «*qui novis seminibus per annos singulos novitatem etiam frugibus periat*».

276. *Nosse metallum*, hellenismus, metallum pro conditis. In Hadriani vita: «*Laborabat præterea, ut condita militaria inspiceret*», id est, annonam militarem in horreis. Sed de conditis mentio est etiam in Cod. Theodos.

278. *Dives erat.* Conditionale est. pro *Dives foret*. Virgil. Georg. II, 132: «*Et si non alium late jactaret*

odorem, Lanrus erat». Sed vitiosius hic, quia jam Noster dixit *forent*. Ordo est: *Dives erat census orbis, saturatis gentibus*. Sed B. hunc versum irreptitium putat. Ed.

281. *Subdere fracturos silicis.* Melius *fracturo silici*. Vid. Virg. Georg. I, 267, et Æn. I, 182. Ed.

285. *Et quia dispositis aptatur*, etc. Quemadmodum in spica grana suis cellis et folliculis inclusa ac disposita sunt, ita etiam qui sub hoc sidere nascuntur, disponunt fruges per horrea et cellas. Inteligit vero publica horrea, cujusmodi horrea Sulpitia, et quæ præterea in singulis regionibus Urbis ponit Sext. Aurel. Victor; quibus etiam curatores præficiebantur, quorum crebra mentio in veteribus monumentis. Fruges accipit pro grano ipso frumenti. Unde proverbiale dictum, *Frugem non faciet*. Nam proprie dicitur de culmo, qui granum non cepit suo tempore.

Frugibus : exstructu simili componitur ordo ,
Seminibusque suis cellas atque horrea præbet.

Sed parte octava surgentem cerne Sagittam
Chelarum : dabit hæc jaculum torquere lacertis ,
Et calamum nervis , glebas et mittere virgis ,
Pendentemque suo volucrem deprendere cælo ,
Cuspide vel triplici securum figere piscem.
Quod potius dederim Teucro sidusve genuseve?
Teve , Philoctete , cui malim credere parti?
Hectoris ille faces arcu , teloque fugavit ,
Mittebat qui vos , ignes , in mille cariuas.

In Gemblacensi erat : « exstructos similis componitur ordo ». Fortasse *exstructu* legendum. Nihil interest ad sententiam. Firmicus recte concepit hæc : « qui ad vitæ subaidium multas fruges in horreis condant ». — Pro aptatur G. et Lips. *habeatur*. Voss. *habatur*, quod sic intelliges : Spica habitatur frugibus , sive granis , quas in glumis tamquam in cellis atque horreis conditas tenet.

286. *Exstructu simili*. Propius ad Gerubl. *structo similis*, i. e. ordini humana arte structo. Quinque autem versus , qui in vulgatis sequuntur , B. vult esse hic necesarios , et artem architectonicam ex ordine spicarum deductam dici. Sed de templis tantum agitur. Locus certe difficillimus. Vid. inf. 508. Ed.

* *Sculptentem faciet*. Quid bractearii et pictores ad horrea et fruges? Quo pertineant , infra dicitur. Nam , ut loies dixi , a Bonincontrio critice non exigimus , cui nihil horum mendorum oboluit. Scalighos quinque vs. post 508 retraxit.

288. *Sed parte octava*. Parte octava Libræ ait Sagittam oriri. Quod falsum est. Sæculo Manilii Sagitta

oriebatur a III Sagittarii ad VII ejusdem , hor. o , 15' , in finitore barbarico. Non igitur oritur in octava Libræ , neque in ultima facie Capricorni , quod nugatur Bonincontrius , rem mihi plane novam et obscuram , et quam puderet astronomum etiam cogitare. Igitur oriente Sagitta nati erunt jaculatores perili et sagittarii : thunnos etiam et alios majores pisces fuscina trajicient. Philoctetæ et Teucrigenitura.

290. *Glebas et mittere virgis*. Virgis , sagittis , quibus glebas plumbeas mittebant , quæ jactæ in aere ignem concipiebant , ut , præter poetas , meminit etiam Aristoteles in libris de cælo. Statius , X , 257 : « et arsuras cæli per iuvania glandes ». Vid. Virg. *Æn.* VII , 686.

291. *Pendentemque suo*. Silius lib. II , 96 : « Ille vagam cælo demissil sæpe columbam ». — *Deprendere nube*. Silius , XVI , 565 : « volueresque vagas deprendere nube Adsuetus jaculis ».

296. *Mittebatque suos ignes*. Ita intelligeretur de Philoctete , quod est Hectoris. Sane vetus poeta di-

Hinc ortam pharetram, Trojæ bellumque gerebat,
Major et armatis hostis subsederat exsul.

Quin etiam ille pater tali de sidere cretus
Esse potest, qui serpentem super ora cubantem, 300
Infelix, nati somnumque animamque bibentem,
Sustinuit misso petere ac prosternere telo.
Ars erat esse patrem: vicit natura periculum,
Et pariter juvenem somnoque ac morte levavit
Tunc iterum natum, et fato per somnia raptum. 305

xisset: «Mittebat qui suos igues», ut Ennius et Lucretius. Sed Manilius numquam hoc dixerit.—Hunc versum B. interpolatum putat, et conjecturam Scal. indignam tanto viro dicit. Cui adsentior. Forte: «Mittebatque suos igues e mille carinis».

297. *Hic autem pharetram.* Gembl. «Hic ortam pharetram». Legit B. «Hic sortem pharetra Trojæ bellique gerebat». *Hic est Philoctetes. Infra ille est Teucer.* Sed Scal. *Hinc*, i. e. ex hoc sidere, quod genus loquendi in his apotelesmatis frequentissimum. *Infra*, 324: «Hinc venient vocis dotes».

298. *Major et armatis hostis subsederat.* Eleganter traduxit a gladiatoribus, aut a bestiariis, qui victis sufficiebantur. Latini hos subdititios vocant, Martialis etiam supposititios. Proprie autem quos Græci dicunt *ἐπίδρατοι*, Latini in ludo gladiatorio secutores vocant. Nam, nisi fallor, non bene exponunt grammatici. Admodum venuste transtulit Apuleius Milesia quarta: «Non diu cruciatus vilam evasit, quem, prioris exemplo, sepulture traditum bonum seculorem Lamacho dedimus». Secutorem dicit *τὸν ἐπίδρατον*. Veteres Glossæ

τὸν ἐπίδρατον etiam tertiarium verunt; quod nimirum altero interfecto tertius sufficeretur. Secutor igitur, supposititius, idem. — Sed nimia forte hic eruditione peccat Scaliger. Senteutia enim per se facilis. *Major armatis*, quia qui arcum gerebant cætera inermes erant. *Subsederat exsul*, i. e. hæserat, cessaverat, substiterat in Lemuo.

299. *Quin etiam ille pater.* Intelligitur Alcon Phaleri unius ex Argonautis pater. Val. Flacc. lib. I, 398: «Insequeris, casusque tuos expressa, Phalere, Arma geris: vacua nam lapsus ab arbore parvum Teqnater ardenti tergo circumvenit anguis. Stat procul intendeus dubium pater anxius arcum». Sed et Sidonius Apollin. eandem historiam luculentis versibus descripsit, qui cum Manilianis certant: «non sic libravit in hostem Spicula, qui nato serpentis corpore ciucto Plus timuit, dum succurrit; dum jactibus iisdem Iteritum vitamque daret, stabilemque teneret Corde tremente manum, totamque exiret in artem Spe propiore metus, daus inter metubra duorum Unius mortem».

305. *Tunc iterum natum.* Nam verbo paliugenesiæ ad eam rem utebantur Veteres.

At quum secretis improvidus Hædus in astris
 Erranti similis, fratrum vestigia quærit,
 Postque gregem longo producit intervallo,
 Solertes animos, agitataque pectora in usus
 Effingit, variis nec deficientia curis,
 Nec contenta domo: populi sunt illa ministra,
 Perque magistratus, et publica jura feruntur.
 Non ullo careat digito, quaque iverit, hasta:
 Defueritve bonis sector, pœnamve lucretur

310

306. *At quum secretis improvidus.* Ait Hædus oriri, et non ponit in quota parte Libræ. Firmicus ponit in xv. Mirum quod scribit Boetius contrarius de Manilio loquens: « quum hunc dicat oriri in xv parte Libræ ». Ubi hoc dicit Manilius? et quis est iste Hædus? ubi ejus grex, cujus meminit Manilius? Hædus tantum et Capram novimus, illos in sinistra, hanc in humero sinistro Heniochi. Quæ autem Capra hanc nobis pepererit, non magis scimus, quam quis sit Hædus iste. Igitur isto Hædo, in quacumque cæli parte balantem audivit Manilius, oriente, solertes nascuntur atque indefatigatæ diligentæ: magistralibus adparebunt: sectores, cognitores erunt: lascivos etiam ac temulentos producet. Pantomimi quoque nascuntur. — *Secretis... astris.* Quænam secreta astra? Forte *secretis in arvis.* Similis erranti in arvis secretis. Ancior Noëis: « Felix secreto quæ nascitur arbor in arvo ». Eo.

310. *Effingit, variis.* Alii *Effingit varios, nec*, non male. Ovid. Fast. II, 391: « Vita feræ similis, nullos agitata per usus ». Eo.

307. *Fratrum vestigia quærit.* Nulli alii sunt, nisi qui ab Heniocho sus-

tinentur. Non satis possum mirari quid Manilius de hoc Hædo adegerit pronuntiare, qui non est in rerum natura.

313. *Non ullo careat digito*, etc. Sectores aut mancupes manu sublata significabant se auctores emptionis esse, ut ait Festus. Inde Cic. in Verr. I, 54, digitum tollere in auctionibus: item apud Martialem: « Nam mea jam digitum sustulit hospitibus ». Hoc est, mea suppellex in auctione mancupes invenit, ut amplius hospitibus servire non possit. Quamdiu, inquit, qui sub hoc signo nascetur, vivet, numquam deerit, qui in sectionibus tollat digitum. Hastam autem in auctionibus poni solitam, pnta quum bona damnati venderentur, vulgo palam est. Quaque pro quacumque, et quandoque pro quodocumque Veteribus dictum notant et docti ætatis nostræ viri. — B. refingit *Non illo coram digitos quæriverit hasta*, eadem sententia, i. e. licitator erit, qui digitum in auctionibus tollet. Gemblacena. habebat: *Non ullo curam digito qui viverit hasta.* Eo.

314. *Pœnamve lucretur.* Numquam peculatum quisquam impune fecerit, aut repetundarum reus pœnam

Noxius, aut patriam fraudarit debitor æris.

315

Cognitor est urbis: nec non lascivit amores

In varios, ponitque forum, se datque Lyæo,

Mobilis in saltus, et scenæ mollior arte.

Nunc surgente Lyra, testudinis enatat undis

Forma, per hæredem tantum præfata sonantis,

316

evaserit. Talis ac tantus quadruplator ei nascetur sub hoc sidere.

316. *Cognitor est urbis*. Cognitor et sector pæne idem. Est autem is, qui sectionibus præest, cuius munus cognitura dicitur. Sueton. in Vitellio: «Filius sectionibus et cognituris uberius compendium nactus». Ovid. Am. I, XII, 23: «Aptius hæc capiaut vadimonia garrula ceræ, Quas aliquis duro cognitor ore legat». Glosse: *Cognitor, exduxit*. Est ergo proprie, qui compendii sui causa nullum non manubiarum genus experitur. Minus hæc intelligit paraphrastes Firmicus, qui publicorum officia vectigalium tractaturos scribit.

317. *Ponitque forum*. Gemblac. *ponitque forum*. Quadruplaturis, cognituris, sectionibus voluptates etiam interjiciet: neque semper publicis illis muneribus distringetur. Nam fori aspellatione quadruplaturam, secturam et cognituram intelligit. Itaque rō *ponitque forum*, est alijcit curam fori, cognituræ, sectionis, quadruplaturæ, etc. Hinc colligitur recte a nobis correctum, «cognitor est urbis». Est enim publica persona. Ideo in foro venali, et hasta ejus cura. — *Se datque Lyæo*. Adstipulatur paraphrastes Firmicus: «vinoque et epulis deditus». Sed G. habet *sua datque*: unde B. *suadente*: deserit forum, invitante Baccho. Ed.

318. *Mobilis in saltus*. Pantomimus.

319. Vid. Excursus II ad calcem hujus libri. Ed.

320. *Forma per hæredem*. Post hunc versum interjicit Scal. «Cbelarum surget quoniam pars vicesima sexta», qui versus apud B. abest, et post 332, *solus et ipse*, etc. ponitur. Vid. infra. Nam deest locus sive pars signi, in qua oritur Lyra. At iste versus eo loco, ubi vulgo legitur, inepte positus est: quia si enim ibi esse sinamus, maxima absurditas consequetur, ut Ara sit in vicesima sexta parte Libræ simul et octava Scorpii. Quid potuit absurdius excogitari? In vulgatis exemplaribus Firmici omissus est hic locus totus de Lyræ tam ortu quam occasu. At Bonincontrius videtur usus codice Firmici, in quo Lyra dicatur oriri x parte Libræ. Sed neutrum verum est. Nam hodie tota Lyra exstat supra finitorem barbaricum in octava Sagittarii, non in quinta parte Capricorni, ut nugatur Bonincontrius. Tempore vero Manilii Lyra oriebatur a iv Scorpii ad xv ejusdem, hor. o, 45', in finitore barbarico. Igitur Lyra oriente, fidicines, flatores tibiæ, hydraulæ, organarii, cautores nascentur. — *Per hæredem tantum prolatu Tonantis*. Quis est iste hæres Tonantis, qui Lyræ protulit? Dicitur a Mercurio prolatum. Sed ubi

*Chelarum surget quum pars vicesima sexta.
 Qua quondam sonitumque serens OEagrius Orpheus,
 Et sensus scopulis, et silvis addidit aures,
 Et Diti lacrymas, et morti denique finem.
 Hinc venient vocis dotes Boreæque sonantis,
 Garrula quæ modulis diverse tibia format,
 Et quodcumque manu loquitur, flatuque movetur.
 Ille dabit cantus inter convivia dulces,
 Mulcebitque sono Bacchum, noctesque tenebit.

315

sunt tabulæ testamenti, quibus Jupiter instituit hæredem suum Mercurium, quum morietur ipse? Commentitia est lectio. Gemblacensis: « per hæredem tantum præfata sonantis », optime. Hæres Lyræ est Orpheus: nam a Mercurio facta Orpheo tradita est, auctore Hygino et Nicomacho Geraseno, lib. II Musices. Ea igitur Lyra per solum Orphenm duntaxat sonabat præfata, i. e. præludia. Alio enim tangente non sonabat: quasi nulli citharædo pareret præterquam Orpheo hæredi ipsius lyræ. — B. ita locum concipit: « forma per hæredem tantum post fata sonantis, Qua quondam mentemque feris OEagrius Orpheus ». Hæres tantus est Mercurius, qui ex mortua testudine, post fata, lyram effecit.

321. *Sonitumque serens.* Hæc mendosa videntur. *Sonitus* post *sonantis* importune. Emendationem mentemque feris adserit Ovid. Metam. XI, 2: « Carmine dum tali silvas animosque ferarum Threicius vates, et saxa sequentia ducit ».

323. *Et morti denique finem.* Finc morti dato, nemo postea moreretur. Bentl. legit *et Parcisi denique filum.* Filum addidit Parcisi, quum Eurydice uxorem mortuam, iterum

victuram recepit. Apud Stat. Theb. VIII, 57, Pluto de Orpheo narrat: « Vidi egomet blanda inter carmina turpes Eumenidum lacrymas, iterataque pensa sororum ».

327. *Et quodcumque manu loquitur, flatuque movetur.* Hydranlica et pneumatice. Nam et flatu et manu moventur. Vide quæ studiosæ olim in hæc rem colligimus commentariolo in Ætnam. — *Flatuque movetur.* Tibicines et fistulatores quoque cum his comprehenduntur et symphoniaci. De tibiis vide Solinum, qui in illis milvinas numerat; quod milviorum clangorem imitentur: clangor autem milviorum dicitur *jugitus*, et verbum ipsum *jugere*. Vide quæ nos in Festum et Varro-nem, qui primi locum Varrouis apud Nonium correximus, ubi *vigere* pro *jugere* legebatur voce *te-gillum*. Apuleius Milesia quinta: « Jubet citharam loqui, psallitur; tibiis agere, sonatur; choros canere, cantatur ».

329 *Mulcebitque sono Bacchum noctesque tenebit.* Tò noctesque tenebit non est nauci. In Gemblacensi et in textu Bonincontrii sequitur versus mala fide ab aliis editionibus omissus, « Quin etiam curas inter secreta movebit ».

Quin etiam curas inter, secreta movebit

Carmina, furtivo modulatus murmure vocem : 334

*Solus et ipse suas semper cantabit ad aures.

Hinc distante Lyra, quum pars vicesima sexta

Chelarum surget, quæ cornua ducit in astra,

Sed regione Nepæ vix partes octo trahentis,

Ara ferens turis, stellis imitantibus, ignem, 335

333. *Hinc distante Lyra.* Quis hæc intelligit? Hinc distaute Lyra in xxvi parte Libræ. Sed e regione Scorpïi *Ara surgit*. Sunt oracula ægotantium. Ara igitur surget eodem tempore in xxvi Libræ eum Lyra, et e regione ejus in octava parte Scorpïi? Hæc perabsurda. Aerostichides et acroteleutia hujus distichi inter se commutarunt: quæ ita restituantur: «Chelarum surget quum pars vicesima sexta: Hinc distante Lyra, quæ cornua ducit in astra». Sed prior versus suo ordini redditus supra. Deinde quam inepta erat trajectio: «Chelarum surget, quæ cornua ducit in astra». Ita restitutio primæ versuum inter se implicatorum, deinde loco suo luxatorum, postremo mendi, quod est in sequenti versu, facta est.—Sed merito, ut opinor, hos versus B. pro spuris habet. Ed.

334. *Sed regione pari vix partes octo trahentes.* Si ultimam syllabam in voce regione repetiveris, veram lectionem pæne adeptus fueris. Adjava igitur, et lege: «Sed regione Nepæ vix partes octo trahentis». Verissima emendatio. Scriptum fuerat *nepai*, ut infra *carai* pro *caræ*. Sic Aimilins, Æmilius. Igitur in octava parte Scorpïi Ara oritur, vel, ut Manilins loquitur, Ara oritur e regione Nepæ vix dum tra-

hentis octo partes. Sæculo Manilii Ara oriebatur supra finitorem barbaricum a xv Sagittari ad xv Capricorni, hor. 1, 15'. Longe igitur abest a vero hic Noster, quæcumque fuerint illa parapegmata barbarica aut vera, quæ non intellexit, aut falsa, quæ illi imposuerunt. Firmicus oscitanter legit auctorem suum, qui dicat Aram oriri cum prima Scorpïi; qui tamen recte confirmat emendationem hanc illustrem *E regione Nepai*. Bonincontrinm autem decepit ridicula trajectio versuum de xxvi parte Chelarum: neque contentus eo, non xxvi legit, sed xxviii, quia nimirum octo partium mentionem fieri in sequenti versu viderat. Itaque tò vicesima ex uno versu, tò octo ex altero mutatus monstrum bicorpor conformavit *vicesima octo*, digna tali interprete sententia. Ara igitur oriente nati erunt neocori, sacerdotes, prophetæ, sanctissimique antistites.

335. *Ara ferens ignem.* Igneum turis vocat τὸ θυμιακῶν. Aram Græci asterismi vocant θυρίδιον, Latini Turibulum. Etiam Phari sunt lucernæ magnæ Damaso de donariis Constantini et Bedæ, qui scribit pharos altissimarum lucernarum accendi solitas in Martyriis et Basilicis. Ara constituta est in interseccione australi meridiani et hori-

In qua devoti quondam cecidere Gigantes,
 Nec prius armavit violento fulmine dextram
 Juppiter, ante Deos quam constitit ipse sacerdos;
 Quos potius finget ortus, quam templa colentes,
 Atque auctoratos in tertia jura ministros,
 Divorumque sacra venerantes numina voce,
 Pene Deos, et qui possunt ventura videre?

340

Quattuor adpositis Centaurus partibus effert
 Sidera, et ex ipso mores nascentibus addit.

Aut mulos aget aut mannos, mixtosque jugabit
 Semine quadrupedes, aut curru celsior ibit:

345

zontis, quum medium cursum tenet, quod per catschresin dicitur: vix enim gradibus decem adtollitur supra finitorem barbaricum. Sed Cicero medium cælum etiam tenere posse potavit in illis Arateis juvenilibus, p. 27, v. 437: «Nam quum fulgentem cernes sine nubibus atris Aram sub media cæli regione locatam». Certe ne minimum quidem mentem Græci poetæ odoratus est, cujus sensus est: Ne, cælo in partibus borealibus nebuloso, opta surgere audam Aram in horizonte austrino. Vid. Arat. Phæn. v. 413.

338. *Ante Deos*, B. mavult *ante focos*, i. e. ante aram. En.

339. *Quos potius finget ortus*. Scribe *finget partus*. Refertur enim ad Aram, et est hyperbaton.

341. *Divorumque sacras*. Gembl. et nos olim *sacra*. Intelligit *bravolæ* quorum etiam mentio in veteribus inscriptionibus Romæ.

343. *Quattuor adpositis*, XII parte Scorpii, inquit, oritur Centaurus. Sæculo Manilii oriebatur a XXIX Libræ ad XXVII Sagittarii, horas vi fere, in finitorem barbarico.—*Partibus effert Sidera*. Gemblacensis et nos

olim *effert*. *Ex ipso*, i. e. ex se ipso.

345. *Aut mulos aget, aut mannos*.

Id est, erit mulio. Nam qui mannos ducit, etiam dicitur mulio. Mart. Epigr. XII, 24, 8: «Nusquam est mulio? manuli tacebunt». Mannos enim major pars scriptorum minus mulos et burrichos interpretatur. Exprimit locum Horatii, Epod. IV, 14: «Et Appiam mannis terit». Nam burrichos Acro exponit eodem loco; quos Martialis paullos mulos vocat in lemma distichi illius, lib. XIV, epigr. 197: «His tibi de molis non est metuenda ruina. Altius in terra pæne sedere soles». Quippe in veteribus codicibus lemma conceptum exstat: *paulle mulæ, aut paulli muli*. Sequor tamen eos, qui paullos equos exponunt, quos etiam hinnos vocabant.

347. *Mixtosque jugabit Sanguine quadrupedes*. Mulocisiarius, seu carrucarius erit. Quadrupedes mixti semine sunt muli, aut musimones. Hic quoque insigniter erravit vetus paraphrastes, qui equitarios interpretatur. Equitarios vero intelligit (quod verum est) prurigas, qui equabus mares admittunt. Unde

Aut onerabit equos armis, aut ducet in arma.

Ille tenet medicas artes ad membra ferarum,

Et non auditos mutarum tollere morbos:

Hoc est artis opus non expectare gementes,

330

Et sibi non ægros jamdudum credere corpus.

Nunc subit Arcitenens, cujus pars quinta nitentem

liquido adparet, τὸ jugare quadrupedes ipsum accepisse pro eo, quod est admissuras facere. Frustra.

347. *Aut onerabit equos armis.* Equitator erit, qui herum armatum in equum imponit. Neque hæc intellexit Firmicus paraphrastes, qui inter equites militantem exponit. — B. vult *Aut ornabit equos phaleris*. Virg. *Æn.* V, 310: « equum phaleris insignem ». Ed. — *Aut ducet in arma.* Stratoris est herum in equum imponere, et ad bellum proficiscentem comitari. Ejus munus est Stratura.

348. *Ille tenet medicas artes.* Ἰπνιάτρως erit. Ἰπνιάτριάων mulomedicinam et veterinariam vertunt Veteres. — B. reponit *ferorum*, i. e. equorum, nam medici uon feras curant. Pro *medicas artes* forte *medicas herbas*, nam sequitur *artis opus*. Ed.

349. *Et non auditos mutarunt tollere inotus.* Gembl. *tollere morbos*, quod rectum est. Sed legendum *mutarum*.

350. *Non expectare gementes.* Hoc est, morbum prævertere. Tangit partem medicinæ prophylacticam. Auson. Giph. ternarii numeri vs. 6g: « Et medicina triplex, servare, cavere, mederi ».

351. *Et sibi non ægrum.* Gembl. uon deterius: *Et sibi non ægros*. Hoc, inquit, est opus ut ipse præveniat morbos, et ut nondum ægroti

credant illi corpus suum: τὸ *sibi* refertur ad ipsum veterinarium, sive mulomedicum, non ad ægros. Per prosopopœam autem ait equos ipsi tradere corpus suum, quum vult intelligi equorum nondum adsectorum morbo illis curam tradi, ut ipsis in posterum caveatur de salute et sanitate. Denique mulomedicina promittit sanitatem omnium quadrupedum, quæ veterinorum nomine veniunt; nam et bouum, et camelorum, et cæterorum. Mutæ vero minus proprie dixit, quum vocentur semivocales, ut Columellæ: sed idiotismum sequitur. Nam et canis eodem modo dicebatur mutus custos, quum sit animal vocale. — Forte hi vs. ordine luxati sunt. Melius « Hoc est artis opus... Sed non auditos mutorum, ... Et sibi non ægros jamdudum credere tales », i. e. Præsentire equos ægros esse, priusquam ipsi se ægros esse sentiant.

352. *Nunc subit Arcitenens.* In quinta parte Sagittarii ait oriri Arcturum, mendosissime. Temporibus Maniliani in xxi Virginis exstabat supra finitorem barbaricum. Magnæ sunt hæc hallucinationes vel Manilii, vel a quo Manilius hæc accepit. Sane Hipparchus ait in Græcia suis temporibus Arcturum eundem cum Virgine ortum et occasum habere, quo tempore noctes dicuntur νόκτες ἐπ' Ἀρκτούρου, teste eodem

Arcturum ostendit ponto, quo tempore natis
 Fortuna ipsa suos audet committere census,
 Regales ut opes, et sancta æraria servant,
 Regnantes sub rege suo, rerumque ministri;
 Tutelamque gerant populi, domibusve regendis
 Præpositi, curas alieno limine claudant.

Arctitenens quum se totum produxerit undis

Hipp. et Arato, Phæn. 585: Καὶ αὖ
 τοῖς καὶ νόκτας ἐν' ὧν δύνει λήγονται.
 Hunc versum Arati neque Cicero-
 nem, neque Avienum, neque Ger-
 manicum intellexisse fidem fecerit
 eorum silentium: nullus enim eo-
 rum hunc versum adtigit, perinde
 ac si supposititius esset, aut omni-
 no abceset. Νόκτα igitur ἐν' Ἀρκτοῦ-
 ρῳ dicuntur, quod post Arcturum,
 id est, post ejus occasum sequun-
 tur, quando Arcturus totum diem
 supra horizontem existit una cum
 Virgine, et una cum ea occidit.
 Idem intelligit Plinius lib. II, cap.
 47, quum ait Arcturum exoriri
 mane undecim diebus ante æqui-
 noctium autumni. Sane si XI dies
 ad XIII Septembris addideris, per-
 venies ad XXIV Septembris, nimi-
 rum æquinotium Sosigenis, quod
 habebat in animo Plinius. Porro si
 etymon spectes, Arcturus idem
 fuerit quod Arctophylax, siquidem
 ὄψας et φύλαξ idem. Quare hoc,
 puto, sequutus Avienus Arcturum
 pro Arctophylace posuit, Arat. Ph.
 1306: «Labitur Arcturus: manus
 olli quippe sinistra Juge manet». Totum enim Booten intelligit, non
 illam lucidam, quæ intra genua
 Bootæ nitet. Igitur oriente Arcturo
 qui nascentur, erunt fisci et ærarii
 præfecti. Palatio etiam præficien-
 tur: syndici, ædici urbium erant.

æconominque privatarum domorum.

354. *Fortuna ipsa suos.* Firmicus
 ineptissime hic interpretatur: «Hoc
 oriente signo qui natus fuerit, erit
 talis, qui amicorum secreta fide-
 litytate custodiat». Extra con-
 troversiam est ipsum legisse *sensus*,
 non *census*.

356. *Regnantes sub rege suo.* Con-
 tinuat enim superiorem versum
 cum hoc, post quem duo, qui in-
 fra duodecimo loco positi sunt,
 huc interjiciendi. Ergo ita totum
 locum lege, ut dedimus. Quod enim
 recte hi versus conjuncti sint, præ-
 ter cognationem materiæ, quæ coa
 huc vindicavit, et absurditatem
 sententiæ, quæ ex alteris sedibus
 sollicitavit, argumento erit para-
 phrasis Firmici. Nam fortasse scio-
 lis quibusdam mirum videri posset.

357. *Tutelamque gerent populi.*
 Firmicus: «cura illis populi crede-
 tur». Hoc est, patroni municipio-
 rum. In veteribus inscript. ΠΑΤΡΟΝΟ
 ΜΥΝΙCΙΠΙ.

359. *Arctitenens quum se.* Ait in
 tricesima parte Sagittarii Cynum
 oriri. In finitore barbarico tempo-
 ribus Manilianis oriebatur a XXII
 Libræ ad XXVII Sagittarii. Non er-
 ravit ergo. Viderit astrologia Bo-
 nincontrii, quæ oriri facit in grad.
 28, 36' Aquarii. Quod hoc mon-
 strum astrologiæ?

Ter decuma sub parte feri, formantibus astris, 360
 Plumeus in cælum nitidis Olor evolat alis:
 Quo surgente trahens lucem, matremque relinquens,
 Ipse quoque aërios populos, cæloque dicatum,
 Alituumque genus, studium censusque vocabit.
 Mille fluent artes, aut bellum indicere mundo, 365
 Et medios inter volucrem prensare meatus:
 Aut nidis damnare suis, ramove sedentem,
 Pascentemve super surgentia ducere lina.
 Atque hæc in luxum: jam ventri longius itur,

360. *Ter decuma sub parte.* Paraphrastes Firmicus oscitanter legens, scribit: « In Sagittarii parte decima oritur Cycnus ».

361. *Plumeus in cælum.* Cycnus asterismorum Arabes vocant Gallinam. Ejus ortu nascuntur aucupes, aut qui aves humanam loquelam doceant, aut varium avitium nutriant, et ex eo compendia nanciscantur.

364. *Alituumque genus.* Nondum in usum venerat aucupium accipitrinum, quo olim nobilitas nostra utebatur. Græci recentiores vocarunt *ἰσπαροσίπων*, ut canum institutionem *κυντοσίπων*, utrique rei libri dicati exstant in quibusdam bibliothecis. De ejus rei vetustate quædam notat Sc. in Adpend. Virg. Firmici quoque temporibus tali quid in usu erat. Vid. lib. V, cap. 8. — De venatione avium in aere et de variis auctoribus rei accipitrariæ conferatur luculentissima præfatio ad fragmenta et carmina de Aucupio, huj. nost. operis, tom. I, p. 180, aeq. Ed. — Haetius refingit: *Alituum genus in studium censusque.* Que enim est supervacuū. Ed.

365. *Aut bellum indicere mundo.*

Innumeris locis mundum accipit pro cælo, item pro Deo ipso, atque adeo pro providentia.

367. *Aut nidis damnare suis, ramove sedentem.* Adstipulatur Gemblacensis, ne nna quidem literula minus. — *Aut nidis damnare.* Damnare suis vidis, h. e. exsuere, spoliare, antiquè dictum. Lucilius: « Cassiu' Caius hic operariu', quem Cephalonem Dicimu' sectorem, furemque, hunc Tulliu' quidam Judex hæredem facit: at damnati alii omnes ». Hoc est, exanti, exhæredati. Nonius. — B. reponit: « aut nido captare suo », male, ut opinor. *Damnare* est verbum Oppiani. Ed.

368. *Pascentemve super surgentia ducere lina.* Ducere, verbum aucupiale.

369. *Jam ventri longius itur.* Venti itur, in ventri gratiam. Sic tibi luditur. Eodem modo militiæ itur dixit, id est, bello gerendo. Sic etiam convivii militare dixit Drepanius Pacatus Nitiobrix in suo divino Panegyrico: « infami delecta scriptos in provinciis aucupes, ductasque sub signis venatorum cohortes militasse convivii ». Ire ventri, et militare convivii eadem

Quam modo militiæ: Numidarum pascimur oris, 370
 Phasidos et damnis: arcessitur inde macellum,
 Unde aurata novo convecta est æquore pellis.
 Quin etiam linguas hominum, sensusque docebit
 Aerias volucres, novaque in commercia ducet,
 Verbaque præcipiet naturæ lege negata. 375
 Ipse Deum Cynus condit, vocemque sub illo:

figura, et quidem de eadem re dictum, ut possit videri interpres Manilio fuisse.—Scal. distinguit *At quæ hæc? in luxum jam*, etc. Quam minuta sunt hæc, præ luxuria hodierna. Immo hæc, Phasianos et aves Numidicas captare, ipsam bodiarnam luxuriam constituunt. Captabit, inquit, aves, non quas comedat, sed quas vendat: non in victum suum, sed in luxum alienum. Eo.

370. *Quam modo militiæ. Numidarum pascimur oris*, etc. At quæ hæc, si luxum spectes, in quem hodie delabimur omnes? Ecce ventri implendo longius itur, quam vix modo militandi causa profecti sumus. Nam ab ultimis Numidis Numidicas gallinas, a Colchis Phasianas petimus. Lectio Gembl. hæc vult. — *Quam modo militiæ. Tò modo tangit nuperam Romanorum in Phasidos partes irruptionem*, aut in alias terras longinquiores. Plane est, quod dixit Seneca, Consolatione ad matrem: «Dii Demque istos perdant, quorum luxuria tam invidiosi imperii fines transcendit. Ultra Phasin capi volunt, quod ambitionem populi iusruat: nec piget a Partbis, a quibus pœnas nondum repetimus, aves petere». Omnino Manilium ad verbum explicant.

371. *Phasidos et damnis. Quid VI.*

propius ad corruptam lectionem vulgatam accedit? Sed G. aliquid monstri alit: legitur enim ibi, «Phasidos aut dulcis». Lego «Phasidos aut lucis», quod sequitur B. Nam Phasiani in silvis vescuntur. Sed priorem emendationem retinemus. Potest etiam legi: «Phasidos et pullis». Nam non multum receditur a vestigiis lectionis scriptæ.

372. *Novo... æquore. Benti. vult remige pellis.*

374. *Novaque in commercia. Et ita Gemblacensis. Aves docentur habere commercia cum hominibus, quando loquelam humanam edocentur. Sequentia interpretantur, et præcedentia non minus. — Quin linguas hominum. Martial. lib. XIV, LXXIII, 1: «Psittacus a vobis aliorum nomina discam». Idem lib. III, xcv, 1: «Numquam dicis ave, sed reddis Nævole semper Quod prior et Corvus dicere sæpe solet».*

376. *Ipse Deum Cynus condit, vocemque sub illo Non totus volucer. Quam hæc diversa a vulgatis? Ut Taurus Europæ non totus taurus, sed aliquid adhuc representans de Jove in eo latente, ita et Cynus non totus volucer pingebatur, ut cognosceretur Jupiter in eo conditus. Cynum enim κατακρίσιμους esse illum, in quem Jupiter conversus cum Leda concubuerit, satis*

Non totus volucer, secumque immurmurat intus.
 Nec te prætereant, clausas qui culmine summo
 Pascere aves gaudent Veneris, et reddere cæcas
 Aut certis revocare notis, totamque per urbem
 Qui gestant caveis volucres ad jussa paratas,
 Quorum omnis parvo consistit passere census.
 Has erit et similes, tribuens Olor aureus artes.

38a

sciunt, qui Hyginum, Germanici scholiastem, et Theonem Arati interpretem legerunt. Nemesim non Ledæm alii vocant. Noster Manilius ob Ledæ concubitus cælo receptum dicit in sphaera mundi. — *Ipsæ Deum condit.* Supra in promissio: « et Jupiter alite tectus ».

377. *Non totus volucer.* Nondum enim ita totus cyneus, ut non conditus in eo Jupiter adpareat. Sic Stat. lib. IV Thebaidos Cadmum et Harmoniam non ita totos homines inducit, ut non serpentes etiam ostendat: « Primus sanguineo submittit inertia Cadmus Ora lacu: juxtaque virum Cythereia proles. Effluit amborum geminus de vertice serpens ».

379. *Et reddere cæcas.* Palumbes et turtures alikes cæci sunt opima fatura: ac tunc coquo destinantur, et ex aviario in culinam descendunt. Ita intelligerentur Altiliarii. Glossæ: *Altiliarius*, ἄλτιος πόρος. Sed hic non hoc intelligitur. Excæcari enim dicit ad illicium, ut ex illia fiant illices aves. — *Sed reddere cæcas* ignave dictum videtur, et de aucupio egit Noster vs. 373. Saltem tribus verbis causam reddidisset, eum excæcentur aves; at sequentia minime consentiunt. Quomodo enim cæcæ revocari certis notis potuissent. Illic B. reponit: « Pascere

aves Veneris gaudent, et credere campo, Ac certis, etc. » i. e. Has tamen sinunt liberas in campo pastum querere, et sciunt quum volunt eas notis et sonis domum revocare. Nemes. E-l. II, de Luscinia: « Quæ licet interdum contextu vimine clausa, Quum parvæ patuere fores, ceu libera ferri Novit, et agrestes inter volitare volucres; Scit cursus remeare domum ».

381. *Qui gestant caveis volucres ad jussa paratas.* Quales multæ hodie in Oriente instituuntur columbæ ad jussa paratæ, præsertim ad litteras in longinqua terrarum deferendas: res nobis Europæis ultra captum credulitatis nostræ, sed tamen verissima, et veteribus Romanis usitata; cujus exemplum habes apud Plinium in columba Decimi Bruti, obsidione Mutuensi. In veteri jure Judaico, inter eos, qui testes esse non possunt, ponuntur etiam aleatores, et ii, qui columbas volare faciunt. Hoc ita fiebat, sitque hodie. Quidam instituit columbam emissam ad se redire: ei rostrum moscho linnt: eam multæ aliæ columbæ sequuntur. Est enim ea avis moschi appetentissima. Estque ars inter illas inter se blandiri et corrumpere alias, furtoque comitiores reverti, ait Plinius. Qui igitur hoc artificio alienas colum-

Anguitenens magno circumdatus orbe Draconis,
 Quum venit in regione tuæ, Capricorne, figuræ, 385
 Non inimica facit serpentum membra creatis.
 Accipiunt sinibusque suis, peploque fluenti,
 Osculaque horrendis jungunt impune venenis.
 At quum se patrio producit ab æquore Piscis,

bas furantur, merito a dicendo testimonio repelluntur. Ejusmodi erat et Muhammedis impuri Pseudoprophetæ columba. Samaritani in suo Chronico Josuæ duci columbam administram adtribuunt, sed divinitus, ut ipsi aiunt, non autem humanis magisteriis edoctam. Hic vero non de columbis intelligitur, sed passeribus; cujusmodi nos vidimus obsequiores et paratiores ad jussa herilia, quam ullus canis venaticus institui possit.

384. *Anguitenens*. Ait oriri in primis partibus Capricorni Ophinchum, qui tamen supra finitorem barbaricum sæculo Manilii oriebatur ab VIII Scorpii ad VIII Sagittarii, hor. 2, 15'. Vide quam sibi similis est in hallucinatione. Qui Ophiucho oriente vaseantur, Marsi erunt, hoc est, serpentam iucantores. Veneficos vocat vetustissimum Martyrologium in passione S. Victoris militaris Emeritensis, ix Kal. Aug. «Serpentes a venefico immisi». Ab eo φαλαίαι videntur dictæ Ptolemæo lib. IV, condimenta, aut pharmaca, quæ Agyrtæ vendebant, qualia sunt illa, quæ viperarii Itali, qui *Carlatani* vocantur, circumferunt. Cinna: «Somniculosum ut Pænus aspidem Psyllus».

385. *Quum venit in regione*, ἡρχαίως. Cicero: «veni in Senatu». Sic Scalig. sed qui ait Cic.

locus, non recorder. Conf. ad Att. XI, 24, *venisti in sermone*.

386. *Non inimica feret*. Ita ille in primo Sil. Ital. I, 411: «Nec non serpentem diro exarmare veneno Doctus Athyr, tactuque graves sopire chelydros, Ac dubiam admoto sobolem explorare ceraste». Hoc autem genus hominum vel ita natum erat, quales Psylli in Africa, Marsi in Italia, Ophiogenes in Asia: vel ita docti, ut qui incautionibus hoc præstabant, quales intelligit Manilius, cujusmodi etiam viperarii sunt in urbe Pictaviensi in Aquitania. His adde, qui annulos adversus serpentes gerebant. Sed hos annulos non solum adversus morsus serpentum, sed et ad omnes dolores, cephalalgiam, et tormina adhibebant. Antiphanes meminit cujusdam Pherati, qui drachma vendebat illos annulos, ut Eudamus alius memoratur apud Aristophanem. Samothracii annuli aurei capite ferreo nihil aliud erant, quam antidota. Vide Plinium et Isidorum. Ferreos omnino videtur facere Lucret. VI, 1042: «Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi».

387. *Accipiunt*. Gembl. *accipient*, et versu proximo *pro jungunt libb. omnes jungent*. Et sic Bentl.

389. *At quum se patrio producit ab æquore Piscis*. Non designat quæ parte Capricorni oritur Piscis an-

In cælumque ferens alienis finibus ibit,
 Quisquis erit tali capiens sub tempore vitam,
 Litoribus, ripisque suos circumferet annos,
 Pendentem et cæco captabit in æquore piscem,
 Cumque suis domibus concha valloque latentes
 Protrahit immersus: nihil est audere relictum.
 Quæstus naufragio petitur, corpusque profundo

390

395

strinus, seu notius. Sub hoc nascuntur piscatores, urinatores, et margaritariorum piscatores concharum. Male hunc piscem Delphinum vocat vetus paraphrastes Firmicus, immemor de Delphino alibi a Manilio referri. Iste Piscis, qui dicitur major Piscis, itemque notius, et aquam ab urna Aquarii defluentem deglutit, incipit emergere hodie supra fuitorem barbaricum cum vi parte Piscium, temporibus Maullii, cum XIII Aquarii. Totus exstat supra fuitorem hodie cum xxx Piscium, sæculo Maullii cum vii Piscium. Erravit igitur Noster, qui cum Capricorno oriri facit. — *Prodncit. Vett. omnes producat.* Ita B.

390. *In cælumque ferens.* Si mendum non est, videtur *in ferens* esse exorietis, ut supra: «Ara fereus turris stellis imitantibus ignes». — Possit melius repeti *se. Ferens se in cælum*, ut supra, v. 157: «Jam vero Geminiis fraterna fereutibus astra In cælum». Eo.

394. *Concha valloque latentes Protrahit immersus. Latentes*, pisces intelligendum. *Suis domibus* adpositive *concha valloque*, unum per duo. Maulliane, concharum vallo. *Immersus*, urinando. Infr. 396, «corpusque profundo Immissum pariter, quam præda exquiritur ipsa». *Protrahit, lege Protrahet, ut captabit.*

— *Cumque suis domibus.* Intelligit concharum margaritariorum piscatores, qui urinando se in profundum mittunt; ut hodie fit in mari Persico, præsertim ad insulam Baharem navigationibus Lusitanorum nobilem. Androstenes scribebat in Periplo Indiæ ab orientalibus populis concham margaritariam *Bipēti* vocari: quam vocem puram putam *Æthiopicam* esse certo scimus. Iuterea satis mirari non possum, quare Garcias ab Horto medicus proregis Indiæ, qui Arabicam linguam scire proficitur, scribit Lusitanam vocem esse *Aljofar*, quod ita Lusitani margaritam vocent, et pura vox sit Arabica in Hispanicum idiotismum, ut solet, deflexa. Arabes enim vocant *Aljohar*. Hispani vero more suo aspirationem in digamma *Æolicum* mutarunt.

396. *Corpusque profundo Immissum.* Potest accipi, corpus immersum tam exquiritur, quam præda ipsa. Sed sunt mancipia, aut vilissima capita, quibus ad eam piscationem utuntur, dixerit aliquis. Verum est: sed tamen pretio humanæ vilæ ipsa præda exquiritur. Nam, inquit, merces laboris tanti parva est. Hoc est, nulla mercede tantus labor exquirendi margaritas pensabilis est: vel potius: tanti sunt urinatores ipsi, quam præda ipsa:

Immissum pariter quam præda exquiritur ipsa.
 Nam semper tanti merces est parva laboris.
 Censibus æquantur conchæ, rapidumque notari.*
 Vix quisquam est locuples : oneratur terra profundo.
 Tali sorte suas artes per litora tractat,
 Aut emit externos pretio, mutatque labores
 Institor æquoreæ varia sub imagine mercis.
 Quumque Fidis magno succedunt sidera mundo,
 Quæsitoe scelerum veniet, vindexque reorum,

quod rari sint, qui periculo vitæ suæ profundo velint immergi. Ideo care homines conducì, qui in fundum maris penetrent. Vilissima, ut dixi, capita margaritas ab ipso profundo evellere cogit adhibitis flagris avaritia Lusitanica. Manilius autem, qui tanto periculo extrahi clamat, respexit ad fabulam vulgi peregrina et longinqua semper in majus augentis. Quod periculosum sit digitum in hiantem concham immittere, et non levis dolor inde consequatur, scimus ex navigationibus Orientalibus hodiernis, sed mortis necessitas est a teratologia Græculorum. Plura, non tantum eadem, invenies apud Plinium. Omnes urinatores piscandi causa, aut ex profundo extrahendi Ælianus vocat τοὺς ἐν ταῖς ὑδροπληξίαις ὑποδυσμένους lib. II, XLIV Animal.

397. *Pariter quam præda pro pariter ac.* Sed forte pariter cum præda.

398. *Nam semper tanti.* Hæc absona videntur. Si enim conchas fundo extractas censibus et totis patrimoniis vendunt, quomodo parva est laboris merces? Melius *Nec semper.* Ed.

399. *Rapidumque notari.* Locus depravatissimus. Transiit Scaliger locum ut desperatum. Itaque aste-

rici notam adposui. Gemblacensis legit : « rapidumque notari Vix umquam est locuples ». Fortasse hoc vult : vix umquam sat est divitem raptorem notari, et prædatorem, nisi terram ipsam, quam aliis abstulimus, oneremus præda maris. B. huic versum non tangit.

402. *Aut emit externas pretio.* *Externi labores* non placent : melius *Aut emit externas.* Nam suas artes et *externas* opposita esse quis videt. Ed.

404. *Quumque Fidis magno.* Mirum est, Manilium aliam a Lyra Fidem facere, quod perinde est, ac si olorem aliam a Cycno fecerit. Et profecto tam ille, quam ejus paraphrastes Firmicus ubique produunt incitiam matheseos, ut et Bonincontrius, qui et ipse non advertit Fidem aut Fidiculam eandem esse cum Lyra, quod alterum Græco, alterum Latino nomine dictum sit. Plinius nunquam Lyræ, semper Fidiculam vocat. At bis ponit apotelesmata Lyræ Manilius. In Liba oriri fecit sub nomine Lyræ, hic in Capricornio sub nomine Fidiculæ. Igitur, ait Paraphrastes, Lyra oritur in decima parte Capricorni. Judices capitalium rerum nascuntur : quæstiones capitales exerce-

Qui commissa suis rimabitur argumentis,
 In lucemque trahet tacita latitantia fraude.
 Hinc etiam immitis tortor, pœnæque minister,
 Et quisquis vero favit, culpamve perodit,
 Proditur, atque alto qui jurgia pectore tollat.
 Cæruleus ponto quum se Delphinus in astra

410

bunt. Nascentur etiam tortores, et carnifices, scelerum viudices, rigidi æquidatis amatores. In quibus vanitatem et futilitatem artis vides. Nam et quia Fidicula βέβαιον significat, ab eo βεβαιός et cruciatores nasci ait. Fidiculis distendere quid sit, notum ex Suetonio: nervi enim erant instar nerviarum Lyre. At aliud est Fidicula in Martyrologiis. Est enim, quæ aliter ungula ferres vocabatur, qua latera Martyrum sulcabantur. Isidorus: « Ungulæ dictæ, quod effodiant. Hæ et Fidiculæ, quia iis rei in equuleo torquentur, ut fides inveniatur ». Sunt qui Catomium in Martyrologiis Latinis fidiculas, aut simile tormenti genus interpretentur; ut in passione S. Afræ: « Catomiis nudam te cædi jubebo ». Sed falluntur. Catomium, vel pluraliter Catomia etymon Græcum quid sit, aperit. Est enim commissura cervicium cum humeris. Significat igitur nudatam in cervice plumbeatis cædi. Prudent. « Tundatur, inquit, terga crebris ictibus Plumboque cervix verberata extuberet ». Alium sensum habet in vetustissimo Martyrologio, xiv Kalend. Decemb. « Catomo eum suspendi ac verberari ». Nam ibi Catomo suspendi est capite deorsum, sive cervice deorsum suspendi: quod idem Martyrologium dixit « Capiteiorem suspendi », prid. Id. Mai. Certe Laberius dixit tollere in Ca-

tomium, quod Plautus capite sistere: « bona fide Tollet vos Orcus nudaq in Catomium ». Quo quid fœdins mulieri? Sed ad rem. Si igitur Fidicula est βέβαιος Latinis, at Græcis λύρα vel χῆλυς non est. Ergo Romæ orta Fidiculæ tortores nascentur, non in Græcia. Nugæ meræ sunt.

406. *Qui commissa suis rimabitur argumentis.* Vox propria in hac re. In pervetusto Martyrologio in Euphemie passione, xvi Kal. Octobr. « Post verbera et argumenta rotarum ».

407. Gembl. et tres vett. « tacita latitantia frande ». Haud dubie scribendum *latitantia*. Bentl. *latantia*. Virg. *Æn.* VI, 568: « furto lætatus inani ».

410. *Proditur. Hinc proditur*, explicant *hinc producit*. Sed nusquam alias auctor sic loquitur. Subsaudiendum *Hinc veniet*, et legendum *Proditor*, i. e. index, qui culpam odit et defert. Ovid. *Amor.* II, 8: « Quod si stulta negas, index ante acta fatebor Et veniam culpæ proditor ipse meæ ». Ed.

411. *Cæruleus ponto*. Anteponit hæc paraphrastes Firmicus, et ait Delphinum octava parte Capricorni oriri. Sæculo Manilii oriebatur a xvii parte Sagittarii ad ii Capricorni, hor. o. 12', supra finitorem barbaricum. Bonincontris dicit in quinta parte Aquarii oriri. Sed et alibi imperitiam suam satis profi-

Erigit, et squamam stellis imitantibus exit,
 Ambiguus terræ partus, pelagoque creatur.
 Par ex diverso studet et sociatur utrumque
 In genus, atque uno digestum semine surgit. 415
 Nam velut ipse citis perlabitur æquora pinnis
 Nunc summum scindens pelagus, nunc alta profundī,
 Et sinibus vires sumit, fluctumque figurat:
 Sic, venit ex illo quisquis, volitabit in undis,
 Nunc alterna ferens in lentos brachia tractus, 420
 Et plausa resonabit aqua: nunc æquore mersus,
 Deducet palmas, furtivo remus in ipso*

tetur. Oriente Delphino nascuntur natatores, urinatores, petauristæ, cursores velocissimi.

412. *Erigit*. Adtollit se supra finitorem: nisi *exigit* legendum sit, quod valde placet. — *Et squamam stellis imitantibus exit*. Quid? squamæ Delphino? Non possum excusare, nisi dicam fortasse aliquando squamatum Delphinum ab imperitis vulgo pingi. Quatuor tantum stellarum, quæ rhombum constituunt, meminit Aratus, cætera dicit esse obscura, ut et Cicero in juvenili paraphrasi: « At pars inferior Delphini fusca videtur ».

413. *Ambiguus terræ*. Sane post hunc versum revocandi sunt duo, qui infra obtorto collo in locum alienum intrusi erant: « Ambiguus terræ partus pelagoque creatur. Par ex diverso studet, etc. » quos Bentl. posuit post versum 435, qui nobis 432. Et eos sic emendat: « Par ex diverso studium sociatur utrumque In genus, atque uno digestum semine surgit ». Intelligit de natatoribus et urinatoribus. Sed quis non videat horum versum has esse proprias sedes, ut alievas, ubi erant

antea? Par quiddam, inquit, ex diverso studet Delphinus et sociatur in unum genus. *Studet*, ἐπορεύει. Nam ambiguum vitæ est, terrenæ et maritimæ.

418. *Et sinibus vires sumit*. Hoc vix intelligitur. Forte *sinibus gyros glomerat*; Noster enim solet eadem rem variare. Infra, vs. 636: « Hic glomerabit equo gyros ». Eo.

420. *Nunc alterna*. Edd. habent *Hinc*, unde B. *Hic*.

422. *Deducet palmas furtivo remus in ipso*. Quid est, homo remus deducet palmas in ipso furtivo? Scal. adfirmat ineptam et supposititium versum esse, et scribendum: « nunc æquore mersus, Nunc in aquas rectus veniet ». Et sic interpretatur: Nunc æquore mersus est urinator, nunc in aquas rectus, quasi vestigiis ac plantis aquæ insistentis, et maris superficiem perambulans: quod ex illis adparet: « Aut vada mentitus reddet super æquora campum ». — Hæc autem sic refugit B. « Nunc æquore mersas Diducet palmas, furtivus remus in ipso ». Ovid. Heroid. XVIII, 215: « remis ego corporis utar ». Eo.

Nunc in aquas rectus veniet, passimque natabit,
 Et vada mentitus reddet super æquora campum.
 Aut immota ferens in tergus membra, latusve 415
 Non onerabit aquas, summisque adcumbet in undis,
 Pendebitque super tutus sine remige. Votum est,
 Illis in ponto jucundum est quærere pontum,
 Corpora qui mergunt undis, ipsumque sub antris
 Nerea, et æquoreas conantur visere Nymphas, 430
 Exportantque maris prædas, et rapta profundo
 Naufragia, atque imas avidi scrutantur arenas.
 Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
 Corpora, quæ valido salient excussa petauro,

413. *Passimque natabit.* Sed *passim* nihil adinet ad erectam natationem. Vett. habent *passumque*. Legendum *passuque*, i. e. ita æquore natabit, quasi passu super terram incederet. Eo.

415. *Aut immota ferens in tergum.* Gemblacensis habet *in tergus*, quod est familiarius Manilio, quam *tergum*, ut passim patet, et dedit Bentleius.

417. *Tutus sine remige. Votum est,* etc. Hæc frigida sunt. Lips. et Voss. habent *totum* pro *tutus*, unde B. conjicit: «Pendebitque super: totus sine remige velum est. Illis, etc.» Sicut enim supra, 412, erat remus furtivus; ita nunc contra diverso natandi modo, velum est sine remo. *Quærere pontum in ponto* sequentia explicant. Non contenti summo æquore in imum se immergunt. Eo.

418. *Illis in ponto jucundum est quærere pontum.* Quid est quærere pontum in ponto? Longe aliter Gembl. quem sequimur. Repetendum vero τὸ *Ex illo*. Ex illo sidere illi sunt, qui corpora immergunt:

et quibus votum est in ponto: qua ellipsi non raro utitur.

419. *Corpora qui mergunt.* Hos urinatores Firmicus in paraphrasi Sphærae barbaricæ videtur *orciscopularios* vocare. Sed leviter immutatum puto et *orciscopularios* legendum. Orci scopuli cæci et sub mari latentes, ut orci galea latens, aut quæ latere facit. Sunt igitur *orciscopularii*, qui maris latentes scopulos explorant. Horcistipolis legebatur in præclaro Notarum libro, in quo prius nota, deinde interpretatio notæ posita erat. Antecedebat nota, quæ significabat. Hypocaustum. Sed quid hoc ad urinationes?

431. *Exportantque maris prædas.* Tales describit Nasamones Silius Italicus, Punic. lib. III, 310: «Hinc coit æquorens Nasamon, invadere fluctu Audax naufragia, et prædas avellere ponto».

435. *Elatus et ille.* Rota in sublimi posita a duobus versabatur: alter superne, alter inferne nitabatur. Ita fiebat, ut alternis dejecti nunc penderent, nunc erecti sederent. Per

Alternosque cient motus : elatus et ille

435

Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Membrane per flammæ, orbesque emissa flagrant

eandem rotam etiam corpora contento saltu subjecta trajiciebant. Martial. XI, XXI, 3 : « Quam rota tramisso toties intacta petauro », vel *intacta*, quod melius. Similis huic erat lusus, qui dicebatur *σικκίρδα*, sive *Oscilla*. Nam in fune per arrectarium tignum trajecto idem fiebat, quod hic in rota. Gallice *balançoire*, *escarpolette*. En.

435. *Elatus et ille*, etc. *Delatus* libb. omnes : pro *nunc* Voss. *hunc*. Gemblac. *huc*. Scilicet *huc delatus*. Aliud agebat Scalig. quum *elatus* reponeret. Quomodo enim *elatus jacet*? Bentl.

437. *Membrane per flammæ*, etc. Flammæ vero istæ erant in pegmate, quod in Circo inducebatur. Claud. Carm. XVII, 325 : « Mobile ponderibus descendat pegma reductis; Inque chori speciem spargentes ardua flammæ scena rotet, etc. » Descendere pegma ponderibus reductis dixit Claudianus, quia solubile esset : quod nihil aliud erat, quam contabulatio, quæ sponte sensim surgebat, et dissolvebatur : quo adludit Phædrus lib. V, VII, 7 : « Dum pegma rapitur, concidit casu gravi ». Inde Suetonius hæc duo conjungit, pegma et automaton. Pegmati impositi gladiatores depugnabant; qui ejus contabulationis scansione statim erecti in conspectum veniebant : quo nomine pegmares gladiatores Suetonio dicti. Sed quos non solum ad ferrum damnabant, sed et perire volebant, ii pegmati impositi, machinamento sponte soluto, in caveam ferarum

præcipites dabantur. Unde intelligitur quid velit Mart. Spect. II, 2 : « Et crescunt media pegmata celsa via ». Sursum enim motu machinarum panllatim crescebant, et statim soluta concidebant. Senec. Epist. LXXXIX; « His adnumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, et tabulata tacite in sublime crescentia, et alias ex inopinato voluptates, aut debescuntibus, quæ cobærebant, aut his, quæ distabant, sua sponte coeuntibus, aut his, quæ eminebant, panllatim in se residentibus ». In his igitur pegmatis ignes accendebantur, per quos Petauristæ membra strenne trans mittebant, ut ex Claudiano aperuimus, et his nostris patet : « Membræque per flammæ, orbesque emissa flagrant ». Pegmares flammæ intelligit. Vopiscus in Carino : « Pegma cujus flammis scena conflagravit ». Hoc autem omne genus hominum Firmicus designat lib. IV, cap. 15 : « Faciet auctores audaces periculosos ». Græcus scriptor, unde haussit, procul dubio habebat, *ποσει αβέντας*, *παραβόλους*, *παρακινδυνεύμενους*. Sed stulte *αβέντας* auctores vertit. Non enim semper auctorem designat, sed et homicidam. Firmic. vero non solum hic, sed etiam alibi tam hellenismi, quam astrologiæ se imperitum prodit. Nam quos Græcos auctores artis vertebat, eorum neque verba, neque artem adsequutus est. Porro simile mendum invenies lib. III, cap. 5 : « Faciet enim laboriosos, homicidas, sceleratos, reos

Molliter ut liquidis per humum ponuntur in undis.

Delphinumque suo per inane imitantia motu

Et viduata volant pennis, et in aere ludunt.

440

At si deficient artes, remanebit in illis

Materies tamen apta : dabit natura vigorem,

Atque alacres cursus, campoque volantia membra.

Sed regione means Cepheus humentis Aquari

Non dabit in lusum mores : facit ora severa :

445

Frontes ac vultus componit pondere mentis.

Pascentur curis, veterumque exempla revolvunt

facinorum, inventorum auctores, vel tortores, ubi aut carnifices ». Legendum, « reos facinorum, auctores, vel tortores ». Hic quoque αὐθιγὰς pari errore auctores vertit.

438. *Molliter ut liquidis per humum ponuntur in undis.* Scalig. tentat « Molliter ut per humum, liquidis ponuntur in undis ». Ponuntur membra per flammās et undas tam molliter, ac si ponerentur in humo. Ne intellige de petauro. Flammarum enim istarum mox meminit.

439. *Delphinumque suo per inane,* etc. Volant per inane sine pennis et in aere ludunt imitantia delphinum suo motu. — *Delphinumque suo.* Hos Firmicus vocat ephalmatores, quod saltu corpora jacularentur : ἔφαλμα, saltus in sublime.

440. *Et v. volant pennis.* Claud. Carm. xvii, 330 : « Vel qui more avium sese jaculantur in auras, Corporaque ædificant celeri crescentia nexu, Quorum compositam puer amentatus in arcem Emicet, et vinctus plantæ, vel cruribus hærens Pendula librato ligat vestigia saltu ». Planum est, quod dicit Claudianus : alium alius hæmeris rectum insistere, donec ex multis

hominibus quasi arx exædificetur : tunc puer contento saltu super ultimum sese subiciebat, quod non semel a thymelicis fieri vidimus. Firmicus petaminarios videtur vocare, verbo Latine detorto ex Græco πεταμινος, volans. Dixit enim Claudianus : « Vel qui more avium sese jaculantur in auras »; et Noster : « Et viduata volant pennis ». Petaminariorum mentionem habes apud Christianissimum scriptorem Salvianum episcopum Massiliensem libro VI de vero iudicio et providentia Dei : « Et quidem quia longum est nunc dicere de omnibus amphitheatris scilicet, odeis, lutoriis, pompis, athletis, petaminariis, pantomimis, cæterisque portentis, quæ piget dicere, quia piget vel malum tale noscere : de solis circum ac theatrorum impunitatibus dico ».

444. *Sed regione means.* Firmicus ait Cepheum oriri in sphaera barbarica cum xv Capricorni. Sed caput ejus tantum oriri et occidere in finitore Græco testatur Hipparchus. Aitque oriri a xxvii Scorpii ad vi Sagittarii. Sed sæculo Manilii oriebatur xx Scorpii supra finitorem

Semper, et antiqui laudabunt verba Catonis,
 Tutorisve supercilium, patruive rigorem.
 Componet teneros etiam qui nutriat annos, 450
 Et dominum dominus prætectæ lege sequatur.
 Quodque aget, id credat stupefactus imagine veri.
 Quin etiam tragico præstabunt verba cothurno,
 Cujus erit quamquam in chartis stylus ipse cruentus.
 Nec minus et scelerum facie, rerumque tumultu 455
 Gaudebunt: atri luctum memorare sepulcri,
 Ructantemque patrem natos, Solemque reversum,
 Et cæcum sine Sole diem. Thebana juvabit
 Dicere bella uteri, mixtumque in fratre parentem:
 Quærere Medæe natos, fratremque, patremque: 460

barbaricum juxta intersectionem meridiani et horizontis. Multum igitur tam Manilium, quam Firmicum falli necesse, qui cum Aquario orientem faciunt. Quid de Boëthio dicam, qui hæliolatur oriri cum extrema parte Piscium? — *Sed regione means.* Qui oriente Cepheo nascuntur, erunt severi, superciliosi: etiam pædagogi, tragædi, comædi, histriones, pantomimi.

448. *Et antiqui laudabunt verba Catonis.* Ad verbum Firmicus: «qui etiam Stoicam sectam vero sequantur adfectu. Tales enim apud Veteres fuerunt Catones».

451. *Et dominum dominus prætectæ lege sequatur.* Gemblac. *prætecta.* Dictum, ut prætectæ comædiæ, id est, prætectæ Horatio. Sed *prætectæ* retineo. Servus pædagogus ratione disciplinæ est dominus domini sui. Docet enim herilem filium dominum suum. Itaque *prætectæ lege*, est jure ætatis. Est enim adhuc puer, donec togam puram sumpserit.

452. *Quodque aget, id credat stupefactus imagine juris.* Quæ sit mens hujus versiculi dicerem, si huc pertineret. Nam profecto hic locum non habet. Recoque, versa in include tenaci forcipe: numquam sensum hinc loco accommodum ex eo erues. — Scal. et hunc versum post 480 infra removet. Sed B. et Fay. hic illum servant. Libb. vett. habent «Quodque agit hic credat stupefactus imagine juris». Scal. *credes... imagine veri.* Gronov. Ohs. II, 11, explicat: Cepheus componet pædagogum, qui dominus constitutus heri jussu, sequatur dominum herilem filium; et interim se credat revera dominum domini esse, superbiens imagine juris sibi pro tempore tantum commissi. En.

456. *Atri luctum memorare sepulcri.* Antigone. Visæ tragædiam apud Sophoclem. Sed hæc cuicumque inneri conveniunt. B. repouit *vivi bustum memorare*, ut Thyesten intelligat. Lucret. V, vs. 991: «Viva videns vivo sepeliri corpora busto».

460. *Quærere Medæe natos.* Tò

Hinc vestes, flammæ illinc pro munere missas,
Aeriamque fugam, vectosque ex ignibus annos.
Mille alias rerum species in carmine ducent.
Forsitan ipse etiam gestus referetur in actus.

At si quis studio scribendi mitior ibit,
Comica componet lætis spectacula ludis.
Ardentes juvenes, raptasque in amore puellas,
Elusosque senes, agilesque per omnia servos,
Queis in cuncta suam produxit sæcula vitam
Doctor in urbe sua linguæ sub flore Menander,
Qui vitæ ostendit vitam, chartisque sacravit.
Et, si tanta operum vires commenta negarint,
Externis tamen aptus erit nunc voce poetis,
Nunc saturo gestu; referetque adfectibus ora,
Et sua dicendo faciet; solusque per omnes
Ibit personas, et turbam reddet in uno:
Aut magnos heroas aget, scenisque togatas.

465

470

475

Quærere ex persona Jasonis interfectos a Medea natos quærentis et desiderantis. Nam qui non sunt amplius, dicuntur quæri: quod frequens in hebraismo. — Sed non est Jasonis quærere Absyrtum fratrem, et patrem Æetam. Reponit B. Quin et Medæ, i. e. quin et iuvabit dicere Medæ natos, etc. En.

463. *Vectosque ex ignibus annos.* Huet, mavult *vectosque ex ignibus angues*. Sed Medea non erat in domo Creontis, quum ea conflagravit. Bentl. reponit *junctosque in curribus angues*. En.

464. *Gestus referetur in actus*, i. e. mimus erit, aget fabulam. Erit non solum poeta tragediarum, sed etiam mimus. — *Pro gestus* Voss. *Cefcus*, nude B. *Cepheus*. Scil. Cepheus erit ipse dramatis argumentum. En.

470. *Doctor in urbe sua.* Olim *Doctior orbe suo*. Aristoph. Gramm. dubitat utrum Menander vitam, an vita Menandrum docnerit.

471. *Qui vitæ ostendit vitam.* Amore solum vivere nos dicit. Mimermus et alii. Pleni sunt libri. — *Cursusque sacravit.* Et hoc quoque ab interpolatoribus. Gemblac. *carusque sacravit*. Nempe male adsequentus est scripturam archetypo *cartisque sacravit*, i. e. *chartisque*.

473. *Externis tamen.* Vetustissimus codex Susianus a Burmanno citatus habet *Hesternis*. Sed Heinsius præfert *Æternis*. Marcilius *Externis*, perperam. Nihil vero mutandum. En.

474. *Nunc saturo gestu.* Pro *saturo* G. et Lips. tanto, Voss. tacito. *Tacito gestu*; pantomimus, quales Pylades et Bathyllus. Ed.

Omnis fortunæ vultum per membra reducet,
 Æquabitque choros gestu, cogetque videre
 Præsentem Trojam, Priamumque ante ora cadentem. 470

Nunc Aquilæ sidus referam, quæ parte sinistra
 Rorantis Juvenis, quem terris sustulit ipsa,
 Fertur, et extentis prædam circumvolat alis.

478. *Per membra reducet.* Per gestus et ὑπόκρισιν ut supra dixit *saturo gestu*. Nam per saturum gestum παντομίμων ὑπόκρισιν intelligit. Saturum est verbum scenicum, quod ad diversimodum actum et gestum pertinet. Sic satura omni-geni argumenti poesis. Cave legeris *satyro gestu*; ut satyras Lucilii et Horatii per ypsilon scribingas pntes: neque in hoc doctissimis tam Veterum quam Recentiorum credideris, qui σατύροις καὶ σατυρίδαις Græcorum somniant. Nam satura, sen satira, ut maximus, maximus, aliud est. Quid sit pantomimus, designat Cassiodorus libro primo Variarum, ad Albinum et Albi-num: «Hanc partem musicæ disciplinæ mutam nominavere majores: scilicet quæ ore clauso manibus loquitur, et quibusdam gesticulationibus facit intelligi; quod vix nar-rante lingua, aut scripturæ textu possit agnosci». Claud. Carin. xvii, 313: «Qui gestu manibusque lo-quax». Primus omnium in scenam Romanam prodiit pantomimus Py-lades ab Augusto ex Asia evocatus. Quod præter alios, duo hostes no-minis Christiani testantur, Lucianus et Zosimus.

480. *Præsentem Trojam.* Post hunc vs. immittendum censet Scal. quem supra servavimus: «Quodque agit, id credes stupefactus imagine veri». — Gemblac. habet *agit*, quod me-

lius quam *aget*; quamquam parvi refert, *eredes pro eredet, veri pro juris* legimus. Non interpretamur. Sententia et pñero plana. Si quis negat jure buc translaturum hunc versum: et nos negamus jure eum queri, et prius debere æquum animi ad hæc adferre, quam temere de istis judicare, quæ non intelligit, et quibus studio æmulationis in-fensus est. Non enramus hos malos genios. Hæc Scal. sed vid. not. 452.

481. *Nunc Aquilæ sidus.* Aquila, inquit Firmicus, duodecima parte Aquarii oritur. Sæculo Manilii orie-batur a xxvii Scorpii ad xv Sagit-tarii, hor. o, 45', supra finitorem barbaricum. Inter veram et Mani-lianam epochen longa procul lon-gis via dividit invia terris. Aquila oriente nati, cæde humana, spoliis, rapinis vivent. Feras etiam confi-cient. Contumaces, fortissimi, strenui, armigeri, satellites erunt.

482. *Rorantis juvenis.* Gemblac. *Portantis juvenis.* Aquarius sculptus est in Calendario rustico Romano humeris urnam bajulans: non ta-men puto veram lect. *Portantis.* — *Fertur.* Id est ad verbum ἀνταί (a voce passiv. ἀνταί: qua utitur Apoll. Arg. II. Vid. Thes. Ling. Gr.) Arato de eadem Aquila loquenti, ut nos correximus, quum inepte in omnibus libris editum sit ἀνταί: quod alibi monuimus. Cicero ele-ganter se *portat*. At propter se *Aqui-*

Fulmina missa refert, et cælo militat ales,
 Bis sextamque notat partem fluvialis Aquarî.
 Illius in terris orientis tempore natus,
 Ad spolia et partas surget vel cæde rapinas.
 Quumque hominum dederit strages, dabit ille ferarum:
 Nec pacem a bello, civem discernet ab hoste.
 Ipse sibi lex est, et qua fert cumque voluntas,

485

490

la ardenti cum corpore portat, i. e. ἀντα, movetur. De motu agili et expedito proprie dicitur, qualis in bene valentibus, ut in satira de eo, cui constabat valetudo: «Et pedibus me Porto meis», hoc est, bene valeo. Quis negat hodie in Gallia nos ita loqui? Nam quod est apud Comicum: «Valuistin' usque? Sustentatum sedulo». Ibi sustentare se est portare se et bene valere, καὶ ὑποσθῆναι. Tentonismus quoque Belgicus proxime ita loquitur. Nam de valetudine sciscitantes dicunt, quomodo vectaris? Ne hoc quidem genus loquendi deest in Latinitate. Nam et in ea quoque vectare se, ut sustentare se est ὑποσθῆναι. Tertullianus de Pudicitia, XII, vertens Epistolium synodicum Apostolorum: «A quibus observando recte agetis. Vectate vos. Spiritui sancto sufficit et hic servatum, etc.» Vectate vos, est ὑποσθῆναι. Vectare se, portare se, de optima corporis constitutione dictum. Sane in veteri ante annos septingentos scripto Glossario Latino-Arabico versio exaratum est: *Figure, vectione*. Vectio igitur et vectatio idem, et utrumque vigor est. SCAL.

483. *Et extensis prædam circumvolat alis*. Satis longo intervallo disident a se Aquila et Aquarius. Nam quæ non multum distaret a circulo æquinoctiali et nostro tangeret ve-

terem columnæ tropicorum, non potuisse vicinam esse Aquario, satis patet.

488. *Quumque hominum*. Versus, opinor, spurius, sententiam mediam interrumpens. BENTL.

490. *Ipsa sibi lex est, et qua fert cumque voluntas*. Alioquin ambiguum esse potest τὸ *Ipsæ sibi lex est*. Nam qui neminem lædunt ipsi sibi sunt lex. Menander: δίκαιος ἑὶν ἦν, τὸ τρέπεω χρεῖται νόμος. Apostolus II ad Romanos facunde hæc exsequitur. Tales sunt Abii, gens Nomadum apud Homer. Iliad. V: ἄλειον τι δίκαιοτάτων ἀνθρώπων, quorum planstra vagas rite trahunt domos, ait Horatius. Tertullianus cap. 42 de præscript. hæreticorum: «Plerique nec ecclesias habent. Sine matre, sine sede, orba fide, extorres, quasi Abii late vagantur». Abii, ἄλαιοι, sicut omnes veteres Grammatici interpretantur, populus nomas. Itaque omnes sine sedibus et late vagantes abios vocabant, sive iusti, sive iniusti essent illi. Locus ille Tertulliani vulgo indignissime acceptus est. Nam legitur *quasi sibi late vagantes*. Hæreticos vero illos late vagantes, sine matre, sine sede dicit, quemadmodum contra orthodoxi vocantur in Patrum scriptis, consortes Ecclesiæ; quia scilicet cum systaticis et formatis venientes commercia ecclesiarum habebant,

Præcipitat vires : laus est contendere cuncta.
 Et si forte bonis accesserit impetus ausis,
 Improbilas fiet virtus ; et condere bella,
 Et magnis patriam poterit ornare triumphis.
 Et quia non tractat volucris, sed suggerit, arma, 495
 Immissosque refert ignes, et fulmina reddit,
 Regis erit magnive ducis per bella minister,
 Ingentesque suis præstabit viribus usus.

At quum Cassiope, bis denis partibus actis,
 Æquorei Juvenis dextra de parte resurgit, 500
 Artifices auri faciet ; qui mille figuris
 Vertere opus possint, caræque adquirere dotem
 Materiæ, et lapidum vivos miscere colores.
 Sculptentem faciet sanctis laquearia templis,

cui contrariam est illud Tertulliani, *orba fide*, hoc est, sine ulla contestatione hospitalitatis, ut et ipse Tertullianus alibi loquitur.

491. *Laus est contendere cuncta.* Quid, aut cui concedere? Gembl. *laus est contendere cuncta.* Scripsit Manilius: *laus est contendere contra.* Vere est, qui semper vero se opponit. Nullum aliud genus hominum hodie videas: rari, qui cedant vero, multi qui contendunt contra. Qui voluerit retinere *cuncta*, poterit sine ulla absurditate: sed altera lectio est, quam reliquit Manilius.

493. *Et si.* B. *At si*, recte. Ed.

494. *Poterit ornare triumphis.* Vastati codices habent *poterunt*. B. pro *ornare*, *decorare*. Cic. « Scipiones patriam spoliis triumphisque decorarunt ». Ed.

499. *At quum Cassiope.* Cassiopen cum vicesima parte Aquarii oriri ait supra finitorem barbaricum. Sæculo illo oriebatur a 1x Sagitta-

rii ad xvii Capricorni, hor. 2, 15'. Piusquam xxxvii gradibus a vero discedunt hi ortus. Cassiope oriente nati erunt aurifices, bracteatores, inauratores, ut ait Firmicus, calæatores, anileguli, et qui vasa anrea argenteis, argentea aureis permu- tenti.

502. *Carnique adquirere dotem.* Bonincontrins *carni* interpretatur corpori: neque potuit melius, si- quidem putavit lectionem mendo carere. Nos dicimus *carni* scriptum fuisse pro *caræ*, ut supra *nepai* pro *nepæ*. Sunt vestigia illius prisci archetypi.

503. *Materiæ, et lapidum vivos miscere colores.* Ab hoc lege quinque illos versus, quos supra intercepimus, et ab alio loco divulgimus. Nam quid sculptores et plasticarii ad Spicam, qui huc referendi sunt etiam teste Firmico paraphraste?—*Lapidum vivos miscere colores.* Tessellator et musivarius erit.

504. *Sculptentem faciet.* Inaurabit

Condentemque noyū cælum per tecta Tonanti.

505

Hæc fuerat quondam Divis concessa figura :

Nunc jam luxuriæ pars est. Triclinia templis

Concertant, tectique auro jam vescimur auro.

Hinc augusta nitent sacratis munera templis,

laquearia et tholos templorum. Nam inanratores nasci sub hoc sidere notat et paraphrastes: vel potius, ut Firmicus loquitur, plasticator templorum erit, b. e. plasticis *πρωτομυκῆς* templum ornabit. Huc pertinet ex Glossis: *Colorator, ἰνδικοπλάστῆς*.

505. Vid. Excursus III ad calcem hujus libri. En. — *Per templa Tonantis*. Quasi ædes Jovis Tonantis ab Augusto dicata eo opere ex-culta esset. Nam profecto ad illam ædem adlusit: neque probamus scripturam Gemblacensem, *templa tenacis*.

508. *Tectique auro jam vescimur auro*. *Ædes* Deorum dumtaxat olim bracteatae et deauratae erant: nunc vero et triclinia nostra. Hoc est, quod conqueritur vetustissimus orator Favorinus apud Gellium libro decimo quinto, capite octavo: « Si pro portione pergit luxuria crescere, quid relinquitur, nisi ut delibari sibi cœnas jubeant, quando atratus auro, argento, purpura amplior aliqua hominibus, quam Diis immortalibus adornatur ». Si, inquit Favorinus, triclinia certant templis Deorum immortalium: quid relinquitur, nisi ut sibi e patella liberi dapes jubeant, ut Diis immortalibus et Laribus Penatibus solet? Hic insignis locus depravatissimus exstat apud Gellium. Porro Gembl. habet: « tectique auro jam vescimur auro ». Recte, et non, *vesci-*

mur auro. Tectis aureis lacunaribus vescimur auro cavo: vasa enim, e quibus cibum sumimus, aurea.

509. *Hinc augusta nitent*. Persequitur tessellata opera templorum. Nam non solum lapidum segmentia pavimenta pingi solita innuit, sed ex margaritis quoque tessellationem quamdam et picturam concinnari, ut et hodie sit; cujusmodi in ædibus sacris, quas Augustus dedicavit, fuisse, cognoscimus ex Suetonio: « *Ædes* sacras vetustate collapsas, aut incendio assumptas refecit, easque et cæteras opulentissimis donis adornavit; utpote qui in cellam Capitolini Jovis xvi milia pondo auri, gemmasque et margaritas quingentesimas una donatione contulerit ». Nam ad tessellandum gemmis lacunar, sive tholum ædis Tonantis has gemmas contulisse non dubium est. Arnobius de ædibus sacris: « Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis structa, laquearibus aut renideant aureis: splendeant hic gemmæ, et sidereos evomant variata intersitione fulgores: terra sunt hæc omnia, et ex sæce villioris materiæ concreta ». Quid aliud intelligit per intersitionem gemmarum, quam *τεροβολίαν καὶ ἐμολύματα*; Picturatio igitur *ἐμολύματα* multiplex, tessellatio, gemmarum intersitio, orbium in marmora insitio, marmoraria incrustatio, quam Mamertus in eruditissimo Panegyrico suo

Et Mithridateos vultus induta tropæa,
 Aurea Phœbeis certantia lumina flammis,
 * Gemmarumque Juli radiantes lucibus ignes.
 Hinc Pompeia manent veteris monumenta triumphi,
 * Et quod erat regnum, pelagus fuit; una malorum
 * Non extincta lues, semperque recentior annis.
 Hinc lenocinium formæ, cultusque repertus
 Corporis, atque auro quæsita est gratia frontis,

picturatas marmorum crustas vocat. Sed gemmarum picturatio est instar phrygionarii operis, cujusmodi quædam elegantissima non semel neque uno in loco vidimus. Itam ex gemmis tessellationem λευκώλετον ἔργον Græci vocant: quæ non de phrygionario opere intelligenda, sed qua argentum cavum exornabatur, aut pocula alius cujusvis materiæ.

510. *Et Mithridateos.* Plin. Hist. Nat. • Gemmas plures, quod peregrino nomine vocant Dactyliothecam, primas omnium habuit Romæ privignus Sullæ Scævus; diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam, quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejusdem ætatis auctores confirmant, multum prælatam Scauri. Idem Plin. Hist. Nat. • Victoria tamen illa Pompeii primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit.

511. *Certantia lumina.* B. *certantia culmina*, et vs. seq. *Gemmarumque jubar.* Senec. ad Helv. cap. 10: • Majores nostri, quorum tecta nondum auro fulgebant, quorum templa nondum gemmis nitebant.

512. *Gemmarumque Juli.* Quid in vicem τοῦ Juli substitutum, nescio, nisi fortasse placeat *Gemmarumque*

illi κατ' ἑξῆς, quod non contemnendum. Fuit quum legerem *hyali*; ut • hyali saturata colore.

513. *Hinc Pompeia manent.* Ex actis triumphorum Pompeii Magni: • Tertio triumpho, quem de Piratis, Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythiis, Judæis, Albanis, Iberia, Insula Creta, Basternis, et super hæc de regibus Mithridate, atque Tigraçe, M. Pisone, M. Messalla cons. pridie Kal. Octob. die natalis sui egit, transtulit alveum cum tesseriis lusorium et gemmis duabus, latum P. IIII, longum P. IIII: Lunam auream pondo xxx: lectos tricliniarios IIII: vasa ex auro, et gemmis, abacorum, VIII: signa aurea III Minervæ, Martis et Apollinis: coronas ex margaritis XXXIII: montem aureum quadratum cum cervis, et leonibus, et pomis omnis generis, circumdata vitæ aurea: museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat.

514. *Et quod erat regnum, pelagus fuit.* Adhuc quæro interpretem his duobus versibus. Malo fateri ignorare, quam ludibrium debere. Nam profecto emendandi prius sunt, quam exponendi. Monstruosi sunt plane. — B. eos interpretatur de Mithridate.

Perque caput ducti lapides, per colla, manusque,

Et pedibus niveis fulserunt aurea vincla.

Quid potius matrona velit tractare creatos, 500

Quam factum revocare suos quod possit ad usus.

Ac ne materies tali sub munere desit,

Quærere sub terris aurum, furtoque latentem

Naturam eruere omnem, orbemque invertere prædæ

Imperat, et glebas inter deprendere gazam, 505

Invitamque novo tandem producere cælo.

Ille etiam fulvas avidus numerabit arenas,

Perfundetque novo stellantia litora ponto,

Parvaeque ramentis faciet momenta minutis.

Protulit, ut legeret census spumantis in aurum, 510

Et perlucentes cuperet pensare lapillos.

518. *Per colla manusque.* Plin. de margaritis, IX, 56, 2: «Hos digitis suspendere, seminarum gloria est».

519. *Et pedibus niveis.* Auro uniones inclusos in obstrigillis crepidularum intelligit. Plin. IX, 56, 3: «Quin et pedibus, nec crepidarum tantum obstrigillis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare jam margaritas, nisi calcent, ac per uniones ambulent, satis est». Ælianus, Var. X, 11, interpretatur Plinium. Illi enim εἰ ἀναγωγῆς τῶν βλαστῶν sunt Plinio obstrigilla crepidarum.

520. *Quid potius matrona velit.* Neque minus portentose hi duo versus deformati sunt. Non videntur esse Manilii. Nemo sanus ex istis bonam sententiam eruerit. — His versibus videtur Manilius causam reddere, cur Cassiope aurifices creet. Quid potius Cassiope, ipsa matrona, tractare velit suo sidere creatos, quam quod suos ad usus, ad lenocinia formæ revocare possit.

527. *Ille etiam fulvas.* Aurilegulus erit: γρυσσολέγων Glossæ vocant. Sed et eadem Glossæ Aurilegulum vertunt, quum tamen Aurileguli et Aurifossores valde differant. Firmicus hæc omisit, puto quia non intelligebat.

528. *Stellantia litora.* Omnes alii *stillantia*, quod antithesis poscere videtur. Novo ponto perfuudit litora adhuc vetere stillantia. Ed.

529. *Gemblac. Parvaeque ramentis faciet momenta minutis Protulit*, etc. Sed quis hæc exponet? Scimus quidem micæ esse auri et scobes, quæ hic vocantur momenta ramentis minutis. — *Parvaeque.* Et hic quoque antithesis postulat *magnaque*. Magna, scil. emolumenta ex minutis ramentis. Sic II, 448: «magna tibi venient momenta futuri».

531. *Et perlucentes cuperet pensare lapillos.* *Perlucentes lapillos*, Margaritas. Catullus, LXIX, vs. 4: «Et pelluciduli deliciis lapidis».

Vorticibus mediis oculos immittet avaros,
 Et coquet argenti glebas, venamque latentem
 Eruct, et silicem rivo saliente liquabit,
 Et facti mercator erit per utrumque metalli,
 Alterum et alterius semper mutabit in usus.
 Talia Cassiope nascentum pectora fingit.

Andromedæ sequitur sidus, quæ, Piscibus ortis
 Bis sex in partes, cælo venit aurea dextro.

Hanc quondam poenæ dirorum culpa parentum

Cuperet sedulitate sua æquare ipsarum margaritarum pretium. In Æthiopia hujusmodi aurum plurimum est, neque aliud fere habent: non tamen ramentum est, sed modica frustula, quæ Arabes vocant *Tibar*, etiam Hispani et Lusitani dicunt *oro de Tibar*. — Hunc et præced. vers. B. pro spuris habet. Cui adsentimur, nisi probetur Heinssii lectio: « Pontique ille leget census... cupiens prensare lapillos ».

532. *Vorticibus mediis oculos immittet avaros*. Etiam in ipsas undas immittet oculos avaros, ut scrutetur aurum; non contentus stellantia litora rursari. Hoc scimus nos illos facere. Quidam, testante Scalligero, in Nitiobrigibus aurum non in ripis Garumnæ, sed in medio flumine quærebat, ex arena scilicet e fundo amnis petita.

534. *Et silicem rivo*. Το χρυσόδακτον, Balneum. Hic significat aurum quod e venis et metallis terræ investigaturum, ne tantum aurilegulum putet.

535. *Et facti mercator erit per utrumque metalli*. Per utrumque, id est, aurum et argentum, de quibus agitur. Metallum factum per aurum et argentum, est Electrum,

de quo mentio in Pandectis et Institutionibus, de rerum divis. et Plinio, qui Electrum apud Homerum mixturam auri et argenti intelligit, ut etiam Eustathius. Silius lib. I, 228: « Hic omne metallum; Electri gemino pallent de semine venæ »; et lib. XIV, 661: « Jam simul argenti fulgentia pocula, mixtu Quis gemino quæsitus honor... Depravatus est ille locus in vulgatis. Nam mixta item gemina legitur. — Pro et Gemb. at. Rectius Voss. aut.

536. *Mutabit in usus*. Vett. ad usus. Ed.

537. *Talia Cassiope*. Cassiope et Cassiepea, non Cassiopea dicitur: quod mirum, quoniam Calliope et Calliopea, non Calliepea dicatur. Sic Pasiphae Pasiphaea. In Metam. XV, 500: « me quondam Pasiphaea ». Scioli depravaverunt: « me Pasiphaea quondam ». — *Pectora fingit*. Gembl. et Lips. fingit.

538. *Andromedæ sidus*. Andromeda, inquit, oritur enim xix Piscium. Hactenus semper in istis orthibus deliravit: nunc desinit nugari. Andromeda sæculo Metonis oriebatur a 71 Capricorni ad xix Aquarii, hor. 2, 56'. Quod Bonincontrius

Prodedit, infestus totis quum finibus omnis
 Incubuit pontus, timuit quum naufraga tellus.
 Proposita est merces, vesano dedere ponto
 Andromedam, teneros ut bellua manderet artus.
 Hic Hymenæus erat, solaque in publica damna
 Pro natis lacrymans ornatur victima pœna,
 Induiturque sinus non hæc in vota paratos,
 Virginis et vivæ rapitur sine funere funus.
 At simul infesti ventum est ad litora ponti;
 Molliæ per duras panduntur brachia cautes.
 Adstrinxere pedes scopulis, injectaque vincla,

545

550

dicat oriri in principio Tauri, ne in finitore quidem Romano locum habet. Sed non nunc primum incipit somnare. Oriente Andromeda nascitur pœnarum publicarum ministri, mancipis carceris, seu commentarienses, carnifices, vinclo- rum custodes. Est autem parechasis pulcherrima in genere ἑνδο- κρουσίου. Ad ostentationem enim ingenii instituta: ideo scholastico characteri magis adposita: qua in re nimius est Lucanus, ut semper lectorem obtundat otio suo, præsertim quia nescit desinere. In tota hac parechasi multa mihi suspecta, non pauca perspicue depravata.

541. *Incubuit pontus.* Quum pontus incubuit toti viciniae. — *Timuit quum naufraga tellus.* Libb. omnes naufragia: sed naufragia secundam corripit. Scal. — Vix tamen accedam Scal. conjecturæ: nimis enim sero timet tellus, quum jam naufraga est. Quæ autem tellus? nisi hanc suo nomine designes, tellus, quod hic absurdum, erit totus terrarum orbis. Forte *Cepheia tellus*, aut propius ad scripturam *Maurusia tellus*. Mauri autem Syrtis accolæ. Horat.

od. II, 6, 3: «Barbaras Syrtis, ubi Maura semper Æstuat unda». Ed.

545. *Solaque in publica damna.* Gembl. non habet *in*. Voss. vers. seq. habet *Privatis*; unde melius legas *solataque publica damna Privatis lacrymis*, i. e. solabatur Andromeda damna publica privatis lacrymis, quippe ob salutem patriæ exposita. Nunc pro pœna reponendum pœnæ, i. e. ipsi belluæ, ut v. 591: «Adnantemque tibi pœnam pelagusque ferentem». Ed.

546. *Pro natis lacrymans.* Si non est mendum, victima pro natis dicta fuerit, pinculum succidaneum stultitiæ matris, propter quam necesse fuerit dare natam Ceto. Germanicus de Andromeda: «meritæ non justa piscula matris». Scal.

547. *Induiturque sinus non hæc in vota paratos.* Gembl. hæc ad vota. Simile: «ensemque recludit Dardaniam non hos quæsitum munus in usus».

549. *At.* Libb. veteres *ac*.

551. Hic versus spurius videtur. *Cantes* vs. præced. et nunc *scopuli*. *Adstrinxere* et postea *vincla*. Hic vs. bene tolli potest. Ed.

Et cruce virginea moritura puella pependit.
 Servatur tamen in pœna vultusque pudorque.
 Supplicia ipsa decent: nivea cervice reclinis
 Molliter ipsa suæ custos est sola figuræ. 555
 Defluxere sinus humeris, fugitque lacertos
 Vestis, et effusi scopulis hæserè capilli.
 Te circum Alcyones pennis plauxere volantes,
 Fleveruntque tuos miserando carmine casus,
 Et tibi contextas umbram fecere per alas. 560
 Ad tua sustinuit fluctus spectacula pontus,
 Adsuetasque sibi desiit perfundere ripas.
 Extulit et liquido Nereis ab æquore vultum;
 Et casus miserata tuos roravit et undas.
 Ipsa levi flatu refovens pendentia membra. 565
 Aura per extremas resonavit flebile rupes.
 Tandem Gorgonei victorem Persea monstri
 Felix illa dies redeuntem ad litora duxit.
 Isque ubi pendentem vidit de rupe puellam,
 Dirigit facie, quem non stupefecerat hostis. 570
 Vixque manu spoliū tenuit, victorque Medusæ
 Victus in Andromeda est: jam cautibus invidet ipsis,
 Felicesque vocat, teneant quæ membra, catenas.

557. *Et effusi scapulis.* Bene. Scal. tamen vult *scopulis*. Sed quomodo *effusi* si *hæserunt*. Melius *scapulis* *hæserè* capilli. — *Effusi scapulis*, sive humeris, cervice. Ovid. Metam. VI, vs. 168: «immissos humerum per utrumque capillos». Cf. Ovid. Met. IV, 672. Ed.

563. *Ab æquore vultum.* Gembl. *vultus*.

565. *Ipsa levi flatu refovens.* Adludit ad tragiœ Euripidis, in qua Echo inducitur Andromedam consolans. Vid. Aristoph. in Thesmoph.

570. *Dirigit facie.* Ovid. Metam.

IV, 674: «trahit inscius ignes, Et stupet». — *Dirigit facie.* Sed *Dirigit* semper absolute venit. Forte *Dirigit, facies quem non stupefecerat hostis*, i. e. facies Medusæ, omnia in saxa vertentis. Ed.

571. *Vixque manu spoliū tenuit.* Ovid. Met. IV, 676: «Pæne suas quater est oblitus in aere pennas».

572. *Jam cautibus invidet ipsis, Felicesque vocat, teneant quæ membra, catenas.* Ovid., loco laudato: «Ut stetit, o, dixit, non istis digna catenis, Sed quibus inter se cupidi junguntur amantes».

At postquam poenæ causam cognovit ab ipsa,
 Destinat in thalamos per bellum vadere ponti, 575
 Altera si Gorgo veniat, non territus ire.
 Concitat aërios cursus, flentesque parentes
 Promissu vitæ recreat, pactusque maritum
 Ad litus remeat : gravidus jam surgere pontus
 Cœperat, et longo fugiebant agmine fluctus 580
 Impellentis onus monstri : caput eminet undas
 Scindentis, pelagusque movet : circumsonat æquor
 Dentibus, inque ipso rapidum mare navigat ore.
 Hinc vastis urgent immensi torquibus orbes,
 Tergaque consumunt pelagus : sonat undique Syrtis,
 Atque ipsi metuunt montes, scopulique ruentem. 585
 Infelix virgo, quamvis sub vindice tanto,
 Quæ tua tunc fuerat facies? ut fugit in auras
 Spiritus? ut toto caruerunt sanguine membra?
 Quum tua fata cavis e rupibus ipsa videres, 590
 Adnantemque tibi prænam, pelagusque ferentem,

575. *Vadere ponti.* Suspicio ita Manilium scripsisse: « Destinat in thalamos per bellum vadere, ponto Altera si Gorgo veniat, non territus ire ».

578. *Pactusque Hymenæum.* *Pactusque maritum* Gemblac. quod est figuratius: nam maritum pro conjugio dixit, ut in Sphæra; viresque Tonantis pro tonandi facultate. Sic Germanicus in Anecd. dixit novercam pro novercalitate: « Saturnia Juno Numquam oblita sui, numquam secunda novercæ », i. e. novercalitatis. Eadem figura Stat. Theb. X, 62: « Expers connubii et timide positura sororem »; ut quidem omnes scripti codd. habent.

579. *Gravidus jam surgere pontus.* Gembl. *nam surgere*, Ovid. IV, 687:

« et nondum memoratis omnibus, unda Insonuit ».

582. *Pelagusque movet.* Movet leve est, quum jam fluctus onus impellentis longo agmine fugissent. Voss. habet *movit*; unde adparet *vomit*. B. melius *seandentis* quam *scindentis* putat. Non mihi ita videtur. Ed.

584. *Hinc vastis urgent immensi torquibus orbes.* Libb. *immensis*; unde B. *Hinc vasti surgunt immensis*.

585. *Sonat undique Syrtis.* Vett. *fortis*, unde Voss. ad Catull. « Sonat undique Phorceys », et *Phorceys*, ait, poetice pro mari. Syrtis nihil ad Oceanum. Sed recte Syrtis: nam in Mauritania res agitur. Ed.

588. *Ut fugit, etc.* Catull. LXVI, 24: « Ut tibi tunc toto pectore sollicitæ Sensibus ereptis meus excidit ».

Quantula præda maris? sed pennis subvolat alte
 Perseus, et cælo pendens jaculatur in hostem,
 Gorgoneo tinctum defigens sanguine ferrum.
 Illa subit contra adsurgens, conversaque frontem 595
 Erigit, et tortis innitens orbibus alte
 Emicat, ac toto sublimis corpore fertur.
 Sed quantum illa subit semper jaculata profundo,
 In tantum revolat, laxumque per æthera ludit
 Perseus, et Ceti subeuntis verberat ora. 600
 Nec cedit tamen illa viro, sed sævit in auras
 Morsibus, et vani crepitant sine vulnere dentes.
 Efflat et in cælum pelagus, mergitque volantem
 Sanguineis undis, pontumque extollit in astra.
 Spectabat pugnam pugnandi caussa puella. 605
 Jamque oblita sui, metuit pro vindice tali
 Suspirans, animoque magis quam corpore pendet.
 Tandem confossis subsedit bellua membris,
 Plena maris, summasque iterum renavit ad undas,
 Et magnum vasto contextit corpore pontum, 610
 Tunc quoque terribilis, nec virginis ore videnda.
 Perfudit liquido Perseus in marmore corpus,

592. *Sed pennis subvolat alte.* Vestusti aliter. Gembl. *quantis hic subvolat alis.* Propius ad hanc lectionem quassit hic *subvolat alis*, vel *plausis*. Ovid. Met. XIV, 507: «Subvolat, et plausis remos circumvolat alis». Ed.

593. *Jaculatur.* Sed ense pugnabat, quem certe non dimittebat. Forte sic fertur in hostem, quod vidit B. Ed.

598. *Semper jaculata profundo.* Jaculari absolutum verbum, ut paullo ante: «et cælo pendens jaculatur in hostem». — B. autem: *Sed quantum illa subit, seque ejaculata profundo est Is tantum*, etc. et ver-

sum 600 sequentem irreptitum pronuntiat. Ed.

602. *Et jam crepitant sine vulnere dentes.* Sidonius: «jamjamque tener spe frangitur agnus, Atque absens avido crepitat jam præda palato».

609. *Summasque iterum renavit ad undas.* Sic Gembl. Potuit Manilius primam in *renavit* producere, ut supra ostendimus, exemplo Lucretii et aliorum Veterum. Sed repone cum Veneto *remeavit*, ut sup. 579: «pactusque maritum Ad litus remeat».

612. *Perfudit.* Voas. *Perfundit*: mox enim pervolat. En.

Major et ex undis ad cautes pervolat altas,
Solvitque hærentem vinculis de rupe puellam
Desponsam pugna, nupturam dote mariti. 615

Hic dedit Andromedæ cælum, stellisque sacravit,
Mercedem tanti belli, quo condidit ipsa
Gorgone non levius monstrum, pelagusque levavit.
Quisquis in Andromedæ surgentis tempore ponto
Nascitur, immitis veniet pœnæque minister, 620
Carceris et duri custos, quo stante superbæ
Prostratæ jaceant miserorum in limine matres,
Per noctesque patres cupiant extrema suorum
Oscula, et in proprias animam transferre medullas,
Carnificisque venit mortem ducentis imago, 625
Accensisque rogis, et stricta sæpe securi.
Supplicium vectigal erit: qui denique possit
Pendentem e scopulis ipsam spectare puellam,
Victorum dominus, sociusque in parte catenæ,

613. *Pervolat.* Hoc ineptum dicit B. et reponit *provolat.* ED.

617. *Mercedem tanti belli, quo condidit ipsa.* Condere bellum, condere lustrum, condere diem, est finire. Sed forte legendum *concidit.* Virgil. *Æn.* XI, vs. 245: « Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus ».

625. *Mortem ducentis imago.* Argente, et melius, meo judicio, quam Gemblacensis, *mortem vincētis imago.* Sen. *Hercul. Fur.* 706: « Ipsaque morte pejor est Mortis locus ». Sed Lips. et Voss. *vendentis.* Hoc probat, quod sequitur: « Supplicium vectigal erit ». ED.

626. *Accensisque rogis.* Patibulati, ut Plautus loquitur, hoc est, brachiis districtis ad furcam, per urbem circumlati ita tandem in rogam conjiciebantur, aut retortis in terga

brachiis furca collo inserta. Prudentius: « Et jam retortis brachiis furca eminus Romanus actus ingerebatur rogo ». — Libb. omnes *accensisque rogos.* Sæpe languidum est. Forte et *tinctas cade secures.* Horat. *Carm.* III, 23, 12: « Victima pontificum secures Cervice tinget ». ED.

627. *Possit.* Gemblac. et Voss. *posset.* ED.

629. *Victorum dominus.* Optio carceris erit. Francoeltæ nostri *Jauliaris* vocant a *Jaula*, id est, cavea, quo nomine carcerem nos Galli vocamus. Ex cavea enim fecimus nos Aquitani *Gabiam*, Franci *Gabiolam*, *Jaulam*: quod novum non est. Glossæ: γαλίῃς, *Gabia*. Sc. Hujusmodi optiones carceris, et si quid huic generi hominum accen-

Interdum pœnis innoxia corpora servat.

630

Piscibus exortis quum pars vicesima prima
Signator terræ lumen fulgebit, et orbi

seri potest, intelligit alicubi Firmicus his verbis: « Erunt homicidii publicis præpositi, et exceptores earum sententiarum, quæ de hominum capitibus proferuntur: aut cornicularii, aut commentarienses, quibus damnatorum cura committatur: seu clavicularii, vel carcerum custodes, et quibus publicarum catenarum cura credatur, aut præpositi carnificum, aut ipsi caruifices, et qui damnatos homines flagellis lacerare consueverint ». — *Vinctorum dominus, sociusque in parte catenæ*. Eadem enim catena et custodia et miles vincti ibant: neque aliter intelligendum de Panilo Apostolo et milite dato illi: et ut plurimum in carcere castrorum urbium vincti illi adservabantur. Juvenal. VI, 561: « longo castrorum in carcere mansit ». Inscriptio: M. AVRELIVS. OPTIO. CARC. CHOR. XII. VAN. GORDIANAR, ul fortasse de optionibus *carceris castrorum* in Manilio intelligendum sit.

630. *Interdum pœnis innoxia corpora servat*. Quocumque sensu intelligit, sane in Christianos recte convenit, qui innoxii tradebantur huiusmodi custodibus in pœnam servati. Si post tempora Tiberiana scripsisset Manilius, non potuit aptius Christi martyrum conditio designari. — B. huuc versum præcedenti præire jubet.

631. *Piscibus exortis*. Supra horizontem barbaricum cum XXI Piscium Equum oriri ait, quum sæculo Manilii a XXIX Sagittarii ad XXXIII Aquarii oriretur, hor. 2, 50'.

Et hic quoque nngatur solens. Equo oriente nascentur veloces, equorum domitores, cursores, veterinarii medici. Apud Firmicum vitiose excusum est *Heniochus pro Equus*. Præter eos, quos nasci sub hoc sidere vult Manilius, curiosos quoque addit Firmicus, h. e. publici cursus præfectos. Vulgo Inspectores equorum dispositores vocamus, vel stationarios, de quibus existat Rubrica in Cod. Justin. lib. XII, tit. 23. Firmicus lib. III: « Erant enim aut publicani, aut vectigaliarii, vel curiosi ». Sed et curiosos intelligit Manilius, aut similes: nam nondum curiosi nomen in usu erat in ea notione.

632. *Signatum terræ lumen*. Quid est *signatum terræ lumen*? Gembl. *Signato*. Scribo confidenter *Signator*. — *Signator terræ lumen*. ὁρίζων τῆς γῆς. Nam τὸ *Signator* in omni genere usurpant. Sic Plinio Vergiliarum « sidus institor vestium » dicitur. In Epistola Paradisi: « Sponsor conjugii stat Dea picta sui ». Singulariter *Signator lumen*. Pluraliter *signatrix lumina*. Insolentius Claudianus, XXVIII, 25, *victrix solum*. Portentosius Silius, XVII, 146: « Phœnissa metuntur Agmina ». — Sic quoque Virgil. *Æu.* III, 54, *victrix arma dixit*. Bentl. non tolerat *Signator lumen*, et ex Voss. dat *Signabit terræ limen*, h. e. stringet lineam horizontalem. Sic lib. I, vs. 581: « Ultima designat fugientis limina Solis ». En. — *Et orbi Aërius nasctur Equus caloque volabit*. Tò est, est ut τὸ *Atque* in illo: « Atque

Aerius nascetur Equus cæloque volabit,
 Velocesque dabit sub tali tempore partus,
 Come per officium vigilantia membra ferentes. 635
 Hic glomerabit equo gyros, dorsoque superbus
 Ardua bella geret rector cum milite mixtus,
 Nunc stadio fraudare fidem, poteritque videri
 Mentiri passus, et campo tollere cursum.
 Quamvis extremo citius revolaverit orbe 640
 Nuntius, extremum vel bis penetraverit orbem.
 Vilibus ille etiam sanabit vulnera succis
 Quadrupedum: medicas artes in membra ferorum
 Noverit, humanos et quæ nascentur ad usus.
 Nixa genu species, et Graio nomine dicta 645
 Engonasi, ingenicla nitens sub origine constat*

illum in præceps prouo trahit alveus amni », ut vicesima pars Piscium signat finitorem, et statim Equina oritur.

635. *Omne per officium*. Gemblac. *Come per officium*. Sedulos et officiosos. — Bent. pro *membra* reponit *corda*. Omne officium, ut Claudian. Eutrop. I, 367: « communiter omni fungitur officio ». *Vigilantia corda*, ut alibi Noster *vigilanti mente*. Supra, vs. 63: « Indelassato prope rantia corda vigore ». Silius, VIII, 310, de Annibale: « anxia ducebat vigili suspiria corde ». En.

638. *Nunc stadio est*, etc. B. hæc vitiosa putans, vult: « Hic stadium fraudare fide, poteritque videri Mentitus passus, et campum tollere cursu », i. e. tam celeriter curret, ut stadium justo brevius esse, et campus ipse tolli videatur. En.

643. *In membra ferarum*. Firmicus interpretatur pecorum. Melius *ferorum*, i. e. equorum. Virg. *Æn.* II,

51: « inque feri curvam compagibus alvum Contorsit ». Supra, vs. 77: « Exagitare feros, pronumque antequam volantes ». Item idem error supra, vs. 353: « Ille tenet medicas artes ad membra ferarum ».

646. *Engonasi ingenicla vivens sub origine constat*. Ut de duabus primis vocibus constat, ita in cæteris nihil juvat nos codex Gemblaceus. In eo scriptum, *vides sub origine constat*. Fortasse: *cui pes suffragine constat*. Cui pes constat suffragine ingenicula. Id est, qui uno pede ingeniculato nititur. Scaliger tentabat: « Engonasi, ingenicla cui pes suffragine constat ». Sed statim conjecturæ pertæsus desperabat. — B. *Engonasi, ignota facies sub origine constat*. Ignota sub origine, ut lib. I, vs. 321, dixerat « sibi conscia causæ »: facies tamen constat: omnes enim in asterismo consentiunt, juvenem esse genibus nixum. En. — Ait Engonasiu, sive Nixum, ut vo

Dextra per extremos adtollit lumina Pisces.
 Hinc fuga nascentum, dolus, insidiæque creantur,
 Grassatorque venit media metuendus in urbe.
 Et si forte aliquas animo consurget in artes, 650
 In prærupta dabit studium, vincetque periclo
 Ingenium : aut tenues ausus sine limite gressus
 Certa per extentos ponit vestigia funes,
 Et cæli meditatus iter vestigia perdet,
 Et pæne ut pendens populum suspendit ab ipso. 656

cat Cicero, vel Ingeniculum, oritur in extremis partibus Piscium. Exclamare libet : Hercules tuam fidem. Nam sæcula Manilii oriebatur a XXI Libræ ad VI Scorpium in finitore barbarico, hor. 3, 45'.

647. *Dextra per extremos adtollit lumina Pisces.* Ingenicula oriente nati erunt fugaces, dolosi, insidiatores, incessores viarum, ac grassatores, desperatæ audaciæ, schœnobatæ, acrobatæ, uribatæ.

650. *Animo consurget.* Vett. quatuor animus et tres exsurget; unde B. animis exsurget. Virg. Georg. IV, 132 : « Regum æquabal opes animis ». Ed.

651. *Vincetque periclo Ingenium.* Venet. vendetque periclo. Sic IV, 139 : « seque sua semper cupientia vendere laude ». Ed.

653. *Ponit vestigia.* Immo ponet, ut vincet, perdet. Ed.

654. *Et cæli meditatus iter.* Acrobatæ, schœnobatæ. Firmicus. Prudentius Hamartigenia : « Inde per aerium pendens audacia funem Ardua securis scandit proscenia plantis ». — *Vestigia perdet.* Recta lectio. Nam illi parabolæ per funem incedentes, deinde tamquam casabundi fingunt se exidere, et pendunt

unico pede. Turcæ habent desperatæ audaciæ et miros huiusmodi schœnobatæ. — Bentl. non male reponit : « At cæli...vestigia perdet Pæne sua, et pendens populum suspendet ab ipso ». Dum per extensum et directum funem incedit, certa vestigia ponit : at quum cæli iter meditatus, per laxum et erectum funem scandit, vestigia sua pæne perdit.

655. *Et pæne ut pendens.* Olim *Apennina petens*, ubi si nunc esset vitium in lectione, esset ὑπεράτης Firmici : ut apud Stat. Achill. II, 425 : « Nunc caput aerii scandentem prendere muntia Quo fugitur per plana gradu ». Sed tam hic, quam apud Firmicum, vitium est. Nam *Apennina* conformatum vel interpolatum a Bonincontro ex illo non meliure, *Et pæneva*. Profecto legendum : « Et pæne ut pendens populum suspendet ab ipso ». Optime. Apud Firmicum vero non *Oribatæ*, sed *acrobatæ* legendum. In eodem etiam legitur *neurobatæ*, ut apud Vopiscum in Carino : « Nam et neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit ». Utrobique puto legendum *anemobata*. — *Et pendens populum suspendit ab ipso.*

Læva sub extremis consurgunt sidera Ceti
 Piscibus, Andromedam ponto cæloque sequentis.
 Hoc trahit in pelagi cædes, et vulnera natos
 Squammigeri gregis : extentis laqueare profundum
 Retibus, et pontum vinclis armare sequentem; 66a
 Et velut in laxo securas æquore phocas
 Carceribus claudunt raris, et compede nectunt,
 Incautosque trahunt inacularum vimine thunnos.

Si vera est hæc lectio, nihil elegantius potuit dici, quam illos pendulos populum spectantem suspendere ex se ipsis. Qui enim sorsum admirandi spectant, quasi pendent ex eo, quod tam avide spectant. Idem schema in sphaera de Galaxia: « et resupina facit mortalibus ora ». Est autem emendatum a doctis viris, idque recte procul dubio. Habemus exemplum in prologo Hecy-ræ de populo propter funambulum a spectaculo fabulæ averso. Nam vere populus suspendebatur a funambulo. Hic gestus exprimitur a Paullino his versibus: « Nunc volo picturas fucatis agunioe longo Porticibus videas, paulloque supina fatigæ Colla, reclinato dum perlegis omnia vultu ». Nam supina colla dixit, ut hic Noster resopion ora ab eadem mente. Funambolos Turcæ lingua sua *Ziampas* vocant, qui incredibilia auditu, et similia his Manilianis faciunt.

656. *Læva sub extremis*. In ultima Piscium parte vult Cetum oriri. Sed super finitorem barbaricum oriebatur sæculo Manilii a XIII Piscium ad XXIX Tauri, hor. 3, 30'. Qui hoc oriente nascentur, erunt piscatores magnorum piscium, ac cetaceorum, cetarii, bolouæ, salsamentarii, liquaminarii, salinarii.—

Sidera Ceti. Aliter Pistricem vocant, ut Cicero et alii. Pistrix enim pro Pristis ut diceretur usus obtinuit, item Pristis pro Pristes. Vera enim scriptura est πρίστis. In eodem asterismo Festus Avienus Pistrim et Pistricem dixit: « summa qua lux Pistrice coruscat ». Item: « Et Pistrim undicolam ». Etiam ἑρπύων vocari scribit Firmicus. Sed valde differunt ἑρπύων et κῆτος magnitudine et figura.

658. *Hoc trahit*. Melius esset *Hic*, nempe Cetus. En.

660. *Et pontum vinclis armare sequentem*. Armare pontum sequentem vinclis quid sit nescio, et turbat Gemblacensis, qui hic habet *armare furentem*. An legendum? *pontum vinclis arctare sequentes*. Nam retibus, quæ *vincla* vocat, paullatim procedendo, quod hic dicitur *sequi*, in arcum coguntur pisces, et quia oon sentiunt se clausos, perinde sunt, atque in laxo ægnore. — *Arcture* probat B. et pro *sequentem*, *furentem*. Nempe pontum *furentem* et indignantem vinclis coercent. Lucan. V, 234: « Arctatus rapido fervet qna gurgite pootos ».

663. *Macularum vimine*. Vimen pro textura, ut vimen arundinum dici, alibi nos monuisse memini-

Nec cepisse sat est : luctantur corpora nodis,
 Expectantque novas acies, ferroque necantur, 605
 Inficiturque suo permixtus sanguine pontus
 Totus; quum toto jacuerunt litore prædæ,
 Altera fit cædis cædes : scinduntur in artus
 Corpora, et ex uno varius describitur usus.
 Illa datis melior succis pars, illa retentis. 610
 Hinc sanies pretiosa fluit, floremque cruoris
 Evomit, et mixto gustum sale temperat oris.
 Illa putris turba est : strages confunditur omnis,
 Permiscetque suas alterna in dârna figuras,
 Communemque cibus usum, succumque ministrat. 615
 At quum cæruleo stetit ipsa simillina ponto
 Squamigerum nubes, terræque immobilis hæret,
 Excipitur vasta circumvallata sagena,
 Ingentesque lacus, et Bacchi dolia complet,
 Humoresque vomet socia per mutua dote, 620

mus. Nam Gemblac. inepte habet *numine* : ineptius Bonincontrius *munere*.—B. melius *lumine*. Maculæ enim sunt foramina et quasi fenestræ retia. Quum grandes sint maculæ, thynni non sentiunt aquas opacari, et se retibus includi.

664. *Luctantur corpora nodis*. B. *inavult rumpere nodos*. Horat. Carm. I, 1, 28 : « Seu rupit teretes Marsus aper plagas ». Ed.

667. *Totus ; quum*. Quid ? totus pontus thynnorum, qui uno reti clauduntur, sanguine inficitur ? Voss. habet « Totum quoque cum toto » ; unde « Tum quoque, quum toto ». Et distingue post *pontus*. Ed.

668. *Scinduntur in artus Corpora*. Sed melius *Corpore et ex uno*. Nam si *corpora* legas, tum constructio erit et ex uno usu varius usus. Propterea absurde.

673. *Illâ putris turba est*. Gembl. *turbat*. Vestigium archetypi, *turbast*. Sed *Illâ putris turba est*, salsa muriatica, *sanies pretiosa*, liquamen, garum.

675. *Communemque cibus*. Nam et garum et inuria cibus condiendis.

676. *At, num*. Vetusti *Aut*, recte. Bentl.

677. *Terræque immobilis hæret*. *Turbæque* Gembl. Hic multa sunt inexplicabilia. — B. autem reponit *turbæque*, et explicat immobilis præ turba ; non male. Ed.

680. *Humoresque vomet*. Gembl. *Ut morisque*. Prisca archetypi scriptura *Umorisque*, ut alibi. — *Vomet humores socia dote*. Hæc quis intelligit ? B. *Humorisque vomit socias per mutua dotes*. Sed hæc non magis intelligo. Quid si legeretur, « *Inmoresque vomit socia permistio dote* ? »

Et fluit in liquidas tabes resoluta medullas.

Quin etiam magnas poterunt celebrare salinas,
 Et pontum coquere, et ponti secernere virus,
 Quum solidum certo distendunt margine campum,
 Adpelluntque suo deductum ex æquore fluctum, 685
 Claudendoque negant: tum demum suscipit undas
 Area, tum pontus per Solem humore nitescit.
 Congeritur siccum pelagus, mersique profundi
 Canities emota maris, spumæque rigentis
 Ingentes faciunt tumulos pelagique venenum;
 Quodque erat usus aquæ succo corruptus amaro,
 Vitali sale permutant, redduntque salubrem.

At revoluta polo quum primis vultibus Arctos
 Ad sua perpetuos revocat vestigia passus,

681. *In liquidas tabes resoluta medullas.* Immo medulla resoluta fluit in tabem. Reponere « in liquidam tabem resoluta medulla ». Ovid. Met. IX, 175: « cæcæque medullis Tabæ liquefactis ». En.

683. *Et ponti secernere virus.* Ita vocat salem, ut v. 689 *venenum*.

686. *Claudendoque negant.* Tò negare eandem notionem habet, quam apud Martialis. XI, 22, vs. 6: «... Pompeiano vela negata Noto». Item, XIV, 29, 2: « Nam ventus populo vela negare solet ». Lucan. IX, 325: « frustra que rudentibus ausis Vela negare Noto ». — *Tum demum suscipit undas*, etc. Hæc non cohærent. Non potest dici area tum demum suscipere undas, quæ undis repleta est, nec pontus nitescit humore, quod fit æstu et calore. Feliciter emendat Bentleius « suscipit auras Area, tum posito per Solem humore nitescit ». Posito enim per auras et Solem humore ni-

tescit et concrescit in salem. En.

688. *Mersique profundi.* Dixit jam siccum pelagus, i. e. sal in fundo areæ siccus relictus. Voss. *mensisque*; unde legas *mensisque profundi Canities seposita maris*, i. e. servata, recondita ad mensas. En.

690. B. *Cumulos*... Quo perit usus.

693. *At revoluta polo.* Septentrione oriente inter iutium et finem mundi, hoc est, inter Pisces et Arietem, ut interpretatur Firmicus, mansuetarii nascuntur. — *At revoluta polo quum primis vultibus Arctos.* Quia Arctos, sive Helice, numquam occidit, difficile erit adsequi, quando ejus ortum notandum esse velit. Adjicit igitur *primis vultibus* eam oriri; quia in *σημείῳ ἀρκτικῷ*, in intersectione communi horizon-tis. Itaque Veteres illi vultum ejus notabant in contactu horizon-tis, quod vocabant principium Ursæ, unde primos vultus vocavit: deinde transcendens circuli meridiani, quod

Numquam tincta vadis, sed semper flexilis orbe :
 Ac Cynosura minor quum prima luce resurgit,
 Et pariter vastusve Leo, tum Scorpios acer
 Nocte sub extrema permittunt jura dici :
 Non inimica feræ tali sub tempore natus
 Ora feret : placidas reget in commercia gentes.
 Ille manu vastos poterit frenare leones,
 Et palpare lupos, pantheris ludere captis,
 Nec fugiet validas cognati sideris ursas;
 Inque artes hominum, perversaque munera ducet.
 Ille elephanta premet dorso, stimulisque movebit
 Turpiter in tanto cedentem pondere cunctis.
 Ille tigrim rabie solvet, pacique domabit,
 Quæque alia infestant silvis animalia terras,

vocabant principium Ursæ, unde primos vultus vocavit: deinde transcensum circuli meridiani, quod vocabant conversionem. Ovid. Trist. I, 3, 47: « Jamque moræ spatium nox præcipitata negabat: Versaque ab axe suo Parrhasis Arctos erat ». Nempe conversam a puncto culminante, quod axem vocat, ad horizontem occidentalem. Nam axem pro supremo loco sumi, libro tertio, et in Propertium notaviimus. Sic Anacreon ἑρπῆν ἀρκτοῦ conversionem a meridiano intelligit: Μεσσηνικὸς ἐν ὥραις, Στρέφαται δὲ ἀρκτος ἡδὲ κατὰ χεῖρα τὴν βοώτω. Nam significat manum sinistram Bootæ culminare, cui quum sit proxima ultima caudæ Ursæ, quam *Benenash* Arabes vocant, procul dubio jam tota Ursa deprehendebatur inter meridianum et horizontem occidentum.

696. *Ac Cynosura minor*. Hi tres versus, nimirum hic cum duobus sequentibus, huc irreperunt ex

Phænomenis quibusdam. Nam hic pertinere non dicent, nisi qui rerum celestium imperiti sunt. Nam Cynosura ne in barbarico quidem finitore occidit.

699. B. hæc refingit: *natis Ora ferent*. Decentius enim dictu, ut feræ non inimica hominibus ora ferant, quam ut homines ora ferre nescio cui. Sic supra, 391: « Non inimica feret serpentum membra creatis ».

700. *Placidus reget in commercia gentes*. Sic alibi loquitur: « novaque in commercia ducet ».

704. *Munera ducet*. B. *munia*, et vs. seq. *movebit* pro *movebit*, elegantius quidem. Ovid. Trist. IV, 6, 7: « monitis obtemperat Inda magistri Bellua ».

706. *Cedentem pondere cunctis*, scil. stimulis. Sed Benti. movet eum non turpiter, sed sapienter cedere; Huet. *punctis*, i. e. stimulis; sed B. *scandentem pondere funes*, et de elephantis funambulis intelligit. Ed.

Junget amicitia secum, catulosque sagaces.

* * *

Tertia Pleiades dotabit forma sorores, 710
 Feminæum rubro vultum suffusa pyropo,
 Invenitque parem sub te, Cynosura, colorem,
 Et quos Delphinus jaculatur quattuor ignes,
 Deltotonque tribus facibus, similique nitentem
 Luce Aquilam, et flexos artus per lubrica terga. 715
 Tum quartum quintumque genus discernitur omni
 E numero, summaque gradus qui jungitur Angue,
 Maxima per minimos censu concluditur imo,
 Quæ neque per cunctas noctes, neque tempore in omni
 Respondent alto cæli submota profundo. 720

710. Vid. Excursus IV ad calcem hujus libri. Ed. — B. ex libb. vetustis *Pleiadas dotavit*.

711. *Feminæum*. Stellæ autem tertiæ magnitudinis non sunt feminæ. Sed inter nigrum et flammeum colorem. Forte *Cæruleum rubro*.

712. *Invenitque parem sub te, Cynosura, colorem*. Et hoc quoque falsum. Cynosura unam tantum habet tertiæ magnitudinis.

714. *Deltotonque tribus facibus*. Saue verum hic dicit. Nam tres trianguli sunt tertiæ magnitudinis: una quartæ. — *Similique nitentem Luce Aquilam*. Aquila quatuor habet tertiæ magnitudinis.

715. *Et flexos artus per lubrica terga*. Id est, Serpens, meo judicio. Tamen Geniblac. « et lubrica flexos in terga Leones ». Fortasse legendum: « et flexus in lubrica terga Leonis ». Septem sunt stellæ sine forma ad tergum Leonis, quas Hyginus plexus Berenices vocat. Sed nulla ex illis septem est tertiæ

magnitudinis, ut vult Manilius. An legendum: « et colubri flexus in terga Leonis ». Ne fortasse ille plexus vocatus fuit coluber. — Voss. habet: « et flexos per lubrica terga Dracones ». Utrumque Anguem intellige, illum inter duas Uisas, alterum Ophiuchi. Ille stellas tertiæ magnitudinis habet VIII; hic autem V. Ed.

717. Hæc corrupta sunt. B. emendat: « summanque gradus disjungi utramque ». Pingr. interpretatur, Major minorve splendor distinguit stellas quartæ vel quintæ magnitudinis. Ed.

718. *Maxima per minimos censu concluditur imo*. Ita fere olim divinabamur. Sextam magnitudinem vocat maximam turham; quum tamen quinquaginta tres tantum designatæ sint ab artificibus. — *Per minimos*. Melius sane B. *Maxima pars numero*, i. e. stellæ illæ infinitæ in via lactis, concluditur imo censu sextæ magnitudinis.

Sed quum clara suos avertit Delia cursus,
 Quumque vaga est illa, et terris sua lumina condit,
 Mersit et ardentis Orion aureus ignes,
 Signaque transgressus mutat per tempora Phœbus,
 Effulget tenebris, et nocte accenditur atra. 725
 Tunc conferta licet cæli fulgentia templa
 Cernere seminibus densis, totisque micare
 Floribus, ut siccae curvum per litus arenæ:
 Nec spatium stellis, mundo nec cedere summam:
 Sed quot eant semper nascentes æquore fluctus, 730
 Quot delapsa cadant foliorum millia silvis,
 Amplius hoc ignes numero volitare per orbem.

721. *Sed quum clara suos.* Loquitur de promiscua stellarum plebe, quas ipse facit sextæ magnitudinis. Eæ non visuntur plenilunio. In sphaera: « cum Luna conditur omne Stellarum vulgus: fugiant siue nomine signa ». — *Cursus.* B. *curtus*, non male.

722. *Quumque vaga.* *Laiva* semper *vaga* dicitur, et hoc versu idem quod præcedenti dicitur. B. *refingit Quumque vagæ stellæ terris sua lumina condunt.* Ed.

727. *Cernere seminibus.* Legit B. « Cernere luminibus densis, totumque micare ». Sed in MSS hi versus alio ordine veniunt: « totisque micare, Nec spatium... Floribus, ut siccae ». Ut hic ordo servetur, Beutl. emendat: « totumque micare Stipatum stellis mundum; nec cedere summa Floribus, aut... » quæ quisque intelliget. Ed.

* *Spiritus aut solidis.* Inepte huc intrusus est ex sphaera mundi. Et mirabimur, si aliquando quartus a loco versus luxatus sit, quum versus a primo in quintum librum tradu-

ctus sit? Igitur vicin istius, qui malum pedem huc retulit, retrahatur ille, quem iste extraneus de possessione deturbaverat: « Floribus, ut siccae currunt per litus arenæ ». Scal. sed vid. not. super.

728. *Floribus.* Elegantissime dixit, ut Lucret. IV, 452: « florentia lumina flammis ». Item « floret mare navibus ». Simile etiam « florentes ære catervas ». Attius: « Ære atque argento fervere, igni, insignibus Florere ». Papius: « Et arcano florentes lumine postes ». Sic ἄνθη Græci Poetæ. Sic Æschylus ἀνθεὶς πύλη, quomodo scilicet Lucretius et Noster. Adde, quod hæc duo simul conjungit, florem et colorem. Supra lib. IV, 820: « Perpetuosque tenet flores unumque colorem ». Quum igitur hic florem posuerit, paullo ante colorem posuerat: « Invenitque parem sub te, Cynosura, colorem ». Sed vid. not. 727. Nec videtur dici posse *cælum lucere floribus*, i. e. stellis, ut apud Ovid. Fast. V, 363: « colluere floribus agros », et Stat. Theb. II, vs. 275:

Utque per ingentem populus describitur urbem,
 Præcipuumque Patres retinent, et proximum Equester
 Ordo locum, populumque Equiti, populoque subire;³³
 Vulgus iners videas etiam sine nomine turbam:
 Sic etiam magno quædam respondere mundo
 Hæc natura facit, quæ cæli condidit orbem.
 Sunt stellæ Procerum similes, sunt proxima primis
 Sidera, suntque gradus, atque omnia juncta priori.³⁴
 Maximus est populus, summo qui culmine fertur,
 Cui si pro numero vires natura dedisset,

« arcano florentes ære smaragdos ».

733. *Utque per ingentem*. Vett. *ingentes orbis*; unde conjicias *ingentes urbes*. Hoc maluit auctor: ne si unam urbem Romam denotaret, in eo offenderet, quod non supra patres principem nominasset. Bentl.

736. *Etiam sine nomine turbam*. B. vult distinguere et jam sine, etc. ut sint quinque gradus in civitate, senatus, equites, populus, vulgus, et sine nomine turba. Hoc nimis argutum videtur. Ep.

737. *Sic etiam magno quædam respondere mundo*. Respondere tertio ordine. Mart. III, 4, vs. 7 et 8: « Si quando veniet? dicet: responde: poeta Exierat: veniet, quum citharædus erit ». Idem ultimo Epigr. libri XI, vs. 4: « Lector, salve: taces, dissimulasque? vale ». Argute. Ita veteres libri. Vulgata lectio, *Lector solve*. Et clarius apud Val. Flacc. lib. V, 595: « ille profundo Incumbens Odrussa mero: vide lata compantem Pectora ». — B. autem respondere nullo modo admittit: putat resp. scriptum esse compendiose, et inde librarios hariolatos respondere, respondere. — Locum sic concipit:

« Sic etiam in magno quædam respublica mundo est, Quam natura facit, quæ cælo condidit urbem ».

740. *Atque omnia juncta priori*. Hæc non intelligo. Pro *juncta* vett. *vieta*. Pro *priori* Voss. et Lips. *priorum*. B. conjicit *jura priorum*. Læv. II, 1: « Omnia jura, omnia insignia primi consules tenuere ».

741. *Maximus est populus, summo qui culmine fertur*. Ita libri universi, sed B. mendosam lectionem esse ait, et ipsi cælo repugnare. Maximum populum recte quidem interpretatur stellas sextæ magnitudinis, sive minimas; sed eas dicit non in summo tantum culmine, sed per omne cælum dispersas: quibus si pro numero vires adessent totus mundus conflagraret. Igitur ponit: « minimo qui limine fertur ». Sed omnes sciunt stellas non tantum ob minorem lucem, sed ob longinquitatem nobis adeo parvas adparere. Et ipse Manilius nostram et omnium lectionem confirmat supra vs. 717, ubi de iisdem stellis: « Maxima pars numero censu concluditur imo, Quæ neque per cunctas noctes neque tempore in omni Resplendet, vasto cæli submoto

Ipsæ suas æther flammæ sufferre nequiret,
Totus et accenso mundus flagraret Olympo.

profundo; ubi Beutleianam lectionem valde probamus.

743. *Ipsæ suas æther.* Eandem sententiam in sphaera extulerat: « Non poterit mundus sufferre incendia tanta, Omnia si plenè ardebunt sidera flammis ». Hactenus sphaera barbaricæ apotelesmata ortuum. Sequebatur liber sextus, secunda apotelesmata sphaera barbaricæ occasuum siderum; cuius meminit initio: « Quid valeant ortus, quid quum merguntur in undas ». *Quid valeant ortus*, est hic quintus liber. *Quid, quum merguntur in undas*, ille, qui perit. Ex utroque Firmicus concinnavit spotele-

smata sphaera barbaricæ, priore loco ortus, posteriore occasus ponens. Itaque non dubium, quum Manilius dicat se tam de ortibus, quam de occasibus scripsisse, quin, ut ortus a Manilio, ita etiam occasus ab eodem mutuatus sit Firmicus. Et hoc est extra omnem controversiam. Atque hi quidem sunt ortus siderum ex sphaera barbarica, quibus fortasse non absurdum erat et alia adjicere, quæ huic tractationi cognata sunt, nisi ea modum Notarum excederent; quam ob causam ea ad calcem Excursuum rejecimus. Vid. infr. pag. 646 et seqq. En.

EXCURSUS I

AD LIB. V, QUEM JOS. SCALIG. SPHÆRAM
BARBARICAM NOMINAT.

Hic liber continet alteram partem apotelesmatum, quæ a stellis clavis cum aliquo Zodiaci signo surgentibus ducuntur: et vocantur prima apotelesmata sphæræ barbaricæ. Nam duæ sunt partes sphæræ barbaricæ. Prior hæc ipsa, quæ versatur circa clara sidera, quæ cum aliquo signo aut oriuntur, aut occidunt. Ea est, quam nunc tractat Noster. Alterius partis rursus duæ partes sunt: quarum altera singulas signorum partes, quas Monomærias vocabant, et minutias partium scrutatur, quam curiositatem Ægyptii eorum deliriorum magistri Myriogenesin nominarunt, quamquam si Græce loqui volebant, non *μυριογένειαν*, sed *μυριογενεσίαν* dicendum erat: altera tractat eas stellas, quæ claræ sunt in corporibus eorum signorum. Inventores harum subtilium atque argutarum nugarum Petosiris ac Necepsos, item Æsculapius ille priscus Ægyptius. Sphæra barbarica vocatur, hoc est, Ægyptiaca. Nam apud Firmicum barbarica ratio est Ægyptiaca ratio. Rursus apud eundem Firmicum barbarica ratio dicitur, quæ alibi vocatur Myriogenesis Æsculapii. Dicta vero barbarica sphæra ad distinctionem Græcanicæ. P. Nigidius Phænomena ad inclinationem utriusque cæli Ægyptiaci, et Græcanici scripsit. Alterum librum vocavit sphæram barbaricam, alterum sphæram Græcanicam. Apud vetustissimum Virgilianum interpretem Danielis nostri ita meminisse legere: Nigidius sphæræ barbaricæ: « Sub Virginis signo Arator, quem Orón Ægyptii vocant: quod Orón Osiridis filium ab

hoc educatum dicunt ». Vides Nigidium in sphaera barbarica tractasse, quæ ad Phænomena Ægypti pertinent. Probus in primum Georgicon ait, ambas Ursas, Helicen et Cynosuram in Sphaera barbarica Plaustrum vocari. Idem Virgilianus interpres P. Danielis : « Nigidius in Sphaera Græcanica novum annum æquinotium vernale memorat ». Item alibi : « Nigidius Sphaeræ Græcanicæ : oritur enim Canicula cum Cancro : in columen venit cum Geminis : occidit cum Tauro ». Igitur barbarica, id est, Ægyptiaca ad differentiam Græcanici climatis. Firmicus, quum hæc apotelesmata scriberet, inmo ex Manilio ad verbum describeret, ait cognitionem sphaeræ barbaricæ Græcis multis, et omnibus ferme Romanis incognitam, et ab Ægyptiis solis observatam. Et sane ortus et obitus quarundam stellarum fixarum, qui in illis apotelesmatis a Firmico tractantur, cælo Ægyptio tantum conveniunt. Nam Cepheus in Græcia et Hellesponto capite tantum occidit, ut auctor etiam est Hipparchus. Radit enim, et, ut Aratus ait, ἐπίθωι punctum finitoris Græcanici. At in Sphaera barbarica ex ejus ortu et occasu apotelesmata pronuntiantur. Idem dicas de Cassiopea et aliis, quæ intra circulum semper adparentem Græciæ continentur. Illa enim oriuntur et occidunt in ima regione, et in partibus Meniphidis, et supra ; propterea quod ad austrum pergentibus polus deprimitur. Nam omnia signa, quæ sunt intra xxxvii gradum a polo, ea in Græcia numquam occidunt. Ipsis contra. Hoc est, quod Lucanus declamavit, IX, 540 :

Te, segnis Cynosura subit : tu sicca profundo
Mergi plaustra putas ; nullumque in vertice summo
Sidus habes immense maris : procul axis uterque est ;
Et fuga signorum medio rapit omnia cælo.

Loquitur de Jove Animone, qui propemodum est sub eadem inclinatione, qua media Ægyptus. Sed de errore Lucani alibi. Quare non est audiendus deliciæ humani generis Picus Mirandula, qui Phænomena putat simpliciter dici

sphæram barbaricam. Ejus hæc verba sunt ex viii in Astrologos : « Si sphæram Arati cum barbarica sphæra contuleris, dissentire plerumque, et dissonare eas videbis ». Atqui sphæra barbarica est quidem stellarum fixarum theoria, sed non omnis climatis, quum sit Ægyptiaci tantum : neque adeo simplex theoria, sed tantum siderum cum quoque signo orientium aut occidentium. Itaque sphæra barbarica non magis potest convenire Arateis Phænomenis, quam inclinatio cæli Ægyptiaci inclinationi Græcanici. Minus vero prudenter Manilius et Firmicus eam nobis proponunt, quæ cælum Ægyptiacum variat. Nam Manilius Romæ, ille in Calabria, aut Sicilia scribens quo ore jubent observare Cephæum, alter orientem alio tempore in Ægypto ac in Italia, alter occidentem numquam in Italia? Nam quæ nobis oriuntur et occidunt, illa tamen diverso tempore illis, ac nobis occidunt. Ægyptiis igitur tantum ea observatio competit. Denique falsa tempora ortuum nobis tradunt, ut non pueriliter sed stolidè erraverint. Statim in principio Manilius ait Navem oriri in quarta parte Arietis. Nam stella clara, quæ in clavo est, quam Canopum adpellant, et prima est totius Navis, quam Ptolæmeam vocat etiam Germanici interpretes, temporibus Metonis, hoc est, ante bis mille et triginta annos oriebatur in finitore barbarico cum xxiii Cancræ. Nos locis suis crassos illos errores castigabimus. Fuit Manilius imperitissimus earum rerum, quas tractabat, et quæ ab aliis scripta legit, ea satis habuit sine delectu versibus concipere. Nam de Firmico tam nobis constat omnis matheseos imperitum fuisse, quam ipsemet omnibus locis se talem prodit. Quia vero nos primi quid esset sphæra barbarica indicavimus, primi etiam hunc quintum librum Manilii sphæræ barbaricæ apotelesmata esse aperuimus : si apud ingenuos animos id alicujus gratiæ est, cumulabimus illud duarum sphærarum accessione, Persicæ et Indicæ; quibus etiam adjiciemus barbaricam ex Ptolæmæo, auctore doctissimo Aben-Ezra, ex quo et reliquas duas hausimus,

ut in ejus luculentissimo libro exstant, cui ipse titulum fecit *Initium Sapientiæ*, quem manu scriptum penes nos habemus cum aliis operibus ejusdem magistri. Ex eo igitur eximio libro ortus sphaeræ Persicæ primo adponemus, secundo sphaeræ Indicæ, tertio sphaeræ barbaricæ Ptolemaicæ, ut exstat apud illum magistrum Judæum hominem supra captum Judæorum. Dividit autem singula signa in ternos Decanos, ut supra in apotelesmatis tetigimus. Quæ oriuntur in quoque Decano secundum clima suum, adponit, ut habes in exemplo. Egregia est cognitio tantæ diversitatis formarum, ut si Taurus natos sub se agricolas facit apud Græcos et Ægyptios, apud Persas eodem tempore alia formatio reges faciet, apud Indos alia alios. Futilia commenta vanæ scientiæ nihil magis confutat, quam istius perfecta cognitio.

SPHÆRARUM PERSICÆ, INDICÆ ET BARBARICÆ

ORTUS EX LIBRO-ABEN EZRÆ JUDÆORUM DOCTISSIMI.

ARIES.

DECANUS PRIMUS ARIETIS.

SPHÆRA PERSICA.

Adscendit figura mulieris. Cauda Piscis ex mari instar viperæ in felle. Trigonum. Figura Tauri.

SPHÆRA INDICA.

Figura Canis, in ejus sinistro pede anteriore lucerna, dextro clavis. Cande philosophus Indorum dicit adscendere

Æthiopem oculis nigris, superciliis extensis. Est autem de Gigantibus, jactabundus, obvolutus pallio albo magno, fune præcincto.

SPHÆRA BARBARICA.

Cassiepea, genua ejus; manus sinistra, et dimidiatum tergum Andromedæ, una cum pudendis ejus, et fimbriis, et pisce posteriore, et particula fili linei.

DECANUS SECUNDUS ARIETIS.

SPHÆRA PERSICA.

Ambo Pisces. Medietas Trigoni. Dimidium bestię mulier, in cujus capite est pecten. Lorica ænea. Caput dæmonis.

SPHÆRA INDICA.

Figura mulieris vestimentis obvolutæ et pallio, unipede figura equina.

SPHÆRA BARBARICA.

Cassiepea, caput Persei cum vola manus dextræ ejus. Fimbriæ Andromedæ, et pedes ejus. Triangulum. Caput Arietis, cornua ejus. Reliquum de filo lineo.

DECANUS TERTIUS ARIETIS.

SPHÆRA PERSICA.

Juvenis in solio sedens cooperto, in cujus manu sunt idola. Homo demisso deorsum capite, vociferans ad Deum. Pectus Piscis cum capite ejus. Residuum Trigoni. Alterum dimidium Hydræ.

SPHÆRA INDICA.

Homo flavus, capillitio rufo, iracundus, componens sese ad statum pugnæ; in cujus manibus sunt inaures lignæ et virga; vestes vero ejus sunt rubræ. Est autem ipse faber ferrarius, qui quum paratus sit bene facere, non possit tamen.

SPHÆRA BARBARICA.

Perseus. Corpus Arietis.

TAURUS.

DECANUS PRIMUS TAURI.

SPHÆRA PERSICA.

Strenuus manu sinistra ensem gestans, manu dextra virgam. Super ejus humeris sunt duæ lucernæ. Navis magna. Supra eam Leo, cui insidet homo nudus. Subter Navi dimidium cadaveris mulieris mortuæ. Figura hominis.

SPHÆRA INDICA.

Mulier capillata, quæ filium habet, induta vestimentis semiustulatis.

SPHÆRA BARBARICA.

Dimidium Persei cum cauda Arietis. Fusio aquæ, quæ est in extremitate Fluvii.

DECANUS SECUNDUS TAURI.

SPHÆRA PERSICA.

Navis, in qua est homo injiciens manum in clavem. Dimidium cadaveris mulieris mortuæ.

SPHÆRA INDICA.

Homo vultu et corpore similis arieti, digitis instar ungularum caprinarum, cujus uxor similis Tauro, calidus, vehemens numquam sibi requiem dans, cultor arborum, educens boves ad arandum et serendum. Item alia figura speciosa, in cujus manu dextra virga, elevans manum sinistram.

SPHÆRA BARBARICA.

Genua Persei, crura, pedes. Taurus, cornua ejus, pedes anteriores, venter, pes dexter. Caput Fluminis, et medietas ejus.

DECANUS TERTIUS TAURI.

SPHÆRA BARBARICA.

Finis corporis ejus, cui caput simile canino. Homo stans in manu tenens bestiam, habens duo plaustra, quibus (singulis) insidet juvenis agnum tenens, binis equis plaustra trahentibus.

SPHÆRA INDICA.

Homo albis pedibus et dentibus, adeoque longis, ut exstent extra labra, colore oculorum et capillorum rubro, corpore elephantis similis et leonis, impos mentis, animo ad malefaciendum destinato, sedens in accubitali. Equus, currus, canis, vitulus parvus.

SPHÆRA BARBARICA.

Pes Persei dexter. Humerus Heniochi, caput ejus, genua, manus sinistra. Cornu et finis Tauri. Initium Fluminis.

GEMINI.

DECANUS PRIMUS GEMINORUM.

SPHÆRA PERSICA.

Cauda figuræ, cujus caput simile canino. Homo manu tenens virgam. A partibus Austrinis duo plaustra, binis equis trahentibus. Singuli homines plaustrorum rectores. Caput bestię cornutæ.

SPHÆRA INDICA.

Mulier famosa in aere stans, perita suendi (sarcinatrix).

SPHÆRA BARBARICA.

Caput Heniochi, pes ejus dexter. Cornu Tauri, humerus Canis, pes ejus sinister. Caput Leporis, pedes ejus anteriores.

DECANUS SECUNDUS GEMINORUM.

SPHÆRA PERSICA.

Homo tenens instrumentum musicum aureum, quo canit.

Bestia arbori insistens. Lupus, in cujus anteriore pede est signum.

SPHÆRA INDICA.

Æthiops vinctus caput plumbo, manu scutum tenens, in capite galeam ferream gestans, super qua est corona serica, in manu habens arcum et sagittas, amans risum et joca, deambulans in horto floribus et arboribus consito, tenens pondera stateræ, quæ manibus inter se percutit, inter modulandum flores horti carpens.

SPHÆRA BARBARICA.

Vola pedis Heniochi dextera. Alter pes tauri posterior. Manus Orionis, humerus ejus, caput, pectus, cingulum, pes. Pectus Leporis, et cauda ejus.

DECANUS TERTIUS GEMINORUM.

SPHÆRA PERSICA.

Figura hominis trepidabundi, capite tiaram, manu instrumentum musicum gestantis cum nerviis aureis. Canis latrans. Delphinus. Instar Simiæ. Sibula sarcinatoria. Dimidium prius Ursæ minoris. Cauda bestię cornutæ.

SPHÆRA INDICA.

Homo quærens scutum, et tamen habens scutum et pharetram, manu gestans sagittam, et vestes et monile gemmeum : cui cordi est modulari, ridere, joculari omni genere jocorum.

SPHÆRA BARBARICA.

Posterior Geminorum, manus ejus, cauda, pes dexter, pudenda. Cauda Leporis. Os Canis, pes anterior et posterior dextri. Clavus navis anterior. Dimidium clavi posterioris.

CANCER.

DECANUS PRIMUS CANCRI.

SPHÆRA PERSICA.

Ursa major posterior. Tota figura involuta vestibus innixa figuræ psallenti. Porcus ferreus, capite æneo. Puella quædam virgo.

SPHÆRA INDICA.

Juvenis pulchra specie indutus vestibus, cum monili, in cuius vultu et digitis est quædam distortio, corpore simili equino et elephantino, pedibus albis, delicatis fructibus e corpore ejus pendentibus, instar arborum, habitans in viridario casiam aromaticam producente.

SPHÆRA BARBARICA.

Facies Ursæ majoris. Caput Geminorum prioris et posterioris manus ejus. Canis minusculus. Residuum de Cane majusculo. Venter Navis.

DECANUS SECUNDUS CANCRI.

SPHÆRA PERSICA.

Adolescentula virgo similis nubi. Dimidium canis. Dimidium auricularum Asini Septentrionalis.

SPHÆRA INDICA.

Puella pulchro eloquio, in capite habens coronam myrteam, in manu virgam ligneam, libenter adfectans vinum et musicam.

SPHÆRA BARBARICA.

Caput Ursæ majoris. Chela Cancri posterior. Venter Navis.

DECANUS TERTIUS CANCRI.

SPHÆRA PERSICA.

Adolescentula virgo incedens nunc orientem nunc occi-

dentem versus. Canis posterior. Alterum dimidium auricularum Asini Septemtrionalis. Alter Asinus austrinus.

SPHÆRA INDICA.

Homo pede simili pedi bestię in corpore habens bestiani, cogitans navem inscendere navigandi caussa, ad importandum aurum et argentum, annulis uxorum ejus fabricandis.

SPHÆRA BARBARICA.

Cervix Ursę majoris, pes anterior dexter ejus. Cornua Caneri. Caput Orionis. Finis Naviculę.

LEO.

DECANUS PRIMUS LEONIS.

SPHÆRA PERSICA.

Ursus. Canis, in cujus dorso arcus. Dimidium Naviculę, in qua sunt ejus nautę. Caput bestię nigrę. Caput Equi. Caput Asini.

SPHÆRA INDICA.

Arbor magna, in cujus ramis est canis et avis ciconia. Homo indutus vestimentis delicatis, inquinatis tamen, habens in animo patrem suum verberare. Eques respiciens ad partes Septemtrionis.

SPHÆRA BARBARICA.

Forma Ursę majoris, anterior pes ejus sinister. Vertex Leonis. Cervix Orionis. Dimidium Navis.

DECANUS SECUNDUS LEONIS.

SPHÆRA PERSICA.

Idolum manus sursum elevans, magna voce vociferans, modulabundus saltans. Par telorum. Calix vitreus. Instrumentum musicum ex cornibus capreolorum. Alterum dimidium Navis. Oculus bestię. Medietas Equi. Medietas Asini.

SPHÆRA INDICA.

Homo naribus tenuissimis, in capite instar coronæ habens de myrto alba, in manu autem arcus, iracundus, furore leonino, opertus pallio coloris leonini.

SPHÆRA BARBARICA.

Labrum Ursæ majoris, pes ejus dexter. Cervix Leonis. Medietas Orionis. Prora Navis.

DECANUS TERTIUS LEONIS.

SPHÆRA PERSICA.

Figura juvenis, cujus magisterium est bestias ducere, gestantis manu flagrum, plaustrum trahentis, in cujus medio sedet homo, et puer parvus una cum eo, manu sinistra vestem tenentis. Corvus. Medietas bestię nigræ. Finis Equi. Finis Asini.

SPHÆRA INDICA.

Æthiops inquinatus, fatigatus, qui tamen ipse est commodus, et deliciæ in ore ejus, et caro in manu ejus.

SPHÆRA BARBARICA.

Figura Ursæ majoris, medietas ejus. Pars Orionis.

VIRGO.

DECANUS PRIMUS VIRGINIS.

SPHÆRA PERSICA.

Virgo pulchra, capillitio prolixo, duas spicas manu gestans, sedens in siliquastro, educans puerulum, lactans, et cibans eum. Homo in eodem siliquastro sedens. Stella nomine SPICA posterior, quam bestia. Caput Corvi. Caput bestię.

SPHÆRA INDICA.

Virgo involuta pallio, vestimentis obsoletis induta, manu vectem tenens, stans in medio sanguinis, habens in animo ire domum patris.

SPHÆRA BARBARICA.

Pars caudæ Draconis. Posteriora Ursæ, cauda ejus. Crater, qui est super capite Orionis. Pars de corpore Orionis.

DECANUS SECUNDUS VIRGINIS.

SPHÆRA PERSICA.

Figura complodens manus suas, plagata. Homo dimidiatæ figuræ capite instar Taurini, in manu sua habens dimidium viri nudi. Dimidium trabis, in cujus extremo vomer terram proscindens. Cauda bestię nigræ cum dimidio Leonis.

SPHÆRA INDICA.

Æthiops totus pilis obsitus, cui tres vestes superjectæ sunt, prima scorteæ, secunda serica, tertia est pallium rubrum, in manu tenens atramentarium ad rationem putandam.

SPHÆRA BARBARICA.

Pars caudæ Draconis. Cauda Ursæ majoris. Caput Virginis, humerus ejus. Caput Corvi, alæ et os ejus.

DECANUS TERTIUS VIRGINIS.

SPHÆRA PERSICA.

Residuum de dimidio figuræ. Alterum dimidium hominis nudi. Alterum dimidium caudæ Leonis. Perdix. Duæ spicæ. Dimidium hominis pastoris.

SPHÆRA INDICA.

Mulier candida jactabunda, induta palla tincta, manibus leprosis, Deum implorans supplex.

SPHÆRA BARBARICA.

Pars caudæ Draconis. Finis caudæ Draconis, Ursæ majoris. Humerus Simiæ australis, pars pectoris ejus. Corvus. Pes bestię.

LIBRA.

DECANUS PRIMUS LIBRÆ.

SPHÆRA PERSICA.

Figura hominis iracundi manu sinistra libram tenentis, dextra libros scriptos. Pone eum sequitur homo equo vehens et psallens. Caput Draconis. Principium fluvii aurei. Philosophi Persarum vocant eum Ursam majorem. Pars Naviculæ.

SPHÆRA INDICA.

Homo in taberna institoria in foro manu tenens stateram ad emendum et vendendum.

SPHÆRA BARBARICA.

Medietas caudæ Ursæ majoris. Medietas corporis Virginis, vola ejus sinistra, in qua Spica. Cauda Corvi. Pars de cauda Orionis. Pars caudæ Equi, et tergi ejus.

DECANUS SECUNDUS LIBRÆ.

SPHÆRA PERSICA.

Homo ducens plaustrum, in cujus medio homo gestans manu flagrum, et cum eo homo indutus vestimentis sericis; ipse vero sedet super lecto. Juvenis parvus. Medietas Navis. Medietas Draconis. Medietas Ursæ majoris. Fons aquæ.

SPHÆRA INDICA.

Homo figura Aquilæ, nudus, sitibundus, cogitans in aerem avolare.

SPHÆRA BARBARICA.

Cauda Draconis. Pars caudæ Ursæ majoris. Pars fimbriarum Virginis.

DECANUS TERTIUS LIBRÆ.

SPHÆRA PERSICA.

Finis Navis ad finem maris aurei. Vertex hominis nudi,

manum suam capiti imponentis. Corona super capitibus duorum virorum binis cornibus præditorum.

SPHÆRA INDICA.

Homo vultu instar equini, manu tenens arcum et sagittas.

SPHÆRA BARBARICA.

Pars caudæ Draconis, pedes anteriores ejus, brachia, genua dextra. Pars fimbriarum Virginis; pedes ejus.

SCORPIUS.

DECANUS PRIMUS SCORPII.

SPHÆRA PERSICA.

Posteriora Equi. Posteriora Tauri. Niger manu tenens virgam.

SPHÆRA INDICA.

Figura mulieris speciosæ, corpore rufo, comedens.

SPHÆRA BARBARICA.

Pes anterior Ursæ minoris. Caput Canis, brachium ejus dextrum. Medietas Libræ.

DECANUS SECUNDUS SCORPII.

SPHÆRA PERSICA.

Homo nudus. Dimidium Equi. Dimidium Tauri.

SPHÆRA INDICA.

Mulier egressa ex ædibus suis; nuda, nihil prorsus habens, recipiens se in mare.

SPHÆRA BARBARICA.

Finis pedis anterioris Ursæ minoris. Pars caudæ Draconis. Corona Septemtrionis. Pudenda (signi) Libræ, pedes ejus. Corona Scorpii.

DECANUS TERTIUS SCORPII.

SPHÆRA PERSICA.

Initium Equi. Caput ejus, qui fert Leporem. Initium Tauri.

SPHÆRA INDICA.

Canis. Duo porci. Pardus magnus pilo albo. Quædam species venationis.

SPHÆRA BARBARICA.

Figura Ursæ minoris. *Πῦς ἡ γυναικίς*, humerus ejus, brachium dextrum. Venter Scorpii. Caput Thuribuli.

SAGITTARIUS.

DECANUS PRIMUS SAGITTARII.

SPHÆRA PERSICA.

Figura hominis nudi. Est autem inversus, et super capite ejus Corvus. Corpus canis feminae. Caput Capræ.

SPHÆRA INDICA.

Nudus a capite, ad umbilicum instar hominis: ab umbilico deorsum instar equi, in manu gestans arcum et sagittas, et vociferans.

SPHÆRA BARBARICA.

Cervix Ursæ minoris. Pars caudæ Draconis. Cauda Ingeniculi: vertebræ colli, et caput ejus. Finis Scorpii, spondyli, qui sunt in cauda ejus. Dorsum Thuribuli.

DECANUS SECUNDUS SAGITTARII.

SPHÆRA PERSICA.

Figura tenens dextra sua cornua capri. Caput feræ. Dimidium Leporis. Dimidium Navis. Prius dimidium Delphini. Prius dimidium Centauri.

EXCURSUS I.

627

SPHÆRA INDICA.

Figura mulieris formosæ, capillatæ, indutæ vestibus, et funiculis, cum circulis in auriculis ejus. Coram ea est arcula aperta, in qua et monile gemmeum.

SPHÆRA BARBARICA.

Pectus Ursæ minoris. Dimidium dorsi Draconis, pars de capite ejus. Genua Ingeniculati, brachium ejus sinistrum. Pars corporis Hydræ. Sagitta et Pharetra ejus. Pars Coronæ australis.

DECANUS TERTIUS SAGITTARII.

SPHÆRA PERSICA.

Figura Canis et Equi. Dorsum feræ. Dorsum Leporis. Residuum corporis Leonis. Dimidium alterum Navis. Residuum Delphini. Cauda Stellionis. Dimidium Ursæ majoris.

SPHÆRA INDICA.

Homo splendore vultus instar auri, in manu habens instar circuli lignei, tectus ostio fabricato de cortice lignorum.

SPHÆRA BARBARICA.

Medietas corporis Ursæ minoris. Medietas corporis Draconis, vertex ejus. Pars corporis Aquilæ cadentis. Caput Sagittarii, humerus, pes ejus. Corona australis.

CAPRICORNUS.

DECANUS PRIMUS CAPRICORNI.

SPHÆRA PERSICA.

Dimidium alterum Ursæ majoris. Figura mulieris modulantis. Caput Piscis magni. Fons aquæ malæ. Corpus Simiæ, caput ejus. Caput Canis.

SPHÆRA INDICA.

Æthiops iracundus corpore instar corporis porci obesi,

hirsutus multo pilo, dentibus acutis et longis longitudine trabali, habens stimulum boum. Piscabundus pisces.

SPHÆRA BARBARICA.

Medietas corporis Ursæ minoris, cervix ejus. Finis Aquilæ cadentis.

DECANUS SECUNDUS CAPRICORNI.

SPHÆRA PERSICA.

Mulier super lecto sedens, cum qua est vitis. Piscis magnus. Dimidium Plaustri.

SPHÆRA INDICA.

Mulier nigra cooperta pallio, equitans.

SPHÆRA BARBARICA.

Finis Ursæ minoris. Pars Draconis. Ala Gallinæ dextera, cervix et caput ejus. Corpus Aquilæ volantis. Media Capri. Vertex ejus.

DECANUS TERTIUS CAPRICORNI.

SPHÆRA PERSICA.

Cauda Piscis. Finis oculi malefici. Finis Simiæ. Alterum dimidium Plaustri. Dimidium figuræ sine capite, quia caput ejus est in manus ejus.

SPHÆRA INDICA.

Mulier nigra, cujus manus idoneæ ad omne opus faciendum, et opificium sericum.

SPHÆRA BARBARICA.

Pars Draconis. Finis corporis Gallinæ, pes ejus dexter, et ala ejus sinistra. Delphinus. Medietas corporis Capri. Cauda Piscis.

AQUARIUS.

DECANUS PRIMUS AQUARII.

SPHÆRA PERSICA.

Caput ensem manu gestantis (τοῦ ξιφάρου). Caput ejus, qui est capite nigro (τοῦ μελαγχροῦς) et piscatur pisces.

SPHÆRA INDICA.

Æthiops faber ærarius.

SPHÆRA BARBARICA.

Finis caudæ Ursæ minoris. Pes Gallinæ. Caput Equi prioris. Tergus et cauda Capricorni.

DECANUS SECUNDUS AQUARII.

SPHÆRA PERSICA.

Corpus Equi. Ala Avis, quæ piscatur pisces.

SPHÆRA INDICA.

Homo Æthiops niger, longa barba, manu arcum gestans, et sagittas, et sacculos, in quibus sunt lapides pretiosi, aut aurum.

SPHÆRA BARBARICA.

Cauda Ursæ minoris. Corpus Equi posterioris, caput ejus. Initium Aquarii. Medietas ventris Piscis australis.

DECANUS TERTIUS AQUARII.

SPHÆRA PERSICA.

Gallina. Posteriora ejus, qui in manu habet Equum. Finis avis, quæ piscatur pisces.

SPHÆRA INDICA.

Homo iracundus, fraudulentus, pilosis auribus, cui imposita est corona de circulis ligneis.

SPHÆRA BARBARICA.

Cauda Ursæ minoris. Corpus Equi. Finis Aquarii. Caput Piscis austrini.

PISCES.

DECANUS PRIMUS PISCIIUM.

SPHÆRA PERSICA.

Caput dimidiati equi habentis alas duas. Initium Fluminis. Cauda Piscis, qui vocatur Crocodilus.

SPHÆRA INDICA.

Homo indutus vestibus pretiosis in manu habens vas ferreum, pergens domum suam.

SPHÆRA BARBARICA.

Cauda Ursæ prioris. Manus Cassiopeæ. Venter Equi alterius. Initium Piscis prioris.

DECANUS SECUNDUS PISCIIUM.

SPHÆRA PERSICA.

Dimidium Fluminis. Alterum dimidium Ingeniculi.

SPHÆRA INDICA.

Mulier formosa alba sedens in navi in mari, et cupiens exire in siccum.

SPHÆRA BARBARICA.

Cauda Ursæ minoris. Mantus Cassiopeæ. Humerus Andromedæ. Caput mulieris sociatæ cum equo. Posteriora Piscis prioris.

DECANUS TERTIUS PISCIIUM.

SPHÆRA PERSICA.

Finis Fluminis. Finis Piscis, qui vocatur Crocodilus. Residuum Ingeniculi.

SPHÆRA INDICA.

Homo nudus, cuius pes est in ventre ejus, in manu habens lanceam, vociferans et terrens latrones.

SPHÆRA BARBARICA.

Finis caudæ Ursæ minoris. Medictas Cassiepeæ. Pectus Andromedæ. Pars vinculi linei. Posteriora viperæ.

Atque hæc Aben-Ezra ex priscorum Arabum monumentis, qui illa ex Indorum et Persarum parapegmatis in sua transtulerunt. Sphæra barbarica hic satis ad veram rationem et finitorem Ægypti relata est, præter quam in Ariete. Nam in tribus decanis mala fide redditum est de Andromeda et Cassiepea. Hebræi ex Arabibus formationes cælestes in suam linguam vertentes Perseum, exemplo Arabum, hominem portantem caput diaboli, Cassiepeam, mulierem sedentem in solio, Andromedam, mulierem quæ non habet virum, Orionem gigantem belligerantem vertunt, et alia, quæ nos suis nominibus Græcis reddidimus, ne nimiam scientiam adfectaremus: quod tamen quidam scioli ambitiosi tantum abest, ut devitassent, ut parati sint nobis vitio vertere, quod non omnia ad verbum reddidimus, si quando ille liber numquam hactenus Hebraice editus in eorum manus incidat. Vides quantum apotelesmata Persica ab Indicis, et utraque a Barbaricis et Græcis discrepare necesse sit, si tales homines evadunt, qualia sunt signa sub quibus nascuntur. Non ingrata hæc fore speramus non solum Manilii sed antiquitatis et humaniorum literarum studiosis.

EXCURSUS II

AD MANILII ASTRON. LIB. V, vs. 319.

Testudinis enatat undis. Testudinem eandem cum Lyra facit. Sed Poetæ Lyram et Citharam non raro confundunt : ut Statius primo Achilleidos : item libro X Thebaidos citharam, lyram, testudinem pro eodem organo usurpavit. Apollonius libro primo κίθαριν et φόρμιγγα· et libro secundo λύρην Orpheo adtribuit. Diversas tamen esse lyram et citharam argumento fuerit, quod Pausanias et alii Græci Mercurium lyrae, Apollinem citharae inventorem faciunt. Utrumque esse cognatum instrumentum, patet ex illo abusu et confusione. Sunt enim ambo ἑγχερδα, καθαρὰ, καὶ ἐν ταῖς ὄρχαις, hoc est, intenduntur nerviis, sive fidibus. Sed paucis nota sunt utriusque discrimina : quin ne de lyra quidem hac, de qua agimus nunc, satis constat vulgo. Multum enim differt ab ea, quæ Arioni, et Herculi μουσική in marmoribus, et gemmis, et numismatibus adtribuitur. Hæc enim, quæ relata est in asterismos, immane quantum ab illa Arionis discrepat : quæ quum sit Mercurii inventum, cujusmodi fuerit, videamus. Mercurius igitur sectos calamos per oras testæ supinæ trajecit, quibus terginum bubulum tamquam operculum adglutinavit, ita ut calami ipsi fulcrorum καὶ ὀχήματος vicem essent corio. Deinde brachiola duo in summo testæ pauxit ea parte, ubi erant anteriores pedes bestiae : quæ quidem brachia sive manubria transtillo transverso cacuminibus conjunxit. Manubria πύλαι vocat Homerus, ut vidimus, Ptolemæus κέρατα, quod essent vara, aut camura instar cornuum. Transtillum autem transversum Latine jugum

dicitur, Græce ζύγωμα, ut Ptolemæo, ζυγὸς Homero, in Hymno in Mercurium. Paulo supra fundum testæ a parte prona, clavum, aut epitonium instar umbilici panxit, e quo omnes chordæ vinciebantur: quod epitonium χορδόνειον Polluci et Iamblico dicitur; fundus vero, sive ima pars testæ, βατήρ. Igitur chordæ omnes in uno umbilico revinctæ per βατήρα in partem supinam traductæ in ipso jugo desinebant, in quo suis summitatibus intensæ erant. Subjectum præterea est illi supra βατήρα in imo partis supinæ lignum, aut calamus, quo Chordæ veherentur. Alioqui Chordæ sonum nulum ederent: μαγάδιον vocat Lucianus, nostri fidicines *Chevalet*, id est, equuleuni, quod eo chordæ vectentur. Cornueum erat, quum primum fuisset ex arundine, hoc est, semitubulo arundinis. Unde Aristophanes vocavit δόνακα ὑπολύριον, ὡς παλαιὰ ἀντὶ κέρατος ὑπετιθέμενον ταῖς λύραις. Ita legendum in Polluce, non autem κεράτων, ut vulgo excuditur absurdissime; quum κέρατα sint οἱ πύχεις, et manubria, sive brachia Lyræ. Eustathius etiam id manifesto confirmat. Αἰῶος, inquit, Διονύσιος εἰπὼν, ὡς θόναξ καὶ τὸ λύριον, ἐπάγει· τὸ γὰρ παλαιὸν ἀντὶ τοῦ κέρατος ὑπετίθειντο κάλαμον. Idem apud Etymologicum, modo pro θύραις legas λύραις in voce θόναξ: quæ menda virum probissimum et doctissimum aliud agentem in errorem perpulit. E calamo igitur primum τὸ μαγάδιον sive (ut Ælius) τὸ λύριον fiebat, deinde ex cornu factum. Ligneum asserculum quadratum vocat Hesychius: μαγὰς, σάνις τετραγώνος, ὑπόλευρος διεχομένη τῆς κηθάρας τὰς νευράς. Absque illo magadio manifesto muta erat Lyra. Unde Sophocles in illum, qui statim obmutuerat: ἐφηρέθη, inquit, σοῦ κάλαμος, ὥσπερ αἱ λύραις. Adparet enim, non, ut nunc, parti supinæ adglutinatum fuisse, sed ipsis fidibus pro tempore et usu subjici, et propterea non raro excidere solitum; ideo quod, non glutine, sed intensione ipsa fidium retineretur. Hæc est forma veteris Lyræ, quam poetæ a Mercurio inventam produnt: quæ plane illud scarabæorum genus referebat, quos Galli Cervos volantes dicunt, Nigidius Lucanos vocabat, si quidem cornuum cacumina fingamus

conjuncta esse. Nam corpus ipsius insecti referet ὄφρανον, vel testudinem, cornua ipsos πύχαις, quæ et κέρατα quoque Ptolemæo dicuntur. Eodem modo referet caput bubulum, si frontem pro supina parte testudinis imagineris, nares pro fundo. Sed audiamus Hyginum : « Habet autem (Lyra) in ipsis testudinis lateribus singulas stellas : in summis cacuminibus eorum, quæ in testudine ut brachia sunt collocata, singulas : in mediis iisdem, quos humeros Eratosthenes fingit, singulas : in scapulis ipsius testudinis unam : in ima lyra, quæ ut basis totius videtur, unam ». Non obscure brachia vocat, quos Homerus πύχαις. Humeros autem inepte vertit ex Eratosthene. Nam omnes Græci vocant ἀγκῶνας, non ὤμους. Sunt enim flexuræ ipsorum κεράτων, aut πύχαιων. Polluci inter μέρη τῶν ὀργάνων ponuntur, πύχαις, ἀγκῶνες, κέρατα. Sed πύχαις et κέρατα sunt idem : ἀγκῶνες pars. Scapulas vocat Hyginus, ubi impacta sunt brachia, sive πύχαις. Ptolemæo ἐκφυοῖς κεράτων. Nam vivente bestia quasi ὤμοι ipsius erant, nimirum in anterioribus bestię pedibus, quos ea de re agens Nicander in Alexipharmacis πύλαι vocat, id est, pedes. Sane πύλαι sunt pedes anteriores. Ideoque in omnibus quadrupedibus ὤμοι. Imam lyram recte basim interpretatur. Nam τὸν βατῆρα intelligit. Scholiastes Germanici : « Habet autem stellas in utriusque pectinibus singulas : in cacumine chordarum singulas : in utriusque humeris singulas : in fundo unam : in modulo (modiolo) unam : in tympano claram, atque candidam unam. Sunt omnes novem ». Quamvis per omnia non illi convenit cum asterismis, tamen propius abest a vero. Pectines vocat, quæ Hyginus brachia, Homerus πύχαις, Ptolemæus κέρατα ; quamquam alioquin Pecten est Plectrum. Cacumen chordarum intelligit τὸ ὑψωμα, unde scilicet chordæ suis cacuminibus tenduntur. Humeri sunt, quæ scapulæ Hygino, πύλαι Nicandro, ὤμοι Scholiastę ipsius. Fundus βατῆρ, vel, ut Hyginus, βάσις. Modulum pro modo legimus : est χερσέστερον in parte prona instar umbilici, aut clavi capitati. Hoc enim Græcis est χειρῶναις, id est, modiolus. Tym-

panum est plaue ἔσρακον ipsum, sive testudo. Nam omne cavum ab una parte, ab altera rotundum, tympanum dicitur. Itaque margarita ad illud instar vocantur tympana, teste Plinio, et post illum, Isidoro. Sed Hyginus plane ipsam bestiam cum rostro et pedibus describere videtur, non autem exenteratam, qualem canit Homerus. Et sane a veteribus etiam Græcis bestiam integram in globis pingi solitam testis adpellatio Arabica Vultur cadens. Testudo enim marina, quæ Aristoteli ἰμῦς dicitur, adeo capite vulturis rostrum, pedibus autem alas pansas refert, ut eo nomine ab Hollandis *Zeearent* vocitetur, id est, Aquila marina. Quisquis eam vidit, ignoscet Arabibus ita vocitantibus. Quin etiam Nicander marinam testudinem alis non pedibus mare percurrere ait in Alexipharmacis :

Ἀμείβην ἄλιος κατεφθέντα χελώνης
Γούεις, ἢ ταχυνέει διαπλώει πτερόγισσι.

Sed nostri Mechanici sphaerarum solidarum artifices adeo inscitia vetustatis labuntur, ut pro vulture cadente non testudinem, sed portentum ex capite vulturino et alio compositum, quod ne ipsi quidem quid sit dixerint, proscribant. At quanti refert veterem figuram lyrae adponere? Quomodo enim κίρατα, ἔσρακιν, ἔκρυσιν κιράτων, ex Ptolemæo expriment? Dicant mihi, ubi in Almagesto Latino invenient alas vulturis, aut id genus deliramenta? Ibi tantum legent pro ostraco pupillam. Præterea inveniet lancem libræ, quod Græce ζύγωμα, quum ζύγωμα non sit lanx libræ, sed librile, ut apud Festum. Apage igitur vultures cadentes, et ad veram lyram Mercurii asterismus recudatur; cuius duorum extremorum in longum alterum est τὸ ζύγωμα, ubi fuit caput bestię, alterum δ βατήρ, ubi antea cauda : et quidem τὸ ζύγωμα debet spectare eclipticam, βατήρ autem polum, ut sit instar cadentis; et propterea rectissime vocarint Arabes vulturem cadentem : τὸ ζύγωμα enim minorem habet latitudinem, quam reliquum testudinis. Est igitur propius Eclipticam.

Omnia hæc tam veterem figuram restituunt, quam recentiorum commentum de figura semivulturis confutant. Sed nescio an cacoethes a mechanicis extorsero; quum illi usu potius, quam ratione agi soleant. Nostrum sane erat tam ineptam consuetudinem castigare. Porro *πρανὴς* sive pronom vocamus eam partem, qua tergum est, ut contra τὸ ὑπτίον, supinam partem, qua pectus, ut Aristoteles in libris de historia animalium. Lyra igitur pingenda in sphaera solida prona parte in nos conversa, quemadmodum reliquas omnes *μικρῶσαις* tergis in nos conversis pingi debere Theo docuit: quamquam Hipparchus negat, nisi si quid, inquit, fuerit *κατάγραφον*, hoc est, si quid in prona parte pingendum sit; quemadmodum omnes stellæ in Lyra sunt in prona parte. Hæc Lyra asterismorum longe diversa est ab ea, quæ in veteribus monimentis sculpta visitur, quam vocabimus *Lyram* posteriorem. *Lyram* vero asterismorum sive cælestem vocemus *Lyram* Mercurii. A Lyra igitur Mercurii profecta est chelys, sive cithara, quam etiam *φόρμιγγα* vocant: quæ nihil aliud est, quam Lyra Mercurii reformata. Nam testudinem quidem habet, ut illa Mercurii, sed pro cornibus singulare manubrium erectum; in cuius cacumine paxilli trajecti sunt, ad fides tendendas, vel remittendas. Aristophanes *Σπριγί, κόλλοπας* vocat, item Homerus, *Odyss. XXI.* Doctiores Critici *πασσαλίσκος* interpretantur, imperitiores *δέρματα*. Sed viderint quomodo coriis nerviæ intendi possint. Hispani a Mauris hoc instrumentum vocant *Laud*. Hoc enim est cum puncto *Wazli*, quo *Eliph* in articulo non pronuntiatur. Itali *Lieuto*. Unde Alciatus putavit quasi *ἀλειυτόν* dictum, quod scapham piscatoriam ipsi referre visum sit. Multis modis doctissimi viri sententia non confutari tantum, sed explodi posset, si tanti esset nugari. Chelyn igitur, sive citharam habes in Xenodochio Lateranensi Romæ, ubi lectus discubitorius visitur, mensa adposita cum ministerio, et mulier sinistra manubrium citharæ tenens, dextra fila temperans; quod est plane *Laut* vel cithara nostra, adeo res vetusta, ut

Homerus ejus meminerit. Quemadmodum vero ex integra Mercurii Lyra nata est chelys, ita ex parte ejus prodiit Lyra posterior, cum quali Arion, Apollo et Hercules visuntur hodie in veteribus monimentis. Ea enim Lyra nihil aliud est, quam Lyra Mercurii dempta testudine; et præterea pro modiolò, in quo omnes erant revinctæ chordæ, in lyra posteriori eæ singulæ suis cacuminibus seorsim hærent in fundo. Ea non *πίχης* proprie, sed *κίρατα* καὶ *ἀγκυρίσους* vicem manubriorum habent: *ἀγκῶνες* sunt forma literæ S, ut habes apud Vitruvium lib. IV, cap. 6; ne forte pro normali angulo accipias, ut alibi non semel apud eundem. Constat enim Lyra posterior ex duobus anconibus velut duabus S obversis; ut possis vere dicere tres literas Lyræ posteriorem constituisse, duplicem nempe S opposito situ, et unam I præterea transversam, quæ jugum facit. Porro Lyræ aliquando plectro pulsabant, aliquando digitis tantum fila temperabant. Nam et Romæ Hercules marmoreus est dextra plectrum, sinistra Lyræ tenens. Arionem etiam vidimus in quibusdam gemmis incisum plectro Lyræ pulsantem, in aliis utraque manu chordas percurrentem; quod in Harpa nostra fieri solet. Lyræ tamen ab Harpa distinguit Venantius Fortunatus: « Romanusque Lyra plaudat tibi, Barbarus harpa ». Primus omnium Epigonus posito plectro digitis modulatus est, quod vocatur *ἐπιχρέαιν*. Pollux *ἐπιχρούειν* dixit. *Ἐπίγονος*, inquit, ἦ γένει μὲν Ἀμυρραμιάτης, τιμῇ δὲ Σικυώνιος, πρῶτος ἐπιχρούσας ἀνευ πλάνκτου. Statius libro VI: « citharæque manus insertus Apollo »: nempe inserit summitates digitorum fidibus, sine usu plectri. In x: « et digitos inter sua fila trementes ». Primo Achilleidos: « ducitque manum, digitosque sonanti Infringit citharæ ». In his omnibus est sola *ἐπίχρυσαις* sine plectro. Nostri fidicines sinistra manu phthongos in manubrio distinguunt, dextra chordas carpentes. Sed et quidam sola sinistra in manubrio modulantur. Id Veteres dicebant intus canere; quod faciebat Aspendius ille tibicen notus proverbio. Asconius in Verrinas Ciceronis non videtur ad-

sequutus quid esset intus canere. Quamvis autem *Lyran* ab *Harpa* distinguimus, *Harpam* tamen ab illa natam scimus. Idem enim usus, forma aliquantum immutata. Nam de numero chordarum res vetustissima est. Sane ab initio fuisse heptachordon et mediocriter periti sciunt. Tandem eo progressa licentia, ut octodecim chordis fieret. Ejus novationis poenas dedit *Lacedæmone* *Timotheus* fidicen domo *Milesius*, quod quatuor ad septem illas priscas adjecisset, vel, ut alii volunt, ab aliis adjectas *Spartam* intulisset, et hoc novo commento juvenum animos effeminare videretur. Ob eam rem placuisse, ut productus in Comitium, qui locus *Σκιάς* vocabatur, manibus propriis quatuor superfluas chordas amputaret, et cum flagitio ex urbe pelleretur. Exstat decretum *Ephororum* de ea re apud *Boetium* primo de *Musica*; sed ejusmodi, ut quidvis potius, quam *Græca* oratio videatur: neque in manuscriptis clementius tractatum est a librariis. Ex illis tamen obsoletis vestigiis priscam illi formam restituimus. Hoc inserit *Jos. Scal.* suæ edit. pag. 425.

Hoc *λακωνίζον* Senatusconsultum, quod multa cognitu digna contineat, multifariam discutiendum erat, si tempus et locus paterentur: nam aliena sunt a præsentī instituto, hoc est, a *Lyræ* vetustæ doctrina. Itaque ea prudentes omittimus. Obiter tantum in eo notent candidi adolescentes, *Lacedæmone* in omnibus Patres auctores fieri, Reges ad populum referre, populum sciscere; ut *Romæ* quoque fiebat. Notent præterea, quum satis firma causa videretur *Timothei* ejiciendi, si tantum illi objiceretur quod quatuor chordas *Lyræ* adjecisset, et veterem harmoniam innovasset, invidia insuper *Eleusinii* sacri divulgati eum onerarunt; denique ut majore cum infamia vim judicii experiretur, suis sibi manibus superfluas chordas palam in Comitio, relictis septem priscis, amputare coactus est. *Lyra* autem ejus e loco Comitii, sive *Σκιάς*, suspensa est, unde procul conspicī posset, cum elogio, *ὅτι καινότηα πολυφωνίας εἰσῆγεν*. Quod autem *εἶγμα* finale in *βῶ* mutarent *Lacedæmonii*, monuit et *Boetius*, quum hoc

Decretum produceret, et constat ex quibusdam vocibus illius idiomatis, ut ἀκρόρ. id est, ἀκούς. in qua voce duplex Laconismus, nempe τοῦ σῖγμα ante κάππα mutatio in κάππα, ut est διδάσκει in ipso Decreto; et præterea ῥω finale pro σῖγμα. Sic πύλων pro πύλωνος dicebant, auctore Hesychio. Sic πύρ, πύρος apud eundem, et alia innumera. Sed non possumus non mirari quomodo vetustissimi duo scriptores, Thucydides et Aristophanes, quum Lacedæmonum verba et longas orationes adducant, nihil tale protulerunt. Nam in Thucydidis quinto neque συμβατήριος λόγος τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς Ἀργείους, neque eorumdem συμμαχία cum iisdem ullum ejusmodi verbum in ῥω terminat; neque Aristophanes, qui totus est in exprimendo idiotismo Laconum in Comœdia Lysistrata, vel minimam quidem ejus rei suspicionem nobis reliquit, cujus tamen intererat ea non omisisse.

EXCURSUS III

AD MANILII ASTRON. LIB. V, vs. 505.

Condentemque novum cælum. Musivario opere scilicet Firmicus conjungit hæc duo, inauratores, et musivarios, lib. III : « Faciet eos, qui sic habent Jovem, quodam subtili artificio sæpe pollentes, aut aurifices, aut ex auro vestes pingentes, aut inauratores, aut musivarios, aut ex argento quædam facientes opera ». Male in vulgatis Firmici codicibus, *aut in usu varios*. Rursus apud Firmicum, lib. IV, cap. 15, bractearios, musicos, organarios, pictores. Noli dubitare, quin Firmicus scripserit bractearios, musivarios pictores. Pavimenta sectilibus scutulis, aut tessellis structa, et ad regulam exacte perfricata, vocantur musiva. Spartianus in Pescennio. *Ψηφιδίτης, tessellarius* exponitur, et *tessellator*. *Ψηφολογία, tessellatus, pavementum*. *Ψηφολογῶ, tessello*. Lucilius :

Quam lepidæ lexes composæ, ut tesserulæ omnes
Arte pavimenti, atque emblemate vermiculatæ.

Ita legendum, ut habent scripti codices. Ars pavimenti, quam vocat Lucilius, est tessellatio, artifices, tessellatores, qui et musivarii Firmico, et Impp. Cod. Theod. l. 3, de excus. artif. Ut *Ἀχαιοὶ*, Achivus; sic *μουσαῖος*, musivus, a concinnitate. Et ut *Ἀχαιοὶ* ab Achæo; sic *μουσαϊκὸς* παρὰ τὴν μουσαῖον. Unde hodieque opus musaicum dicitur recte, non depravate, ut putant docti; et, si bene memini, videor legisse Musaicum in Augustino. Rursus artem pavimenti asaroticos lapillos vocat Sidonius in Narbone. Emblemata quomodo diceretur ne Tiberii quidem temporibus constabat, ut ex

Suetonio cognoscimus. Tamen plus quam sexaginta annis antea τὸ ἱμαθίμα Publius Syrus *Insertam* verterat :

Frugalitas inserta est rumoris boni ,

hoc est, ἱμαθίμα, ad verbum. Inepte hodie *miseria*. Sed manuscripta lectio Gellianorum excerptorum clare habebat *inserta*. Tertullian. quoque libro de Idololatria literas profanas vocat *insertas idolorum prædicationis*, et in eodem libro, *insignia dignitatum insertas dixit*. Species musivarii operis aut vermiculationis sunt illæ duæ, quarum meminit Plinius libro XXXV, cap. 1: « Nunc vero in totum marmoribus pulsa, jam quidem et auro, nec tantum ut parietes toti operiantur, verum et interraso marmore, vermiculatisque ad effigies rerum et animalium crustis. Non placent jam abaci nec spatia montis in cubiculo delitentia : cœpimus et lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum : Neronis vero, maculas, quæ non essent, in crustis inserendo unitatem variare, ut ovatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Sinnadicus, qualiter illos nasci optarent deliciæ ». Ecce aliam ψηροβολίαν et vermiculationem : alteram, quæ crustis marmorum diversicolorum vermiculatas animalium effigies referret : alteram, quæ marmoris maculas alieno marmoris insereret, et orbes ac ovatas ellipses, ut Mathematici vocant, marmoris includeret. Seneca epistola LXXXVII : « Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis ac pretiosis orbibus refulserint; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint ». Quas ovatas figuras vocat Plinius, eas Seneca orbes. Juvenalis, Sat. XI, 173 :

Qui Lacedæmonium pitysmate lubricat orbem ,

hoc est, pavementum stibadii, aut triclinii marmoreum, orbibus hujusmodi insitum. Intelligit plane divitem. Invitans enim amicum, non, inquit, tibi dabo delicias, quas soli divites inter cœnam adhibent. Hoc non convenit paupertinæ fortunæ nostræ, sed illius tantum, qui pitysmate lubricat

Lacedæmonium orbem, id est, ejus triclīnii pavimentum pretiosis Tænarīi marmoris orbibus refulget, aut ovatis maculis. Nostrum pavimentum plebeium est. Itaque nos pavimentum plebeium pitysmate lubricamus, non autem pavimentum Lacedæmonium. Pitysmata sunt, quæ ex poculis in pavimentum adliduntur, ut resonaret. Κοτταβισμὸν Græci vocant. Cicero in Tusculanis de Critia Socratis inimico ex Xenophonte. Horatius, lib. II, od. 14, vs. 26 :

et mero

Tinget pavimentum superbum.

Jam illis pitysmatis lubricatur pavimentum, ut etiam exco-gitata sint pavimenta, ne ex humore illo maderent. Vitruvius libro VI de pavimentis : « Ita convivii eorum, et quod poculis et pitysmatis effunditur, simul atque cadit, siccescit ». Quam hallucinati sunt omnes Critici in illo versu Juvenalis a Politiano usque, qui primus illum locum vexavit, ad illum, qui in suis variis *petteumate* legebat, tam ridiculo sensu, quam verbo ! Nullum est Juvenalis paullo melioris notæ exemplar, quod non habeat *pitysmate* : etiam vetus Scholiastes id agnoscit. Pityssare est rotantibus, ut Cicero loquitur, et minutis poculis pergræcari. Alexis : καὶ τὸν μὲν ἔξιν αἶνον ἐκπιτίζομεν. Omnes illi Critici putarunt Juvenalem de ludo quodam agere. Atqui nihil tale. Ne exspectes, inquit, a pau-pere Gaditanas puellas et crusmata. Hoc competit illi, qui pitysmata effundit in pavimentum pretiosum crustis marmoreis vermiculatum, non nobis, qui pitysmate tingimus pavimentum αὐτεσχίδιον et plebeium. Lege Juvenalem : ne tibi quidem ignoscas, qui in re tam clara cæcutteris : et plane est omnium doctorum ibi joecularis hallucinatio. De vino quod projiciebant humum, quod διαπιτύζειν καὶ ἀποκοτταβίζειν, dicebant, accipe notabiles versus Archedici Comici θεσσαυρῶ, qui erunt loci Juvenalis interpretes :

Ἄμα δ' εἴτι χρηστὸν ἀγοράσαιμ' [ἀπολλύμεν].

Κατίδοντ' ἐκείνου τοῦτο [πρὸς ἑμαυτὸν λέγω]

Διαπύσσας οἶνον δι' τοιούτων χαμαί;
Οἱ μὲν.

Vides διαπύσσειν οἶνον χαμαί, quo modo Juvenalis lubricare pavimenta pitysmate, et Horatius tingere vino pavementum. Iude Terentianum: *vini quid pityssavit mihi?* Omnes lubricant pavementum pitysmate, sed Lacedæmonium pavementum soli divites.

EXCURSUS IV

AD MANILII ASTRON. LIB. V, vs. 710.

Tertia Pleiades. Desunt ortus Anguis, qui medias Arctos interpositus est, item Cynosuræ. « Sub Angue nati, inquit Firmicus, Marsi erunt, vel qui venenis ex herbarum pigmentis confectis salutaria soleant hominibus remedia comparare ». Tres in asterismis Angues nosti, Anguem Ursarum hunc, de quo nunc, Hydram, et Anguem Ophiuchi. Sed Statius pueriliter Anguem Ursarum cum Hydra confundit, Theb. V, 529:

Quantus ab Aretois discriminal æthera plaustis
Anguis ad usque Notos, alienumque exit in orbem.

Nam Anguis ursarum non exit in Notum, neque in alienum orbem, id est, Notium, quem Manilius vocat peregrinum orbem. Ita Statium culpa non liberabimus. « Sub Cynosura oriente nati metallorum inventores erunt, qui latentes auri et argenti venas, ac cæterarum specierum solertibus inquisitionibus persequantur. Hi quoque monetarii efficiuntur ». Firmicus, apud quem male legitur Cynus. Præterea adde-

bat Manilius, si nascente homine tonaret, fore, ut toto vitæ tempore tremulus esset, et cætera quæ a Firmico petas, qui pæne ad verbum omnia decreta sphaeræ barbaricæ ex Manilio desumpsit, et tamen magno ingrati crimine nomen ejus numquam memoravit. Postremo Manilius tractabat Myriogenesin sphaeræ barbaricæ, saltem eam, quæ ad tertia apotelesmata pertinet. Docet enim ea pars, quæ sint lucidæ stellæ in XII signis. Ex ea igitur Manilius docebat quænam signa stellas claras, aut obscuras, aut tristes habeant. Nam Veteres illi stellarum clarissimas primæ magnitudinis, secundæ, et tertiæ, usque ad sextam magnitudinem definiverunt. Primæ magnitudinis determinarunt, quarum diametros adparens est VIII scrupulorum, secundæ VI, tertiæ IV, quartæ III, quintæ II, sextæ I. Hac methodo et numerum earum adsequuti sunt: primæ magnitudinis XV, secundæ XLV, tertiæ CCVIII, quartæ CCCCLXXIV, quintæ CCXVII, sextæ LIII. Summa M. XXII, atque earum usum esse in apotelesmatis sciverunt, quatenus eas cum erronum septem temperamento communicare compererunt; ac alias quidem in Zodiaco, alias in Septemtrionis, alias in Austri partibus sitas. Quum igitur aut in horoscopo, aut in medio cælo inventæ fuerint partiliter, aut cum Luna, aut cum aliqua quinque stellarum aliquem *σχηματισμὸν* facere, alterant genituram secundum innatum sibi et ingenitum temperamentum: puta, si benevolæ temperaturæ, meliora erunt, quæ ad animum pertinent: si malevolæ, pejora. Quæ omnes vires considerantur aut magnitudine, aut loco: magnitudine, ut si primæ, si secundæ: loco, si propiores eclipticæ, aut remotiores, idque per VIII gradus circiter. Tanta enim est maxima Veneris inclinatio. Quæ eclipticæ contiguæ, eæ vires a Sole sumunt: quæ intra III gradus sunt, omni planetæ jungi possunt, præterquam Soli. Is enim numquam deflectit ab ecliptica. A tertio gradu, usque ad quintum, a Marte et Luna vires capiunt. A V ad VIII debillissimæ sunt. Manilius igitur tertia Apotelesmata, seu Myriogenesin expositurus præmittebat *τὸν ἀποτελεσματικὸν*

ρίας λόγῳ, quænam primæ magnitudinis sint, quæ secundæ. Quod superest nunc fragmentum, incipit a tertia, ut vides. Nam dicit : «Tertia Pleiades dotabit forma sorores». — *Tertia Pleiades.* Hinc incipit fragmentum. Tertiæ magnitudinis stellæ, Vergiliæ, Ursa minor, Delphinus, Deltoton, Aquila, Serpens. Quam hic hallucinatus sit Bonincontrius, potes ex ejus Commentario scire, si tempus perdere non piget. — *Tertia Pleiades.* Quod dicat totas Vergilias sex aut septem esse tertiæ magnitudinis, frustra est : nulla enim earum est tertiæ magnitudinis.

MONOMOERIÆ

ASCENDENTES IN SINGULIS SIGNIS CUM SIGNIFICATIONIBUS ET DECANIS SUIS ÆGYPTIACIS.

ARIES.

♂ *Primus Decanus* (ASIGGAN) *Martis : audaciæ, fortitudinis, elationis, inuerecundiæ.*

Grad.

I	Vir dextra falcem tenens, sinistra ballistam.	Natus aliquando laborabit, aliquando bella geret.
II	Vir capite canino, dextra protensa, læva baculum gerens.	Natus rixosus erit, et invidus.
III	Vir dextra ostendens varia mundi, sinistra zonæ adposita.	Natus pacis amator erit.
IV	Vir crispo capillo, dextra manu accipitrem, sinistra flagellum tenens.	Natus raro ditescet, acquisita disperdet.
V	Viri duo: alter securi ligna findens, alter dextra sceptrum gestans.	Natos paterfamilias adpellabitur.
VI	Rex coronatus, dextra pommæ imperiale, sinistra sceptrum tenens.	Natus cognatos et vicinos superabit.
VII	Cataphractus, sagittam manu gestans.	Natus in custodia sui sataget.
VIII	Vir galeatus, cætera inermis dextra ballistam gerens.	Natus contentiosus erit, et homicida.
IX	Vir capite nudo, cætera vestitus, læva gladium tenens.	Natus verbosus erit, et semper admirabundus.
X	Vir ursum cuspide transficiens.	Natus venator erit.

⊙ *Secundus Decanus (SENACHER) Solis : nobilitatis, magnanimitatis, regni, et magni domini.*

xi	Mulier stans, dextra manu colum gestans.	Natus hospitalis erit.
xii	Aquila passis alis subjectos pullos suos circumvolitans.	Natus elevari cupiet.
xiii	Vir gracilis dextra hircum cornibus adprehendens.	Natus mirus homo erit.
xiv	Vir stans, ambabus manibus catena vinctus.	Natus sæpe in carcerem conjicietur.
xv	Vir loricaus, capite nudo, passis brachiis.	Natus furax erit, et tenebrio.
xvi	Vir ligone operans. Aliter : vir ex urceolo aquam effundens.	Natus aut agricola, aut piscator erit.
xvii	Vir sericatus otiosus stans.	Natus delicatus erit.
xviii	Mulier throno insidens, dextra manu elevata.	Natus pacem amabit.
xix	Vir stans, thesaurum manibus indicans.	Natus erit furax et tenebrio.
xx	Vir galeatus cum penna Struthiocameli taurum equitans, equum sinistra trahens.	Natus insolitiosus erit.

♀ *Tertius Decanus (ACENTACER) Veneris : solertiæ, mansuetudinis, ludorum, jocorum, munditiarum.*

xxi	Canis clunibus insidens ore ad Leonem et ipsum quoque clunibus insidentem converso.	Natus fidelis erit socius.
xxii	Ursus clunibus insidens, trabem ore mordicus tenens.	Natus malus erit socius.
xxiii	Tres serpentes cum totidem pugnantes.	Natus multos inimicos habebit.
xxiv	Mulier nuda perizomate succincta, dextra manu porrecta.	Mulier optat virum, aut vir mulierem.
xxv	Vir crispo capillo arietem equitans.	Natus civibus dominari volet.

xxvi	Sol in Solem radios jaciens.	Natus principatum obtinebit.
xxvii	Draco magnus homi porrectus.	Natus potens erit in senectute.
xxviii	Mulier stans vestibus eleganter culta.	Natus hilaris, et placidus erit.
xxix	Vir manibus sertam teneus.	Natus labore sibi et uxori victum quæret.
xxx	Mulier severa equum iustratum manu dextra trahens.	Natus in alios imperium habere volet.

TAURUS.

♄ *Primus Decanus (ASICATH) Mercurii : arationis, sationis, structuræ, deductionis coloniarum, scientiarum civilium, geometriæ.*

i	Vir baculo taurum ageus ad macellum.	Natus caruifex erit.
ii	Mulier manu caudam equi adprehendens.	Natus otiosus erit.
iii	Vetula peplata. Alias mulier verenda subligaculo tecta.	Nata in senectute virum adpetet, et cupiet juvenis videri.
iv	Mulier dextra flagrum tenens.	Natus iracundus erit.
v	Bos in aheno sedens.	Natus hospitalis erit.
vi	Vir triceps, dextra porrecta iudicans.	Natus sapiens erit et illustris.
vii	Mulier formosa stans.	Natus superbus erit.
viii	Mulier tristis in seliquastro sedens.	Natus tristis et abjectus erit.
ix	Vir flagellum gestans agnos et capras pascens.	Natus opilio erit et bubulcus.
x	Dux mulieres simul stantes cane inter ambas ludente.	Natus otiosus erit, rebus Venereis operam dans.

♊ *Secundus Decanus (VIROASO) Lunæ : potentiæ, nobilitatis, dignitatis, imperii in gentes.*

xi	Avis magna, instar corvi, stans.	Natus erit avarus.
xii	Mulieres duæ stantes, manibus copulatis.	Natus bonæ voluntatis erit.

NOTÆ IN SPHÆR. BARBAR. MANILII. 649

XIII	Dux mulieres invicem se verberantes.	Natus rixosus erit.
XIV	Vir manu baculum tenens.	Natus dirimet litigantes.
XV	Septem aves in aere volantes.	Natus instabilis erit.
XVI	Vir sedens super asino.	Natus piger erit, tardus in omnibus.
XVII	Taurus ad arborem per medium corporis adligatus.	Natus quotidie negotiis laboriosis implicabitur.
XVIII	Duo tauri capitibus sese incursantes.	Natus furiosus erit.
XIX	Mulier aquam ex olla in aliam transfundens.	Natus dulcia verba dabit.
XX	Duo canes se invicem mordentes.	Natus invidus erit.

‡ *Tertius Decanus (AHARPH) Saturni : miserix, servitutis, feritatis, necessitatis, vilitatis.*

XXI	Ursus retro respiciens.	Nascetur malevolus et iracundus.
XXII	Tres viri manibus se tenentes.	Nascetur ἀστροφία.
XXIII	Vir in tergum cadens.	Natus per omnia infelix erit.
XXIV	Vir incurvus baculo incumbens.	Natus imbecillus erit in iis, quæ faciet.
XXV	Vir insistens baculo.	Nascetur fortis in factis suis.
XXVI	Vir stans, manu indicans.	Natus erit pacificus.
XXVII	Ager cum segete. Alias manipuli non colligati.	Natus divitias coget.
XXVIII	Mulier freno equum trahens.	Natus volet aliis dominari.
XXIX	Mulier freno asinum trahens: alias hircum cornibus trahens.	Nata volet imperare viro.
XXX	Structura speciosa.	Delectabile factum significat.

GEMINI.

‡ *Primus Decanus (THESOGAR) Jovis : tabellionatus, calculi dati et accepti, petitionum, scientiarum inutilium.*

I	Duo viri manibus per mutua connexis.	Nascetur hilaris.
II	Vir unus duos nudos trahens.	Nascetur furum captor.
III	Vir testudine cauens.	Natus homines oblectabit.

iv	Vir uxorem manu trahens.	Nascetur hospitalis.
v	Vir sinistra ballistam, dextra zonam gerens.	Natus accinget se ad bellum.
vi	Vir dextra libram tenens.	Nascetur mercator.
vii	Dux spouse manibus copulatis.	Natus uxorem ducet.
viii	Faber ferrum cudens: mulier stans otiosa.	Nascetur fugitans laboris.
ix	Rex sedens pomum, sive pilam mundi dextra gerens, sceptrum sinistra.	Natus imperium obtinebit.
x	Vir virum elevans humo.	Natus amice cum omnium moribus conveniet.

♂ *Secundus Decanus* (VERASUA) *Martis: angustiarum, laboris, inquisitionis rerum ærumnosæ, agilitatis indecoræ.*

xi	Aquila tres pullos suos supervolitans.	Nascetur auguriis deditus.
xii	Dux mulieres stantes et flentes.	Natus tristis erit.
xiii	Tres corvi una stantes.	Nascetur invidus et avarus.
xiv	Dux vulpes gallinas vorantes.	Nascetur gulosus et avarus.
xv	Vir septem habens capita.	Natus multorum sensuum erit.
xvi	Pons ultra aquas.	Natus laborabit sine fructu.
xvii	Vir sine manibus stans otiosus.	Nascetur homo nulli rei.
xviii	Vulpes velociter currens.	Natus semper laborabit.
xix	Ærumnosus baculum gestans.	Natus viator erit.
xx	Serpentes tres in terra prostrati.	Natus sapiens erit.

© *Tertius Decanus* (TEPISATOSOA) *Solis: oblivionis, dedignationum, jocandi, cavillandi, futilia audiendi.*

xxi	Vir sedens in equo.	Natus cliens erit.
xxii	Dux aves colloquium simul serentes.	Nascetur anceps.
xxiii	Vir decrepitus innitens baculo.	Nascetur ærumnosus et otiosus.
xxiv	Dux mulieres congratulantes et sedentes.	Natus erit lætus.

NOTÆ IN SPHÆR. BARBAR. MANILII. 651

xxv	Vir librum apertum manu tenens.	Nascetur studiosus.
xxvi	Duo canes invicem mordentes.	Nascetur litigiosus.
xxvii	Mulier otiosa stans et flens.	Natus erit vagabundus.
xxviii	Duo tauri, alter altero major.	Nascetur laboriosus.
xxix	Canes tres currentes contrario itinere.	Nascetur venator nobilium.
xxx	Duo viri singulos canes trahentes.	Nascetur venator principum.

CANCER.

♀ *Primus Decanus (SOTHIS) Veneris : alacritatis, communio-
nis, amabilitatis.*

i	Vir et mulier manibus copulatis congratulantes.	Nascetur lætus et amabilis.
ii	Mulieres duæ otiosæ instar duarum turrium stantes.	Nascetur otiosus.
iii	Duo viri stantes coram duabus mulieribus sedentibus.	Natus alteri ad libitum serviet.
iv	Virgo stans otiosa virum exspectando.	Nascetur libidinosus.
v	Mulier stans virum exspectando.	Nascetur luxuriosus.
vi	Vir eapram tenens in olla ærea.	Nascetur fatuus.
vii	Vir zona eapram trahens.	Nascetur carnifex.
viii	Mulier stans post domum sese abscondens.	Nascetur piger atque lascivus.
ix	Mulier dextra fusum tenens.	Natus laboriosus erit.
x	Vir dextra cistam tenens.	Natus laboriosus erit.

♂ *Secundus Decanus (SYTH) Mercurii : jocositatis, confabulationis mulierum, divitiarum, ubertatis.*

xi	Navis stans in aquis.	Natus piscator erit.
xii	Vir spoliū animalis humero portans.	Natus cerdo erit.
xiii	Puer sedens librum apertum tenens cum calamo.	Natus studiosus erit.

xiv	Agnus coronam habens auream in capite.	Nascetur aurifaber.
xv	Rex murium super tecto recubans in nido suo.	Natus continebit se intra domum.
xvi	Avis pedibus serpentem tenens.	Natus gaudebit.
xvii	Mulier stans otiosa.	Nascetur piger.
xviii	Dux mulieres alea ludentes.	Natus gaudebit.
xix	Vir cuspidem dextra, sinistra fistulam tenens.	Nascetur histrio.
xx	Canis sedens in curru.	Nascetur piger.

♂ *Tertius Decanus (THYMIS) Lunæ : venationis, retrahendi fugitivos, armis res repetendi, adversandi omnibus.*

xxi	Currus stans vacuus.	Natus vanis operam dabit.
xxii	Vir stans otiosus.	Natus piger erit.
xxiii	Aqua profluens.	Nascetur instabilis.
xxiv	Equus equum insiliens.	Natus super alios evehi volet ad culmen dignitatum.
xxv	Equus liber vagans in campis.	Natus erit instabilis.
xxvi	Aqua fluens ex montibus.	Natus mobilis erit.
xxvii	Equus frenatus.	Natus serviet.
xxviii	Duo viri sub arbore sedentes, avem in arbore aspicientes.	Nascetur otiosus.
xxix	Vir suspensus in patibulo.	Natus fur erit.
xxx	Navis fluitans in aquis.	Nascetur nauta, aut piscator.

LEO.

♂ *Primus Decanus (APHRODINIS) Saturni : crudelitatis, maleficiorum, violentior, patientiæ laborum, audaciæ, libidinis.*

i	Vir tenens dextra caput Leonis.	Natus fortis erit.
ii	Navis nno latere inclinata in aquas.	Natus in aquis infortunatus erit.
iii	Vir sedens in scabello tristis.	Natus erit tristis.
iv	Piscis natans in aquis.	Nascetur prudens et astutus, magnatibus suspiciendus.

v	Serpens tortuose humi jacens.	Nascetur invidus.
vi	Vir strietum gladium dextra tenens.	Natus rixosus erit, aliis adversans.
vii	Vir leonem equitans.	Natus erit magnis viribus, et sapiens.
viii	Flamma ignis laborans in igne.	Natus opera ignis exercebit.
ix	Vir ornatus et vestimentis cultus.	Nascetur superbus.
x	Mors stans, manibus falcem tenens.	Nascetur homieida.

℥ Secundus Decanus (SITHACER) Jovis : rixarum nesciorum, necessitatis miserorum, victoriæ vilium per nescios, occasionem enses distringendi, præliorum.

xi	Mulier stans, ventrem deindans.	Nascetur impudicus.
xii	Mulier bene ornata, et formosa.	Nascetur castus et pudicus.
xiii	Taurus in pasenis stans.	Nascetur stabilis in factis suis.
xiv	Vir stans otiosus.	Natus otiosus erit.
xv	Canis aut leo in gramine jacens.	Natus fortis erit.
xvi	Asinus frenatus.	Natus indisciplinabilis erit.
xvii	Camelus stans.	Nascetur animosus ac fortis.
xviii	Clavis cellularia.	Natus potestatem obtinebit.
xix	Vir freno equum trahens.	Natus cliens erit.
xx	Manus chartam tenens.	Natus auntius erit.

♂ Tertius Decanus (PHUONISIE) Martis : amoris, societatis, non decedendi de jure suo pro rixis vitandis.

xxi	Vir manu clavem tenens.	Nascetur hospitalis.
xxii	Vir jacens ut mortuus.	Natus imbecillus erit.
xxiii	Vir biceps.	Natus erit diversorum sensuum.
xxiv	Vir dextra serram tenens.	Natus sapientiam meditabitur.
xxv	Vir natans in aquis.	Natus piscator erit.
xxvi	Vir ligone operans.	Nascetur agricola.
xxvii	Vir falcem dextra tenens.	Nascetur laboris studiosus.
xxviii	Tres viri simul deambulantes.	Natus otiosus erit.
xxix	Vir et mulier manus copulantes.	Natus amabilis erit.
xxx	Vir in equo sedens, ut servus.	Natus alienus serviet.

VIRGO.

☉ *Primus Decanus* (THUMIS) *Solis : seminandi, arandi, herbarum, urbium condendarum, opum cogendarum, vitæ dirigendæ.*

I	Mulier bene ornata expectans spectaculum viri.	Nascetur amator, aut amatrix.
II	Dux mulieres otiosæ stantes.	Natus otiosus erit et vagabundus.
III	Vir librum rationum teuens manu sua.	Nascetur mercator.
IV	Vir bobus arans.	Nascetur agricola.
V	Aquila quiescens.	Natus sine labore mercator erit.
VI	Mulier bene ornata stans otiosa.	Natus otiosus erit.
VII	Mulier simplex stans otiosa.	Nascetur piger.
VIII	Vir sub abiete sedens.	Nascetur pastor.
IX	Mulier vultu rubicundo, bene ornata, stans otiosa.	Nascetur iracundus atque otiosus.
X	Vir bene ornatus stans otiosus pomum manu tenens.	Natus deambulator erit.

♀ *Secundus Decanus* (THOPITUS) *Veneris : quæstus, opum cogendarum, avaritiæ.*

XI	Equus albus frenatus currens.	Natus velox erit.
XII	Vir nigro vultu, rubris indutus.	Natus malus erit.
XIII	Dux mulieres rosas colligentes.	Natus jocosus erit.
XIV	Bos stans in pascuis.	Nascetur laboriosus.
XV	Dux mulieres simul lætæ stantes.	Natus jucundus erit.
XVI	Dux canes simul currentes.	Nascetur venator.
XVII	Castrum pulchrum sepe circumdatam.	Natus tutus erit.
XVIII	Arbor frondosa in gramine.	Natus silvis operabitur.
XIX	Vir sedens equo, ut servus.	Natus cliens et famulator erit.
XX	Avis talpam, aut murem, persequens.	Natus alterius generis homini adversabitur.

♄ *Tertius Decanus (APHUT) Mercurii : senectutis, debilitatis, pigritiæ, læsionis membrorum ex morbo, arbores evellendi, civitates devastandi.*

xxi	Vir stans, dextra aurum, sinistra argentum teneus.	Nascetur dives.
xxii	Mulier nuda hircum et agnum humeris bajulaus.	Nascetur impudicus.
xxiii	Vir navicula navigans.	Nascetur uauta.
xxiv	Anser collo ad pilam adligatus.	Natus restrictus erit ad laborem.
xxv	Vir funda lapidem mittens.	Natus litigiosus erit.
xxvi	Duo viri mutuo colloquentes.	Natus disciplinatus erit.
xxvii	Mulieres duæ otiose stantes.	Natus otiosus erit.
xxviii	Aves aliquot in terra, alie volantes.	Natus reditus multos habebit.
xxix	Ros sive pluvia cadens super gramen.	Nascetur religiosus.
xxx	Mutus stans quietus.	Nascetur fatuus.

LIBRA.

♎ *Primus Decanus (SERUCUTH) Lunæ : justitiæ, juris, veritatis, avertendi fortes ab imbecillis, adjuvandi miseros et pauperes.*

i	Vir utraque manu spiculum tenens.	Nascetur pugnator.
ii	Neocorus cum Thuribulo.	Nascetur religiosus.
iii	Vir manibus et pedibus debilitatis.	Nascetur miser et laboriosus.
iv	Vir arvom equis arans.	Nascetur agricola.
v	Avis nigra rubris pedibus et rostro.	Nascetur crassus.
vi	Vir aratrum trahens.	Nascetur agricola sine sensu.
vii	Vir dextra anulum tenens.	Nascetur amator, aut amatrix.
viii	Mulier flens super infirmo.	Natus tristis erit.
ix	Vir dextra strictum gladium in sublime tenens.	Natus rixosus erit.
x	Avis nigra rostro huius inclinato.	Natus totus immundus erit.

h Secundus Decanus (ATERECHINIS) Saturni : quietis, ubertatis, vitæ bonæ ac securæ.

xi	Vir nigris vultu et manibus, pedibus albis.	Nascetur tardus et instabilis.
xii	Mulier stans circumspiciens.	Nascetur vagabundus et otiosus.
xiii	Vir et mulier a se invicem desciuentes.	Natus contentiosus erit, et ab aliis divisus.
xiv	Speculum magnum parieti adpensum.	Natus superbus erit.
xv	Duo corda simul pendentia.	Natus mundanus erit.
xvi	Camelus currens.	Nascetur fortis ac velox.
xvii	Merula dulce caneus.	Nascetur jocosus.
xviii	Villa cum domibus bene ornatis.	Natus dominabitur rure.
xix	Castrum pulchrum monti impositum.	Natus nobilis erit.
xx	Ara pulchra, bene instructa.	Natus religiosus erit.

h Tertius Decanus (AREPIEN) Jovis : gulositatis, concubitus masculorum, carminum hilarium, adfectionis malorum saporum.

xxi	Vir asinum, aut equum equi- tans.	Natus eques erit et servus.
xxii	Equi duo sellis instrati.	Natus multum adpetet, parum ad- piscetur.
xxiii	Medicus urinam per vitrum inspiciens.	Nascetur medicus.
xxiv	Homo inferiori parte equus baculo draconem percu- tiens.	Nascetur robustus.
xxv	Pavo stans in gramine.	Nascetur superbus.
xxvi	Vir leonem baculo percu- tiens.	Natus victor bello erit.
xxvii	Arbor frondosa in horto.	Nascetur olitor.
xxviii	Vir ligone terram rimans.	Nascetur laboris patiens.
xxix	Mulier otiosa stans.	Nascetur otiosus.
xxx	Lepus ex silva currens.	Natus instabilis erit.

SCORPIUS.

♂ *Primus Decanus* (SENTACER) *Martis : rixarum, tristicarum, deceptionum, detrectationum, perditionum, insidiarum.*

I	Vir spiculum manu tenens.	Nascetur fur et nequam.
II	Vir insidens elephantō.	Nascetur fortis et stabilis.
III	Vir stans otiosus.	Nascetur malus et otiosus.
IV	Cithara lætitiæ signans.	Nascetur iucundus.
V	Vir partibus inferioribus defectus.	Natus inchoabit, et non perficiet.
VI	Asinus, aut equus frenatus, sellis instratus.	Natus paucā perducet ad effectum.
VII	Vir sedens marsupium dextra tenens, scyphum anrem sinistra.	Nascetur mercator et dives.
VIII	Gallus gallinaceus magnus stans.	Natus scriptor erit.
IX	Puer in tina sedens.	Natus non multi intellectus erit.
X	Facies multum distorta.	Natus mirabilis opinionis erit.

⊙ *Secundus Decanus* (ΤΕΡΙΣΕΥΘ) *Solis : deceptionum, detrectationum, novas inimicitias inter homines serendi, et veteres confirmandi.*

XI	Vir cauda scorpionem tenens.	Nascetur invidus.
XII	Serpentem magnum muscæ pungentes.	Nascetur prudens, sed malus.
XIII	Turris pulchra ac fortis.	Nascetur robustus agricola.
XIV	Puteus aquis manans.	Nascetur mente instabili.
XV	Mulier pulchra stans otiosa.	Nascetur otiosus.
XVI	Mulier pauperi dans eleemosynam.	Nascetur misericors.
XVII	Lupus in campo currens.	Nascetur raptor.
XVIII	Mulier post januam sese abscondens.	Nascetur piger atque otiosus.
XIX	Canis rictu et auribus magnis.	Natus nobilis erit.
XX	Vir sedens in camelo.	Nascetur fortis.

♀ *Tertius Decanus* (SENCINER) *Veneris* : *bellorum, ebrietatis, violentiarum, scortationum cum ira, et prævalentia.*

xxi	Equus liber in campo.	Natus sine iugo erit.
xxii	Aqua magna fluens.	Nascetur instabilis.
xxiii	Rivuli multi ex fontibus manantes.	Nascetur instabilis.
xxiv	Mulier dextra fenum tenens.	Nascetur laboriosus.
xxv	Lupus anserem ore ferens.	Nascetur furax et rapax.
xxvi	Vir vestes humeris bajulans de spoliis.	Natus spoliator erit.
xxvii	Viri duo stantes et una colloquentes.	Nascetur jucundus ac socialis.
xxviii	Ædificium aut templum magnum.	Natus multum orationi operabitur.
xxix	Magister sedens cum libro aperto.	Nascetur studiosus.
xxx	Serpens magno capite.	Nascetur prudens.

SAGITTARIUS.

♂ *Primus Decanus* (EREGBUO) *Mercurii* : *audaciæ, libertatis, militiæ.*

i	Viri tres stantes sine capitibus.	Nascetur justus ac religiosus.
ii	Vir ballista sagittans.	Nascetur rixosus omni tempore.
iii	Vir indutus flammeis in Ariete sedens.	Nascetur rixosus.
iv	Vir humero spiculum bajulans.	Nascetur spoliator.
v	Mulier dorso cunas bajulans.	Natus laboriosus erit.
vi	Bos tricornis.	Nascetur homo multorum intellectuum.
vii	Mulier stans otiosa.	Natus otiosus erit.
viii	Duo viri talis ludentes ad mensam.	Nascetur aleo.
ix	Strues lignorum ardens.	Natus opera ignis exercebit.
x	Portio auri, argenti et plumbi in terra.	Nascetur dives.

♂ *Secundus Decanus* (SAGEN) *Lunæ: timoris, ploratus, dolorum et sibi semper timendi.*

xi	Simia insidens lupo.	Natus alii dominabitur.
xii	Vir hircum equitans.	Natus omnibus contradicet.
xiii	Vir stans ligatis dorso manibus.	Natus vincetur.
xiv	Magister librum tenens spiritum.	Natus doctus erit.
xv	Vir equo sella instrato ambulans.	Nascetur timidus.
xvi	Currus vacuus.	Nascetur homo a ratione vacuus.
xvii	Decrepitus iuvenis baculo.	Natus multum orabit.
xviii	Vir altera manu avem cauda tenens, altera facem accensam.	Nascetur auceps.
xix	Domus circumdata facibus ardentibus.	Natus laboriosus erit, metu undique obsessus.
xx	Viri tres ambulantes connexis brachiis.	Nascetur jocosus ac socialis.

♂ *Tertius Decanus* (CHENEN) *Saturni: obstinationis in proposito, contradictionis, dexteritatis in malo, rixis, et factis abominabilibus.*

xxi	Vir stans ornatu doctoris.	Nascetur sapiens.
xxii	Duo viri mutuo se gladio perfodientes.	Nascetur latro, aut homicida.
xxiii	Mulieres duo mutuo se pectora cultro transfigentes.	Nascetur homicida.
xxiv	Vir sese gladio transfigens.	Natus sibi ipse damnum inferet.
xxv	Vir humo vomens.	Nascetur crapulosus et laboriosus.
xxvi	Vir ladens bacillo ligneo.	Natus histrio et jocosus erit, id est, gesticulator.
xxvii	Vir pendens manibus.	Nascetur jocosus, id est, gesticulator.
xxviii	Vir sedens in camelo.	Nascetur fortis.
xxix	Vir se de lecto in lectum revolvens.	Natus puerilis erit.
xxx	Vir dextra ferream soleam tenens.	Nascetur faber.

CAPRICORNUS.

♄ *Primus Decanus (THEMESO) Jovis : spatiandi, gaudendi, lucrandi, perdendi cum debilitate ac vilitate.*

i	Duo viri in forma similes.	Nascetur amicus ac jucundus.
ii	Vir ferens arundinem.	Natus sine potestate erit.
iii	Serpens magnus.	Natus sapiens erit.
iv	Duo rastra in campo.	Nascetur rusticus.
v	Dne portæ apertæ.	Nascetur hospitalis.
vi	Vir bajulans caues humeris suis.	Nascetur rixosus.
vii	Duo viri cum muliere stantes.	Nascetur jocosus.
viii	Manus avem tenens.	Nascetur auceps.
ix	Vir in terram cadens.	Natus debilis erit.
x	Vir utraque manu singulas upupas ferens.	Natus auceps, aut venator erit.

♀ *Secundus Decanus (EPIMA) Martis : quærendi de rebus, quæ sciri non possunt, et sciscitandi ea, quæ ad finem perducere non possunt.*

xi	Rex coronatus literas accipit a nuntio.	Natus nuntius principis erit.
xii	Vir velociter currens.	Nascetur homo velox.
xiii	Vir humero portans exuvias hirci.	Natus carnifex erit.
xiv	Manus spiculum tenens.	Nascetur rixosus.
xv	Vir ingenuus.	Natus nobilis erit.
xvi	Vir equitans equo non frenato.	Natus sine potestate erit.
xvii	Vir cynocephalus.	Nascetur rixosus.
xviii	Vir dimidiatus.	Natus pusillanimus erit.
xix	Vir quatuor pedes habens stans otiosus.	Natus quiescet tunc, quum operandum erit.
xx	Simia in speculo se intuens.	Nascetur homo superbus.

© *Tertius Decanus* (НОМОТН) *Solis : cupiditatis familiam gubernandi, non suffiendi sibi, suspicandi.*

xxi	Magister librum apertum tenens.	Nascetur homo doctus.
xxii	Vir ligone terram fodiens.	Natus agricola erit.
xxiii	Vir mulierem manu trabens.	Natus amator erit.
xxiv	Doliarius dolia fabricans.	Natus artifex erit.
xxv	Vir manu avem gestans.	Natus nobilis erit.
xxvi	Silva pulchris arboribus consita.	Natus silvis operabitur.
xxvii	Vir in gramine jacens.	Natus debilis erit.
xxviii	Vir terram ferens capite.	Natus dives erit.
xxix	Mulier pulchra in scabello sedens.	Natus lætabundus erit.
xxx	Posteriora piscis.	Natus res inchoabit, neque absolv.

AQUARIUS.

♀ *Primus Decanus* (ОРОАСОЕН) *Veneris : ærumnarum pro lucro, inquietudinis, laborum, minutionum, paupertatis, vilutatis.*

i	Vir ambabus manibus singulas aves tenens.	Natus auceps erit.
ii	Vir ambabus manibus caput suum tenens.	Natus tristis erit.
iii	Vir una manu caput suum tenens.	Natus dolore plenus erit.
iv	Vir inequitans thesauro suo obeluso.	Natus mercator erit.
v	Mulier præcedens viro sequente.	Natus sollicitus erit.
vi	Vir ligneo bacillo ludens.	Natus jocosus erit, id est, gesticulator.
vii	Evaginatus cultellus humi jacens.	Nascetur bellicosus.
viii	Vir manu catenam tenens.	Natus se non possidebit.
ix	Vir virum a terra elevans.	Nascetur otiosus.
x	Vir stans sine capite.	Natus sine potestate erit.

♄ *Secundus Decanus* (ASTIRO) *Mercurii : formæ, intellectus, mansuetudinis cum modestia, bonorum morum, complementi suæ figuræ et liberalitatis.*

xi	Vir armatus sine capite.	Nascetur nobilis sine potestate.
xii	Vir armatus regem percussiens.	Natus dominator regis erit.
xiii	Equites multi armati.	Nascetur rixosus, aut raptor.
xiv	Vir manu sua pedem amputatum tenens.	Natus tristis erit.
xv	Duo viri unicornem equitantes.	Natus rixosus erit.
xvi	Vir ignem manu tenens.	Natus opera ignis exercebit.
xvii	Mulier ægra in lecto decumbens.	Natus infirmus erit ac otiosus.
xviii	Noctua magna quiescens.	Natus invidus erit.
xix	Vir caput amputatum manu tenens.	Natus potestatem habebit.
xx	Mulier decrepita baculo innitens.	Natus debilis erit.

♊ *Tertius Decanus* (TEPISATRAS) *Lunæ : detractorum et deceptionum.*

xxi	Vir vestitus supine humi decumbens.	Natus infirmus erit.
xxii	Vir securi alterius manus et pedes truncat.	Nascetur maleficus.
xxiii	Canes duo simul currentes.	Nascetur jocosus.
xxiv	Vir plorans manu setergens.	Natus semper tristis erit.
xxv	Vir spiculum magnam gestans.	Nascetur fur et nequam.
xxvi	Fons fluens ex monte magno.	Natus instabilis erit.
xxvii	Domus multis sepibus circumdata.	Natus tutus erit in factis suis.
xxviii	Vir bibens ex vasculo.	Natus lætus erit.
xxix	Vir equo insidens tenens gladium strictum.	Natus rixosus erit.
xxx	Rex coronatus sedens.	Natus quiete regnabit.

PISCES.

b *Primus Decanus* (ARCHATAPIAS) *Saturni*: *anxietatis, cogitationum multarum, itinerum, migrationis de loco in locum, quærendi opes et victum.*

I	Duo viri unum caput habentes.	Nascetur rixosus et instabilis.
II	Vir humi sedens.	Natus rusticus erit.
III	Vir cuueum edens.	Natus pistor erit.
IV	Unicornis supina humi jacens.	Natus sine potestate erit.
V	Due virgines invicem obversæ.	Natus jucundus erit.
VI	Avis magna stans et edens.	Nascetur avarus.
VII	Vir manu nolam tenens.	Nascetur custos templi.
VIII	Vir in tina sedens perizonia habens in manu.	Nascetur balneator.
IX	Vir peregre proficiscens.	Nascetur religiosus.
X	Vir pistillo tundens in mortuario.	Nascetur laboriosus.

L' *Secundus Decanus* (THOPIBUI) *Jovis*: *gloriationis, animi elati, immiscendi se rebus arduis.*

XI	Vir cum baculo incedens.	Natus vagus erit.
XII	Juvenis bene ornatus retro respiciens.	Natus otiosus erit.
XIII	Vir et mulier equitantes animi causa.	Nascetur otiosus.
XIV	Vir ligna secans in silva.	Nascetur operarius.
XV	Vir cum cultro evaginato.	Natus ad litem se parabit.
XVI	Vir avem, aut gallum gallinaceum manu ferens.	Nascetur nobilis.
XVII	Vir in aquam se mergens.	Natus erit sine intellectu.
XVIII	Duo equites confligentes.	Natus rixosus erit.
XIX	Vir gladio se transverberans.	Natus causa sibi suæ mortis erit.
XX	Luna noctu lucens.	Natus instabilis erit.

♂ *Tertius Decanus* (ATEMBUI) *Martis : scortationis, amplexationis, oblectationis cum mulieribus, et otiationis.*

xxi	Duo viri mutuo se confo- dientes.	Naacetur homicida.
xxii	Mulier paunis laceris induta.	Nascetur impudica.
xxiii	Mulier navigans.	Natus instabilis erit.
xxiv	Vir et mulier in lecto de- cumbentes.	Nascetur lascivus.
xxv	Vir lapidem funda mittens.	Nascetur rixosus.
xxvi	Mulier viro dormienti caput securi amputat.	Naacetur homicida.
xxvii	Vir nudus mingens.	Natus impudicus erit.
xxviii	Vir equo adambulans altera manu avem, altera ser- pentem tenens.	Natus miræ subtilitatis erit.
xxix	Piscis magnus in sicco.	Natus instabilis erit.
xxx	Mulier se in speculo cernens.	Nascetur superbus et incastus.

TABULA

RERUM

QUÆ IN HOC SEXTO VOLUMINE CONTINENTUR.

M. Tul. Ciceronis Aratea Phænomena cum Suppl. Hug. Grotii	1
M. Tul. Ciceronis Prognosticorum Arateorum fra- gmenta	45
Germanici Cæsaris Aratea Phænomena	49
Veteris scholiastæ ad Germanici Aratea Commen- taria	106
Germanici Cæsaris Prognosticorum Arateorum fra- gmenta	145
Veteris scholiastæ ad Germanici Prognostica Com- mentaria	156
Præmonitio novi Editoris	169
Josephi Scaligeri Prolegomena de Astrologia vete- rum Græcorum et de Manilii Astronomicis....	175
M. Manilii Astronomicon liber primus. — Argu- mentum libri primi	193
Textus et Notæ.....	195
Excursus ad Manilii Astron. lib. I, vs. 564.....	267
M. Manilii Astronomicon liber secundus. — Argu- mentum libri secundi	275
Textus et Notæ.....	276
Excursus I ad Manilii Astron. lib. II, vs. 191....	359

Excursus II ad Manilii Astron. lib. II, vs. 468....	361
Excursus III ad Manilii Astron. lib. II, vs. 509...	363
Excursus IV ad Manilii Astron. lib. II, vs. 695..	366
M. Manilii Astronomicon liber tertius. — Argumentum libri tertii.....	369
Textus et Notæ.....	370
Excursus I ad Manilii Astron. lib. III, vs. 272 ..	438
Excursus II ad Manilii Astron. lib. III, vs. 279....	440
Excursus III ad Manilii Astron. lib. III, vs. 327..	442
Excursus IV ad Manilii Astron. lib. III, vs. 382..	451
Excursus V ad Manilii Astron. lib. III, vs. 412....	453
Excursus VI ad Manilii Astron. lib. III, vs. 541...	456
Excursus VII ad Manilii Astron. lib. III, vs. 556 ..	458
M. Manilii Astronomicon liber quartus. — Argumentum libri quarti	463
Textus et Notæ.....	464
Excursus I ad Manilii Astron. lib. IV, vs. 294	533
Excursus II ad Manilii Astron. lib. IV, vs. 742...	535
M. Manilii Astronomicon liber quintus. -- Argumentum libri quinti	537
Textus et Notæ.....	539
Excursus I ad lib. V, quem Jos. Scalig. sphæram barbaricam nominat.....	612
Excursus II ad Manilii Astron. lib. V, vs. 319....	632
Excursus III ad Manilii Astron. lib. V, vs. 505	640
Monomœriæ ascendentes in singulis signis cum significationibus et decanis suis Ægyptiacis.....	646

